

Міністерство освіти і науки України
Державна наукова установа «Інститут модернізації змісту освіти»
Департамент освіти і науки Дніпропетровської обласної державної
адміністрації
Комунальний заклад освіти «Навчально-реабілітаційний центр «ШАНС»
Дніпропетровської обласної ради»
Комунальний заклад освіти «Навчально-реабілітаційний центр «Колосок»
Дніпропетровської обласної ради»

**СОЦІАЛЬНА І ЖИТТЄВА ПРАКТИКА ДІТЕЙ
З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ
В УМОВАХ НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНИХ
ЦЕНТРІВ**

Практико зорієнтований посібник

УДК 373.3/5.013.42:316.477-043.2
ББК 74.247.14

Соціальна і життєва практика дітей з інтелектуальними порушеннями в умовах навчально-реабілітаційних центрів: Практико зорієнтований посібник / За ред. канд. істор. наук І.Г. Єрмакова, канд. психол. наук К.С. Тороп, канд. пед. наук К.В. Рейди. – Дніпро: "Інновація", 2018. – 385 с.

ISBN 978 - 966 - 8676 - 57 - 9

Редакційна рада:

К.С. Тороп, кандидат психологічних наук (голова);

І.Г. Єрмаков, кандидат історичних наук (науковий редактор);

В.І. Бондар, дійсний член Національної академії педагогічних наук України, доктор педагогічних наук, професор;

Т.В. Симоненко, начальник відділу освіти дітей з особливими освітніми потребами департаменту загальної середньої та дошкільної освіти МОН України;

Г.Ф. Лабайчук, провідний спеціаліст відділу менеджменту освіти державної наукової установи "Інститут модернізації змісту освіти" МОН України;

М.В. Дмитрієва, начальник відділу наукового і навчально-методичного забезпечення змісту корекційної та інклюзивної освіти ДНУ «Інститут модернізації освіти»;

О.В. Полторацький, директор департаменту освіти і науки Дніпропетровської облдержадміністрації, Заслужений працівник освіти України;

В.Г. Середня, начальник управління дошкільної, позашкільної та загальної середньої освіти департаменту освіти і науки Дніпропетровської облдержадміністрації, канд філософських наук;

К.В. Рейда, директор КЗО «Навчально-реабілітаційний центр «ШАНС» Дніпропетровської обласної ради», кандидат педагогічних наук, Заслужений працівник освіти України;

С.П. Кривошея, директор КЗО «Навчально-реабілітаційний центр «Колосок» Дніпропетровської обласної ради»;

С.М. Чистоколяна, заступник директора з навчально-виховної роботи КЗО «Навчально-реабілітаційний центр «Колосок» Дніпропетровської обласної ради», Заслужений вчитель Української РСР

У контексті Закону України «Про освіту», концепції Нової української школи у практико-зорієнтованому посібнику розкриваються актуальні проблеми підвищення якості навчально-реабілітаційного і корекційного процесу на засадах життєтворчості і розвитку життєвої компетентності дітей з інтелектуальними порушеннями. Значна увага приділяється особливостям змісту та організації соціальної і життєвої практики в умовах навчально-реабілітаційних центрів як відкритих соціально-педагогічних систем.

Видання адресується керівникам закладів спеціальної освіти для дітей з особливими освітніми потребами, усім, хто сповідує ідеї педагогічної інноватики.

© НРЦ "ШАНС", 2018 р.

© НРЦ "КОЛОСОК", 2018 р.

XXI століття – століття інноваційної культури, компетентнісно-спрямованої освіти, життєтворчості і соціальної творчості особистості.

Реформування освіти, школи – це не стільки реформа методу, скільки реформа всього життя дитини.

У всіх діях стосовно дітей з інвалідністю першочергова увага приділяється найкращим інтересам дитини.

Із Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю

...надати людям з інвалідністю можливість вести належний спосіб життя та повною мірою брати участь у всіх аспектах життя.

Із Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю

Держави – учасниці вживають належних заходів для забезпечення індивідуальної мобільності людей з інвалідністю з максимально можливим ступенем їх самостійності.

Із Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю

Освіта є основою інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту, запорукою розвитку суспільства, об'єднаного спільними цінностями і культурою, та держави.

Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору, та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору.

Із Закону України «Про освіту»

1. Засадами державної політики у сфері освіти та принципами освітньої діяльності є:

- людиноцентризм;
- верховенство права;
- забезпечення якості освіти та якості освітньої діяльності;
- забезпечення рівного доступу до освіти без дискримінації за будь-якими ознаками, у тому числі за ознакою інвалідності;
- розвиток інклюзивного освітнього середовища, у тому числі у закладах освіти, найбільш доступних і наближених до місця проживання осіб з особливими освітніми потребами;
- забезпечення універсального дизайну та розумного пристосування;
- науковий характер освіти;
- різноманітність освіти;
- цілісність і наступність системи освіти;

- прозорість і публічність прийняття та виконання управлінських рішень;
 - відповідальність і підзвітність органів управління освітою і закладів освіти, інших суб'єктів освітньої діяльності перед суспільством;
 - інституційне відокремлення функцій контролю (нагляду) і функцій забезпечення діяльності закладів освіти;
 - інтеграція з ринком праці;
 - нерозривний зв'язок зі світовою та національною історією, культурою, національними традиціями;
 - свобода у виборі видів, форм і темпу здобуття освіти, освітньої програми, закладу освіти, інших суб'єктів освітньої діяльності;
 - академічна доброчесність;
 - академічна свобода;
 - фінансова, академічна, кадрова та організаційна автономія закладів освіти у межах, визначених законом;
 - гуманізм;
 - демократизм;
 - єдність навчання, виховання та розвитку;
 - виховання патріотизму, поваги до культурних цінностей українського народу, його історико-культурного надбання і традицій;
 - формування усвідомленої потреби в дотриманні Конституції та законів України, нетерпимості до їх порушення;
 - формування поваги до прав і свобод людини, нетерпимості до приниження її честі та гідності, фізичного або психічного насильства, а також до дискримінації за будь-якими ознаками;
 - формування громадянської культури і культури демократії;
 - формування культури здорового способу життя, екологічної культури і дбайливого ставлення до довкілля;
 - невтручання політичних партій в освітній процес;
 - невтручання релігійних організацій в освітній процес (крім випадків, визначених цим Законом);
 - різнобічність та збалансованість інформації щодо політичних, світоглядних і релігійних питань;
 - державно-громадське управління;
 - державно-громадське партнерство;
 - державно-приватне партнерство;
 - сприяння навчанню впродовж життя;
 - інтеграція у міжнародний освітній і науковий простір;
 - нетерпимість до проявів корупції та хабарництва;
 - доступність для кожного громадянина всіх форм і типів освітніх послуг, що надаються державою.
2. Освіта в Україні має будуватися за принципом рівних можливостей для всіх.
Із Закону України «Про освіту», стаття 5

Метою повної загальної середньої освіти є всебічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка здатна до життя в суспільстві, та цивілізованої взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадянської активності.

Досягнення цієї мети забезпечується шляхом формування ключових компетентностей, необхідних кожній сучасній людині для успішної життєдіяльності:

- вільне володіння державною мовою;
- здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами;
- математична компетентність;
- компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій;
- інноваційність;
- екологічна компетентність;
- інформаційно-комунікаційна компетентність;
- навчання впродовж життя;
- громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав і можливостей;
- культурна компетентність;
- підприємливість і фінансова грамотність;
- інші компетентності, передбачені стандартом освіти.

Спільними для всіх компетентностей є такі вміння: читання з розумінням, уміння висловлювати власну думку усно і письмово, критичне та системне мислення, здатність логічно обґрунтовувати позицію, творчість, ініціативність, вміння конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики, приймати рішення, розв'язувати проблеми, здатність співпрацювати з іншими людьми.

Із Закону України «Про освіту», стаття 12

Вчимося не для школи, а для життя.

Ян Амос Коменський

Все потрібно засвоювати шляхом практики.

Ян Амос Коменський

Педагогіка може стати наукою, якщо буде міцно зв'язана із життям.

Костянтин Ушинський

Нам потрібна не школа – додаток до інших сфер, яка плететься в них у хвості і змушена обслуговувати згідно з приватними запитами, але школа, в якій забезпечена

можливість і дано право випереджувати всі ситуативні запити суспільства і більше того – задавати тон, створювати атмосферу пошуку для всіх існуючих та інших, можливих у майбутньому сфер або ланок соціального цілого, готуючи і вирощуючи ініціативно-творчий тип особистості.

Генріх Батищев

Освіта, яка не вчить жити успішно у сучасному світі, не має ніякої цінності. Кожен із нас приходиться у життя із природженою здатністю жити щасливо й успішно. А ми повинні збагатити цю здатність знаннями і навичками, які допомогли б нам її реалізувати найбільш ефективно.

Роберт Кіосакі

Не вести дітей за собою, а, навпаки, навчити їх самостійно вести себе по життю.

Франсуаза Дольто

Поважаймо таємниці і відхилення тяжкої праці росту!
Поважаймо кожну мить і день сьогоднішній!
Як дитина зуміє жити далі, якщо ми не даємо
Жити їй сьогодні свідомим, відповідальним життям?

Януш Корчак

Життя – це можливість. Скористайся нею.
Життя – це краса. Захопися нею.
Життя – це мрія. Здійсни її.
Життя – це виклик. Прийми його.
Життя – це обов'язок твій насущний. Виконай його.
Життя – це гра. Стань гравцем.
Життя – це багатство. Не розтринькай його!
Життя – це надбання. Борони його.
Життя – це любов. Насолодися нею сповна!
Життя – це таємниця. Пізнай її.
Життя – це вмістилище лиха. Здолай усе!
Життя – це пісня. Доспівай її до кінця. Життя – це боротьба. Стань борцем.
Життя – це безодня невідомого. Ступи в неї без страху.
Життя – це удача. Шукай цю мить.
Життя таке чудове – не змарнуй його!
Це твоє життя. Виборюй його.

Мати Тереза

Життя – це проблема, яку повинні розв'язувати ми.

Хосе Ортега-і-Гассет

ПЕРЕДНЄ СЛОВО

*Велике слово – школа!
Це скарб найкращий кожного народу,
Це ключ золотий, що розмикає пута
несвідомості, це шлях до волі, до
науки, до добробуту.*

Софія Русова

Виклики XXI століття в освіті мають свій смисл, свою філософію. Це час визначення пріоритетів розвитку інноваційної культури особистості, досягнення нової якості життя. Футуристичні прогнози робить світова цивілізація, визначає свою інноваційну стратегію розвитку Україна. Сьогодні триває динамічний процес переоцінки цінностей у контексті Закону України «Про освіту», Концепції Нової української школи, долаються усталені стереотипи, які заважають формуванню нової філософії суспільства щодо сприймання людини з інвалідністю, дитини з особливими освітніми потребами як суб'єкта життєтворчості, спроможного виробляти свій життєвий проект, відповідально ставитись до громадянських обов'язків, а відтак – бути конкурентоздатною, життєво компетентною, соціально мобільною особистістю.

Освіта стоїть перед дилемою – або вона й далі розвиватиметься у руслі традиційних понять, підходів до дітей з особливими освітніми потребами як пасивних об'єктів впливів, знансєцентризму, абсолютизації порушень у розвитку, недооцінки духовного становлення і розвитку, тим самим вичерпавши свій життєздатний потенціал, або наповнить новим життєтворчим, культуротворчим, духовним змістом навчання і виховання, таким чином, продекларувавши, що головне для інтегрованої, інклюзивної, спеціальної освіти – людина, з її радощами і болями, злетами і проблемами, потребами, вподобаннями, з її напруженим екзистенційним внутрішнім світом.

Стратегічні зміни вимагають від кожного закладу освіти не пасивно-очікувальної суто виконавчої позиції, а випереджального проектного розвитку, спрямованого на якнайширшу реалізацію в локальних масштабах школи тих далекосяжних пріоритетів, які в майбутньому поширюватимуться на національному рівні.

Одним із цих пріоритетів є подолання відірваності від динаміки соціокультурного життя, формалізму, схоластики і кабінетної центрації, все ще характерних для багатьох закладів освіти, натомість збагачення освітнього процесу за рахунок організації соціальної і життєвої практики учнів, їх залучення до суспільно значущої діяльності, яка є провідним чинником розвитку життєвої компетентності особистості.

Феномен інновації – це прагнення усвідомити спосіб орієнтації людини в нестримній динаміці життя, в якій домінуючу роль відіграють постійні зміни і нововведення.

Інновації – це такі актуально значущі і системні новоутворення, які виникають на основі різноманітних ініціатив і нововведень, що стають перспективними для еволюції освіти і позитивно впливають на її розвиток.

Інноваційні механізми розвитку освіти передбачають:

- створення творчої атмосфери в навчальному закладі, культивування інтересу до ініціатив і нововведень;
- ініціювання пошукових освітніх систем і механізмів їхньої всебічної підтримки;
- інтеграцію перспективних нововведень, продуктивних проектів у реально діючі пошукові та експериментальні освітні системи;
- створення соціокультурних умов для прийняття і дії різноманітних нововведень.

Педагогічна інноватика реалізується у неології, аксіології, праксіології, які сприяють системним змінам. Зокрема, **педагогічна неологія** розкриває природу тих чи інших ідей, рівень їх

новизни, поєднання традицій і новаторства. Це своєрідне генеалогічне дерево виникнення, продукування і поширення нових ідей.

Педагогічна аксіологія розкриває значущість і цінність ідей і нововведень, їх роль у базових або часткових перетвореннях в освітньому процесі.

Педагогічна праксіологія містить перспективні шляхи і напрямки, впровадження нововведень, реалізації конструктивних ідей у живу тканину педагогічної практики.

В інноваціях потенційно закладені кардинальні зміни, і ці зміни можуть нести радикальний, комбінаційний і модифікаційний характер. Тому інновації можуть визначати радикальні нововведення – принципово нові, в інноватиці їх називають базовими.

Нововведення важливо розглядати передусім із точки зору його співвідношення до тієї чи іншої частини освітнього процесу – змісту освіти, методів, технологій тощо. Розрізняють нововведення і за масштабом перетворень: часткові (локальні, одиничні), не зв'язані між собою; модульні (комплекс часткових, зв'язаних між собою); системні нововведення, що охоплюють усю школу.

Інновації завжди містять в собі нове розв'язання актуальної проблеми; їх використання дає якісно нові результати, пов'язані зі змінами рівня розвитку й саморозвитку особистості як суб'єкта навчання й життєтворчості. Упровадження інновацій викликає якісні зміни інших компонентів педагогічної системи.

У процесі аналізу діяльності експериментальних закладів освіти виявлено різні рівні інноваційності навчального закладу. Ми виділяємо **інновації: модернізації і трансформації**.

Інновації-модернізації спрямовані на досягнення гарантованих результатів у рамках традиційного репродуктивного навчання. Інновації цього типу називають ще технологічними: процес навчання конструюється за логікою соціальної інженерії за чітко заданим еталоном (результатом), рівнями його освоєння, навчальними процедурами, коригованим зворотним зв'язком, що гарантує досягнення прогностично сформульованих цілей.

За всієї різноманітності **інновацій-модернізацій** у межах технологічного підходу обов'язковими компонентами кожної освітньої технології є: мінімальний вибір обов'язкових еталонів; їх пред'явлення учням; організація перевірки засвоєння, використання в практичній діяльності. Вони зорієнтовані на перетворення традиційного освітнього процесу на дослідницький, формувальний досвід самостійного пошуку знань, їх застосування в різноманітних умовах.

Інновації-трансформації перетворюють традиційне навчання на основі продуктивної діяльності самих учнів. Ефективність їхньої діяльності визначається породженням нових знань, способів дій, нових смислів, становленням суб'єкт-суб'єктної взаємодії.

Інновації-модернізації властиві традиційним ЗНЗ, **інновації-трансформації** – інноваційним типам начальних закладів. Традиційна школа, зорієнтована на передачу знань, умінь, навичок, вичерпала себе, оскільки вона не встигає за темпом нарощування знань. Традиційна школа завжди має справу з реаліями сьогодення: з учнями – такими, якими вони є сьогодні, при цьому не озброюючи їх життєвою компетентністю, яка допоможе бути конкурентоспроможним і мобільним на ринку праці. XXI століттю переважно відповідає **інноваційний тип освіти**, яка передбачає зміну парадигм, нову педагогіку, нові освітні технології. Інноваційна освіта, що спирається на міцний науковий фундамент, могла б стати тим системоутворювальним чинником, який здатний наповнити змістом, з'єднати в єдине ціле різні напрями освітньої реформи. **Фундаментальний шлях реформування освіти – розвиток інноваційних можливостей науки.**

Сьогодні як ніколи гостро стоїть завдання осмислення та пізнання буття, створення нової філософії освіти, відкритої до таємниць життя людини, її життєвого потенціалу. **На цій основі й повинна формуватись нова педагогіка – педагогіка компетентної, відповідальної людини.** Це спонукає до пошуку нового комплексу ідей, створення інноваційної основи дванадцятирічної школи, школи життєвої компетентності, у якій би утверджувалась педагогіка життєтворчості.

Важливого теоретичного і практичного значення набуває проблема розширення експериментально-пошукової роботи щодо визначення перспективних шляхів розвитку життєвої компетентності в учнів, здатності вирішувати проблеми в різних сферах

життєдіяльності. Особливо це актуально в умовах трансформації українського суспільства, соціальних зламів і криз.

Дванадцятирічна школа має захистити і підтримати дитину, виробити в неї життєву стійкість і життєздатність, озброїти механізмами і технологіями розробки життєвих стратегій.

Навчальні заклади мають сприяти оволодінню технологіями життєтворчості, успіху, компетентного вибору життєвого шляху. Допомога у соціальній компетентності повинна бути спрямована на розкриття потенціалу молодої людини у саморегуляції, самопізнанні, самоактуалізації, знаходженні особистих смислів, інтеграції в соціокультурний простір. Цю місію можуть здійснити середні навчальні заклади, які будують освітній процес на засадах життєтворчості, життєвого успіху, впроваджуючи прогресивні освітні технології.

Нова школа – це передусім акмеологічний загальноосвітній навчальний заклад цілісного й успішного розвитку і саморозвитку людини як творця своєї долі, свого життя.

Актуалізується ще одна функція інноваційної – треба навчити дитину використовувати засвоєні знання для практичного життя, – як професійного, так і громадського. У такому разі знання перетворюються на безпосередню складову діяльності, що врешті-решт лежить в основі інноваційного розвитку в будь-якій сфері. Тільки так підготовлена людина зможе суб'єктивно забезпечити об'єктивно зумовлений процес інноваційного розвитку (В.Г. Кремень). **Інноваційна модель розвитку освіти потребує виховання особистості, здатної до самостійної й ефективної діяльності.**

Реалізація стратегічних напрямків, які визначають образ нової школи, значною мірою залежить від рівня інноваційної культури педагогів, уміння продукувати перспективні ідеї, реалізувати їх у практичній діяльності. Побудова моделі інноваційної школи владно диктує потребу переосмислення стрижневих принципів, які визначатимуть змістові, технологічні та управлінські доміанти освітнього процесу, спрямованого на плекання дитини як творця і проектувальника свого життя. Принципи – це інструментальне вираження в категоріях діяльності знання про сутність, зміст, закони і закономірності інноваційної школи, спрямованої на розвиток особистості як суб'єкта життя і творчої діяльності.

Система освіти має виступити як епіцентр формування інноваційних практик, плекання нових зразків діяльності.

У цьому контексті важливого значення набуває проблема розроблення й експериментальної перевірки **моделей школи життєвої компетентності**, яка базується на теоретичних підвалинах педагогіки і психології життєтворчості. **Школа життєвої компетентності, на нашу думку, сприятиме досягненню нової якості освіти на основі освоєння її вихованцями стрижневих компетентностей, які дають їм змогу успішно інтегруватись у суспільство, визначати і втілювати свою життєву стратегію, бути мобільними і конкурентоспроможними, здатними до самоорганізації навчання протягом життя, самореалізації, розкриття творчого потенціалу, до свідомого життєвого вибору і прийняття відповідальних рішень.**

Чим же відрізняється школа життєвої компетентності від традиційної школи? Які її доміанти й якісні характеристики? Розкриємо це у табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Традиційна загальноосвітня школа	Школа життєвої компетентності – навчально-реабілітаційний центр
1	2
Передача новому поколінню знань і досвіду	Розвиток і саморозвиток учнів як суб'єктів культури, творців і проектувальників свого життя
Підготовка учнів до майбутнього життя	Не підготовка до життя, а саме життя дитини. Школа – простір життя дитини, простір можливостей і реалізації вітальних, духовних потреб й інтересів, культури життя і самовизначення
Створення моделі найближчого майбутнього, яка є поліпшеною копією нинішнього життя	Формування інноваційної потреби жити в умовах постійних змін, бути ініціатором змін й активної соціальної дії

Пріоритет соціального замовлення	Пріоритет особистості, її замовлення на освіту
Прагнення сформувавши слухняного виконавця, навченого діям у рамках ієрархічних структур	Орієнтація на виховання вільної, конкурентоспроможної особистості, здатної до критичного мислення, розв'язання життєвих проблем, активної діяльності й презентації себе на ринку праці
Мета навчання – здобуття усталених знань	Освоєння стрижневих життєвих компетентностей, соціальних і життєвих ролей, ставлення до знання як інструменту, засобу розв'язання проблем
Знання у відриві від життя	Орієнтація на розв'язання конкретних проблем, які стоять перед суспільством, людиною
Репродуктивний, пасивно-споглядальний тип навчання, учень - пасивний об'єкт виховних впливів	Інноваційний тип навчання, побудований на активних та інтерактивних методах: учень – суб'єкт, партнер в освітньому процесі
Учні приймають мету у готовому вигляді	Постановка, формулювання власних цілей і вибір способів їх досягнення
Орієнтація на середньостатистичного учня	Вихід на індивідуальну життєву траєкторію розвитку та саморозвитку, врахування інтересів і потреб дітей. Створення системи захисту, корекції і супроводу
Принцип від «минулого до сучасного» в навчанні	Реалізація принципу «від минулого до сучасного», розвиток інноваційної культури учня, критичного мислення, здатність до неперервної самоосвіти й життєтворчості
Авторитарна педагогіка, централізовано-бюрократичний тип управління системою освіти і кожним навчальним закладом	Педагогіка і психологія життєтворчості як наука про творчість життя, плекання людини – суб'єкта і проектувальника свого життя, децентралізація і демократизація в управлінні освітою і навчальним закладом. Утвердження соціального партнерства
Режим функціонування	Режим випереджувального, проектного розвитку
Освітні заклади схожі між собою (одноманіття)	Кожна школа має своє творче обличчя, розвивається як відкрита, самоорганізовувана система. Різні типи інноваційних закладів освіти
Жорсткість програм	Гнучкі, варіативні, авторські програми. Розгалужений шкільний компонент освіти
Нововведення мають епізодичний характер	Постійний інноваційний процес, який охоплює всі аспекти життя дитини й навчального закладу
В основі освітніх результатів – знання, вміння і навички	Ключові життєві компетентності, оволодіння технологіями життєтворчості, вміння використовувати знання як інструмент розв'язання життєвих проблем. Постійна діагностика і моніторинг рівня розвитку життєвої компетентності відповідно до сензитивних періодів життя дитини

Багаторічний досвід експериментально-пошукової діяльності з актуальних проблем реабілітаційної та корекційної освіти, який освоїли навчально-реабілітаційні центри «ШАНС» і «Колосок» Дніпропетровської обласної ради свідчить про їх прогностичність, перспективність для досягнення нової якості навчання і виховання дітей із інтелектуальними порушеннями. У цих закладах загальної середньої освіти здійснені глибинні системні перетворення, що стосуються проблем реформування освітньо-реабілітаційного процесу. Науково обґрунтовані рекомендації, вироблені колективами навчально-реабілітаційних центрів із проблем соціальної адаптації та інтеграції дітей із порушенням інтелектуального розвитку, мають принципово важливе значення для визначення інноваційного бачення спеціальної освіти в Україні.

Спеціальна освіта вимагає переосмислення парадигми освітньо-реабілітаційного і корекційного процесу, оновлення змісту, технологій.

Становлення особистості учня як суб'єкта життєтворчості, створення сприятливих умов для психічного, фізичного, соціального та духовного здоров'я дитини з інтелектуальними порушеннями. Це вимагає від педагогічних колективів пошуку нетрадиційних підходів, проведення проектних, прогностичних експериментів із різних аспектів розвитку життєвої компетентності дітей з інтелектуальними порушеннями. Аспектний, факторний підхід, коли експериментується якийсь напрям педагогічного життя, що не охоплює спеціальну школу в цілому, в єдності змістових, технологічних, управлінських доміант сьогодні не є продуктивним.

Про це свідчить досвід експериментально-пошукової діяльності педагогічних колективів навчально-реабілітаційних центрів «ШАНС» і «Колосок» Дніпропетровської обласної ради, які запропонували інноваційні шляхи підвищення якості соціальної і життєвої практики дітей з інтелектуальними порушеннями у контексті компетентісно спрямованої спеціальної освіти. Експериментально-пошукова робота з питань соціальної адаптації та інтеграції дітей з інтелектуальними порушеннями засвідчила, що без серйозного науково-методичного, соціологічного, психологічного, медичного, інформаційного забезпечення експеримент не досягне своєї мети. Тут важливо реалізувати системний, міжгалузевий підхід, об'єднавши зусилля педагогів, філософів, соціологів, психологів, медиків.

Важливо глибоко продумати стратегічний, змістовний, технологічний, управлінський етапи проведення експерименту, визначити критерії оцінки результатів.

Один із важливих уроків експерименту полягає в тому, що педагогічні колективи навчально-реабілітаційних центрів «ШАНС» і «Колосок» Дніпропетровської обласної ради по-новому стали розуміти закони, категорії педагогіки, наповнюючи їх ідеями життєтворчості, компетентісно спрямованої освіти. Важливого значення в утвердженні освітньо-реабілітаційного процесу набуває створення програми життєтворчості, в якій було б відображено розмаїття потенційних ресурсів дитини з інтелектуальним порушенням щодо визначення життєвої стратегії, створення свого індивідуального життєвого проекту. В ході експерименту апробовано й уточнено складові успішної діяльності навчально-реабілітаційних центрів «ШАНС» і «Колосок» Дніпропетровської обласної ради. Для подальшої продуктивної діяльності педагогічних колективів має унормування Законом України «Про освіту» сутності спеціальної школи як закладу загальної середньої освіти для дітей, які потребують корекції фізичного та/або розумового розвитку; навчально-реабілітаційного центру – закладу загальної середньої освіти для дітей з особливими освітніми потребами, зумовленими складними порушеннями розвитку; санаторної школи – закладу загальної середньої освіти з відповідним профілем для дітей, які потребують тривалого лікування.

«Енциклопедія освіти» (2008) трактує навчально-реабілітаційний центр як інноваційний загальноосвітній заклад, який забезпечує умови для відновлення здоров'я, соціальної інтеграції, життєвого і професійного самовизначення дітей і молоді, що мають органічні та функціональні захворювання внутрішніх органів і систем або проблеми психофізичного розвитку. У ньому здійснюється комплексна медична, психологічна, педагогічна та спеціальна реабілітація дітей з особливими освітніми потребами.

Масштаб нових історичних завдань владно диктує необхідність кардинальних змін у змістових, технологічних, управлінських складових інноваційного розвитку освіти, яка покликана допомогти молодій людині оволодіти життєвою компетентністю в ситуативному контексті соціальних і духовних змін. Тому головним критерієм якості освіти має бути здатність молодого покоління повноцінно жити і активно діяти у новому світі, постійно самовдосконалюватися, адекватно реагувати на зміни, особливо у періоди технологічних і цивілізаційних проривів. Прогресивні зміни в суспільних відносинах зумовлюють необхідність забезпечення процесу неперервної освіти як запоруки конкурентоспроможності, професійної і соціальної мобільності, самовдосконалення громадян. Особливо це стосується дітей з особливими освітніми потребами, які є важливою складовою стратегій стійкого розвитку суспільства.

Надзвичайно важливою передумовою соціалізації осіб з інвалідністю, дітей з інтелектуальними порушеннями є здобуття освіти відповідного рівня, що відкриває їм шлях до соціального та професійного зростання, реалізації власних здібностей і потреб. Окрім того, освіта –

це ще й шлях компенсації та корекції наслідків порушень психофізичного розвитку, попередження вторинних відхилень, формування компенсаційних механізмів, що зумовлюють розвиток особи з інвалідністю з урахуванням максимального рівня її функціональних можливостей.

В цьому контексті освіта для дітей і молоді з інвалідністю є важливою формою їх соціального захисту, реальним шансом створити передумови для подальшого самостійного і незалежного життя, трудової діяльності.

Одним із пріоритетних напрямів державної політики у сфері освіти є створення умов особам з інвалідністю, дітям з інтелектуальними порушеннями для реалізації їх прав на рівний доступ до якісної освіти, розвиток особистих інтелектуальних і професійних можливостей.

Для дітей і молоді з інвалідністю професійну освіту без перебільшення можна вважати найважливішим засобом досягнення самостійності та особистої незалежності, інтеграції у сучасне суспільство.

Сучасною світовою тенденцією є прагнення до деінституалізації та забезпечення доступності усіх ресурсів суспільства з урахуванням особливих потреб освіти осіб з інвалідністю. **Триває формування і поширення нової філософії суспільства – створення умов для активної участі у житті держави усіх громадян, в тому числі людей з тими чи іншими порушеннями розвитку, що відповідає нормам міжнародних актів на рівні ООН**, спрямованої на плекання конкурентоздатної, соціально мобільної, компетентної особистості, яка вміє приймати рішення і нести за них відповідальність. Ця система базується на концептуальних положеннях актуалізації змісту, структури організації спеціального навчання, корекційно-розвиткових послуг. Найбільш значущими серед них є: пріоритетність освіти осіб з інвалідністю, з особливими потребами, що означає випереджальний характер її розвитку, формування нової якості життя. Тож, перед спеціальною освітою України постає складне завдання: з одного боку, забезпечення кожній дитині з особливими потребами доступності навчання, альтернативності форм і закладів освіти, здобуття в подальшому бажаного освітнього рівня і водночас забезпечення необхідного корекційно-реабілітаційного та психолого-педагогічного супроводу, а з іншого, – запровадження ефективних інноваційних технологій, що відповідають і кращим європейським стандартам (В. Засенко).

Як вважає академік НАПН України, доктор педагогічних наук В. Засенко, спеціальна освіта в Україні реформується з урахуванням прогресивних світових тенденцій і парадигмальних змін у напрямі від диференціації до інтеграції. За роки незалежності України визначено нову методологію розвитку спеціальної освіти, яка базується на демократичних, антидискримінаційних цінностях. Зasadничими при цьому є:

- забезпечення рівного доступу до якісної освіти, права вибору особами з інвалідністю різних типів навчальних закладів, форм навчання;
- трансформація шкіл-інтернатів у заклади інноваційного типу;
- зростання мережі навчально-реабілітаційних центрів, в яких дітям з особливими потребами та їхнім батькам надається психолого-педагогічна допомога;
- розширення практики інклюзивного навчання таких дітей у дошкільних установах, загальноосвітніх школах і вищих навчальних закладах;
- своєчасна діагностика і забезпечення комплексної медико-психолого-педагогічної корекції відхилень у розвитку дитини;
- посилення корекційно-розвивального компоненту в оновленому змісті навчання дітей з особливими освітніми потребами відповідно до державних стандартів, програм тощо.

Розбудова безперервної освіти осіб з особливими освітніми потребами базується на концептуальних положеннях актуалізації змісту, структури та організації корекційно-компенсаційного навчання і виховання.

Окреслюючи організаційно-системний вимір освіти дітей з особливими освітніми потребами, – вважає доктор педагогічних наук А. Колупаєва, – варто підкреслити, що нівелювання кордонів між спеціальною та масовою освітою у процесі впровадження інклюзивного навчання відбувається під час розбудови загальної системи надання корекційно-розвивальних послуг дітям з особливими потребами. При цьому спеціальна освіта, маючи досить потужний кадровий, навчально-методичний, технологічно-педагогічний потенціал, має стати ресурсною базою розбудови інклюзивного навчання:

від створення інклюзивно-ресурсних центрів і до надання профільної допрофесійної підготовки дітям з особливими потребами.

Сьогодні зростає потреба у прогнозуванні та визначенні стратегічних напрямів створення неперервної інноваційної освіти осіб з інвалідністю, з особливими освітніми потребами, в основі якої лежить реалізація таких принципів, як:

- демократизація освіти, що передбачає перехід до державно-громадської системи управління освітою, надання самостійності всім типам навчальних закладів у вирішенні основних питань діяльності; створення системи партнерства учнів, студентів, педагогів, батьків і громадськості у справі корекційної допомоги особам з інвалідністю;

- неперервність освіти, яка забезпечує людям з інвалідністю можливість упродовж усього життя постійно поглиблювати свою загальноосвітню та фахову підготовку, допомагає досягти цілісності й наступності у навчанні, вихованні осіб з тими чи іншими порушеннями на всіх вікових ступенях, узгоджених з їх психофізичними особливостями;

- варіативність освіти, що передбачає створення можливостей для широкого вибору форм здобуття освіти, функціонування різних типів навчальних та професійно-технічних закладів, використання сучасних засобів навчання та реабілітації відповідно до індивідуальних особливостей розвитку, обдарувань і побажань кожної особистості;

- індивідуалізація і персоналізація освіти, що обумовлює систему діагностичних заходів для виявлення індивідуально-типологічних особливостей кожної дитини, яка потребує освіти, створення спеціальних служб (корекційних, лікувальних, соціальних, реабілітаційних) для нормалізації життєдіяльності кожної особистості з інвалідністю, профілактики утруднень у навчанні, вихованні й шкільній дезадаптації, для її успішної реабілітації;

- корекційна спрямованість освіти дітей з особливими освітніми потребами реалізується через систему заходів з комплексної реабілітації: психолого-педагогічної, медичної, соціальної, системність і послідовність яких забезпечує корекцію та компенсацію порушень психофізичного розвитку дітей і молоді;

- диференційованість форм і методів навчання відповідно до особливостей психофізичного розвитку дітей з особливими освітніми потребами, у тому числі дітей з інвалідністю;

- здійснення індивідуального підходу у процесі навчання та реабілітації дітей і молоді з інвалідністю з метою підвищення ефективності засвоєння знань, умінь і навичок;

- використання сучасних технічних засобів реабілітації індивідуального та колективного користування з урахуванням особливостей навчально-пізнавальної діяльності дітей та молоді з інвалідністю;

- єдність зусиль усіх соціальних інститутів виховання — сім'ї, школи, громадськості — у забезпеченні права на якісну освіту дітей і молоді з інвалідністю, створення сприятливих умов для підготовки їх до самостійного життя та інтеграції в суспільство.

Перехід до компетентісно спрямованої освіти обумовлює потребу переосмислення фундаментальних концептуальних засад змісту спеціальної освіти, зокрема в навчально-реабілітаційних центрах для дітей з інтелектуальними порушеннями. Саме цю значущу для теорії і практики мету спеціальної освіти переслідує запропонований посібник, присвячений особливостям організації соціальної та життєвої практики дітей з інтелектуальними порушеннями в умовах навчально-реабілітаційних центрів.

Важливі проблеми соціалізації дітей з особливими потребами розглянуті були й на I з'їзді корекційних педагогів в м. Дніпро (2017).

Тож запрошуємо освітян до рефлексії, діалогу в ім'я плекання Людини – творця і проектувальника свого життя.

І.Г. Єрмаков, зав. сектору навчально-методичного забезпечення змісту освіти дітей з особливими потребами Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти», кандидат історичних наук

ЖИТТЄТВОРЧІ ТА ПРАКСІОЛОГІЧНІ ДОРОГОВКАЗИ

Життя наше – адже це шлях безперервний.

Світ цей – велике море усім нам, пливучим.

Він бо є Океан, який перепливаєється, о вельми небагатьма щасливцями безбідно...

Отже, дивись, щоб не плавати в тумані, щоб не обрав ти ненадійного становища в житті.

Григорій Сковорода

Один у другого питаєм:

Нащо нас мати привела?

Чи для добра? Чи то для зла?

Нащо живем? Чого бажаєм?

І, не дознавшись, умираєм,

А покидаємо діла.

Тарас Шевченко

Виховання розгортається як найширша в світі проблема – проблема життя як творчості.

Лев Виготський

Виховання немислиме поза життям, як горіння без кисню або дихання у безповітряному просторі. Тому виховна робота педагога повинна бути неодмінно пов'язана з його творчою, громадською і життєвою роботою.

Лев Виготський

Багатьом уявляється, що в новій системі педагогічному вченню відводиться нікчемна роль, що це педагогіка без педагога і школа без учення. Міркування, що вчителю у майбутній школі нічого буде робити, рівнослвно уявленню, що роль людини у машинному виробництві зменшилась або звелась нанівець. Легко може здатися, що в новій школі вчитель перетворився на механічний манекен. **Насправді роль його незмірно зростає, вона вимагатиме від нього вищого екзамену на життя, для того, щоб він міг перетворити виховання у творчість життя.**

Лев Виготський

Для виховання відкриваються нескінченні можливості творчості життя в його нескінченній багатоманітності. Не у вузьких межах особистої справи й особистого життя він стане істинним творцем майбутнього. **Тоді педагогіка, як творчість життя, посяде перше місце.**

Лев Виготський

Врешті-решт виховує лише життя, і чим ширше буде вриватися життя в школу, тим динамічніше і повнокровніше стане виховний процес.

...найбільшим психологічним гріхом всієї схоластичної і класичної системи освіти був зовсім відірваний і не життєвий характер знань. Знання засвоювались як готове блюдо, і ніхто не знав, що з ним робити.

Лев Виготський

Помиляються ті, хто вважає, що стара школа давала мало знань. Навпаки, часто вона повідомляла величезну кількість знань, особливо європейська школа. Але це був щоразу скарб у пустелі, багатство, яке ніхто не зміг використати, тому що головна установка знань була позбавлена

життя і завжди виявлялась у розладі з ним. Як діамант у пустелі, ці знання були не в змозі задовольнити найпростіші життєві запити рядового і скромного учня.

Лев Виготський

Школа – організація не лише навчання, але й усього життя дитини. Ми повинні найрішучіше відкинути прокляте відокремлення школи від життя й повернутись до античного розуміння школи як школи життя.

Павло Блонський

Ми звикли готуватися до життя і дуже рідко живемо по-справжньому.

Станіслав Шацький

Школа своїм діяльно-громадським вихованням дасть Україні потрібне для її нового життя нових громадян із пробудженою активністю, з витривалою волею й добре розвиненими творчими силами.

Софія Русова

Реформа школи пасивної, виключно інтелектуальної школи на діяльну, вольову та інтелектуальну мусить охопити всю єдину школу, згори донизу.

Софія Русова

Дитячий колектив рішуче не хоче жити підготовчим життям до якогось майбутнього життя, він не хоче бути явищем лише педагогічним, він хоче бути повноправним явищем суспільного життя.

Антон Макаренко

Ми розглядаємо нашого вихованця не як матеріал для дресури, але вважаємо його членом нашого суспільства, активним його діячем, створювачем суспільних цінностей.

Антон Макаренко

Колектив дітей не готується до майбутнього життя, а уже живе...

Тут особистість виступає у новій позиції вихователя – вона не об'єкт виховного впливу, а його носій – суб'єкт.

Антон Макаренко

Інтерес до навчання на основі всіх життєвих зв'язків – це потужний моральний інтерес.

Джон Дьюї

Добре відомо, що діти живуть сьогоднішнім...

Готуватися невідомо до чого – значить відмовитись від сучасних інтересів, черпаючи натхнення в надії, що у туманному завтра буде ще цікавіше.

Джон Дьюї

Школа дії хоче виховувати для дії, шляхом дії і для життя засобами життя; вона хоче стати школою життя.

Вільгельм Лай

Школа бездіяльності є книжна школа, і книжна школа – школа нерухомого сидіння.

Вільгельм Лай

Педагогіка дії засвідчує: знання є сила, однаке дія – сила в більшій мірі, і лише дія забезпечує, поглиблює знання і полегшує їх освоєння...

Вільгельм Лай

Знання й уміння – важливий фактор життя: знання є сила, освіта – капітал; навчання робить людину здатною до свідомих дій, а ці дії – запорука того, що суспільство сприятиме реалізації особистістю права на життя, становище, значущість і вплив.

Отто Вільманн

Необхідно розвинути в учнів почуття відповідальності за правильний вибір і напрям, який сприяє найкращому зростанню особистості.

Вільямс Кілпатрик

Шлях самостійної практики – це єдиний шлях навчання.

Вільямс Кілпатрик

Сьогодні широкою популярністю користується метод проектів. Це – метод планування доцільної (цілеспрямованої) діяльності у зв'язку із розв'язанням якогось навчально-шкільного завдання у реальній життєвій обстановці.

Вільямс Кілпатрик

Завдання школи – навчити жити. Жити – це значить пізнавати дійсність і перетворювати її.

Павло Блонський

Необхідно ввести в школу початки реальної дії самої дитини, багатії, різноманітної, безпосередньої її самодіяльності.

А. Ферр'єр

Не вести дітей за собою, а навчити їх самостійно вести себе по життю.

Франсуаза Дальто

Знати, щоб знати. А може, ще більше: знати, щоб могли... Більше могли, щоб краще діяти. Але в кінцевому рахунку і зокрема: краще діяти, щоб повніше жити.

П'єр Тейяр де Шарден.

Свободоздатність – здатність до автономного, неконформістського існування, здатність самостійно будувати власну долю, відносини зі світом, реалізувати самостійно пізнане призначення, здійснити власний, індивідуальний вибір.

Олег Газман

Освіта стає процесом вкладання, в якому учні є депозитаріями, а вчитель – вкладником. Замість спілкування вчитель формує і вкладає повідомлення в учнів, які терпляче його приймають, запам'ятовують і відтворюють. Це «банківська» модель освіти, за якою обсяг операцій, дозволених учням, охоплює лише приймання, розкладання на полицях і зберігання вкладеного. Щоправда, вони можуть стати колекціонерами чи сортувальниками того, що зберігають. Але, згідно з останніми дослідженнями, ці люди самі потрапляють на узбіччя життя через брак творчості, трансформування та знання в їхній, так би мовити, хибній системі освіти. **Бо ж без дослідництва, без практики не можна стати справжньою людиною. Знань набуваєш тільки через відкриття і перевірку відкриттів у процесі невтомних, пристрасних, неперервних, сповнених сподівання пошуків, що їх людські істоти здійснюють у світі, вкупі зі світом і одна з одною.**

У «банківській» моделі освіти знання є дарунком, яким наділяють ті, хто має себе за знавців, тих, хто, на їхню думку, нічого не знає. Приписування іншим цілковитого невігластва є характерною прикметою ідеології гнобителів, що заперечують освіту і знання як дослідницький процес. Учитель виступає перед учнями як їхня необхідна протилежність, виправдовуючи власне існування їхнім абсолютним неучтвом. Учні, відчужені, мов ті раби в діалектиці Гегеля, сприймають своє неучтво як виправдання існування вчителя, та, на відміну від рабів, вони ніколи не відкриють для себе, що й самі навчають свого вчителя.

Суть визвольної освіти, навпаки, полягає в її прагненні до подолання протиставлення. Освіта має починатися зі зняття суперечності вчитель – учні через примирення полюсів протистояння в той спосіб, що обидві сторони визнаються одночасно і вчителями, і учнями.

Такої розв'язки немає (і не може бути) в «банківській» моделі освіти. Навпаки, «банківська» освіта підтримує й навіть стимулює наявне протистояння такою позицією і практикою, які віддзеркалюють суспільство гноблення в цілому:

- а) вчитель вчить, а учні вчаться;
- б) вчитель знає все, а учні – нічого;
- в) вчитель думає, а за учнів думають;
- г) вчитель говорить, а учні слухають – покірно;
- ґ) вчитель дисциплінує, а учні підкоряються;
- д) вчитель обирає і нав'язує свій вибір, а учні погоджуються;
- е) вчитель діє, а учні мають ілюзію, що діють через дії вчителя;
- є) вчитель визначає зміст програми, а учні (яких ніхто не питає) пристосовуються до неї;
- ж) вчитель змішує владу знання з власною професійною владою, яку він (вона) встановлює на противагу свободі учнів;

з) вчитель – суб'єкт навчального процесу, учні ж – його прості об'єкти.

Не дивно, що «банківська» модель освіти вважає людей пристосованими, керованими істотами. Що більше учні працюють над накопиченням внесків, вкладених у них, то менше вони плекають власну критичну свідомість, що могла б розвинутися у результаті їхнього втручання - в навколишній світ у ролі перетворювачів цього світу. Що довірливіше вони приймають накинуту їм пасивну роль, то більше стають схильні просто адаптуватися до такого світу, який він є, і звикають до нав'язаної вчителями фрагментарної реальності.

Здатність «банківської» освіти зводити до мінімуму чи анулювати творчу спроможність учнів і стимулювати їхню довірливість служить інтересам гнобителів, яким байдуже до відкриття чи трансформування світу. Гнобителі використовують свій «гуманізм» для збереження вигідного їм становища. Тому вони майже інстинктивно постають проти будь-яких експериментів у галузі освіти, які стимулюють розвиток критичних здібностей і, не задовольняючись образом урізаної реальності, завжди шукають зв'язків між розмаїтими явищами і проблемами.

Пауло Фрейре

ВЧИМОСЯ НЕ ДЛЯ ШКОЛИ, А ДЛЯ ЖИТТЯ (ДУМКИ ПЕДАГОГІВ НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНИХ ЦЕНТРІВ «ШАНС» І «КОЛОСОК»)

Народна мудрість стверджує: «Знання за плечима не носити». Цієї премудрості вчу своїх учнів. Переконаю, наводжу приклади, разом проводимо спостереження.

Сучасний світ – стрімкий, динамічний, переповнений інформацією. Всього знати неможливо, але потрібно знати, де знайти необхідну інформацію, яка допоможе людині пізнати себе, світ, вирішити якісь проблеми, навчить радіти кожній хвилині життя. Для цього використовую на уроках «хвилинка радості», «хвилинка мудрості», «поетичні хвилинка», «пісенні хвилинка», «мовно інформаційні хвилинка». А ще вдалимими і результативними виявляються такі прийоми: «заспівай мамі», «запитай у тата», «розкажи сестричці», «допоможи дідусеві, вчителю, вихователю», «порадь однокласнику», «як ти думаєш», «не погоджуєшся – пропонуй». Їх проводять мої «консультанти». А щоб отримати інформацію, яка знадобиться на уроці, необхідно дітям потрудитися. Щоб подарувати радість собі, друзям, сестричці чи брату, треба не тільки знайти час, а й докласти зусилля, вчитися для себе.

***Н.В. Пономаренко, вчитель-дефектолог,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»***

Ми можемо подарувати учням особливий час і місце в школі. **Запрошуючи дітей сісти в коло та обмінятися думками, ми наслідуємо давні традиції, які існують у багатьох культурах світу, — організувати своєрідне коло, де кожен має змогу висловитися з приводу будь-якої проблеми і вислухати думки інших. Ми можемо допомогти дітям відчутти єднання з групою.**

Багатьом дітям, особливо тим, хто втратив не лише домівку, а й своїх друзів, складно зосередитися на навчанні. Наявність хоча б одного друга підвищує самооцінку дитини, нормалізує рівень стресу, сприяє успішній соціалізації та адаптації до нових умов. Ми можемо дати дітям «точку опори».

Допомагаючи усвідомити цінності й пріоритети, ми наставляємо їх на правильний шлях, вчимо уникати невиправданих ризиків і створених ними самими проблем. Ми можемо навчити дітей приймати рішення і діяти з позицій здорового глузду. Розвиваючи в учнів ці навички, ми вчимо їх всебічно аналізувати ситуації, зважувати альтернативи, робити вибір і брати на себе відповідальність за його наслідки. Ми можемо навчити дітей протистояти негативному соціальному тиску. Своєчасно тренуючи навички відмови, ми вчимо їх протидіяти маніпуляціям, підвищуємо стійкість до пропозицій, які можуть спричинити проблеми. **Розвиваючи навички критичного мислення, ми вчимо дітей довіряти лише достовірним джерелам інформації, ефективно протидіяти негативним інформаційним впливам, пропаганді ненависті і насилля. Ми можемо навчити дітей керувати стресами.** Для відновлення психологічної рівноваги в умовах інтенсивного навчального процесу для них особливо важливо вміти розподіляти час, відпочивати і розслаблятися душею і тілом. Ми можемо показати дітям, як можна жити у світі без насилля. Навчаючи учнів спілкуватися і розуміти одне одного, ми допомагаємо їм набутися досвіду мирного розв'язання конфліктів, пошуку консенсусу чи компромісів. Ми здатні пробудити в дітей інтерес до того, що відчувають і як думають інші люди, розвинути у них толерантність і співчуття. Ми можемо вселити у дітей надію. **Розвиваючи у них навички позитивної самооцінки, ми найбільше допомагаємо дітям, які змушені дорослішати у складних життєвих обставинах.** Переконаючи, що їхня доля у їхніх руках, ми захищаємо дітей від негативного впливу оточення, яке, можливо, щодня нагадує про відсутність життєвих перспектив. Усі ці завдання можуть здаватися надто складними для центру, який дехто сприймає лише як місце, де учні здобувають знання. Однак сучасний випускник має бути не лише освіченою, а й добре вихованою, гармонійно розвиненою та стійкою особистістю, яка знає, чого хоче в житті і як цього досягти. І починати реалізовувати ці завдання треба з перших днів навчання дитини у Центрі.

***В.О. Надтока, вихователь
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»***

Наприкінці ХХ століття поняття життєвих навичок почали широко використовувати в документах міжнародних організацій та інститутів для визначення концептуального підходу до забезпечення психосоціального розвитку дітей і профілактики соціально обумовлених захворювань, шкільного булінгу, дискримінації, профілактики конфліктів і розбудови миру.

Були розроблені та набули поширення освітні програми профілактичної спрямованості, які допомагають ухвалювати поінформовані рішення, ефективно спілкуватися, керувати емоціями, долати труднощі, мотивувати до здорового і продуктивного життя. У країнах, які потерпають від насилля та збройних конфліктів, упроваджують програми із профілактики конфліктів і розбудови миру.

Такий підхід виник як альтернатива інформаційно-просвітницькому підходу, що довів свою неефективність у вирішенні означених завдань, і обґрунтовує потребу формування у дітей поведінкових навичок, які дають змогу успішно вирішувати завдання інтеграції в суспільство і самозахисту від ризиків.

Методика розвитку життєвих навичок є синтезом найуспішнішого педагогічного досвіду і досягнень психологічної науки. Вона гармонійно поєднує функції виховання (формування ідентичності, цінностей і переконань) і розвиток соціально-психологічних компетентностей (життєвих навичок) учнів.

В основі цієї методики — повага до загальнолюдських цінностей і захист прав людини. Вона налаштовує на усвідомлення прав і обов'язків людини, розуміння прав інших людей і повагу до них, виховує гідність, миролюбність, справедливість, колективізм, почуття відповідальності, впевненість у власних силах, толерантність (визнання того, що всі люди різні, що існують різні культури), інші позитивні якості. Її відмінність від традиційних методів виховання полягає в тому, що формування особистої системи цінностей відбувається не через моралізаторство, а завдяки добровільному схваленню через усвідомлення їх реальної вигоди.

На відміну від багатьох традиційних педагогічних методів і підходів, розвиток життєвих навичок має на меті позитивні зміни у поведінці учнів. Тому він передбачає зміни не лише у знаннях, а й у ставленнях і навичках, які стимулюватимуть ці бажані поведінкові зміни.

Навчання життєвих навичок відтворює природні процеси, спираючись на які, діти вчаться жити в соціумі. Цей процес відбувається через спостереження, моделювання та соціальну взаємодію. Встановлено, що навички найкраще засвоюються у процесі спостереження і негайного відтворення. А закріплення навичок відбувається тоді, коли люди на практиці (в ігровій або в реальній ситуації) відпрацьовують поведінкові моделі і стикаються з позитивними або негативними результатами своїх дій.

*О.А. Зацепіна, соціальний педагог,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»*

Вчимося не для школи, а для життя. Специфіка нашого навчально-реабілітаційного центру в тому, що дітям потрібно навчитися знайти після його закінчення своє місце у житті незалежно від їхніх фізичних і розумових особливостей. Ці діти не підуть до інститутів, їм не потрібно буде проходити через ЗНО, але ж вони теж мають право на цікаве життя у майбутньому. І саме ми повинні навчити їх бути упевненими в собі, навчити не піти на дно в потоці життя, навчити приймати вчасно вірні рішення.

У нас навчають життю, а тому щодня у нашому навчально-реабілітаційному центрі здобувають не лише знання, а також безцінний життєвий досвід, уміння шукати й знаходити відповіді на будь-які запитання.

*Ж.С. Калюкова, вчитель-дефектолог,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»*

У кожної дитини доросла відповідальність починається зі школи. Перші домашні завдання, перші зльоти і падіння, цікавість до життя, захоплення та суперечності. Все це в сукупності формує дитячий характер, перетворюючи юних дослідників на дорослих і відповідальних членів суспільства. **Школа допомагає дитині пізнавати світ, відчути на собі усі переваги людської буденності, вчить робити правильний вибір на користь добра та справедливості.** Отримані у школі знання допоможуть дитині у повсякденному житті, у створенні власної сім'ї та у вихованні своїх дітей. Перш за все, дитина вчиться жити: не просто механічне запам'ятовувати формули і правила, а застосувати свої уміння та навички на практиці. Шкільні роки — це свята, подорожі, дружба й перше кохання. У школі діти вчаться дружити, прощати, бути милосердними, а це так важливо в наш час. **Окрім знань, зі школи діти виносять найцінніше — вміння бути Людиною.**

*Ю.І. Шпилєва, вихователь
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»*

Школа – своєрідний стартап для нашого подальшого життя. У школі ми вивчаємо найнеобхідніші предмети, вчимося правильної поведінки у соціумі. Вчителю необхідно розказати дітям про те, як побороти невпевненість у собі, як вирішувати конфлікти з людьми. Адже це буде запорукою того, що дитина, ставши дорослою, зуміє легко влитися у будь-який колектив. Головне в роботі вчителя – не готувати учнів до світу без надоліків, у якому легко жити із «забитою підручниками» головою. Кожен сам обирає своє майбутнє. І яким воно буде, залежить тільки від нього особисто. Наше сьогодні має на нас величезний вплив. Світ, у якому ми живемо, диктує нам свої правила. **Тому головним завданням школи залишається підготовка учня до різних**

життєвих ситуацій: складних і простих, екстримальних і загрозливих. Тож спонукаємо дітей до самостійного вирішення проблемних ситуацій. Отже, учень, закінчуючи школу, повинен навчитись найголовнішому – жити.

*О.Ю.Бондаренко, вчитель-дефектолог
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»*

На сьогоднішній день важко уявити собі людину, яка б не змогла порахувати решту у магазині, прочитати напис на біг-борді або не мала б певних базових знань про Т. Шевченка, Л. Українку, В. Стуса. Життя людини – це безперервна ланка **здобуття практичних знань, фундаментом якого є набуті раніше знання.** Їх ми застосовуємо завжди, – від прибирання квартири до написання контрольних робіт. Слід наголосити на тому, що від якості наших знань залежить якість нашого подальшого життя. Наприклад, щоб бути приємним співрозмовником, не образити людину необережним словом, треба знати елементарні правила етикету.

Тому перед навчально-реабілітаційним центром стоїть завдання: не тільки реалізувати корекційний вплив на порушення розвитку в учнів, а й виховати особистість, яка б мала змогу адаптуватися у житті за стінами навчально-реабілітаційного центру. Однією з головних цілей навчально-реабілітаційного центру є передача набутого досвіду в процесі особливого спілкування.

*О.В. Дяченко, вихователь,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»*

Школа допомагає не тільки у вивченні якихось предметів, а й у важливих речах, які знадобляться у житті. Наприклад, вміння поводитись у колективі (розуміти інших, безконфліктно взаємодіяти один з одним), навчитися пізнавати себе, свій внутрішній світ, покращувати емоційний стан та здоров'я.

*І.В. Пілатова, вчитель початкових класів,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»*

Вчимося не для школи, а для життя – цей вислів має розуміти кожен учень, щоб у подальшому всі знання застосовувати у життєвій практиці.

*В.І. Гльоз, учитель трудового навчання,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»*

Не є таємницею, що освіта дає людині можливість більш вільно орієнтуватися у світі, дає справжнє розуміння про навколишнє. Отож і виходить, що вчитися треба все життя. **Наука допомагає людині пізнавати себе, вирішувати проблеми, вчить керувати своєю поведінкою, долати труднощі і радіти кожній хвилині життя.**

*А.В. Музичук, вихователь,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»*

Вчимося не для школи, а для життя... Саме так. Адже всі ми живемо зараз, кожну хвилину... І разом із цим ми навчаємося, кожну мить свого життя дізнаємося про щось нове, невідоме, або, навпаки, відоме настільки, що, здавалось, нічого нового уже і не дізнаємось... А виходить, що ми помилялись... Бо бачимо цей предмет, подію зовсім з іншого боку. І не розуміємо, як ми цього не помічали раніше, навіть не замислювались над цим... **Наше життя – це школа, навчання, здобуття різноманітних знань, умінь, навичок... І цим воно прекрасне...**

*О.О. Сафенкова, вихователь,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»*

Вчимося не для школи, а для життя, щоб уміти реалізуватись у подальшому дорослому житті. Застосовувати на практиці отримані знання та навички. Для пристосування в суспільстві дітям необхідно мати певний досвід, який вони отримують у навчально-реабілітаційному центрі.

*Т.С. Скакодуб, вчитель трудового навчання,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»*

Навчання у навчально-реабілітаційному центрі спрямоване на те, щоб діти отримали вміння та знання, які будуть потрібні їм у житті. **Навчання носить практичний характер.** Діти, граючись, навчаються правильно поводити себе у навколишньому середовищі, обслуговувати себе та доглядати за іншими, поводитися культурно та ввічливо.

*Л.В. Дмитрієва, вчитель початкових класів,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»*

Все, чого ми навчаємо дітей, рано чи пізно стане в нагоді їм у житті. **Всі знання, вміння, навички – все буде використовуватись у складних життєвих ситуаціях.**

*Ю.С. Давиденко, вихователь,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»*

У навчанні насамперед педагогічний колектив спрямовує виховну практику на інтеграцію сім'ї, засобів масової інформації і комунікацій, референтних груп для формування життєво активного, гуманістично спрямованого громадянина української держави, який у своїй життєдіяльності керується національними і загальнолюдськими цінностями. Проте формування правильної історичної свідомості молодого покоління, запобігання зміни одних міфів іншими — одне з найбільш важливих завдань у соціально-громадському вихованні дітей. Щира, зважена, принципова позиція батьків у таких сімейних розмовах — одна з передумов відродження справжніх цінностей нашого народу, суспільства, держави, збереження авторитету вихователів.

Наполегливо виховувати мотиви поведінки дітей, бачити не окремі вчинки, а їх систему — неодмінна вимога навчання та виховання в сучасних умовах. Цілеспрямоване залучення з врахуванням вікового статусу до справ та інтересів сім'ї, мікросередовища, до обговорення і розв'язання проблем, що хвилюють суспільство в цілому, стає важливою складовою виховних зусиль. Причому саме залучення, тобто наділення конкретними вправами, обов'язками, відповідальністю за реальні дії та їх результати, а не ознайомлення на словах.

*Є.О. Обозна, вчитель початкових класів,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»*

Конституція України гарантує право кожного громадянина на доступність освіти. В нашому центрі вживається багато заходів для покращення умов навчання дітей із різними порушеннями, а також для інтеграції таких дітей у суспільство, щоб вони могли **жити повноцінним щасливим життям в нашому суспільстві.**

*Л.І. Арасланова, вихователь,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»*

Для початку потрібно розібратися з поняттям під назвою «школа». Багато хто вважає що це гарні оцінки, які отримані на уроках. **І мало хто замислюється, що школа – це можливість вчитися бути мудрими, ставати більш досвідченими. Це як маленька підготовка до дорослого життя.** Адже в школі ми вже вибираємо собі професії. Взагалі, що таке «життя»? Це безперервне практичне заняття, основою якого служать набуті раніше знання, які нам надала школа. А знання ми застосовуємо скрізь і завжди. **І від якості наших знань залежить якість нашого життя. Отже, вчимося.**

*В.В. Сліпенька, вихователь,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»*

Не просто дати знання, а навчити вчитися — ось наше завдання. Навчити орієнтуватися в непростому реальному світі можливо, виконуючи практичні, життєві завдання. **Школа – це простір життя дитини, тут вона не готується до життя, а повноцінно живе, і тому вся діяльність навчального закладу вибудовується так, щоб сприяти становленню особистості як творця і проектувальника свого власного життя.** Основна мета вчителя – надати допомогу учневі у визначенні свого ставлення до самого себе, інших людей, навколишнього світу.

*А.В. Різченко, вчитель фізичного виховання,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»*

Вислів «Вчимося не школи, а для життя» може визначити напрямки організації освітнього процесу в навчально-реабілітаційному центрі «ШАНС». Вміння та навички, які наші вихованці розвивають завдяки їх участі в навчальному процесі та в позаурочній діяльності (музичні гуртки, спортивні секції, гуртки прикладного мистецтва та інше), засвідчують, що для педагогічного колективу центру це не порожні слова — вони є основними принципами освіти в закладі.

Те, що навчально-реабілітаційний центр «ШАНС» надає своїм вихованцям, не просто освіта: учні отримують великий набір навичок у побутовій сфері (завдяки урокам СПО, трудового навчання, фізики, чергуванню по закладу, догляду за рослинами на шкільному подвір'ї); вони вчаться використовувати можливості свого організму, наприклад, під час занять у спортивних або музичних гуртках; знайомляться та отримують найпростіші знання та вміння з деяких робітничих професій (малюв, квітникар, швачка), що в подальшому допомагає учням визначитися із вибором професії. Цінності, знання, навички та досвід, які наші вихованці придбають завдяки навчанню у Центрі, потрібні їм не тільки для школи, а й для життя.

Здатність учнів до самостійного дорослого життя буде залежати принаймні частково від того, наскільки добре вони зможуть прочитати рецепт, написати листа або розрахувати кількість і вартість продуктів. Іншими словами, багато з того, чому вони навчаються в закладі, стане їм у нагоді, якщо не для професійного майбутнього, то для їхнього особистого життя.

Для того, щоб наші вихованці стали відповідальними, незалежними молодими людьми, ми повинні продовжувати спрямовувати кожен наш урок, кожен виховну бесіду, кожен відкритий захід на досягнення придбання та розвитку практичних знань та вмінь.

***С.В. Глухова, вчитель математики, фізики і хімії,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»***

Людині постійно потрібно вчитись жити між людьми, удосконалювати свій характер, розвивати вміння і навички, формувати нові компетентності, опановувати різні науки, і більша частина всього цього припадає саме на час навчання в школі.

***В.В. Терещенко, вчитель трудового виховання
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»***

Навчання дитини в школі не повинно мати тільки одну мету – навчання. Щодня дитина отримує колосальний досвід – вона вчиться жити в суспільстві, засвоює правила та норми поведінки, аналізує свої та чужі помилки і, найважливіше, вчиться їх виправляти. **Якщо дитину націлюють на отримання лише оцінки, це знецінює і навчання і саму дитину.**

В. О. Сухомлинський казав, що школа не готує дітей до майбутнього життя, **школа дає можливість жити вже сьогодні.** Тому, я вважаю, що сучасна школа повинна передусім готувати дітей не до ДПА та ЗНО, а вчити застосовувати набуті знання, навички та вміння в житті, вчити дітей відповідально ставитись до навколишнього середовища та суспільства.

***Н.Г. Надєєва, вчитель початкових класів,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»***

Навчання загальноосвітніх предметів дає вихованцям певний обсяг знань і умінь, необхідних їм у житті, сприяє розширенню загального світогляду, формує культурні потреби, наприклад, бажання читати, слухати музику, дивитися кінофільми, сприяє вихованню морально-етичних норм поведінки. **Кожен навчальний предмет має свої зв'язки з курсом по соціально-побутового орієнтування.**

Проблема включення дітей з особливими освітніми потребами в реальне життя суспільства є актуальною. Успіх інтеграції в значній мірі залежить від соціально-побутової компетентності людини, її здатності самостійно організувати свій побут. Тому підготувати кожну дитину до самостійного життя є головним завданням навчально-реабілітаційного центру. Весь процес навчання і виховання дитини з особливими освітніми потребами спрямований на те, щоб забезпечити його соціальну адаптацію в суспільстві.

Якщо дитина добре адаптується і їй допоможуть вивчитися, то, подорослішавши, вона може стати повноцінним членом суспільства: влаштуватися на просту роботу, створити сім'ю і народити дітей.

*І.В. Біневич, вчитель математики,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»*

Основне завдання сучасної школи – зробити кожну дитину щасливою незалежно від її здібностей, можливостей, особливостей, показати, що з кожної ситуації є вихід, а світ сповнений див. До початку дорослого життя дитина має оволодіти необхідним досвідом, який не обмежується шкільною програмою. Кожен учень повинен засвоїти негласні правила спілкування, навчитися використовувати свої знання не лише у навчальних ситуаціях, сміливо, творчо підходити до вирішення проблем, що виникають.

Головним критерієм навчання вважаються оцінки, та хіба можна оцінювати досвід кількістю балів? Звичайно, це має значення для розуміння причинно-наслідкових зв'язків — старання працю оцінюється вище, і відповідно, недбала робота заслуговує на низький бал. **Насамперед діти мають усвідомити важливість отриманих знань для свого життя**, а оцінка їх старань не має слугувати основним мірилом для сприйняття себе. Отже, школа має допомогти зрозуміти, як ці знання можуть знадобитися у майбутньому, заохочувати дітей до роботи і підтримувати всі їх починання.

*О.А. Анохіна, вихователь,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»*

Девізом сучасної системи освіти є перефразовані слова Я. Коменського: «Не для школи, а для життя ми вчимося». Сьогодні суспільство запитує людину, яку навчають, здатну самостійно вчитися і багаторазово переучуватися протягом життя, яка повинна вміти діяти в нестандартній ситуації, швидко і продуктивно включатися в незнайомі види діяльності незалежно від того, де буде жити, в маленькому селі чи місті, вміти організувати своє життя, намагатися робити краще. Школа повинна навчити вчитися все життя. Система освіти як сфера підготовки учня до життя змінює орієнтацію з накопичення знань на освоєння способів мислення і діяльності, тому сьогодні перед учителем ставляться нові цілі і завдання. **Вчитель зобов'язаний створити умови для розвитку і саморозвитку не тільки комунікативних умінь, а й творчих навичок. Підготувати учня до завтрашнього життя, здатного стати господарем землі, дати дитині можливість думати, досягти знань самому і створювати для цього всі умови.**

*О.В. Паращич, вчитель-дефектолог,
навчально-реабілітаційний центр «Колосок»*

НОВА ШКОЛА УКРАЇНИ І ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКІСНОЇ ОСВІТИ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВОСТЯМИ РОЗВИТКУ

*В.М. Синьов,
дійсний член Національної академії
педагогічних наук України,
доктор педагогічних наук, професор*

У своєму баченні Нової школи України автори відповідної концепції справедливо виділяють найголовніші завдання, які необхідно вирішити для докорінного покращення шкільної освіти, щоб остання на сучасному і перспективному світовому якісному рівні реалізувала свої державні і суспільно значущі відповідальні функції забезпечення розвитку і соціалізації учнів.

Ці завдання пов'язані з такими положеннями:

- реформуванням змісту освіти, спрямуванням його на озброєння учнів системою компетентностей, необхідних їм для динамічної особистісної самореалізації в житті та професійній діяльності;

- здійсненню освітнього процесу в єдності навчання і виховання на основі партнерської взаємодії між його суб'єктами – учнями, вчителями, батьками;
- реалізацією дитиноцентричного підходу в освіті;
- кадровим забезпеченням школи педагогами, які особистісно і соціально вмотивовані на професійну успішність, самореалізацію, самовдосконалення, приймаючи кожну дитину як найвищу цінність, і глибоко відчувають громадську і людську відповідальність за свою діяльність та її результати;
- наданням школі реальної автономії з децентралізацією управління освітою, фінансовим забезпеченням рівного доступу дітей до якісної освіти тощо.

Вивчення зазначеного документа, безумовно, надихає не тільки освітян, але й представників інших професій (адже з освітою безпосередньо або опосередковано зв'язані у своєму житті практично всі громадяни) глибокою вірою авторів у те, що ідеї реформи Нової школи будуть реалізовані у перспективі розвитку України вже в першій половині XXI століття.

Хоча всі, знайомі зі станом справ у нашій сучасній середній (і не тільки) освіті, абсолютно свідомі у розумінні того, скільки найскладніших проблем теоретичного, практично-прикладного, технологічного, фінансового характеру необхідно вирішити, аби перетворити благородні цілі, сподівання і прогнози на освітянські реалії.

Зупинюся лише на одному аспекті обговорюваної проблеми, а саме на тому, який стосується реалізації права на якісну освіту дітей із суттєвими ускладненнями процесів розвитку і соціалізації, детермінованими як біологічними (форми дизонтогенезу, викликані хворобами різних нозологій – недорозвиток, затриманий, дефіцитарний, викривлений, дисгармонійний розвиток), так і соціальними факторами (педагогічна занедбаність, суттєві дидактогенні ускладнення поведінки, тривала депривація потреб у самореалізації, схваленні, любові і турботі, негативний вплив мікросередовища), а в більшості випадків – порушеннями адекватної взаємодії біологічного і соціального у становленні особистості.

Процесами як розвитку, так і соціалізації, перебіг яких триває все життя, охоплюючи три основні сфери функціонування людини як особистості – діяльність, спілкування, самосвідомість, – і може відбуватися спонтанно, стихійно, неупорядковано, управляє цілеспрямована людська діяльність – виховання, яке покликане формувати готовність людини до ефективного виконання соціально і особистісно значущих видів діяльності та поведінки.¹

Для досягнення своєї мети виховання (підпорядковуючи собі і навчання в процесі освіти) має забезпечувати конвергенцію (співпадіння, узгодження) двох зазначених вище процесів становлення людини як особистості, носія свідомості, соціальної істоти, – біологічного розвитку і соціалізації, тобто неантагонічне природній основі психіки з урахуванням її конкретних можливостей у певний момент використання соціальних впливів на особу.

На жаль, це спостерігається далеко не завжди; замість конвергенції виникає протилежне явище – дивергенція між соціальним і біологічним, що суттєво негативно відбивається як на психофізичному розвитку людини, так і на її особистісному (соціальному) становленні.

У контексті проблеми, виділеної для обговорення у цій статті, тобто забезпечення у Новій українській школі якісної освіти дітям з особливостями розвитку і соціалізації, доцільно згадати думку класика світової психології та дефектології Л.С. Виготського, який ще у 20-ті роки минулого століття писав: «Уростання нормальної дитини у цивілізацію являє звичайно єдиний сплав із процесами її природного дозрівання. Обидва плани розвитку – природний і культурний – співпадають і зливаються один з іншим. Обидва ряди змін конвергують, взаємопроникають один у інший і утворюють по суті єдиний ряд соціально-біологічного формування особистості. У дефективної дитини такого злиття не спостерігається, обидва плани розвитку звичайно більше або менше

¹ У концепції «Нова школа України» процеси розвитку, виховання і соціалізації розуміються як рядоположні, при цьому виховання обмежується формуванням цінностей, що дійсно є важливим завданням освіти, але в більш точному і повному трактуванні цього поняття як предмета педагогічної науки і сфери практичної діяльності виховання має впливати на процеси розвитку і соціалізації особистості, упорядковувати і цілеспрямовувати їх у становленні характеру і здібностей дитини як носія інтелектуальних, естетичних, моральних, соціально-громадянських, фізично-рухових, трудових та інших потенцій і компетентностей.

розходяться. Дефект, створюючи відхилення від стійкого біологічного типу людини, викликаючи випадіння окремих функцій, недолік чи ушкодження органів, більш або менш суттєву перебудову всього розвитку на новому підґрунті, за новим типом, природно порушує тим самим нормальний перебіг процесу вrostання дитини в культуру. Адже культура пристосована до нормальної типової людини, прилаштована до її конституції, і типовий розвиток, зумовлений дефектом, не може безпосередньо і прямо, як це має місце у нормальної дитини, вrostати у культуру».

Саме в таких випадках виявляється необхідним корекційне виховання, яке є предметом корекційної (спеціальної) педагогіки. Ця галузь педагогічної науки, враховуючи дані інших наукових складових дефектології – медицини і спеціальної психології, – має дати обґрунтовані відповіді на два основних питання:

а) як адаптувати соціальну культуру (зокрема зміст освіти), «вrostання» в яку, оволодіння якою забезпечує розвиток і соціалізацію особистості, до особливостей дітей з тими або іншими вадами;

б) як забезпечити поліпшення (корекцію) розвитку і соціалізації дитини з ушкодженням цих процесів, щоб вона змогла більш-менш самостійно і адекватно оволодівати компонентами людської культури у звичайному неадаптованому вигляді протягом усього життя.

Єдність вирішення цих завдань на теоретичному і технологічному рівнях і застосування в освітньому процесі відповідних компетентностей у фахівців закономірно позитивно впливають на становлення «особливої» дитини як особистості у суспільстві, здатної до самокерованої соціально нормативної поведінки.

У вступному слові до проекту «Нова школа» Міністр освіти і науки України Л.М. Гриневич зазначає, що у реформуванні освітньої галузі з метою «припинити падіння якості і доступності освіти» слід «зберегти все найкраще, що є в українській школі». Дозволю собі нагадати, що в галузі спеціальної освіти різних категорій дітей із суттєвими порушеннями розвитку українська наука і практика мають досягнення міжнародного рівня (діяльність І.О. Соколянського у вихованні глухих та сліпоглухих дітей, О.М. Щербини, І.С. Моргуліса – в тифлопедагогії, М.Д. Ярмаченка – у сурдопедагогії, І.Г. Єременка – в олігофренопедагогії, Б.В. Сермеєва, Н.Г. Байкіної – в адаптивному фізичному вихованні інвалідів, Є.Ф. Соботович – у логопедії, Є.П. Пустовойтова – в ортопедагогії тощо). Багато українських спеціальних закладів для дітей з особливими освітніми потребами мають всі підстави пишатися своїми випускниками, які знайшли власне гідне місце у соціальному житті, досягли вражаючих успіхів у самореалізації. Чисельні міжнародні експерти, шановні зарубіжні колеги багаторазово високо позитивно оцінювали досягнення української дефектології. Безумовно, ці здобутки вітчизняної освітянської науки та практики необхідно зберегти і примножувати в майбутньому.

У баченні перспектив Нової української школи зазначається, що у ній буде заохочуватися інклюзивна освіта, а також те, що будуть створюватися умови для забезпечення прав і можливостей осіб з особливими освітніми потребами для здобуття ними освіти на усіх її рівнях, з урахуванням їхніх індивідуальних потреб, можливостей, здібностей.

Як свідчать психолого-педагогічні дослідження і педагогічна практика, для осіб з вадами розвитку і на біологічному, і на соціальному рівні головною, домінуючою є особлива потреба – у компенсації втрачених або ушкоджених функцій. А в оволодінні змістом освіти, життєво необхідними компетентностями, на що буде зорієнтована нова школа, – потреба у спеціальній психолого-педагогічній допомозі корекційного спрямування.

В сучасній теорії спеціальної освіти виведені важливі закономірності розвитку і виховання, спільні для всіх категорій дітей із психофізичними особливостями. Зокрема така: інтенсивність розвитку психіки та особистості при аномаліях залежить від спеціальних педагогічних умов, що враховують специфічні особливості психічної діяльності конкретної дитини та оптимізують корекційно-компенсаторні процеси, забезпечують профілактику негативних вторинних новоутворень у різних підструктурах і в цілому особистості.

На основі врахування цієї закономірності сформульований основний для всіх галузей спеціальної освіти педагогічний принцип її корекційно-компенсаторної спрямованості. Його

важливість обґрунтовується низкою інших закономірностей особливого розвитку і соціалізації дітей з порушеннями цих процесів, зокрема таких:

- специфікою будь-якого аномального розвитку є порушення взаємодії з реальним оточенням, насамперед, з іншими людьми;
- своєрідність аномального розвитку зумовлена специфікою його соціальних ситуацій, дивергенцією біологічно і соціального факторів у цьому процесі;
- чим більше порушене біологічне, тим сильніше воно впливає на формування соціально зумовленого у розвитку і соціалізації дитини;
- ефективність корекційно-виховних впливів на дитину зумовлена врахуванням типологічної та індивідуальної якісної своєрідності структури дефекту; чим більш віддаленим від ядерної (первинної, зумовленої біологічно) ознаки дефекту перебувають його інші (вторинні, третинні та ін.) переважно соціально зумовлені ознаки, тим краще вони піддаються педагогічній корекції.

Загально дефектологічні закономірності, прояви яких більш-менш характерні для кожної з категорій дітей із порушеннями розвитку і соціалізації і які з необхідністю зумовлюють специфіку їх виховання, спрямовуючи його на досягнення спеціальних корекційно-компенсаторних цілей, стосуються також таких першочергово важливих для ушкодженого когнітивного розвитку «особливих» учнів у освітньому процесі положень:

- специфіка переведення потенцій дитини, що перебувають у даний момент у зоні найближчого розвитку, на рівень актуального розвитку;
- у порівнянні з нормальним розвитком, при його аномаліях значно частіше порушується адекватність, темп прийому і переробки інформації, особливо вербальної, знижується регулююча функція другої сигнальної системи;
- якісно специфічно відбувається перебіг процесу переходу від зовнішніх предметно-практичних планів діяльності дитини до внутрішніх мовленнєво-мисленнєвих планів розумової діяльності і навпаки (тобто, неузгодженість процесів інтеріоризації та екстеріоризації у їх взаємозв'язках);

- для різних категорій дітей з особливими потребами характерна не тільки первинна інтелектуальна недорозвиненість на основі дифузного ураження центральної нервової системи, але й парціальна дефектність сенсорної, рухової, емоційної чи вольової сфер психіки як первинні ознаки ушкодження розвитку, що пов'язане зі зниженням і своєрідністю динаміки розумової працездатності, схильністю до фаз т.з. «охоронного гальмування» при перевантаженнях тощо. Це суттєво ускладнює продуктивність навчально-пізнавальної діяльності таких учнів і вимагає спеціальної організації їх учіння, зокрема з точки зору оптимального чергування праці і відпочинку, що є складовою обов'язковою для спеціальної дидактики охоронного педагогічного режиму.

Значущим для реалізації принципу корекційно-компенсаторної спрямованості освіти дітей із порушеннями психофізичного розвитку є врахування закономірності, яка виходить за межі тільки навчальної діяльності у більш широкий план формування особистості «особливої» дитини, а саме:

- при порушеннях розвитку частіше, порівняно з нормою, виникає можливість появи псевдокомпенсаторних (тобто таких, що не стають дійсно компенсаторними і допомагають дитині перебороти чи значно послабити прояви дефекту, а, навпаки, не є корисними як для самої дитини, так і для її соціального оточення) її особистісних характерологічних і поведінкових новоутворень (наприклад, надмірно завищена самооцінка, відсутність самокритичності у відповідь на негативні оцінки дитини з боку інших людей, або відмова від виконання завдання як реакція на багаторазові реальні і уявлювані труднощі у попередньому досвіді, підміна поставленого завдання на значно неадекватно спрощене, «зісковзування» на полегшений, але неправильний шлях до результату тощо).

Всі перераховані вище, а також інші, відомі у сучасній дефектології закономірні зв'язки між особливостями розвитку дитини та результатами, яких вона досягає (або не досягає) за певних умов навчання і виховання, дають підстави стверджувати, що забезпечення якісної освіти для дитини з особливими потребами обов'язково має включати корекційно-компенсаторний компонент. При цьому, безумовно, якщо реально і потенційно (тобто надійно встановлений у процесі прогностичної діагностики) розвиток інтелекту дитини як головного інструменту оволодіння змістом освіти дозволяє

їй опанувати передбаченими відповідним освітнім стандартом компетентностями, ніщо не повинно заважати інклюзії такої дитини будь-якої нозологічної групи в звичайну школу чи клас, де вона буде вчитися разом зі своїми однолітками з нормо-типовим розвитком. Звичайно, для неї при потребі передбачаються індивідуальні чи групові спеціальні корекційні заняття, зокрема логопедичні, психокорекційні, ортореабілітаційні. Проте, коли глибина або інші особливості дефекту розвитку настільки суттєво обмежують інтелектуально-пізнавальний чи соціально-поведінковий потенціал конкретної дитини (наприклад, при первинній розумовій відсталості, її комбінаціях з сенсорними чи руховими порушеннями, в більшості випадків аутизму, ядерній психопатії та ін.), що ні за яких звичайних «масових» умов освітніми стандартами певних рівнів вона оволодіти не зможе, для таких дітей держава зобов'язана забезпечити можливість отримання якісної освіти, зорієнтованої на досягнення найкращих для конкретного учня результатів шкільної та післяшкільної соціалізації, зокрема в діяльній (перш за все, трудовій) сфері.

Є підстави стверджувати, що зазначені результати, значущі і для самої дитини і для її мікро- і макрооточення, можуть бути досягнені за умов навчання не в інклюзивних (загальних), а в ексклюзивних (особливих, спеціальних) школах чи класах, де корекційно-компенсаторний, розвивально-виховний вплив здійснюється не тільки на окремих заняттях, а є суттєвим природним компонентом всіх форм організації освітньої роботи – урочних, позаурочних, шкільних і позашкільних, індивідуальних, групових, масових).

Аналогічно до «виховання на цінностях», морального виховання, яке автори концепції Нової української школи бачать як таке, що «не буде внесено в окремі заняття з моралі... бо «формування характеру можливе лише через наскрізний досвід», спрямованість корекційно-виховної роботи з дітьми, які її потребують, **особливо, якщо «корекцію» розглядати не тільки як «виправлення» окремих недоліків, але як «поліпшення» цілісних процесів розвитку і соціалізації особистості**, можна лише з урахуванням досягнень науки і практики вітчизняної спеціальної освіти, які обґрунтували принципове положення про органічне включення корекційної роботи у всі ланки освітнього процесу. Повноцінна реалізація зазначеного положення стосовно дітей із порушеннями розвитку, особливо інтелектуального, можлива в умовах спеціальної освіти. При цьому, безумовно, слід максимально забезпечити інклюзію особливих дітей в різні види спільної діяльності з дітьми без порушень розвитку (позакласної, позашкільної роботи спортивного, різножанрово мистецького, технічного, природоохоронного, волонтерського та іншого характеру).

В цілому, акцентуючи нашу принципову позицію щодо не обґрунтованого антагоністичного розведення «інклюзивної» та «ексклюзивної» освіти для дітей із порушеннями розвитку, підкреслимо, що в яких умовах їм би не надавалися освітні послуги, **якісна освіта для них має бути корекційно спрямованою, активно виправляючи недоліки розвитку і соціалізації, зумовлені дефектом, поліпшуючи ці процеси і в той же час зберігаючи і примножуючи здоров'я дітей.**

У наших дослідженнях (моїх особисто і членів нашої наукової школи), з урахуванням багатьох авторських експериментальних матеріалів, класичних і сучасних досягнень світової дефектології, прогресивного досвіду вітчизняної та зарубіжної практики спеціальної освіти різних категорій особливих дітей (порушення інтелектуального розвитку та із затримкою психічного розвитку, сліпих і слабозорих, з порушеннями слуху і мовлення, поведінковою девіантністю, психопатологією, обмеженнями можливостей соматичного здоров'я та опорно-рухової сфери, труднощів формування у таких дітей пізнавальних, трудових, естетичних, правових, моральних та ін. компетентностей) розроблені суттєво важливі **психолого-педагогічні умови реалізації принципу корекційно-компенсаторної спрямованості освіти дітей із порушеннями процесів розвитку і соціалізації стосовно поліпшення їхньої інтелектуально-навчальної діяльності.** Розглянемо ці умови, враховуючи, – що саме інтелектуальний розвиток, розумове виховання, яке його забезпечує, є центральним напрямом діяльності школи, значною мірою детермінуючи успішність досягнення завдань і в інших сферах становлення особистості – моральній і правовій, естетичній, фізичній, трудовій, екологічній.

Розробка нами умов реалізації принципу корекційно-компенсаторної спрямованості освіти дітей з особливостями розвитку методологічно будується на таких засадах:

- динамічне розуміння розвитку таких дітей як якісно своєрідного, що по-різному відбивається на різних характеристиках психічної діяльності цілісної особистості, підкорюється загальним центральним закономірностям розвитку дитини, але має і низку специфічних суттєвих, повторювальних зв'язків між динамікою розвитку, змінами у психіці особистості і соціальними умовами виникнення і прояву цих змін;

- результативність зовнішніх (в першу чергу, педагогічних) впливів на розвиток дитини детермінована зумовленими біологічно особливостями її психіки як відображувальної системи. **Оскільки в «особливих» дітей різних категорій ця система має значну психофізіологічну специфіку, що призводить до суттєвих недоліків у прийомі, розкодуванні, збереженні інформації, особливо вербальної, та користуванні нею, забезпечення окремих якостей знань учнів (об'єктивності, поєднання узагальненого та конкретного, усвідомленості, повноти, систематизованості, міцності, динамічності і трансферативності) та їх ансамблю потребує спеціального корекційного впливу, спрямованого на формування змісту свідомості дітей;**

- первинні ознаки дефекту, пов'язані з патофізіологічними особливостями психіки дитини, суттєво порушують **діяльнісні характеристики функціонування розуму** у навчальному пізнанні: володіння усвідомленими розумовими і практичними діями, планомірність і цілеспрямованість їх використання, збереженість працездатності як енергетичної основи учіння; забезпечення якості освіти для дітей з порушеннями розвитку у відповідності з їх потребами в особливій психолого-педагогічній допомозі **вимагає спеціальних технологій корекції функціонування розуму як діяльності** та збереження при цьому інтелектуально-психічної працездатності, попередження нервових зривів, профілактики психосоматичних ускладнень в учнів;

- поліпшення процесів розвитку і соціалізації учнів разом із роботою над виправленням недоліків окремих функцій чи їх складових найбільшої ефективності досягає, коли **корекційно-виховні впливи спрямовані на формування цілісної особистості** учня. Зокрема, корекція навчально-пізнавальної діяльності дітей із порушеннями розвитку першочергово передбачає спеціальні психолого-педагогічні впливи, цілеспрямовані на **особистісні компоненти** інтелекту: креативна спрямованість, самостійність, самоконтроль і самокорекцію, вмотивованість і активність, критичність і самокритичність, адекватність у взаєморегуляції інтелекту і афекту (розвиток т.з. емоційного інтелекту) тощо.

Отже, **перша умова** забезпечення якості освіти – це **єдність корекційного впливу на зміст свідомості, діяльнісні та особистісні характеристики інтелекту.**

Друга умова – **єдність** забезпечення **адаптації** засобів педагогічного процесу до особливостей інтелектуального розвитку учнів і **спрямованість цих засобів на максимально можливий розвиток здатності засвоювати людську культуру упродовж всього подальшого життя;**

Третя умова – освітній процес має бути спрямований на формування в учнів **вищих психічних функцій**, головні ознаки яких – **усвідомленість і довільність;**

Четверта умова – **єдність** у навчальному процесі **засвоєння знань та їх застосування**, тобто інтеріоризації та екстеріоризації, індуктивного та дедуктивного шляхів оперування інформацією та ін.

П'ята умова – переважний акцент на **формування продуктивного мислення, творчості, активності** у вирішенні різноманітних пізнавальних завдань, серед яких центральне місце посідають **завдання на розкриття причинно-наслідкових зв'язків** у освітній інформації та діяльності;

Шоста умова – педагогічна орієнтація на **поступовий розвиток пізнавальної самостійності** учнів, перманентного переводу потенцій із зони найближчого розвитку учня на рівень його актуального розвитку. Необхідна особлива майстерність педагога в управлінні пізнавальною діяльністю учня з урахуванням відомої в дефектології істини, що корекційні впливи мають бути досить довготривалими.

Сьома умова – важливо **забезпечити** учневі з порушеннями розвитку **успіх у навчальній діяльності**, необхідна постійна підтримка у її виконанні, спеціальне урізноманітнене закріплення позитивних новоутворень у особистості, з індивідуальним ти диференційованим підходом до дітей.

Восьма умова забезпечення якісної освіти дітей із порушеннями розвитку пов'язана з **перспективним моделюванням особистості учня**, його післяшкільної адаптації, особливостей соціалізації у різних сферах, особливо – діяльнісній. Вивчення та формування життєвих планів особливих дітей слід починати вже з підліткового віку, а індивідуальних здібностей та уподобань – ще раніше.

Нарешті, зазначимо ще одну особливу умову реалізації права дітей з порушеннями розвитку на якісну освіту, яка полягає у послідовній і принциповій **оптимістичній позиції** педагогів в оцінці можливостей особистісного розвитку «особливих» учнів до рівня, необхідного для їх повноцінної соціалізації, соціальної адаптації, в тому числі – трудової, в умовах самостійного життя. Проте з урахуванням реального, а у багатьох випадках – досить сильного впливу біологічно зумовлених психофізичних порушень на розвиток і формування особистісних якостей людини, нами запропонований принцип **реального оптимізму в оцінці перспектив розвитку і соціалізації особистості**.

В умовах інклюзивного чи ексклюзивного навчання успіх забезпечення якісної освіти для дітей з ускладненнями процесів розвитку і соціалізації посилено залежить **від учителя**. Згадуючи почуті ще в студентські роки слова мого викладача Рудольфа Генріховича Краєвського: «Вчитель-дефектолог – це просто дуже хороший вчитель», підкреслюю, що готуючи такого фахівця різних напрямів освітньої галузі знань, необхідно його озброїти низкою спеціальних компетентностей щодо навчання, виховання, розвитку, соціалізації, які коригують (поліпшують, виправляють) зазначені процеси. Проте ці компетентності стосуються не тільки спеціальних знань і вмінь їх застосовувати, але і виховання деяких принципово професійно важливих для вчителя особливих дітей особистісних якостей – зокрема, мовленнєвої та інтелектуальної культури, толерантності, наполегливості, терплячості, підвищеної відповідальності за долю дитини, доброти, любові, бажання прийти на допомогу тощо. Тому у підготовці вчителя взагалі, а фахівця в галузі спеціальної освіти зокрема, ми у практиці НПУ імені М.П. Драгоманова реалізуємо **суб'єктно-особистісний** підхід, при якому вже з першого курсу майбутній фахівець проектується і виховується не тільки як особистість – носій високих загальнолюдських цінностей, але як суб'єкт особливого виду діяльності (і відповідної поведінки) – корекційно-реабілітаційно спрямованої освіти дітей і дорослих з різними за нозологіями порушеннями процесів розвитку і соціалізації.

Обговорюючи проблеми підготовки нового учителя для об'єднаної Європи XXI століття, академік В.П. Андрущенко зазначає, що надання будь-яких привілеїв тій чи іншій особистості в освіті є аморальним, але це не стосується дітей з особливими потребами, для яких суспільство має вибудувати чітку політику надання додаткових послуг з тим, щоб урівняти в можливостях з іншими. Такі послуги, перш за все, стосуються психолого-педагогічної допомоги дітям в ускладнених процесах розвитку та соціалізації.

ВІД РІВНИХ ПРАВ – ДО РІВНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ

***В.І. Бондар**, дійсний член Національної академії педагогічних наук України, доктор педагогічних наук, професор*

Демократичні зміни, що відбуваються в Україні, дають можливість по-новому осмислити й оцінити ті тенденції взаємодії держави й суспільства, що створюють сприятливі умови для подальшого розвитку системи дошкільної, загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти, створення найсприятливішого середовища, яке б задовольняло потреби кожної особистості, можливість жити і працювати в умовах динамічного розвитку суспільства.

XXI століття характеризується активним пошуком змін у філософському, педагогічному, організаційному і теоретичному вимірах, спрямованих на реформування освіти, підвищення якості навчання, виховання, рівнів розвитку дітей і професійної підготовки майбутніх вчителів до роботи в

нових умовах. Зокрема, здійснено перехід загальноосвітньої школи на 12-річний термін навчання, впроваджується Державний стандарт початкової освіти, побудований на засадах особистісно зорієнтованого і компетентнісного підходів, введено до навчальних планів нові освітні галузі. Конструювання змісту освіти учнів здійснювалося на принципах гуманізації, інтеграції, диференціації, природовідповідності, розвивальної спрямованості навчального процесу.

Оскільки освіта дітей з особливими освітніми потребами розглядається як складова державної системи та структури освіти, зазначені зміни трансформовано у практику навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку. У руслі цієї парадигми здійснюється активний пошук шляхів і засобів удосконалення змісту, форм і методів навчально-реабілітаційного процесу, обґрунтовується нова методологія навчання, виховання і розвитку цієї категорії учнів, посилюється громадський інтерес до удосконалення організаційно-правових засад забезпечення права на освіту осіб з інвалідністю, реалізації можливостей і запитів кожної особистості шляхом забезпечення варіативності здобуття освіти відповідного рівня.

У контексті зазначених змін у другій половині 90-х років ХХ століття започатковано кілька ініціатив щодо модернізації функціонуючої впродовж довгого періоду інтернатної системи навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку. Саме у цей період відбулися прогресивні зміни, спрямовані на побудову нових засад ставлення суспільства і держави до цих дітей, надання їм гарантованих Конституцією України рівних прав і можливостей брати участь в усіх видах і формах соціального життя: жити в родинному середовищі та власним незалежним життям, вчитися в класі з дітьми одного віку за місцем проживання, здобувати якісну освіту, обирати друзів, бути таким, як всі.

Завдяки наполегливості педагогічної і наукової громадськості, неурядових громадських організацій, батьків, фінансової підтримки міжнародних фондів, одночасно з функціонуванням шкіл інтернатного типу для дітей з особливостями психофізичного розвитку започатковано рух до створення альтернативних закладів – навчально-реабілітаційних центрів, центрів соціальної реабілітації. Навчально-реабілітаційні центри, які функціонували лише в експериментальному режимі, підпорядковувалися Міністерству освіти і науки України, а центри соціальної реабілітації – Міністерству праці та соціальної політики України. Окремо недержавними структурами створювалися реабілітаційні центри, діяльність яких здійснювалася за рахунок благодійних коштів або міжнародних фондів. У закладах цього типу створювалися сприятливіші умови для виховання і корекційної педагогічної допомоги тим категоріям дітей, соціально-педагогічна підтримка яким донедавна не надавалася, або обмежувалася філантропічно-опікунськими принципами (діти з помірною, тяжкою розумовою відсталістю, дитячим аутизмом та ін.).

Прогресивним у діяльності навчально-реабілітаційних центрів було те, що діти одержували доступну їм освіту, виховання і соціально-трудова підготовку, проживали у родинному середовищі, що їхні батьки брали участь у навчально-реабілітаційному процесі. Останнє було визначальним для набуття ними досвіду створення оптимального для розвитку дитини середовища та цілеспрямованого впливу на свідомість і поведінку вихованців. Родина у цьому випадку є одночасно і середовищем проживання, і виховним середовищем, сприяння яких набагато перевищує всі інші виховні та розвивальні впливи. Це перший етап заходів реалізації загальнодержавної програми «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини на період до 2016 року».

Втім, до внесення відповідних змін у законодавство у галузі освіти навчально-реабілітаційні центри не могли функціонувати як навчальний заклад нового типу, отримуючи достатнє фінансування, навчальний процес здійснювали за адаптованими навчальними програмами і підручниками.

До 2010 року не здійснювалася підготовка реабілітологів, що позначалося на якості навчально-реабілітаційної роботи, підготовці дітей до життя. Окрім того, за статистичними даними, у спеціальних навчальних закладах лише трохи більше 20 відсотків педагогічних працівників з дефектологічною, корекційною освітою.

На сьогодні в освіті дітей з особливостями психофізичного розвитку існує низка ще не розв'язаних проблем: відсутній системний підхід до визначення оптимального й диференційованого для дітей кожної нозології змісту і рівня освіти; наявним є перевантаження

навчальних програм другорядним інформативним матеріалом; спеціальні загальноосвітні навчальні заклади для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, далеко ще не забезпечені підручниками нового покоління, методичними, дидактичними, наочними матеріалами.

Проведені реформи переважно стосувалися структурної перебудови навчальних закладів, оновлення змісту освіти, розроблення й апробації технологій діагностики розвитку та корекційного навчання і виховання дітей. Однак поза увагою залишалися такі загальнодержавні питання, як зміна філософії освіти, цілей, завдань, базових цінностей, реконструкція соціального і освітнього середовища. Майбутня доля дитини визначалася рядом нормативних документів: Типовим положенням про спеціальну загальноосвітню школу для дітей різних нозологій, Типовими штатними нормативами для шкіл цього типу, іншими інструктивними документами. Ключовою фігурою у навчальній роботі був учитель, а участь батьків залишалася пасивно-споглядалською. **Питання оптимізації освітньої мережі спеціальних (корекційних) навчальних закладів, підвищення якості освітніх послуг не були предметом дискусій і обговорення з громадськістю та батьками таких дітей.** Здебільшого суспільство було мало інформованим як про кількість дітей, які потребують спеціальних умов навчання, їх охоплення шкільною освітою, сферу наданих послуг, так і про якість освіти, її відповідність потенційним можливостям дітей різних нозологій.

Зміна внутрішньої і зовнішньої політики, входження до світового інформаційного загальноосвітнього простору, відкритість суспільства та прозорість державної політики сприяли налагодженню партнерських зв'язків між українськими і зарубіжними вченими, усвідомленню потреби докорінної перебудови функціонуючої системи навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку як за горизонталлю, так і за вертикаллю.

Ключовим принципом цієї стратегії є розуміння того, що ці особи не пристосовуються до правил і умов суспільства, а включаються в його життя на своїх власних умовах, які суспільство приймає і враховує. Для цього суспільство має бути готовим прийняти їх у своє життя як рівноправних громадян, забезпечуючи необхідну підтримку у вигляді логічно зумовленої системи соціально-педагогічної, психологічної, фінансової допомоги та правового захисту.

Сьогодні освіта дітей з особливостями психофізичного розвитку перебуває в зоні активних змін як у зв'язку з науковими пошуками, інноваційними процесами практики їх навчання і виховання, так і в зв'язку з ратифікацією Верховною Радою України міжнародних правових актів: Конвенції ООН «Про права дитини», Всесвітньої декларації «Про забезпечення виживання, захисту та розвитку дітей», Конвенції ООН «Про права осіб з інвалідністю». Цими нормативними документами юридично спрощується існує впродовж довгого періоду уявлення про нерівність людей.

Під впливом міжнародних норм, прийнятих більшістю західних країн, досвіду організації шкіл з інклюзивним навчанням в Україні змінюється ставлення суспільства і держави до дітей з особливостями психофізичного розвитку, формується переконання в тому, що суспільство повинно керуватися законами, які гарантують всім дітям такі освітні рівні, які відповідають їх потребам і можливостям. Прихильники радикальних змін, що базуються на ідеях рівноправності меншин і їх соціальної інтеграції, доводять і можливість і доцільність включення у загальноосвітній простір всіх без винятку дітей (включаючи й дітей з тяжкими і складними вадами). Направлення їх на навчання до спеціальної школи і, особливо, школи-інтернату, кваліфікується як спроба ізоляції від родини, ровесників, соціального середовища.

В суспільстві розгорнулися гострі дискусії щодо невідповідності інтернатного (відокремленого) навчання учнів сучасному міжнародному досвіду, потребам часу щодо підготовки випускників спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів до інтеграції в суспільство і соціалізації в ньому. Чимало прибічників інноваційних підходів до навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку закликають до радикальних змін в освіті. В основі їх поглядів лежить переконання в тому, що всі діти можуть навчатися, здобувати якісну освіту, реалізувати свій потенціал та інтегруватися в суспільство, якщо створюватимуться для цього спеціальні умови: відповідне для розвитку дитини середовище; адаптовані або змінені навчальні програми, методи, форми організації

навчальної роботи, методики викладання навчальних предметів, які найповніше задовольняють освітні потреби кожної особистості; створюватимуться умови для активної участі батьків у реалізації програм навчання.

Необхідність реформування спеціальної освіти осіб з фізичними та психічними **порушеннями** зумовлена перетворенням України на самостійну державу, в якій освіта стала власною справою українського народу. Активізація соціальної політики в напрямку її гуманізації та демократизації, відродження духовності й національної самосвідомості, швидкий розвиток техніки й технології, інтелектуалізація праці, все це потребує створення для осіб з фізичними та психічними порушеннями таких умов, за яких вони могли б успішно реалізувати свої загальнолюдські права, стати корисними громадянами своєї держави, освіченість і соціальний статус яких задовольнятиме вимоги суспільства.

Існуюча в Україні система спеціальної освіти на сучасному етапі не в повній мірі задовольняє рівність прав на освіту тих осіб, можливості яких одержати її обмежені їх недоліками, станом здоров'я або конкретними соціальними умовами, не завжди відповідає їх запитам, особистим і суспільним потребам. Державна політика в галузі спеціальної освіти недостатньо спрямована на забезпечення умов одержання її всіма категоріями осіб, які мають порушення фізичного та психічного розвитку, у відповідності з їх здібностями і можливостями. Через відсутність в державі статистичного обліку таких осіб втрачена можливість врахування потреб у розвитку системи і типології закладів із корекційною спрямованістю навчання, прогнозувати підготовку необхідної кількості спеціалістів-дефектологів. Недостатня увага звертається на розгортання системи закладів ранньої діагностики і корекції порушень розвитку дітей, їх дошкільного виховання, професійно-трудового навчання підлітків з особливими освітніми потребами, що призводять до порушення цілісності й наступності системи освіти.

Все це викликає необхідність перегляду існуючого підходу до спеціальної освіти, її структури, мети, завдань і змісту корекційного навчання, виховання трудової підготовки в умовах входження суспільства у ринкові відносини та реформування на цій основі завдань соціальної адаптації й реабілітації осіб з фізичними або психічними порушеннями.

Спеціальна загальноосвітня школа є однією з ланок державної системи освіти. В ній навчаються діти з порушеннями психічного та фізичного розвитку. Загальне завдання спеціальної школи полягає у створенні сприятливих умов для всебічного, гармонійного розвитку особистості з усвідомленою громадською позицією, системою знань про природу, суспільство, людину, її працю, у підготовці їх до свідомого вибору свого місця в житті.

Довготривалий досвід роботи існуючої системи спеціальних шкіл переконливо свідчить, що в результаті систематичного освітньо-виховного і корекційного впливу можна досягти помітних зрушень не тільки в загальному розвитку учнів, а й у формуванні у них соціально значущих якостей, підвищення рівня працездатності, розвитку на цій основі професійної мобільності.

Поруч із цим відзначається, що без спеціальної підготовки діти з порушеннями залишаються тягарем для суспільства і батьків, стають на шлях антисоціальних вчинків і правопорушень. Отже, спеціально організоване навчання і виховання осіб із порушеннями фізичного та психічного розвитку – одна із важливих соціальних функцій і турбот держави.

За часи свого існування спеціальна школа здійснювала вагомий внесок у підготовку своїх вихованців до самостійного життя і праці. Недооцінювати її досягнення несправедливо. Разом із тим не можна не помічати, що в силу несприятливих економічних, соціальних і педагогічних факторів у розвитку спеціальної освіти з роками нагромаджувалися невирішені проблеми, загострювалися суперечності між метою, завданнями школи та реальним станом і результатом навчально-виховної і корекційної роботи. Останнім часом послаблюється увага суспільства до потреб спеціальної школи, до її матеріально-технічного оснащення, розриваються раніше налагоджені зв'язки школи з виробництвом. Вкрай незадовільно ці школи забезпечуються навчальною, методичною літературою, дидактичними і наочними матеріалами, що ускладнює реалізацію кінцевої мети — соціально-трудова адаптація й інтеграція випускників у суспільство.

Досить гострою залишається й проблема повного охоплення дітей із **порушеннями** фізичного та психічного розвитку спеціальним навчанням. Значний відсоток із них продовжує навчатися у

масових школах, де навчання й виховання не відповідає особливостям розвитку таких дітей, де не дотримується належний охоронно-педагогічний режим, не забезпечується корекція властивих вад їхнього розвитку. Будучи неспроможними засвоїти складний програмовий матеріал, такі діти стають "важкими", а педагоги всілякими зусиллями намагаються позбутися їх. Поряд із цим через несприятливі умови виховання в учнів виникає низка побічних відхилень, які важко коригуються навіть в умовах спеціального навчання.

Нерозв'язаним залишається й питання раннього виявлення, диференціальної діагностики психічного розвитку у дітей дошкільного віку в структурному і змістовному плані. Через це частина дітей із особливими потребами не одержують спеціального організованого корекційного виховання у дошкільному віці, що стримує більш повну реалізацію адаптивних і компенсаторних можливостей дітей. Відсутні й статистичні дані про таких дітей, що утруднює прогнозування мережі різних типів дошкільних і шкільних закладів.

Це зумовлює необхідність глибокого переосмислення сучасного стану спеціальної освіти дітей із порушеннями розвитку, аналізу наявних у навчально-виховній і корекційній роботі прогалин, аби сформулювати концептуальні положення, актуальні не лише на сьогодні, а й на перспективу.

Спеціальна освіта є складовою системи комплексної медико-педагогічної, професійної та соціальної реабілітації осіб, які мають фізичні та психічні порушення. Для її здійснення в державі створюється диференційована мережа спеціальних дошкільних, шкільних, позашкільних і професійних закладів, в яких забезпечуються різні можливості цих осіб в одержанні дошкільної, загальної шкільної та професійної освіти шляхом ліквідації фізичних, фінансових і психологічних бар'єрів, які виключають або утруднюють їх повноцінну участь у житті суспільства.

Загальною **метою** спеціальної освіти є забезпечення особам з особливостями психофізичного розвитку можливостей для адаптації в соціальному середовищі, підготовки до трудової діяльності, самообслуговування, самозабезпечення і сімейного життя.

Перспективними для спеціальної освіти є такі стратегічні завдання:

створення в Україні законодавчої бази для забезпечення освітніх потреб осіб, можливості яких одержати освіту обмежені їх недоліком, станом здоров'я або конкретними соціальними умовам;

чітке визначення єдиних принципів і нормативів задоволення освітніх потреб осіб з фізичними та психічними порушеннями (потреби в індивідуалізованих умовах навчання, спеціальних технічних засобах, особливому змісті й методах навчання, а також у медичних, соціальних та інших послугах, що безпосередньо пов'язані й необхідні для успішного навчання);

розробка типів і видів діагностичних, освітніх, професійних і реабілітаційних установ;

встановлення і розробка державних освітніх стандартів дошкільного, шкільного і післяшкільного навчання осіб з фізичними та психічними порушеннями;

розробка державних атестаційних нормативів (положень) для осіб з фізичними та психічними або складними **порушеннями**, які засвоїли освітні програми спеціальних навчально-виховних закладів (пройшли повний курс загальноосвітньої й професійно-трудової підготовки);

обґрунтування потреб держави в цілому і окремих регіонів, зокрема у перспективному розвитку системи спеціальних закладів, а також прогнозування підготовки спеціалістів з корекційної педагогіки на основі налагодження статистичного обліку та створення банку даних про дітей з порушеннями фізичного та психічного розвитку.

СПЕЦІАЛЬНА ОСВІТА ОСІБ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ.

Для дітей із затримкою психічного розвитку.

Особливості побудови системи корекційного навчання дітей із затримкою психічного розвитку зумовлені специфікою цієї інтелектуальної недостатності, яка визначається:

- значною кількістю дітей з порушеннями в популяції дітей дошкільного та шкільного віку, що є однією з найважливіших причин стійкого невстигання учнів масової школи;

- порушеннями інтелектуальної та емоційно-вольової сфери, що проявляються переважно в навчальній діяльності;

- досить високою здатністю до компенсації недоліків психічної діяльності під впливом коригуючих заходів;

- тенденцією до згладжування недоліків психічного розвитку з віком у значній частині дітей.

Метою спеціального навчання дітей вказаного контингенту є забезпечення компенсації недоліків їх інтелектуальної діяльності, що дало б можливість значній частині з них після певного періоду корекції успішно продовжувати навчання в звичайних умовах закладів загальної середньої освіти, а іншим, продовжуючи навчання в спеціальних умовах, засвоювати основи наук і набувати професійно-трудової підготовки і, таким чином, досягти достатнього рівня соціальної адаптації.

Для розв'язання цих завдань оптимальною є система спеціальних класів для дітей із затримкою психічного розвитку при масових школах (для дошкільників – корекційних груп при масових дитячих садках). Спеціальні школи-інтернати доцільні постільки, оскільки вони охоплюють дітей, які не мають умов для повноцінного виховання в сім'ї.

Система спеціального навчання дітей охоплює дошкільний і шкільний періоди їх розвитку і включає три етапи:

- 1) дошкільне виховання – 4-7 роки життя дитини;
- 2) початкова школа – 1-4 класи;
- 3) основна школа – 5-9 класи.

Завданням дошкільного та початкового навчання є корекція розвитку дітей одночасно із засвоєнням ними повного обсягу знань і вмінь, передбачених програмою відповідного загальноосвітнього навчального закладу. Це дає змогу на наступному етапі навчання тих дітей, розвиток яких успішно скоригувався, виводити до загальноосвітньої масової школи. Цим самим реалізується гуманістична спрямованість коригуючого навчання, коли завдяки комплексу спеціальних педагогічних заходів кожна дитина отримує можливість досягнути доступного їй рівня розвитку своїх навчальних здібностей.

Розв'язання корекційних завдань на цих двох етапах досягається завдяки, по-перше, спеціальним навчальним програмам, створеним на основі відповідних загальноосвітніх, проте розрахованих на повільніший темп засвоєння навчального матеріалу, та заповнення прогалів у розвитку дітей; по-друге, застосування спеціальних методів навчання, що відповідають психологічним особливостям дітей зазначеної категорії; по-третє, високого рівня індивідуалізації навчально-виховної роботи, який забезпечується зменшенням наповнюваності класів (груп у дошкільних закладах).

Третій етап коригуючого навчання в **основній школі** (5-9 кл.) передбачений для дітей з найбільш стійкими недоліками в інтелектуальній діяльності, які не вдалося достатньою мірою скоригувати в початковій школі. На цьому етапі навчання здійснюється за спеціальною програмою, зорієнтованою на прикладне засвоєння учнями різних галузей знань і на професійну їх підготовку.

Таким чином, завданням третього етапу навчання дітей із затримкою психічного розвитку є забезпечення свідомого засвоєння ними обсягу знань із різних предметів, що відповідає їх інтелектуальним можливостям, та здобуття певної професії і досягнення доступного їм рівня соціальної адаптації.

Для дітей з інтелектуальними порушеннями

Початковою ланкою системи безперервної освіти дітей з порушеннями розумового розвитку є їх дошкільне виховання. Основним завданням виховання дошкільників є розумовий, фізичний, естетичний, мовленнєвий розвиток. У єдності з цим розв'язуються і спеціальні завдання: корекція та попередження порушень розвитку, що є неодмінною умовою підготовки дітей до навчання в школі.

Виховання дітей із порушеннями розумового розвитку здійснюється у спеціальних дошкільних закладах, у спеціальних групах при звичайних дитячих садках, у дитячих відділеннях при спеціальній школі педагогами-дефектологами. Змістом навчально-виховної роботи цих закладів є фізичне, музичне, трудове виховання, образотворча діяльність, конструювання, ознайомлення з навколишньою дійсністю, формування елементарних математичних уявлень, розвиток мовлення, індивідуальна робота.

Спеціальна школа для дітей з інтелектуальними порушеннями є однією з найважливіших ланок системи безперервної освіти. Будучи єдиною за своєю сутністю, вона функціонує у вигляді закладів різного типу:

- спеціальний заклад середньої освіти;
- спеціальна загальноосвітня трудова школа продовженого дня;
- спеціальні класи при закладі середньої освіти;
- спеціальні групи при професійно-технічних училищах.

У названих типах закладів здійснюється диференційоване навчання учнів. Для цього створюються два відділення: 1-е – для учнів з більшими навчальними можливостями, 2-е – для учнів з меншими навчальними можливостями. Можуть також комплектуватися школи учнями 1-го або 2-го відділення. В них запроваджується охоронний лікувально-педагогічний режим, індивідуальна корекційно-виховна робота з учнями. Важливе місце надається професійно-трудоному навчанню, на яке відводиться близько однієї третини навчального часу, поєднанню його з суспільно корисною та продуктивною працею.

У зв'язку з обмеженістю пізнавальної діяльності, зокрема, ретардацією в опануванні складним матеріалом тих навчальних предметів, засвоєння яких вимагає активного застосування операцій аналізу, синтезу, узагальнення, абстрагування, опанування поняттями та їх системами, в структурі спеціальної школи виділяються два ступені: початковий (1-4) і середній (5-9) класи. Між ними забезпечується єдність і взаємозв'язок всіх компонентів навчально-виховної і корекційної роботи, «узгодження з віковими і психофізичними особливостями розвитку учнів.

На першому ступені здійснюється всебічне психолого-педагогічне вивчення учнів з метою виявлення рівня їх готовності до навчання і уточнення засобів індивідуального підходу до кожного з них. Особлива увага приділяється розумовому, мовленнєвому розвитку, оволодінню навичками особистої гігієни, самообслуговуванню, засвоєнню знань і практичних умінь, залученню учнів до суспільно корисної праці. Ознайомлення учнів з навколишнім природним і соціальним середовищем, з життям і працею людей, культурою здійснюється на національних, регіональних і місцевих традиціях.

На другому ступені, спираючись на вже сформовані знання й уміння, діти опановують систему загальноосвітніх знань та умінь й на основі цього набувають сучасних наукових уявлень про навколишній світ: природу, суспільство, людину, її працю. Посилена увага приділяється профорієнтаційній роботі. Систематична і науково обґрунтована діагностика індивідуальних особливостей, трудових можливостей, нахилів, інтересів учнів є вагомим показником для визначення профілів їх майбутньої спеціалізації.

На цьому етапі навчання здійснюється початкова профпідготовка. Обсяг і складність змісту навчання загальноосвітніх предметів і професійно-трудового навчання визначається особливостями психофізичного розвитку, потенційними можливостями в засвоєнні програмного матеріалу. Крім навчання загальноосвітніх предметів, проводяться спеціальні заняття з соціально-побутового орієнтування, виправлення вад мовлення, ритміки й лікувальної фізкультури, вводяться факультативи, індивідуальні та групові заняття за інтересами.

Складовою ланкою системи безперервної освіти дітей з інтелектуальними порушеннями є їх післяшкільне професійне навчання, яке здійснюється диференційовано на завершальному етапі, за гнучкими нормативними технологіями, які сприяють якісній профпідготовці підлітків.

Випускників спеціальної школи з більш високим рівнем розумового, фізичного розвитку та професійних можливостей рекомендують до навчання у спеціальні групи при спеціальних професійно-технічних училищах.

Підлітки з нижчим рівнем пізнавальних та трудових можливостей продовжують навчання в 10-11-х виробничих класах, організованих при окремих спеціальних школах, які мають достатню матеріально-технічну базу для здійснення їх виробничого навчання.

Нарешті, підлітки з обмеженим рівнем розумового розвитку та порушеннями рухової сфери направляються до двохрічних реабілітаційних центрів регіонального підпорядкування. В них професійне навчання зорієнтоване на ремісничу підготовку підлітків, виконання ними індивідуальних замовлень.

Навчання на завершальному етапі здійснюється диференційовано, за оригінальними навчальними планами і програмами, якими на професійну підготовку відводиться до 70 відсотків часу, поєднується з продуктивною працею і практикою на базових підприємствах.

Диференціація професійного навчання підлітків на цьому етапі здійснюється за такими напрямками: за змістом профпідготовки (варіативність навчальних планів і програм; за здібностями, інтересами і професійними можливостями учнів (вибір каналів післяшкільної профпідготовки, ступеня складності й трудності); за демографічними показниками (місце проживання, промислове чи аграрні оточення); за індивідуальними можливостями вихованців (вибір доступного темпу, методів навчання, засобів корекційної роботи).

Така сфуктура спеціальної освіти осіб з інтелектуальними порушеннями комплексного відновлювального амбулаторного лікування: здійснення спеціалізованої лікарської допомоги; запровадження нових методів лікування ДЦП, психологічної корекції, створення медико-діагностичних комплексів; впровадження нетрадиційних методів лікування (створення фітоцентру тощо).

Трудова реабілітація здійснюється в центрі трудової реабілітації – в процесі опанування професіями; шляхом надання можливостей заробітку грошей у другій половині дня, виділення одного дня на тиждень для виробничої практики та ознайомлення з початками маркетингу, комп'ютерної грамотності.

Соціальна адаптація здійснюється шляхом спеціальної психологічної допомоги, організації відпочинку, спортивної діяльності, а також отримання правових знань, створення творчих студій, аудіо- та відеотек, клубу зустрічей із цікавими людьми.

Для якісної реабілітації роботи в школі необхідні: плавальний басейн, на кожних 50-70 учнів ставка психолога. Для учнів, які навчаються на дому, в разі потреби виділяються години на логопедичну роботу, а якщо дозволяють психофізичні можливості учнів, – години на професійне навчання.

Шляхи забезпечення розбудови і функціонування системи спеціальної освіти:

створення у суспільстві атмосфери загальнодержавного, всенародного сприяння розвитку спеціальної освіти, морально-психологічної підтримки у ставленні до осіб з фізичними й психічними порушеннями;

прийняття *Верховною Радою України* Законів «Про освіту» (2017) як законодавчої бази задоволення освітніх потреб осіб з фізичними та психічними порушеннями;

формування державної пріоритетності у фінансуванні спеціальної освіти, кадровому та матеріально-технічному забезпеченні спеціальних закладів новим поколінням національних підручників, навчальними посібниками, дидактичним матеріалом, ТЗН, комп'ютерами;

вироблення пропозицій щодо створення оптимальних умов (у рамках системи соціальної підтримки) для безперервної освіти, успішної соціальної адаптації і реабілітації осіб з порушеннями психофізичного розвитку, їх залучення до активної соціальної діяльності;

забезпечення кожній дитині з порушеннями психофізичного розвитку умов одержання освіти у відповідності до її здібностей і можливостей в адекватному, найменш обмеженому середовищі;

розробка оригінальної моделі, яка об'єднує, а не протиставляє дві навчаючі системи – масову і спеціальну освіту;

визначення державних освітніх стандартів усіх рівнів спеціальної освіти;

реорганізація існуючих і створення спеціальних навчально-виховних закладів нового покоління, регіональних діагностичних і реабілітаційних центрів (консультацій, комісій, пунктів, кабінетів) з ліцензуванням, акредитацією та атестацією цих закладів;

створення консультативно-методичної служби сім'ї, її психолого-медико-педагогічне і дефектологічне забезпечення; а також розширення з цією метою консультативно-методичних функцій спеціальних шкіл, які здійснюватимуть допомогу батькам і вчителям загальноосвітніх шкіл, де навчатимуться діти з порушеннями розвитку;

реорганізація трудової та професійно-трудової підготовки осіб з фізичними та психічними порушеннями (створення профкласів, профшкіл, трудових реабілітаційних центрів, перегляд видів трудової діяльності та професійно-трудової підготовки, наближення їх до регіональних потреб виробництва та сфери послуг, вивчення регіональних потреб у робітниках таких профілів, розробка відповідних кваліфікаційних характеристик і професіограм, здійснення перепідготовки робітників з інвалідністю;

кооперація спеціальних шкіл із вищими, середніми та професійно-технічними закладами;

створення мережі комплексних і профільних позашкільних навчально-виховних і культурно-масових установ для осіб з різними порушеннями фізичного і психічного розвитку;

органічна інтеграція освіти, академічної, вузівської та галузевої науки для комплексного вивчення актуальних проблем навчання, виховання і реабілітації осіб з фізичними та (або) психічними порушеннями корекції їхньої діяльності, захисту інтересів та авторських прав;

розвиток фундаментальних пошукових та прикладних досліджень з перспективних напрямків корекційної освіти, серед яких: розробка теоретико-методологічних основ національної системи і структури спеціальної освіти з орієнтацією на соціальну позицію особи з інвалідністю у суспільстві; проектування моделі особистості з особливими освітніми потребами й шляхів її реалізації; удосконалення змісту спеціальної освіти на основі сучасних уявлень про психофізичні та пізнавальні можливості дітей та в органічному зв'язку з національною історією, культурою, традиціями: пошук шляхів впровадження в практику роботи спеціальних шкіл інновацій, інформатизації навчання, модульного та інтегрованого навчання тощо.

Забезпечення освітньої інтеграції дітей з інтелектуальними порушеннями викликає особливі утруднення в порівнянні з учнями інших нозологічних груп, оскільки саме інтелект як сукупність пізнавальних здібностей людини є тим інструментом, який забезпечує її урівноваження з навколишнім світом на основі отримання особистістю освіти у відповідності до встановлених стандартів. Порушення інтелекту створюють суттєві перепони в досягненні людиною стандартно визнаного для суспільства рівня освіти та вимагають особливих підходів до управління процесами розвитку й соціалізації особистості. Тому з необхідністю виникає потреба у визначенні специфіки мети, змісту, принципів, методів і прийомів, організаційних форм навчання, виховання, розвитку і дітей з інтелектуальними порушеннями складових їхньої роботи в різних видах освітньої інтеграції.

Згідно з демократичними та гуманістичними світовими стандартами, людство переходить до нової світоглядної парадигми – «єдине суспільство, яке включає людей з різноманітними проблемами». Сучасною світовою тенденцією є прагнення до деінституалізації та соціального інтегрування осіб з особливостями психофізичного розвитку. Формується нова культурна й освітня норма – повага до людей з інвалідністю.

Шлях європейської та світової інтеграції, обраний Україною, зумовлює необхідність інтенсивних змін у політичному, економічному й соціальному житті нашої держави. В Україні за останні п'ять років зроблено реальні та значущі кроки щодо підвищення рівня соціального захисту осіб з інвалідністю та приведення вітчизняного законодавства до міжнародних стандартів.

У міжнародних документах пріоритетним, з точки зору державної політики, є реформування системи освіти, яке дало б змогу охопити навчанням усіх дітей, незважаючи на відмінності; законодавчо визнати принципи інклюзивної освіти.

Основні принципи формування політики держав щодо осіб з інвалідністю, вироблені за останні півстоліття міжнародним співтовариством, у загальному зводяться до такого:

- забезпечення особам з інвалідністю гарантії усього комплексу політичних, економічних, культурних і громадянських прав, які існують для всіх членів суспільства;
- заборона дискримінації щодо осіб з інвалідністю;
- надання права особам з інвалідністю жити в соціумі, де вони народилися (світове товариство засуджує ізоляцію інвалідів);
- забезпечення рівних можливостей осіб з інвалідністю та їх якомога ширше залучення до життя суспільства;

- створення умов для інтеграції осіб з інвалідністю у соціальні, трудові і соціально-побутові відносини;
- забезпечення доступності соціальної, інформаційної та виробничої інфраструктури;
- здійснення заходів із доступності з урахуванням потреб осіб з інвалідністю на всій території країни, незалежно від того, де вони мешкають (місто, село тощо);
- підвищення рівня та якості життя осіб з інвалідністю, зокрема у сфері освіти, зайнятості, доходів, охорони здоров'я, суспільного життя.

СПЕЦІАЛЬНА ШКОЛА В СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ

Т.В. Симоненко, начальник відділу освіти дітей з особливими освітніми потребами департаменту загальної середньої та дошкільної освіти МОН України

У процесі трансформації українського суспільства у демократичне, європейське співтовариство закономірним є визначення місця і ролі освіти у досягненні стійкого розвитку держави. Незважаючи на зовнішні і внутрішні виклики, Україна продовжує рухатися в напрямі глибоких і структурних реформ, що посприяло формуванню позитивних тенденцій в освіті.

Державна політика у сфері освіти на сьогодні формується з урахуванням особливостей розвитку та можливостей осіб з особливими освітніми потребами, зокрема дітей із функціональними порушеннями розвитку, в тому числі дітей з інвалідністю.

У Конституції України задекларовано демократичні положення, які відповідають міжнародним угодам і домовленостям, визначено та признано основні права людини, серед яких гарантовано кожному право на освіту (стаття 53).

Законодавчого визнання права на здобуття освіти особами з особливими освітніми потребами набуло у законах України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», де встановлено, що повна загальна середня освіта є обов'язковою для всіх громадян незалежно від стану здоров'я і безкоштовною у державних закладах освіти; держава забезпечує розвиток повної загальної середньої освіти, доступність та безоплатність.

Статтею 3 Закону України «Про освіту» визначено, що держава створює умови для здобуття освіти особами з особливими освітніми потребами з урахуванням індивідуальних потреб, можливостей, здібностей та інтересів. Навчання та виховання осіб з особливими освітніми потребами, зокрема тими, що спричинені порушенням розвитку та інвалідністю, у закладах середньої освіти здійснюється за рахунок коштів освітніх субвенцій, державного та місцевих бюджетів, інших джерел, не заборонених законодавством.

Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» до власних повноважень виконавчих органів сільських, селищних, міських рад віднесено, зокрема, управління закладами освіти, організації їх матеріально-технічної бази та фінансового забезпечення, забезпечення здобуття повної загальної середньої освіти; до делегованих, зокрема забезпечення доступності і безоплатності освіти, розвитку і вдосконалення мережі закладів освіти, вирішення відповідно до законодавства питань про забезпечення за рахунок держави осіб, які мають функціональні порушення і не можуть навчатися в загальних закладах освіти, навчання у спеціальних закладах освіти.

Отже, утримання дітей з особливими освітніми потребами у спеціальних закладах загальної середньої освіти (спеціальні школи та навчально-реабілітаційні центри) віднесено до делегованих повноважень виконавчих органів сільських, селищних, міських рад.

14 грудня 2016 року Кабінет Міністрів України затвердив **політичну пропозицію щодо реформування загальної середньої освіти “Нова українська школа”**, схваливши Концепцію

реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» (НУШ)² на період до 2029 року. Створення інноваційного освітнього простору шляхом реформування загальної середньої освіти та впровадження концепції «Нова українська школа», розвиток інклюзивного навчання та реформування системи інституційного догляду та виховання дітей визнано пріоритетами розвитку держави на першому засіданні Національної ради реформ на тему «Освіта, безпека та благополуччя дітей як пріоритет розвитку країни» від 31 березня 2017 року.

На виконання визначених пріоритетів Урядом 5 вересня 2017 року Верховною радою України прийнято новий Закон «Про освіту», який заклав підвалини для реалізації реформи та зробив обов'язковими масштабні зміни, які передбачають, зокрема, зміну тривалості циклу базової освіти, впровадження нових освітніх програм, удосконалення методів навчання, розвиток інклюзивного навчання, підвищення кваліфікації вчителів, управлінську, фінансову, кадрову автономію закладів освіти тощо.

Розроблено та затверджено новий Державний стандарт початкової освіти³, нові освітні програми, підручники для учнів початкової школи, які базуються на принципах партнерства, академічної свободи, компетентнісному та особистісно-орієнтованому підході до навчання і спрямовані на забезпечення одного з основних прав кожної дитини – безумовного права на рівний доступ до якісної освіти. Завданнями Уряду в сфері освіти є реформування системи освіти, яке дало б змогу охопити навчанням усіх дітей, незважаючи на відмінності, поліпшення якості середньої освіти, подолання територіальних різниць у якості освіти та трансформація змісту освіти на основі компетентнісного підходу.

Реформування середньої освіти передбачатиме запровадження широких можливостей для використання різних форм здобуття освіти, що сприятиме реалізації принципу дитиноцентризму, урахуванню здібностей, нахилів і потреб кожного учня та передбачає партнерську участь батьків в управлінні школою, формуванні стратегії її розвитку з визначенням основних напрямів діяльності, формуванні індивідуальної освітньої траєкторії учня, що відповідає Загальній декларації прав людини (пункт 3 статті 26), Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (стаття 2 протоколу № 1 до зазначеної Конвенції), Хартії Європейського Союзу про основні права (пункт 1 статті 14).

Підписані Україною основні міжнародні документи у сфері забезпечення прав дитини, які відображають світові стандарти з інклюзії, соціального захисту та охорони здоров'я дітей, такі, як Конвенція ООН про права дитини, Конвенція ООН про права людей з інвалідністю, Цілі розвитку тисячоліття (ЦРТ), План дій «Світ, пристосований для дітей» посприяли розвитку в державі інклюзивного навчання.

З 2017 року з державного бюджету місцевим бюджетам передбачено постійну субвенцію на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами, зокрема тими, що спричинені порушеннями розвитку та інвалідністю, та які здобувають освіту в інклюзивних чи спеціальних класах, що посприяло збільшенню кількості учнів з особливими освітніми потребами в інклюзивних і спеціальних класах закладів загальної середньої освіти. Зокрема, у 2017/2018 навчальному році кількість учнів зросла на 71, 1 відсоток і становила 7179 в інклюзивних класах; на 4,7 відсотків збільшилося учнів у спеціальних класах (5918 учнів).

Влітку минулого року в Україні розпочалась реформа зі складною назвою «деінституціалізація». За цим терміном ховаються фундаментальні зміни системи закладів інтернатного типу, в тому числі й спеціальних. Процес деінституціалізації розпочався із затвердження Кабінетом Міністрів України Національної стратегії реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017-2026 роки (далі – Стратегія) і Плану реалізації її першого етапу⁴.

² Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 988-р.

³ Постанова Кабінету Міністрів України від 21.02.2018 № 87

⁴ Розпорядження Кабінету Міністрів України від 09.08.2017 № 526-р

Ці процеси позначилися й на існуючій системі функціонування спеціальних закладів загальної середньої освіти. Відтак, у жовтні 2016 року Урядом прийнято рішення⁵ щодо припинення з 1 вересня 2017 року набору учнів до підготовчих і перших класів спеціальних закладів освіти для дітей із затримкою психічного розвитку, забезпечивши умови для навчання таких дітей у спеціальних та інклюзивних класах закладів загальної середньої освіти. До 2022 року учні 2-4 та 6-9 класів мають завершити навчання у спеціальних школах для дітей із затримкою психічного розвитку і продовжити здобуття повної загальної середньої освіти в гімназіях, ліцеях за місцем свого проживання чи інших закладах освіти.

Втім, право дитини з особливими освітніми потребами на здобуття освіти у спеціальних закладах освіти закріплено законами України «Про освіту» та «Про загальну середню освіту». Переважна більшість батьків, користуючись своїм правом (стаття 55 Закону України «Про освіту»), обирають для навчання своїх дітей спеціальний заклад загальної середньої освіти. Частиною 2 статті 9 Закону України «Про загальну середню освіту» визначено, що спеціальні заклади освіти це, зокрема, спеціальна школа та навчально-реабілітаційний центр, основна функція яких – забезпечення якісної освіти відповідного рівня та корекційно-розвиткової допомоги дітям з особливими освітніми потребами.

За статистичними даними, у 2017/2018 навчальному році функціонувало 333 спеціальних закладів загальної середньої освіти, де здобували освіту 39427 учнів з особливими освітніми потребами, у тому числі 17845 дітей з інвалідністю; 2675 осіб із числа дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування; 1580 учнів навчалися за індивідуальною формою, зокрема:

216 спеціальних шкіл-інтернатів із контингентом 26367 учнів;

35 спеціальних шкіл із продовженим днем, де здобували освіту за місцем свого проживання 3945 дітей із порушеннями розвитку; 82 навчально-реабілітаційні центри, де навчалися та отримували комплексні реабілітаційні послуги 9115 дітей з особливими освітніми потребами, зумовленими складними порушеннями розвитку.

Що, на противагу інклюзивному навчанню, спонукає батьків обирати спеціальний заклад для здобуття освіти дитиною?

На перехідному етапі реформування системи спеціальних закладів загальної середньої освіти вбачаються ризики щодо забезпечення місцевими органами влади дітям з функціональними порушеннями якісної освіти та відповідної додаткової підтримки через брак фахівців, відсутність реабілітаційних послуг, доступності інфраструктури тощо. За таких умов батькам зручно віддати дитину з особливими освітніми потребами для навчання до спеціальної школи чи навчально-реабілітаційного центру, бо саме у таких закладах освітній процес базується на компетентнісному та особистісно-орієнтованому підході до навчання, комплексному поєднанні з корекційно-розвитковою роботою, медичною та соціальною реабілітацією, допрофесійною підготовкою.

Проте, 90 відсотків спеціальних закладів – це школи-інтернати. За статистичними даними у 2017/2018 навчальному році із 34621 учня спеціальних шкіл-інтернатів менше одного відсотка (1863 учні) приходили лише на навчання. Така ситуація дає підстави окремим політичним діячам, представникам неурядових організацій вважати інтернатні заклади місцями несвободи, зазначаючи, що діти роками живуть окремо від родини, та пропонують ліквідацію таких закладів.

В умовах сучасних підходів до різноманітних форм здобуття освіти спеціальні заклади мають розширювати свої функції, забезпечуючи якісну освіту відповідного рівня, реабілітацію та соціалізацію учнів з обмеженими можливостями; сприяти комплексній підтримці сімей, які виховують дітей із складними порушеннями розвитку та інвалідністю.

Діяльність спеціальних закладів освіти має формуватися з урахуванням соціально-економічних умов країни, інтеграційних процесів у європейський простір, децентралізації влади, прогресивних тенденцій в освіті. Спеціальні заклади мають відігравати провідну роль в наданні допомоги основним школам у створенні інклюзивних середовищ, підвищенні майстерності вчителів

⁵ Постанова Кабінету Міністрів України від 26 жовтня 2016 р. № 753

щодо навчання учнів з особливими освітніми потребами, забезпечення учням фахової корекційно-розвиткової допомоги тощо.

7 вересня 2018 року набув чинності Порядок зарахування осіб з особливими освітніми потребами до спеціальних закладів освіти, їх відрахування, переведення до іншого закладу освіти⁶, яким визначені типи спеціальних закладів загальної середньої освіти для дітей з особливими освітніми потребами та строк навчання у них;

передбачено спрощену процедуру зарахування осіб до спеціальних закладів освіти шляхом скасування направлення відповідного органу управління освіти обласного рівня;

встановлено норму щодо підготовки висновку інклюзивно-ресурсним центром за результатами комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку дитини тощо.

Наразі проходить погодження у центральних органах влади проект Положення про спеціальну школу та Положення про навчально-реабілітаційний центр, де з-поміж головних завдань спеціальної школи визначені завдання співзвучні із завданнями НУШ, зокрема:

спеціальні заклади освіти забезпечують розвиток природних здібностей та обдарувань, творчого і критичного мислення учнів, здійснення їх допрофесійної підготовки, формування соціально адаптованої особистості;

забезпечують розвиток життєвої компетентності, запровадження педагогіки партнерства, надання консультативно-методичної допомоги батькам (законним представникам дитини) з метою забезпечення їх активної участі в освітньому процесі.

Завдання для навчально-реабілітаційного центру визначені з урахування контингенту учнів, дітей з особливими освітніми потребами, зумовленими складними порушеннями розвитку, і спрямовані на здобуття відповідного рівня освіти, забезпечення системного кваліфікованого психолого-педагогічного супроводу, з урахуванням стану здоров'я та особливостей розвитку з метою їх соціалізації та інтеграції в суспільство.

З 1 вересня 2018 року стартувала «Нова українська школа» (НУШ). Ключова зміна для учнів стосується підходів до навчання та змісту освіти. Учні спеціальних закладів освіти також повинні відчувати зміни й отримати кращу якість освіти.

Кожен педагогічний працівник спеціального закладу має розуміти якісну освіту як стимулююче навчальне середовище, що забезпечує активну участь, досягнення позитивних навчальних результатів (академічних і соціальних) усіх дітей з особливими освітніми потребами. Крім знань, вони мають набути корисні навички та вміння, які потрібні їм у повсякденному житті. Саме тому прийнятий Державний стандарт початкової освіти є єдиним для всіх закладів загальної середньої освіти, включаючи спеціальні.

Відповідно до нового Державного стандарту з 2018/2019 навчального року діти початкової освіти у спеціальних закладах розпочнуть навчання не з підготовчого, а з першого класу. Таке рішення було прийняте Міністерством освіти і науки за погодженням з керівниками спеціальних закладів та з урахуванням поділу початкової освіти на два цикли: адаптаційно-ігровий (1-2 класи) та основний (3-4 класи).

Освітній процес має здійснюватися підготовленими вчителями за новими навчальними планами, програмами і методиками на компетентнісній основі в освітньому середовищі, яке сприяє творчій самореалізації учнів і вчителів. Зміст початкової і середньої освіти має задовольнити освітні потреби кожної дитини відповідно до її інтересів, здібностей, життєвих намірів.

Учні спеціальних закладів, крім учнів з порушеннями інтелектуального розвитку, навчаються за освітніми програмами закладів загальної середньої освіти, які можуть бути адаптованими чи модифікованими до можливостей дітей. Освітні програми, що передбачають перерозподіл навчального часу між предметами інваріантної складової більше, ніж на 20 відсотків річного обсягу навчального часу, мають бути затверджені Державною службою якості освіти.

Освітня програма може бути розроблена для одного або двох рівнів освіти (наскрізна освітня програма). Кожна освітня програма має передбачати досягнення учнями (вихованцями) результатів

⁶ наказ Міністерства освіти і науки України від 01.08.2018 № 831, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 16 серпня 2018 р. за № 945/32397

навчання, визначених відповідними державними стандартами загальної середньої освіти для такої категорії дітей.

Окрім цього, можуть запроваджуватися інші освітні програми, що мають висновок провідних наукових установ, педагогічних університетів, інститутів післядипломної педагогічної освіти України, як такі, що відповідають Державному стандарту:

«Освітня програма для 1-2 класу за системою розвивального навчання Д.Б. Ельконіна, В.В. Давидова та ін.» (автори І.П. Старагіна, Г.М. Захарова, Г.В. Жемчужкіна, К.І. Пінсон, О.А. Перепелиця, Н.П. Сосницька);

«Освітня програма для 1-2-х класів початкової школи за педагогічною технологією «Росток» (автор Т.О. Пушкарьова);

«Освітня програма «Початкова школа: освіта для життя» (авторський колектив Київського університету імені Бориса Грінченка, науковий керівник В.О. Огнев'юк);

«Освітня програма «На крилах успіху» для учнів 1-2-х класів закладів загальної середньої освіти» (Інститут педагогіки Національної академії педагогічних наук, науковий керівник А.Д. Цимбалару);

«Освітня програма першого циклу початкової освіти за вальдорфською педагогікою (Асоціація вальдорфських ініціатив в Україні, автори Д.Ю. Косенко та О.І. Мезенцева);

«Освітня програма для 1-2-х класів закладів загальної середньої освіти за системою розвивального навчання (Центр психології і методики розвивального навчання, автори С.В. Ломакович, Л.І. Тимченко, С.О. Жукова, О.М. Кондратюк);

«Освітня програма для 1-2-х класів «Світ, в якому я живу» (Видавництво «Навчальна книга-Богдан», керівник професор С.І. Якименко);

«Освітня програма початкової школи науково-педагогічного проекту «Інтелект України» (Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, науковий керівник І.В. Гавриш).

Педагогічна рада закладу самостійно обирає, за якою програмою буде проводити навчання, а керівник затверджує схваленою педагогою програму. Крім того, освітні програми, що будуть розроблятися на основі типових, не потребують окремого затвердження Міністерством освіти і науки чи центральним органом забезпечення якості освіти. Це дозволить школам самостійно визначати хід навчального процесу, орієнтуючись на формування ключових і предметних компетентностей учнів після закінчення навчального року.

На основі освітньої програми заклад освіти щорічно складає та затверджує навчальний план, в якому конкретизує перелік навчальних предметів, кількість годин на тиждень та корекційну складову. Індивідуальний навчальний план має забезпечувати засвоєння учнем відповідної освітньої програми зі збереженням корекційно-розвиткового складника та передбачати його участь в усіх відповідних (можливих для певної дитини) контрольних заходах.

Щоб навчати по-новому, вчитель повинен отримати свободу дій – обирати навчальні матеріали, імпровізувати та експериментувати. Така свобода передбачена Законом України «Про освіту», де творчому та відповідальному вчителю, який постійно працює над собою, надано академічну свободу. Учитель може готувати власні авторські освітні програми, власноруч обирати підручники, методи, стратегії, способи й засоби навчання; активно виражати власну фахову думку. Головне набуття учнями знань і вмінь, визначених Державним стандартом, по закінченню певного етапу навчання.

Реформою освіти надано право вчителю самостійно приймати рішення щодо підвищення своєї кваліфікації. За п'ять років підвищення кваліфікації має скласти 150 годин, і навчання має відбуватись щорічно. Половину обов'язкових годин підвищення кваліфікації вчитель зможе проходити не в Інститутах післядипломної педагогічної освіти – а там, де він обере сам. Наразі МОН розробляє процедуру, за якою бюджетні кошти, що виділяються на підвищення кваліфікації вчителів, можна було спрямовувати громадським та приватним організаціям.

У статті використані матеріали, розміщені на офіційному сайті Міністерства освіти і науки України: mon.gov.ua

ЖИТТЄТВОРЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ РЕАБІЛІТАЦІЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ

І.Г. Єрмаков,
кандидат історичних наук

Все йде, все минає,
І краю немає!

«Цими словами вічний поет виявляє перед нами той постійний рух людності до поступу, рух, що ні на хвилину не зупиняється, що йому немає ані кінця, ані краю. Людність раз у раз шукає кращого, йде назустріч новому, обробляє його, то відкидає, то вбирає в себе, утворює нові форми життя, створює нові моральні, соціально-політичні ідеали й, не зупиняючись, іде вперед, іде добувати собі долю, опановувати природу, будувати нове продуктивне життя».

Софія Русова.

Сьогодні, як ніколи, актуальні слова видатного педагога Фрідріха Фребеля про те, що існує час, коли освіта знаходиться у центрі соціального інтересу. Ми живемо саме в такий час – час непростих змін, глибоких історично значущих перетворень, коли на перший план вийшла проблема людини як суб'єкта історичного процесу, здатної до соціальної творчості, розв'язання складних завдань із величезною кількістю невизначеності й одночасно здатної до збереження всіх найкращих людських якостей, людського потенціалу.

А це визначає особливу роль філософії освіти: вона покликана озброїти людину необхідними ціннісно-смысловими і світоглядними знаннями для глибшого розуміння й осмислення дійсності, включення її у перетворювальну діяльність для розв'язання стратегічного завдання – бути творцем і проектувальником свого життя. Смысл філософії освіти завжди полягав у тому, щоб не лише прояснити ті світоглядні структури, які визначають образ світу і спосіб життя людей у ту чи іншу історичну епоху, але й рефлексувати над цими глибинними структурами, запропонувавши можливі варіанти нових життєвих смислів і нових цінностей.

Ось чому місія Нової української школи полягає в тому, щоб допомогти кожній дитині, зокрема з особливими освітніми потребами, усвідомити смисл свого життя, визначити «свій образ буття», зустрітися зі своєю сутністю (М. Хайдегер), оволодіти універсальними константами життєвого світу, постійно шукаючи відповіді на «останні питання буття» (В. Біблер), що визначають орієнтири в її розвитку, систему смисложиттєвих координат, у яких вона може існувати. Які доміанти людини, такий і її інтегральний образ світу, таке щастя і нещастя, таке й обличчя її для інших людей. **Тому значущим є формування філософії образу дитини з особливими потребами, у якій, як у дзеркалі, відбиваються всі болі й тривоги суспільства, рівень його демократичності і відкритості, масштаб утвердження загальнолюдських цінностей та ідеалів.**

Дороговказом для ХХІ ст. є життєва стратегія, зафіксована у Конвенції про права дитини і спрямована на те, як допомогти дитині з особливими потребами вести повноцінне життя в умовах, що забезпечують її гідність, сприяють почуттю впевненості в собі і полегшують її активну участь у житті суспільства.

На зламі століть закономірний пошук відповідей на запитання: *Як плекати образ людини – господаря власної долі? Якою має бути людина у житті і чим вона озброєна для життя? Як допомогти дитині з особливими потребами компетентно обрати свій життєвий шлях та ефективно інтегруватися в суспільство? Як подолати соціальний параліч, недовіру й відчуженість? Як освіта сприятиме особистісному розвитку, розкриттю потенційних можливостей дитини з особливими потребами?*

Ці та інші животрепетні питання є предметом філософської, педагогічної, методологічної рефлексії, спрямованої на пошук інноваційних моделей розвитку життєвої і соціальної компетентності, інтеграції дітей з особливими потребами в українське суспільство.

Видатний філософ ХХ ст. Х. Ортеґа-і-Гассет зазначав: «Мені дано «моє життя», і моє життя - це передусім те, що я знаходжусь у світі; і не в якому-небудь невизначеному, а в цьому світі, у цьому нинішньому, не просто в цьому театрі, а саме в цей момент, роблячи те, що я в ньому роблю, у цьому театральному фрагменті мого життєвого світу, я філософствую. Отже, корінне питання філософії полягає в тому, щоб визначити цей образ буття, цю реальність, якою ми називаємо «наше життя». Отже, життя – це те, чого ніхто не може зробити за мене, життя існує без права передачі, це не абстрактне поняття, це моє найіндивідуальніше буття.

Сьогодні як ніколи гостро постає завдання осмислення й пізнання нових педагогічних реалій, створення нової філософії освіти, відкритої до таємниць життя людини, її прагнень, життєвого й духовного світу.

На цій основі має формуватися нова педагогіка – **педагогіка життєтворчості**, у центрі якої – дитина з її радощами і болями, злетами і драмами, інтересами, потребами, з її напруженим екзистенційним духовним світом.

«Коли змінюється філософія людини (її природи, її цілей, її мети, її реалізації), – зазначав А. Маслоу, – тоді змінюється все, а не лише філософія політики, економіки, етики й аксіології, філософія міжособистісних стосунків і самої історії. Змінюється й філософія освіти, психотерапії й особистісного розвитку, теоретичні уявлення про те, як допомогти людині стати тією, якою вона може і якою їй слід стати. Зараз ми перебуваємо у процесі такої зміни концепції здібностей, потенціалу і цілей людини. Народжується нове бачення можливостей і долі людства. Цей процес здатний викликати багато наслідків, і не тільки для наших концепцій освіти, але й для нашої науки...

Я думаю, що зараз у нас є можливість розпочати формування нового погляду на людську природу як на «цілісну, єдину, складну психічну систему».

У глибоких, пророчих словах одного з видатних представників гуманістичної психології ХХ ст. А. Маслоу міститься квінтесенція, суть нової філософії освіти, педагогіки, покликаної розкрити шляхи самоактуалізації й самореалізації особистості, задоволення її вітальних і духовних потреб, впливати на стрижневе, внутрішнє в людині, тобто на те, чим вона живе, до чого прагне, які дороги обирає, на її переконання, цінності, на основі яких вона намагається будувати свій життєвий проект, визначати свої життєві орієнтири і кредо. Людина, яка зростає, повинна сама себе створити, осмислити власне життя, оволодіти мистецтвом життєтворчості.

На межі століть педагогіка покликана проаналізувати свої здобутки, уроки, освоїти нові цінності. *Ми є свідками того, як у процесі проведення масштабного експерименту із комплексної реабілітації дитини із проблемами розвитку народжуються прообрази інтегрованої школи ХХІ століття, що базуються на нових концептуальних засадах, передусім ідеях життєтворчості особистості. Саме ідеї життєтворчості, плекання дитини як суб'єкта життя стануть, на наш погляд, альфою та омеґою нової інтегрованої школи, яка допомагатиме учням опанувати чотири стрижневі стовпи: навчитися пізнавати життя; навчитися життєвої і соціальної компетентності; навчитися жити разом; навчитися мистецтва життя.*

Життєтворчість – особлива, вища форма виявлення творчої природи людини. Вона сприяє самостійному вибору особистістю стратегії життя, розробці життєвих планів і програм, вибору та використанню засобів, необхідних для реалізації індивідуального життєвого проекту.

Мистецтво жити є вищою розвиненою здатністю до життя. Оновлення змісту, технологій, функцій педагогіки є найпродуктивнішим, оскільки розкриває нове бачення проблем, містить прогностичну філософію інтегрованої школи століття.

Найціннішим надбанням педагогіки життєтворчості є те, що її цілі, зміст близькі не лише педагогам-реформаторам, а й дітям, які стають співтворцями нових моделей школи ХХІ ст., глибоко осмислюють своє життя, навчаються для того, щоб оволодіти мистецтвом життєтворчості, мистецтвом бути. «Учитися бути» означає пізнати самих себе, усвідомити свої сили й можливості, покінчити з фаталізмом і покірністю, означає вчитися жити, пізнавати, мислити вільно і критично, учитися любити світ і робити його гуманнішим, учитися творчості.

Освоєння дитиною з особливими потребами мистецтва жити допомагає їй опанувати **технології самореабілітації, самооблізації**.

Ця самооблізація значною мірою залежить, по-перше, від змісту смислу життя (тобто від більш або менш чіткого адекватного розуміння необхідності жити); по-друге, від певної якості, способу життя (від необхідності цю якість змінити чи відстояти в екстремальних умовах); по-третє, від жадоби, волі до життя (тобто від спрямованості до певної якості, до життя, що відповідає визначеному смислу життя); нарешті, від наявності-відсутності смаку до життя (від можливості та здатності насолоджуватися своїм існуванням як таким).

Воля до життя є похідною від духовного здоров'я особистості, і, водночас, вона є одним із найважливіших «регуляторів», що забезпечують максимально можливий рівень і душевного, і фізичного здоров'я. Воля до життя – це мобілізація сил на втілення смислу життя в певному способі життя, зокрема мобілізації на осягнення життєстверджуючого смислу смерті: не просто існувати, а саме повноцінно жити, устигнути відбутися повноцінною особистістю; навчитися цінувати життя, берегти людей, особливо, близьких, поки вони живі; бути відповідальним за себе і своїх близьких перед власною моральною совістю. Формування волі до життя безпосередньо пов'язане з перетворенням особистості зі стихійного на свідомого суб'єкта власного життя.

У контексті педагогіки життєтворчості школа має стати інститутом збереження й зміцнення фізичного, психічного, морального, духовного здоров'я дитини, допомоги їй у ситуації життєвої кризи, збереження особистості в драматичних обставинах життя, захисту від різних стресогенних чинників. Освіта має відігравати важливу роль у попередженні учня про прірви, небезпеки життя. У цьому плані вона набуває випереджувального й попереджувального характеру. Захисна людинозберігаюча функція педагогіки, освіти була завжди домінуючою, але її значущість зростає в трансформаційні, перехідні періоди розвитку суспільства, особливо на етапах історичних системних криз, від яких найбільше страждають діти. **Школа повинна допомогти освоїти мистецтво жити дитині з особливими потребами в нестабільному суспільстві, виробити захисні механізми, навчити самостійно вирішувати життєві проблеми.**

Вона покликана стати альтернативою «поганого життя», зла, несучи людині, яка зростає, загальнолюдські цінності як матеріал для особистого вибору, оскільки «жити – значить бути відповідальним» і «людина – це драма» (Х. Ортега-і-Гассет).

У складних умовах трансформації суспільства, у час невизначеності й непевності, знецінення життя людини зростає значення реабілітаційної функції освіти і школи. Реабілітаційна педагогіка, яка ґрунтується на засадах життєтворчості, покликана допомогти визначити шляхи вирішення соціальної, медичної, психолого-педагогічної проблематики розвитку дитини, життя якої обтяжене хворобою або іншими несприятливими соціально-психологічними факторами.

Поняття «реабілітаційна педагогіка» охоплює відновлення частково втрачених або послаблених властивостей і функцій організму, особистості дитини, окремих її сторін з метою максимально повного розвитку індивідуальних можливостей і активно перетворювальної адаптації до навколишнього світу. Необхідність організації навколо дитини з особливими потребами реабілітаційного простору потребує створення оптимістичної, позитивно емоційно насиченої атмосфери. Саме духовне, міжособистісне спілкування, що сприяє розкріпаченню, запускає в дію реабілітаційні механізми, забезпечує значною мірою відновлення різних функцій особистості.

Важливий напрямок реабілітаційної педагогіки – допомогти дитині з особливими потребами опанувати мистецтвом самореабілітації – механізмом і здатністю до самопомоги в найбільш продуктивному подоланні кризових ситуацій, виході зі скрутного становища, поверненні на тимчасово втрачену траєкторію життєвого шляху. Така психологічна допомога сприяє розкриттю життєвого потенціалу, стимулює самостійні пошуки нових можливостей самоздійснення, наближення до себе, до власної сутності. Тож реабілітаційна педагогіка сприяє становленню дитини як суб'єкта життя, що володіє мистецтвом пізнання самого себе, життєвою компетентністю, життєздатністю. **Життєздатність** – це спроможність суб'єкта відтворювати себе, свою культуру, свої взаємини всупереч нескінченним потокам небезпек, долаючи їх і відповідаючи на них відповідно до реального виклику історії людської долі.

Прикладним завданням реабілітаційної педагогіки є теоретичне та організаційно-практичне забезпечення освітньо-реабілітаційного процесу як у системі спеціальної освіти, так і у процесі інтеграції дітей з особливими потребами в загальноосвітні школи.

В основі реабілітаційної педагогіки міститься уявлення про хворобу як руйнівний процес в організмі, що характеризується не лише поганим фізичним самопочуттям хворої дитини, а й змінами її особистості, зрушеннями в емоційній сфері. Відновлення здоров'я передбачає подолання наслідків переживань, небажаних установок, невпевненості у власних силах, тривоги про погіршення стану і рецидиви хвороби. Що ж актуалізує, зумовлює необхідність розробки теоретичних основ реабілітаційної педагогіки на засадах життєтворчості особистості, реалізації її конструктивних ідей у педагогічній практиці?

По-перше, це поглиблення кризового стану всіх сфер життя українського суспільства. Драматизм полягає в тому, що криза має системний характер і великою мірою позначається на психіці молодого покоління. Типовою ситуацією особистісного сприйняття умов життя, соціального середовища є стан непевності значної частини населення, зокрема й молоді, щодо перспектив свого життя, свого місця в стихії суспільних змін. Криза, пов'язана з переходом до ринкових відносин, втягує в екстремальні умови існування дедалі ширші верстви населення.

Від нестабільності суспільства потерпають насамперед діти. Вона є передумовою кризи в розвитку особистості: змінюється структура мотивацій, ціннісні орієнтири. Кризова ситуація в суспільстві, соціальна напруга, занепад духовних і моральних цінностей спричинили глибокі зрушення у світосприйманні, орієнтації молоді у сфері культури, професійного самовизначення. Особливо руйнівними є розгубленість, втрата ідеалів, неоптимістичне сприйняття життя, відчуження від суспільства. Серйозний дефіцит позитивного впливу на молоде покоління призводить до того, що серед молоді й дітей усе більше зростає тривога, соціальний параліч, страх.

Тому першочерговим завданням реабілітаційної педагогіки є глибоке вивчення деструкції соціального середовища і феномена дезорганізації, дезадаптації особистості молодої людини. Важливого значення набувають питання соціальної, світоглядної, духовної реабілітації особистості в сучасному мінливому світі, а також ті психологічні та педагогічні чинники, що стимулюють чи гальмують цей процес.

По-друге, втрата інтересу державних і громадських інститутів до проблем дитинства. Відсутність довіри до дітей, виведення їх за межі соціально значущих справ відіграє серйозну психологічну роль у характеристиці відносин дорослого світу і дитинства. Ця обставина призводить до деформації підлітково-юнацької самосвідомості: молода людина внутрішньо ще не готова зайняти значущу соціальну позицію й усвідомити власне «Я» в системі багатопланових суспільних відносин. А це спричиняє інфантилізм, егоїзм, духовну спустошеність. Таким чином, виникає загроза занепаду всієї системи успадкування культурно-історичного досвіду.

По-третє, погіршення соціальної ситуації, збільшення кількості дітей, що живуть у винятково важких соціальних умовах. Серйозної уваги потребують діти-сироти, діти, які залишилися без піклування батьків, діти з особливими освітніми потребами, діти «групи ризику».

По-четверте, разуче погіршення здоров'я молодого покоління. Особливо згубні наслідки чорнобильської катастрофи. Криза екологічного стану в Україні призвела до загострення загальнонаціональної проблеми – забезпечення умов для фізичного виживання юного покоління.

Поглиблення негативних тенденцій у дитячому середовищі потребує від науковців, педагогів, громадськості глибокого дослідження проблем комплексної реабілітації, відновлення фізичного, психічного, морального здоров'я дітей, інтеграції їх у суспільство. Саме ці обставини актуалізують завдання виробити нові підходи до педагогічної підтримки дітей з особливими освітніми потребами, пошуку перспективних технологій їх інтеграції в суспільство («Соціальної інклюзії»), як того вимагають Конвенція ООН «Про права осіб з інвалідністю», Закон України «Про освіту», нормативно-правові документи про організацію інклюзивної освіти в Україні, оптимізацію психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг дітям з особливими освітніми потребами. Як зазначається у статті 19 Закону України «Про освіту», «органи державної влади та органи місцевого самоврядування створюють умови для забезпечення прав і можливостей осіб з особливими освітніми потребами для здобуття ними освіти на всіх рівнях освіти з урахуванням їхніх індивідуальних потреб, можливостей, здібностей та інтересів.

На порозі ХХІ ст. зростає потреба у проведенні випереджувальних, прогностичних експериментів із різних аспектів комплексної реабілітації на засадах педагогіки життєтворчості.

Мета такої пошукової роботи – розробка концептуальних, змістових і технологічних аспектів розвитку життєвої та соціальної компетентності дітей з особливими потребами, інтеграції їх у демократичне суспільство з ринковою економікою, соціокультурний простір.

Важливо, на наш погляд, зосередити зусилля на:

- науковому обґрунтуванні прогностичних моделей інноваційних закладів спеціальної освіти;
- виробленні ефективних моделей інтеграції дітей з особливими потребами в українське суспільство;
- проектуванні та поетапній апробації компетентісно зорієнтованого освітньо-реабілітаційного процесу, спрямованого на становлення особистості як суб'єкта життя;
- трансформації спеціальної школи в різні типи інноваційних закладів загальної освіти;
- актуалізації змісту навчально-реабілітаційного процесу, створенні умов для розвитку життєвої компетентності вихованців;
- експериментальній перевірці корекційно-розвивальних, соціальних технологій, цільових програм реабілітації дітей з особливими потребами, розвитку їх життєвої компетентності;
- перебудові навчально-реабілітаційної діяльності на діагностичній основі, апробації інструментарію для оцінки рівня досягнень із різних параметрів життєвої компетентності;
- розробленні системи диференційованого медико-психологічного вивчення специфіки порушень у розвитку різних груп із метою виявлення особливих загальноосвітніх потреб кожної дитини і створення індивідуальної комплексної програми реабілітації;
- апробації програм партнерства з різними групами громадськості з метою створення освітньо-реабілітаційного співтовариства;
- освоєнні нових підходів до підвищення педагогічної, психологічної, рефлексивної інноваційної культури, компетенцій педагогічних працівників навчально-реабілітаційних центрів, батьків.

Отже, ефективна інтеграція в суспільство, розвиток життєвої компетентності дітей з особливими потребами можливі за умови створення інноваційного освітньо-реабілітаційного, корекційно-розвивального простору, який системно поєднує в собі медичні, психологічні, педагогічні та соціальні аспекти, сприяє саморегуляції поведінки, самореабілітації, розвитку і саморозвитку дитини як суб'єкта культури і життя. Інтегрована школа життєтворчості, а саме такою ми бачимо її у XXI ст., – це школа швидкого і гнучкого реагування на стрімкі, динамічні, а часом і драматичні зміни в перехідному суспільстві. Тому її головне завдання полягає в забезпеченні психічного, фізичного, морального, духовного здоров'я дитини. Ця школа зміцнює адаптаційний, життєздатний потенціал дитини, максимально знижує перевантаження, створює оптимальні умови, які допомагають уникати неврозів, психічних травм, забезпечує діагностику й корекцію, систематичну медико-психологічну допомогу та підтримку. Педагоги, психологи, медики допомагають кожній дитині опанувати механізми психологічного захисту душевної та фізичної рівноваги, стійкості в критичних ситуаціях, технологію самодопомоги, самотворення, спрямовану на подолання кризових ситуацій, стимулювання самостійних пошуків, нових можливостей самоактуалізації, саморозвитку, самоздійснення, самоопанування, наближення до себе, до власної сутності.

Педагогіка життєтворчості сприяє поглибленню інтеграційних можливостей загальноосвітньої школи, у якій разом з усіма учнями отримують освіту й діти з особливими потребами, що сприяє їхньому особистісному розвитку та якнайповнішому, згідно з можливостями кожного, включенню в соціальне життя. Підхід, що ґрунтується на залученні дитини зі спеціальними потребами до загального процесу навчання, потребує гнучкості, яка б відповідала індивідуальним її особливостям незалежно від того, пов'язані вони з неідеальністю чи з іншим фактором.

В українському суспільстві важливо утверджувати думку про те, що діти з особливими потребами мають право сповна скористатися можливостями суспільства і повинні бути разом зі своїми ровесниками. Необхідно глибоко усвідомити філософію інклюзивної освіти, як того вимагає Закон України «Про освіту», розширюючи гуманістичні обрії Нової української школи. Інклюзивне навчання – це система освітніх послуг, гарантованих державою, що базується на принципах недискримінації, врахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників. За цих умов зростає значення ресурсно-інклюзивних центрів, навчально-

реабілітаційних центрів у забезпеченні якісної комплексної реабілітації дітей з особливими освітніми потребами.

Важливе завдання спеціальної освіти – сформувані основні життєві стратегії, максимально адекватні новій соціальній ситуації. Освітньо-реабілітаційний процес має бути спрямований на становлення стратегій побудови розвивального способу життя, на виховання вільної й відповідальної особистості. Розвинена відповідальність пов'язана з усвідомленням людиною своєї незалежності, самостійності, а також із впевненістю, здатністю до самоконтролю, саморегуляції поведінки, самодопомоги. Одна з важливих якостей відповідальної особистості – зверненість вимог до самої себе. Відповідальну особистість характеризує готовність до подолання труднощів, здатність адекватно оцінювати свої можливості й труднощі в розв'язанні конкретної життєвої ситуації.

Посилення гнучкості соціальної поведінки, зміна життєвих стратегій разом зі зміною «правил гри», за якими функціонує нестабільна соціальна система, – одна з найефективніших відповідей людини на невизначеність. У нестабільному суспільстві зростає залежність поведінки, установок, стратегій особи від її соціального та індивідуального життєвого досвіду. Це зумовлює необхідність вироблення стрункої системи розвитку життєвої і соціальної компетентності в дітей з особливими потребами. Життєва компетентність – це знання, вміння, життєвий досвід особистості, необхідні для розв'язання життєвих завдань і продуктивного здійснення життя як індивідуального проекту. Життєва компетентність передбачає свідоме ставлення до виконання різних життєвих і соціальних ролей.

Саме мистецтву здійснення життєвих ролей і не вчить вихованців сучасна школа. На думку П. Горностая, рольова компетентність – це здатність особистості опанувати свої психологічні ролі, стати повноправним суб'єктом цих ролей, вводити рольову поведінку у процес власної життєдіяльності та життєтворчості, що дає змогу розв'язувати різні життєві проблеми.

Соціально компетентна людина здатна:

- приймати рішення відносно себе і прагнути до розуміння власних почуттів і вимог; блокувати неприємні почуття і власну невпевненість;
- знати, як досягати мети найефективнішим чином;
- правильно розуміти бажання, очікування й вимоги інших людей, враховувати їхні права;
- розуміти, як з урахуванням конкретних обставин і часу поводитися, беручи до уваги інтереси інших людей, власні вимоги;
- усвідомлювати, що соціальна компетентність не має нічого спільного з агресивністю і передбачає повагу прав і обов'язків інших.

Школа XXI століття покликана забезпечити ефективне розв'язання таких завдань освіти дітей з особливими потребами:

- формування позитивного ставлення до себе, інших, навколишнього світу (самоповаги і впевненості у собі; позитивного ставлення до свого розвитку, здоров'я; ініціативності, уміння ставити мету, уміння визначати пріоритети в роботі й особистому житті; планувати час; позитивного ставлення до змін; визнання феномену людської неповторності, творчості);
- розвиток умінь і навичок, необхідних для ефективної комунікації;
- розвиток конструктивного мислення (розв'язання проблем і прийняття рішень, ефективного використання найрізноманітніших технологій);
- формування вмінь і навичок співробітництва і роботи у групі (розуміти мету і культуру групи й успішно в ній працювати; планувати й приймати рішення спільно з іншими членами групи, поважати думку інших тощо);
- розвиток ключових життєвих компетенцій у дітей з особливими освітніми потребами у процесі соціальної та життєвої практики, поглиблення життєзнавчого і практичного спрямування змісту спеціальної освіти, забезпечення компетентісно спрямованої спеціальної освіти.

Критерієм визначення ефективної реабілітації дітей з особливими потребами слугуватиме достатня компетентність щодо свідомої побудови життя, зокрема:

- спроможність застосовувати компенсаторні можливості організму, активізувати наявні фізіологічні резерви для вирішення проблем власного саморозвитку, життєвої компетенції;
- набуття навичок саморегулювання почуттів і депресивних станів;

- наявність певних адаптаційних навичок, розвиненість комунікативної та емоційно-вольової сфери в життєвому просторі особистості;
- здатність до оптимістичного сприйняття життя та орієнтація на успіх;
- розвиненість механізмів регуляції рольової поведінки;
- здатність до професійного самовизначення відповідно до своїх особистісних можливостей;
- усвідомлення системи пріоритетів життєвих цінностей;
- міра відповідального ставлення особистості до життя;
- уміння будувати життя за своїм власним життєвим проектом;
- компетентність у побудові свого життєвого шляху, відповідальність за власну долю і вчинки;
- культура життя людини (міра гуманізації, цивілізованості; відповідність стилю життя загальнолюдським цінностям).

Важливо зазначити, що сучасна школа робить лише перші кроки на шляху до формування в дітей життєвої, соціальної компетентності.

Особливо актуальною є ця проблема для закладів спеціальної освіти, зокрема навчально-реабілітаційних центрів, які мають допомогти дітям з особливими освітніми потребами в оволодінні ключовими життєвими компетенціями, соціальною мобільністю на ринку праці. Сучасний ринок праці вимагає від випускника не лише глибоких теоретичних знань, а і здатності самостійно застосовувати їх у нестандартних, постійно змінюваних життєвих ситуаціях, переходу від суспільства знань до суспільства життєво компетентних громадян.

На часі створення нових моделей і форм організації освіти дітей з особливими освітніми потребами; розроблення ефективних моделей їх інтеграції в суспільство; забезпечення функціонування ефективної системи інклюзивного навчання; розроблення методики раннього виявлення та проведення діагностики дітей з особливими освітніми потребами.

Прогресивні зміни в суспільних відносинах зумовлюють необхідність забезпечення процесу неперервної освіти як запоруки конкурентоспроможності, професійної і соціальної мобільності, самовдосконалення громадян. Особливо це стосується освіти осіб з інвалідністю, яка є важливою складовою стратегії стійкого розвитку суспільства. **Сьогодні зростає потреба у трансформації спеціальних шкіл в інноваційні заклади освіти, а також у проведенні прогностичних експериментів із різних аспектів становлення інноваційних соціально-педагогічних систем спеціальних закладів, визначення нових граней соціальної, педагогічної, психологічної реабілітації дітей з особливими освітніми потребами. Інноваційний розвиток спеціальних навчальних закладів для дітей з особливими освітніми потребами потребує переосмислення парадигми освітньо-реабілітаційного процесу, оновлення змісту, форм і методів розвитку особистості як суб'єкта життєтворчості, створення сприятливих умов для її фізичного, психічного, соціального та духовного здоров'я.**

Надзвичайно важливою передумовою соціального ставлення дітей з особливими освітніми потребами є здобуття освіти відповідного рівня, що відкриває шлях до життєвого та професійного зростання, реалізації власних здібностей і потреб.

Окрім того, освіта – це ще й шлях компенсації та корекції наслідків порушень психофізичного розвитку, попередження вторинних відхилень, формування компенсаторних механізмів, що зумовлюють розвиток особи з інвалідністю з урахуванням максимального рівня її функціональних можливостей.

В цьому контексті освіта для дітей і молоді з інвалідністю є важливою формою їх соціального захисту, реальним шансом створити передумови для подальшого самостійного і незалежного життя.

Одним із пріоритетних напрямів державної політики у сфері освіти є створення умов особам з інвалідністю для реалізації їх прав на рівний доступ до якісної освіти, розвиток особистих інтелектуальних і професійних можливостей.

Для дітей і молоді з інвалідністю професійну освіту без перебільшення можна вважати найважливішим засобом досягнення самостійності та особистої незалежності, інтеграції у сучасне суспільство.

Таким чином, метою педагогічної реабілітації є розвиток здатності особистості до успішного здійснення власного життя, не зважаючи на наявність будь-яких об'єктивних чи суб'єктивних обмежень.

Головним завданням реабілітаційно спрямованої освіти у контексті життєтворчої освітньої парадигми постає вироблення механізмів формування життєвої компетентності щодо усіх сфер життєдіяльності людини (побут, праця, дозвілля, освіта) на основі актуалізації суб'єктного статусу дитини, тобто вироблення в неї здатності до самореабілітації, самодопомоги, до конструктивного розв'язання проблемних кризових ситуацій, розробки власної життєвої програми щодо подолання зовнішніх і внутрішніх обмежень життєдіяльності та успішного включення у продуктивне життя суспільства.

Парадигма життєтворчості відкриває перед дитиною, розвиток якої обтяжений всілякими негараздами, перспективу залучення до активного багатогранного життя, запобігає зосередженню на своїх проблемах і недугах, допомагає адекватно усвідомити рівень своїх сил і можливостей, подолати почуття фаталістичної приреченості, виводить на шлях гармонійного життєздійснення.

Ключові положення реабілітаційної педагогіки:

- **ефективна реалізація компетентнісного підходу в організації освітньої діяльності навчальних закладів усіх типів забезпечується через реабілітаційний компонент навчально-виховного процесу, який являє собою комплекс медико-оздоровчих, компенсаторно-допоміжних, корекційно-розвиткових, психотренінгових, соціально-превентивних, дидактично-варіативних, колективно-креативних заходів інклюзивно-інтегративного спрямування;**

- **відновлення психофізичних функцій організму дитини поряд із накопиченням нею ресурсного потенціалу соціально-інтегративних можливостей слід розглядати як складову їх свідомого саморозвитку і оптимально доцільно здійснювати в умовах інклюзивного, збагаченого реабілітаційним компонентом освітнього простору життєтворчості, насиченого життєзнавчим змістом.**

Процес саморозвитку – основа життєвого становлення дитини. Адже людина стає самодостатньою особистістю не внаслідок застосування маніпулятивних психокорекційних прийомів і заходів безпосереднього педагогічного впливу, а лише через набуття життєвих компетенцій, прирощення сутнісних сил, накопичення ресурсів особистісного зростання за сукупністю проявів власних зусиль, спрямованих на досягнення усвідомлено значущих для себе цілей, в ході творчого самовиявлення у різноманітних видах діяльності.

Життєтворча освітня парадигма переорієнтовує увагу педагога з навчально-виховного процесу як такого на процес особистісного саморозвитку учнів, становлення гармонійної особистості, здатної до саморегуляції у взаємодії з навколишнім світом, самореалізації у взаємодії із суспільством, самоідентифікації у взаємодії з полікультурним простором, самопрограмування у взаємодії з майбутнім.

Отже, реабілітаційний центр життєтворчості передбачає відновлення іманентної здатності юної людини до саморозвитку у разі, коли ця здатність заблокована в силу дії тих чи інших факторів обмеження можливостей життєдіяльності.

Із позицій психології і педагогіки життєтворчості зростає потреба у переосмисленні основних категорій теорії навчання і виховання, подолання рудиментів абсолютизації лише адаптаційних (приспосувальних) механізмів становлення особистості. У XXI ст. адаптаційні механізми не лише втрачають своє основоположне значення, але й стають гальмом розвитку особистості у динамічному, мінливому світі. Онтологічний, смислотворчий підхід зміщує мету виховання із гносеологічної, адаптаційної сфери у сферу формування життєвих стратегій учнів, тобто проектування й реалізації ними концепцій життя, що базується на ціннісно-смисловому, діяльнісному, життєтворчому розумінні.

Важливе завдання спеціальної освіти – сформувати нові життєві стратегії, максимально адекватні новій ситуації, яка склалася в українському суспільстві. Освітньо-реабілітаційний процес має бути спрямований на становлення стратегій побудови розвивального способу життя, виховання вільної й відповідальної особистості. Розвинена відповідальність

пов'язана з усвідомленням своєї самостійності, а також із впевненістю, здатністю до самоконтролю, саморегуляції поведінки, самопомоги. Однією із важливих якостей відповідальної особистості є зверненість вимог до самої себе. Відповідальну особистість характеризує готовність до подолання труднощів, здатність адекватно оцінювати свої можливості й недоліки у розв'язанні конкретної життєвої ситуації. Її певна свобода від обставин, абстракція від умов супроводжується створенням духовних опор. Тому й задовольняється особистість усвідомленням своєї духовної сили, своєї моральної стійкості, обов'язку (К.А. Абульханова-Славська).

Сучасна спеціальна освіта – це освіта швидкого і гнучкого реагування на стрімкі, динамічні, а часом і драматичні зміни у перехідному суспільстві. Тому головне завдання реабілітаційної педагогіки полягає у науковому забезпеченні психічного, фізичного, морального, духовного здоров'я дітей з особливими освітніми потребами. Реабілітаційна педагогіка зміцнює життєздатний потенціал дитини, створює оптимальні умови для розвитку життєвої компетентності особистості. Спеціальна школа забезпечує органічну єдність фізичного, інтелектуального, морального і духовного розвитку і саморозвитку дитини, пам'ятаючи, що «голий інтелектуал може з однаковим успіхом служити і Богу, й ідолу зла» (М.М. Рубінштейн). Педагоги, психологи, медики допомагають кожній дитині оволодіти механізмами психологічного захисту, душевної та фізичної рівноваги, стійкості у критичних ситуаціях, технологією самопомоги, самореабілітації, яка спрямована на продуктивне подолання кризових ситуацій, повернення на тимчасово втрачену траєкторію життєвого шляху, стимулювання самостійних пошуків нових можливостей самоактуалізації, саморозвитку, самоздійснення, самоопанування, наближення до себе, до власної сутності.

Реалізація ідей життєтворчості значною мірою залежить від упровадження перспективних соціальних, педагогічних, психологічних технологій життєтворчості, підтримки і захисту дитини, становлення особистості як суб'єкта життя, власної долі, здатної прийняти історичний виклик XXI століття. На початку нового тисячоліття особливо актуально звучать слова Л.С. Виготського про те, що «виховання розгортається якнайширша у світі проблема – проблема життя як творчості. Життя розкривається як система творчості, постійної напруги і подолання, постійного комбінування і створення нових форм поведінки. Таким чином, кожна думка, кожен рух і переживання є прагненням до створення нової дійсності, проривом уперед до чогось нового...

Те, що зараз здійснюється у вузьких галузях мистецтва, пізніше прониже все життя, і життя стане творчою працею. Для виховання відкривуться необмежені можливості творчості життя в його нескінченній багатоманітності... Тоді педагогіка, як творчість життя, посяде гідне місце».

Технології життєтворчості спрямовані на допомогу дітям у реалізації життєвих потреб: створення умов для максимально вільної реалізації життєвого потенціалу особистості; допомогу дитині у створенні й реалізації життєвого проекту, у духовному становленні, творчому самовтіленні, розвитку здатності до життєвого самовизначення. Особливо продуктивними є ідеї вченого-новатора О.С. Газмана про захист і педагогічну підтримку дитини у проблемних ситуаціях. Педагогічна підтримка в освіті, що її О.С. Газман розглядає як особливу сферу діяльності, спрямована на самостановлення дитини як індивідуальності і є процесом спільного учителя з учнем визначення власних інтересів школяра і шляхів подолання проблем, які заважають йому зберегти свою людську гідність і самостійно досягати бажаних результатів у різних сферах. Педагогічна підтримка є способом організації взаємодії педагога й учня у виявленні, аналізі реальних і потенційних проблем дитини, спільному проектуванні можливого виходу із неї. Такий підхід вимагає від педагогічних колективів освоєння технологій життєвого проектування, перебудови на засадах навчання і виховання діагностики, корекції, проектно-цільового управління.

Забезпечуючи права дитини, реабілітаційну й психотерапевтичну функції, школа освоює механізми захисту дитини, тобто готовність і здатність прийти на допомогу дитині у критичних ситуаціях. Це – моральна охорона її від можливого соціального або психологічного стресу і створення умов для самостійного протистояння різним негативним впливам. Педагогічний захист передбачає забезпечення механізмів фізичної, психологічної, соціальної безпеки й формування відповідного власного способу захисту себе. **Такий підхід допомагатиме педагогіці вийти на нові**

інноваційні шляхи, гідно приймаючи виклик XXI століття, ниткою Аріадни є реалізація девізу «Школа для дитини, а не діти для школи».

Сьогодні про життєздатність освіти свідчить її гуманістична місія плекання образу Людини-творця, відкритість до нових ідей, інноваційних пошуків у новому столітті, третьому тисячолітті.

**РОЛЬ СПЕЦІАЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ
В ПРОЦЕСІ СОЦІАЛЬНОГО СТАНОВЛЕННЯ
ДИТИНИ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ**

І.В. Татьянчикова
доктор педагогічних наук,
професор

Проблема соціалізації особистості та її аспекти все більше привертають увагу суспільства, особливо під впливом нових соціально-економічних змін, які відбуваються в країні і провокують політичну нестабільність, міжнаціональні суперечності, кризу ідентифікації особистості, утруднення визначення її соціальної позиції, загострюють відносини між батьками і дітьми. При цьому зростає кількість осіб, які складають групи ризику. Сюди відносяться також і діти з порушеннями у розвитку, які мають серйозні проблеми, пов'язані з особливостями пристосування до соціуму, а тому потребують відповідної допомоги, підтримки і рішучих кроків з боку суспільства, що можливо за умови накопичення знань щодо соціального становлення особистості на основі врахування її психофізичних можливостей і індивідуальних особливостей.

У зв'язку з цим, у процесі національного відродження України, демократизації і суттєвих змін всього суспільного життя, особливо гостро постала проблема соціалізації дітей з порушеннями у розвитку в умовах ринкових відносин, більшість з яких зазнає значних труднощів при вступі до самостійного життя і трудової діяльності, недооцінює роль професійної підготовки у школі, не може адекватно співставити свої можливості з потребами суспільства. Значущість соціалізації пояснюється також тим, що від її успішності залежить як самовідновлюваність суспільних відносин, так і комфортність життєдіяльності осіб з порушеннями у розвитку та можливість самореалізації в нових для них соціальних умовах. Соціалізація в цьому ракурсі розглядається як процес, завдяки якому особистість входить у суспільство, в його соціальні зв'язки, інтегрує в різні типи спільнот, внаслідок чого відбувається її становлення як члена суспільства.

Ось чому посилена увага до соціалізації дітей з порушеннями у розвитку є необхідною умовою соціального оздоровлення суспільства. Це особливо актуально на сучасному етапі, оскільки, незважаючи на достатню кількість напрацювань з цієї проблеми, вона залишається гострою, оскільки кількість дітей такої категорії зростає в силу об'єктивних соціально-економічних умов, що склалися в Україні.

Слід зазначити, що суттєві зміни відбуваються і в освіті. Особливістю сучасної освітньої системи є докорінне змінення мети і завдань освіти. Погляд, який існував раніше на освіту, як засіб передачі дитині знань, умінь і навичок, визнається недостатньо дієвим і продуктивним, на перший план виходить особистість, яка володіє певними знаннями, уміннями і навичками, завдяки яким вона може оптимально існувати в соціумі. «Головною цінністю стає цінність особистості, незалежно від того, чи можна що-небудь одержати від цієї особистості для виконання тієї чи іншої справи...»

Сучасна вітчизняна педагогіка акцентує увагу на діалектичному взаємозв'язку навчання і розвитку особистості: поза навчанням не може бути повноцінного розвитку особистості. При цьому соціалізація визначається як умова становлення особистості, «... свідомо і цілеспрямовано соціалізація є особливим педагогічним завданням і фактично є, а отже, і повинна розглядатися як невід'ємний елемент навчально-виховного процесу».

У сучасний період соціально-політичного розвитку держави з'явилися нові перспективи змін і в системі спеціальної освіти, пов'язані з іншим ставленням до дітей з особливими потребами,

активним вирішенням питань їх соціалізації та інтеграції в суспільство, а також інтегрованим навчанням. На перший план виходить системна, поступова і послідовна спеціальна педагогічна робота, яка забезпечить розвиток соціальної активності дитини, виховання у ній життєздатної людини, яка буде спроможна в подальшому здійснювати практичну діяльність. Сучасна школа зобов'язана підготувати учня до такої діяльності, виходячи з його індивідуальних можливостей і здатності до самостійного життя, що потребує не тільки володіння практичними вміннями та навичками, але й постійного самовдосконалення. Педагогічна система корекційних засобів, методів і прийомів має забезпечити у школярів соціально-адекватні форми самоактуалізації, самопрояву з тим, щоб у подальшому освоїти життєвий простір у сучасному суспільстві.

У зв'язку з цим, проблема становлення особистості учня, його соціальної відповідальності, особливо в умовах спеціальних шкіл, набуває першочергової значущості. Слід зазначити, що ускладнення в соціалізації осіб з інтелектуальними порушеннями пов'язані передусім з невизначеністю спеціальних корекційних впливів на таких дітей, відсутністю в них навичок міжособистісного спілкування з нормально розвиненими однолітками, несформованістю потреби в такому спілкуванні, неадекватною самооцінкою, нерозумінням свого особистого «Я», негативним сприйняттям інших людей і своєрідними особливостями розвитку психіки. Тому спрямувати процес становлення особистості, її відповідальності перед суспільством – одне з найважливіших завдань спеціальної школи для дітей з порушеннями у розумового розвитку.

Отже, «... соціалізацію маємо розглядати як процес становлення особистості через індивідуальний спосіб реалізації соціального типу, який значною мірою залежить від активності, відповідальної самостійності, багатогранності форм включення в суспільні відносини». При цьому успішна соціалізація забезпечує, перш за все, розвиток індивідуальності, здатність незалежно мислити і діяти, адекватно визначати свою соціальну роль. І саме від сформованості свідомості дитини, її особистісних якостей залежить кінцевий результат соціалізації – становлення особистості в цілому.

Таким чином, соціалізація є необхідною умовою особистісного розвитку індивіда, його становлення і поступового зростання в суспільстві людей. Це стає можливим завдяки проходженню особистістю усіх стадій цього процесу: адаптації, індивідуалізації, інтеграції, трудової та післятрудоваї стадії. Стосовно дитячого віку – це перші чотири стадії, які різною мірою представлено в умовах шкільного навчання. Школа забезпечує учню систематичну освіту, яка вже сама стає вагомим елементом соціалізації, але, крім цього, школа зобов'язана підготувати людину до життя у суспільстві і в більш широкому розумінні. Школа – це простір життя дитини, в якому вона набуває навички соціальної поведінки, засвоює певні соціальні норми, які прийняті у суспільстві, отримує можливість спілкування не тільки з дорослими, а й з однолітками, що вже само по собі виступає як найважливіший інститут соціалізації; набуває досвіду визначення і реалізації життєвих рішень. Головним завданням школи «...є не стільки навчання, скільки формування творчої, діяльної особистості, здібної до самовдосконалення і самореалізації. Така особистість формується в ході навчання і виховання». На перший план освітньої політики сьогодення виходять завдання розвитку і формування особистості і передусім індивідуальності дітей, створення умов, які забезпечать особистісно зорієнтований підхід до розвитку здібностей кожного учня. При цьому свідомо і цілеспрямовано соціалізація учнів – це головне завдання школи, невід'ємний елемент освітнього процесу школи на сучасному етапі, в суспільстві динамічних змін.

Особливої актуальності шкільна соціалізація набуває для дітей з порушеннями інтелектуального розвитку, оскільки сім'я, як головний інститут соціалізації, не виконує своєї основної ролі. У цьому зв'язку спеціальний навчальний заклад робить вирішальний вплив на результат їхньої соціалізації. Діти цієї категорії отримують у школі не тільки знання, але й навички, необхідні для життя у соціумі. Включення людини з особливими освітніми потребами в соціальне середовище, підготовка до самостійного і незалежного життя у суспільстві є однією з найважливіших завдань системи спеціальної освіти.

Досвід роботи в спеціальних навчальних закладах дає підстави констатувати, що сьогодні на перший план виходять проблеми не матеріальні, а психологічні. Діти, які живуть і навчаються у таких закладах, копіюють ту модель соціальної поведінки, яку вони бачать постійно, щодобово: жорстка

вертикаль залежності, домінування авторитарної системи тощо. Ось чому категорія дітей з інтелектуальними порушеннями повинна засвоювати достатньо великий об'єм соціалізації, оскільки він дає їм можливість бути готовими до самостійного життя і, не розраховуючи на підтримку батьків, допомагає самостійно навчитися будувати своє життя, використовувати свої внутрішні резерви, реалізувати життєві плани. І вірним помічником у цьому таким дітям у більшості випадків стає і повинна бути спеціальна школа.

Слід зазначити, що провідною діяльністю здобувача освіти є учіння, а умовою засвоєння цієї діяльності, становлення особистості та розвитку у цілому є навчання, виховання і спілкування. У процесі їх здійснення дитина засвоює соціальний досвід, який перетворюється в особисті надбання, і таким чином, вона соціалізується. При цьому засобом соціалізації учнів стає різноманітна за змістом та формами організації діяльність школи, яка створює умови забезпечення її вихованцям можливості самостійно розв'язувати низку проблем: побутових, комунікативних, освітніх. Зусилля педагогів мають бути спрямовані на розширення моделей соціальної поведінки школярів через включення їх в індивідуальну та колективну діяльність, способів взаємодії, які уможливають збагачення соціального досвіду у дитини і стають для неї зразками соціальної поведінки.

Педагогічний колектив повинен спрямувати свої зусилля на учня, забезпеченні його соціальної компетенції, на навчанні дитини можливостей виживати в різних умовах життя, вести самостійний спосіб життя, допомогти визначитися професійно з урахуванням задатків, здібностей і схильностей дитини. Реалізації цих завдань підпорядковується вся діяльність спеціального навчального закладу.

Головною педагогічною ідеєю в спеціальному навчальному закладі повинне стати створення єдиної системи виховних впливів на дітей з метою їх соціалізації. Це стає можливим за умови, що навчання, виховання і корекційний розвиток учнів складають єдиний педагогічний процес, що здійснюється за участю всього педагогічного колективу, який розуміє важливість дотримання єдиних вимог до суті та використання складових педагогічного процесу, спрямованого на підвищення ефективності соціалізації школярів.

Змістом соціалізації в умовах спеціальної школи повинно бути засвоєння дітьми певних соціальних ролей, що дасть їм змогу в подальшому стати носіями суспільних відносин, виробити власні цінності, а також розвивати свої неповторні індивідуальні якості. Ось чому завданням школи у контексті соціалізації визначається розвиток творчої особистості, її саморозкриття, самоактуалізація через створення певних умов для «вростання» дитини в життя суспільства.

Отже, використання методів і прийомів тільки тоді буде ефективним, якщо вони будуть спрямовані на соціальний зміст діяльності. Ось чому особливої актуальності набуває питання перебудови змістової частини навчання і реальної діяльності учнів, завдяки яким у них з'явиться інтерес до сучасного життя і праці, а також виникне розуміння необхідності цього процесу як для майбутнього, так і теперішнього життя.

Забезпечуючи соціалізацію учнів з інтелектуальними порушеннями, педагоги мають виходити з найважливіших положень психолого-педагогічної науки про те, що дитина – особистість, становлення якої відбувається шляхом культурного зростання в процесі соціалізації на основі розвитку її потенційних можливостей; ефективність соціалізації визначається здатністю дитини до подальшої самореалізації та саморозвитку; дитина – особистість, яка здатна до самостійної життєдіяльності.

Утім, слід зазначити, що основні питання соціалізації дитини в контексті педагогічної практики все ще залишаються недостатньо розкритими. Особливо це стосується основних шляхів, змісту і способів забезпечення соціалізації на різних її стадіях в умовах спеціального навчального закладу, педагогічних засобів соціального становлення особистості, що потребує створення сучасної теорії та соціально-педагогічних технологій соціалізації школярів з інтелектуальними порушеннями.

Аналіз проблеми дає підстави констатувати:

- соціалізація розглядається як умова становлення особистості;
- забезпечення соціалізації дитини здійснюється в межах соціально-педагогічної системи, сутність якої складає цілепокладання (цілі, завдання, функції), зміст, технології (засоби, форми, методи, прийоми);

- найбільше впливають на процес соціалізації дитини школа і сім'я;
- особливого значення набуває проблема становлення особистості школярів з інтелектуальними порушеннями в процесі їхньої соціалізації в умовах спеціального навчального закладу.

Основою реалізації цих важливих положень є спеціальна організація педагогічного процесу, спрямованого на підвищення успішності соціалізації дітей зазначеної категорії на кожній з її стадій в умовах спеціального навчального закладу. Педагогічна робота у зазначеному плані *передбачає*:

- 1) підвищення ефективності процесу адаптації учнів;
- 2) посилення процесу індивідуалізації учнів;
- 3) сприяння інтеграції учнів;
- 4) удосконалення соціалізації учнів у процесі професійної підготовки.

Особливого значення набуває розгляд питань соціалізації у контексті психолого-педагогічної науки, якій належить головна роль у визначенні способів, шляхів і засобів розвитку особистості з урахуванням психічних механізмів, які лежать в основі її поведінки. Відповідальність за соціалізацію дітей сьогодні повинні розділити всі, хто має до цього безпосереднє відношення: суспільство, педагоги, психологи, сім'я, що можливе лише на підставі запровадження системного соціально-педагогічного підходу до виховання.

Саме тому виховні, навчальні і реабілітаційні заклади, в сфері діяльності яких здійснюється спрямований вплив на дітей з інтелектуальними порушеннями, мають відігравати важливу роль у керуванні процесом соціального розвитку своїх вихованців і досягненні ними загального рівня соціальної переконливості.

Навчально-реабілітаційний центр – це місце, де дитина з особливими потребами в навчанні здобуває знання, уміння, навички й отримує соціальні навички, які допоможуть їй у подальшому житті бути адаптованими та компетентними в сучасному суспільстві. Це місце, де працюють віддані своїй справі професіонали, які «дарують» дітям себе, свої знання, любов, тепло. Це місце, де у творчій, затишній атмосфері відбувається становлення адаптованої, компетентної особистості дитини з особливими потребами у навчанні.

***В.А. Діденко, практичний психолог,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»***

Навчально-реабілітаційний центр

- мультидисциплінарний підхід до допомоги дітям з особливими освітніми потребами;
- чітке розподілення відповідальності та повноважень;
- упорядкованість і узгодженість дій, координація роботи усіх суб'єктів з єдиного центру;
- пошук педагогічних інновацій (пошук нових методик і програм, упровадження їх в освітній процес і творче мислення).

«Не життя звужуйте до учіння, а учіння розширюйте до життя!» (П.П. Блонський)

***Л.Р. Дорошенко, логопед,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»***

Навчально-реабілітаційний центр – це, на мій погляд, сучасний заклад освіти, де комфортно себе почувають не тільки діти з особливими освітніми потребами, а й педагоги; де завжди відчувається затишок і тепло, приплив енергії, де постійно отримуєш порцію гарного настрою, позитиву. **Заклад, у якому створені всі необхідні умови для корекції й індивідуального підходу до навчання основним соціальним і побутовим навичкам, відновлення здоров'я, можливість розвинути здібності дитини для найповнішої інтеграції в життя суспільства, отримання не лише знань, а й уміння їх застосовувати на практиці.** Створені максимально сприятливі умови для здійснення комплексної соціальної, психологічної, педагогічної та інших видів реабілітації.

Навчально-реабілітаційний центр – заклад, де вчать бути доброзичливішими, уважнішими один до одного, допомагати одне одному у навчанні, проявляти почуття радості за успіхи інших, долати труднощі й радіти кожній хвилині життя.

Навчально-реабілітаційний центр – це шанс підвищити якість життя дитини з особливими потребами.

***О. Стасюк, учитель початкових класів,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»***

Навчально-реабілітаційний центр – це не тільки дім, стіни й дах, це, перш за все, люди: розумні, допитливі, стримані, веселі й сумні, які прийдуть на допомогу, вміють вислухати, які «не лізуть» за словом у кишеню і «не лізуть» тобі в душу.

Це родина, куди із задоволенням повертаєшся знову і знову. Наш центр – це затишний трояндово-тюльпановий рай, насаджений і доглянутий руками вчителів та учнів, сімейне креативне гніздо, зігріте любов'ю дорослих і дітей. Це цікава робота з раннього ранку і до пізнього вечора. Це тисячі «чому?», «як?», «коли?». Це дитячі очі, в яких живе радість і смуток, біль і любов, сподівання та надія.

Наш «Шанс» – це коло однодумців, творчих, відкритих людей, залюблених у свою справу. І як приємно, що в наших класах і коридорах лунає дитячий сміх, чути пісню, музику, рідну мову.

«Шанс» – це триєдина команда вчителів, учнів, батьків. Цей союз освячений піклуванням, любов'ю, турботою, добром. Тепло і радісно стає на душі, коли розумієш, що в нашому «Шансі» кожній дитині дарується шанс.

***Н.В. Пономаренко, вчитель української мови і літератури,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»***

Навчально-реабілітаційний центр – це загальноосвітній навчальний заклад, метою діяльності якого є реалізація права на освіту дітей з особливими освітніми потребами, зумовленими складними порушеннями розвитку, їх інтеграція в суспільство шляхом здійснення комплексних реабілітаційних заходів, спрямованих на відновлення здоров'я, здобуття освіти відповідного рівня, розвиток та корекцію порушень.

Головними завданнями Центру є:

- забезпечення права дітей зі складними порушеннями розвитку на здобуття відповідного рівня дошкільної та загальної середньої освіти відповідно до їх можливостей, здібностей з урахуванням індивідуальних особливостей розвитку;
- забезпечення ранньої соціалізації та підготовки таких дітей до здобуття спеціально організованого освітнього процесу в комплексі з психолого-педагогічною, медичною, фізичною, соціальною реабілітацією;
- формування громадянської позиції, власної гідності, готовності до трудової діяльності, відповідальності за свої дії;
- забезпечення системного кваліфікованого психолого-медико-педагогічного супроводу дітей з урахуванням стану їх здоров'я, особливостей психофізичного розвитку;
- надання реабілітаційних послуг згідно з індивідуальною програмою реабілітації дитини з інвалідністю;
- надання психолого-педагогічної допомоги батькам (особам, які їх замінюють), які виховують дітей з інвалідністю, з метою залучення їх і дітей до реабілітаційного процесу.

***В.О. Надтока, вихователь,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»***

Навчально-реабілітаційний центр – це освітній заклад, який забезпечує здійснення комплексної медичної, психологічної, педагогічної реабілітації дітей, що мають органічні та функціональні захворювання, або порушення психофізичного розвитку. Створення умов для формування соціально адаптивної та соціально продуктивної особистості.

Вчимося не для школи, а для життя, щоб у майбутньому отримати гарну професію, мати забезпечене життя і подавати гарний приклад майбутньому поколінню. Створити для своїх дітей сприятливі умови для самовизначення та самореалізації особистості.

Школа повинна навчити дітей думати і говорити, брати на себе відповідальність, справлятися з гнівом, злістю, соромом та ін. складними емоціями.

Дитина повинна мати право на самостійний вибір предметів, які вона хоче вивчати.

Створити умови для реабілітації будь-яких порушень.

***Л.О. Єгорова, вихователь,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»***

Навчально-реабілітаційний центр – це заклад, який надає реабілітаційні, освітні, психологічні та інші сімейно-центровані послуги дітям і молоді з особливими освітніми потребами.

Комплекс послуг включає консультації, реабілітаційні програми, які забезпечуються висококваліфікованою міждисциплінарною командою фахівців у співпраці з батьками.

Наш заклад сприяє інтеграції осіб з особливими навчальними потребами у суспільство, а також є моделлю інноваційних соціальних послуг для цих дітей.

«Шанс» формує та впроваджує новітні стандарти соціальних послуг і є ресурсним центром на регіональному рівні.

«Шанс» – це є унікальний формат в Україні, де діти мають можливість отримати хороші, якісні послуги. Це установа, яка є джерелом добра і любові.

У закладі працюють такі програми: освітні програми; фізична терапія; соціально-побутова адаптація; сервісні програми; поведінкова терапія.

Для старших дітей функціонують навчання соціально-побутовим навичкам, майстерні та арт-терапевтичні програми: театральний, музичний, художній гуртки.

Я б хотіла, щоб таких "Шансів" було багато в інших містах України тому, що наш заклад має багато цінностей:

- **Унікальність** – віра у цінність і неповторність кожної людини, у її особливий Богом даний дар для спільноти, суспільства і світу;
- **Любов** – визнання найглибшого прагнення людини: любити і бути любимою, мати друзів, бути приналежною до спільноти;
- **Гідність** – повага до прав кожного розвивати свій особистий потенціал та отримувати необхідну підтримку та допомогу;
- **Компетентність** — сприяння розвитку кваліфікованих фахівців для надання якісних послуг; пошук і використання нових методик і технологій;
- **Відповідальність** — зобов'язання дбати про якість дорученої роботи, безпеку та самопочуття дітей та молоді, яким служимо;

Просвітництво — розповсюдження у суспільстві інформації, досвіду та впровадження змін для поширення принципів та практик інтегрованої, сімейно-центрованої реабілітації.

***О.А. Зацепіна, соціальний педагог,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»***

Навчально реабілітаційний центр – це велика творча родина для дітей з особливими освітніми потребами. Кожен педагог виконує свою важливу і потрібну функцію. Адже завдання та цілі є глобальними та життєвими. Учні таких центрів не просто навчаються шкільним дисциплінам, вони навчаються жити, сприймати соціум і себе в соціумі.

«Вчимося не для школи, а для життя» – найголовніше в житті кожної людини (дитини) навчитися жити, знайти своє місце в житті, свою професію. В цьому нам допомагають батьки, а згодом поруч йдуть педагоги, прокладаючи шлях до нових знань, звершень, розуміння. Навчання – це кроки у доросле життя. Бути гідним своєї держави, своїх батьків, вчителів. Тому кожен раз 1 вересня ми стоїмо на порозі нового життя малечі, яка повинна навчитись жити, розуміти життя та застосовувати знання.

***К.І. Юденкова, педагог-організатор,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»***

Навчально-реабілітаційний центр – це школа життя, яка дає можливість кожній дитині придбати досвід спілкування, утвердити себе як особистість, розвинути свій внутрішній світ, сформувати позитивне ставлення до життя, знайти друзів.

Навчально-реабілітаційний центр – це здійснення комплексної психологічної, педагогічної, медичної і фізичної реабілітації дитини, формування необхідних у житті навичок і вмінь, які забезпечують достатній рівень знань і допрофесійної підготовки.

Навчально-реабілітаційний центр – це розвиток творчих здібностей дітей через усі види творчості, це індивідуальний підхід до кожної дитини.

Навчально-реабілітаційний центр – це вчителі-новатори, які повинні бути справжніми майстрами своєї справи.

***Ж.С. Калюкова, вчитель природознавства,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»***

Навчально-реабілітаційний центр – це заклад, в якому дитина завжди повинна почуватись потрібною та бажаною. Вихованці навчально-реабілітаційних центрів зазвичай мають лабільну емоційно-вольову сферу, це свідчить про те, що діти сприймають усе, що відбувається навколо, занадто емоційно. Тому в спеціальному закладі створені всі умови для подальшого розвитку та покращення стабільності емоційно-вольової сфери. В такому закладі всі діти рівні. Це сім'я, де враховують побажання та пропозиції, допомагають бути впевненим, незважаючи на свої недоліки, бути чесним і відвертим, веселим і щирим. У навчально-реабілітаційному центрі особливе місце займає вміння грамотно організувати простір для розвитку дітей з особливими потребами. Головним

завданням навчально-реабілітаційного центру є максимальна соціалізація дітей з особливими потребами, їх підготовка до подальшого суспільного життя.

***Ю.І. Шпилсва, вихователь,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»***

Навчально-реабілітаційний центр – це підготовка дітей з особливими освітніми потребами до самостійного життя та діяльності в соціальному оточенні у відповідності до суспільних норм.

Навчально-реабілітаційний центр на сучасному етапі має величезні можливості не тільки в плані навчання дітей з особливими потребами, але й у процесі освітньо-реабілітаційного простору.

Саме тому виховання юного покоління наразі має бути орієнтоване на розвиток соціальності індивіда, складовими якої є соціальна активність, соціальна мобільність, соціальна зрілість, оскільки в сучасних умовах вже не можна обмежитися лише засвоєнням людиною суспільно визнаних норм і правил, соціального досвіду.

В навчально-реабілітаційному центрі особливе місце займає вміння грамотно організувати простір для розвитку дітей з порушенням інтелектуального розвитку. Виховна робота реалізується через організацію різних видів діяльності, що сприяють соціалізації дітей з особливими потребами.

***О.Ю. Бондаренко, вчитель географії,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»***

Навчально-реабілітаційний центр – це заклад загальної середньої освіти, який ставить собі за мету реалізовувати право на освіту дітей, які мають особливі освітні потреби, що розуміється як складні порушення розвитку. Завдяки комплексній роботі педагогів підвищується можливість інтеграції дітей з особливими освітніми потребами в суспільство. Навчально-реабілітаційний центр – це місце, в якому реабілітаційні заходи спрямовані на відновлення здоров'я, розвиток і корекцію порушень; це місце, в якому дитину з порушеннями у розвитку приймають такою, яка вона є: незвичайною та особливою, поважають її індивідуальність. Навчально-реабілітаційний центр – місце, в якому дитину не пригнічують через те, що вона не є схожою на інших, та ставляться як до рівноправного члена суспільства. Педагоги приймають учнів та організують спеціальне навчання учнів, вкладають у них знання та життєві навички для того, що у подальшому житті діти могли комфортніше почувати себе у суспільстві.

***О.В. Дяченко, вихователь,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»***

Навчально-реабілітаційний центр – це загальноосвітній навчальний заклад, головною метою діяльності якого є реалізація права на освіту дітей з особливими освітніми потребами, зумовленими складними порушеннями розвитку, їх інтеграція в суспільство шляхом здійснення комплексних реабілітаційних заходів, спрямованих на відновлення здоров'я, здобуття освіти відповідного рівня, розвиток і корекцію порушень.

***І.В. Пілатова, вчитель початкових класів,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»***

Навчально-реабілітаційний центр – це простір життя дитини, в якому вона набуває навичок соціальної поведінки; набуває досвіду визначення і реалізації життєвих рішень, а зміст освітнього процесу забезпечує швидку адаптацію випускників у самостійному житті.

Навчально-реабілітаційний центр – це велика родина, де діти проводять шкільні роки, щоб набути вмінь і знань, реалізувати свій потенціал як в особистому плані, так і в інтересах суспільства.

Навчально-реабілітаційний центр – це перший соціальний простір, в якому дитина одержує соціальний досвід; це база, фундамент всіх соціальних зв'язків, які їй належить встановити і створити.

***Н.М. Швець, учитель трудового навчання,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»***

Навчально-реабілітаційний центр – це заклад, метою якого є реалізація права на освіту дітей з особливими освітніми потребами. Це все потребує вищого рівня та якості запровадження інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі. Використовуючи нові інформаційні технології, можливо зробити процес навчання більш наочним і динамічним. З'являється потреба в безупинному самостійному оволодінні знаннями, самоосвітою. Тому основним завданням є формування інформаційно-грамотної особистості, здатної розуміти поставлені перед нею завдання, осмислювати, аналізувати результати, шукати нові можливості їх застосування в умовах змін технологій та вимог. Центр надає реабілітаційні, освітні, психологічні та інші послуги дітям з особливими потребами.

***А.В. Музичук, вихователь,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»***

Навчально-реабілітаційний центр – це ДІМ. Саме так, великими літерами, бо це не просто будинок, де навчаються і живуть діти, які потребують допомоги, навчально-реабілітаційний центр «Шанс» – затишна домівка, де панують мир і злагода, де кожного обігріють, зрозуміють, допоможуть, кожного люблять, незалежно від статі, віку, слухняності чи успішності дитини, для кожного знайдуть потрібні слова, що ніжно доторкнуться до самого серця і розтоплять кригу. Це одна велика родина, сім'я. Тут кожного підтримують, навчають, підкажуть, направлять, допоможуть зробити перші кроки у доросле життя...

***О.О. Сафенкова, вихователь,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»***

Навчально-реабілітаційний центр – це дружна сім'я, яка складається з педагогів і вихованців. У стінах закладу діти готуються до вступу в доросле, незалежне життя. Вчителі та вихователі допомагають їм пізнати світ та отримати знання, які допоможуть у майбутньому. Завдяки праці педагогів, підтримці батьків і старанню вихованців, діти отримують путівку в самостійне життя.

***Т.С. Скакодуб, учитель трудового навчання,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»***

Навчально-реабілітаційний центр – це комфортне середовище для життя та навчання дітей з особливими потребами. Тут діти знаходяться у колі своїх однолітків і мають змогу розвиватися, навчатися, розважатися згідно своїх потреб і віку. У центрі працюють педагоги, віддані своїй професії. Вони розробляють для дітей навчальні програми, використовують новітні методи і прийоми навчання та виховання. Адміністрація та педагогічний колектив центру постійно оновлює технічне і методичне обладнання, навчальні ігри та посібники. Діти не тільки вчать, а й розважаються. Проводиться багато цікавих заходів: виховних і розважальних. Батьки, педагоги та учні працюють у тісному контакті, що дає змогу дітям почуватися комфортно та соціально адаптуватися.

***Л.В. Дмитрієва, вчитель початкових класів,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»***

Навчально-реабілітаційний центр – це заклад освіти, де діти з різноманітними порушеннями здоров'я мають змогу навчатися, виховуватися та мати корекційно-психологічну допомогу, щоб кожна дитина мала шанс відчувати себе своїм у житті.

***В.І. Гльоз, учитель трудового навчання,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»***

Навчально-реабілітаційний центр – це місце, де дитина може отримати кваліфіковану допомогу для інтеграції в навколишнє середовище. Діти з особливими потребами, які навчаються в стінах цього закладу, отримують якісний психологічний, логопедичний супровід.

***Ю.С. Давиденко, вихователь,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»***

Навчально-реабілітаційний центр – це можливість кожної дитини здобути світлу дорогу у життя. Практика доводить, що особистісно-розвивальна спрямованість освіти неможлива без диференційованого навчання. Основна мета диференційованого навчання – забезпечити кожному учневі оптимальний характер пізнавальної діяльності в процесі навчальної роботи на кожному етапі уроку. Саме таке навчання здійснюється в умовах навчально-реабілітаційного центру. Найбільш гуманною і доступною для кожного вчителя є диференціація у класі, яка спрямована як на реабілітацію невстигаючих у навчанні, так і на стимулювання їхньої навчально-пізнавальної діяльності.

***Є.О. Обозна, вчитель початкових класів,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»***

З початку свого життя дитина з обмеженими фізичними та психічними можливостями потрапляє у нерівні умови, які залишають її на нижчому щаблі сходів духовних цінностей. У неї мало шансів самостійно знайти та зайняти своє місце в суспільстві. Допомогу повинні надати ми, найближчі їй люди, які знаходяться поруч: вихователі, батьки, вчителі.

***В.В. Сліпенька, вихователь,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»***

Навчально-реабілітаційний центр – це школа, і не просто школа, а школа життя, і як би голосно це не звучало – це, дійсно, так. Причому, як для вихованців, так і для нас учителів.

Я дуже люблю свою школу, свій «ШАНС»! За що? Не знаю. Хіба знають «за що», коли люблять. Мені тут просто добре, мені хочеться сюди приходити. Давно зловила себе на тому, що практично ніколи не говорю «я на роботі» або «я пішла на роботу». Завжди кажу «я в школі» і «я пішла в школу». Школа для мене – це можливість постійно перебувати в світі дитинства і самій у душі залишатися молодою.

Для мене школа – це, перш за все, діти. Такі завжди різні особливі діти: активні, непосидючі, іноді неслухняні, але дуже улюблені!

Також це мої колеги. Я пишаюся приналежністю до нашого творчого, досвідченого і працьовитого колективу.

Це щоденний іспит, де вчителі проходять випробування на право вчити інших, користуватися довірою вихованців і колег. Мені дуже пощастило з колегами, які стали для мене справжніми друзями. Друзями, які дадуть мудру пораду, підставлять плече і вкажуть правильний шлях. Працюючи вчителями, ми вчимося кожен день і радіємо, що наші вихованці змушують нас змінюватися, розвиватися, а значить – бути затребуваними. Школа для мене давно перестала бути просто роботою, це спосіб життя. Ми живемо її життям, а вона нашим. Навіть вдома, у вільний час, ми розмовляємо в основному про школу.

Школа – це основа основ. Вона, як ніхто і ніщо інше, перетворює людину в особистість. Саме тут ми починаємо розкриватися, робити першу гідну заявку про себе світові. Перетворюємося з недосвідченого студента-практиканта на вчителя, який не просто вчить, а постійно шукає нові шляхи до душі та розуму дітей, творчо підходить до навчання та виховання.

Не було б цих слів, якби не керівництво нашого закладу, яке спонукає нас, вчителів, до творчої діяльності. Їх увага до нас, терпіння викликає захоплення, а душу переповнюють слова подяки, вони вчать нас долати себе, свою ліню, неорганізованість, не зупинятися на досягнутому і йти вперед.

***С.В. Глухова, вчитель математики, фізики і хімії,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»***

Навчально-реабілітаційний центр – це, по-перше не споруда. Це – навіть не школа або садочок! Навчально-реабілітаційний центр – це, перш за все, люди! Великі і маленькі. Розумні і... не дуже. Галасливі і тихоні. Навчально-реабілітаційний центр – це наші учні. На жаль, сьогодні багато дітей мають різні порушення, як психічного так і фізичного розвитку. У минулому діти з такими порушеннями виховувались би в закладах закритого типу, вони були б повністю відірвані від соціуму

та родини. Однак сьогодні ці діти відвідують навчально-реабілітаційний центр, мають можливість навчатися та виховуватися, гармонійно розвиватися разом з однолітками, що значно покращує їх соціалізацію та подальшу інтеграцію у суспільство.

Замислюючись над тим, що таке навчально-реабілітаційний центр «Шанс» особисто для мене, я подумала про машину часу. Так, навчально-реабілітаційний центр «Шанс» – це машина часу, де впродовж більше ніж півстоліття щодня творяться дивні речі. Тут не лякаються нового, доки невідомого...

І я вдячна долі за те, що я є частинкою цієї сім'ї.

***Н.Г. Надєєва, вчитель початкових класів,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»***

Навчально-реабілітаційний центр – це заклад, в якому дають можливість дітям з особливими освітніми потребами здобути якісну освіту, отримати професію, розвинути здібності, трудові і соціальні вміння з метою успішної реалізації їх подальшого життєвого проекту. Здійснюється це за допомогою різноманітних корекційних, інноваційних методик навчання, фізичної, психологічної та соціальної реабілітації.

***В.В. Терещенко, вчитель трудового виховання,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»***

Навчально-реабілітаційний центр – це місце, де діти з особливими освітніми потребами змогли відкрити для себе світ, відчули свої можливості і знайшли свій власний шлях розвитку. Ми абсолютно переконані, що найвірніший спосіб зробити це – вибратися з дому і відправитися в цікаву подорож знань і творчих умінь. Зрозуміло, що з підтримкою кваліфікованих фахівців.

У Центрі створені всі умови для повноцінного розвитку дітей з особливими потребами. Основна робота спрямована на розвиток соціальних навичок і навичок самообслуговування.

Головними складовими в роботі Центру з особливими дітьми є індивідуально-особистісний і диференційований підхід до кожної дитини, комплексність, безперервність, систематичність і послідовність у навчально-реабілітаційній роботі.

Метою нашого центру є соціальна адаптація особливих дітей для подальшої інтеграції в суспільство.

***І.В. Біневич, вчитель-дефектолог,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»***

Навчально-реабілітаційний центр – це місце, де дітям відкриваються нові горизонти можливостей для створення їхнього гідного майбутнього.

Незалежно від особистісних можливостей на початку навчання, дітям дається шанс розвиватися у різноманітних напрямках, що сприяє їх становленню як особистостей. Одночасно з цим спеціалісти, які працюють з вихованцями, розвиваються згідно з сучасними тенденціями спеціальної освіти: гуманізації, толерантності, національної спрямованості. Завдяки цілеспрямованій роботі навчально-реабілітаційного центру відбувається інтеграція дітей у суспільство шляхом всебічного впливу на різні сфери життя вихованців (освітній процес, відпочинок, побут, гуртки тощо). Кожен педагог робить внесок у розвиток Центру. Вчителі та вихователі складають навчальні посібники, оформлюють кабінети, враховуючи можливості дітей, беруть участь в організації міжнародних семінарів.

У такій спрямованості роботи особисто я вбачаю шляхи покращення національної системи освіти, адже вона не оминає жодну дитину і готує її до повноцінного самостійного життя, вибору усвідомленої життєвої позиції та сприймання себе як особистості.

***О.А. Анохіна, вихователь,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»***

Навчально-реабілітаційний центр – це маленька країна з маленькими громадянами, які отримують можливість на розвиток і плекання особистості, соціально-психологічну реабілітацію та

адаптацію, шляхом спеціально організованого освітнього процесу у комплексі з корекційно-оздоровчою роботою.

**Ю.Л. Єфремова, практичний психолог,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»**

Навчально-реабілітаційний центр - це транзит, тобто місце, яке згодом треба залишити. Його можна порівняти з аеропортом. Ми можемо багато чого зробити в аеропорту: поїсти, почитати, купити якісь речі. Але ми приїжджаємо туди не за цим. Ми приїжджаємо в аеропорт для того, щоб дістатися до певної точки.

Навчально-реабілітаційний центр – це пункт призначення, а саме: комплексна, всебічна освіта, яку ми надаємо дітям з особливими освітніми потребами та соціалізуємо у сучасне суспільство.

**А.О. Каган, учитель-логопед,
навчально-реабілітаційний центр «Колосок»**

**СОЦІАЛІЗАЦІЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ
В УМОВАХ НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНИХ ЦЕНТРІВ ТА ІНКЛЮЗИВНИХ КЛАСІВ:
ВИКЛИКИ, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ**

**О.В. Полторацький, директор
департаменту освіти і науки
Дніпропетровської
облдержадміністрації,
Заслужений працівник освіти України**

На сьогодні в Дніпропетровській області функціонує розгалужена мережа загальноосвітніх навчальних закладів для дітей з порушеннями розвитку: спеціальна школа, навчально-реабілітаційні центри, спеціальні та інклюзивні класи у загальноосвітніх школах, практикуються індивідуальна та дистанційна форми навчання. Держава забезпечує альтернативність, але право вибору навчального закладу належить батькам. Який вид навчання буде найбільш доречним для дитини, які переваги дасть їй – над цим замислюються батьки при виборі. Але поряд із рівнем освіти важливим є також рівень соціалізації дитини з особливими потребами, який вона отримуватиме, бо саме це питання є найважливішим для формування особистості дитини з особливими потребами та визначення її подальшого життєвого шляху.

Соціалізація дітей з особливими освітніми потребами є гострою актуальною проблемою. Діти з особливими потребами (діти з фізичними, ментальними, психічними порушеннями) мають обмеження життєдіяльності, обумовлені вродженими, спадковими, придбаними захворюваннями або наслідками травм. Дитина з проблемами в розвитку внаслідок свого порушення потребує особливих умов лікування та освіти.

Актуальність цієї теми продиктована необхідністю вирішення гострих соціальних проблем, пов'язаних із тенденцією зростання кількості дітей з інвалідністю в Україні, зокрема проблеми соціалізації, адаптації та реабілітації дітей з особливими потребами.

На тлі постійного зниження народжуваності на Дніпропетровщині, як і в Україні в цілому, спостерігається тенденція зростання кількості дітей з особливими потребами. На початок 2017/2018 навчального року з майже п'ятисоттисячного дитячого населення області близько ста тисяч дітей мають порушення психофізичного розвитку. А в 2016/2017 році з понад п'ятисот тисяч дітей порушення розвитку мали сімдесят сім тисяч дітей. Таке стрімке зростання цифри відсотку дітей з

особливими потребами, безумовно, пояснюється ще й більшою кількістю дітей, яких обстежено, бо це можливе лише за згоди батьків. А батьки, які повірили в інклюзію, з певним рівнем довіри ставляться до необхідності раннього обстеження дитини та визначення шляхів надання їй фахової допомоги.

Загострюються суперечності в сім'ях, які виховують дітей з особливими освітніми потребами. Це актуалізує необхідність осмислення, а також теоретичного обґрунтування і практичного розвитку умов і механізмів активізації соціокультурних процесів у соціальній реабілітації дітей з особливими потребами.

У сучасному суспільстві відбувається поступове становлення і посилення демократичних установок, визнання прав кожної особистості, незалежно від її фізичного, психічного або інтелектуального стану. Проявами цих тенденцій є укорінення уявлень про право кожної дитини виховуватися в сім'ї (Конвенція про права дитини, 1989).

На Дніпропетровщині цьому сприяє як наявність потужної інфраструктури навчально-реабілітаційних центрів, так і стрімке впровадження інклюзивної форми освіти в закладах загальної середньої освіти, створення в громадах інклюзивно-ресурсних центрів на допомогу родині, що виховує дитину з обмеженими можливостями.

Протягом першого півріччя 2018 року в громадах області було створено 11 інклюзивно-ресурсних центрів, незабаром планується створення ще 23. Основне завдання фахівців цих центрів – допомогти батькам і педагогам «прокласти» найбільш оптимальний індивідуальний освітній маршрут для дитини, в тому числі у виборі освітньої організації з урахуванням індивідуальних потреб, особливостей і можливостей здоров'я дитини та з обов'язковою опорою на його сильні сторони. Також вони мають надати допомогу у виборі необхідних умов адаптації дитини: матеріально-технічного забезпечення, архітектурної доступності, психолого-педагогічного супроводу і кадрового забезпечення освітнього процесу. Тож дитині, яка навчається за інклюзивною формою, допомогу в соціалізації надаватимуть фахівці інклюзивно-ресурсних центрів.

Процеси соціалізації та адаптації в сучасному суспільстві об'єктивно набувають все більшої актуальності і значущості. Це обумовлено тими обставинами, що український соціум переживає вплив двох масштабних, але різноспрямованих тенденцій. З одного боку, задекларовано намір розвиватися в напрямку демократизації, підвищення значущості прав людини, становлення громадянського суспільства. З іншого боку, наявні об'єктивні умови соціального розвитку, певна хаотичність кризових змін, які роблять надзвичайно складним для людини з інвалідністю завдання раціонального пристосування до них, призводять до того, що адаптація для багатьох людей набуває вимушеного характеру, вона має на меті виживання, а не розвиток.

Якщо мова йде про дітей з особливими освітніми потребами, то процеси їх соціалізації та адаптації набувають особливо складного характеру й вимагають особливо уважного ставлення. Діти, що народилися з фізичними, психічними та інтелектуальними особливостями розвитку, формують особливий тип особистості, по-своєму адаптуються до соціальної дійсності, розрахованої на «звичайного», «типового» індивіда. Багато рис їхнього характеру, самовідчуття, соціальні ролі створюються не під впливом вродженого обмеження здоров'я, а під впливом факторів мікро- або макрооточення.

Такі діти перебувають серед несприятливих умов: середовище їхньої життєдіяльності наразі не завжди пристосоване до проживання та повноцінного соціального розвитку дітей з особливими потребами. Безліч соціальних бар'єрів заважають таким дітям вільно пересуватися, повноцінно сприймати враження від дійсності, освоювати необхідний обсяг соціокультурної інформації. Надалі виникають обмеження на отримання повноцінної освіти, на доступ до професії, перешкоди для самозабезпечення і самообслуговування.

До системи цих бар'єрів виявляються втягнутими також сім'ї дітей з інвалідністю, оскільки їх вибір на користь дітей, виховання дитини вдома, а не залишення його в державному стаціонарному лікувальному закладі, стає практично непереборною перешкодою для особистісного розвитку, успішного професійного і соціального зростання, прирікаючи сім'ю на малозабезпеченість і безперспективність.

З іншого боку, діти з інвалідністю стають жертвами суб'єктивних суджень і психологічних стереотипів суспільства, яке поки що тільки має намір виховувати в собі толерантність до своїх «інших», нетипових членів. Відбувається формування нездорового ставлення до інвалідності, яке на соціально-психологічному рівні виражається в почутті жалості і поблажливій невимогливості до дітей з інвалідністю. Така позиція буває властива також сім'ям, в яких виховуються ці діти; у них самих же вона формує соціальну безвідповідальність, демотивує зусилля з особистісного соціального зростання, прагнення до саморозвитку, повноцінної інтеграції в суспільство.

Протягом останніх десятиліть у світі відзначається не тільки посилення науково-теоретичної уваги до проблем дитячої інвалідності, а й формування ряду концепцій, які обґрунтовують формування повноцінної особистості дітей з інвалідністю, коригування негативних впливів. Загальним для всіх цих підходів є розуміння того, що соціальна реабілітація і психолого-педагогічна корекція повинна впливати не на усунення окремих недоліків, поліпшення окремих рис характеру або поведінки дитини з обмеженими можливостями, але на цілісну особистість. Крім того, універсальний особистісний вплив позитивно позначається на компенсації окремих дефектів, а цілеспрямована діяльність з виправлення окремих недоліків може позитивно вплинути також на поліпшення показників у корекції інших дефектів, здоров'я і особистості дитини в цілому.

Тому реабілітаційні методики, спрямовані на подолання тих чи інших труднощів, є в той же час реабілітацією особистості дитини з особливими потребами.

Фахівець, який працює з дитиною в навчально-реабілітаційному центрі або інклюзивно-ресурсному центрі, є одночасно і фахівцем по роботі з сім'єю, оскільки тільки в такий чин можлива синхронізація зусиль і напрямків діяльності в інтересах дитини з боку закладу і з боку його сім'ї. Відсутність такої координації в кращому випадку призводить до загасання впливу фахівця, який не підтриманий сім'єю, в гіршому випадку – до конфлікту установок між сім'єю та інститутом реабілітації. Важливість такого узгодження цілей і засобів тим більш значуща, оскільки сім'ї дітей з особливими потребами обтяжені багатьма іншими проблемами: структурної неповноти, малозабезпеченості, складних житлових обставин тощо. Існує статистично достовірна кореляція між ступенем активності установок сім'ї на підтримку реабілітаційних заходів, що проводяться з дитиною, і ефективністю процесу реабілітації. Тому підтримка постійного зворотного зв'язку з сімейним оточенням дітей з особливими потребами, цілеспрямована діяльність щодо реабілітації сім'ї одночасно з реабілітацією дитини складають важливу частину обов'язків фахівця навчально-реабілітаційного центру чи інклюзивно-ресурсного центру. Соціокультурні технології, слід зазначити, мають можливість позитивних коригувальних впливів також на дорослих членів сім'ї дитини з інвалідністю.

На сьогодні ми маємо статистику щодо сталої успішної адаптації випускників навчально-реабілітаційних центрів області.

У 2014 році на Дніпропетровщині з 212 випускників 9 класів навчально-реабілітаційних центрів та спеціальних шкіл до 10 класу направились 31 % дітей, до закладів професійно-технічної освіти – 33% дітей, 22% випускників вступили до технікумів, ліцеїв та коледжів; було працевлаштовано 1% дітей. Зі 171 випускника 10 класів до 11 класу направились 13% дітей, до закладів професійно-технічної освіти – 55% дітей, до технікумів, ліцеїв та коледжів вступили 16% дітей, було працевлаштовано 4% випускників. Після закінчення 12 класу з 27 випускників 15% продовжили навчання в закладах професійно-технічної освіти, 33% вступили до технікумів, ліцеїв та коледжів, 33% - до вищих навчальних закладів, працевлаштувались 7% випускників.

У 2017 році в області зі 120 випускників 9 класів навчально-реабілітаційних центрів і спеціальних шкіл до 10 класу направились 19% дітей, до закладів професійно-технічної освіти – 46% дітей, 10% випускників вступили до технікумів, ліцеїв та коледжів, жодного випускника 9 класу не було працевлаштовано. Зі 138 випускників 10 класів до 11 класу направились 15% дітей, до закладів професійно-технічної освіти – 52% дітей, до технікумів, ліцеїв та коледжів вступили 13% дітей, було працевлаштовано 3% випускників. Після закінчення 12 класу з 24 випускників 33% продовжили навчання в закладах професійно-технічної освіти, 33% вступили до технікумів, ліцеїв та коледжів, 17% – до вищих навчальних закладів, працевлаштувались 4% випускників.

Тож, у відсотковому співвідношенні та порівнянні ми бачимо, що випускники навчально-реабілітаційних центрів області попри всі складнощі успішно соціалізуються, продовжують навчання

у старших класах, вступають до технікумів, ліцеїв та коледжів або продовжують навчання за обраною спеціальністю в одному із професійно-технічних закладів, які створюють групи для учнів з особливостями розвитку, випускники зі збереженим інтелектом вступають до закладів вищої освіти. Незначний відсоток випускників працевлаштовується безпосередньо після закінчення навчання в закладі, бо випускники воліють саме отримати фах, який надасть їм можливість посісти гідне місце у соціумі.

У Концепції Нової української школи наголошено на суб'єктності учіння, необхідності оволодіння учнями способами навчальної діяльності, досвіді взаємодії з іншими людьми. І слід відзначити, що саме цей шлях для своїх вихованців обрали педагоги навчально-реабілітаційних центрів Дніпропетровщини. Своїм безцінним досвідом вони діляться з педагогами новостворених інклюзивно-ресурсних центрів, тому є впевненість, що він пошириться і стане в нагоді в організації інклюзивної освіти дітей з особливостями розвитку в області.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ І ЖИТТЄВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ У ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО ЦЕНТРУ

Г.Ф. Лабайчук, провідний спеціаліст відділу менеджменту освіти державної наукової установи "Інститут модернізації змісту освіти" МОН України;

К.С. Торон, кандидат психологічних наук;

К.В. Рейда, директор КЗО «Навчально-реабілітаційний центр «ШАНС» Дніпропетровської обласної ради», кандидат педагогічних наук, Заслужений працівник освіти України;

С.П. Кривошея, директор КЗО «Навчально-реабілітаційний центр «Колосок» Дніпропетровської обласної ради»

Середовище, що нас оточує, постійно змінюється, ставить перед освітянами все нові і нові завдання, зокрема, підвищення якості освітніх послуг. Педагогам важливо не просто забезпечити засвоєння дитиною програмних знань, але і сформувати відповідні практичні вміння і навички їх застосовувати. Поєднання знань з уміннями, пов'язані з використанням їх у практичній діяльності, сприяє формуванню в учнів життєвих компетенцій, необхідних для їх подальшої соціалізації.

Особливого значення набувають такі підходи в організації освітнього процесу дітей з особливими освітніми потребами, які зумовлені складними порушеннями розвитку. Наукові дослідження та практика впровадження розроблених методологічних засад свідчать про важливість психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами у поєднанні з корекційною допомогою, починаючи з дошкільного віку. Ефективність такого супроводу визначається можливістю оптимальної корекції проявів порушень розвитку та попередженням виникнення вторинних відхилень, які можуть ускладнити розвиток дитини в цілому.

Забезпечення наступності особистісно зорієнтованого психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами дошкільного та шкільного віку створює якнайкращі передумови для безперервного процесу набуття ними соціального досвіду, починаючи з дитинства та упродовж усього життя. Це зумовило вибір теми педагогічного дослідження: «Науково-методичні засади соціальної адаптації дітей з особливими освітніми потребами в умовах навчально-реабілітаційного центру», яке здійснювалося упродовж 2013-2018 років на базі дніпропетровських

навчально-реабілітаційних центрів «Шанс» (діти із інтелектуальними порушеннями шкільного віку) та «Колосок» (діти зазначеної категорії дошкільного та молодшого шкільного віку).

В основу соціалізації, на думку вчених, покладено уявлення про життя людини як безперервний процес набуття соціального досвіду, що починається з раннього дитинства і триває упродовж усього життя. Суттєву роль при цьому відіграє освітня діяльність, яка доступними засобами пізнання світу та себе в ньому забезпечує формування у дитини такого досвіду.

Ураховуючи особливості навчально-пізнавальної діяльності дітей з інтелектуальними порушеннями, дослідження спрямоване на формування життєвих компетентностей у процесі відповідно організованої соціальної та життєвої практики. Такий підхід є важливим чинником у поступовій підготовці учнів до наступної соціальної адаптації та інтеграції в суспільство.

Предметом дослідження визначено системність, зміст і технології освітнього процесу, спрямовані на підготовку учнів з інтелектуальними порушеннями до подальшої соціальної адаптації у процесі їх соціальної та життєвої практики в умовах навчально-реабілітаційного центру.

Такий підхід базується, зокрема, на висновках наукових досліджень, особливо щодо необхідності проведення корекційної роботи з такими учнями, спрямованої на корекцію їх особистості в цілому, підготовку до самостійного життя, посиленої праці шляхом спеціального організованого освітнього процесу.

Науковими дослідженнями встановлено, що праця є одним із дієвих засобів унаочнення освітнього процесу. Формування умінь постійно оперувати з інструментами і матеріалами, пізнавати та співвідносити їх властивості, створювати певні матеріальні цінності у вигляді тих чи інших виробів, знати, як вони використовуються, створює умови для формування в учнів стійких трудових умінь і навичок.

Отже, рання професійна реабілітація та створення основи для подальшої роботи з соціалізації дітей з інтелектуальними порушеннями є невід'ємною складовою освітнього процесу у навчально-реабілітаційному центрі «Колосок».

У цьому закладі здобувають дошкільну та початкову освіту діти віком від трьох до дев'яти років, які характеризуються інтелектуальними порушеннями легкого, помірного ступеня, що можуть супроводжуватися хворобою Дауна, раннім дитячим аутизмом, генетичними або соматичними порушеннями. Враховуючи потребу корекційної спрямованості навчання та виховання як основи подальшої реабілітації таких дітей, формування навичок спілкування, підготовки дітей до наступного шкільного навчання, особлива увага звертається на фізичний та психологічний розвиток дітей. Для цього в навчально-реабілітаційному центрі «Колосок» створено необхідні умови, включаючи кімнати відпочинку, кабінети для проведення корекційно-розвиткової роботи, сенсорна кімната, зала ЛФК, музична зала, кімната зі стаціонарною установкою для перегляду кінофільмів.

У закладі створене привабливе для всіх учасників освітнього процесу предметно-розвиткове середовище, основним атрибутом якого є ігровий матеріал. Адекватний підбір іграшок та ігрового матеріалу здійснюється з урахуванням особливостей психофізичного розвитку дітей, що сприяє виникненню бажання вирішити ігрове завдання, спонукає до різних способів його реалізації.

Навчально-реабілітаційний центр «Колосок» – це заклад освіти, де дитина набуває досвіду широкої емоційно-практичної взаємодії з дорослими й однолітками у найбільш важливих для її розвитку сферах життя. Тому педагоги закладу всі свої зусилля спрямовують на забезпечення відповідних умов для поетапного формування у вихованців життєвих компетентностей, самосвідомості, творчої особистості.

Керуючись в освітньому процесі принципом особистісно орієнтованого підходу до учнів (вихованців), педагоги навчально-реабілітаційного центру «Колосок» широко використовують і творчо адаптують інноваційні освітні технології. Зокрема, це елементи технології саморозвитку М. Монтессорі; елементи технології розвитку творчої особистості (технологія Г. Альтшуллера); елементи технології раннього розвитку Глена Домана, М. Зайцева; розробки до програми «Виховувати любов'ю» за спадщиною В. Сухомлинського. Активно використовуються відповідні навчально-розвиткові комп'ютерні програми.

Зазначені педагогічні технології спрямовані на розвиток пізнавальних процесів, активності, самостійності, творчих здібностей дітей з інтелектуальними порушеннями. Обрання інноваційних технологій здійснюється з урахуванням індивідуальних особливостей розвитку вихованців.

Ефективність освітнього процесу в навчально-реабілітаційному центрі «Колосок» забезпечують педагогічні працівники: вчителі-дефектологи, корекційні педагоги. При цьому використовується принцип корекційної спрямованості освітнього процесу, що позитивно впливає на змістову, діяльнісну, особистісну складові та їх системне поєднання у процесі практичної діяльності дітей.

Освітній процес забезпечує корекційний вплив на розвиток психічної, емоційно-вольової сфери та мовлення, учнів (вихованців) шляхом організації предметно-практичної діяльності. Спеціальне педагогічне керівництво пізнавальною діяльністю дітей з інтелектуальними порушеннями сприяє усвідомленому засвоєнню такими дітьми знань, умінь і навичок із наступним їх використанням у відповідних ситуаціях.

Трудове виховання дітей з особливими освітніми потребами розпочинається із самообслуговування, яке є одним з найважливіших видів праці. Досвід навчально-реабілітаційного центру «Колосок» засвідчує, що вихованці дошкільного відділення при вступі до закладу майже не володіють навичками самообслуговування, культурно-гігієнічними навичками. Тому відповідна предметно-практична діяльність спрямована на формування у дитини потрібних умінь з обов'язковим урахуванням її індивідуальних особливостей і можливостей, орієнтуванням на позитивний результат.

Напрацьовані ефективні підходи до формування у дітей з інтелектуальними порушеннями дошкільного віку навичок господарсько-побутової праці, перетворення виконання трудового завдання на гру для формування навичок трудової діяльності, залучення дітей до посиленої художньої ручної праці. Розроблена цікава методика проведення занять з ручної праці, формування життєвих і соціальних компетентностей для продовження навчання дітей у початковій школі та школі II ступеня.

Метою корекційної освіти учнів з порушеннями інтелектуального розвитку є підготовка їх до самостійного життя в суспільстві. Досягнення такої мети забезпечує освітній процес навчально-реабілітаційного центру «Шанс» з поєднанням навчально-виховної та корекційної роботи. Але найважливішою складовою структури освітнього процесу є трудове навчання.

З огляду на те, що основою соціалізації дітей з інтелектуальними порушеннями є відповідна трудова діяльність, розроблення організаційно-методичних засад професійного орієнтування дітей зазначеної категорії та підготовка їх до подальшого професійного навчання є пріоритетним завданням навчально-реабілітаційного центру «ШАНС». Таким чином, забезпечується поетапна практична підготовка учнів до вирішення різних життєвих завдань, формування в учнів умінь орієнтуватися в соціальному середовищі, діяти в рамках умов, закріплених у суспільстві.

Спеціально організована для учнів навчально-реабілітаційного центру «Шанс» трудова діяльність створює умови для формування у них соціальних компетентностей упродовж освітнього процесу, що сприятиме їх подальшій соціалізації в суспільство. Системний виховний вплив на учнів забезпечується наступністю навчальної та позакласної роботи. Різноманітність форм як навчальної, так і позакласної роботи з трудового виховання дозволяє забезпечити активну діяльність, зацікавленість і позитивне ставлення учнів. При цьому враховуються інтереси, здібності та можливості кожного учня з раціональним поєднанням методів виховного впливу.

Головними завданнями трудового виховання дітей з порушенням інтелектуального розвитку є виховання працьовитості, потреби в праці, створення психологічної та практичної готовності до праці. Педагоги закладу розуміють важливість створення такого середовища, яке б максимально ефективно сприяло формуванню мотивації учнів до трудової діяльності, викликало їх інтерес до різних форм праці.

В навчально-реабілітаційному центрі «ШАНС» з урахуванням потреб регіону трудове навчання здійснюється за такими напрямками: «Малярно-штукатурна справа», «Столярна справа», «Слюсарна справа», «Швейна справа», «Прикладна праця», «Квітництво. Садівництво», «Соціально-побутове орієнтування», «Картонажно-палітурна справа», сфера послуг.

У закладі при роботі з дітьми застосовуються різні види трудової діяльності. Вона відбувається не тільки в процесі навчальної діяльності на уроці, а також у позаурочній діяльності за чотирма основними видами: самообслуговування, соціально-побутова праця, праця по догляду за рослинами та ручна праця. Поділ цей умовний, оскільки чіткого розмежування між цими видами праці немає. Наприклад, застеляючи своє ліжко, дитина, з одного боку, займається самообслуговуванням, а з іншого – допомагає навести порядок в спальній/класній кімнаті; доглядаючи за квітами, прибираючи шкільні ділянки, учень бере участь у роботі по господарству.

Отже, освітній процес у навчально-реабілітаційному центрі «Шанс» містить комплекс освітніх компонентів для досягнення учнями обов'язкових результатів навчання. При цьому обов'язковим для формування компетентностей є предметно-практична спрямованість освітнього процесу, насамперед, діяльнісна спрямованість трудового навчання. Формування соціальних компетентностей інтегрується у змісті всіх предметів інваріантної та варіативної складової навчальних планів.

Конкретизація відповідного навчального матеріалу, знань, умінь і навичок учнів з інтелектуальними порушеннями здійснюється за такими формами позаурочної роботи, як екскурсії на підприємства, бесіди про працю та професії, перегляди кінофільмів про виробництво і працю дорослих, зустрічі з народними майстрами. Такі заходи значно розширюють уявлення учнів про характер різних професій, про специфіку виробництва, пробуджують інтерес до праці, стимулюють їх навчально-пізнавальну діяльність в цілому.

Окрім того, в навчально-реабілітаційному центрі «Шанс» функціонують гуртки декоративно-прикладного напрямку: художня вишивка, бісероплетіння, петриківський розпис, м'яка іграшка, випалювання, паперопластика. Залучення дітей до гурткової роботи створює широкі можливості для переконання їх у тому, що зміст навчального предмету «Трудове навчання» може бути різностороннім, по-справжньому цікавим і захоплюючим, де кожен учень не просто знайде свій інтерес, а відчує бажання вчитися, оволодівати знаннями, коли йому цікаво на занятті. Сам робочий процес і речі, які учні виробляють – іграшки, художні вироби, прості побутові предмети тощо – викликають у дітей жвавий інтерес і спонукають їх до активної цілеспрямованої діяльності.

Таким чином, адекватне ставлення до праці дітей із порушеннями інтелектуального розвитку можна виховати лише систематично організовуючи їх власну трудову діяльність. У процесі трудової діяльності із самообслуговування, виконання суспільно корисних справ у школі та поза школою в учнів на практиці формується та закріплюється відповідальність за виконувану роботу, ощадливість, вміння елементарного планування своєї діяльності, працювати в колективі. Зокрема, діти набувають досвіду застосування знань на практиці та перенесення їх у нові ситуації.

Отже, наскрізною лінією освітнього процесу дітей з інтелектуальними порушеннями дошкільного і шкільного віку є педагогічно кероване формування досвіду відповідної віку предметно-практичної, а в подальшому – трудової діяльності, орієнтованої на майбутній суспільно-професійний досвід кожної дитини. В результаті створюються умови для розгортання життєвого потенціалу дітей з особливими освітніми потребами.

В навчально-реабілітаційних центрах «Шанс» і «Колосок» створено особливе освітнє середовище, що сприяє комплексній системній реабілітації учнів (вихованців), поетапному формуванню у них відповідних життєвих компетентностей. Насамперед, це робота керівників закладів – учителів-дефектологів за фахом, педагогічних працівників з дефектологічною освітою. Лише таким чином можливо кваліфіковано забезпечити специфіку освітнього процесу: психолого-педагогічний супровід з особистісно орієнтованим підходом до дітей з особливими освітніми потребами, диференціація, індивідуалізація освітніх завдань, що дозволить реалізувати їхні можливості та здібності.

Інтеграція дітей з особливими освітніми потребами у суспільство не може відбуватися спонтанно. Саме наявність особливостей розвитку і призводить до порушень зв'язків дітей з особливими освітніми потребами із соціумом, культурою як джерелом розвитку. Діти зазначеної категорії, особливо з інтелектуальними порушеннями, не в змозі самостійно та адекватно сприймати соціальні норми та вимоги.

Складовою освітнього процесу навчально-реабілітаційних центрів «Шанс» та «Колосок» є робота з формування соціальної компетентності в учнів і вихованців з інтелектуальними порушеннями за основними напрямками: культура поведінки та спілкування, профорієнтаційна, правова, сімейна компетентності.

Напрацьований навчально-реабілітаційними центрами «Шанс» та «Колосок» досвід свідчить, що дієвим засобом створення передумов для соціальної адаптації таких дітей, починаючи з дошкільного віку, є системний психолого-педагогічний супровід упродовж спеціально організованого освітнього процесу.

Зокрема, забезпечується наступність освітнього процесу дітей дошкільного та шкільного віку, допрофесійної, професійної підготовки, отримання відповідних послуг психолога, створюється можливість набувати соціального досвіду перебування учнів у колективі ровесників в інших закладах, зокрема, професійної (професійно-технічної освіти), на виробництві, в оточуючому середовищі. Йдеться про системний підхід до психологічної підготовки дитини до адаптації у навчальне середовище на різних ступенях навчання з урахуванням віку, особливостей розвитку дітей. Саме таким чином у дітей, враховуючи особливості їх психофізичного розвитку, формуються ключові компетентності, важливою складовою яких є соціальна компетентність.

Соціальна компетентність, зокрема, співвідноситься з професійною та комунікативною компетентностями, що сприяє розгортанню життєвого потенціалу дітей з інтелектуальними порушеннями, їх соціалізації.

ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТЬОГО ПРОЦЕСУ В НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНОМУ ЦЕНТРІ

***М.В. Дмітрієва**, начальни́к відділу
наукового і навчально-методичного забезпечення
змісту корекційної та інклюзивної освіти
ДНУ «Інститут модернізації освіти»*

Навчально-реабілітаційний центр (далі – Центр), як зазначає Положення про навчально-реабілітаційний центр, – це заклад загальної середньої освіти, метою діяльності якого є реалізація права на освіту дітей з особливими освітніми потребами, зумовленими складними порушеннями розвитку, їх інтеграція в суспільство шляхом здійснення комплексних реабілітаційних заходів, спрямованих на відновлення здоров'я, здобуття освіти відповідного рівня, розвиток і корекцію порушень.

Діти зі складними порушеннями розвитку – це діти з порушеннями слуху, зору, тяжкими системними мовленнєвими порушеннями, тяжкими порушеннями опорно-рухового апарату у поєднанні з інтелектуальними порушеннями, затримкою психічного розвитку, сліпоглухі, діти, які себе не обслуговують і відповідно до індивідуальної програми реабілітації дитини-інваліда потребують індивідуального догляду та супроводу, але вони можуть перебувати у дитячому колективі згідно з рекомендованим лікарями режимом.

Головними завданнями Центру є:

забезпечення права дітей зі складними порушеннями розвитку на здобуття відповідного рівня дошкільної та загальної середньої освіти відповідно до їх можливостей, здібностей з урахуванням індивідуальних особливостей розвитку;

забезпечення ранньої соціалізації та підготовки таких дітей до здобуття відповідного рівня дошкільної та загальної середньої освіти шляхом спеціально організованого навчально-виховного процесу в комплексі з психолого-педагогічною, медичною, фізичною, соціальною реабілітацією;

формування громадянської позиції, власної гідності, готовності до трудової діяльності, відповідальності за свої дії;

забезпечення системного кваліфікованого психолого-медико-педагогічного супроводу дітей з урахуванням стану їх здоров'я, особливостей психофізичного розвитку;

надання реабілітаційних послуг згідно з індивідуальною програмою реабілітації дитини-інваліда;

надання психолого-педагогічної допомоги батькам (особам, які їх замінюють), які виховують дітей з інвалідністю, з метою залучення їх до навчально-виховного та реабілітаційного процесу.

Особливості умов виховання, навчання, утримання дітей в Центрі визначаються:

гнучкою системою навчальної, виховної та корекційно-реабілітаційної роботи;

створенням спеціальних умов для корекційної спрямованості навчання, виховання та подолання порушень фізичного та психічного розвитку, формування мовлення та інших психічних процесів, поліпшення стану здоров'я з урахуванням характеру порушення розвитку;

здійсненням індивідуального та диференційованого підходу у навчанні та реабілітації дітей зі складними порушеннями розвитку відповідно до особливостей навчально-пізнавальної діяльності з урахуванням характеру порушення розвитку.

Центр повинен мати навчальні кабінети, обладнані відповідними засобами навчання; лікувально-фізіотерапевтичний кабінет, медико-санітарну частину, кімнату психологічного розвантаження, бібліотеку, читальний та актовий зали, їдальню, харчоблок, житлові приміщення для учнів (вихованців).

Центр має бути забезпечений спортивним інвентарем та обладнанням, засобами навчання та іншим навчальним приладдям, іграшками та іграми, матеріалами для розвитку індивідуальних творчих здібностей учнів (вихованців), гурткової, секційної роботи, виробами медичного призначення, технічним та іншим реабілітаційним обладнанням, відповідно до орієнтовного переліку корекційних засобів навчання та реабілітаційного обладнання для спеціальних закладів освіти, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 22.03.2018 № 271.

Діти з інвалідністю та з порушеннями слуху, зору, опорно-рухового апарату забезпечуються засобами індивідуальної корекції на час перебування в Центрі.

Організація освітнього процесу у спеціальній школі Центру незалежно від її підпорядкування, виду і форми власності здійснюється відповідно до таких наказів Міністерства освіти і науки України.

Для початкової освіти:

Наказ Міністерства освіти і науки України від 25.06.2018 № 693 «Про затвердження типової освітньої програми спеціальних закладів загальної середньої освіти I ступеня для дітей з особливими освітніми потребами». За цією освітньою програмою у 2018/2019 навчаються учні 2-х – 4-х класів.

Наказ Міністерства освіти і науки України від 26.07.2018 № 814 «Про затвердження типової освітньої програми початкової освіти спеціальних закладів загальної середньої освіти для дітей з особливими освітніми потребами» (зі змінами). За цією типовою освітньою програмою у 2018/2019 навчальному році розпочинають навчання учні 1-х класів Нової української школи.

Наказ Міністерства освіти і науки України від 26.07.2018 № 816 «Про затвердження типової освітньої програми початкової освіти спеціальних закладів загальної середньої освіти для учнів 1 класів з інтелектуальними порушеннями». Починаючи з 2018/2019 навчального року для дітей зі складними порушеннями розвитку 1-х класів Нової української школи на основі цієї типової освітньої програми складається освітня програма закладу освіти.

Для здобувачів базової середньої освіти:

Наказ Міністерства освіти і науки України від 12.06.2018 № 627 «Про затвердження типової освітньої програми спеціальних закладів загальної середньої освіти II ступеня для дітей з особливими освітніми потребами» (зі змінами). За цією типовою освітньою програмою у 2018/2019 навчальному році навчаються учні 5-х – 9-х класів; у 2019/2020 році – 5-х – 10-х класів.

Наказ Міністерства освіти і науки України від 26.07.2018 № 813 «Про затвердження типової освітньої програми спеціальних закладів загальної середньої освіти II ступеня для дітей з особливими освітніми потребами». За цією типовою освітньою програмою у 2018/2019 навчальному році навчаються учні 10-х класів. У 2019/2020 навчальному році наказ втрапить чинність.

Для дітей зі складними порушеннями розвитку кожна з цих типових освітніх програм містить окремі початкові плани для дітей з порушеннями слуху у поєднанні з інтелектуальними порушеннями, порушеннями зору у поєднанні з інтелектуальними порушеннями, з порушеннями опорно-рухового апарату у поєднанні з інтелектуальними порушеннями.

Навчання дітей зі складними порушеннями розвитку здійснюється за спеціальними навчальними програмами, що мають відповідний гриф Міністерства освіти і науки України, та (або) за індивідуальною програмою. Допускається адаптація змісту освіти до пізнавальних можливостей учнів, що виявляється у зменшенні обсягу матеріалу, його спрощенні за характером та структурою.

Життєві результати навчання – рівень розвитку ключових компетентностей учнів.

Необхідною умовою формування компетентностей є діяльнісна спрямованість навчання, яка передбачає постійне включення учнів до різних видів педагогічно доцільної активної навчально-пізнавальної діяльності, а також практична його спрямованість. Доцільно, де це можливо, не лише показувати виникнення факту із практичної ситуації, а й по можливості перевіряти його на практиці й встановлювати причинно-наслідкові зв'язки. Формуванню ключових компетентностей сприяє встановлення та реалізація в освітньому процесі міжпредметних і внутрішньо-предметних зв'язків, а саме: змістово-інформаційних, операційно-діяльнісних і організаційно-методичних. Їх використання посилює пізнавальний інтерес здобувачів освіти до навчання, діти освоюють досвід застосування знань на практиці та перенесення їх у нові ситуації.

Основними формами організації освітнього процесу є різні типи уроку, проектна діяльність, екскурсії, віртуальні подорожі, вистави, які вчитель організує у межах уроку або в позаурочний час.

Вибір форм і методів навчання вчитель визначає самостійно, враховуючи конкретні умови роботи, забезпечуючи водночас досягнення конкретних життєвих результатів, зазначених у навчальних програмах окремих предметів.

Зміст дошкільної освіти визначається Базовим компонентом дошкільної освіти і здійснюється за адаптованими програмами для дошкільних закладів освіти, у тому числі спеціальних.

Освітньо-реабілітаційний процес дітей дошкільного віку будується на основі методик ранньої соціальної реабілітації через педагогічно обґрунтований зміст, форми і методи навчання, що забезпечують дітям засвоєння необхідних знань, умінь та навичок, сприяють підготовці їх до навчання в школі.

Освітній процес у Центрі базується з урахуванням вимог лікувально-корекційної роботи. У процесі навчання та виховання враховуються індивідуальні особливості розвитку дітей, гігієнічні, медичні та спеціальні корекційні та психолого-педагогічні рекомендації.

ОРГАНІЗАЦІЯ КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИВАЛЬНОГО ПРОСТОРУ В СИСТЕМІ ОСВІТИ ДІТЕЙ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ

О.В. Чеботарьова,
*кандидат педагогічних наук,
завідувач відділу освіти дітей
з порушеннями інтелектуального розвитку
Інституту спеціальної педагогіки НАПН України*

На порозі третього тисячоліття в Україні відбулися позитивні зміни щодо суспільного ставлення до осіб з особливими потребами. Програма сучасної стратегії освіти акцентує увагу на ранньому виявленні, комплексному супроводі та пошуку нових організаційних форм і змісту педагогічної роботи з дітьми, які мають особливі потреби. Саме до такої категорії належать діти з інтелектуальними порушеннями. Актуальність проблеми зумовлена зростанням чисельності дітей окресленої категорії, які розпочинають навчання у спеціальних і загальноосвітніх закладах і посиленням уваги до їхнього розвитку та інтеграції в суспільне життя.

Практична і соціальна спрямованість навчання, як ключова позиція концепції освіти дітей з інтелектуальними порушеннями, зумовила пріоритет вирішення завдань їх соціальної адаптації, серед яких важливим компонентом виступає формування соціальних умінь та навичок (І. Бех, В. Бондар, Г. Блеч, А. Висоцька, О. Гаврилов, Ю. Галецька, І. Гладченко, І. Дмитрієва, О. Маллер,

В. Мачихіна, Г. Мерсіянова, С. Миронова, С. Мирський, Н. Павлова, Б. Пінський, К. Рейда, В. Синьов, М. Супрун, І. Татьянчикова, Л. Тищенко, С. Трикоз, Л. Ханзерук, О. Хохліна, О. Чеботарьова, Д. Шульженко, Н. Ярмола, S. Bochner, F. Campbell, С. Корр та ін.).

Оволодіння соціально-адаптаційними навичками є запорукою успішної подальшої соціалізації дитини, у процесі якої вона навчається основам соціальної поведінки, комунікативним навичкам, навичкам самообслуговування та самостійної праці.

У корекційно-розвивальному просторі навчального закладу, де навчаються діти з інтелектуальними порушеннями, навчально-виховний процес спрямовано на формування у дитини образу Я, Я-свідомості; навчання способам взаємодії з ровесниками та дорослими; розвиток різних форм спілкування; формування соціальних уявлень; розвиток елементарних навичок планування та контролю (Л. Вавіна, А. Висоцька, О. Гаврилов, Г. Дульнев, Л. Занков, Д. Ісаєв, М. Супрун, Г. Сухарева, І. Татьянчикова, О. Хохліна, Г. Цикото, Л. Шипіцина та ін.).

Аналіз результатів сучасних наукових досліджень дає змогу дійти висновку, що значне порушення інтелектуального, комунікативного сенсомоторного, особистісного розвитку дітей з інтелектуальними порушеннями помірного ступеня стає основною причиною їхньої соціальної дезадаптації, дезорієнтації у навколишньому середовищі, залежності від допомоги дорослого. Дослідники підкреслюють важливість раннього періоду дитинства як сензитивного щодо формування у дітей соціальних компетенцій, а також забезпечення ефективної допомоги кожній дитині у розвитку її індивідуальних здібностей та її особистості з урахуванням специфіки формування пізнавальної діяльності.

Тому організація та функціонування корекційно-розвивального простору для дітей означеної категорії набуває особливого значення для соціалізації дітей з інтелектуальними порушеннями, формування їхньої життєвої компетентності. Особливого значення набуває підвищення виховного ресурсу батьків, які є вирішальною складовою процесу ранньої взаємодії з дитиною. Водночас забезпечення і збереження балансу професійного співробітництва усіх учасників освітнього процесу уможлиблює успішний перебіг соціальної адаптації дитини з інтелектуальними порушеннями, створює максимально сприятливі умови для її розвитку.

Результати аналізу теоретичного підґрунтя і практичного досвіду дали змогу засвідчити наявність значних труднощів, що супроводжують процес навчання дітей з тяжкими інтелектуальними порушеннями, обумовлені як відсутністю навчально-методичного забезпечення, так і неврахуванням корисного потенціалу таких дітей (здатністю до наслідування, розвиненої механічної, зорової пам'яті).

Урахування стану розвитку пізнавальної діяльності дітей сприятиме ефективній реалізації корекційно-абілітаційного процесу у навчальному закладі, розвитку особистості дитини на основі врахування її психофізичних особливостей та пізнавальних можливостей.

Порушення психофізичного розвитку, труднощі, які відчувають діти в повсякденному житті, гіперопіка з боку дорослих – все це знижує мотивацію до оволодіння соціально-адаптаційними навичками. Несформованість мотивації до навчально-пізнавальної, трудової, самообслуговуючої діяльності може стати причиною бездіяльного способу життя, чинником, що гальмує подальше оволодіння трудовими та професійними навичками.

Разом з тим, численними науковими дослідженнями доведено, що діти з інтелектуальними порушеннями помірного ступеня зазвичай здатні до навчально-практичної діяльності за умови адаптації змісту навчального матеріалу відповідно індивідуальних можливостей, ретельного добору змістового матеріалу, постійного психолого-педагогічного супроводу в умовах оточуючого корекційно-розвивального середовища, незмінних вимог, які до них висуваються. Завдяки навчання шляхом багаторазового показу способу виконання вдається підготувати дитину до праці. У дорослому віці вони здатні до простої практичної роботи під наглядом та керівництвом педагога (Г. Дульнев, І. Єременко, Х. Замский, Н. Морозова, В. Петрова, Б. Пінський, Н. Стадненко, К. Турчинська, Ж. Шиф, О. Хохліна та ін.).

Корекційно-розвивальний простір навчального закладу повинен бути спрямований на забезпечення психофізичного розвитку учня, а саме:

- підвищення рівня актуального розвитку соціально-адаптаційних, комунікативних умінь (свідоме, самостійне вирішення завдань міжособистісної взаємодії) і відповідне розширення зони найближчого розвитку;
- формування життєвої компетентності учнів, що передбачає використання набутих знань і вмінь як у середовищі навчального закладу, так і поза ним;
- поява позитивних рис особистості (інтерес до спілкування, ініціатива в ситуаціях взаємодії, комунікативна культура);
- зникнення тривоги, усунення бар'єрів спілкування, зниження рівня конфліктності, виправлення інших недоліків.

Важливою умовою забезпечення корекційно-розвивального навчання означеної категорії дітей є забезпечення індивідуального освітнього маршруту, що поєднує предметно-орієнтований і соціально-орієнтований напрями навчання. Провідну роль відіграють не навчальні дисципліни, а корекційно-розвивальні предмети, що сприяють формуванню та розвитку життєво необхідних навичок та вмінь.

Науково-педагогічними дослідженнями доведено ефективність групування навчальних дисциплін наступним чином, зокрема:

До соціально-орієнтованого напрямку належать предмети, які сприяють:

- формуванню навичок самообслуговування;
- формуванню здоров'язберезувальних навичок, здорового способу життя;
- прищеплення навичок соціального пристосування.
- розвиток сприймання та мовлення;
- розвиток психомоторних навичок.

Відповідно до предметно-орієнтованого напрямку належать такі предмети: читання, письмо та розвиток мовлення; математика, малювання, праця, музично-естетична та предметно-практична діяльність.

Освітній процес організовується з урахуванням взаємозв'язку усіх навчальних дисциплін. Варіативність змісту забезпечує гнучкість освітнього процесу, сприяє адаптації його до рівня психофізичного розвитку кожної дитини, а не підганяє дитину під певний єдиний стандарт. Характер діяльності набуває предметно-орієнтованого, практичного спрямування. З метою реалізації комплексного підходу при роботі з учнями з інтелектуальними порушеннями слід залучати по можливості фахівців закладу: педагога-психолога, вчителя-логопеда, дефектолога, соціального педагога, вчителів фізичної культури, музики, інструктора ЛФК та ін.. Загальна стратегія роботи та узгодженість дій «команди» фахівців спеціального освітнього закладу, їхня організаційна та методична діяльність конкретизує загальні завдання психолого-педагогічного супроводу та є одним із гарантів успішної соціалізації особистості дитини.

Отже, корекційно-розвивальний простір в системі освіти дітей з інтелектуальними порушеннями забезпечується на основі сучасного навчально-методичного забезпечення навчання, підготовленого кадрового потенціалу закладу та розробленням індивідуальної траєкторії розвитку дитини з урахуванням індивідуальних та пізнавальних можливостей.

ДОСВІД РОБОТИ З ДІТЬМИ ІЗ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ТА АУТИСТИЧНИМИ ПОРУШЕННЯМИ В «ШАНС» ТА «КОЛОСОК».

Д.І. Шульженко,
професор ФКПП НПУ імені М.П. Драгоманова,
доктор психологічних наук,
професор кафедри психокорекційної педагогіки

З кожним роком в Україні та в інших країнах світу ми можемо спостерігати тенденцію зростання кількості дітей з різноманітними порушеннями психофізичного розвитку, зокрема розладами інтелектуального та аутистичного спектра. Проте постає питання, яке не втрачає своєї актуальності ще з часів становлення корекційної педагогіки щодо вирішення проблем організації спеціальних умов виховання, корекційного навчання та розвитку особистості для подальшої інтеграції таких дітей в реальне життя, адже соціальна взаємодія, вміння налагоджувати контакти за допомогою комунікативних здібностей є однією з найголовніших ознак повноцінного людського життя.

На сучасному етапі розвитку корекційної педагогіки, реабілітології та спеціальної психології українські фахівці в цих галузях (В. Бондар, С. Конопляста, О. Мамічева, Л. Руденко, В. Синьов, Є. Соботович, В. Тарасун, А. Шевцов, М. Шеремет, Д. Шульженко, О. Шульженко, Н. Ярмола та ін.) разом із практиками (О. Анохіна, О. Бургай, Л. Дмитрієва, Н. Василенко, С. Глухова, М. Гльоз, Г. Іващенко, Г. Каган, Ж. Калюкова, Т. Мясоєд, Н. Надєєва, Є. Обозна, Н. Пономаренко, К. Рейда, О. Стасюк, К. Тороп, Ю. Чекрижова, Є. Шаліхман, Н. Дорошенко та інші) шукають оптимальні, інноваційні методи роботи з дітьми, які мають інтелектуальні та аутистичні порушення, які допоможуть дітям адаптуватися до реалій суспільного життя, покращити рівень розвитку когнітивних (пізнавальних), мовленнєвих і соціальних навичок. Вчителями двох навчально-реабілітаційних центрів м. Дніпра «Колосок» і «Шанс» опубліковано більше 117 наукових статей, навчально-методичних посібників, методичних рекомендацій, підручників, інтернет-матеріалів, опрацьована та модифікована значна кількість теоретичного світового матеріалу, що свідчить про зацікавленість учителів цих закладів підвищити свій фаховий рівень і систематично удосконалювати зміст психолого-педагогічної та реабілітаційної роботи з дошкільниками та учнями із інтелектуальними та аутистичними порушеннями. Окремого значення набуває спільне прагнення науковців і практиків створити дієвий інструментарій в корекційній роботі, який може застосовуватися не лише спеціалістами, а й батьками дітей.

Розуміючи цю важливу мету, педагогічні працівники навчально-реабілітаційних центрів «Колосок» і «Шанс» Дніпропетровської обласної ради, тісно співпрацюючи з ученими факультету корекційної педагогіки та спеціальної психології НПУ імені М.П. Драгоманова, докладають усіх зусиль для створення системи якісної корекційної допомоги дітям з інтелектуальними та аутистичними порушеннями. Окремо зазначимо, що ці заклади розробляють і впроваджують інноваційні методи, прийоми, модифікують існуючі світові технології, удосконалюють зміст і види навчальної роботи, заохочуючи науку аналізувати і пояснювати ефективність, застосованих ними корекційних результатів.

Про оптимізацію навчально-реабілітаційних процесів у закладах «Колосок» і «Шанс» присвячено і нашу статтю. Зауважимо, скільки б ми не говорили і писали, що теоретична і наукова підготовка вчителів, психологів, логопедів, реабілітологів, вихователів є обов'язковою для їхньої фахової підготовки. І це дійсно відчувається під час їхнього навчання на факультетах спеціальної освіти. В Україні випускники вузів, зокрема на факультеті корекційної педагогіки і психології НПУ імені М.П. Драгоманова, яким керує академік НАПН Віктор Миколайович Синьов, отримують якісну освіту. У свій час її здобули і вчителі навчально-реабілітаційних центрів, про які йде мова у нашій статті. Ми пишаємося співпрацею з цими закладами, вони стали експериментальними майданчиками для досліджень молодих науковців нашого факультету, щиро вдячні за організаційно-психологічний супровід всіх наукових заходів, які проходять у цих закладах.

Разом із тим на етапі практичної роботи з дітьми, на жаль, у інших спеціальних закладах теоретико-науковий аспект відходить на останній план. Це зрозуміло, бо часто не вистачає часу, умов для такого аспекту професійної діяльності.

Проте, коли йдеться про такі заклади як «Колосок» і «Шанс», ми бачимо, що, крім навчально-реабілітаційної і корекційної роботи, вони сформували тенденцію до відповідальності педагогічного персоналу відповідно до науково-практичного пошуку нових напрямів, методик і формувальних експериментів. Психологічними чинниками розвитку такої тенденції є сильна мотивація поліпшити (виправити) первинні та вторинні порушення, розробити власну систему корекції інтелектуальних та аутистичних порушень, поділитися своїм досвідом з іншими закладами України.

Директор навчально-реабілітаційного центру «ШАНС» (К. Рейда), захистивши кандидатську дисертацію, спонукала до застосування наукових підходів усіх педагогів, а інші славні люди, не маючи наукового ступеня, а це: С. Чистоколяна, С. Кривошея, Н. Василенко довели науці свої досягнення в царині корекційної педагогіки своїми науково-практичними статтями, посібниками, матеріалами майстер-класів тощо. З метою практичного впровадження авторських методик вчителі, психологи, логопеди, реабілітологи неодноразово проводили тренінги та майстер-класи під час науково-практичних конференцій в НПУ імені М.П. Драгоманова. Ми є свідками того, що з метою навчитися у них технологіям корекційної роботи, педагоги та психологи з усієї України спеціально записувалися до них на заняття, які отримали високу оцінку від учасників конференцій.

Окрім того, ці два заклади кожного року запрошують до Дніпра науковців і практиків, щоб обговорити з вченими та керівництвом спеціальних та інклюзивних закладів багато фахових питань, проаналізувати соціально-психологічні виклики громадськості, запропонувати нові концепції, проаналізувати можливості їх реалізації. Зазначимо, що люди, які беруть участь у семінарах і конференціях «Колоска» та «Шанса», вражені теоретичними знаннями, фаховими вміннями, інтеграційними та психологічними навичками, тобто всім тим, що так необхідно компетентному та ефективному педагогу.

Науково-практична складова діяльності НРЦ «Колосок» та «Шанс» представлена в організації та участі в конференціях, семінарах, тренінгах, «круглих столах». Науковий інтерес підготовлених, організованих і проведених заходів для корекційних педагогів, психологів, логопедів, реабілітологів України орієнтовано на такі інноваційні контенти і успішно проведено у м. Дніпро:

- реалізація інноваційних підходів у змісті Державного стандарту початкової загальної освіти для дітей з особливими освітніми потребами;
- специфіка дитячо-батьківських стосунків у сім'ях, що виховують дитину із синдромом Дауна;
- впровадження психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами;
- інноваційні технології в логопедичній практиці;
- професійно-трудове навчання осіб з інтелектуальними порушеннями як засіб їх соціалізації;
- 7 кроків назустріч;
- застосування прикладного аналізу поведінки – АВА (APPLIED BEHAVIOR ANALYSIS) в системній корекційній роботі з аутичними дітьми;
- соціалізація дітей з особливими освітніми потребами в умовах оновленого нормативно-правового поля;
- актуальні проблеми комплексної корекції аутистичних порушень;
- освіта дітей з особливими потребами: від інституалізації до інклюзії;
- актуальні питання соціалізації дітей з особливими освітніми потребами;
- науково-методичні засади формування соціальних компетенцій у дітей з інтелектуальними порушеннями у Новій українській школі;
- проблеми навчання, виховання та корекції розвитку дітей з аутистичними і інтелектуальними порушеннями в інклюзивних закладах освіти;
- критичне мислення для освітян.

Вже третій рік сім працівників на громадських засадах беруть активну участь у виконанні науково-дослідної роботи МОН України із фундаментальної держбюджетної теми: № 11/16-18 «Система корекційної допомоги дітям та підліткам з аутистичним спектром порушень» спільно з

ученими і практиками національних університетів, спеціальних та інклюзивних установ. Педагогічний досвід працівників «Колоска» і «Шансу» висвітлено в матеріалах проекту.

Вчителі-логопеди та вчителі-дефектологи відвідали сертифікований «Міжнародний практикум з питань аутизму, Ізраїль» (16-19.10.2017р). Дана Машиях Діхтер Гельб, Гордон коледж.

2018 рік – Вебінар за темою: «Аутизм, інтерактивна терапія, супроводжувальна терапія, поведінковий підхід, гетерогенні групи, складання індивідуальної програми навчання, взаємозв'язок та підтримка батьків» Ізраїль». Дана Машиях Діхтер Гельб, Гордон коледж.

Навчання у польському педагогічному університеті (09.05.2017-11.05.2017)

Аналізуючи наукову і теоретичну діяльність колективу НРЦ «Колосок» і «Шанс», приходимо до висновку про високий зразковий рівень теоретичної підготовки педагогічних працівників до проведення науково-експериментальної роботи з навчально-виховних і корекційно-розвивальних процесів у дітей дошкільного та шкільного віку з інтелектуальними та аутистичними порушеннями.

Сучасна спеціальна дошкільна освіта декларує індивідуальний підхід у системі корекційного навчання, що стає методологічною основою для оновлення психолого-педагогічної допомоги саме для дітей з аутизмом, які мають складні та специфічні особливості в своєму розвитку. Наукове обґрунтування та врахування цих особливостей на етапі входження в соціум для дітей цієї категорії може стати важливою умовою для формування та вдосконалення у них навичок соціальної взаємодії.

В навчально-реабілітаційному центрі «Колосок» збудована комплексна модель реабілітації і взаємодії фахівців і створене спеціально організоване комфортне навчально-розвиваюче середовище для успішного її впровадження (рис. 1)

Рисунок 1.

Колективом Центру створюються всі необхідні комфортні умови для:

- адаптації дитини з аутизмом до освітнього простору (створення комфортного середовища, сенсорні ігри у встановленні емоційного контакту, поведінкова терапія, використання візуальної дошки, візуальний розпорядок дня, алгоритми, зниження рівня тривожності, проведення роботи по зниженню страхів, гіперакузії, створення позитивного емоційного клімату і комфортної психологічної атмосфери, приєднання до стереотипних ігор. Важлива підтримка дитини; обійми, наклейка, заохочення улюбленою грою). Під час адаптації з дитиною проводиться індивідуальна

робота, далі поступове введення на групові заняття із закріпленням завдань, які були відпрацьовані в індивідуальному порядку. У період адаптації діти з аутизмом відвідують НРЦ в режимі короткочасного перебування з поступовим переходом до довготривалого перебування. Це визначається умовами вміння педагогів зрозуміти усі тонкощі внутрішнього світу аутичної дитини, уважного ставлення до неї, прагнення зрозуміти, що вона любить, що її дратує, викликає прояви її агресії (фіксувати кількість прояву, коли, з якою потужністю, в який час, з якою тривалістю, що було перед агресією, хто або що збудник, щоб потім виявити, що вплинуло, щоб далі її купірувати) або самоагресії, негативізму, тривожності, страхів, збудливості, що вона вміє робити, чим цікавиться, чим її можна заспокоїти, які комунікативні сигнали вона подає, як вона поводить себе в ситуації комфорту і дискомфорту.

Відомо, що одним із механізмів виникнення аутизму є підвищений рівень гіперестезії (підвищеної чутливості) до екзогенних подразників. З метою попередження та корекції такого стану у Центрі створена нейросенсорна кімната, яка є *нейропсихологічним аспектом діяльності* Центру «Колосок». Специфічне обладнання кімнати допомагає дітям виконувати різноманітні предметно-практичні та ігрові дії, співвідносячи рухову і мовленнєву активність. Дозволяє забезпечувати швидке встановлення емоційно позитивного контакту між дитиною і дорослим, зменшити тривожний стан, зниження агресії, навчання саморегуляції, активізація і розвиток сенсорних функцій, профілактика психофізичних і емоційних навантажень, розвиток ВПФ, розвивати загальну моторику, зняття адаптаційних розладів, активізувати функції ЦНС, мозкову діяльність, створення у дітей відчуття захищеності, спокою. Розуміючи важливість корекційної роботи в цьому напрямі, педагоги і психологи передають свої знання і вміння батькам і родичам, щоб діти разом з ними продовжували систематично робити вправи в домашніх умовах.

Розвитку соціально-емоційного аспекту дошкільника сприяють такі напрями роботи Центру, як:

- виокремлення себе з докільця,
- допуск іншої людини у свій простір,
- становлення соціальної взаємодії,
- формування здатності дитини до соціальної поведінки.

З метою формування комунікативно-мовленнєвого розвитку логопеди Центру здійснюють роботу, спрямовану на максимальну корекцію недоліків у мовленнєвому розвитку у дітей із порушенням інтелекту та аутизмом. Вивчають індивідуальні особливості, здібності та інтереси дітей з метою створення умов для їх розвитку відповідно віковій нормі, використовуючи різноманітні та інтегровані, інтерактивні форми, прийоми, методи та засоби навчання, сучасні освітні та інноваційні технології, забезпечуючи достатній рівень підготовки дітей і цілісному розвитку всіх компонентів мовленнєвої системи. Проводять з дітьми з особливими освітніми потребами фронтальні, підгрупові та індивідуальні заняття, основою яких є корекційно-розвиваюча робота з розвитку імпресивного мовлення, лексичної складової мовлення (імпресивного та експресивного мовлення), фонетико-фонематичної складової мовлення, удосконалення звуковимови та звуко-складової структури слів, граматичної будови мовлення (імпресивного та експресивного мовлення), зв'язного мовлення та комунікативних навичок, загальної, дрібної, артикуляційної, мімічної моторики, проводиться самомасаж і логомасаж, розвиток загальних мовленнєвих навичок, конструктивного, динамічного та просторового праксисів, навчання грамоті, розвиток сенсорних, математичних уявлень, уваги, пам'яті, словесно-логічного мислення, які передбачають вплив на розвиток комунікативних навичок у дітей з особливими освітніми потребами. Ігрові, комплексні, інтегровані заняття розвивають не тільки всі компоненти мовленнєвої сфери, але і розвиток ВПФ.

Принципи роботи:

- системність (моделювання типового онтогенезу),
- поступовість,
- ігрові методи,
- комунікативний підхід,
- використання опор.

На ранніх етапах роботи – імітування, символізація, комунікація завдяки ігровим методам.

Для формування *художньо-естетичного розвитку* педагоги Центру застосовують музичну терапію, яка є одним із найбільш привабливих видів діяльності для особливої дитини, оскільки здійснює великий емоційний вплив і сприяє розвитку естетичних почуттів, естетичного сприйняття. Основні елементи занять: логоритміка, слухання музики, спів, гра на музичних інструментах, танці. Працюючи з дітьми із порушеннями розумового розвитку та аутизмом, педагоги вважають за головне бачити кожного з них, роблять так, щоб вони проявляли всі свої таланти, які глибоко сховані, щоб у житті вони були розкутими та впевненими в собі, а це необхідно для успішної їх соціалізації.

Заняття з ритміки суттєво впливають не лише на розвиток рухів, а й на особистість дитини. Ритміка сприяє розвитку уваги, умінню керувати своїми рухами, орієнтуватись у різних ситуаціях, виховує у дітей уміння узгоджувати свої дії з колективом, активізує і організовує дітей з ООП. Рухи з музичним супроводом створюють благодатне підґрунтя для удосконалення таких психічних функцій, як мислення, мовлення, пам'ять, сприйняття. Щоб домогтись таких результатів, у дошкільному закладі «Колосок» ведеться велика та систематизована робота з корекційного виховання. Розуміючи важливість сензитивних процесів раннього та дошкільного віку, педагоги використовують прийоми не тільки розвивального, але й корекційного спрямування. Починається ця робота на заняттях з музикою і ритмікою та продовжується на репетиціях до свят, розваг разом з вихователями та батьками, а також участі в обласних конкурсах. Так, вчителем ритміки та музичним керівником був створений вокально-хореографічний ансамбль «Бджілка», який є багаторазовим лауреатом і переможцем обласних фестивалів: «Повір у себе», «Зимова казка», «Вітаю, весно!». Він багаторазовий учасник обласних змагань «Козацькі розваги», своїми виступами відкриває всеукраїнські науково-практичні семінари та конференції. Все це показує високий рівень соціалізації дітей з особливими освітніми потребами та є основою їх патріотичного виховання, починаючи з дошкільного віку.

Образотворча діяльність дітей розуміється педагогами Центру як важливий засіб корекційного виховання, яке гармонізує психіку дитини, формує уяву, забезпечує адекватну комунікацію та поведінку. На відмінну від традиційного малювання, ліплення, аплікації вихователі Центру використовують нетрадиційні техніки. Малювання пальцями, долонями, штампами з яблук, картоплі, шишок, пробок, шкарлупи; поролоновими трафаретами, грубою щіткою, бульбашками, виделками, малювання аквареллю на мокрому аркуші паперу, «кляксографія», «монотипія», «фронтаж» та інші. Використання нетрадиційних технік ліплення: тістопластика, пластинографія, пластилінова мозаїка. Використовують для аплікації різні матеріали, як-от крупи, сіль, ватні диски або вату, природні матеріали, різні блискітки, стрази, бусинки. Це допомагає створити об'ємні аплікації та поступово навчити сюжетно-рольовій грі.

Дослідницька діяльність, використання педагогами STEM-освіти.

Театральна діяльність дітей (беруть участь у художніх постановках і виставах, різних театралізованих діях).

З метою *фізичного розвитку*, навіть за відсутності очевидних психомоторних порушень у дітей з особливими освітніми потребами необхідне певне фізичне навантаження для підтримки психофізичного тону, нормального розвитку м'язової і опорно-рухової системи та зняття психоемоційної напруги. У центрі проводяться групові та індивідуальні заняття з ЛФК. Фізичні вправи, застосовані в ЛФК, поділяються на гімнастичні і спортивно-прикладні ігри. На заняттях застосовується різноманітний інвентар. Діти із задоволенням вчать користуватися знаряддями, багатофункціональними предметами та матеріалами, застосовуючи різні способи дії з ними. Для занять використовуються комплекси вправ і методики А. Стрельнікової (дихальні вправи), С. Бубновського (з корекції опорно-рухового апарату), Лобанової-Попової (з промовлянням звуків), П. Єфіменко, А. Бенедіктової.

Пізнавальна діяльність. Корекційні заняття вчителя-дефектолога спрямовані на розвиток елементарних математичних уявлень, сенсорних еталонів, просторових і часових уявлень, зорово-тактильного розвитку, конструктивного праксису, розвитку мовлення, дрібної та загальної психомоторики, мислення, розширення запасу знань та уявлень про навколишній світ, формування початкових навичок грамоти, розвиток та формування соціально-побутових навичок і всебічний

розвиток психічних процесів. Навчання не маніпуляції, а і спрямовані дії з предметами відповідно до функціонального призначення.

Трудове виховання та набуття соціально-побутових та культурно-гігієнічних навичок.

Велику роль у соціалізації дітей відіграє трудове виховання та соціально-побутове навчання. В процесі виконання різних трудових завдань і доручень у дітей з особливими потребами з'являється бажання розповісти про те, що ними зроблено, обмінятися один з одним своїми враженнями. Трудове виховання та соціально-побутове навчання починається з виховання в них навичок самообслуговування. З досвіду роботи закладу відомо, що при вступі до спеціального дошкільного закладу діти виявляють інколи повну безпорадність у самообслуговуванні, дуже слабо або взагалі не володіють культурно-гігієнічними навичками. Але дуже важливо не просто навчити їх самостійно вдягатися і роздягатися, охайно їсти, а й вселити в них упевненість у тому, що вони спроможні все це робити добре, заслуговуючи схвалення дорослих. Для того, щоб самообслуговування і праця дитині приносили радість, педагогами враховано її індивідуальні властивості і можливості. Під час корекційного процесу формуються культурно-гігієнічні навички не тільки у побуті, а й під час їжі. В навчально-реабілітаційному центрі діти допомагають вихователю прибирати після заняття, прибирати посуд після вживання їжі. Починаючи з другого року трудового навчання та соціально-побутового навчання, дошкільників залучають до виконання елементарних трудових доручень, що готує дітей до господарсько-побутової праці. Діти навчаються доглядати за кімнатними рослинами, прослідковують розвиток рослин із насіння, розмноження рослин. Дітей вчать прати ляльці одяг та свої носові хусточки, витирати пил з меблів, мити іграшки та складати їх на свої місця; складати свої речі у шафі, вивертати їх, вішати на гачок. Дітей вчать слідувати за взуттям і одягом у холодну пору року. На заняттях з праці дошкільники з особливими освітніми потребами вчать робити годівнички для птахів, потім вішають на майданчику і годують пташок, спостерігаючи за ними. Згодом дітей залучають до різноманітної праці в природі, що допоможе виховати в них позитивне ставлення до праці і людей праці та сформує навички, які можуть стати в нагоді у дорослому житті. На третьому та четвертому році навчання дітей проводяться екскурсії по закладу: до пральні, до кабінету лікаря; дітей знайомлять із роботою працівників закладу.

Реалізується проектна орієнтовано-практична діяльність із соціально-побутового орієнтування: «Дитяче кафе», «Прання», спрямована на досягнення дітьми цілей освоєння початкових уявлень соціально-побутового характеру та включення їх у систему соціальних відносин завдяки закріпленню знань і вмінь практичним способом. Формуються навички самостійно їсти, вдягатися, охайності та гігієни, трудові навички, навички ручної праці.

Метод соціальних історій допомагає зрозуміти, що дитина може бачити або переживати в якомусь конкретному випадку.

Для пізнавального розвитку і корекції інтелектуальних порушень у Центрі використовують, окрім відомих методів, методики фото- і відеомодельовання. Оригінальність застосування педагогами цієї методики полягає у спільній роботі з батьками дитини. Це дає можливість систематичного позитивного впливу на порушення комунікації, поведінки, інтелекту, мовлення, а з іншого боку формує у дитини здатність до співпраці з дорослими, вольову регуляцію та самоконтроль.

Окремо зупинимось на цій методиці.

Обґрунтування та використання методики відео-фото корекції аутистичних порушень у дітей.

У наведеному вище матеріалі ми представили ці спеціальні установи як зразки найкращих моделей оптимізації навчально-виховної роботи з дітьми дошкільного та шкільного віку. Далі мова буде йти про конкретні види, методи та корекційні технології роботи з дітьми із порушеннями інтелекту та аутизмом.

Всесвітня практика корекційної допомоги особам з розладами аутистичного спектра засвідчила, що одним з найефективніших способів корекції аутистичних проявів є корекційно-розвивальні та навчальні програми. Фахівцями різних країн з питань аутизму напрацьовано численні підходи, методи і засоби психолого-педагогічної корекції розладів аутистичного спектра, до складу яких входять також відео зображення.

Типи відеомодельювання (за Sigafos J., O'Reilly M.) включають у себе базове відеомодельювання, відеомодельювання самого себе, відеомодельювання з точки зору спостерігача та підказки за допомогою відео. Розкриємо їх зміст:

- Базове відеомодельювання означає, що на відео якась інша людина, а не сам учень, демонструє цільову поведінку або навичку (тобто, моделює її). Надалі учень переглядає це відео.
- Відеомодельювання самого себе означає, що ви знімаєте, як сам учень демонструє якусь навичку або поведінку, і він переглядає це відео пізніше.
- Відео з точки зору спостерігача означає, що цільова поведінка або навичка знімаються так, щоб подивитися на те, що відбувається як би очима самої людини.
- Підказки за допомогою відео означають, що поведінка або навик розділяються на окремі кроки, і кожен крок знімається на відео. Після кожного кроку додається пауза, під час якої учень може спробувати даний крок самостійно. При підказках за допомогою відео можна знімати як самого учня, так і іншу людину, яка виступає в ролі моделі.

Багато батьків і вчителів помічали, що аутичні діти захоплюються технологіями та, як підкреслює Mazurek M., ця категорія дітей проводить набагато більше часу за комп'ютером, граючись у відеоігри або переглядаючи відео в Інтернеті, аніж інші діти, а також вони мають велику схильність до розвитку проблемних або нав'язливих моделей поведінки в них. Досить часто спроби батьків відвернути увагу дитину від перегляду відеороликів чи примусове завершення улюбленої комп'ютерної гри спричиняють бурхливу негативну реакцію дитини, яка може ускладнювати та поглиблювати негативні емоційні прояви. З урахуванням цього перегляд відеозаписів може розглядатися не як коригуючий стимулюючий матеріал, а як пагубна звичка, спроба дитини з аутистичним розладом втекти від реальності і взаємодіяти з об'єктом набагато легшим, аніж справжні люди.

Утім, спираючись на наявні дані стосовно специфіки перебігу психічних процесів та пізнавальної діяльності даної категорії, дітей було виявлено, що аутичні діти краще сприймають візуальну інформацію, тому більшість спеціалістів рекомендують у корекційній роботі використовувати реальні предмети, малюнки, а також фотографії. На нашу думку, їх використання буде доцільним для формування позитивної мотивації до виконання корекційно-розвиткових завдань.

Частота застосування фотографії в ході фототерапії також може бути різною: епізодичною, регулярно або постійною (на кожному занятті). Вона може поєднуватися з іншими методами арт-терапії, включати в себе елементи танцю, образотворчого мистецтва, гри. Обмежень немає. Все залежить від творчого підходу психолога. Можна використовувати вже наявні зображення, створювати їх поступово в процесі психокорекції разом із спеціалістом (психологом, арт-терапевтом) або може займатися цим самостійно між заняттями.

Зокрема, Джуді Вайзер виділяє декілька варіантів роботи з фотографіями (базові техніки фототерапії):

- використання вже готових фотографій, знайдених або створених клієнтом за допомогою фотокамери. Це можуть бути будь-які фотозображення із журналів, газет, Інтернету, листівок тощо;
- використання фотографій клієнта, де він позує чи, навпаки, знімки, які зроблені спонтанно, без його відома. Ці фотографії характеризуються тим, що в обох випадках рішення про час, місце і зміст зробленого зображення приймають інші люди;
- використання будь-яких фотографій самого себе зроблені клієнтом (так звані автопортрети). Особливість у тому, що клієнт сам у буквальному або переносному значенні контролює процес створення фотографії;
- використання сімейних альбомів та інших біографічних фотоколекцій. Вони зберігаються для документування минулого, як то кажуть: «на згадку», несуть у собі певний життєвий зміст шляхом викладання взаємопов'язаних подій з життя людини;
- використання техніки фотопроекції, згідно з якою значення фотознімку формується глядачем у процесі його перегляду, планування і здійснення зйомки. В основі лежать всі варіанти можливої взаємодії людини з фотозображенням, які, в першу чергу, пов'язані зі способами і причинами розуміння значення тисії чи іншої фотографії. Цю техніку не можна назвати самостійною,

але, безперечно, вона є невід'ємною частиною попередніх чотирьох технік і її необхідно розглядати окремо.

За результатами спостереження анкетування вчителів науковцями Центру було встановлено, що вся опитувана група без винятку з різною періодичністю використовує динамічне аудіовізуальне зображення на уроках з різноманітних навчальних дисциплін. Використання відеофільмів у класі є дієвим способом активного залучення учнів з особливими потребами у навчальний процес. Якщо вчителю необхідно активізувати мисленнєві процеси, привернути увагу та донести контекст навчального матеріалу, відео, чи то буде мультфільм, телевізійний кліп, відео з YouTube або навіть саморобний фільм, може стати могутнім інструментом в арсеналі методів навчання вчителя. Вчителі зазначають, що використання відеозапису демонстраційного матеріалу дозволяє зробити його максимально наочним для учнів з аутизмом, враховуючи їх особливості. Під час проведення уроків вчителі часто помічають відчуженість таких дітей, їхнє глибоке занурення у себе, тому на уроці вони відволікаються набагато частіше, ніж інші діти, особливо якщо тривалий час педагог не привертає їх увагу, тому перегляд відео є відмінним способом поживати їхнє навчання. Звісно, як зазначають досліджувані, учителю слід подбати, щоб діяльність учня не була пасивною. Для цього необхідно підібрати відповідні контекстні запитання, щоб переконатися, що всі учні зрозуміли та сприйняли навчальну інформацію. Також певна кількість респондентів вказують на те, що відео може бути величезним навчальним ресурсом на уроках, але воно повинно бути достатньо простим для розуміння дітей з аутистичним спектром порушень. Його не слід розглядати як заміну викладання вчителя, його використання завжди повинно бути заздалегідь добре спланованим. Не менш важливим, за результатами опитування, є тривалість перегляду відеоматеріалу, яке, на думку більшості вчителів, які брали участь у експерименті, не повинно перебільшувати 5 хвилин, якщо відео використовується одноразово на уроці. За практичним досвідом певної кількості опитуваних, буде доречно використовувати динамічний аудіовізуальний матеріал декілька разів за урок, проте у цьому разі необхідно зменшити час перегляду (від 1 до 3 хвилин). Також використання батьками дітей з аутистичним спектром порушень фото та відеозображень у повсякденному житті є засібом привертання уваги, а в окремих випадках – заспокоєння та налагодження елементів комунікативної взаємодії. Не менш важливими стало твердження про використання динамічного аудіовізуального зображення на різноманітних уроках у спеціальній школі вчителями молодших класів, які вказують на ефективність і доцільність його використання при подачі навчального матеріалу. Це дає підстави розглядати фото та відеозображення як потужний і дієвий інструмент навчально-виховного процесу, який сприятиме оптимізації корекційної роботи з аутичними дітьми.

Приклад «Майстер-класу», проведеного в рамках Міжнародної науково-практичної конференції в м. Києві

Цільова аудиторія учасників майстер-класу (зона впровадження):

1. Для учасників I-го з їзду корекційних педагогів, Всеукраїнського науково-практичного семінару (19.10.2017)
2. Спеціалістам НРЦ «Веселка» м. Дніпро (січень 2018)
3. Спеціальній школі - інтернат №26 м.Київ (26.04.2018)
4. Спеціальній школі-інтернат №15 м.Київ (22.05.2018)

Цей майстер-клас дає змогу простежити динаміку набуття досвіду аутичними дітьми певних знань та умінь у Центрі.

Створення таких оптимальних умов для повноцінного розвитку дітей і задоволення потреб для їх самореалізації, зміцнення здоров'я, розвитку і формування особистості, забезпечення соціально-психологічної реабілітацію та адаптації дитини шляхом спеціально організованого навчально-виховного процесу у комплексі з корекційно-розвивальною та лікувально-оздоровчою роботою дає змогу дитині з аутизмом подальшого включення в нове соціальне середовище і для формування учбової діяльності в умовах інклюзивного навчання.

Діти, учасники майстер-класу:

Матвій, вік дитини 6 років, навчається у Центрі з березня 2017 року, перший рік навчання. Аутична дитина. Рівень розумового розвитку дитини відповідає помірному ступеню розумової

відсталості, сенсомоторна алалія. Період адаптації супроводжувався невикористанням невербальних засобів спілкування. Порушенням орієнтування в оточуючому просторі, в собі, моторною стереотипією, деструктивною поведінкою: негативізм, страхи, агресія, самоагресія; одноманітністю поведінки, некомунікативною грою. Гіперстезією до сенсорних подразників, некомунікативністю, беземоційністю. Відсутністю інтересу до змісту правил поведінки в суспільстві. Несформованістю соціально-побутових і культурно-гігієнічних навичок.

Василь, вік дитини 5 років. Навчається у Центрі з вересня 2016 року, другий рік навчання. 2016-2017 навчальний рік – рівень розумового розвитку дитини відповідав легкому ступеню розумової відсталості, когнітивній недостатності, системне недорозвинення мовлення II ступеня. 2017-2018 навчальний рік – рівень розумового розвитку дитини відповідає затримці психічного розвитку, загальний недорозвиток мовлення II рівня. Дитина прибула з низькою адаптивністю до зовнішнього світу, несформованими соціальними якостями. Імпульсивна поведінка з проявами агресії, завжди реагував на запитання та завдання протестом у вигляді крику та падання на підлогу. Гра некомунікативна. Порушення моторної сфери, відсутність мотивації до спілкування. Наявність ехолалій, автономність мовлення.

Як відомо із теоретичних джерел, – вимоги, які для навчального закладу є спільні для всіх дошкільників, аутичними дітьми можуть не сприйматися. Це стає на перешкоді адаптації та успішній соціалізації дитини. Саме тому в цьому закладі аутичні діти починають взаємодіяти з педагогами в індивідуальному режимі короточасного перебування. Дитина не так гостро відчуває дискомфорт, що провокує і без того підвищену тривожність. При позитивній динаміці час перебування дитини в закладі поступово збільшується.

Процес відбувається таким чином: дошкільник знайомиться з режимними моментами, запам'ятовуючи їх послідовність у зв'язку з тим, що у дитини з аутизмом є специфічна потреба у збереженні постійності в обстановці, слідування заведеному порядку. *Так, коли дитина (Вася) пропустила перше заняття-зарядку з відео-супроводом з анімаційними танцями, починається крик, самоагресія. Педагог окремо з ним 2 хвилини проводить режимний момент-зарядку. Далі він виконує наступний режимний момент спокійно (вчитель-ритміки Іващенко Г.О.).*

Для адаптації дітей проводиться перше заняття «Мій дитячий садок».

Ознайомлення-екскурсії з приміщенням дитячого садка та їх призначенням (навчальні кабінети, спальні, ігрові кімнати, їдальня, роздягальня, туалет), з професіями тих людей, які працюють у ньому.

На етапі встановлення емоційного контакту, подолання негативізму у спілкуванні з дорослими доцільним є використання сенсорних ігор. Ця процедура дає можливість для встановлення контакту з дитиною. Практика роботи з дитиною підтверджує положення, що світ предметів і їх властивостей, значущий для дитини з аутизмом, привертає її увагу і інтерес. Механізм проведення ігор наступний: залучена новим відчуттям, дитина погоджується на участь у грі, а отримане задоволення зв'язується у неї з образом дорослого. Якщо зуміти розділити з дитиною позитивні емоції, урізноманітнити їх і зробити переживання задоволення більш насиченим, то з часом дитина стане більш довірливою і охоче піде на співпрацю. Для прикладу, це можуть бути ігри з водою, фарбами, мильними бульбашками, крупами, світлом.

Прихильність дітей з аутистичним типом розвитку до стереотипної поведінки продиктована перш за все їх підвищеною тривожністю, необхідно якомога раніше сформувати прийнятні стереотипи діяльності у межах навчального закладу, які б дали змогу плідно використовувати цю особливість у роботі з дитиною. Контакти і спілкування базуються на підтриманні елементарних, не відповідних віку, ефективних проявах і стереотипних діях дитини посередництвом гри. Наприклад: дитина махає руками – педагог організовує гру «Метелики літають», дитини бігає по колу – гра «Дожену» тощо (вчитель-дефектолог Шаліхман Є.В.).

Застосування поведінкового аналізу ґрунтується на спостереженнях за діяльністю дитини в непримусовій обстановці та при взаємодії з дорослими. Це дає змогу загасити прояв агресії та гніву. Якщо ж спалаху не вдалося уникнути, допоможуть вправи: «Розтирання паперу», «Салют», «Ураган» (дмухання один на одного), «Шторм» (інтенсивне дмухання на воду) тощо. Не слід використовувати травмуючі слова: «ти злякався...», «не вийшло...» (вчитель-дефектолог Шаліхман Є.В.).

Логопед на своїх заняттях використовує символізацію, мануальний супровід, мнемодоріжки, щоб запобігти проявам агресії та на початкових стадіях вводиться алгоритм «спочатку-потім». Спочатку іде заняття, потім заохочення (гра з улюбленими іграшками) (вчитель-логопед Каган А.О.).

Якщо в ситуації взаємодії дитина відмовляється від виконання завдання, тоді спочатку педагог робить все сам, супроводжуючи дії емоційним коментарем, а дитину пробує підключити на більш легкі операції і навчити радіти успіхам, радіти разом із ним, тоді дитина бачить у вчителів помічника, союзника (вчитель-логопед Каган А.О.).

Часом на підгрупових заняттях (4 дитини) починається істерика. Дитина лежить на підлозі і кричить. Логопед не звертає увагу, далі проводить заняття, а Матвію викладає на стіл матеріал, який був відпрацьований на індивідуальному занятті (заздалегідь підготувати, продумати), на ту ж саму тему, що й у інших дітей, тільки відпрацьований і більш легкий. Матвій зацікавиться і сяде за стіл. Далі йому на тому ж матеріалі дати завдання, нове і ускладнене. Наприклад, тема "Іграшки". Діти називають іграшки, а Матвій відмовився показувати і впав і лежить на підлозі. Дається пірамідка. Розбирає і збирає. Друге завдання-співвіднести з картинками за кольором. Третє завдання – співвіднести кількість кілець з цифрою (вчитель-логопед Каган А.О.).

Для подолання агресії, коли дитина не хоче закінчувати прогулянку, вихователь заохочує (дитина, наприклад, любить нести пакунок з іграшками групи), запобігаючи таким чином наступний спалах. Вася, коли бачить пакет у руках у вихователя, допомагає збирати дітям іграшки і спокійно йде з пакетом з вулиці у садок (вихователь Істоміна М.В.).

В ідальні Матвій маніпулює чашками. Щоб запобігти маніпуляціям, асистент вихователя допомагає складати всі чашки в кошик для брудного посуду.

Коли дитина (Вася) не хоче сідати за стіл на заняття, вихователь просить допомогти підготуватися: розстелити скатертину, набрати у склянку воду для малювання, помити ганчіркою блюдця для клею (вихователь Істоміна М.В.).

На заняттях з ручної праці та аплікації вихователем М.В. Істоміною використовується звичайна крупа. Це переключає від маніпуляцій на конкретну цільову діяльність. Коли свідомо треба засипати конкретною крупю окремі контури малюнка. Спочатку дитина просто набирає у долоньку крупу і пересипає в іншу долоньку. Так знову і знову. Потім дається інструкція: засипати шматочок малюнка, на якому нанесений клей. Дитина виконує завдання. Також використовують перехід від маніпуляції – збивання піни, малювання на піску долоньками, змішування фарб, переливання ложкою, стаканчиками води.

Навчання чистити зуби, мити руки спочатку відбувається в кабінеті для вироблення рухів, навички.

Корекція гіперстезією до сенсорних подразників.

Гіперстезія – це підвищена чутливість до фізичних подразників. Щоб її подолати, – починати треба зі слухання тихої музики, поступово додаючи гучність, робота з немовленнєвими звуками від тихих до гучних, вводити атрибути з шумового оркестру, ритмодікламацію веселих ігор, вокальні веселі розспіви, поступово переходячи до гучного голосу, звуку.

Відомо, що найбільш складними для аутичних дітей є колективні ігри, які передбачають їх включення у взаємодію з однолітками. Ці ігри використовують після проведення індивідуальної підготовчої роботи і, звичайно, за бажанням самої дитини.

Дитина бере участь у сюжетно-рольовій грі: розкладає чайний посуд за інструкцією педагога (назва імені дітей), хороводні ігри «Павучок», «Зайчику сіренький», «Йшов король лісом», «Миші водять хоровод» та інші з дітьми на прогулянці, на музичних заняттях (вихователь Істоміна М.В.).

Вася полюбляє колективні ігри на заняттях у психолога. «Скажи лагідні слова Юлі..», «Добавити разом сумному сонечку промінчики», «Хто який персонаж чи тварина» та інші (психолог Бець К.С.).

Робота з батьками, проектна діяльність.

Бесіди, анкетування. Педагог повинен знати все, що відбувається в житті дитини.

У деяких ситуаціях (показати досягнутий результат для виявлення причини агресії і т.д.) корисна участь мами, тільки в ролі "спостерігача", "перекладача".

Постійно обговорювати з батьками підсумки занять.

Як результат роботи, був створений *розважально-ігровий проект з фізичного виховання «Тато, мама, я – спортивна сім'я»*

Цей проект – результат творчої діяльності дітей з особливими освітніми потребами, їх батьків, вихователів і спеціалістів Центру. Особливість проекту – цілісний, освітньо-виховний простір, створений на основі довірливих партнерських стосунків спеціалістів закладу та батьків, що є запорукою успішної роботи та соціалізації дітей з особливими потребами.

Реалізується проектна орієнтовано-практична діяльність із соціально-побутового орієнтування:

«Дитяче кафе»

Тривалість проекту 2 місяці, проходження у три етапи (підготовчий, основний, заключний).

На трьох етапах велась така робота: ознайомлення з роботою працівників кафе, організація спілкування зі знайомими та незнайомими людьми у незвичних обставинах, поза межами Центру екскурсія до кафе з батьками та зі спеціалістами закладу. Та на заключному етапі практичне засвоєння набутих навичок у занятті – інсценування «Дитяче кафе».

Проект «Прання»

Мета проекту: вчити дітей виконувати елементарні побутові дії. В процесі прання формувати вміння розподіляти майбутню роботу по етапах, завдяки набутих знанням і схемам-алгоритмам. Проводився у три етапи: підготовчий, ознайомлення з професією пралі (похід у пральню) та на заключному етапі – практичне засвоєння набутих навичок на відкритому занятті «Прання».

Дітям хочеться бути як дорослі, діяти, як вони. І тільки один-єдиний вид діяльності допомагає їм втілити мету у життя. Це – *сюжетно-рольова гра*.

«Магазин»

Формувати у дітей розуміння про поняття «магазин»; вчити оформляти магазин, користуватися чеками, брати на себе роль покупця, закріпити правила поведінки при відвідуванні магазину, форми звернення до продавця, до касира.

«Транспорт»

Змінювати поступово маршрути (ритуал), попередньо показавши фото, – куди або до кого їхати, дотримання правил дорожнього руху, разом з дитиною проводити оплату за квиток.

Разом з батьками у побуті закріплювати трудові доручення, навчальні навички самообслуговування та культурно-гігієнічні навички.

Паралельно з нашим закладом відвідують «Томатіс».

Були розроблені та реалізовані короткострокові проекти «Золота осінь», «Новорічний проект», «Мамине свято», в яких підбирались групи з урахуванням індивідуальних особливостей дітей, вік і характер патології.

Реалізовується у вигляді тематичного тижня в навчально-реабілітаційному Центрі.

1. День спостережень (екскурсії, складання «щоденників природи», збір природного матеріалу для створення осінніх пейзажів, зимових виробів разом з батьками).

2. День творчості (тематичні заняття з малювання, аплікації, ліплення, реалізація теоретичних знань у практичній діяльності).

3. Літературна вітальня (театралізація казок, читання літератури за участю батьків).

4. Виставка-конкурс «Осінній пейзаж», «Новорічна казка», «8 Березня».

5. «Осіння розвага», «Новорічна казка», «Мамине свято» (діти водять хороводи, співають пісні, читають вірші, беруть участь у постановці музичних казок, лялькових реприз, ритмічних ігор).

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОТРЕБ РЕГІОНУ У ПРОФЕСІЙНОМУ ЗРОСТАННІ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

В.В.Сиченко,
ректор КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти», голова Вченої ради, Заслужений працівник освіти України, доктор наук з державного управління, професор кафедри освітнього менеджменту, депутат Дніпропетровської обласної ради

Відповідно до законів України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про загальну середню освіту», «Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року», Концепції «Нова українська школа», наказів Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Типового положення про дистанційне навчання», з метою безперервного підвищення рівня професійної компетентності педагогічних працівників, росту їх професійної майстерності, розвитку творчої ініціативи, забезпечення ефективності навчально-виховного процесу на базі КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти» ДОР», впроваджено підвищення кваліфікації та професійної компетентності керівників і педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти Дніпропетровської області.

Основним завданням Академії є забезпечення потреб регіону у професійному зростанні педагогічних працівників, серед них і педагоги, які здійснюють навчально-виховний, корекційно-реабілітаційний процес в закладах загальної середньої освіти для дітей з особливими освітніми потребами, а також впроваджують інклюзивне навчання.

У Дніпровській Академії проводяться двотижневі курси підвищення кваліфікації для вчителів-дефектологів та вихователів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів, навчально-реабілітаційних центрів для дітей з особливими освітніми потребами, вчителів-логопедів, вчителів інклюзивних класів, вихователів (асистентів вчителів інклюзивних класів) закладів загальної середньої освіти, вихователів санаторних загальноосвітніх навчальних закладів, а також однотижневі тематичні курси з питань:

«Українська жестова мова», «Інноваційні технології в системі логопедичної практики», «Петриківський розпис як засіб корекції розвитку дітей з особливими освітніми потребами», «Діти з розладами аутичного спектру в закладах загальної середньої освіти».

Визначення змісту підвищення кваліфікації ґрунтується на вихідних положеннях. Лекційний науково-методичний та практичний матеріал враховує загальний соціально-педагогічний контекст реорганізації системи спеціальної освіти та впровадження інклюзивного навчання. Цей зміст закладає основу для розвитку професійної майстерності корекційних педагогів в умовах «Нової української школи» та опанування педагогами нових компетентностей, що забезпечує безперервність післядипломної освіти.

У системі неперервної освіти гостро поставлено питання розвитку спеціальної освіти, і зокрема, в структурі науково-методичної роботи Академії, кафедри загальної, спеціальної педагогіки, реабілітації та інклюзивної освіти.

У процесі науково-методичної та навчальної роботи зі слухачами курсів підвищення кваліфікації та студентами факультету підготовки та перепідготовки педагогічних працівників на якій в період з 2009-2017 рік випущено 461 фахівець за спеціальністю 7.01010501 «Корекційна освіта (за нозологіями)», та у 2018 році 50 спеціалістів за спеціальністю 016 «Спеціальна освіта». Ці педагоги, працюючи з дітьми які мають особливі освітні потреби, успішно поповнили кагорту корекційних педагогів Дніпропетровської області.

Творчою групою науково-методичних працівників кафедри загальної, спеціальної педагогіки, реабілітації та інклюзивної освіти Академії розроблені навчальні програми для спеціальних закладів

та закладів загальної середньої освіти з інклюзивною формою навчання, в яких навчаються діти з особливими освітніми потребами. Співробітниками кафедри проводяться обласні наради, семінари, конференції, вебінари з питань спеціальної педагогіки та інклюзії.

Пріоритетними напрямками роботи кафедри загальної, спеціальної педагогіки, реабілітації та інклюзивної освіти Академії є:

- Проведення науково-методичної роботи на основі теоретико-методологічних, нормативно-правових, організаційно-методичних засад спеціальної педагогіки та інклюзивної освіти.
- Продовження роботи по розробці спеціальних навчально-методичних посібників, рекомендацій, інструкцій, програм, по апробації та впровадженню сучасних інноваційних технологій в практику роботи корекційних педагогів, вчителів інклюзивних класів та асистентів вчителів.
- Надання консультативної допомоги вчителям інклюзивних класів та асистентам вчителів класів з інклюзивним навчанням закладів загальної середньої освіти, з проблем якісної організації інклюзивного навчання.
- Упровадження міжнародного досвіду, в рамках канадсько-українського проекту «Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами в Україні», в практику роботи корекційних педагогів області;
- Мультидисциплінарний підхід в системі спеціальної та інклюзивної освіти;
- Упровадження у навчальний процес спецкурсів, курсів з питання спеціальної педагогіки.
- Науково-методичний супровід логопедичної роботи в умовах закладів загальної середньої освіти.
- Удосконалення навчальних програм та планів факультету підготовки та перепідготовки педагогічних працівників.

Сучасний підхід в системі курсів підвищення кваліфікації, підготовки та перепідготовки педагогічних працівників, науково-методичної роботи, використанні інтерактивних, проектних технологій забезпечує професійний ріст сучасного педагога в світлі « Нової української школи».

КОРЕКЦІЙНИЙ ПЕДАГОГ (ВЧИТЕЛЬ-ДЕФЕКТОЛОГ) У СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНОЇ ТА ЖИТТЄВОЇ ПРАКТИКИ УЧНІВ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ

О.В. Мамічева, доктор психологічних наук, професор, декан факультету спеціальної освіти Донбаського державного педагогічного університету;

В.О. Луца, кандидат педагогічних наук, професор, завідувач кафедри логопедії та спеціальної психології Донбаського державного педагогічного університету

Пріоритетним завданням сучасного етапу розвитку країни є становлення нової системи освіти, зорієнтованої на входження у світовий освітній простір, зокрема інклюзивної освіти. Цей процес супроводжується істотними змінами в психолого-педагогічній теорії і практиці навчання та виховання дітей з інтелектуальними порушеннями. Розвиток соціально-економічної ситуації в нашій країні призвів до того, що при підготовці фахівців постають нові завдання, спрямованістю яких на даний момент має стати задоволення потреб особистості в знаннях, які б дозволяли інтегруватись у сучасне довкілля. Тому в умовах глобалізації суспільства актуальною постає розгляд проблеми

розвитку вчителя-дефектолога, який відповідав би запитам і вимогам цього суспільства як зріла особистість із розвиненими професійно-важливими якостями та особисто значущими цілями й мотивами. У цих умовах усе більш гострою постає суперечність між зростаючими вимогами до особистості дефектолога (корекційного педагога) та відсутністю цілісної теорії, що розкриває сутнісні ознаки феномену його професійних здібностей.

Основним компонентом структури професійного розвитку особистості вчителя-дефектолога є спрямованість його діяльності, яка визначає поведінку, ставлення до професії, до своєї праці вчителя, передусім до дитини (спрямованість на прийняття особистості дитини).

Діти з інтелектуальними порушеннями з самого раннього віку мають потребу в спеціальних умовах виховання й навчання. Корекційні заклади спрямовані на підготовку дітей до самостійного життя, соціальної інтеграції та діяльності в природньому соціальному оточенні. Це дозволяє дитині бути готовою до розв'язання соціальних і життєвих проблем професійної підготовки й повноцінного включення в продуктивну трудову діяльність. Однак існує ряд проблем, нерозв'язаність яких перешкоджає інтеграції в суспільство осіб з інтелектуальними порушеннями.

Практика освітнього процесу спеціального навчання та виховання демонструє, що порушення психофізичного розвитку піддаються корекції та певній компенсації. Тому необхідно вивчати і враховувати схильності дітей з інтелектуальними порушеннями, їх нахили, прагнення до певного роду занять і формування відповідної їх об'єктивним можливостям професійної спрямованості для подальшої реалізації позитивних життєвих і соціальних перспектив.

Дітям з інтелектуальними порушеннями дуже складно зорієнтуватися в умовах сучасного ринку праці, тому постає питання про актуальність проблеми досліджень соціально-побутового орієнтування, організації неперервної соціальної і життєвої практики дітей від довілля до завершення навчання у спеціальних закладах освіти. Отже, одним із важливих векторів компетентісно спрямованої освіти в умовах спеціальних закладів, на наш погляд, є розвиток особистості вчителя-дефектолога (корекційного педагога) та його вплив на соціально-життєву практику під час навчання дітей.

Професійний розвиток особистості вчителя-дефектолога враховує інтерес до педагогічної діяльності і здатність нею займатися та емоційне ставлення до діяльності.

Зорієнтований на особливості дитини вчитель завжди визнає неповторність кожного учня, дбає про розвиток його індивідуальних здібностей. Відсутність професійної спрямованості особистості у вчителя-дефектолога (корекційного педагога) призводить до знеосібнення індивідуально-психологічного змісту дитини.

Професійний розвиток особистості вчителя характеризується інтересами, нахилами, переконаннями, ідеалами. На підставі їх аналізу можна зробити висновок, – наскільки значущі для фахівця професійна діяльність та її об'єкт, як глибоко він усвідомлює можливість правильного розв'язання психолого-педагогічних задач; наскільки особистість задоволена своєю діяльністю; які труднощі трапляються в її діяльності і як вони долаються; як співвідносяться професійна стійкість із самооцінкою особистості, рівнем досягнень, здібностями, характером тощо. Тобто професійна спрямованість – суттєва ознака та передумова справжнього фахівця, один із найважливіших суб'єктивних факторів досягнення успіхів у педагогічній діяльності.

Серед різновидів професійної спрямованості особистості вчителя-дефектолога можна виділити:

- активну – полягає у постійній мотивації на розвиток особистості дитини з урахуванням її вікових, індивідуальних та психофізичних можливостей, на формування потреби дитини у вміннях, знаннях та навичках, носієм яких є педагог;
- формальну – виявляється у відсутності адекватної мотивації міжособистісної взаємодії, переживань за результати своєї діяльності, неврахуванні індивідуальних і нових особливостей дітей, формальне виконання своєї професійної діяльності;
- оманливу – характеризується відсутністю потреби у міжособистісних контактах, байдужим ставленням до своєї діяльності, дітей, незацікавленістю у її результатах. Вчитель не займає професійну позицію, його основні інтереси знаходяться поза сферою психолого-педагогічної діяльності.

Професійна спрямованість, активність і мотивація зумовлюють результат професійної діяльності особистості педагога-дефектолога.

Основними складовими формування професійної спрямованості є інтерес до змісту психолого-педагогічної діяльності, усвідомлення свого покликання, відчуття потреби в обраній діяльності та професійна самосвідомість (Я-концепція), що визначає діяльність фахівця, спосіб поведінки, систему дій, спрямованих на себе і на взаємодію з дітьми.

Складова професійної спрямованості самосвідомості вчителя-дефектолога, усвідомлення норм, правил, моделі педагогічної професії, сформованість професійного кредо, концепції психолого-педагогічної праці; співвіднесення себе з професійним еталоном, ідентифікація з професією, очікувана оцінка себе референтними людьми; самооцінка, формування якої найчастіше відбувається стихійно, без належного методичного забезпечення і психолого-педагогічного керівництва. Педагог цілеспрямовано або неусвідомлено фіксує задоволення чи незадоволення собою, поведінкою, впевненість чи невпевненість у власних силах, у зв'язку з цим у нього формується цілісна концепція – впевненість (невпевненість) у собі, здатність (нездатність) впоратися з непередбаченою ситуацією. Переважання в його діяльності конструктивних виходів й напружених ситуацій формує стійку позитивну Я-концепцію, а різні Я-образи несуть у собі однорідну інформацію про його професійні якості. Отже, складається цілісна система ставлень до себе як до фахівця, який діє ефективно, результативно, здатний долати будь-які труднощі.

За необґрунтовано оптимістичної позитивної професійної спрямованості педагог ігнорує невдачі, спричинені його прорахунками, не надає особливого значення необхідності осмислити, проаналізувати ситуацію, з'ясувати причини неблагополуччя. Позитивна Я-концепція з високою самооцінкою часто позбавляє педагога потреби у саморозвитку, самовдосконаленні, підвищенні рівня майстерності, критичному самоаналізі, мотивації. За таких умов професійна діяльність педагога не розвивається. Навіть за обставин, коли факти свідчать про протилежне, його свідомість ігнорує це, акцентує увагу на супротивному.

Нерідко буває, що вчитель-дефектолог (корекційний педагог) бачить у своїй діяльності тільки невдачі, болісно сприймає найменші помилки, свої успіхи пояснює випадковим збігом обставин, допомогою та підтримкою інших людей. Свідомість нав'язує йому дивовижні інтерпретації, заперечення очевидних фактів. Замість спокійного сприйняття, осмислення, аналізу реалій, пошуку шляхів виходу із неблагонадійних ситуацій, у нього виникають страх, образи, ворожість, гнів, відчуття провини. Усе це породжує негативні Я-образи, що впливають на формування негативної діяльності. Такий стан часто переживають молоді дефектологи (корекційні педагоги) на початку професійної діяльності. Кожна педагогічна ситуація сприймається ними як невизначена, що загрожує емоційному благополуччю, авторитету, соціальним відносинам. Вони часто переживають страх і незручність за власні невдалі вчинки, докоряють собі за недостатню силу волі, не можуть встояти перед новими внутрішніми чи зовнішніми спокусами. Найчастіше такі люди намагаються уникати ситуацій, що викликають дискомфорт, психічну напругу, зниження самооцінки. Однак у професійній діяльності вчителя-дефектолога це не завжди можливо, оскільки він працює не тільки з дітьми, а й з батьками.

Тому формування професійної спрямованості вчителя-дефектолога (корекційного педагога) та її вплив на соціальну та життєву практику вихованців потребує постійного самопідкріплення. Досвідчений педагог впевнено діє в нових ситуаціях, працює у будь-яких аудиторіях. Обґрунтована, оптимістична, гармонійна, професійна спрямованість зумовлює задоволення професійною діяльністю, конструктивне вирішення професійних проблем унеможливорює хронічні міжособистісні суперечності та конфлікти.

У своїй діяльності вчителі потрапляють у різні ситуації, вирішують проблеми, пов'язані з навчанням, вихованням, перевихованням, іноді зазнають психологічного тиску як з боку адміністрації, так і з боку батьків, переживають внутріособистісні суперечності тощо. Все це вимагає наявності такої значущої риси особистості вчителя, як професійна спрямованість.

Адаптації вчителя до таких ситуацій сприяє його соціально-психологічна толерантність. Вона, як правило, притаманна досвідченим, висококваліфікованим, упевненим у собі фахівцям. Дефектологам (корекційним педагогам) з низьким рівнем професійної спрямованості характерні такі риси, як роздратованість і реактивна агресивність, їхня нетерпимість підвищує схильність до стресу.

Вона значною мірою зумовлена стереотипами особистості, негативними установками міжособистісного оцінювання, рисами характеру (агресивність, егоцентричність, недобррозичливість, домінантність та ін.). Педагоги з високим рівнем професійної спрямованості легше справляються із труднощами освітнього процесу. Педагоги з низьким рівнем часто переживають професійні невдачі, що підвищує стрес-реакції, що негативно позначається на внутрішній локалізації контролю над значущими подіями. Особистісні механізми професійного розвитку вчителів-дефектологів (корекційних педагогів) мають конструктивну спрямованість, що сприяє їхньому професійному зростанню і самореалізації (справжня адаптація). А механізми стійкості дефектологів, які зазнають невдач, відображають ситуативні способи їх подолання (перекладання відповідальності, уникнення ситуацій розв'язання проблем), які гальмують їхню професійну стійкість, та особистісний розвиток. Без сформованої професійної стійкості дефектолог (корекційний педагог) не зможе конструктивно виходити зі стресових ситуацій, ефективно розв'язувати професійні та життєві проблеми, бути соціально адаптованим.

Загальну сформованість професійної спрямованості вчителя-дефектолога задають провідні психолого-педагогічні ідеї, які визначають спосіб розуміння конкретних педагогічних ситуацій, допомагають йому виокремлювати характерні для них проблеми тощо. Уникнення та подолання антиінноваційних бар'єрів забезпечують психологічна і професійна спрямованість вчителя-дефектолога (корекційного педагога).

Таким чином, професійна спрямованість фахівця – це здатність зберегти і використати цінний педагогічний досвід як необхідну основу пропонуваніх інновацій, прагнення конструктивно розв'язувати проблемні педагогічні ситуації. Основним механізмом забезпечення професійної спрямованості є творча особистісна рефлексія, яка створює систему нових життєвих орієнтирів. Сприяючи раціональному вибору оптимальної поведінки у проблемній ситуації, рефлексія стимулює її осмислення та усвідомлення, визначаючи особистісний смисл події. Професійний розвиток особистості вчителя-дефектолога стосується професійної спрямованості, самосвідомості та придатності. Професійно значущою рисою вчителя є стресостійкість. У здійсненні навчально-виховного процесу він повинен володіти розвиненим професійним мисленням, бути здатним до постійної інноваційної діяльності.

Отже, для вирішення потреб спеціальних шкіл для дітей з інтелектуальними порушеннями, навчально-реабілітаційних центрів у кваліфікованих спеціалістах в галузі спеціальної педагогіки та психології на факультеті спеціальної освіти Донбаського державного педагогічного університету (м. Слов'янськ) здійснюється підготовка за рівнями вищої освіти: бакалавр і магістр.

Результати роботи є свідченням вагомого внеску факультету в розбудову освіти осіб з особливими освітніми потребами в Донбаському регіоні та в Україні загалом, насамперед це потужні зв'язки, що підтримуються факультетом із комунальним закладом освіти «Навчально-реабілітаційний центр «Шанс» Дніпропетровської обласної ради» та «Навчально-реабілітаційний центр «Колосок»». Цей зв'язок сприяє взаємозбагаченню досвіду роботи з дітьми з інтелектуальними порушеннями в закладах спеціальної освіти та дошкільних закладах різного рівня, зокрема 42 фахівця центрів здобули освіту на дефектологічному факультеті (нині факультет спеціальної освіти) ДДПУ. Також підтримується постійний зв'язок між закладами за рахунок спільної участі фахівців у семінарах, науково-методичних конференціях, виставках, конгресах, публікаціях та ін.

Перспективи подальшого розвитку зв'язків пов'язані з прогресивними ідеями сучасної спеціальної освіти, які передбачають особистісно-зорієнтоване формування у вчителів-дефектологів (корекційних педагогів) професійно-педагогічних здібностей, цінних орієнтацій, духовності, гуманістичного фахового світогляду на основі стратегічних цілей розвитку, модернізації, реформування національної спеціальної освіти. Цей підхід забезпечить розвиток особистості вчителя-дефектолога (корекційного педагога) нової формації, здатного впливати на самостійне розв'язання соціальних і життєвих проблем учнів з інтелектуальними порушеннями.

ГОТОВНІСТЬ ПЕДАГОГІВ ДО ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

К.С. Торон, кандидат психологічних наук,
Ю.Л. Єфремова, практичний психолог,
навчально-реабілітаційний центр «ШАНС»

Успішна діяльність учителів неможлива без готовності до інноваційної діяльності, саме вона призводить до змін психологічного стану учасників освітнього процесу, впливає на ступінь їх впевненості в своїх силах.

Метою психолого-педагогічного супроводу педагога є забезпечення психологічної підтримки інноваційної діяльності та розвиток психологічної готовності педагогічних працівників.

Структура готовності педагогів до інноваційної діяльності:

-на мотиваційно-ціннісному рівні: формування психологічної готовності до реалізації інновацій;

-на концептуальному рівні: розуміння педагогами сутності нових завдань, інноваційного змісту освіти та її результатів;

-на технологічному рівні: оволодіння педагогом технологіями реалізації системно-діяльнісного підходу з проектування освітнього процесу.

Основною характеристикою психологічної готовності до інновацій у педагогічній діяльності є креативність, висока відповідальність і творча активність.

Успіх освітнього процесу в значній мірі залежить від педагога, здатного опанувати технології, що забезпечують індивідуалізацію освіти, досягати запланованих результатів, мотивованого на безперервне професійне вдосконалення.

Професійна діяльність педагога не буде повноцінною, якщо вона будується тільки як відтворення одного разу засвоєних методів роботи. Така діяльність неповноцінна не тільки тому, що в ній не використовуються об'єктивно існуючі можливості для досягнення більш високих результатів освіти, а й тому, що вона не сприяє розвитку особистості самого педагога.

Ступінь компетентності педагога в інноваційній освіті може бути різним, тому різним буде і рівень його готовності до інноваційної діяльності. Недостатньо лише знати про існування інноваційних освітніх моделей, програм, технологій. Щоб педагог міг добре орієнтуватися в просторі можливостей і міг зробити правильний вибір, він повинен добре розуміти умови їх ефективного застосування. Будь-яка зміна в діяльності повинна бути не тільки актуальною, але й реалістичною, тобто відповідати реально існуючим умовам.

З метою вивчення та експертної перевірки стану наявних ресурсів і можливостей діяльності центрів як експериментальних навчальних закладів всеукраїнського рівня було проведено діагностичну роботу щодо готовності педагогів до інноваційної діяльності. Продовжувалось вдосконалення рівня самоосвіти педагогічних працівників, інноваційного потенціалу педагогічного колективу та його готовності працювати в експериментальному режимі, забезпечення кадровими, інформаційними та матеріально-технічними умовами експерименту. В цілому члени обох колективів продемонстрували достатньо високий рівень готовності до здійснення дослідно-експериментальної діяльності. У педагогів сформоване позитивне ставлення до експерименту та наявна мотивація до участі в ньому, оскільки вони розуміють, що організація і реалізація процесу соціального розвитку дітей з особливими освітніми потребами в умовах навчального закладу відіграє значну роль.

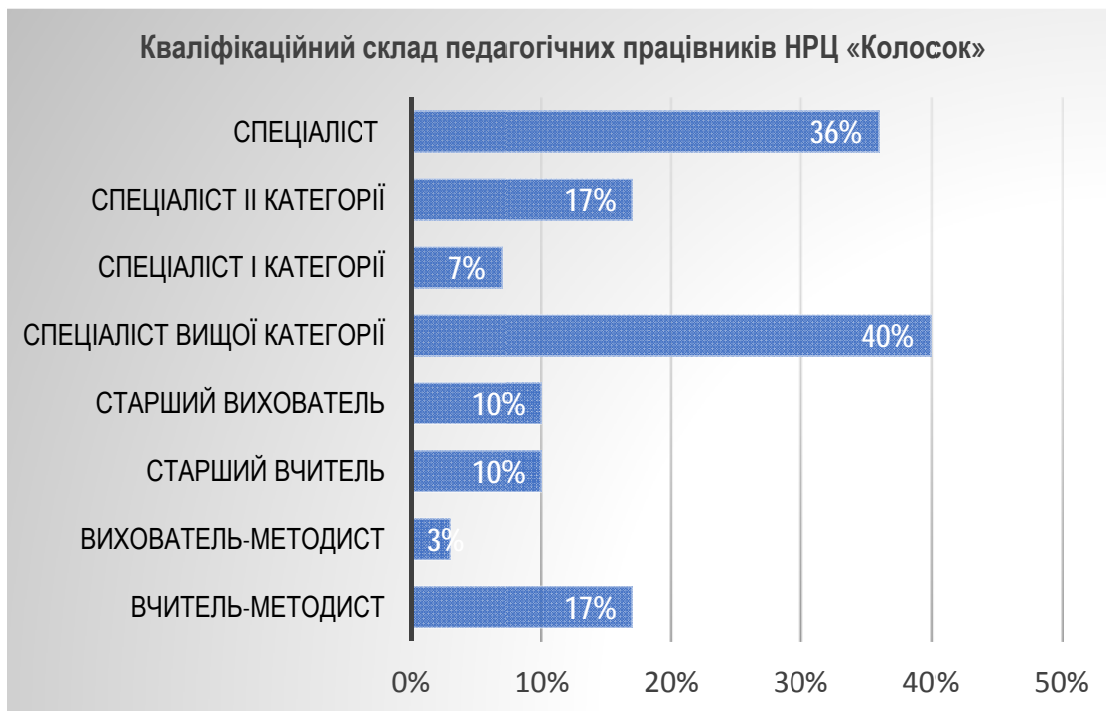
Кваліфікаційний склад педагогічних працівників закладів

Важливим моментом реалізації програми соціальної адаптації дітей із порушеннями інтелектуального розвитку в умовах НРЦ є кадрове забезпечення та готовність педагогів до інноваційної діяльності.

В навчально-реабілітаційному центрі "ШАНС" працює 76 педагогів, серед яких 60 – мають вищу освіту, 9 – середню спеціальну освіту та 7 – базову вищу освіту.

З 30 педагогів, які працюють у навчально-реабілітаційному центрі "Колосок" 23 – мають вищу освіту, 1 – середню спеціальну освіту та 6 – базову вищу освіту.

На початку проведення дослідно-експериментальної роботи з метою вивчення та експертної перевірки стану наявних ресурсів і можливостей діяльності центрів як експериментальних навчальних закладів всеукраїнського рівня було проведено діагностичну роботу щодо готовності педагогів до інноваційної діяльності.

Протягом всього дослідження відбувалось вдосконалення рівня самоосвіти педагогічних працівників, інноваційного потенціалу педагогічного колективу, забезпечення кадровими, інформаційними та матеріально-технічними умовами експерименту. В цілому члени обох колективів продемонстрували достатньо високий рівень готовності до здійснення дослідно-експериментальної діяльності. У педагогів сформувалось позитивне ставлення до експерименту та наявна мотивація до участі в ньому, оскільки вони розуміли, що організація і реалізація процесу соціального розвитку дітей з особливими освітніми потребами в умовах навчального закладу відіграє значну роль.

В цілому члени обох колективів продемонстрували достатньо високий рівень готовності до здійснення дослідно-експериментальної діяльності. У педагогів сформоване позитивне ставлення до експерименту і наявна мотивація до участі в ньому, оскільки вони розуміють, що організація і реалізація процесу соціального розвитку дітей з особливими освітніми потребами в умовах навчального закладу відіграє значну роль.

ВИЩА ОСВІТА В УКРАЇНІ: ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЯ, РЕФОРМИ, НОВОВВЕДЕННЯ

М.К. Шеремет,

*доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри логопедії, факультет корекційної педагогіки та психології НПУ ім. М.П. Драгоманова*

Говорячи про інтернаціоналізацію української вищої освіти, зокрема, стосовно підготовки корекційних педагогів, слід підкреслити важливість цього процесу та зазначити, що його можливо забезпечити не лише шляхом зміни нормативних актів. Для цього також необхідні пропозиції від вищих навчальних закладів, міжнародний досвід університетів, який вони зможуть передавати іншим закладам і самі його примножуватимуть. Інтернаціоналізація вищої освіти повинна перестати бути гаслом, а стати повсякденною реальністю.

Серед переваг інтернаціоналізації можна виділити три аспекти.

Перший – це формування зрозумілої для міжнародної спільноти системи вищої освіти, що досягатиметься шляхом інтеграції з європейським простором вищої освіти і дослідницьким простором.

Другий аспект – забезпечення конкурентоздатності українських вищих навчальних закладів. Зазначеного можна досягти підтримуючи міжнародне співробітництво університетів, їх участь у міжнародних проектах і програмах, підвищення якості вищої освіти в середині кожного університету.

Третій – це посилення потенціалу вищих навчальних закладів, підготовка їх до активної участі у міжнародних проектах.

Соціально-економічні та політичні реалії сучасного світу, трансформаційні процеси у вітчизняній системі освіти, вимоги до сучасного фахівця та соціальне замовлення ринку праці спонукають до перегляду окремих усталених поглядів на цілі та завдання вищої професійної освіти загалом і підготовки корекційних педагогів зокрема. Рівень підготовленості випускника повинен відповідати міжнародним стандартам, що дозволить ефективно співпрацювати в глобальному

життєвому просторі. Це вбачається можливим, передусім, завдяки здійсненню прориву в освіті, а потім і в суспільстві в цілому.

В умовах глобалізації для України видається необхідним вивчення передового світового досвіду в усіх галузях життєдіяльності. Інтернаціоналізація вищої освіти, яка є похідним від глобалізації процесом, виявляє проблеми, вирішення яких вимагає вивчення кращого міжнародного досвіду по підготовці фахівців із вищою освітою в різних галузях знань, зокрема, в галузі корекційної педагогіки. Наприкінці 90-х років ХХ століття українська держава взяла курс на євроінтеграцію. Цей процес вважається «фундаментальною складовою зовнішньої політики України». Одним із зобов'язань, взятих Україною перед Європейським Союзом, є здійснення модернізації вищої освіти. В Указі Президента України, що затверджує Національний план дій на 2012 рік щодо впровадження Програми економічних реформ на 2010-2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава», – одне з ключових місць відводиться підвищенню якості та конкурентоспроможності освіти. За положеннями Стратегії Європейської Комісії «Європа 2020», яка була прийнята в червні 2010 р., «розвиток ЄС має базуватися, перш за все, на знаннях та інноваціях». Так, передбачається досягти обсягу фінансування досліджень на рівні 3% сукупного ВВП ЄС. Ще одна мета – 40% молодих європейців повинні мати університетську освіту. Основними вимогами, що висувуються до всіх рівнів освіти, є «багатомовність, інноваційність, креативність та введення інформаційних і комунікативних технологій». Глобалізація спричинила появу нових форм інтернаціоналізації вищої освіти, але надзвичайно важко, або швидше, неможливо для глобалізації дати поштовх для створення єдиної, глобально-прийнятої моделі інтернаціоналізації вищої освіти загалом, та в контексті підготовки корекційних педагогів, зокрема.

В загальному розумінні, інтернаціоналізація ([англ. internationalization](#)) – процес адаптації продукту, такого як [програмне](#), або [апаратне забезпечення](#), до мовних і культурних особливостей регіону (регіонів), відмінного від того, в якому розроблявся продукт. Висловлюємо необхідність пояснення інтерпретації поняття «інтернаціоналізація вищої освіти», яка спирається на визначення, представлене Дж. Найт: «інтернаціоналізація – це процес інтеграції міжнародних, міжкультурних і глобальних елементів в освітні (педагогічні), наукові й адміністративні функції окремо взятої організації». Вона охоплює системи, які прагнуть досягнення конкретних цілей і завдань і підвищення якості вищої освіти та науки, і не повинна перетворюватися на самоціль ні на рівні окремо взятого вищого навчального закладу, ні на рівні системи вищої освіти в цілому.

Інтернаціоналізація освіти, в першу чергу, повинна відповідати цілям та змісту Європейського простору вищої освіти, формування якого відбувається у трьох напрямках (рівнях). Перш за все, це співробітництво між університетами; другий напрям – міждержавне співробітництво, уособленням якого є Болонський процес; третій – наднаціональний процес, що відбувається на рівні і в рамках Європейського Союзу. Звідси випливає, що інтернаціоналізація освіти – поняття багатогранне. Її іманентною рисою є, з одного боку, спрямованість на інтеграцію міжнародної складової в національні наукові дослідження, громадську діяльність, освітні послуги вищої школи, а з іншого – процес інтернаціоналізації повинен бути спрямованим на експорт освітніх послуг і досягнень національної науки.

Звернувшись до історії, можемо стверджувати, що інтернаціоналізація вищої освіти з'явилася у XII столітті, коли у Європі виникли середньовічні університети. Її розвиток можна розділити на 4 фази. В кожній фазі інтернаціоналізація приймала апікаційні форми відповідно до вимог часу. Зі швидким розвитком глобалізації економік інтернаціоналізація вищої освіти увійшла у нову фазу з новими характеристиками, особливо починаючи з 1980-х. Різний соціальний контекст та регіональні особливості, різні рушійні сили визначали розвиток інтернаціоналізації і, відповідно, цілі та завдання вищої освіти. З порівняльної точки зору ми можемо визначити основні характеристики інтернаціоналізації вищої освіти в епоху глобалізації. Рушійні сили, політика і практика в різних країнах зумовлена не лише національними особливостями та політикою, а й викликами і тиском з боку міжнародних, регіональних та глобальних організацій. Різні фактори, особливо стрімка глобалізація економік та розповсюдження інформаційних технологій, введення ринково-зорієнтованих механізмів мають значний вплив на інтернаціоналізацію вищої освіти в окремих країнах. Так, основними рушійними силами інтернаціоналізації вищої освіти наприкінці 90-х стали

економічні фактори в конкурентному глобальному середовищі. Хоча ситуація в розвинених країнах відрізняється від країн, що розвиваються. Розвинені країни, зокрема англійські, розвивають інтернаціоналізацію вищої освіти у дусі прибуткового підприємництва. В більшості країн, що розвиваються, основною рушійною силою є академічні фактори. Зміст інтернаціоналізації вищої освіти характеризується переходом від технічної допомоги країнам третього світу до зростаючої глобальної конкуренції, від особистої мобільності, трансплантації національних моделей чи систем вищої освіти до інтернаціоналізації програм, дипломів, ступенів, транснаціональної освіти та гарантії якості.

Відмінності інтернаціоналізації вищої освіти різних країн зумовлені не лише історичними та географічними передумовами, економічним рівнем і рівнем розвитку вищої освіти, а й статусом використання англійської мови. Як сказав Філіп Альтбах «роль англійської мови впливає на політику у сфері вищої освіти і на роботу окремих студентів і науковців... Англійські продукти всіх видів домінують на міжнародному освітньому ринку».

Отже, інтернаціоналізація освіти є одним із чинників становлення глобального простору вищої освіти й класифікується як зовнішня (міжнародна академічна мобільність) і внутрішня (впровадження світових стандартів, інтернаціоналізація навчальних курсів, міжкультурних програм тощо).

Зупинимося на аналізі внутрішньої інтернаціоналізації для якої характерно:

- інтернаціоналізація навчальних планів; гармонізація програм навчання;
- створення системи визнання навчальних планів і дипломів;
- зростання значущості володіння іноземними мовами й навчання англійською мовою, розвиток навичок міжкультурного спілкування;
- включення в науково-освітні професійні мережі, участь у міжкультурних програмах, розвиток навичок адаптуватися до культурних особливостей глобального академічного середовища, що сприяє особистісному розвитку;
- орієнтація на світові освітні стандарти. Міжнародні організації намагаються розробити міжнародні галузеві професійні стандарти, які б сприяли узгодженню навчальних планів, критеріїв оцінювання якості знань. Як приклад, можна навести розроблений Радою Європи загальноєвропейський стандартизований рівень володіння іноземною мовою. В результаті введення стандарту, багато освітніх закладів переглядають свої навчальні плани. Слід зауважити, що вся робота здійснюється в контексті Нової Стратегії ЄС 2020 (Бухарест, 2012), яка визначає два основних напрями: **інтернаціоналізацію освіти і підвищення її якості**. В умовах конкуренції на міжнародному освітньому ринку успіх можуть забезпечити лише модернізовані й інтернаціоналізовані міжнародні навчальні програми з можливістю викладання іноземними мовами, участю в міжнародних науково-освітніх системах.

Слід зауважити, що інтернаціоналізація стимулює і розвиток самих вищих навчальних закладів. Дослідники виокремлюють елементи культури університету, які необхідно розвивати в умовах інтернаціоналізації:

- лідерство університету в культурному середовищі регіону; проведення міжнародних заходів;
- міжнародне співробітництво викладачів, особисті контакти;
- створення професорсько-викладацькому складу умов для викладання, проведення консультацій за кордоном;
- створення умов для навчання, стажування, наукових досліджень студентів за кордоном;
- надання можливості отримання другої спеціальності з міжнародного профілю на факультетах навчального закладу.

Інтеграція університетів в світові процеси сприяє оновленню науково освітнього, особистісного й організаційного потенціалу вищих навчальних закладів на індивідуальному, інституціональному й системному рівнях. Підтвердженням цього є зокрема спільні наукові праці, які публікуються міжнародними колективами авторів.

Інтернаціоналізація обумовлена економічними, політичними, культурними та освітніми чинниками. Стосовно економічних чинників: інтернаціоналізація вибудовується відповідно до логіки

ринкової економіки, що знаходить вираження в комерціалізації науково освітньої сфери. Ріст конкуренції в цій сфері зумовив зростання ролі маркетингу та міжнародних рейтингів вузів. На розвиток інтернаціоналізації впливають і інформаційно-комунікаційні технології, які вищі навчальні заклади використовують для реклами освітніх послуг, дистанційного транснаціонального навчання.

Резюмуючи вищевикладене, зазначимо, що аналіз проблеми інтернаціоналізації вищої освіти дозволяє виокремити позитивні сторони інтернаціоналізації: оновлення навчальних програм, обмін науково-педагогічними кадрами сприяє модернізації й підвищенню якості підготовки кадрів, здатних діяти в міжкультурному професійному середовищі; підвищення якості наукових досліджень; забезпечення конкурентоздатності випускників; поширення власних цінностей і формування позитивного іміджу країни; міжнародна вища освіта є вагомим джерелом прибутку для національних економік; сприяння культурній експансії.

ВІД ЗНАНЬ – ДО ЖИТТЄТВОРЧОСТІ ТА АКТИВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ДІЇ (ДУМКИ ПЕДАГОГІВ НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНИХ ЦЕНТРІВ «ШАНС» І «КОЛОСОК»)

Ніхто не буде заперечувати цінність теоретичних знань. Але без практичних навичок застосувати в житті теорію практично неможливо. Тому в процесі навчання дітей варто приділяти належну увагу практичним умінням і навичкам. Цінність полягає в тому, що учні вчать, як поводитися, емоційно реагувати на різні ситуації, виявляти й переживати різні почуття; яким чином пізнавати навколишній природний і соціальний світ; як облаштовувати свій побут; яких морально-етичних орієнтирів дотримуватися; як ефективно брати участь у міжособистісному спілкуванні та спільній діяльності.

Наше завдання – **допомогти учням соціально адаптуватися в сучасному суспільстві, виявити вміння застосовувати теоретичні знання на практиці, ставити та вирішувати практично спрямовані фахові завдання.** Виходячи з досвіду роботи, можу сказати, що для учнів з особливими освітніми потребами практичний матеріал краще закріплювати у грі. У грі дитина поступово вчиться бачити себе так, як її бачать інші, у неї розвивається самопізнання, *формується вміння застосовувати знання з різних навчальних предметів і власного життєвого досвіду для вирішення навчальних практичних завдань.*

Систематично вживати бальзам мудрості, коктейль творчості, каву бадьорості, відвар пунктуальності, настій терпимості, екстракт людяності...

Виконуй все це ретельно і будеш вічно молодим.

***О.В. Стасюк, учитель початкових класів,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»***

Дитина «вилетіла» у самостійне життя. Побажаємо їй щастя, удачі, здійснення мрій. А перед цим була важка робота – засвоєння норм співжиття, спілкування, здобуття досвіду. Щодень, щохвилини ми вчили учнів взаємоповаги, самоповаги, самодисципліни. Звичайно, життя внесе свої корективи. Не буде вже опіки батьків, вчителів, необхідно буде самостійно приймати рішення.

Часто зустрічаю наших випускників на вулицях міста. Це Іра В., Павло Г., Світлана М., Ганна Г., Вікторія К., Андрій М. та ін. Діти вітаються, розпитують про однолітків, діляться новинами, розказують про своє навчання. І я радію, що вони знайшли себе, орієнтуються самостійно в місті, невимушено спілкуються. Отже, працювали ми не даремно. А як приємно було зустріти в магазині АТБ за касою нашу випускницю Альону В. Учениця реалізувала себе, стала корисною суспільству.

І хоча життєва дорога кожної людини вкрита терном, переконана, що наші випускники будуть долати її з честю, вчитимуться жити і перемагати.

У цьому році я випустила свій клас. Шість учнів (Олексій Б., Ганна Г., Павло Г., Світлана К., Данило Ш., Олексій Ю.) навчатимуться в професійно-технічних училищах. Здобуватимуть професії маляра, квітникаря-декоратора. Сподіваюсь, що вони зрозуміли необхідність навчання та зуміють реалізуватися і бути конкурентно спроможними.

***Н.В. Пономаренко, вчитель української мови і літератури,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»***

Соціальна компетентність є складовою життєвої компетентності учнів, яка характеризує їх спроможність налагоджувати продуктивну взаємодію з іншими людьми, працювати в команді, знаходити консенсус, запобігати конфліктам, приймати самостійні рішення, відповідати за їхні наслідки для оточення, ціннісно ставитися до довкілля та власного «Я».

Оскільки особистість – істота соціальна, то формат соціальної компетентності охоплює як соціальні мотиви, знання, навички, необхідні для успішної взаємодії із соціальним середовищем, так і самопочуття та самосприйняття особистості в мінливому соціумі. Прояв соціальної компетентності учня під час процесу соціалізації характеризується такими показниками:

- приймати соціальні правила і норми, знаходити правильні орієнтири для побудови своєї соціальної поведінки;
- проявляти гнучкість у сприйнятті нових вражень та їх оцінці, прилаштовуватися до вимог соціальної групи, зберігаючи водночас власне обличчя;
- добирати корисні для свого соціального розвитку ролі, поводитися відповідально, співвідносити чекання інших із власними можливостями і домаганнями;
- орієнтуватися у своїх правах та обов'язках;
- уміти брати до уваги думку інших людей, рахуватися з їхніми бажаннями та інтересами, визнавати сильні сторони;
- гнучко поводитися з партнерами по спілкуванню; адекватно реагувати на їхні слова і дії; вміти вислуховувати, погоджуватися, відстоювати власну точку зору, домовлятися;
- виявляти толерантність, емпатію, здатність співчувати і співрадіти;
- налагоджувати з однолітками та дорослими гармонійні взаємини, домовлятися з ними; уникати конфліктів або розв'язувати їх мирним шляхом, утримуватися від образливих слів та агресивних дій;
- оптимістично ставитися до труднощів, уміти мобілізуватися на їх подолання; проявляти витримку в стресових ситуаціях;
- бути здатним до самопокладання відповідальності; ініціювати допомогу та підтримку іншому;
- розраховувати на себе, на рідних, близьких, знайомих, товаришів;
- гідно виграти та програти;
- узгоджувати свої бажання з можливостями та вимогами;
- контролювати та регулювати свою поведінку, утримуватися від негативних проявів;
- довіряти власному досвіду, спиратися на реалістичну самооцінку;
- уміти в разі потреби звернутися до людей за допомогою;
- володіти мовленнєвим етикетом, бути здатною ініціювати, підтримати та культурно завершити розмову;
- уміти тримати дистанцію, відчувати межу бажаної-небажаної поведінки;
- орієнтуватися в понятті «авторитет», пов'язувати його зі справжніми чеснотами і цінностями;
- поводитися совісно за відсутності контролю з боку дорослого;
- бути людиною, справедливою людиною, вміти приймати точку зору іншої людини.

***В.О. Надтока, вихователь
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»***

Ми виховуємо особистість, яка житиме у суспільстві, буде працювати в колективі, тому важливо з початкових класів учити дітей жити у колективі, учити жити в ладу не лише із самим собою, але і з іншими. Соціальна та життєва практика – такий вид діяльності, в ході якого дитина отримує позитивний соціальний досвід, отримує навички соціальної компетентності і реальних дії в суспільстві: соціальній групі або стосовно до окремих людей. Тому школа – майданчик соціальної практики. Напрямами соціальної та життєвої практики у нашому Центрі є участь дітей у шкільному самоврядуванні на рівні класу і школи, різні види змагань, інтелектуальна творчість (конкурси малюнків, виробів), участь у художній самодіяльності з виступом на конкурсах «Повір у себе», «Новорічна казка» та інших. Напрямок соціальної та життєвої практики є також чергування у класі та школі (спальні, їдальні), практична діяльність на шкільному подвір'ї, у шкільних майстернях та інше.

***Ж.С. Калюкова, вчитель природознавства,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»***

Людина повинна робити те, до чого має хист і здібності. Таку працю вона виконуватиме залюбки і найкраще. Це принесе користь людині і всьому суспільству. Сучасний період соціально-

економічного розвитку суспільства докорінно змінив вимоги до рівня вихованості, озброєння знаннями, формування характеру молодої людини, яка вступає у самостійне життя. Учень повинен бути готовим до вирішення складних життєвих питань. Завдяки правильному формуванню в учня культури життєдіяльності, він продуктивно будує своє повсякденне життя, правильно визначає лінії життя; формує навички соціальної взаємодії, здатний до розв'язання життєвих проблем, вироблення власного стилю життя; засвоює основні норми суспільного життя, розкриває творчі можливості, здатний до самоорганізації й саморозвитку через організацію соціальної практики.

***Ю.І. Шпилєва, вихователь,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»***

Найбільш важливим періодом соціалізації є шкільний вік, коли дитина не лише набуває знання, формує власний світогляд, але й отримує навички самоконтролю, взаємодії з колективом, уміння вирішувати складні життєві ситуації. Саме в освітньому процесі відбувається розвиток і самовдосконалення особистості, у першу чергу, потреби у самоствердженні та самореалізації, що є невід'ємною частиною соціальної і життєвої практики сучасної людини. Успішною реалізацією набутих умінь і навичок у звичайних життєвих ситуаціях – є виконання ролей, необхідних для суспільного життя: громадянина, трудівника, сім'янина, товариша.

Саме тому виховання молодого покоління має бути орієнтоване на розвиток соціальності індивіда, який буде соціально активним, соціально мобільним і соціально зрілим, оскільки в сучасних умовах вже не можна обмежитися лише засвоєнням людиною суспільно визнаних норм і правил, соціального досвіду. Особливу роль відіграє вміння учнів грамотно організувати свій простір і створювати своє оточення.

***О.Ю. Бондаренко, вчитель географії,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»***

Необхідно навчити дитину створювати атмосферу доброзичливого спілкування. Програмувати свою індивідуальну діяльність, інтенсивність, обсяг роботи, не ставлячи їх у залежність від інших людей. Достатньо великий обсяг соціалізації, який діти отримують у навчально-реабілітаційному центрі, дозволяє їм бути готовими до самостійного життя. Необхідно самим навчитися будувати своє життя, спілкуватись з однолітками, не розраховуючи на підтримку батьків.

***Н.М. Швець, вчитель трудового навчання,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»***

Соціальна і життєва практика учнів очима педагогів – це засвоєння соціальних норм учнями для подальшого використання їх в житті. Така практика загалом не може відбуватись тільки в стінах навчального закладу, вона в більшій мірі повинна реалізовуватись в соціумі за допомогою екскурсій, рейдів допомоги та звичайних бесід з іншими людьми.

***К.І. Юденкова, педагог-організатор,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»***

Усі діти, які навчаються у нас в центрі, отримують таку практику. Тут працюють майстри своєї справи, досвідчені педагоги, творчі та ініціативні вчителі та вихователі, які докладають максимум зусиль, віддають весь свій досвід, знання дітям, допомагають кожному з них знайти свій шлях, своє місце у житті нашого суспільства.

***О.О. Сафєнкова, вихователь,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»***

Педагог у житті учнів є своєрідним наставником, людиною, яка має допомогти учням пізнати себе, навчити вирішувати проблеми конструктивним шляхом, керувати своєю поведінкою, долати труднощі і радіти кожній хвилині життя. Робота педагога – це наче робота садівника, який доглядає за різними рослинами. Він має розуміти, чому одна рослинка потребує сонечка, а інша любить тінь; одна прагне знаходитись біля води, а інша – на сухопутті.

Відпускаючи учнів у доросле життя, педагог має бути впевненим у тому, що дитина зможе про себе подбати. Спoglядаючи за відносинами між учнями у колективі, можна зробити висновки щодо того, як діти можуть взаємодіяти з іншими, як вони справляються із поставленими перед ними проблемами та складними життєвими ситуаціями. За допомогою педагога учні можуть здобути базові компетентності, які будуть необхідні їм у подальшому житті. Важливим є надати знання, уміння та навички, які допоможуть учням у навчанні в професійно-технічних училищах, а потім у роботі та майбутній родині.

***О.В. Дяченко, вихователь,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»***

Соціальна і життєва практика необхідна для комфортного безконфліктного життя. Прищеплюючи учням норми поведінки в соціумі, педагоги відкривають двері до спілкування в подальшому житті, бо якщо людина не вміє спілкуватися, то їй важко реалізуватись у житті.

***Т.С. Скакодуб, учитель трудового навчання,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»***

Мені, як учителю, приємно бачити, як діти використовують у повсякденному житті усе те, чого я їх навчила. Вони приходять до школи маленькими, нічого не вміючими дітлахами. І кожен день, здобуваючи ті чи інші знання, використовують їх у грі, у коридорі при зустрічі з дорослими або однолітками. Приємно бачити та чути, що діти стають дорослішими, вміють чемно поводитися у суспільстві, виявляють свої знання на інших уроках. Є діти, які мало спілкуються та розмовляють, однак вдома батькам розповідають, що робили на уроках і чого навчились. Це вражає і дає натхнення працювати.

***Л.В. Дмитрієва, вчитель початкових класів,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»***

«Чи бачиш, у нас тут треба бігти з усіх сил, щоб залишатися на місці.

А якщо хочеш потрапити куди-небудь, треба бігти ще швидше».

Льюїс Керролл «Аліса в країні чудес»

У всьому є своя мораль, потрібно тільки вміти її знайти.

Для наших особливих дітей це дуже складно, а ми, вчителі, які дають фундамент їм на подальше життя, повинні спочатку зацікавити дітей навчанням, щоб у них було бажання розвиватися, навчатися, пізнавати і адаптуватися в суспільстві. Адже діти у майбутньому зустрінуться з життєвими проблемами.

***Ю.С. Давиденко, вихователь,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»***

Проблема соціальної адаптації дітей залишається найбільш актуальною. Складовою самопідготовки вважаю корекційно-розвивальну роботу, під час якої проводжу комплекс різноманітних завдань і вправ із формування та виправлення: пропоную ігрову форму, користуємося картками, схемами, ілюстративними матеріалами, що діти дуже люблять. На гуртковій роботі та індивідуальних заняттях використовую різноманітні вправи на розвиток дрібної моторики – діти з задоволенням роблять аплікації, працюють із пластиліном, із клеєм. В учнів завжди позитивне ставлення до виконання практичних завдань.

***Л.І. Арасланова, вихователь,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»***

Соціальна і життєва практика учнів очима педагогів – це, перш за все, прийняття. Приймати дитину – значить бачити її індивідуальність: несхожість на інших, надавати їй можливість бути такою, якою вона є. Як ми оцінюємо дітей, так вони оцінюють і себе, і врешті-решт, такими вони і стають. Справжня любов і є – прийняття, її формула не «люблю тебе, тому що ти гарний», а «люблю тебе тому, що ти є, люблю таким, яким ти є!» Основний напрям становлення дитячої особистості, її

психологічного самопочуття визначається задоволенням у сім'ї найголовніших потреб: любові та довіри, самостійності і почуття захищеності, самоствердження та визнання. Відбувається це, насамперед, у взаєминах з батьками, оскільки характер батьківського ставлення та їх взаємини з дитиною є основною умовою психічного, фізичного та духовного розвитку, все це є основним фундаментом у подальшій життєвій практиці та соціалізації дитини. З боку педагогів важливе сприяння природному прагненню учня пізнати та контролювати власне майбутнє, створення необхідних умов для оволодіння техніками життєвого прогнозування, осмислення та узагальнення власного досвіду життєпередбачення, стимулювання зацікавленості створенням практично зорієнтованої картини власного життя в майбутньому – життєвої перспективи.

***Є.О. Обозна, вчитель початкових класів,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»***

Педагог, який добре обізнаний з темою, досконало володіє ефективними формами і методами освітнього процесу, методикою проведення різних форм виховної, фізкультурно-оздоровчої роботи; кожне заняття намагається проводити творчо, цікаво, використовуючи інноваційні форми роботи, новинки методичної літератури. Педагогічне кредо вихователя: «Вихователь повинен знати і відчувати, що на його совісті доля кожної дитини, що від його духовної культури та ідейного багатства залежить розум, здоров'я, щастя дитини, яку він виховує». Його методика ґрунтується на знанні психологічного і валеологічного аспектів педагогічного процесу. Він вміло володіє увагою колективу вихованців, швидко знаходить індивідуальний підхід до кожного учня, створює у кожного стійкий інтерес до занять.

Також педагог застосовує різноманітні форми виховної роботи: бесіди, години спілкування, «круглі столи», усні журнали, заочні подорожі, музейні уроки, просвітницькі години, конкурси, тренінги та ін.; використовує фронтальний, груповий, коловий та індивідуальний методи організації діяльності учнів. У цих процесах змінюється і сама роль вихователя: він стає координатором, партнером, співавтором, консультантом.

Свою виховну роботу вихователь спрямовує на формування у дітей особистісних рис громадян української держави, розвиненої духовності, фізичної досконалості, моральної, художньо-естетичної, трудової, екологічної культури, виховання шанобливого ставлення до родини, формування навичок здорового способу життя.

На уроках, самопідготовках і виховних заходах широко використовуються систематизовані матеріали та інтерактивні методи. Велику увагу під час занять необхідно приділяти санітарно-гігієнічним вимогам.

Отже, можна зробити висновок, що вихователь прагне зробити кожну дитину щасливою в родинному, професійному, громадському та державному житті, тобто в життєтворчості. Свою виховну діяльність спрямовує на співтворчість дітей і дорослих для формування таких життєвих компетентностей, які нададуть кожному учневі можливість обрати свій шлях у житті, забезпечать комфортне життя в соціумі.

***І.В. Пілатова, вчитель початкових класів,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»***

Дитині потрібні не тільки знання, але і достатній рівень життєвої компетентності, сформованість таких особистісних якостей, які допоможуть знайти своє місце у житті, визначитися з колом своїх інтересів та уподобань, стати активним членом суспільства і щасливою, упевненою у власних силах людиною. Загальновідомо, що дитина не тільки готується до життя, вона вже живе. Тому кожен учитель повинен «озброїти» учнів основами наук, пам'ятаючи, що у кожного з них є свій внутрішній світ, свої уподобання, бажання, потреби, цінності, радощі і прикрощі, здобутки і невдачі, здібності і прагнення до їх реалізації. Соціалізація учнів починається з самих дітей, тобто з їхнього бажання.

***А.В. Різченко, вчитель фізичного виховання,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»***

Соціальна і життєва практика вихованців з особливими освітніми потребами, на мою думку, базується на навичках і вміннях, які діти отримали в родині, навчальному закладі, в суспільному оточенні. Ці учні володіють потенціалом для життя та роботи в суспільстві, якщо вони отримують належне навчання та виховання. Проте соціальна і життєва практика у дітей цієї категорії на низькому рівні. Без інструкції вони часто не виконують своїх обов'язків. Починаючи навчання в закладі, діти часто не вміють себе обслуговувати, не розуміють інструкції, це свідчить про недостатню увагу з боку дорослих до особливої дитини і призводить до зниження соціально-побутового орієнтування. Навчальний підхід до розвитку соціальних і життєвих навичок поєднує повсякденні, соціальні та професійні навички з виховними заходами, які допомагають учням навчатися самостійно функціонувати в суспільстві.

Кожен учитель, який працює з дітьми з особливими освітніми потребами, з кожним новим учнем стикається з новими конкретними проблемами, кожна дитина відрізняється від будь-якої іншої. У дітей різна соціальна та життєва практика, різні потреби, різні моделі поведінки, різні проблеми і різні таланти. І саме на підвищення рівня соціальної і життєвої практики потрібно спрямувати організацію освітнього процесу. Три основні питання в діяльності вчителя, які необхідно вирішити, – це повсякденне життя, особисті (соціальні) та професійні навички. Педагоги повинні стати прибічниками для кожної дитини з особливими потребами та підкреслити «практичну» життєву досвідченість.

***С.В. Глухова, вчитель математики, фізики і хімії,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»***

Соціальна і життєва практика учнів очима педагогів – гурткові форми занять, що об'єднують групи учнів для проведення з ними позакласної діяльності за відповідним планом і програмою протягом певного періоду. Масові заходи, які охоплюють відразу значну кількість учнів в якості слухачів, глядачів, учасників. Індивідуальна робота з окремими учнями, яким даються ті чи інші завдання.

***В.В. Терещенко, вчитель трудового виховання,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»***

У навчально-реабілітаційному центрі є багато спеціальних кімнат, майстерень, де вихованці набувають спеціальних умінь і навичок, необхідних їм у самостійному житті. Уроки соціально-побутового орієнтування дають дітям змогу отримати такий досвід, розвивають їх і дають поштовх для професійного розвитку. В загальноосвітніх школах таких уроків немає, а питання залишаються. Якщо дорослі родичі не навчають дитину, як саме здійснювати побутові справи (наприклад, відправити листа або приготувати певну страву), то опанування необхідними для дорослої людини соціально-життєвими процесами відбувається пізніше, шляхом проб і помилок. Звичайно, для будь-якої дитини краще навчатися таким речам під наглядом досвідченого педагога.

***О.А. Анохіна, вихователь,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»***

Для того, щоб соціальна адаптація дітей з особливими освітніми потребами у житті проходила комфортніше, вважаю, що необхідно ввести практику спілкування з однолітками на рівні єдиних інтересів, творчого потенціалу та особистих вмінь. Треба надати можливість дітям ділитися своїми надбаннями один з одним.

***Ю.Л. Єфремова, практичний психолог,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»***

Соціальна і життєва практика учнів очима педагогів:

- вміння гнучко поводитися з партнерами по спілкуванню, адекватно реагувати на їхні слова, дії, вміти вислуховувати, погоджуватися, відстоювати власну точку зору, домовлятися;
- виявляти толерантність, емпатію, здатність співчувати і співрадіти;

- налагоджувати з однолітками та дорослими гармонійні взаємини, домовлятися з ними, уникати конфліктів або розв'язувати їх мирним шляхом, утримуватися від образливих слів та агресивних дій;
- оптимістично ставитися до труднощів, уміти мобілізуватися на їх подолання, проявляти витримку в стресових ситуаціях;
- ініціювати допомогу та підтримку іншому;
- бути людиною, справедливою людиною, вміти приймати точку зору іншої людини тощо.

**Ю.С. Сосніч, учитель-логопед,
навчально-реабілітаційний центр «Колосок»**

Кожна дитина вільна, кожна дитина має можливість обирати. Обирати свій шлях, свою поведінку на цьому шляху, обирати себе та інших.

Чим у цьому допомагають педагоги? Ми надаємо дітям спектр можливостей, у яких вони можуть опинитись у різних ролях та обрати для себе потрібний комунікативний жанр.

Розвиток поведінкових та комунікативних навичок – найважливіше завдання.

Уміння дитини регулювати свою поведінку, контактувати з оточуючими — це умова сприйнятливої адаптації у житті.

Чим більше соціальних взаємодій отримає дитина, тим більше соціальних адаптацій вона буде мати. Соціальна взаємодія з однолітками, дорослими та молодшими. Можливість бути не зайвим на кожному віковому рівні соціальної взаємодії.

Життєва практика учнів – це їх творча реалізація, реалізація свого призначення та удосконалення свого потенціалу. Це можливість кожного учня розвиватись всебічно і мати до чогось особливий інтерес. Це і музика, і ліплення, і танці, і малювання, і читання та ін.

Маючи вибір, дитина обирає! Знаючи, що робити з обраним, – дитина росте!

**К.О. Рубльова, практичний психолог,
навчально-реабілітаційний центр «Колосок»**

ДИТИНА-ТВОРЕЦЬ І ПРОЕКТУВАЛЬНИК ВЛАСНОГО ЖИТТЯ

І.Г. Єрмаков,
кандидат історичних наук

Метод проектів – життєва практика усієї школи.

Життя – це проблема, яку повинні розв'язувати ми.

Хосе Ортега-і-Гассет.

Кожна людина – проект світу і смислу. І несе в собі особливу місію. У цих глибоких за змістом словах закладена проектна сутність життєтворчості – серцевини компетентісно спрямованої освіти, яка зорієнтована у XXI століття, коли перед людством постає завдання – створити собі нову якість буття, оскільки бути людиною – означає стати нею, і це нескінченний процес самотворення.

Проект, проектування – дія свободи "нечуваний акт свободи суб'єкта". Не випадково в екзистенційній філософії проект розглядається не із його статусу, а крізь призму особистості, автономної і вільної, яка сама себе проектує. Проектування – як прокинутість вперед – назустріч майбутньому, захоплення майбутнього. Подвійний рух, який переживає суб'єкт, оскільки сам він - не що інше, як результат проектування самого себе; "людина" завжди попереду себе". Отже, людина визначається через свій проект, творячи себе працею і практикою.

Як справедливо зазначив В.С. Братусь, "людина тут істинна не в модусі наявності, а в модусі можливості, майбутньостворення, вірніше – в напруженні полюсів суцього і бажаного, наявного і можливого".

Освіта виступає як спосіб входження у цілісне буття культури, осягнення і здійснення особистістю смислу життя.

При цьому виділяються три основні форми духовної спадкоємності: знання, цінності і проект. На жаль, із цих обов'язкових форм у просторі освіти знаходить належне відображення лише одна форма – знання. Оскільки знання є підсумком пізнавальної діяльності людини, цінності – продуктом його орієнтаційних і світоглядних прагнень, а проект (модель майбутнього) – відображенням духовно-перетворювальної практики і первинною фазою будь-якого виду діяльності, – стає очевидним невідповідність (неадекватність) сучасної освіти структурі людської діяльності і культури. І знання, і цінності, і проект присутні у діяльності людини у нерозривній єдності, хоча на етапі індустріального розвитку вони виділились у специфічні галузі культури: гносеологію, аксіологію, практиологію.

Новий тип освіти формується як проектний у своїй сутності, орієнтований на життєтворчість, методологічність, становлення ментального майбутнього, культуротворчість. При такому розумінні освіта перестає бути "знанневою", раціонально-просвітницькою і стає механізмом плекання людини як творця і проектувальника свого життя, організації індивідуальної траєкторії розвитку особистості. Особлива роль відводиться тут самотворенню, самобудівництву, здійсненню життя як проекту, спрямованого на розкриття сутнісних сил, духовного зростання молоді людини.

Проектна парадигма освіти актуалізується сучасною надзвичайно динамічно постіндустріальною фазою цивілізаційного розвитку, непрограмованістю культурно-історичного процесу та ймовірним характером соціальних перспектив, що перетворює людину, її життєвий, моральний і інтелектуальний потенціал у головний фактор прогресу суспільства.

Як парадигма освіти, проектність означає:

- врахування перехідного характеру і високої динамічності культурно-цивілізаційного розвитку;

- проблемно-діяльнісний підхід до змісту освіти у 12-річній школі;

- спрямованість на досягнення нової якості освіти, в основі якої плекання конкурентноздатної, соціально мобільної, компетентної особистості, яка вмє приймати рішення і нести за них відповідальність;

- продуктивність освіти, доміантними якої є соціально значущі продукти, включення учня у різні види діяльності;

- контекстність навчання і виховання, подолання його схоластичності і споглядальності;

- новий підхід до знання як інструмента розв'язання життєвих і соціальних проблем, освоєння життєвих і соціальних ролей, утвердження сталого розвитку. Смысловий акцент освіти зміщується із пізнання на "перетворення", створення нового продукту на "Я-участь" у творенні власного життя, культури, тобто досягається пролонгація освітнього процесу за рамки формального знання, його вихід на цілеспрямоване перетворення дійсності. Проектний підхід до освіти покликаний подолати існуючі суперечності між:

- цілісністю культури і технологіями її фрагментарного відтворення через знаннецентричний тип освіти;

- соціокультурною (культуроконтекстною) та особистісною обумовленістю становлення людини і знеособлено-імперативними методами навчання і виховання;

- неперервними змінами у змісті; зростаючим обсягом знання і життєвим характером базових інформаційних технологій освіти.

Неперервне проектне навчання забезпечує перехід від споглядальної до діяльнісної освіти, від розуміння реальності "якою вона є, відкриття і репрезентації природи до її перетворення у відповідності із цілісними устремліннями суб'єкта".

На перехідному етапі розвитку українського суспільства особливої значущості набуває проблема проектування людиною нових життєвих стратегій, компетентності, посилення

гнучкості й мобільності соціальної поведінки. Чим вищий життєвий ресурс людини, чим ширші її соціальні можливості, тим легше їй здолати кризові настрої, оволодіти конструктивно-перетворювальною позицією.

Компетентне ставлення особистості до життя означає потребу в проектуванні свого життя, самопізнанні, саморозумінні, саморегуляції у різних видах творчої діяльності; оволодіння науковими знаннями про сутність "я", принципами і методами життєздійснення; усвідомлення, організацію свого психологічного часу, життєвого шляху; проблемне бачення свого життя: осмислене розв'язання міжособистісних суперечностей; здатність до об'єктивної оцінки рівнів, сфер і меж поширення своєї життєвої активності; усвідомлену й адекватну оцінку результатів своєї життєтворчості; філософське, етичне осмислення свого життя.

Парадигма життєтворчості дедалі активніше впроваджується у навчально-виховний процес дванадцятирічної середньої школи, формуючи фактично нову освітню стратегію.

Життєтворчість – особлива, вища форма виявлення творчої природи людини. Вона сприяє самостійному вибору особистістю стратегії життя, розробці життєвих планів і програм, вибору та використанню засобів, необхідних для реалізації індивідуального життєвого проекту.

Проектуючи творчо своє життя, розробляючи і здійснюючи свій індивідуальний життєвий сценарій, особистість оволодіває не лише необхідними знаннями, але й вміннями, зрештою, може самим високим мистецтвом – мистецтвом жити. Мистецтво жити – це особливе вміння і висока майстерність у творчій побудові особистістю свого життя, що базується на глибокому його знанні, розвиненій самосвідомості і володінні системою засобів, методів, технологій програмування і здійснення життя як індивідуально-особистісного життєвого проекту. У чому ж полягає суть концептуальних засад життєтворчості?

Людське життя під кутом зору її суб'єктивних, активно-творчих засад виступає як проблема творення життя особистістю. Якщо проблему життєвого шляху охоплює життєдіяльність особистості в єдності об'єктивних умов і суб'єктивних устремлінь, то життєтворчість зосереджується на проблемі творення себе, побудові власного життя, виходячи із особистості, її духовного світу, світогляду, цілей, прагнень, у кінцевому підсумку розуміння нею сенсу життя.

Характер самоствердження особистості, сутність її життєтворчості можуть бути визначені завдяки аналізу прийнятих нею рішень у межах вільних виборів, які можливі у її соціальному стані, а також за ступенем активності, нешаблонності, оригінальності, яку особистість проявляє у процесі виконання соціальних ролей. Необхідно відзначити і таку важливу рису, що характеризує людину з погляду її життєтворчості, як цілеспрямованість, уміння підпорядковувати повсякденну свою життєдіяльність досягненню головних цілей.

Процес творчої побудови особистістю життя містить формування образу світу, в якому вона живе, і себе самої як складової частини цього світу; відтворення в своїй свідомості цілісної картини свого життя як індивідуальної історії в її часовій і просторовій перспективі і ретроспективі.

У процесі проектування та здійснення життя можна визначити дві стадії. Перша стадія – це формування життєвої концепції, життєвого кредо, розробка стратегії життя, життєвих планів та програми. Друга стадія – процес реалізації розробленого життєвого проекту. Певна річ, ці стадії можуть бути розрізнені лише умовно, оскільки в реальній життєдії вони перехрещуються. Осмислення, проектування життя – процес, який розтягується фактично на весь період людського життя. У нього вплітається діяльність щодо практичного здійснення життєвих задумів, коригування життєвих цілей, іноді це виливається у докорінну зміну лінії життя, її напрямку, змісту, динаміки.

У технології життєтворчості розробка стратегії життя є вузловою ланкою.

Стратегія життя – це ідеальна, імовірна, динамічна модель свідомої побудови і здійснення особистістю свого життя з урахуванням життєвої перспективи, в якій знаходять відображення ключові цілі особистості, суперечності між суспільними і життєвими цілями, а також між цілями, реальними можливостями їх досягнення; фіксується життєва позиція і головна життєва лінія; визначається проекція наступного життєвого шляху особистості.

Стратегія життя складається з трьох тісно пов'язаних між собою етапів: 1) вибір вирішального для людини напрямку, способу життя, визначення головних цілей життя, етапів їх досягнення і послідовність цих етапів. Стратегія виникає спочатку як задум життя, її ідеальний план, який потім

потребує здійснення на практиці, що неминуче пов'язано з подоланням суперечностей; 2) вирішення суперечностей буття, досягнення особистістю своїх життєвих цілей і планів; 3) життєва стратегія фіксує процес творення особистістю цінностей свого життя.

При розробці життєвої стратегії особливу роль відіграють смисложиттєві орієнтири і цінності. Вони визначають зміст ключових життєвих цілей, вибір засобів їх досягнення. Смисложиттєві орієнтири – це своєрідні форми прийняття, переживання, оцінки індивідуальних життєвих прагнень і дій особистості, упорядкованих цілей і цінностей, які цілеспрямовують весь життєвий процес людини, будучи наслідком індивідуальних виборів.

Життєвий замисел і проект, наповнюючись змістом, переростають у життєву програму. У ній вибудовується послідовність життєвих дій, спрямованих на досягнення життєвих цілей, вимальовуються проміжні етапи і періоди, передбачається набуття необхідних засобів, створення умов: як зовнішніх, матеріальних, організаційних, так і внутрішніх, – психологічних, інтелектуальних, емоційно-вольових.

Життєва програма втілюється в життя за допомогою розробки життєвих планів.

Здатність до життєтворчості, як будь-яке інше обдарування людини, не дається при народженні. На цій стадії вона існує лише у вигляді передумов, які підлягають розвитку в процесі навчання і виховання, саморозвитку індивіда, що обумовлює якісну відмінність у способах життєздійснення особистості на різних етапах її життєвого шляху і накладає відбиток на ступінь розвитку та характер використання особистістю її здатності до самоактуалізації. До усвідомлення життя як творчого процесу самобудування особистість буває часто-густо підведена обставинами свого життя, тими чи іншими життєвими труднощами та колізіями.

У процесі життєвого самовизначення можна виділити три основні етапи: самопізнання, самовиховання і життєвий вибір. Всі три етапи водночас виступають і складовим самовизначенням, і чинниками процесу самосвідомості. Життєве самовизначення з погляду змістовних психологічних і соціально-психологічних характеристик являє собою інтегровану сполуку морально-світоглядного, цілісно-спрямованого і мотиваційного самовизначень особистості. Провідне місце серед компонентів самовизначення посідає ціннісно-цільовий компонент, бо у ситуації життєво значущого вибору, коли доводиться відмовлятися від одних можливостей заради інших, чіткіше проступають ціннісні орієнтири особистості, котрі суттєво відбиваються на характері прийнятих рішень.

У поняття творчого ставлення до життя проблема життєвого шляху виявляється нерозривно пов'язаною зі становленням особистості, проблемою культури життя і світоглядного самовизначення індивіда щодо основних координат природного і соціального світопорядку.

Побудова життя за культурними принципами – це свідомо організований процес, що розгортається на основі життєвих цілей, планів і програми як системи магістральних смисложиттєвих орієнтирів особистості. Остання вибірково освоює простір людської культури, реалізуючи шляхом здійснення основних життєвих виборів надані суспільством можливості унікальним і неповторним чином. Індивідуальний стиль життєздійснення, що виростає із логіки зроблених життєвих виборів, відбиває у кінцевому підсумку міру відповідального ставлення особистості до життя, здатності її до самореалізації і саморегуляції життєвого процесу і власного розвитку в цілому.

Як зазначається у доповіді ЮНЕСКО «Освіта для XXI століття», – протягом усього життя освіта має базуватися на чотирьох «стовпах»: навчитися пізнавати, навчитися працювати, навчитися жити разом, навчитися жити.

Навчитися пізнавати життя, поєднуючи широку загальну культуру із можливістю поглибленого вивчення окремих дисциплін – означає навчитися вмінню вчитися, з тим, щоб скористатися можливостями, які надає безперервна освіта. Навчання мистецтву пізнання передбачає формування в учнів зрілого інтелектуального ставлення до життя: високий рівень інтересу до пізнання, оволодіння системою наукового знання, розуміння суті філософського бачення й осягнення дійсності; здатність до наукових узагальнень емпіричних фактів існування; проблемне бачення й ставлення до світу; здатність до глибокого психологічного розуміння, інтерпретації життєвих явищ і подій, розкриття в них суперечностей і шляхів їх розв'язання; продуктивність, творча спрямованість, прагнення до змін.

Навчитися працювати – це не лише набути професійної кваліфікації, а й компетентності, яка дозволяє особистості зорієнтуватися в різних життєвих ситуаціях і працювати в групі, а також співпрацювати в різних соціальних або виробничих умовах.

Навчитися працювати – означає і передбачає професійне ставлення особистості до життя, інтерес до трудової діяльності, культуру життєвого самовизначення, соціально активне ставлення до життя, оволодіння методами та способами ефективної соціальної взаємодії, освоєння на сучасному рівні політичних, економічних, правових знань; здатність до їх узагальнення, систематизації, інтерес до історії людства, окремої людини, проблемне соціальне мислення й соціальну дію; активне виявлення та розв'язання суперечностей; здатність передбачати наслідки своїх вчинків і дій.

Навчитися жити разом – означає виховувати толерантність, розуміти іншого, відчувати взаємозалежність, здійснювати загальні проекти й бути готовим до врегулювання конфліктів, взаєморозуміння й миру; усвідомлювати потреби інших, розуміти різноманітні моделі й технології існування; знати й цінувати інші культури, сприймати свободу поглядів опонентів; вміти вести зацікавлений діалог, володіти культурою спілкування; поважати життєві принципи партнерів, бути зацікавленим у спільному пошуку найприйнятнішого розв'язання значимих проблем життєвого процесу, виявляти готовність допомогти партнерам у складних ситуаціях; сприяти виробленню взаємоприйнятних норм і правил.

Навчитися жити – це твердження можна розглядати як основне у вихованні особистості, спроможної діяти, виявляючи незалежність, навчитися свідомо передбачати майбутнє, прогнозувати його, визначити життєву стратегію; оволодіти методами рефлексії, діалогу із собою, світом, сучасниками; усвідомити свою життєву місію, мету; зрозуміти сенс життя, зробити правильний життєвий вибір; усвідомлювати масштаб своєї особистості; оволодіти універсальними константами життєвого світу; виробляти в собі потребу в безпеці, стабільності, захищеності, самоповазі, самоактуалізації, самоздійсненні, створювати власний стиль життя; визначити духовні орієнтири; свідомо ставитися до життєвих проблем.

Оволодіння мистецтвом життєтворчості – це осягнення як теорії життєпобудови, так і технології життєтворчості як науки про принципи, моделі, стилі життя. В ній дано характеристику того "будівельного матеріалу", з якого створюється життя, а також характеристику способів, методів, технології життєвого проектування, описано модель життєвого успіху і висвітлено сутність "підводних рифів" і критичних точок на життєвому шляху людини, запропоновано психолого-педагогічні методи подолання складних життєвих ситуацій.

Інакше кажучи, акцент зміщено з морально-повчального на проектно-конструктивний, творчий і технологічний аспект у сфері індивідуально-особистісної життєдіяльності.

Новий етап розвитку суспільства вимагає від особистості відповідального ставлення до життя, компетентності при вирішенні складних життєвих проблем.

Не вміючи плавати, людина потоне. Так і в життєвому вирі. Людина, яка не має необхідних знань і вмінь життєустрою, захлинається життєвою стихією* і не здатна здійснити життя відповідно до людських норм, моральних настанов. Життя такої людини може не відбутися, вона не зможе знайти свого місця в житті, самовизначитись і самоздійснитись. Щоб зберегти себе від цього, кожен, хто вступає в життя, має набути необхідних знань і навичок, які в систематизованому вигляді він отримує в процесі навчання, закріплюючи й реалізуючи набуті знання та навички у своїй практичній діяльності. Лише в цьому випадку можливий саморозвиток особистості, її саморух" (Г.С.Костюк).

Вирішення проблем проектування індивідуального життя стосовно до нашої дійсності ускладнюється ще й тим, що українське суспільство, яке встало на шлях переходу від тоталітаризму до демократичного, цивілізованого суспільного устрою, перебуває у стані глибокої кризи, що охопила всі структури суспільства і впливає на психологію та поведінку всіх суспільних класів, верств, груп, кожної окремої людини. Соціальна нестабільність суспільства, невизначеність суспільної перспективи, непевність у завтрашньому дні породжують послаблення, а у значної частини населення – втрату довіри до інститутів влади, віри у можливість цивілізованого виходу з кризи.

В умовах мінливого стану нашого суспільства, який супроводжується втратою традиційних орієнтирів і способів здійснення індивідуального життя, вибір життєвого шляху стає дуже складним, а

для значної частини молоді, яка вступає в життя, закінчується зламом їх життєвої долі, вибором соціально ущербного шляху або відданням своєї долі на поталу житейській стихії, що нерідко завершується вельми сумно. Суспільство перебуває у такому стані, з якого більшість громадян не може вирватися з лабетів залежності від зовнішніх обставин життя і взяти життєву долю в свої руки.

Серйозною перешкодою на шляху самовдосконалення молоді людини є не тільки зовнішні обставини, а й низький рівень її життєвої компетентності, відсутність необхідних знань, вміння будувати життя: визначити мету свого життя з урахуванням своїх здібностей, соціальних і особистісних можливостей; здійснювати вибір життєвих пріоритетів у світі, що динамічно змінюється; знати, якими критеріями оцінювати життєвий успіх; як уникнути падіння у прірву пороків і спокус; як виходити зі складних життєвих обставин і переборювати психічне напруження і стрес. Оволодіння цими знаннями має значення і для здійснення життя особистості як цілісності. Є всі підстави припускати, що ранній прояв у людини, що розвивається, якості автономії, тобто самостійності і незалежності, дозволяє особистості протистояти тиску суспільства і виробляти власні оцінки свого життя.

Життя людини – досить суперечливий і динамічний процес. Він вимагає від людини вміння освоювати нові реалії її соціального та індивідуального існування, духовної гнучкості з тим, щоб вона могла регулювати свої зусилля відповідно до можливостей, котрі надає їй життя.

Зрозуміло, що життєтворчість не можна звести лише до технологічної процедури. Життя має свій зміст, свої закони, свій вільний простір, а тому життєтворчість – це наука. Разом з тим це і мистецтво, оскільки в цьому акті творчості присутня фантазія, розроблення і здійснення оригінального творчого задуму, індивідуального, неповторного життєвого проекту, використання специфічних правил гри при виконанні соціальних ролей, спілкуванні, досягненні життєвого успіху. Завдяки реалізації ідей педагогіки і психології життєтворчості педагоги України послідовно оволодівають змістом і технологією компетентної допомоги учневі в оволодінні мистецтвом життя - особливим вмінням і майстерністю у творчій побудові особистістю свого життя, що базується на глибокому його знанні, розвиненій самосвідомості і володінні системою засобів, методів, технологій програмування, конструювання і здійснення життя як індивідуально-особистісного проекту. "Кожна людська особливість, – зазначав П. Каптерев, – повинна сама керувати собою, повинна володіти правом на вільну побудову життя і вільну творчість всіх вищих скарбів людини".

У тканину виховного процесу органічно вплітаються вічні питання: як жити, визначити індивідуальний спосіб життя, обрати оптимальний режим інтелектуальних, фізичних навантажень, спосіб реакції на незгоди.

Здатність до життєтворчості не дається у готовому вигляді при народженні. На цій стадії вона лише існує у вигляді передумов, задатків, що підлягають розвитку в процесі навчання і виховання, пізнання самого себе. Як зазначив В.В.Розанов, життя людини може бути двоякого роду – свідоме і несвідоме: під першим я розумію життя, яке управляється причинами; під другим – життя, яке управляється метою... Життя, яке керується метою, справедливо можна назвати свідомим, тому що свідомість є тут початком, пануючим, визначальним.

У цьому життєтворчому процесі, коли зростає роль життєвої компетентності, дванадцятирічна школа покликана допомогти дитині стати суб'єктом власного життя, оволодіти механізмом рефлексії і саморефлексії над власним буттям, його метою, смыслом і цінностями. У вихованні важливо зосередити особливу увагу на розвитку в учнів свідомого ставлення до головних, вузлових проблем життя; виробленні навичок перспективного бачення свого "авторського начала", життєвої активності, стилю життя, здатності до філософствування, рефлексії і саморефлексії, до самоактуалізації: розвиток свідомої орієнтації в життєвих цінностях; здатності до саморегуляції (самоосвіта, самовиховання, самооцінки), а також здійснення свого життєвого вибору, оволодіння культурою життєвого самовизначення. Кульмінаційними вузловими моментами творчого пошуку особистості до пізнання самої себе є моменти, коли молода людина здійснює життєвий вибір, тобто приймає рішення з кардинальних проблем власного життя. У ситуації відповідального вибору виразно простежується орієнтир людини – прийняття нею значущих духовних і моральних цінностей. Життєвий вибір відображає ступінь розвитку і саморозвитку особистості, творчого ставлення до життя, міру особистої причетності до творення історії і культури. Репрезентуючи собою вихідну точку

кожного нового етапу розвитку особистості, життєві вибори підбивають переломні моменти життєвого шляху людини (його біографії) й чітко відображують орієнтації особистості в момент прийняття кожного рішення. Життєвий вибір – це, насамперед, вибір способу самовизначення, самореалізації особистості, в основі якого лежить один або кілька основних світоглядних принципів, що визначають життєву стратегію суб'єкта.

Не секрет, що в сучасній школі здійснюються перші кроки до глибокого розуміння проектних проблем життєвого вибору, самовизначення. В основному ж вибір зводиться до професійної орієнтації, пропаганди певних професій. Питання проектування, життєвого вибору особистості, її самовизначення в сферах – людина, природа, праця, сім'я, ноосфера і духосфера – практично не знаходять свого вдумливого, компетентного вирішення. Від розуміння проблем культури життєвого самовизначення значною мірою залежить становлення повноцінного громадянина України. Навчитися жити – значить виробити свою позицію в житті, свій світогляд, ставлення до себе, навколишнього світу, навчитися зрозуміти себе, інших, суспільні процеси, поставити собі задачу, щоб діяти згідно з нею. Суть процесу самовизначення полягає в актах виявлення й утвердження індивідуальної позиції у проблемних ситуаціях, коли людина опиняється перед необхідністю вибору і повинна приймати екзистенційні або прагматичні рішення. Результатом самовизначення виступають, з одного боку, вихід людини на мету, напрями і способи активності, адекватні його індивідуальним особливостям, а з іншого, – на формування духовної самоцінності, здатності самостійно реалізовувати своє природне і космічне призначення.

Важливою складовою суб'єктивної картини життєвого шляху є система усвідомлених уявлень людини про своє майбутнє, визначення нею життєвої перспективи. Зв'язуючи поняття життєвої перспективи з концепцією життєвого шляху особистості, ми визначаємо її як потенціал, можливості особистості, які об'єктивно складаються сьогодні, які проявляються у майбутньому. Життєва перспектива – це не тільки майбутні цілі, цінності, але й темп життєвого руху, оптимальність розвитку, зростання компетентності молодшої людини.

Розвиток і саморозвиток учня як суб'єкта життя передбачає реалізацію проектних технологій, життєвих проектів, але не на основі загальних для всіх шаблонів, а відповідно до запитів, потреб й інтересів особистості. За образним висловом Г. Хенгстенберга, проект буття і смислу є суттєва й екзистенційна норма людини. "Індивідуальний проект буття і смислу є нормою буття, способу дій конкретної людини, яка лежить в основі всіх її свідомих вчинків. Проект буття – бо тут закладено розвиток буття із заданим значенням, яке в кожному випадку повинно бути ще досягнуто. Проект буття і смислу заключається у тому, що з початком життя конкретної людини напрям актуалізації хоч і даний, однак він лише поступово досягає здійснення свого смислу".

Реалізація ціннісних установок проектної діяльності, спрямованої на досягнення нової якості освітнього процесу, дає право розглядати 12-річну школу як простір:

- життя дитини, в якому вона не готується до життя, а живе;
- становлення й існування проектно-технологічного типу організаційної культури;
- самовизначення суб'єктів освіти;
- налагодження кооперованих зв'язків між суб'єктами проектної і проекрованої діяльності;
- реалізації інноваційних проектів, спрямованих на виховання конкурентоздатної особистості;
- вирощування нових здатностей, що стимулюють самоорганізацію педагогічної системи як відкритої, мобільної, спрямованої на розвиток і саморозвиток особистості як суб'єкта життєтворчості.

На початку XXI століття активно реалізується ідея неперервної проектної освіти, яка поєднує цільову установку із включенням у простір смислових орієнтирів особистості, допомагаючи накреслити значущу лінію «сюжетного» життєвого руху людини (Г.Л. Ільїн). В психології людини одвічно присутнє творче і проектне переживання світу. Сучасному суспільству потрібен не виконавець, а творець. Діяльність "Від проблеми до задачі, від задачі до проекту, від проекту до втілення і захисту" пред'являє вимоги не лише до організації навчання, але й до самого суб'єкта діяльності. Проектне навчання можна вважати проблемним і розвивальним, оскільки воно формує мотивацію до творення і перетворення себе. «Проектна діяльність набуває особистісної значущості, оскільки в процесі оволодіння нею проявляються уміння враховувати і долати

перешкоди у досягненні цілей проекту, формується стійка підпорядкованість мотивів, при цьому активна самодіяльність у навчальному процесі сприяє творчому і соціальному становленню особистості. Ступінь задоволення, отриманого при досягненні поставленої мети, впливає на поведінку людини у схожих ситуаціях у майбутньому» (Дж. Джонсон). Проектний підхід до освіти дозволить розв'язати такі суперечності:

- 1) невідповідність змісту й організації навчально-виховного процесу віковим потребам та інтересам підлітків, їх зростаючому прагненню до самопізнання й самореалізації;
- 2) недостатність практичної, діяльній спрямованості навчального процесу стосовно зростаючої необхідності розвитку базових компетенцій учнів;
- 3) домінування вербально-репродуктивної форми навчання над навчанням, спрямованим на реалізацію творчого потенціалу особистості у життєвій перспективі.

Проект передбачає чітке формулювання мети – результату у розв'язанні учнем життєвої проблеми. Проектна діяльність допомагає молодій людині включитись в активну соціальну дію, оволодівши здатностями через проект власного розвитку змінювати цей світ. У проектній діяльності докорінно змінюються відносини вчитель-учень:

- 1) учень визначає мету діяльності – вчитель допомагає йому у цьому;
- 2) учень здобуває нові знання – вчитель рекомендує джерела знань;
- 3) учень експериментує – вчитель розкриває можливі форми і методи експерименту, допомагає організувати пізнавально-трудова діяльність;
- 4) учень обирає – вчитель сприяє прогнозуванню результату вибору;
- 5) учень активний – учитель створює умови для розвитку активності;
- 6) учень – суб'єкт навчання – вчитель-партнер;
- 7) учень несе відповідальність за результати своєї діяльності – учитель допомагає оцінити отримані результати і знайти способи удосконалення діяльності.

Таким чином, специфіка проекту полягає у зміні суб'єктно-об'єктних відносин у процесі навчання і виховання. Педагогічна теорія і практика переконливо засвідчили, що ефективність системи навчання є вищою, якщо учень сам стає **суб'єктом** навчання. **Активна позиція учня і реалізація «вчитися, діючи» є важливою характеристикою проектної діяльності.** Як вважає кандидат педагогічних наук А. Самохіна, іманентними властивостями проектної роботи є такі характеристики:

- 1) проект – це цілісна робота, її не можна закінчити, зупинившись на півдорозі, оскільки оцінюється кінцевий продукт;
- 2) проект – складна робота, яка об'єднує різні види діяльності;
- 3) обов'язковим атрибутом є реальна практична діяльність як системоутворювальний компонент розвитку життєвої компетентності учнів;
- 4) проектна діяльність ґрунтується на активній соціальній дії у вирішенні життєво значущої проблеми.

Проектна діяльність – конструктивна і продуктивна діяльність особистості, спрямована на розв'язання життєво значущої проблеми, досягнення кінцевого результату у процесі цілепокладання, планування і здійснення проекту. Проектна діяльність (від лат. Projectus – кинутий вперед) належить до унікальних способів людської практики, зв'язаної із передбаченням майбутнього, створенням його ідеального образу, здійсненням та оцінкою наслідків реалізації задумів.

Проектування виступає як творча, інноваційна діяльність, оскільки завжди спрямована на створення об'єктивно і суб'єктивно нового продукту. Проектування – категорія перетворювальної діяльності, яка конструюється проектом.

Теорія і практика проектної діяльності і проектного навчання активно розвиваються у кінці XIX на початку XX століття. Підходи до розуміння сутності цих понять у вітчизняній і зарубіжній педагогіці були різними. Українські вчені (Г. Ващенко, А. Макаренко, С. Русова) пов'язували методи навчання, зокрема і проектний, із проблемою розвитку особистості, підготовкою її до життя і праці. За кордоном науковою основою методу проектів були прагматичні ідеї американського філософа і педагога Д. Дьюї. Він вважав, що навчання потрібно організувати навколо якоїсь справи.

Умовами успішного навчання за Дьюї є:

- проблемність навчального матеріалу;
- активність дитини;
- зв'язок навчання з життям дитини, грою, працею.

Ці ідеї лягли в основу проектної діяльності, реалізації методу проектів, який спочатку називали "методом проблем", методом "цільового акту" (В. Кіппатрик). Вперше вжив слово "проект" у 1908 році Д. Снезден. У 1911 р. американське Бюро виховання узаконило "метод проектів", а в 1919 р. американське Центральне шкільне відомство надрукувало особливий листок "Проектний метод у справі освіти", узаконивши проектний метод навчання.

Проект завжди носить цільовий характер, спрямований на досягнення конкретного результату. **Проектна діяльність сприяє вихованню конкурентоздатної, життєво компетентної, соціально мобільної особистості, яка вмiє вирішувати проблеми, ефективно виконувати життєві і соціальні ролі.** Неодмінною умовою проектної діяльності є наявність завчасно визначених уявлень про кінцевий продукт діяльності, етапів проектування (вироблення концепції, визначення мети і задач проекту, оптимальних ресурсів діяльності, програми й організації діяльності щодо реалізації проекту, передбачаючи його осмислення і рефлексію результатів).

Проектна діяльність, з точки зору учня, – це можливість виконувати щось цікаве, самостійно в групі чи самому, максимально використовуючи свої можливості; це діяльність, яка дозволяє виявити себе, випробувати свої сили, докласти свої знання, принести користь і показати публічно результат (досягнення): це діяльність, спрямована на розв'язання значущої проблеми, сформульованої самими учнями у вигляді мети й завдання, коли результат цієї діяльності – знайдений спосіб розв'язання проблеми – носить практичний характер, має важливе прикладне значення.

Суть проектного навчання – у функціонуванні цілісної системи дидактичних засобів (змісту, методів, прийомів тощо), що адаптує освітній процес до структурних та організаційних вимог навчального проектування. Воно, у свою чергу, передбачає системне й послідовне моделювання тренувального розв'язання проблемних ситуацій, що вимагають від учасників освітнього процесу пошукових зусиль, спрямованих на дослідження та розробку оптимальних шляхів їх розв'язання (проектів), їх неодмінний публічний захист та аналіз підсумку упровадження.

Проектна діяльність із позицій учителя – це дидактичний засіб розвитку, навчання і виховання, що дозволяє формувати і розвивати специфічні навички проектування, а саме вчити:

- 1) **проблематизації** (розгляду проблемного поля та виділенню підпроблем, формулюванню головної проблеми та задачі, яка впливає з цієї проблеми);
- 2) **цілепокладанню та плануванню діяльності;**
- 3) **самоаналізу та рефлексії** (самоаналізу успішності та результативності вирішення проблеми проекту);
- 4) **презентації (самопрезентації)** своєї діяльності та результатів;
- 5) **вмінню готувати матеріал** для проведення презентації в наочній формі, використовуючи для цього спеціально підготовлений продукт проектування;
- 6) **пошуку потрібної інформації**, виокремленню та засвоєнню необхідного знання з інформаційного поля;
- 7) **практичному застосуванню знань, умінь навичок** у різноманітних, у тому числі й нетипових, ситуаціях;
- 8) **вибору, освоєнню та використанню адекватної технології створення продукту проектування;**
- 9) **проведенню дослідження** (аналізу, синтезу, висуванню гіпотези, деталізації та узагальненню) (Г. С. Сазоненко).

Система освіти має виступити як епіцентр формування інноваційних практик, вирощування нових видів діяльності. Актуальною проблемою освітньої теорії і практики є досягнення нової якості навчально-виховного процесу на основі впровадження інтерактивних технологій, зокрема проектної. **Проект у контексті освіти є результативна дія, а проектна організація створює умови для**

інтеграції змісту освіти, розвитку соціальних, полікультурних, комунікативних, інформаційних, самоосвітніх, проектних, життєтворчих компетенцій. Впровадження системи проектної діяльності сприяє перетворенню загальноосвітнього навчального закладу у школу життєвої компетентності, в якій учні не лише вивчають життя, але й прагнуть змінити його на краще.

ЖИТТЄВА ПРАКТИКА У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ЖИТТЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ

*І.Г. Єрмаков, кандидат історичних наук
Н.Л. Кудашкіна, провідний спеціаліст відділу
наукового і навчально-методичного
забезпечення змісту корекційної освіти ДНУ
«Інститут модернізації змісту освіти»*

*В усіх науках і мистецтвах плодом є вірна практика.
Григорій Сковорода*

Життєва практика складна і багатогранна, і поведінка людини в кожному окремому випадку залежить від того, як глибоко проникає вона в суть явищ навколишнього життя.

Василь Сухомлинський

За умов трансформації українського суспільства особливої значущості набувають питання формування людиною нових життєвих стратегій, компетентності, посилення гнучкості та мобільності соціальної поведінки. Чим потужніший життєвий ресурс людини, тим ширші його соціальні можливості, тим легше їй здолати кризові настрої, оволодіти конструктивно-перетворювальною позицією.

Процес творчої побудови особистістю свого життя передбачає: формування образу світу, в якому живе людина, і її самої як складового інструменту цього світу; відбиття у свідомості цілісної картини життя як індивідуальної історії в часовій і просторовій перспективі та ретроспективі як індивідуально-особистісного життєвого шляху; розроблення стратегії життя, планів і життєвої програми, в яких інтегруються цілі, очікування, мрії, прагнення особистості; корекція її планів з урахуванням реальних обставин життя й особистісних можливостей, подолання кризових ситуацій як прояву суперечностей життя і «незавершеності» самої особистості.

Життєтворчість як спосіб самопрограмування та творчого здійснення особистістю свого життя є унікальним надбанням людини як зрілої особистості. Замислюючись і творчо реалізуючи своє життя, особистість тим самими отримує статус суб'єкта життя, господаря своєї долі. Без сумніву, мистецтво життя є найвищою розвиненою здатністю до життєтворчості. Ось чому так важливо «вчити людину мистецтва жити і співпрацювати зі своїм життям. Якщо це реалізується, життя для людини стає мистецтвом, красою, добром, задоволенням» (Ж. Гофруа).

За умов, коли українське суспільство переживає системну кризу, теоретичної і практичної значущості набуває дослідження проблем формування життєвої стратегії особистості. Це зумовлено, по-перше, необхідністю з'ясування соціальних факторів екзистенційної кризи, кризи життєвих цінностей і смислів, в якій опинилась особистість на етапі переходу до ринкової економіки і демократичної організації суспільства; по-друге, потребою в осмисленні існуючих в українському суспільстві типів (моделей) поведінки особистості і відповідно до них життєвих стратегій; по-третє, відсутністю чітко обґрунтованих підходів до виявлення (ідентифікації) і побудови життєвих орієнтацій особистості; по-четверте, неготовності соціальних працівників, педагогів надавати практичну допомогу у розробленні технологій формування життєвої стратегії.

У цьому контексті зростає роль організації у закладах загальної середньої освіти соціальної і життєвої практики, спрямованої на виховання конкурентноздатної, соціально мобільної, компетентної особистості, яка вміє приймати рішення і нести за них відповідальність. **Життєва практика сприяє використанню у виховному процесі інноваційного досвіду старшого покоління, осмисленню дітьми і молоддю життєвих уроків у процесі прилучення їх до життєвого шляху людей зрілого покоління, розуміючи життя як текст, як наратив. Такий підхід дає можливість усвідомити процес конструювання і реалізації самості, коли розповідається про життя і надається йому смислу в ході презентації історії життєвого шляху як особистості історії; усвідомлюючи при цьому смисл життя людини через смисл історії. Це сприяє утвердженню нової функції освіти – бути «генетичною матрицею» суспільства, суб'єктом перетворення соціуму і породження нових форм життя. А заклад освіти стає центром діалогу поколінь.**

Сьогодні потрібен активний пошук продуктивних форм спільності людей. Актуальність цієї проблеми обумовлена руйнацією зв'язків між поколіннями: відчуженням і протистоянням в сім'ї, в школі, відсутністю життєздатних спільностей людей, неформальністю актуальних, культурних цінностей і смислів. Це також і культурна неформальність ровесництва, стихійне зростання вікових груп, які у підлітково-молодіжному середовищі набувають деструктивного характеру.

Звідси головне проектне завдання освіти, школи – створити простір спільної життєдіяльності і спілкування всіх вікових когорт, визначення загальних цілей життя, через співучасть їх організації і відбувається життєтворчість людини (Слободчиков В.І.). Це і є шлях становлення «власне людського в людині» з усіма його набутками і водночас – спосіб утвердження кожним власного образу. У цьому контексті освіта здатна вирішувати свої головні гуманістичні завдання:

- сформувати осмислені уклади життя і діяльності людини у певному культурно-історичному просторі й укорінити у них людину, подолавши її нинішню безрідність;
- виростити життєздатні людські спільноти, які не залишають людину безпритульною;
- культивувати зустрічі поколінь в їх само-цінних образах і формах життя, що не допускають егоцентричної роз'єднаності людей.

Формування життєздатних спільностей, співтовариств прискорить процес становлення демократичного укладу життя кожної школи, усвідомлення кожною молодою людиною своїх прав і обов'язків, демократичних цінностей, без яких неможливий розвиток громадянського суспільства, виховання повноцінного громадянина.

ЖИТТЄВА ПРАКТИКА: ВІДПОВІДЬ НА ВИКЛИКИ СТОЛІТТЯ

Завдяки теорії життєтворчості, сучасна наука все глибше поринає у специфічну, досі маловивчену сферу реальності – вир індивідуального життя людини. В зв'язку з цим предметом наукової рефлексії стають проблеми, які не зважаючи на їх велику пізнавальну та практичну значущість, раніше не досліджувались.

Однією з таких проблем є життєва практика, процес здобуття особистістю життєвого досвіду, необхідного для визначення траєкторії власного життя, життєбудови.

Потреба у життєвій практиці, тобто оволодінні життєвим досвідом – це споконвічна об'єктивна потреба людини, яка набуває у XXI столітті особливої гостроти. Ризики сучасної цивілізації все більше перешкоджають особистості визначати траєкторію власної життєдіяльності з «чистого аркуша» методом проб і помилок. Ціна помилки стає неприпустимо високою. Але одночасно XXI століття не підтримує більшість традиційних шляхів визначення життєвої траєкторії (вони не розвивають у людині якості, яких потребує суспільство – активність, креативність, ініціативність, відповідальність тощо). Суспільні умови сильно змінилися. Батьки у більшості випадків вже не передають дітям своє ремесло. Вони не вирішують, з ким і коли діти братимуть шлюб. Не можуть ефективно контролювати головні життєві вибори дітей. Суспільство створює і підтримує ефективні механізми соціальної мобільності, які гарантують здібній, соціально активній дитині право не наслідувати стратегію та спосіб життя батьків, а шукати під сонцем кращої долі.

Історію людства можна уявити як масштабний, тривалий процес створення передумов і становлення особистості у якості повноправного, свідомого і творчого суб'єкта власного і соціального життя. Від покоління до покоління особистість отримує все більше права на вибір.

Така ситуація, крім очевидних переваг, створює й небезпеки. Передаючи дитині або молодій людині право вибору та відповідальність за нього, сучасне суспільство видає молодій людині величезний кредит довіри. Воно покладається на їх життєву стратегію, особистий життєвий досвід, культуру життя. Трагічно, коли вони відсутні.

Але як отримати життєвий досвід, якщо культурний досвід попередніх поколінь, який регулює життєпобудову, вже не спрацьовує, а метод проб і помилок є дуже небезпечним?

У цій ситуації виникає необхідність створення специфічного соціального простору, який сприяв би отриманню життєвого досвіду (усвідомленої та осмисленої інформації про реальне життя, способи та шляхи, принципи життєпобудови; давав змогу перевірити власне бачення життя у практичній діяльності), а з іншого, – зводив би ризики, пов'язані з пізнанням життєвого процесу, до мінімуму. Почесну і відповідальну місію щодо проектування та втілення цього простору можуть взяти на себе лише заклади освіти. У першу чергу – заклади загальної середньої освіти.

Заклади спеціальної освіти зосереджують у собі величезний життєтворчий потенціал. Він ще не до кінця розкритий, тому впровадження у школах освітніх технологій соціальної та життєвої практики сприятиме її реалізації. Школа, яка системно і творчо впровадить у свій освітній процес технології соціальної та життєвої практики учнів, зможе досягти великих успіхів у розвитку життєвої компетентності, життєтворчості своїх вихованців. Така школа стане для них школою життєвої та соціальної творчості.

На сучасному етапі наукового осмислення життєвої практики необхідно вирішити чотири головні завдання, а саме:

розкрити сутність явища «життєва практика», виділити та обґрунтувати її сутнісні механізми та напрямки:

чітко сформулювати понятійно-категорійний апарат, необхідний для означення різних аспектів явища «життєва практика»;

окреслити принципи, зміст, методи, форми, особливості, умови запровадження життєвої практики учнів середньої школи; розробити технологію життєвої практики учнів загальноосвітнього навчального закладу;

визначити роль і місце життєвої практики у становленні життєвої компетентної, життєстійкої та життєздатної особистості

СУТЬ ЖИТТЄВОЇ ПРАКТИКИ

У процесі свого розвитку особистість оволодіває соціальним досвідом, привласнює його, робить своїм індивідуальним надбанням, головною складовою власного життєвого досвіду. Але соціальний досвід є загальним, істотним, спільним для представників певного соціуму. Водночас, кожна особистість – унікальна, а життя кожної людини – неповторне. Постає проблема узгодження індивідуального життя та соціальної реальності, які співіснують, взаємозалежні, але досить часто суперечливі.

Суспільство може заохочувати, навіть примусити особистість до певних способів, моделей життя. Проте навряд чи нав'язана модель сприятиме розкриттю життєвого потенціалу людини, розвитку її життєвої компетентності. Відтак, вона не дозволить зробити життя людини успішним, результативним. Таким чином, успішність і продуктивність життя особистості залежить від можливості самостійно і творчо визначити його оптимальну модель, стиль, стратегію.

Лише індивідуальна стратегія та стиль життя, індивідуально-особистісний життєвий проект забезпечують можливість максимально повного розкриття, розвитку та реалізації життєвого потенціалу особистості. Особливо це стосується тієї частини, яка відповідає за життєтворчість (здатність до свідомого і творчого визначення та здійснення власного життя). Отже, коло замикається. Для повного та гармонійного розвитку життєвого потенціалу особистості необхідна життєтворчість, вона виявляється та реалізується у процесі розвитку життєвого потенціалу.

Певний рівень розвитку особистості (момент його досягнення в онтогенезі індивідуально варіюється, однак для переважної більшості людей він припадає на підлітковий вік) породжує її здатність до саморозвитку, самодетермінації, самовизначення та самоздійснення.

Однак самої здатності до самодетермінації замало. Вона є лише важливою психологічною передумовою. Крім неї, ми можемо виділити щонайменше ще три складових життєтворчості: змістову, інструментальну та мотиваційну.

Інструментальна складова життєтворчості достатньо розроблена і, враховуючи певні застереження, може бути засвоєна людиною як будь-яке прикладне знання.

Мотиваційна складова перебуває у сфері впливу соціальних, соціально-педагогічних та психолого-педагогічних чинників. Мотивація життєтворчості може бути сформована і розвинена (звичайно, враховуючи суспільні умови та індивідуально-психологічні особливості) як будь-яка інша.

Найважливіша проблема життєтворчості – це її змістова складова. Як жити? Чого прагнути? Як досягти цілей? Одвічні питання, відповіді на які розкривають зміст життєтворчості. Зрозуміло, що для конкретної людини загальнолюдські та соціальні цінності можуть бути орієнтирами, критеріями оцінки, але не змістом життєтворчості.

В основі формування змісту життєтворчості є кристалізація, структурування життєвого досвіду особистості. Саме життєвий досвід, який співвідноситься з життєвими перспективами особистості, стає фундаментом життєпобудови, основою її життєвого проекту, життєвих цілей, цінностей та принципів особистості.

Життєвому досвіду не вчать у школі. Батьки нечасто, присвячуючи розмову важливій життєвій події, говорять про нього. Його не висвітлюють засоби масової інформації. Однак люди потребують для життєтворчості саме життєвого досвіду. Бо в кожній людині лише одне життя, яке не можна прожити заново, з чистого аркуша.

Життєвий досвід особливо потрібний особистості у складних життєвих ситуаціях, у момент прийняття життєво важливих рішень. Виходячи з цього, ми можемо встановити віковий період, у якому особистість найбільше потерпає від нестачі життєвого досвіду. Це підлітковий та юнацький вік. У цьому віці особистість спочатку хоче, а потім може, потребує самостійного прийняття та здійснення важливих життєвих рішень. Отже, спроби допомогти особистості організувати, здобути життєвий досвід, необхідний для її оптимальної життєдіяльності, будуть найбільш вдалимими саме в цьому віці.

Підлітковий та юнацький вік припадають на період навчання у школі. Зважаючи на це, ми наполягаємо на необхідності організації життєвої практики учнів закладу загальної середньої освіти, її гнучкого поєднання із системою освітнього процесу школи, соціально практикою учнів.

Організація життєвої практики учнів як специфічна діяльність навчального закладу може, на нашу думку, бути адекватно представлена у вигляді освітньої технології.

Життєва практика – це технологія заохочення, організації та супроводу духовно-практичної діяльності учнів, спрямованої на пізнання і знання сутності людського життя, закономірностей, принципів і механізмів життєбудови. Результатом реалізації технології життєвої практики є здобуття учнями життєвого досвіду, необхідного для здійснення життєтворчості.

Застосовуючи механізми організації та супроводу життєвої практики учня, загальноосвітній навчальний заклад бере на себе відповідальність та обов'язок допомогти учню у пізнанні людського життя (і не абстрактного, а реального, пов'язаного з життям реального суспільства), пізнанні та самостійній, творчій побудові життя власного.

Життєва практика – це практичний крок до життєвого проекту. Це засіб свідомої, осмисленої реалізації життєвого проекту. Ґрунтуючись на здобутому в ході життєвої практики життєвому досвіді, життєвий проект особистості буде більш реальним, досконалим. Він ґрунтуватиметься на реальних уявленнях про життя.

Отже, головними аспектами (і результатами) життєвої практики є пізнання та опосередкована життєвим проектом реалізація особистістю власного життя.

Життєва практика має неабияку значущість для навчання та виховання, життєдіяльності учня в школі. Вона сприятиме актуалізації його життєвого потенціалу, пов'язаному з чітким визначенням траєкторії життя. Як наслідок, учень чіткіше уявлятиме свою місію у школі та місію школи у власному житті, реальніше визначатиме пріоритети у навчанні, буде більш підготовленим для самонавчання, самоосвіти та самовиховання.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ ЖИТТЄВОЇ ПРАКТИКИ

Організація та супровід життєвої практики учнів закладів загальної середньої освіти – це цілеспрямована діяльність, підпорядкування визначеній меті та завданням.

Мета життєвої практики – здобуття учнями життєвого досвіду, необхідного для життєтворчості (самостійного та творчого визначення та здійснення особистістю власного життя) та життєбудови (формування особистістю власної життєвої стратегії та стилю життя, досягнення соціального статусу, оволодіння потрібними соціальними ролями).

До завдань життєвої практики можна віднести:

- розвиток життєвого потенціалу учнів, їх життєвої компетентності (життєстійкості, життєздатності, життєтворчості);
- створення передумов для індивідуально-особистісного життєвого проекту;
- створення передумов для оптимальної моделі життя;
- пізнання учнем власного життя, його схожості та відмінностей від життя інших людей;
- розширення світогляду, формування адекватних уявлень про власну життєву перспективу;
- впровадження продуктивних життєвих інновацій.

СТРУКТУРА ТЕХНОЛОГІЇ ЖИТТЄВОЇ ПРАКТИКИ

Суб'єкти технології життєвої практики – педагогічний колектив, учнівський колектив (його представники, які беруть участь у реалізації технології), шкільна психологічна служба.

Мета технології життєвої практики – організація та супровід життєвої практики учнів загальноосвітнього навчального закладу.

Завдання технології життєвої практики:

- розвиток та реалізація життєвого потенціалу особистості;
- розвиток життєвої компетентності, життєтворчості;
- розроблення оптимального життєвого проекту;
- формування оптимальної моделі життя особистості;
- розвиток та реалізація здатностей пізнання та практичного перетворення власного життя;
- розкриття життєвої перспективи;
- визначення магістральних життєвих цілей;
- попередження впливу на особистість негативних соціальних явищ;
- розвиток конструктивної соціальної активності учня.
- алгоритм технології життєвої практики складається з чотирьох етапів: організаційного, освітнього, практичного, підсумкового.

Організаційний етап передбачає процедури: методичного забезпечення; визначення відповідальних за реалізацію технології; формування власної технологічної схеми; інформування учнів про технології; залучення зацікавлених учнів.

Освітній етап передбачає процедури: розвиток мотивації здійснення життєвої практики; закріплення знань, умінь та навичок на практиці.

Практичний етап передбачає складання плану життєвої практики; життєві дослідження учнів; життєві інновації учнів; моніторинг життєвої практики учнів.

Підсумковий етап передбачає процедури: написання учнями звітів про наведену життєву практику (рефлексія); обговорення звітів, формулювання висновків.

Інструментарій технології життєвої практики:

Організаційний етап: організаційні методи, методики проектування.

Освітній етап: психолого-педагогічні, соціально-педагогічні методи.

Практичний етап: методики проектування; рефлексія, біографічний метод, соціальний експеримент, аналіз, синтез, узагальнення.

Підсумковий етап: рефлексія; дискусія, мозковий штурм, узагальнення.

Результатами технології життєвої практики постають як життєві та соціальні результати.

До життєвих результатів учня необхідно віднести здобуття життєвого досвіду, розвиток життєвого потенціалу, життєвої компетентності, створення передумов для перспективи.

До соціальних результатів відносимо посилення конструктивної соціальної активності, позитивні зміни у відносинах з оточуючими.

Ще одним важливим результатом життєвої практики є формування належної культури життя особистості.

Під культурою життя ми розуміємо розвиток особистості (соціальної групи, суспільства), який характеризується осмисленням життя, наявністю практичної діяльності щодо його оптимізації, життєтворчості.

Особливої уваги потребує організація життєвої практики вихованців інтернатних закладів.

РЕФЛЕКСІЯ УЧНІВ ЯК ВНУТРІШНЬО ОСОБИСТІСНИЙ МЕХАНІЗМ ЗДІЙСНЕННЯ ЖИТТЄВОЇ ПРАКТИКИ

Найважливішим, основним особистісним механізмом життєвої практики є рефлексія. Без рефлексії особистість не спроможна осмислити, засвоїти та реалізувати досвід життя (свого або чужого) у ході визначення та здійснення власної життєдіяльності.

Рефлексія – це здатність людини до усвідомлення власної діяльності (життєдіяльності). Рефлексивні процеси лежать в основі самосвідомості та самоусвідомлення (психологічного статусу та складного особистісного процесу), дозволяють особистості осмислювати, змінювати свої думки, інтереси, цілі, плани діяльності. Завдяки рефлексії, особистість спроможна поступово споживати, відтворювати та творити культурні цінності, визначати себе, свої здатності, місце в світі.

Рефлексія – це не лише самосуб'єктивне дієве ставлення особистості до власної життєдіяльності. Тобто її не варто зводити виключно до інструменту свідомості та діяльності. Завдяки механізмам рефлексії особистість здатна до аутотрансценденції, виходу за межі наявного буття, актуальних потреб, інтересів та проблем. Рефлексія ніби призупиняє, перериває плин буденного життя. Вона піднімає вічні морально-етичні питання свободи і необхідності вибору і відповідальності, творчості і наслідування, розуму і почуттів у конкретному життєвому контексті. Крім того (в контексті аутотрансценденції), рефлексія сприяє формуванню у людини уявлень про те, як вона та її життя можуть і мають сприйматися та оцінюватися іншими людьми.

Головною функцією рефлексії у контексті життєвої практики є самоорганізація життєдіяльності особистості шляхом її об'єктивації. Усвідомлюючи своє життя, його особистісні та соціальні, соціально-культурні основи, особистість розглядає їх як специфічні об'єкти, стає стосовно них вільною, здатною змінити та удосконалити їх.

Життєздатність і життєтворчість особистості ґрунтуються на механізмах рефлексії. Рефлексія спрямовує свідомість на саму себе, змушує її перебудовуватися, створювати нові життєві цілі, переключаються на нові механізми управління (визначення та здійснення) власною життєдіяльністю, співвідносити власні дії з вимогами конкретних життєвих ситуацій. Поштовхом до актуалізації рефлексії є усвідомлення незадоволеності власними вчинками, діяльністю, життєдіяльністю, життям. Рефлексія блокує традиційні схеми життєдіяльності та відкриває простір для роздумів. Процеси рефлексії (аналіз, синтез, концентрація і децентрація, проекція тощо) сприяють виробленню рішень щодо життєвих змін, життєвих інновацій.

Враховуючи вищезазначене, можна говорити про значущість рефлексії учнів для їх життєвої практики.

Освітній процес, побудований на основі методології психології ті педагогіки життєтворчості, ставить проблему розвитку в учнів здатності до рефлексії як одну з головних потреб навчання ті виховання особистості. Формування потреби учнів у рефлексії та освоєнням ними її прийомів є необхідним напрямком розвитку їх життєвої компетентності, важливою передумовою створення життєвого проекту.

У ході освітнього процесу, рефлексія учнів виконує дві головні функції:

Пізнавально-пошукову, яка полягає у пізнанні учнем у процесі рефлексії себе, свого внутрішнього світу, життєвих цілей, здатностей, своїх відносин зі світом та місця у ньому, власної життєвої перспективи і, головне, конструювання власної моделі життя;

Інноваційну, яка полягає у перетворенні учнем власного життя відповідно до уявлень про його бажану та необхідну модель, реалізації життєвих цілей, розширенні і подальшому осмисленні життєвої перспективи.

Предметом рефлексії у процесі життєвої практики учнів, організованої у загальноосвітньому навчальному закладі, є:

1. **Особистість учня**, його внутрішній світ, життєві цілі, здатності, почуття, актуальний життєвий досвід.
2. **Життя учня** (осмислення життєвих подій, які вже відбулися, прогнозування подій, які можуть (мають) відбутися).
3. **Життя, життєдіяльність інших людей.**

Рефлексія дає можливість учням здобути та застосувати життєвий досвід, необхідний для осмислення закономірностей, принципів та механізмів життєпобудови, формування оптимального життєвого проекту.

ПРИКЛАДНІ ЖИТТЄВІ ДОСЛІДЖЕННЯ У СТРУКТУРІ ЖИТТЄВОЇ ПРАКТИКИ

Життєва практика – це практика пізнання та перетворення учнем власного життя. При цьому всі зміни життєдіяльності учня, які здійснюються у контексті перетворення його життя, повинні ґрунтуватися на розумінні ним закономірностей і принципів життєпобудови, специфіки власного життя, досвіді аналізу власної та чужої життєдіяльності. Це зумовлює особливу значущість життєвих досліджень, результати яких мають стати інформаційним і смисловим фундаментом подальших життєвих змін та інновацій.

Методами (методиками) життєвих досліджень, які проводяться у контексті життєвої практики учнів, є методи біографічних досліджень. Вони стають техніками прикладного аналізу та узагальнення учнями досвіду власного та чужого життя. До цих методів можна віднести: власне біографічний метод (аналіз автобіографій, листів, щоденників) і метод усної розповіді (нарація, спостереження).

Біографічний метод – це метод аналізу особистих документів (автобіографій, листів, щоденників), які свідчать про життєвий досвід авторів, відбивають події їх індивідуального життєвого шляху, соціальні процеси, які впливали на його здійснення. Для життєвих досліджень, які проводяться у межах життєвої практики учнів, важливим є збирання та вивчення особистих документів, які розкривають власний життєвий досвід, визначення та здійснення життя їх авторів. Учень може використовувати як чужі, так і власні особисті документи (вести щоденник, написати автобіографію тощо).

Зазначений життєвий досвід, джерелами якого є особисті документи, включає уявлення, думки, образи, почуття, переживання особистості. Вони пов'язані з пізнанням людиною життя, осмислення закономірностей і принципів життєпобудови, пошуками власного місця у житті (описом прийомів і процесу цього пошуку), визначенням і здійсненням життєвих цілей, протидією негативного впливу обставин, оцінкою власного життя тощо.

Отриманий у ході біографічного дослідження матеріал узагальнюється учнем стає важливим джерелом його рефлексії, відправною точкою для подальших власних досліджень процесу життєпобудови.

У процесі організації життєвої практики зростає значення наративу як тексту оповіді про історію життя людини, а також формування в учнів наративних компетенцій, які сприятимуть глибокому осмисленню уроків, усвідомленню екзистенційних проблем, створенню учнем життєвого проекту як такого, фотографії власного життя. Наративна психологія і педагогіка допомагає глибше усвідомити життєвий шлях особистості як процес життєтворчості, історію власного життя, життя інших. Глибокому розумінню проблем психологічної герменевтики сприяє творче використання у наративній виховній практиці монографії «Проблеми психологічної герменевтики» (За редакцією Н.В. Чепелевої, академіка НАПН України, доктора психологічних наук, професора), серії збірників «Актуальні проблеми психології» («Психологічна герменевтика», 2001-2014). Як визначають Й.Брокмейер і Р.Харре, ми не отримуємо спеціальних інструкцій, як розповідати історії. Ми просто звикаємо до широкого репертуару сюжетних ліній, тобто ми вросли в культурний канон наративних моделей. Процес наративного і дискурсивного «утворення» розпочинається тоді, коли діти починають розповідати і слухати історії (Брокмейер, Харре, 2000). Розумінню себе сприяє не лише створення і прийняття власної історії, але й засвоєння, інколи й присвоєння історії іншої людини. Цю місію може здійснити життєва практика учнів у середній школі. Як зазначає Т.М. Титаренко, соціально-психологічними практиками є звичні, досить регулярні способи самоздійснення, що усвідомлюються особистістю та відтворюються за живими правилами,

конструюючи людське життя. Зміст практик визначається під час діалогу, в якому безперервно перебуває особистість з власним оточенням, реальними і віртуальними співрозмовниками (Т.М. Титаренко, 2011).

Життєве дослідження бажано розпочинати із застосування біографічного методу, який доповнюється і розширюється нарративами, присвяченими конкретним життєвим подіям, ситуаціям, темам (цінностям), які мають особливу значущість для дослідників (респондентів).

Оскільки загальноприйнята одиниця виміру соціальних інновацій – це проекти, то розвиток культури пам'яті (аналіз та інтерпретація автобіографічних текстів, створення сімейних літописів) виступає благодатним мегапроєктом для допитливої молоді. Саме ця частина молоді здатна брати активну участь у створенні нових норм і цінностей свого покоління, що неможливо без засвоєння культурних традицій попередників. Важливо усвідомити, що навколо нас багато живих свідків, учасників грандіозних історичних подій, і треба зробити все можливе, щоб те, що вони зберігають в пам'яті, було зафіксовано, стало історичним документом (бажано робити кваліфікованим запис відеомемуарів свідків подій). Культурний капітал, що напрацьований попередніми поколіннями, виступає безцінним матеріалом для конструювання власного неповторного варіанту життя, слугує надійним орієнтиром, навігатором у просторі життєвизначення.

Для порівняння наведемо показові результати одного соціологічного дослідження, проведеного ще за часів перебудови (1987-88 рр.), коли батьки сьгоднішніх старшокласників самі були молодими: «У родинному колі розповідають про батьків та дідусів систематично – 21,9% сімей; «коли як» – в 66,4%; не розповідають – в 5,3% (решта не відповіла на питання). Про прабабусь і прадідусів систематично розповідають в 5,7%, а не розповідають в 41,5% сімей. Про більш далеких предків розповідають в 1,1%, не розповідають в 67,2% сімей. На думку опитаних, це відбувається тому, що батьки не знають свого родоводу далі дідусів і бабусь. 16,6% опитаних відповіли, що добре знають прабабусю і прадідуся, і лише 3% – більш далеких предків. Тим часом різного ґатунку «реліквії» відсутні у сім'ях зрідка. У 82,6% сімей є альбоми, фотографії, портрети бабусь, дідусів і більш далеких предків, у 65,3% сімей зберігаються ордени, медалі, іменна зброя, грамоти пошани, подяки, різні речі, що належали попереднім поколінням; у 29,1% сімей – листи з фронту, вирізки з газет і журналів з розповідями про бойові і трудові подвиги батьків, бабусь та дідусів; в 14,7% сімей – різні речі («будьонівки», «тільняшки», шапки і т.ін.); в 16,2% сімей – сімейні прикраси; в 27,2% – старовинні книги, журнали, пластинки, твори живопису, що залишилися у спадок; в 18,1 – ікони, предмети релігійного культу; в 9,4% – старовинні медалі»

Можна порадити учню сформувати електронний архів аматорських фотографій; розробити портфоліо власних дослідницьких досягнень; акумулювати знання та навички, отримати спеціалізації та кваліфікації, які з часом можуть бути адекватно оцінені на ринку праці. Оскільки не все в житті вимірюється матеріальним еквівалентом, пошук родоводу – це, до того ж, моральний обов'язок, що дозволяє віддати належну подяку досвіду предків і сприяє моральному вихованню підростаючого покоління. Це – благородна історико-культурна, навчально-виховна та просвітницька справа, яка здатна висвітлити дореволюційні, українські національні та радянські практики в повсякденності. (О. Бєленьок).

Ряд життєвих подій та ситуацій не можуть стати предметом життєвого дослідження без використання методу спостереження. Спостереження дуже ефективно, коли досвід, який необхідно здобути, не можна адекватно відобразити та передати мовними засобами.

Спостереження – це метод реєстрації поведінки особистості у певних життєвих подіях, ситуаціях. Коректне спостереження за життям інших людей дозволяє доповнити та розширити результати біографічного методу та на рації. Воно сприяє формуванню уявлень про діяльність (умови життєдіяльності), достатніх для прогнозування життєвих завдань та труднощів, з якими особистість може зустрітись у майбутньому, адекватного проектування життєвих цілей (пов'язаних з відповідною діяльністю, прийняття цілей про розвиток відповідних життєвих компетенцій. Включене спостереження гарантує здобуття особистого практичного досвіду (звичайного, обмеженого, фрагментованого), необхідного для успішного оволодіння діяльністю.

ЖИТТЄВІ ІННОВАЦІЇ У СТРУКТУРІ ЖИТТЄВОЇ ПРАКТИКИ

Життєва інновація – це практичне впровадження особистістю свого творчого задуму у власну життєдіяльність. Життєва інновація передбачає впровадження у життя певного виду діяльності, вчинків, моделей поведінки, які були спроектовані самою особистістю і раніше нею не застосовувалися. Відповідна діяльність, вчинки, модель поведінки впливають на відносини особистості з її соціальним середовищем, змінюють їх.

Водночас, життєві інновації – це методика індивідуально-особистісного дослідження, за допомогою якого можна зареєструвати життєві зміни, започатковані самою особистістю.

Основними сферами життєвих інновацій можуть виступати:

1. Спілкування та відносини у значущих соціальних групах (сім'ї, шкільному колективі, групі однолітків). Життєвими інноваціями тут можуть бути претензії на новий соціальний статус, новий характер відносин.

2. Навчання (самоосвіта, самонавчання, самовиховання). Життєві інновації можуть бути пов'язані з оволодінням новими знаннями, участю у невеликих наукових проектах, самоосвітою тощо.

Культурно-дозвіллева сфера. Життєві інновації: нові види та способи відпочинку, тощо.

Трудова. Соціальна практика сприяє залученню учня до трудової діяльності, що зумовлює низку життєвих інновацій.

Громадсько-політична.

Життєві інновації не повинні становити загрозу для нормальної життєдіяльності як самої особистості, так і людей, які її оточують. Вони повинні ґрунтуватися на нормах закону і моралі, враховувати інтереси інших людей. Учень повинен контролювати свої дії, відповідати за них.

РЕЗУЛЬТАТ ЖИТТЄВОЇ ПРАКТИКИ: ЖИТТЄВІ УРОКИ

Елементарною, дискретною одиницею життєвого досвіду є життєвий урок

Життєвий урок – це досвід, необхідний для продуктивного, адекватного (компетентного) вирішення особистістю типового життєвого завдання (з яким, найчастіше, і пов'язано здобуття цього досвіду). За своєю суттю життєвий урок амбівалентний. З одного боку, він пов'язаний з емпірикою, життєздійсненням. Можна визначити час, місце, дійових осіб, ситуацію, яка лягла в основу життєвого уроку. Можна побачити його життєві наслідки. (До речі, життєві уроки репрезентують, найчастіше, досвід поразок, невдач. Життєва практика свідчить, що люди значно рідше намагаються осмислити, узагальнити досвід життєвого успіху, приписують його випадку, здібностям. Це відвертає успіх від людини. Невдача ж, як біль, привертає увагу. Осмислюючи життєву невдачу, людина здобуває досвід, необхідний для її уникнення в майбутньому. Якщо в схожій ситуації людина поводи́ла себе адекватно, не повторила своїх помилок, то можна вважати, що вона отримала життєвий урок. Навпаки, неспроможність винести життєвий урок із ситуації невдачі, призводить до її повторення. Життєві завдання, які ми не змогли вирішити, нагадують про себе дуже довго.)

Модель життя особистості – це генералізована, узагальнена характеристика її життєздійснення. Життєздійснення – це процес вирішення суттєвих, значущих життєвих завдань. Як відомо, все складається з малого. Буденна життєдіяльність кристалізується, вибудовується у життєвій перспективі у відповідні життєві завдання, які, стосовно особистісних цінностей, смислів і здібностей, передбачають певні засоби їх вирішення. Життєві завдання та способи їх вирішення зумовлюють певну модель життя. Вона визначає долю людини, її місце у соціумі. Життєвий досвід, який визначає життєздійснення (тобто модель життя), не піднімається над собою. Виникає об'єктна пасивна модель життя, за якою особистість не може вважати себе господарем власної життєдіяльності та власного досвіду життя. Навпаки, це вони панують над нею.

Життєва практика як шлях до пізнання та перетворення власного життя, здобуття уроків для оптимальної життєпобудови.

Для того, щоб травма минулого перестала викривляти сучасність, необхідно зробити «роботу горя», як говорять психологи. Це означає, що важливо визнати те, що жахливий досвід мав місце та прийняти його, як частину свого життя та як частину життя сім'ї, обговорити та осмислити. «Робота горя» має бути проведена на всіх рівнях: у свідомості кожної людини, сім'ї, суспільстві.

ЩО ТАКЕ УСНА ІСТОРІЯ?

Усна історія – це новий науковий напрям, що інтенсивно розвивається з другої половини ХХ ст.. Термін «усна історія» був введений ще Барбе д'Оревіллі (1852), проте отримав поширення після робіт професора Колумбійського університету Алана Невіса. Останнім часом, у зв'язку з усвідомленням того, що від нас йдуть люди так званого «воєнного покоління», а також через відсутність широкого доступу для вчених до документів з історії локальних війн, до методів усної історії все частіше звертаються військові історики.

Сьогодні під «усною історією» розуміється наукова дисципліна, що володіє власним методом дослідження, – інтерв'ю, за допомогою якого здійснюється фіксування суб'єктивного знання окремої людської особистості про епоху, в якій вона жила.

Сутність цього дослідницького напрямку є запис (як правило, із застосуванням аудіо- та відеотехніки) усного оповідання очевидців тих чи інших подій, спогадів на задану тему або про якийсь життєвий період. Як метод історичної науки, усна історія:

дозволяє зберігати свідчення безпосередніх учасників історичних подій, «маленьких людей», які в офіційних джерелах фігурують лише як статистичні одиниці, а часто і взагалі забуті;

надає матеріал для інших галузей історичної науки – історичної антропології, історичної психології, історії герменевтики.

забезпечує трансляцію систем цінностей і культурно-семантичного коду від покоління до покоління.

Завдяки усній історії, минуле постає через світогляд рядових учасників історичного процесу. Адже, одне з «гострих» питань про спроможність історії як науки, поставлене ще в першій половині ХХ століття французькою Школою «Анналів» – про «тотальність» історії. Наприклад, ми вивчаємо історію битви, в якій брало участь кілька десятків тисяч чоловік. Природно, ми не можемо відновити індивідуальну історію кожного з учасників цієї битви: що він робив, що переживав, відчував тощо. Але, якщо ми цього не знаємо, чи є тоді взагалі наше знання про досліджувану битву адекватною історичній реальності? Або воно під пером вчених стало занадто примітивним, спрощеним, і будь-який учасник події, прочитавши працю історика, не впізнає в науковому описі того, що було насправді.

СОЦІАЛЬНА ПРАКТИКА РОЗВИТКУ ЖИТТЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНЯ

М.В. Дмитрієва, начальник відділу наукового і навчально-методичного забезпечення змісту корекційної та інклюзивної освіти ДНУ «Інститут модернізації освіти»

І.Г. Єрмаков, кандидат історичних наук

Не життя повинно вчити тих,
хто вступає в життя,
А школа має навчити науки і мистецтва життя.
Борис Бім-Бад

1. Соціальні та освітні передумови соціальної практики.

Сучасні соціально-економічні, політичні та культурні процеси, які відбуваються у соціумі, вимагають від особистості особливої якості – життєвої компетентності. Успішність життєдіяльності особистості вже визначається, і, в майбутньому, буде ще більшою мірою визначатися здатністю особистості самостійно і творчо вирішувати свої життєві завдання, самостійно розвивати та реалізовувати свої здібності, свідомо і творчо розбудовувати власне життя.

Закономірно, що чим раніше і повніше людина оволодіє життєвою компетентністю, життєтворчістю, тим успішнішою буде її життєдіяльність, а життя стане продуктивнішим та змістовнішим.

Розвиток життєвої компетентності особистості відбувається у процесі життєдіяльності людини, її діяльності та спілкування з іншими людьми. Важливу роль у процесі розвитку життєвої компетентності відіграє сама особистість, її активність, задатки та здібності, внутрішній світ. Але не можна не помічати, що на цей процес впливає середовище. Розвиток життєвої компетентності дитини залежить від її взаємодії з сім'єю, школою, групою однолітків, громадою. Вона відчуває вплив засобів масової інформації, творів мистецтва, релігійних вірувань.

У цьому контексті, школа – це ідеальний простір розвитку життєвої компетентності особистості. Але не будь-яка школа зможе ефективно розвивати життєву компетентність своїх вихованців. Для реалізації цього завдання необхідна розбудова інноваційної школи, школи життєвої компетентності.

Інноваційна школа наближається до життя дитини. Вона не спостерігає за ним; вона не намагається «сформувати» особистість дитини за певним шаблоном (ідеологічним, релігійним, соціально-економічним). Вона прагне активно допомогти учню бути життєво компетентним, життєстійким та життєздатним в умовах і ситуаціях його реального, щоденного буття. Школа життєвої компетентності спонукає учня до життєвої та соціальної творчості, надихає його на соціальну активність, досягнення актуальних життєвих результатів, необхідних для успішної життєдіяльності, життєпобудови. Школа життєвої компетентності – це школа соціальної дії, яка активно взаємодіє з громадою, включається у її життя.

Школа спроможна керувати процесом розвитку життєвої компетентності дитини (створювати умови для її оптимального розвитку, сприяти становленню пріоритетних компетенцій). Але не треба підпорядковувати розвиток життєвої компетентності учня виключно дидактичним цілям або традиціям навчального закладу. Педагогічна практика показує, що вони можуть бути як досить відносними, мінливими, так і надто консервативними, відірваними від реальних суспільних процесів, життя. Виховання життєво компетентного учня вимагає підпорядкування навчально-виховного процесу школи саме цілям і завданням розвитку життєвої компетентності учня.

Інноваційна школа XXI століття, це, передовсім, відкрита виховна система, яка спрямована на виховання дитини як суб'єкта власного життя й успіху, оволодіння учнем життєвою компетентністю. Але школа не зможе досягти цього статусу, не зможе втримати його, якщо буде орієнтуватися виключно на традиційні технології навчання та виховання. Годі сподіватися розбудувати інноваційний загальноосвітній навчальний заклад за допомогою виключно заялжених, традиційних схем навчально-виховної роботи, традиційних методів та форм її організації та здійснення. Потреба у розвитку життєвої компетентності учнів змушує загальноосвітні навчальні заклади шукати та запроваджувати нові освітні технології.

Розвиток життєвої компетентності учня, розкриття, розвиток та реалізація його життєвого потенціалу вимагають впровадження нових методів та форм діяльності загальноосвітнього навчального закладу. Для того, щоб виховати життєво компетентних і соціально активних громадян, недостатньо вербальних методів навчання. Необхідно активно залучати учнів до участі у вирішенні тих соціальних проблем, які стоять перед нашим суспільством, впливають на життєдіяльність їх громади, на життя самих учнів.

Однією з перспективних освітніх технологій розвитку життєвої компетентності учнів є соціальна практика.

Соціальна практика – це, по-перше, освітня технологія, за допомогою якої створюються умови розвитку життєвої компетентності учня; по-друге, це технологія активної соціальної дії, яка спрямована на розв'язання конкретних соціальних проблем учня, школи, громади, за допомогою самих учнів.

Залучення учнів до соціальної творчості – це одне з головних завдань соціальної практики. Суспільство, як і окрема людина, не стоїть на місці. Воно постійно рухається, розвивається, живе. Напрямок суспільного руху, темп та особливості розвитку, якість життя суспільства залежать від його членів, їх визначає творча соціальна активність людей, їх спроможність спільно спроектувати значущі соціальні цілі (відповідно власним потребам, інтересам, ідеалам, цінностям), втілити їх у суспільне життя, перетворити та оптимізувати його.

Успішна участь школярів у вирішенні бодай невеличкої соціальної проблеми сприятиме розвитку їх позитивної соціальної активності, соціальної творчості. Всі великі справи починаються з малих.

Важливо, що соціальна практика дозволяє поставити перед учнем проблеми, що майже повторюють ті життєві завдання, з якими він зустрінеться у майбутньому. Таким чином, учень зможе тренуватися, здобувати досвід вирішення життєвих завдань у досить безпечних умовах.

Організація соціальної практики вимагатиме від навчально-реабілітаційного центру зусиль, які стосуватимуться:

- належного методичного забезпечення соціальної практики;
- визначення дидактичних і виховних цілей, які передбачатиме стратегія проведення соціальної практики конкретного загальноосвітнього навчального закладу:
- забезпечення взаємодії з державними та громадськими організаціями соціальної сфери, виробничими підприємствами та організаціями, які можуть надати робочі місця для проходження практики, сприяти залученню та підготовці волонтерів із числа школярів;
- впровадження в навчально-педагогічний процес загальноосвітнього навчального закладу технології соціального проектування.

2. СУТНІСТЬ СОЦІАЛЬНОЇ ПРАКТИКИ.

Соціальна практика – це технологія соціальної дії учнів, у ході якої вони здобувають соціальний та життєвий досвід. **Вона є способом досягнення дидактичних та виховних цілей, шляхом оволодіння певним видом соціальної (трудою) діяльності, детальної розробки та впровадження проекту, вирішення певної соціальної проблеми, які завершуються реальним, відповідним чином оформленим, практичним результатом.**

На нашу думку, **соціальна практика із інноваційною педагогічною технологією**, яка безпосередньо виконує ряд навчальних та виховних цілей.

Соціальна практика – це **технологія організації навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів, яка може здійснюватися в урочний** (шляхом реалізації, наприклад, методу проектів) **та позаурочний час**. Соціальна практика сприяє реалізації фундаментального та прикладного знання, яке учень отримує в школі, у його практичній діяльності в соціумі. Таким чином, знання стає інструментом соціальної дії, переживається, осмислюється, закріплюється у життєвому досвіді.

Це також **технологія реалізації засобів виховання (праці, мистецтва, спорту, пізнавальної діяльності) відповідно до потреб та інтересів конкретних учнів у визначеному виховному просторі.**

Гармонійний розвиток особистості, становлення її життєвої компетентності неможливі без здобуття особистістю життєвого досвіду, індивідуального досвіду переживання життя, вирішення життєвих завдань, досвіду соціальної дії.

Життєвий досвід – це суб'єктивне уявлення про буття, яке має пізнавальний та діяльнісно-перетворювальний характер. Результатом, предметним виразом життєвого досвіду є сукупність когнітивних, операційних та аксіологічних конструктів, які становлять основу здатностей людини, її життєвих компетенцій.

Життєвий досвід особистості пов'язано з її індивідуальним життям. Переживання особистістю свого ставлення до власного життя, власних дій та вчинків є головним джерелом життєвого досвіду.

Втім, життєвий досвід пов'язано і з соціальним досвідом. З одного боку, найцінніші, найвагоміші та найзагальніші конструкти індивідуального життєвого досвіду можуть (якщо вони мають суспільну значущість) стати складовими суспільного досвіду. З іншого боку, осмислений та усвідомлений, „пережитий” соціальний досвід стає складовою життєвого досвіду особистості (без цього неможливі, наприклад, навчання та освіта), характеризує людину в якості соціального суб'єкта, проектувальника і творця соціальної дійсності. Активна соціальна дія, соціальна творчість особистості є важливими джерелами її життєвого досвіду.

Соціальний досвід – сукупність ідей, вмінь реалізації соціально значущої діяльності та взаємодії людей, які накопичуються суспільством та передаються ним його членам з метою

отримання необхідних практичних результатів (забезпечення задоволення людських потреб, збереження цілісності суспільства, регулювання життєдіяльності його членів).

У цьому контексті, **соціальна практика – це організаційна форма, механізм передачі учням соціального досвіду**, залучення їх до суспільного життя, соціальної дії, соціальної творчості, суспільно корисної праці, продуктивної освіти.

Соціальна практика стимулює та підтримує в школярів суспільну активність, виховує відповідальність, готує до вирішення життєвих і соціальних завдань, з якими учні зіткнуться як в процесі навчання, так і після закінчення школи.

Зміст соціальної практики полягає у виконанні учнем суспільно корисної діяльності, в процесі якої він здобуває життєвий та соціальний досвід.

3. ФУНКЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПРАКТИКИ.

Соціальна практика виконує ряд важливих функцій:

1. **Пізнавальну** – за допомогою соціальної практики учень, пізнає світ та себе самого, свої відносини із світом.

2. **Прогностичну** – учень практично перевіряє свої здібності, актуальний рівень життєвої компетентності, формує адекватні уявлення про варіанти власної життєвої перспективи та шляхи її реалізації.

3. **Активно-перетворювальну** – завдяки активній соціальній дії учня (учнів) вона сприяє перетворенню суспільних умов (на рівні сім'ї, школи, громади, усього суспільства) його (їх) існування, впливає на розвиток особистості, життєвого потенціалу та життєвої компетентності учня.

4. **Комунікативну** – в ході соціальної практики учень отримує можливість спілкуватися з іншими людьми, обмінюватися досвідом.

5. **Корекційно-компенсаторну** – соціальна практика дозволяє усунути прогалини у соціальному та життєвому досвіді, компенсувати відсутність певних життєвих подій, виправити хибні уявлення про дійсність, негативні риси особистості.

6. **Інноваційну** – соціальна практика є середовищем, яке сприяє соціальним та життєвим інноваціям.

7. **Функцію життєпобудови** – соціальна практика вбудовується у життєдіяльність, життєздійснення учня. Завдяки соціальній практиці, учень розширює свій життєвий простір стикається з потребою осмислити власну життєву перспективу, отримує можливість прийняти і реалізувати (перевірити) певні соціальні цінності.

8. **Соціальну** – соціальна практика спрямована на оптимізацію життєдіяльності та соціальних відносин учнів, загальноосвітніх навчальних закладів, громад, суспільства. Вона допомагає інтеграції у суспільство учнів, які представляють соціально незахищені верстви населення (вихованці інтернатних закладів, учні з особливими освітніми потребами, а також ті, які виховуються у проблемних сім'ях), сприяє формуванню в них павичок конструктивного вирішення власних соціальних та життєвих проблем.

4. ПРИНЦИПИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ЗДІЙСНЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПРАКТИКИ.

Організація та здійснення соціальної практики у загальноосвітніх навчальних закладах здійснюється відповідно до **наступних** принципів:

1. **Добровільності**. Участь у соціальній практиці є самостійним і добровільним рішенням учня. Ніхто не повинен змушувати учня до участі у ній. Так само, батьки та вчителі не повинні штучно стимулювати участь у соціальній практиці (через надання пільг у навчанні, шляхом матеріального заохочення, не пов'язаного з оплатою виконаної у процесі практики роботи).

2. **Законності**. Соціальна практика здійснюється відповідно до чинного законодавства. Вона не повинна порушувати людські права учнів, принижувати їх гідність, створювати небезпеку для їх життя та здоров'я.

3. **Доступності**. Всі учні загальноосвітнього навчального закладу мають право брати участь у заходах соціальної практики. Організація та здійснення соціальної практики повинні відбуватися відповідно можливостям учнів. Цілі та завдання практики повинні бути зрозумілими, відповідними віку, фізичним та інтелектуальним можливостям дитини. Реалізація принципу доступності вимагає попередньої підготовки багатьох учнів до участі в соціальній практиці.

4. Диференційованого підходу. Організація соціальної практики учнів повинна здійснюватися відповідно до їх віку (класу навчання), стану здоров'я, успішності навчання (актуального рівня життєвої компетентності).

5. Індивідуального підходу. В процесі організації та проведення соціальної практики необхідно виявити та якнайповніше реалізувати, розвинути індивідуальні мотиви, інтереси, здібності учня. Соціальна практика сприяє розкриттю та розвитку індивідуальності учня.

6. Профільності. Організація соціальної практики у старшій школі здійснюється з урахуванням профільного характеру навчання, запитів учнів щодо уподобаних ними професій.

7. Демократизму. Учні отримують рівні права, обов'язки та відповідальність щодо прийняття та реалізації рішень, пов'язаних з організацією та проведенням соціальної практики. Учні, вчителі та батьки спільно, на паритетних засадах, вирішують усі проблеми, які виникають у зв'язку з проходженням соціальної практики.

8. Системності. Соціальна практика вимагає узгодженої, системної взаємодії учня, бази практики (уповноважених представників, колективу організації, установи, підприємства, в якому проходить практика), школи, батьків. Ефективність соціальної практики залежить від систематичного відвідування учнем місця її проходження, систематичного та сумлінного виконання покладених на нього функціональних обов'язків, систематичного аналізу учнем процесу практики, його самоаналізу).

9. Суб'єктності. Соціальна практика повинна сприяти розвитку активного, суб'єктного ставлення особистості до життя, розвитку творчого потенціалу учня.

10. Соціальної дії. В основі соціальної практики – активна соціальна дія учнів, спрямована на вирішення соціальних проблем особистості, сім'ї, школи, громади, суспільства.

11. Орієнтації на життєвий досвід. Соціальна практика повинна допомагати учневі здобути життєвий досвід, тобто суб'єктивно осмислений, пережитий досвід самостійного вирішення життєвих завдань. Здобутий життєвий досвід сприятиме формуванню психологічної, моральної та практичної готовності учня до самостійного і творчого вирішення життєвих завдань, визначення та здійснення власного життя.

5. СТРУКТУРА ТЕХНОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПРАКТИКИ.

Соціальна практика – це освітня (навчально-виховна) технологія розвитку життєвої компетентності учня засобами активної соціальної дії.

Як технологія, соціальна практика має свою структуру, до якої ми відносимо суб'єктів, мету (місію), завдання, алгоритм, інструментарій технології, її результати.

Суб'єкти реалізації технології соціальної практики – це керівництво та вчителі загальноосвітнього навчального закладу (суб'єкти, які відіграють роль системоутворювального чинника щодо реалізації технологій соціальної практики), учні, їх батьки, керівництво і колективи підприємств та організацій (баз практики), громадські організації, громадськість.

Мета (місія) технології – розвиток життєвої компетентності учнів шляхом створення умов для їх активної соціальної дії.

Цілі та завдання технології:

- розвиток життєвої компетентності (життєстійкості, життєздатності, життєтворчості), конкретних життєвих компетенцій учнів;
- отримання практичного результату – матеріального або нематеріального продукту практики;
- сприяння у вирішенні соціальних проблем громади, школи, конкретних учнів та їх сімей;
- оволодіння учнями практико зорієнтованими знаннями, вміннями;
- інтеграція у реальні соціальні відносини учнів інтернатних закладів, здобуття ними соціального та життєвого досвіду;
- засвоєння способів групової, індивідуальної діяльності (у т. ч. елементів професійної діяльності);
- розвиток життєвого, творчого потенціалу учнів, здатності до соціальної творчості;
- формування вмінь, розвиток здатностей до самоорганізації, самоуправління та саморегуляції;

- сприяння професійному самовизначенню та самореалізації.

Алгоритм технології соціальної практики складається з п'яти етапів – підготовчого, планування, реалізації, осмислення та оцінки, підведення підсумків.

Інструментарій технології соціальної практики включає організаційно-розпорядчі, дослідницькі, психолого-педагогічні та соціально-педагогічні методи.

Головним результатом технології є розвиток життєвої компетентності учнів, зростання їх позитивної соціальної активності, здатності до конструктивної соціальної дії, залучення до соціальної творчості, професійний вибір.

Соціальна практика дає не лише особистісно значущі, але й суспільні результати. Вони пов'язані з вирішенням конкретних соціальних проблем, яке може відбуватися у процесі соціальної практики, поліпшенням життєдіяльності громади, у якій здійснюється практика.

6. РІЗНОВИДИ ТА ФОРМИ СОЦІАЛЬНОЇ ПРАКТИКИ.

Характер соціальної практики залежить від її конкретного різновиду (типу) та організаційної форми, які були обрані для здійснення.

Класифікація різновидів (типів) соціальної практики, здійснена на основі змісту її головних завдань, має наступний вигляд:

1. Дослідницька соціальна практика. Може здійснюватися у межах і за межами загальноосвітнього навчального закладу. Предмет досліджень – конкретні соціальні проблеми, локалізовані у громаді, школі, сім'ях учнів. Результатом практики є аргументований, науково обґрунтований опис соціальної проблеми з рекомендаціями щодо її вирішення (програму та план дій). Дослідницька соціальна практика не передбачає дій, спрямованих на практичне вирішення проблеми, реалізацію програми дій.

2. Виробнича соціальна практика. Здійснюється за межами загальноосвітнього навчального закладу, на підприємстві, в установі, організації. Предметом цього виду (типу) соціальної практики є професійні спроби, професійне самовизначення учня, отримання ним життєвого досвіду. Результатом практики є професійна орієнтованість учня, досвід виконання елементів майбутньої професійної діяльності, практичне уявлення про неї. Виробнича практика має виразний індивідуальний характер.

3. Практика соціального служіння. Полягає у добровільній та безоплатній допомозі іншим людям, представникам громади, які перебувають у складній життєвій ситуації. Практика соціального служіння може здійснюватися як у межах школи (шкільна соціальна служба, внутрішні соціальні проекти), так і поза ними (волонтерська робота у громадських організаціях, соціальних службах тощо). Предметом практики соціального служіння є добровільна та безоплатна, безкорисна допомога іншим людям, яка дозволяє учню підтвердити та реалізувати свої цінності. Результатом цього різновиду (типу) практики є досвід безкорисної активної соціальної дії, розвиток життєвої компетентності, вмінь і навичок спілкування, роботи з людьми.

4. Творча (індивідуальна) практика. Пов'язана зі створенням індивідуального творчого продукту. Предметом практики є перевірка та розвиток творчих здібностей, обдарованості учня. Результатом практики є акт творчості, який предметнюється, виражає певний рівень розвитку творчої обдарованості. Творча практика має виражений індивідуальний характер, важливо наповнити її суспільною значущістю (наприклад, юний музикант може дати концерт для вихованців інтернатного закладу, юний художник може влаштувати виставку для мешканців пансіонату ветеранів війни та праці тощо).

Серед провідних форм організації соціальної практики можна виділити:

1. Роботу на підприємстві, в організації. Учень знаходить робоче місце (на підприємстві, організації), на якому він виконує відповідну роботу (яка відповідає його можливостям, безпечна для його здоров'я). Соціальна практика на підприємстві (організації) мала аналоги (виробнича практика в радянській школі у 50 – 70 рр. минулого століття). Але сукупність відмінностей не дозволяє однозначно порівнювати соціальну практику з її історичними аналогами.

Учень самостійно приймає рішення щодо участі у соціальній практиці, самостійно обирає сферу діяльності та установу (підприємство, організацію), де він хотів би працювати. Школа може

рекомендувати сфери та напрямки діяльності (відповідно здібностям учня), запропонувати вакансії, але всі рішення приймає сам учень. Він же несе відповідальність за якість своєї роботи.

Соціальна практика на підприємстві (в організації) виконує ряд завдань:

По-перше, учень збагачує свій життєвий, соціальний досвід (знайомство з новими сферами та способами діяльності, спілкування (у т. ч. ділового характеру) з новими людьми, досвід самостійного вирішення життєвих і виробничих завдань.

По-друге, учень отримує можливість самостійно визначитися з вибором майбутньої професії. А оцінювання професій здійснюється на основі власних спостережень, практичного досвіду. Тому вірогідність правильної оцінки, правильного вибору зростає.

По-третє, для належного виконання функцій працівника підприємства (організації), учень потребуватиме нових знань, умінь і навичок. Він зможе самостійно (наприклад, у бібліотеці), або за допомогою інших працівників здобути їх. Соціальна практика, таким чином, матиме відповідні дидактичні результати.

2. Участь у соціальному проєкті. Соціальне проєктування у загальноосвітньому навчальному закладі можна розглядати як самостійну технологію, яка забезпечує реалізацію ряду дидактичних (метод проєктів, проєктне навчання), виховних, організаційних, соціальних цілей. Однак її можна розглянути як форму організації (та реалізації) соціальної практики учнів.

Соціальне проєктування учнів – це технологія розробки, ціннісного та ресурсного обґрунтування та реалізації учнівських соціальних проєктів. Робота над соціальним проєктом передбачає усвідомлення учнем цілей і завдань майбутнього проєкту, формування його задуму, визначення мети та завдань проєкту, шляхів та способів ресурсів, необхідних для його реалізації, розробку проєктної документації (викладення положень проєкту на папері), реалізацію проєкту, аналіз результатів діяльності за проєктом, написання звіту про участь в проєкті.

Соціальне проєктування має три головні завдання: по-перше, сприяти розвитку життєвої компетентності учня, практичній перевірці його життєстійкості та життєздатності.

По-друге, допомогти отриманню учнем практичних життєвих результатів (освітніх, соціальних).

По-третє, створити умови для інтеріоризації принципів та інструментарію соціального проєктування, необхідних для становлення проєктування життєвого. В цьому контексті, соціальне проєктування є засобом стимулювання індивідуально-особистісної життєтворчості.

Організація соціальної практики у формі соціального проєктування має ряд безумовних переваг. Соціальне проєктування дозволяє залучати до соціальної практики учнів молодших класів (це надзвичайно проблематично, а у більшості випадків неможливо у випадку з практикою на підприємстві, в організації). Його легше застосувати у дидактичних цілях (поєднати з вивченням суспільних, гуманітарних наук). Нарешті, воно не менш продуктивне за інші форми (скрізь є соціальні проблеми), але вимагає меншої ресурсної бази (не в кожному населеному пункті є достатня кількість підприємств та організації, які готові надати «робочі місця»).

Наведені факти дозволяють прогнозувати особливо сприятливі умови для розгортання соціального проєктування у загальноосвітніх навчальних закладах.

3. Волонтерство. Волонтерство є дуже перспективною формою організації соціальної практики. Фактично, воно поєднує участь у соціальному проєкті з виконанням професійних обов'язків працівника соціальної установи (організації).

В основі волонтерства як форми соціальної практики лежить добровільна, безкорисна участь учня у вирішенні соціальних проблем, наданні соціальної допомоги людям, які соціально незахищені, нужденні.

Волонтерство – це шлях до вирішення не лише соціальних Проблем громади, у загальноосвітньому навчальному закладі можуть навчатися учні, які потребуватимуть допомоги волонтерів: діти з особливими освітніми потребами, діти-сироти та соціальні сироти, діти з неблагополучних сімей.

Соціальна практика у вигляді волонтерства має ряд особливостей. Вони пов'язані з вирішенням школою наступних питань:

1. Підготовка волонтерів (залучення, навчання, інструктаж, визначення цілей та завдань діяльності) може здійснюватися як загальноосвітнім навчальним закладом, так й іншими державними (наприклад, центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді) та громадськими організаціями. На нашу думку, якщо волонтери потребуватимуть спеціальної підготовки (наприклад, для роботи з дітьми-інвалідами, соціальними сиротами тощо), то її краще здійснювати у спеціалізованих державних та громадських організаціях. Але якщо волонтерська діяльність не пов'язана з вирішенням надзвичайно складних соціальних проблем, то її краще проводити у школі. Підготовка волонтерів у межах загальноосвітнього навчального закладу може здійснюватися як окремий соціальний проект, до якого можуть залучатися (як тренери, консультанти) працівники соціальних служб, представники громадських організацій.

2. Волонтерська діяльність учнів може проводитися як в межах загальноосвітнього навчального закладу (допомога учням з особливими освітніми потребами, учням з проблемних сімей, соціально-профілактична робота тощо), так і поза ними (участь учнів-волонтерів у роботі державних та громадських організацій соціальної сфери)

3. Школа може розглядати участь учнів у волонтерському русі як засіб їх виховання, або ширше – як засіб виховання та навчання, оволодіння певними знаннями та вміннями. У випадку останнього, постає необхідність організаційного та методичного забезпечення проектування та реалізації дидактичних цілей, пов'язаних з волонтерством.

Від ефективного вирішення вказаних питань залежатиме продуктивність діяльності учнів-волонтерів, можливості щодо розвитку їх життєстійкості та життєздатності.

4. **Соціальне служіння, участь у акціях милосердя.** Соціальна практика може базуватися, залучатися до існуючих традицій благодійництва, конструктивних суспільних рухів.

Солідарність та творча енергія багатьох людей (у т.ч., учнів), спрямована в русло добровільного соціального служіння, конструктивної соціальної дії, здатна суттєво допомогти вирішенню багатьох соціальних проблем на рівні громади, регіональному, національному та глобальному рівнях.

Конкретними цілями практики соціального служіння можна вважати адаптовані до умов соціального служіння цілі розвитку, викладені у Декларації тисячоліття ООН:

1. Організація допомоги нужденним, «дітям-вулиці», людям з особливими освітніми потребами, самотнім людям похилого віку.

2. Організація просвітницької та культурно-дозвольневої роботи. Здійснення програм соціального навчання.

3. Викорінення тендерної нерівності. Розширення прав і можливостей жінок.

4. Поліпшення стану здоров'я населення.

5. Захист материнства і дитинства.

6. Попередження ВІЛ/СНІД, негативних соціальних явищ.

7. Забезпечення екологічної стійкості.

8. Активна співпраця з державними та громадськими організаціями з метою реалізації вказаних цілей. Сприяння соціальному партнерству, міжнаціональній і міжконфесійній згоді.

Практичну допомогу в організації соціальної практики можуть надати батьки учнів – надання «робочих місць», створення банку вакансій тощо.

Проходження соціальної практики вимагає певного часу. Школа (за погодженням з учнем) може визначати, за рахунок якого часу проводитиметься соціальна практика, її тривалість тощо.

Реалізація програм соціальної практики зумовлює потребу в тьюторстві. Постає необхідність введення посади тьютора, який координує процес проведення практики, допомагає вирішенню проблем, які пов'язані з нею. Роль тьютора може виконувати класний керівник або спеціально призначений вчитель, який має належну кваліфікацію, здатність та готовність до проведення заходів, пов'язаних з організацією та проведенням соціальної практики учнів.

7. АЛГОРИТМ ТЕХНОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПРАКТИКИ.

Процес соціальної практики складається з кількох етапів. Ми виділяємо п'ять основних етапів реалізації технології соціальної практики: підготовчий, планування, реалізації, осмислення та оцінки, підведення підсумків.

1. Підготовчий етап розпочинається з організаційно-методичної роботи вчителів і керівництва школи, спрямованої на створення умов, необхідних для проведення соціальної практики. Серед умов соціальної практики можна виділити:

Групу методичних умов, до яких можна віднести:

- забезпечення методичною літературою, яка висвітлює організацію та здійснення соціальної практики;
- володіння вчителями методиками проведення соціальної практики;
- визначеність навчальних і виховних цілей та завдань практики у структурі навчально-виховного процесу;
- уявлення про зв'язок соціальної практики з іншими засобами розвитку життєвої компетентності учнів;
- методичну роботу з представниками підприємств та організацій, громад, які є базами соціальної практики.

Групу організаційних умов, які включають:

- визначення основних параметрів проведення соціальної практики (пріоритетні види та форми (визначаються за допомогою опитування учнів), місце практики у навчально-виховному процесі (взаємодія з іншими формами та методами навчання та виховання), шляхи залучення до участі у проведенні соціальної практики підприємств та організацій);
- визначення вчителів, відповідальних за організацію та здійснення соціальної практики, організаційна структура управління та контролю за соціальною практикою учнів;
- окреслення прав та обов'язків учителів і учнів, залучених до процесу соціальної практики.

Крім зазначених, можна виділити фінансові, матеріально-технічні, соціально-психологічні та соціально-педагогічні умови організації та проведення соціальної практики учнів загальноосвітнього навчального закладу.

Мета підготовчого етапу – організація умов, необхідних для належного проведення учнями соціальної практики.

Етап включає процедури:

1. Навчально-методичного забезпечення. Операції: вивчення науково-методичних джерел з проблематики організації та здійснення соціальної практики учнів; обговорення вивчених джерел; проведення семінарів та тренінгів з питань організації соціальної практики; формування концепції соціальної практики конкретного загальноосвітнього навчального закладу (написання відповідного документу).

2. Визначення потреб та інтересів учнів. Операції: аналіз контингенту учнів (вік, стать, стан здоров'я, успішність у навчанні, інтереси); опитування учнів (визначається бажання брати участь у соціальній практиці, конкретні побажання щодо місця та форми її проведення); узагальнення отриманої інформації.

3. Організаційного забезпечення. Операції: визначення вчителів, відповідальних за проведення соціальної практики (тьюторів); окреслення прав та обов'язків тьюторів; визначення підприємств та організацій, які можуть (відповідно до побажань учнів) стати базами соціальної практики; встановлення контактів з підприємствами та організаціями, підписання угод про проведення соціальної практики; організація та матеріально-технічне забезпечення не виробничих форм соціальної практики для бажаючих.

II. Етап планування. Планування дозволяє окреслити головні завдання соціальної практики кожного учня, пов'язані з нею події. Важливим аспектом цього етапу є осмислення учнем власної ролі у процесі соціальної практики, усвідомлення відповідальності за свої дії.

Мета етапу планування – визначення та структурування уявлень учня про зміст його майбутньої соціальної практики у процесі розроблення її плану.

Етап включає процедури:

1. Визначення та корекція уявлень учня про майбутню соціальну практику. Операції: визначення уявлень учня про його майбутню соціальну практику (місце, умови роботи, функціональні обов'язки); окреслення хибних уявлень учня про професію, сферу діяльності, професійну діяльність

тощо; корекція неадекватних уявлень учня відповідно реальному стану справ, можливостям проходження соціальної практики.

2. Визначення цілей і завдань практики. Операції: визначення головних особистісних цілей участі учня у соціальній практиці; визначення цілей і завдань, які постануть у процесі реалізації соціальної практики; визначення цілей та завдань, яких необхідно досягти у процесі підготовки до соціальної практики.

3. Написання плану практики. Операції: визначення особистісної мети та завдань соціальної практики (розвиток конкретних компетенцій, життєвий досвід тощо); визначення місця (умов) проходження практики; визначення функціональних обов'язків, «робочого місця»; визначення термінів соціальної практики; визначення особливих прав та обов'язків учня (які не вказані у положенні, яке регулює права та обов'язки учня, який проходить соціальну практику); визначення цілей та завдань, видів діяльності, з якими учень стикатиметься у процесі роботи; визначення засобів, компетенцій, знань, умінь та навичок, необхідних для успішного виконання функціональних обов'язків; окреслення очікуваних особистісних і соціальних результатів практики, критеріїв їх оцінювання.

III. Етап реалізації соціальної практики. На цьому етапі учень у процесі виконання своїх функціональних обов'язків на базі практики реалізує цілі та завдання, передбачені його планом соціальної практики.

Мета етапу реалізації соціальної практики – досягнення цілей і завдань, передбачених планом соціальної практики як передумови досягнення цілей практики.

Етап включає процедури:

1. Ознайомлення учня з місцем (умовами) проведення практики. Операції: ознайомлення з місцем (умовами) роботи; інструктаж з техніки безпеки.

2. Узгодження з учнем його функціональних обов'язків, прав і відповідальності. Операції: погодження функціональних обов'язків; погодження прав і відповідальності.

3. Реалізація учнем плану практики у процесі виконання ним своїх функціональних обов'язків. Операції: навчання; тренування у виконанні функціональних обов'язків; пробне виконання функціональних обов'язків; робота.

IV. Етап аналізу та оцінки.

Мета етапу аналізу та оцінки – осмислення учнем особистісно значущих результатів пройденної соціальної практики, власних успіхів і прорахунків.

Етап включає процедури:

1. Написання звіту про участь у соціальній практиці. Операції: аналіз плану та щоденника практики; написання звіту про проходження соціальної практики відповідно до схеми.

2. Аналіз учнем проведеної практики. Операції: окреслення головних результатів практики; співставлення результатів із цілями та завданнями практики (особистісно та суспільно значущими); визначення успіхів та помилок; формулювання висновків.

Звіт учня про пройдену соціальну практику обов'язково повинен включати:

- цілі та завдання практики;
- процес пошуку робочого місця або вибору соціального проекту, в якому учень брав участь тощо;
- короткі витяги із щоденника практики (здобутки, проблеми практики, шляхи вирішення проблем, які реалізував учень, висновки);
- стислий опис соціальних проблем, у вирішенні яких учень брав участь, характеристику його особистого внеску;
- перелік компетенцій, які розвивалися впродовж проходження практики; суб'єктивну характеристику впливу соціальної практики на життєздатність і життєстійкість учня.

V. Етап підсумовування результату.

Мета етапу підведення підсумків практики – осмислення та узагальнення учнями життєвих та соціальних результатів власної соціальної практики.

Етап включає процедури:

1. Захист звітів про проведення соціальної практики. Операції: підготовка до захисту звітів; проголошення та захист звіту; почергове обговорення звітів; голосування оцінок звітів.

2. Обговорення загальних результатів соціальної практики. Операції: надання кількісної та якісної інформації про проведення у загальноосвітньому навчальному закладі соціальної практики; обговорення результатів соціальної практики.

3. Формування пропозицій щодо проведення майбутньої соціальної практики. Операції: окреслення здобутків і недоліків пройденої практики; формулювання пропозицій щодо організації наступної соціальної практики.

8. ІНСТРУМЕНТАРІЙ ТЕХНОЛОГІЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ЗДІЙСНЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПРАКТИКИ УЧНІВ 12-РІЧНОЇ ШКОЛИ.

I. Підготовчий етап.

1. Навчально-методичне забезпечення: аналіз наукової літератури, опитування, тренінги, семінари, методики проектування.

2. Визначення потреб і інтересів учнів: аналіз учнівського контингенту, опитування, бесіда, узагальнення.

3. Організаційне забезпечення: організаційно-розпорядчі методи.

II. Етап планування.

1. Визначення та корекція уявлень учня про майбутню соціальну практику: бесіда, опитування.

2. Визначення цілей і завдань практики: методики проектування.

3. Написання плану практики: методики проектування.

III. Етап реалізації соціальної практики.

1. Ознайомлення учня з місцем (умовами) проведення практики: екскурсія, інструктаж.

2. Узгодження з учнем його функціональних обов'язків, прав і відповідальності: бесіда, методики проектування.

3. Реалізація учнем плану практики у процесі виконання ним своїх функціональних обов'язків: соціально-педагогічні, психолого-педагогічні, соціально-психологічні методики; технологія соціальної дії.

IV. Етап аналізу та оцінки.

1. Написання звіту про участь у соціальній практиці: аналіз документів соціальної практики, аналіз, синтез, порівняння, узагальнення.

2. Аналіз учнем пройденої практики: аналіз, синтез, порівняння, узагальнення.

V. Етап підведення підсумків практики.

1. Захист звітів про проведення соціальної практики: організаційно-розпорядницькі методи, дискусія.

2. Обговорення загальних результатів соціальної практики: інформування, пояснення, дискусія, метод мозкового штурму.

3. Формування пропозицій щодо проведення майбутньої соціальної практики: дискусія, методики проектування.

9. ЖИТТЄВІ ТА ОСВІТНІ РЕЗУЛЬТАТИ СОЦІАЛЬНОЇ ПРАКТИКИ.

Головним результатом соціальної практики є розвиток життєвої компетентності учня. Його наявність є найважливішим критерієм ефективності реалізації технології.

У контексті розвитку життєвої компетентності, життєздатності учнів соціальна практика виконує наступні завдання:

- сприяє розвитку життєвої компетентності, життєстійкості та життєздатності;
- створює простір конструктивного випробування, реалізації життєстійкості та життєздатності на благо собі та ближнім;
- створює умови для отримання життєвих результатів, життєвого, соціального досвіду;
- допомагає освоїти широке поле соціальної дії, соціальної творчості;
- сприяє умовам залучення до прийняття рішень на рівні школи та громади;

- допомагає становленню стратегічних життєвих цілей (в першу чергу, в сфері трудової діяльності – вибір професії (а також майбутньої спеціальності, навчального закладу), бажаного місця роботи).

Відповідно, результатами соціальної практики для учня є:

1. Розвиток і випробування (практична перевірка) життєстійкості, життєздатності та життєтворчості.

2. Життєвий досвід.

3. Конкретні життєві результати (матеріальні та ідеальні).

4. Професійна спроба, підтвердження або непідтвердження вибраної професії.

Для суспільства та конкретної громади, результати соціальної практики проявляються у таких результатах:

1. Вирішення конкретних соціальних (життєвих) проблем громади, школи, сім'ї, окремої особистості.

2. Результати конструктивної соціальної дії для відносин між людьми та організаціями, громадами.

3. Зростання конструктивної соціальної активності учнів.

4. Оптимізація життєдіяльності загальноосвітнього навчального закладу, посилення виховного простору школи.

10. ЖИТТЄТВОРЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ СОЦІАЛЬНОЇ ПРАКТИКИ.

Соціальна практика має великий життєтворчий потенціал.

Вона є засобом перевірки і розвитку життєстійкості та життєздатності особистості, становлення компетенцій життєпобудови. Особистість, залучена до соціальної практики, отримує можливість перевірити власну спроможність вирішувати різноманітні складні життєві завдання. Відтак, учень може пересвідчитися у своїй компетентності (і перейти до вирішення складніших завдань) або відсутності певних здатностей (тоді він може сконцентруватися на їх розвитку).

Соціальна практика виявляє і зміцнює життєві цінності та принципи особистості. У багатьох вони мають декларативний характер лише тому, що особистість не має можливості їх реалізувати, практично перевірити їх значущість для себе. Соціальна практика створює для учня ситуацію морального соціального вибору, який вимагає актуалізації життєвих цінностей, перевіряє його моральні якості (відповідальність, чесність, толерантність тощо).

У процесі життєвої практики розширюються життєві перспективи учня. Він пізнає себе та своє середовище, свій життєвий потенціал, можливості його розвитку. Особливі значущість цього шляху пізнання власної життєвої перспективи тому, що він майже позбавлений ілюзій, ґрунтується на духовно практичному ставленні до світу.

Соціальна практика сприяє корекції існуючих і формування нових життєвих цілей. Нежиттєздатні, декларативні життєві цілі, які не можуть втілитися у життєдіяльності, втрачають свою актуальність. На їх місце висуваються нові, зумовлені кращим знанням процесу життєздійснення. Виходячи з цього, можна цілком справедливо стверджувати про значущість соціальної практики для життєвого проекту учня.

Соціальна практика розкриває широке поле для рефлексії, самовиховання та самонавчання, створює потребу в оволодінні особистістю більш досконалішими методами саморегуляції власної поведінки. Особистість стає суб'єктом соціальних відносин – це відображається на її ставленні до себе, рівні регуляції власних емоцій, прагнень, потреб.

Нарешті, соціальна практика розкриває закладені в особистості задатки, актуалізує здібності. В першу чергу, це стосується творчого потенціалу учня.

Виходячи з усього сказаного, соціальна практика постає як важливий механізм розвитку життєвої компетентності та життєтворчості учнів у спеціальній школі.

ГОТОВНІСТЬ УЧНІВ СПЕЦІАЛЬНОЇ ШКОЛИ ДО САМОСТІЙНОГО ЖИТТЯ

К.В. Рейда, директор навчально-реабілітаційний центр «ШАНС», кандидат педагогічних наук, Заслужений працівник освіти України

Підготовка дітей з особливими освітніми потребами до самостійної праці – найважливіша функція освітнього процесу спеціальної школи і кінцева мета її роботи. Виконуючи цю функцію, школа робить істотний внесок у розв'язання проблеми інтеграції підлітків з особливими освітніми потребами у сучасні умови суспільних відносин.

На систему трудової освіти покладаються якісно нові функції – підготовка особистості до активної діяльності в доступних сферах промислового, сільськогосподарського виробництва та побутового обслуговування в умовах ринкової економіки. Готовність здобувачів освіти спеціальної школи до майбутньої трудової діяльності в цих умовах розглядається як комплекс професійних, особистісних функціональних якостей особистості, що формуються в цілісному соціально-педагогічному процесі, який здійснюється не тільки школою, а й складною системою суспільних інститутів у цілому.

Цілісний освітній процес – це «така організація навчальних і виховних процесів, система функцій яких достатня для ставлення життєстійкої та життєздатної особистості. Якщо цей результат не досягається, то якісь процеси в цьому комплексі не виконують своїх функцій, і тому весь комплекс функціонує на недостатньо високому рівні цілісності».

Безпосередньо трудова діяльність є функцією цілісної особистості, успішність здійснення якої залежить від готовності виконувати й інші функції: моральні, естетичні, комунікативні, організаційно-управлінські, трудові, мотиваційні.

Багатогранність обов'язків майбутнього працівника передбачає наявність певних надбань особистості: практичних знань, умінь і навичок, якостей, зокрема таких, як позитивне ставлення до праці, цілеспрямованість, дисциплінованість, вмотивованість, активність, самостійність, які регулюють трудову діяльність і надають їй якісно нового характеру протікання.

На рівень сформованості соціально-трудової компетентності учнів спеціальних освітніх закладів впливають обмеженість комунікативної функції, пізнавального і життєвого досвіду, низький рівень регулюючої функції мови у поведінці, вузьке та неусвідомлене розуміння ідеалів, потреб і мотивів діяльності, некритична оцінка власних і чужих вчинків, порушення чи недорозвинення пізнавальної, сенсорної, емоційно-вольової сфери.

На базі навчально-реабілітаційних центрів сформувалася достатня матеріально-технічна база для професійно-трудового навчання та суспільно корисної продуктивної праці. Нагромадився також досвід використання праці для фахової підготовки і психічного розвитку учнів. Це створює реальні можливості для побудови цілісної системи навчально-виховної роботи, кожен елемент якої розв'язує комплекс навчальних, виховних, корекційних, лікувальних і оздоровчих завдань.

На розвиток трудових можливостей учнів впливає вся система освітньої роботи, втім безпосередня їх підготовка до трудової діяльності здійснюється на заняттях праці в освітніх майстернях та в процесі виробничої практики.

Зокрема, професійно-трудова освіта учнів спеціальної школи можна представити у вигляді системи обов'язкових етапів, визначених структурою школи та освітніми програмами: початкове трудове навчання, загальнотрудове навчання, трудове навчання, виробниче навчання, виробнича практика. Одночасно трудове виховання учнів здійснюється в системі позакласної роботи: самообслуговування, суспільно корисна продуктивна праця, гурткова робота. Беручи участь у цих видах урочної та позаурочної трудової діяльності, учні з інтелектуальними порушеннями

оволодівають технічними знаннями, загальнотрудовами вміннями та навичками, переносять їх у нові види діяльності, поповнюють свій трудовий і соціальний досвід. У них розвиваються активність, самостійність, вмотивованість праці, потреба бути учасником соціально значущого продукту праці.

Готовність учнів спеціальної школи до трудової діяльності формується й у процесі вивчення загальноосвітніх предметів, особливо на заняттях із соціально-побутового орієнтування. У процесі вивчення предметів загальноосвітнього циклу вони оволодівають такими якостями особистості, що мають найзагальніший характер і потрібні кожному учасникові виробництва незалежно від його професійної належності. До цих якостей передусім належать працелюбство, дисциплінованість, самостійність, активність, орієнтованість, відповідальність тощо.

Компетентність учнів з інтелектуальними порушеннями у самостійній продуктивній праці – це здатність виконувати систему виробничо-виконавських функцій на основі технологічних знань, операційних робочих навичок, спеціальних інтелектуальних дій і наявність особистісних якостей (самостійність, зорієнтованість у діяльності, позитивне ставлення до праці, дисциплінованість), що свідчить про оволодіння однією з робітничих професій. Отже, в структурі компетентності учнів навчально-реабілітаційних центрів до майбутньої праці як інтегративної якості ми умовно виділили два основних компоненти, а саме:

- **професійна компетентність** (технічні й технологічні знання, практичні вміння та навички, вміння реалізовувати їх у практичній діяльності);

- **особистісна компетентність** (позитивне ставлення до праці, орієнтованість у завданні, самостійність, дисциплінованість). Це ті основні показники, які надають праці характеру цілеспрямованої діяльності. Компетентність випускника спеціальної школи до майбутньої праці набуває важливого значення тому, що після закінчення школи більшість із них мають обмежені можливості продовжити навчання в іншій системі навчальних закладів.

Звичайно, традиційно організоване трудове навчання і суспільно корисна продуктивна праця передбачають елементи педагогічних ситуацій. Застосування теоретичних знань, загальнотрудових умінь і навичок на практиці як необхідний елемент навчання – це також дидактична модель практичної діяльності, але вона спрямована на розв'язання вузько дидактичної мети. Її суть полягає в тому, щоб сформувати трудові вміння та навички з досить обмеженою сферою перенесення. Тому таку модель не можна назвати моделлю типової практичної ситуації, оскільки учень спочатку стикається з практичним завданням, а лише потім з'ясовує, які саме знання, уміння й навички він повинен застосовувати.

При традиційній методиці професійно-трудового навчання вчитель може аналізувати якість опанування учнями загальнотрудових умінь і навичок і технологічних знань. Водночас йому важко простежити за формуванням у них особистісних якостей. Досвід дисциплінованості, самостійності, зорієнтованості, наполегливості в досягненні мети трудової діяльності формується, як правило, поза педагогічним контролем і проявляється не відразу.

У системі освітньої роботи спеціальної школи учнів початкових класів залучають до різних взаємопов'язаних видів практичної діяльності. Зокрема, в 1-3-х класах трудова діяльність здійснюється на уроках праці та в процесі самообслуговування. Це найпростіші види трудової діяльності, проте й вони відіграють важливу роль у вихованні готовності до майбутньої самостійної праці.

Трудове навчання учнів молодшого шкільного віку будується не просто на елементарному рівні, а з урахуванням характерних для діяльності учнів з інтелектуальними порушеннями особливостей. Саме тому значне місце в системі трудового навчання учнів з інтелектуальними порушеннями 1-3-х класів посідають заняття із самообслуговування. Діти вчать стежити за своїм одягом і взуттям, меблями, доглядають кімнатні квіти, домашніх тварин, набувають життєво важливих санітарно-гігієнічних навичок тощо.

У міру розумового та фізичного розвитку (починаючи з 4-го класу) дітей залучають до складніших видів трудової діяльності – загально-трудового навчання. Трудова діяльність на цьому етапі широко впроваджується у позакласну та позашкільну роботу. Загальнотрудове навчання відрізняється від попередніх видів праці змістом, ступенем складності, формою організації трудових процесів. Тому змінюється й співвідношення між інтелектуальним і емоційно-вольовим процесами, їх

поступальний розвиток на основі переходу від простих до складніших видів діяльності забезпечує їй поступове набуття учнями більших можливостей активно й самостійно змінювати власну діяльність, надаючи їй характеру цілеспрямованої діяльності, вмотивованості, впевненості у виборі засобів розв'язання конкретного трудового завдання.

Якщо вчитель цілеспрямовано організовує трудову діяльність учнів, то закономірно вони успішніше оволодіють практичними навичками, розумовими діями, уміннями користуватися контрольними інструментами. У процесі праці учні виявляють більш високий рівень трудової активності, самостійності, дисциплінованості, дбайливості та ін. Трудова діяльність супроводиться усвідомленням мотивів своєї поведінки, правил і вимог до індивідуальної та колективної праці. Позитивне ставлення до праці виражається як у реальних діях, вчинках, так і у відповідному формуванні свідомості, розумінні ролі праці для колективу, її суспільної значущості.

Особлива увага відводиться формуванню в учнів позитивного ставлення, стійкого інтересу до занять у майстерні. У них виховуються окремі уміння і навички організовувати власну працю в майстерні. На заняттях у майстерні вчитель знайомить учнів із найпростішими трудовими операціями з обробки деревини, паперу, тонкого листового металу, дроту, тканини, складання виробів із деталей конструктора.

На наступному етапі (5-9-ті класи) трудове навчання здійснюється за операційно-комплексною системою і передбачає повідомлення школярам більш складніших відомостей з технології виробничого процесу, формування загально-трудова уміння і швидкісних навичок. У процесі самостійної праці учні без допомоги вчителя орієнтуються в завданні, планують і контролюють правильність виготовлення виробів. Втім об'єктом уваги вчителя має бути весь процес самостійної діяльності, а не лише її результат.

На цьому етапі навчання забезпечується теоретична і практична підготовка дітей з інтелектуальними порушеннями до певного виду виробничої праці, і, власне, закінчується шкільний період їхньої підготовки до самостійного життя. На заняттях у шкільних майстернях, на навчально-виробничих ділянках, у процесі виконання суспільно корисної продуктивної роботи учні спеціальної школи вивчають професійні прийоми і способи обробки матеріалів, закріплюють та удосконалюють навички праці ручними інструментами та на механічних верстатах. Вони знайомляться з різними технологічними процесами, формами організації праці, правилами техніки безпеки. На теоретичних і практичних заняттях діти набувають знань і вмінь, необхідних для роботи на сучасному виробництві.

Важливою ланкою трудового навчання учнів спеціальної школи є виробнича практика безпосередньо на виробництві чи на базі шкільних майстерень, які мають виробничу спрямованість. Практика на виробництві має надзвичайно велике виховне значення. Вона дає змогу відчутися членом робітничого колективу. Навіть нетривала участь у виробничому житті підприємства позитивно впливає на учнів. Зокрема, практика допомагає їм усвідомити трудову перспективу, що сприяє вихованню інтересу до трудових процесів, мотивації. Вивчення досвіду роботи спеціальних шкіл показує, що участь учнів у роботі виробничих колективів підвищує інтерес до професії, виховує позитивне ставлення до неї, конкретизує уявлення про роль праці в житті людини.

Отже, спеціальна організація трудового навчання, що ґрунтується на врахуванні індивідуальних і типологічних особливостей психофізичного розвитку учнів, підвищує рівень їхньої самостійності у виконанні трудового процесу, починаючи від орієнтування в завданні, планування ходу його виконання до одержання кінцевого результату.

Спостереження за практичною діяльністю учнів, які навчалися різних професій, дають підставу стверджувати, що серед багатьох причин, які зумовлюють розрив між знаннями і практичними вміннями, істотне значення має не лише недорозвиток у дітей з інтелектуальними порушеннями пізнавальних процесів, а й характер навчання, способи організації їхньої трудової діяльності. Спостереження за діяльністю учнів у навчальних майстернях, аналіз робочих планів-конспектів учителів праці показують, що при плануванні роботи з різних розділів освітньої програми увага переважно зосереджується на повідомленні і засвоєнні дітьми технічних знань. Водночас мало уваги звертається на те, щоб навчити дитину користуватися знаннями у процесі практичної діяльності. Украй рідко перед учнями ставиться завдання щодо синтезування знань і вмінь, пояснення способу виконання поставленого завдання.

Вивчення досвіду трудового навчання, спостереження за уроками, організацією суспільно корисної продуктивної праці, аналіз результатів констатувального і формувального експериментів показав, що стан «напівготовності» частини учнів до самостійної трудової діяльності є наслідком своєрідності психофізичного розвитку вихованців спеціальної школи та водночас результатом недосконалості організації трудового навчання. Педагогічний процес у спеціальній школі, на наш погляд, ще недостатньо використовується для корекції недоліків розвитку, передусім спеціалізованих інтелектуальних дій, орієнтованості, самостійності в доланні труднощів, які виникають у практичній діяльності.

У дидактиці трудового навчання ще не розроблено механізмів і педагогічних умов, які б істотно впливали на формування загальнотрудових навичок, спеціалізованих інтелектуальних умінь та на розвиток позитивних якостей особистості. В умовах спеціально організованого освітнього процесу вони закономірно формуються, розвиваються і стають надбанням соціального й трудового досвіду в конкретних видах діяльності, в організації яких провідна роль належить учителеві професійно-трудоного навчання. Свою роботу він повинен спрямовувати в єдине русло освітнього процесу, узгоджувати з метою і поставленими перед школою загальними та спеціальними завданнями.

Для досягнення цієї комплексної мети потрібно повною мірою використати й відповідно побудувати освітній процес в цілому. Загальне і окреме утворюють у педагогічному процесі діалектичну єдність і розуміються як взаємопроникнення елементів, які ні в теорії, ні на практиці не залишають місця для будь-якого паралелізму чи різної розділеності. Всі педагогічні дії повинні мати на меті виховання особистості й одночасне усунення порушень у розвитку. Для цього освітня робота в спеціальній школі не повинна обмежуватися особливими педагогічними методами, а повинна модифікувати весь процес, побудований з урахуванням особливостей психічного розвитку і відповідно до кінцевої мети роботи спеціальної школи.

Від того, наскільки освітній процес спрямовується на розвиток пізнавальної діяльності, мотивів, професійної компетентності та особистісних якостей дітей, залежить їхня готовність до самостійної трудової діяльності.

STEM-ОСВІТА У СИСТЕМІ СПЕЦІАЛЬНОЇ ТА ЖИТТЄВОЇ ПРАКТИКИ

С.Л. Горбенко, кандидат психологічних наук, доцент, старший науковий співробітник відділу STEM-освіти ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти»
stemosvita@gmail.com

І.П. Василяшко, завідувач сектору підготовки вчителів STEM-освіти відділу STEM-освіти ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти»
stemosvita@gmail.com

Стратегія сталого розвитку України в умовах глобалізації ґрунтується на амбітній меті досягнення європейських стандартів життя та зміцнення авторитету України на міжнародній арені. **На новому етапі розвитку цивілізації досягти поставлених цілей можливо тільки на основі ефективної взаємодії економіки, науки, освіти, залучення інноваційних технологій до всіх сфер діяльності суспільства та прогресивних державних і соціальних процесів.**

Відповідно до основних нормативних документів міжнародного руху «Освіта для всіх» (Education for all (EFA), ініційованого ЮНЕСКО, першочерговим завданням суспільного розвитку стає забезпечення кожної людини правом задовольняти освітні потреби й отримати якісну базову освіту. **Однією з важливих складових Концепції Нової української школи є створення універсального освітнього середовища.** Вектор інклюзивної освіти Нової української школи передбачає індивідуальний підхід до освітніх потреб осіб усіх видів нозологій і вимагає змін на всіх рівнях освіти і,

в першу чергу, формування безбар'єрного освітнього середовища. Сьогодні актуальний STEM-орієнтований підхід до навчання дає можливість забезпечити повноцінну інклюзію і специфічні освітні потреби, рівний доступу до навчання та створити необхідні умови для розвитку здібностей дітей із різним станом здоров'я.

Акронім STEM (від англ. Science – природничі науки, Technology – технології, Engineering – інженерія, проектування, дизайн, Mathematics – математика) визначає характерні риси відповідної дидактики, сутність якої виявляється у поєднанні міждисциплінарних практико орієнтованих підходів до вивчення природничо-математичних дисциплін.

STEM-освіта – категорія, яка визначає відповідний педагогічний процес (технологію) формування і розвитку розумово-пізнавальних і творчих якостей молоді, які сприяють професійній конкурентоспроможності на сучасному ринку праці. STEM-освіта здійснюється через міждисциплінарний підхід у побудові навчальних програм закладів освіти різного рівня, є особливо важливим для осіб з особливими освітніми потребами. Місія STEM-підходів полягає у тому щоб розширити освітні можливості та допомогти соціалізуватися молоді з різним станом здоров'я.

Водночас, у STEM-освіту активно включаються творчі, мистецькі дисципліни, об'єднані загальним терміном Arts (позначення відповідного підходу – STEM and Arts). Останнім часом у європейському науковому дискурсі наголошується на важливості всіх дисциплін, використанні міждисциплінарних підходів STEAM (літера A – All – всі) і поєднанні природничо-наукових дисциплін з іншими навчальними дисциплінами, які вивчаються у школі.

STEM-підхід в освіті ґрунтується на міждисциплінарних засадах у побудові навчальних дисциплін і окремих дидактичних елементів (інтегроване навчання відповідно до певних тем або реально існуючих проблем). Така освітня технологія має на меті запровадити комплекс заходів, що забезпечують повноцінну інклюзію в освітній процес, сприяти комплексному формуванню соціальних й особистісних компетенцій молоді з ООП. Державною науковою установою «Інститут модернізації змісту освіти» визначено пріоритетним напрямом на всеукраїнському рівні розвивати напрями STEM-навчання в закладах освіти, де запроваджена інклюзивна освіта.

Актуальні питання щодо розвитку STEM-освіти та методичні аспекти її впровадження вивчають такі науково-педагогічні працівники, як Андрущенко Т.І., Барна О.С., Бирка М.Ф., Буліга С.М., Бревус С.М., Василяшко І.П., Величко В.Ю., Воронкін О.С., Гальченко С.А., Глоба Л.С., Гончарова Н.О., Горбенко С.Л., Гуляєв К.Д., Іванов С.А., Каменєва І.В., Камишин В.В., Клімова Е.Я., Комова О.Б., Корсак К.В., Кузьменко О.С., Лісовий О.В., Лозова О.В., Ніколенко Л.Г., Норчевський Р.В., Пархоменко І.М., Патрикєєва О.О., Поліхун Н.І., Попова М.А., Приходнюк В.В., Рибалко М.Н., Савченко І.М., Сліпухіна І.А., Стрижак О.Є., Чернецький І.С., Черноморець В.В. та інші.

Теоретичний аналіз літературних джерел показав, що на сьогодні в Україні започатковано низку ініціатив, орієнтованих на поширення STEM-освіти, однак практичні питання щодо методики впровадження і розвитку STEM-освіти у закладах загальної середньої та позашкільної освіти, особливо для осіб з особливими освітніми потребами, потребують подальших досліджень і наукових розробок.

Перехід до інклюзивно-компетентнісної моделі STEM-навчання та застосування нових методичних підходів, перш за все, передбачає:

- **принципово нове цілепокладання у педагогічному процесі, зміщення акцентів в освітній діяльності з вузькопредметних на загальнодидактичні;**
- **оновлення структури та змісту навчальних предметів, спецкурсів тощо;**
- **визначення та оцінювання результатів навчання через ключові та предметні компетентності учня/учениці відповідно нових освітніх стандартів;**
- **запровадження наскрізного STEM-навчання, компетентнісно орієнтованих форм і методів навчання, системно-діяльнісного підходу;**
- **запровадження інноваційних, ігрових технологій навчання, технологій case-study, інтерактивних методів групового навчання, мейкерства, проблемних методик з розвитку критичного і системного мислення тощо;**
- **корегування змісту окремих тем навчальних предметів з акцентом на особистісно розвивальні, ігрові методики навчання, ціннісне ставлення до досліджуваного питання;**

- створення педагогічних умов для здобуття результативного індивідуального досвіду проектної діяльності.

Педагоги закладів загальної середньої та позашкільної освіти здійснюють освітню діяльність відповідно до чинних навчальних програм, з якими можна ознайомитися на сайті Міністерства освіти і науки України та ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти». Проте програма не обмежує творчу ініціативу педагогів, передбачаючи гнучкість у відборі та розподілі навчального матеріалу відповідно до потреб, психолого-педагогічного розвитку, досвідченості вихованців, а також у застосуванні методів і засобів навчання (навчально-методичні комплекти, підручники, програми спецкурсів, посібники, аудіо-, відеоматеріали тощо).

Особливою формою наскрізного STEM-навчання є інтегровані уроки/заняття, які спрямовані на встановлення міжпредметних зв'язків і сприяють формуванню в учнів цілісного, системного світогляду, актуалізації особистісного ставлення до питань, що розглядаються на уроці/занятті.

Інтегровані уроки/заняття можуть проводитися шляхом об'єднання схожої тематики кількох навчальних предметів або формування інтегрованих курсів чи окремих спецкурсів шляхом об'єднання навчальних програм таких курсів/предметів. Основою ефективності даних уроків/занять є чітке визначення мети і їх планування для забезпечення різнобічного розгляду учнями певного об'єкта, поняття, явища, що вивчаються на різних предметах.

Особливість планування і проведення **інтегрованих**, бінарних уроків полягає в тому, що вони можуть проводитися як одним учителем, який викладає предмети, що інтегруються, так і декількома. Через складність координації діяльності педагогів у другому випадку таких уроків проводиться небагато, тому необхідно планувати їх заздалегідь усім учителям паралелі або педагогічним колективом.

У випадках, коли програмовий матеріал різних навчальних предметів дозволяє інтегрувати його в межах одного навчального дня, можуть організовуватися «тематичні дні», «хвильові занурення», «тематичні декади», в процесі яких уроки, позаурочні заходи спрямовують на реалізацію єдиної навчально-виховної мети.

Використання вчителем провідного принципу STEM-освіти – інтеграції (міжпредметної, трандисциплінарної) – дозволяє здійснювати модернізацію методологічних засад, змісту, обсягу навчального матеріалу, застосовувати сучасні технології під час навчання з метою формування компетентностей якісно нового рівня, що забезпечить ефективну роботу закладів інклюзивного навчання. Ознайомитися з досвідом педагогів-новаторів, які здійснюють освітній процес на засадах інтеграції, можна в матеріалах проекту «STEM-школа».

З метою залучення учнів до практичної діяльності, бажано розширити діапазон організаційних форм і методів навчання уроків/занять (екскурсій, квестів, конкурсів, фестивалів, практикумів), способів навчальної взаємодії та має спиратися на систему інтегрованих завдань змодельованих із життєвих ситуацій.

Ефективним засобом формування компетентностей є **проектна діяльність**, яка змінює акценти освітньої діяльності: засвоєння знань, вмінь і навичок, які в умовах глобальної інформатизації надзвичайно швидко втрачають актуальність, не може бути самоціллю, в той час, як дослідницькі навички та практичний досвід, набуті у процесі проектної діяльності, сприятимуть прискоренню адаптації молоді до мінливого соціально-економічного життя.

Виконання навчальних проектів передбачає інтегровану дослідницьку, творчу діяльність учнів, спрямовану на отримання самостійних результатів під керівництвом учителя-ментора. Учитель здійснює управління такою діяльністю і спонукає до пошукової діяльності вихованців, допомагає у визначенні мети, завдань навчального проекту, орієнтованих методів/приймів дослідницької діяльності та пошуку інформації для розв'язання окремих навчально-пізнавальних завдань. Учні самостійно або разом з учителем обирають форму презентації, захисту отриманих результатів. Оцінювання проектної діяльності здійснюється індивідуально, за довільною системою.

Під час виконання навчальних проектів вирішується ціла низка різнорівневих дидактичних, виховних і розвивальних завдань: набуваються нові знання, уміння і навички; розвиваються мотивація, пізнавальні інтереси; формується вміння самостійно орієнтуватися в інформаційному просторі, висловлювати власні судження, виявляти компетентність.

З метою забезпечення та створення педагогічних умов для впровадження дослідницького методу навчання, у рамках реалізації інноваційного освітнього проекту всеукраїнського рівня «Я-дослідник» (<https://imzo.gov.ua/innovatsijnyj-osvitnij-proekt-vseukrajinskoho-rivnya-ya-doslidnyk/>) на допомогу вчителю розроблено навчально-методичні рекомендації, навчальні посібники з різних предметів і для різних вікових груп. Ознайомитись з матеріалами можна за посиланням: <http://yakistosviti.com.ua/uk/IA-doslidnik>. Проте посібників для навчання дітей з особливими освітніми потребами бракує, і ми сподіваємось, що ініціативні педагоги долучаться до проекту та поділяться досвідом роботи.

Конкуренція на ринку праці вимагає посилення підготовки учнівської молоді з предметів природничо-математичного циклу і технічної творчості в усіх ланках освіти, що передбачає збільшення кількості закладів, у яких запроваджується STEM-навчання, та створення науково-дослідних STEM-лабораторій/центрів (п. 18 Плану заходів щодо реалізації Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки», затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 року № 67-р). STEM-лабораторія/центр забезпечує освіту наукового спрямування на принципах диференційованого та індивідуального підходів до навчання з урахуванням віку, індивідуальних можливостей, інтересів, нахилів, здібностей, стану здоров'я дітей та молоді, з використанням різних організаційних форм роботи.

Створення STEM-лабораторії/центрів освітніх закладів, де навчаються діти з ООП, буде сприяти мотивації до навчання, набуттю компетентностей, необхідних для подальшої соціалізації та дослідно-експериментальної, конструкторської, винахідницької діяльності. Наприклад, розвиток в STEM-лабораторії/центрів за напрямом робототехніка сприяє: розвитку дрібної моторики допомагає робота з цеглинками, програмування – алгоритмічному мисленню тощо. Але, на наш погляд, окрім усіх позитивних впливів на розвиток здібностей найголовніше – це досвід колаборативного навчання, взаємодії в малих групах, відчуття успіху, віра у себе та власний шлях. Робототехніка – це освітнє середовище, яке розширює можливості для розвитку здібностей кожної дитини на основі методики «learning-by-doing» (вчись роблячи). Багаторічний досвід проведення занять з моделювання за індивідуальними програмами мають вчителі інклюзивних закладів освіти та ГО «Інноваційні освітні рішення», ГО «Ресурсний центр для дітей та підлітків «Чародім» тощо.

ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» виступає ініціатором реалізації освітніх проектів, які сприяють популяризації та розробленню науково-методичних матеріалів для забезпечення освітнього процесу, зокрема для навчання дітей з особливими освітніми потребами. Нині є потреба в узагальненні досвіду існуючих успішних практик або розробленні нових за напрямами STEM-лабораторії/центрів для учнів з ООП. Наприклад, з метою сприйняття навчального матеріалу слід адаптувати навчальний матеріал відповідно до психолого-педагогічних особливостей дітей різних нозологій, з метою доступності робототехніки для дітей віддалених районів необхідно розробити дистанційний курс. Крім того, сучасні інформаційно-телекомунікаційні технології відкривають перед педагогами нові можливості якісної організації навчання учнів з особливими освітніми потребами.

Невід'ємною складовою організаційно-методичної роботи закладів, що запроваджують напрями STEM-освіти, є участь у діяльності Всеукраїнського науково-методичного віртуального STEM-центру. Для педагогів та учнів це додатковий навчально-методичний ресурс для розв'язання проблем упровадження STEM-освіти. Віртуальний STEM-центр дозволяє виконувати роботи різної складності, це платформа для обміну педагогічним досвідом. В наш час існують певні проблеми щодо доступності ресурсної бази центру. Розв'язання більшості питань залежить від ініціативності та допомоги педагогів, що виховують дітей з ООП і найбільш обізнані щодо задоволення їх потреб. Віртуальний STEM-центр – це відкрита платформа для спілкування, тому кожний може вносити свої пропозиції, вклад щодо поліпшення якості його функціонування.

ІТ-технології стали невід'ємною складовою сучасного освітнього процесу Нової української школи. Використання їх підвищує ефективність освітнього процесу учнів з ООП, сприяє розвитку їх активності, автономності роботи, розширює спектр навчальних завдань, видів діяльності відповідно до індивідуальних можливостей і навичок, дає можливість виконувати завдання в зручному доступному темпі, мотивує до задоволення, розширення й поглиблення сфери пізнавальних

інтересів і потреб, полегшує процес спілкування та взаємодії з однолітками, педагогами та іншими соціальними групами.

Одним із перспективних напрямів використання ІКТ в спеціальній та інклюзивній освіті є MOOC-технології. MOOC (Massive open online course – масовий відкритий онлайн курс) – інноваційна форма навчання для всіх у будь-якому місці, в будь-який час, якщо є доступ до комп'ютера та мережі Інтернет. MOOC є перспективним, додатковим інструментом STEM-навчання. Аналіз джерел показує, що E-learning для учнівської молоді з ООП створено мало. Тому бажано, щоб педагоги практики більш активно долучались до створення відеоуроків, ігор, цікавих завдань із зворотнім зв'язком тощо.

Ефективність STEM-навчання, запровадження інноваційних методик Нової української школи залежить як від оновлення матеріально-технічного забезпечення вивчення предметів природничо-математичного циклу, так і закладу освіти в цілому. Навчальні, сучасні інформаційні засоби навчання, вимірювальні комплекси мотивують учнів до навчально-дослідної, інтелектуальної та творчої діяльності, сприяють розвитку пізнавальних інтересів та формуванню предметних компетентностей.

З метою забезпечення єдиних вимог до рівня знань і створення рівних умов для здобуття якісної освіти всіма дітьми, педагогам необхідно розробити план оновлення матеріально-технічної бази навчальних кабінетів з предметів природничо-математичного циклу, керуючись Типовим переліком засобів навчання та обладнання навчального і загального призначення для кабінетів природничо-математичних предметів загальноосвітніх навчальних закладів.

У рамках модернізації змісту освіти оновлення матеріально-технічної бази закладів освіти здійснюється переважно за кошти державного та місцевого бюджетів. У статті 61 Закону «Про внесення змін до закону України «Про освіту» щодо особливостей доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг» зазначається, що фінансування додаткових корекційно-розвиткових занять (послуг) і придбання спеціальних засобів корекції психофізичного розвитку, що визначені індивідуальною програмою розвитку особи з особливими освітніми потребами, здійснюється за рахунок коштів субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами, місцевих бюджетів, інших джерел, не заборонених законодавством.

Практика показує, що відкриті освітні інтернет-ресурси є доповненням до традиційних засобів навчання і забезпечують рівний доступ до якісної освіти дітям і молоді різних вікових груп, можливостей, зокрема й з особливими потребами, а також дають можливість використовувати різні форми навчання (індивідуальне навчання, групова робота, фронтальна робота, проектна діяльність).

Освітні сайти, віртуальні лабораторії, імітаційні тренажери, інтерактивні музеї роблять проведення дослідних експериментів доступними, а процес навчання творчим. Так, використання якісних освітніх інтернет-ресурсів, з одного боку, створює позитивну мотивацію до опанування учнями STEM-дисциплін, – з іншого, сприяє колективній навчальній діяльності всіх суб'єктів освітнього процесу.

Закладам спеціальної та інклюзивної освіти, які працюють за напрямами STEM-освіти, доцільно включити у плани роботи, окрім участі вихованців у традиційних заходах, проведення STEM-тижнів/декад, наукових пікніків, фестивалів з мейкерства тощо. Учні на таких закладах можуть представити свої нароби та проявити здібності, набути досвід спілкування з однолітками, знайти нові ідеї.

Бажано організовувати та проводити заходи, тренінги, екскурсії профорієнтаційного спрямування, використовуючи нові форми, інструменти навчання, з метою надання молоді допомоги у свідомому виборі майбутньої професії з урахуванням регіональних особливостей ринку праці та можливостей підприємств, бізнес-структур. Для проведення профорієнтаційних позаурочних заходів для учнів 5-10 класів педагоги можуть використовувати методичні матеріали навчальної програми «Бесіди про кар'єру» (завантажити матеріали: <http://careerhub.in.ua/karierni-poradi/biblioteka>). Педагогічні працівники можуть ознайомити молодь та запропонувати їм взяти участь у популярних проектах: «STEM:

професії майбутнього», «Моя майбутня професія: планування і розвиток». Дізнатися більше та слідувати за подіями реалізації проектів можна за посиланням: www.careerhub.in.ua

З кожним роком до відзначення Дня безпечного Інтернету в Україні, як і у всьому світі, приєднується все більше організацій, які проводять різноманітні заходи та акції заради просування ідеї толерантного онлайн-спілкування, відповідального використання онлайн-технологій та мобільних приладів. З нагоди Дня безпечного Інтернету та з метою підвищення освіченості з питань безпеки використання цифрових технологій, 05 лютого 2019 року педагоги та учні можуть взяти участь у безкоштовному онлайн-уроці, який буде організовано за сприяння компаній Cisco, ERC та Кіберполіції України.

Зклади освіти можуть взяти участь, представити досвід роботи або проекти вихованців на заходах: Всеукраїнський фестиваль «STEM-весна» («Festival STEM-spring – 2019»), Європейський «STEM-тиждень», «Наукові пікніки», «День науки», Всеукраїнський фестиваль з робототехніки, фестиваль «MakerFaire – 2019», фестиваль стартапів «Class ідея» тощо або на власних заходах у рамках зазначених фестивалів чи подібного формату в своєму регіоні.

Учні різних вікових категорій можуть взяти участь у заходах, які проводитимуться за підтримки Міністерства освіти і науки України, наприклад: олімпіадах з предметів природничо-математичного циклу, технічної творчості, робототехніки, комплексній олімпіаді з математики, фізики та інформатики «Турнір чемпіонів»; міжнародних: математичний конкурс «Кенгуру», природознавча гра «Геліантус», дистанційна гра-конкурс «Олімпіс-2018», інтерактивний природничий конкурс «Колосок», науково-пізнавальний марафон «День комети»; всеукраїнських: фізичний конкурс «Левеня», Інтернет-турнір «Відкрита природнича демонстрація», інтерактивний конкурс «МАН-Юніор Дослідник» і «МАН-Юніор Ерудит», науково-технічна виставка-конкурс молодіжних інноваційних проектів «Майбутнє України», конференція-конкурс науково-дослідних робіт «Зоряний шлях»; змаганнях «CybersecChallenge», змаганнях з робототехніки «DRON», «Robotika», програмах-конкурсах «FIRST LEGO League», «FIRST LEGO League Jr.» тощо, а також у змаганнях, які є практичною реалізацією впровадження сучасних освітніх та інформаційних технологій, пошуку і відбору талановитої учнівської молоді, надання їй усебічної підтримки з вибору STEM-професій, а саме: Всеукраїнських змаганнях «Роботрафік-2019» (<https://imzo.gov.ua/zmahannya-robotrafik-2018/>), змаганнях з моделювання «розумних» пристроїв «STEAM-House» (<https://imzo.gov.ua/zmahannya-z-modelyuvannya-rozumnyh-prystrojiv-steam-house/>).

Більш детальну інформацію про порядок, терміни проведення заходів можна знайти на веб-сайті Міністерства освіти і науки України, ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» та безпосередньо на однойменних сайтах заходів.

З метою забезпечення рівного доступу до якісної освіти учнівської молоді педагогам бажано інформувати вихованців та їхніх батьків про можливість участі в заходах, конкурсах, онлайн-уроках, пропонувати використовувати ресурси інших освітніх установ, організацій для підвищення якісного рівня освітнього процесу. Наприклад, запросити мобільну лабораторію «RoboBUS» для вивчення робототехніки, програмування і 3D-технологій, організувати заняття у партнерстві з місцевими позашкільними закладами, технічною студією «Винахідник», творчою майстернею «Сверлик», ГО «Інноваційні освітні рішення» та іншими.

Якість запровадження інклюзивної, STEM-освіти багато в чому визначається компетентністю та рівнем професійної діяльності науково-педагогічних працівників і тим, наскільки вони активно використовують новітні педагогічні підходи до викладання й оцінювання, інноваційні практики міждисциплінарного навчання, методи та засоби навчання з акцентом на розуміння особливостей потреб учнів і надання їм кваліфікованої допомоги. У зв'язку з цим останнім часом посилена увага приділяється питанню якісної підготовки педагогів, реалізації довгострокових ініціатив щодо їх професійного розвитку на курсах підвищення кваліфікації в закладах післядипломної педагогічної освіти та міжкурсовий період.

Розвитку професійної компетентності педагогічних працівників буде сприяти участь у різнопланових заходах регіонального, всеукраїнського, міжнародного рівнів: науково-практичні

конференції, семінари, вебінари, фестиваль «STEM-освіта», «Марафон STEM-уроків», конкурси, навчання у «STEM-школі» тощо. Під час таких заходів освітяни не тільки отримують нові знання, доступ до нових ресурсів, але й мають змогу презентувати власні напрацювання та обмінюватися новими думками, ідеями, досвідом. Учителям, відповідно до вектора свого фахового зростання, необхідно використовувати всі пропозиції і долучатися до проектів, які реалізують не тільки державні освітні установи, а й громадські, міжнародні, комерційні структури. В наш час педагогічні працівники, які навчають дітей з ООП, більше обмінюються досвідом, обговорюють питання інклюзії та спеціальної педагогіки в колі колег, що дотичні до проблем і майже не представляють свій досвід на загальних освітянських форумах. Проте такі спільні заходи сприяли розвитку як інклюзивної, так і STEM-освіти.

Значна кількість педагогічних працівників під час участі у заходах, які організовує відділ STEM-освіти, знайшла рішення щодо розроблення моделі STEM-освіти для системного розвитку закладів освіти. Зокрема, педагоги можуть поділитися напрацьованим досвідом за принципом «вчитель-вчителю» або розвивати фахову компетентність у рамках:

- соціального освітнього проекту «STEM-школа» (протягом 3-х сесій навчання пройшло понад 8 тисяч освітян);
- заходу «Марафон STEM-уроків» (організовано у 18 областях);
- науково-практичних семінарів, навчальних тренінгів за програмою інноваційно-освітнього проекту всеукраїнського рівня за темою «Я – дослідник».

З метою підвищення фахової ерудованості, підвищення професійної майстерності, педагоги можуть взяти участь у всеукраїнських конкурсах/змаганнях: «Кращий STEM-урок» (<http://csr-ua.info/csr-ukraine/>), «Наука на сцені» (<http://sons-ua.com/>), інтернет-конкурс «Учитель року» за версією науково-популярного природничого журналу «Колосок» (www.kolosok.org.ua), «Геліантус – учитель» (<http://helianthus.com.ua/>), конкурс на здобуття премії «Global Teacher Prize Ukraine» (<https://globalteacherprize.org.ua/>) та інших (<https://imzo.gov.ua/>).

Суттєву допомогу у підвищенні фахового рівня та якісній підготовці до уроків педагогам надають фахові науково-методичні видання Міністерства освіти і науки України, науково-популярні, фахові журнали з природничих дисциплін.

Отже, для ефективного рівного доступу до всіх напрямів якісної освіти дітей з особливими освітніми потребами, формування раннього професійного самовизначення і усвідомленого професійного вибору, популяризації інженерних професій, поширення інноваційного педагогічного досвіду та освітніх технологій, широкої пропаганди результатів дитячої науково-технічної творчості необхідно розроблення та розвиток методичної основи впровадження STEM-освіти. Методичні засади розвитку STEM-освіти складаються з таких структурних компонентів, як: нормативна база, організаційна та навчально-методична робота, матеріально-технічне й інформаційне забезпечення, участь дітей та молоді у заходах всеукраїнського та регіонального рівнів, професійна майстерність педагога.

Водночас, успішному розвитку STEM-освіти сприяє залучення ресурсів і співробітництво між педагогічними колективами і зовнішніми учасниками: закладами вищої освіти, академічними науковими установами, науково-дослідними лабораторіями, науковими музеями, природничими центрами, підприємствами, бізнес-структурами, громадськими організаціями. Особлива увага приділяється співробітництву фахівців різного профілю у розробленні спеціального освітнього середовища з використанням ІКТ.

Інформацію з питань організації навчання за напрямами та проблематикою STEM-освіти, яке проводить Міністерство освіти і науки України, педагогічні працівники можуть отримувати з офіційних сайтів Міністерства освіти і науки України, ДНУ «Інститут модернізації місту освіти» та зі сторінок соціальних мереж, наприклад, приєднавшись до групи на сторінці facebook – відділ STEM-освіти.

НАПРЯМИ ОПТИМІЗАЦІЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ПІДЛІТКІВ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ У СПЕЦІАЛЬНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

І.В. Татъянчикова,

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри спеціальної педагогіки
та інклюзії,
ДВНЗ «Донбаський державний
педагогічний університет»

Проблема соціалізації посідає особливе місце в психолого-педагогічних дослідженнях. У них визначається, що забезпечення соціалізації особистості є найбільш важливою соціально-педагогічною проблемою, яка постає перед суспільством, оскільки від її розв'язання залежить успіх включення молоді у самостійне життя і трудову діяльність.

Ще більшу значущість набуває ця проблема при розв'язанні питань корекції, навчання і виховання дітей з інтелектуальними порушеннями, оскільки вони відчують значні труднощі у засвоєнні соціального досвіду. Важливість вивчення проблеми соціалізації визначається також тим, що до теперішнього часу немає повного розуміння питань забезпечення соціалізації не тільки в спеціальній, але й у загальній педагогіці. Все це обумовлює необхідність визначення процесу соціалізації, психологічного змісту і особливостей кожної з її стадій, механізмів і показників прояву, ефектів корекційно-розвивального впливу.

У дослідженнях відмічається, що соціалізація – це безперервний процес, який уможливується, якщо особистість набуває свого розвитку за умови забезпечення проходження нею всіх стадій цього процесу. Спостерігаються різні погляди на визначення стадій соціалізації в залежності від віку, провідних видів діяльності, зокрема, трудової діяльності, основних життєвих циклів тощо.

Як свідчить аналіз літературних джерел, на перетині різних підходів найбільш повно стадії соціалізації визначено у Л.Д. Столяренко, яка виділяє наступні стадії:

– первинну соціалізацію, або *стадію адаптації* (від народження до підліткового періоду), впродовж якої дитина засвоює соціальний досвід некритично, адаптується, пристосовується, наслідує;

– *стадію індивідуалізації* (підлітковий вік), на якій у дитини з'являється бажання виділити себе серед інших, критичне ставлення до суспільних норм поведінки. Ця стадія характеризується як проміжна соціалізація, тому що світогляд і характер підлітка все ще нестійкі. Властивості особистості набувають стійкості, на думку автора, у віці 18-25 років, коли спостерігається стійко-концептуальна соціалізація;

– *стадію інтеграції* (підлітковий і юнацький вік), на якій у дитини з'являється бажання знайти своє місце в суспільстві, тобто «вписатися» в суспільство. Інтеграція проходить успішно, якщо властивості людини приймаються групою, суспільством;

– *трудова стадія* (весь період зрілості людини, весь період її трудової діяльності), на якій людина не тільки засвоює соціальний досвід, але й відтворює його шляхом активного впливу на середовище через свою діяльність;

– *післятрудова стадія* (похилий вік), на якій відбувається відтворення соціального досвіду в процесі передачі його новим поколінням.

Слід зазначити, що обов'язковою детермінантою формування особистості є процес індивідуалізації – набуття людиною все більшої самостійності, а найголовніше – формування власного унікального способу життя та власного внутрішнього світу. Процес індивідуалізації характеризується тим, що становлення особистості починає забезпечуватися самодетермінацією, внаслідок чого особистість сама починає організовувати своє життя і власний розвиток.

Літературні джерела свідчать, що розуміння стадії *індивідуалізації* та психологічного наповнення педагогічної роботи базується передусім на використанні положень особистісного підходу, який передбачає вивчення та розвиток дитини як цілісного, неповторного, унікального утворення на підставі сприяння самопізнанню, самоактуалізації, самореалізації її потенційних можливостей. Однак, аналіз психолого-педагогічної літератури показує, що проблема соціалізації та досягнення її результатів на основі забезпечення індивідуалізації дитини в науці представлена недостатньо і фрагментарно. Стадія індивідуалізації не представлена й у системі психолого-педагогічного забезпечення соціалізації дітей у навчальному закладі, а практичні працівники найменш ознайомлені зі змістом і особливостями педагогічної роботи саме на цій стадії.

Слід зазначити, що стадія індивідуалізації процесу соціалізації пов'язана зі вступом дитини з інтелектуальними порушеннями у підлітковий вік, який характеризується наявністю суперечливих тенденцій соціального й особистісного в її розвитку. Головним стає вихід учня на якісно нову соціальну позицію, в якій відбувається становлення свідомого ставлення до себе як до члена суспільства, усвідомлення себе особистістю, починає формуватися соціальна свідомість, уявлення і переконання щодо людських відносин. Все це безумовно впливає на перебіг соціалізації підлітка. Усвідомлення залежить від досвіду особистості, тобто є важливою умовою набуття досвіду. При цьому усвідомленість діяльності учня – передумова його самостійності, використання набутих знань, умінь і навичок на практиці. Ось чому стає необхідним створення певних умов, під впливом яких дитина змогла б поглянути на себе, на свої особливості очима інших, оскільки самосвідомість спочатку виникає як колективне усвідомлення себе і тільки потім – як усвідомлення свого «Я». Слід зазначити, що усвідомлення підлітком свого місця серед інших людей, можливостей повноцінного існування в групі однолітків, сприяє соціалізації дитини і дуже сильно впливає на подальше життя, її психічний розвиток і становлення особистості. У зв'язку з цим виникає необхідність здійснення корекційної роботи, визначення засобів такого впливу в умовах спеціального навчального закладу, головним завданням якого має стати забезпечення соціального розвитку дитини, враховуючи її індивідуальні особливості та можливості. Ця робота представляє одну із найслабкіших ланок корекційно-розвивального впливу на стадії індивідуалізації в умовах спеціальної загальноосвітньої школи.

Основними змістовими лініями корекційно-виховної роботи мають бути наступні:

- формування в учнів адекватної самооцінки та самосвідомості; усвідомлення та розвиток своїх якостей та можливостей;
- добір профілів професійно-трудового навчання, відповідних особливостям і можливостям розвитку дітей.

В якості пріоритетних педагоги повинні ставити *завдання*, які спрямовані на підвищення передусім самооцінки учнів: оцінювати не особистість учня, а його поведінку, вчинки, тобто те, що можна виправити; ставитись з повагою до кожної дитини, сприймати її такою, якою вона є; пред'являти адекватні, посилені вимоги до учнів; створювати ситуацію успіху під час діяльності підлітків; підтримувати самостійність і власні уміння кожного учня, як важливі складові підвищення самооцінки.

При формуванні в учнів адекватної самооцінки необхідно дотримуватися таких *рекомендацій*:

- здійснення індивідуального підходу до кожного учня;
- використання системи підтримки, заохочень, похвали, що особливо стосується дітей із заниженою самооцінкою;
- порівнювати і оцінювати діяльність дітей, які мають приблизно однакові здібності і можливості, але досягають кращих результатів через різне ставлення до певної діяльності;
- запропонувати учням із заниженою самооцінкою, невпевненим у собі допомагати дітям, які мають більш високі результати;
- практикувати самостійне оцінювання учнями різних завдань перед тим, як це зробить учитель, із наступним обговоренням, якщо результати оцінювання не збігаються.

Необхідно дотримуватися й певних вимог щодо формування адекватної самооцінки в учнів з інтелектуальними порушеннями: конструктивна критика і заслужена похвала; повага і увага до учнів; надання їм особистої території – дитина повинна сама обирати свої захоплення, дозвілля і друзів.

Сприяння індивідуалізації учнів цієї категорії також має передбачати оволодіння ними й певними вміннями, на формування яких педагог мусить звернути особливу увагу:

- визначати свої індивідуальні особливості з подальшим поясненням, що заважає позитивному сприйняттю себе;

- змінити ставлення учня до себе, формувати в нього вміння визначати свої певні достоїнства, досягнення, невеличкі успіхи (які можна записувати у щоденник своїх досягнень);

- перестати порівнювати себе з іншими, більш успішними учнями, позитивно оцінювати себе за кожну, хоча й невеличку, перемогу;

- розвивати свої здібності та інтереси, прагнути до їх удосконалення і втілення.

Корекційно-розвивальна робота, спрямована на формування самосвідомості та самооцінки у дітей, має включати:

- створення у навчально-виховному процесі школи ситуацій забезпечення діяльності, які потребують конкретної оцінки ними своїх дій і критичного до них підходу;

- створення ситуації успіху у процесі певної діяльності;

- актуалізацію потенційних можливостей кожного учня (роботу можна проводити відповідно до запропонованої нами програми).

Певні рекомендації можна запропонувати й батькам щодо підвищення самооцінки їхніх дітей:

- приймати дитину, якою вона є, любити її не за певні досягнення і оцінки, а за те, що вона є; дати дитині зрозуміти, що у неї вірять і готові підтримати у різних ситуаціях;

- відпустити завищені вимоги до дитини; цікавитись її станом і справами;

- визначити обов'язки і права дитини, переважно оцінюючи їх з позитивного боку;

- вести з нею діалог, заснований на довірі та визнанні її певних успіхів.

Особливого значення на стадії індивідуалізації набуває визначення для учнів *профілів* професійно-трудового навчання. Добір профілів має передбачати передусім вивчення їх індивідуально-психологічних особливостей та психофізичних можливостей. Проте, цьому все ще приділяється недостатньо уваги, часто спостерігається традиціоналізм, який проявляється в орієнтації спеціальних шкіл на звичні для дітей з інтелектуальними порушеннями професії, хоча вони нерідко далекі від їх реальних можливостей і бажань. Тому цей напрям роботи потребує особливої уваги і посилення, сучасної організації допрофесійної підготовки учнів на стадії індивідуалізації в умовах спеціального навчального закладу.

Основними завданнями корекційно-виховного впливу мають бути:

- усвідомлення учнями значущості професії, якої навчають у школі, відповідних знань, умінь і навичок для їх подальшої практичної діяльності;

- формування у дітей позитивного ставлення до трудової діяльності, яка здійснюється у школі.

Роботу необхідно здійснювати окремо з учнями, їх батьками і педагогами.

Робота з учнями передбачає наступні *напрями*:

- спільне з кожним учнем визначення профілю професії, якої навчають у школі, з урахуванням його особливостей і можливостей з наступними обговореннями і аргументацією;

- розгляд професій, які відповідають визначеному профілю, пошук їх можливих спеціальностей;

- розгляд видів праці і дій, притаманних визначеному профілю професії, розкриття можливостей професійного зростання та працевлаштування.

Робота може проводитися під час спілкування з учнями за допомогою бесід і лекцій, які спеціально розробляються педагогами. Доцільним є також використання профорієнтаційних ігор, профконсультацій; проведення анкетування, тестування з подальшим обговоренням їх результатів; випуск інформаційних бюлетенів, рекламних листів про професії, стінгазет, оформлення куточка «Професії, яких навчають у школі» тощо.

Увагу батьків необхідно звертати передусім на професії, яких навчають у школі, обговорювати доцільність їх визначення для дитини з урахуванням її особливостей, а також можливостей і бажань. Батьки мають приймати участь у визначенні профілю для своєї дитини. З цією метою проводяться з ними батьківські збори, лекції, а також індивідуальні бесіди.

Педагоги при доборі учням профілю професійно-трудового навчання мають виявляти і враховувати інтерес учнів до певних навчальних предметів, вести контроль їх успішності, організовувати відповідні професійні проби, виходячи з нахилів, бажань і можливостей дитини. Доцільно також проводити екскурсії на підприємства, діяльність яких відповідає профілям професій, яких навчають у школі; організовувати зустрічі з представниками робітничих професій, професіоналами своєї справи. Робота може здійснюватися відповідно до запропонованої нами корекційно-розвивальної програми щодо добору профілів професійно-трудового навчання.

Отже, спеціальний педагогічний вплив на дітей з інтелектуальними порушеннями у зазначеному плані на стадії індивідуалізації сприятиме адекватному усвідомленню ними свого «Я», своїх особливостей і можливостей, що є основою для оптимального їх використання і розвитку на наступній стадії соціалізації – *інтеграції*.

Процес соціалізації набуває особливої значущості на стадії інтеграції, оскільки показником ефективності корекційної роботи вважається соціальна інтеграція – «... повне, рівноправне включення особистості в усі необхідні сфери життя соціуму, гідний соціальний статус, досягнення можливості повноцінного незалежного життя і самореалізації у суспільстві». Люди з порушеннями розвитку при відповідних умовах можуть засвоїти соціально значущі навички і стереотипи поведінки, які є необхідними для адекватного соціального існування поряд з іншими членами соціуму, відповідно до своїх особливих потреб і можливостей. У цьому зв'язку спеціальний навчальний заклад повинен переносити акцент у навчанні та вихованні на розвиток особистості дитини, вивчення її можливостей і умов індивідуального розвитку, умов саморозкриття й самореалізації на різних етапах її життєдіяльності. Від сучасного випускника вимагається осмислено діяти в ситуації життєвого вибору, свідомо ставити перед собою завдання, спрямовані на досягнення власної мети, діяти активно в усіх життєвих сферах.

Найпродуктивніше життєвий досвід засвоюється в підлітковому віці, що співвідноситься зі стадією інтеграції, і недооцінка цього періоду в подальшому не компенсується. Ось чому відповідальність за створення особливих умов розвитку і навчання дітей з інтелектуальною недостатністю насамперед бере на себе спеціальний навчальний заклад, головним завданням якого є забезпечення розвитку дитини та опанування певними видами діяльності, враховуючи її індивідуальні можливості. Педагоги мають зрозуміти, що *інтеграція – це шлях дитини в реальне життя*. Це звичне життя в нормально організованому середовищі. При цьому інтеграцію не слід розуміти як включення дитини з інтелектуальними порушеннями в певну групу однолітків, яка духовно не готова її прийняти. Інтегративність безпосередньо пов'язана з визначенням шляхів і можливостей реалізації кожного учня в цій групі та передбачає взаємне пристосування дитини і групи, один до одного. Завдання педагогів якраз полягає у тому, щоб допомогти кожній дитині знайти своє місце згідно зі своїми індивідуальними особливостями в групі, в якій вона перебуває. Ось чому повноцінна допомога розглядається в контексті комплексної психолого-педагогічної роботи, спрямованої на створення такого середовища життя й активності, яке найкращим чином сприятиме використанню дитиною її здібностей, нахилів і можливостей в умовах школи, в колективі однолітків. І чим раніше вона отримає цю допомогу, почне активно діяти в адекватно організованому середовищі, тим кращими будуть результати її подальшого розвитку. Основна увага педагогів має зосереджуватися не тільки на зоні найближчого розвитку дитини, але й на наступних, більш віддалених її перспективах. Тому завдання педагогів вбачається у побудові кожній дитині маршруту в певне товариство, яке готове її прийняти і найбільш відповідає її розвитку.

Отже, основними змістовими лініями корекційно-виховної роботи мають бути наступні:

- використання та розвиток особливостей і можливостей дітей у позакласній роботі (у вільний час, при організації дозвілля, під час відвідування гуртків);
- добір та сприяння виконанню учнями різноманітних соціальних ролей з урахуванням їх особливостей, соціально-психологічних якостей, необхідних для функціонування у соціальній групі.

Необхідно пам'ятати, що певна група є найважливішим фактором соціалізації особистості підлітка. Саме в колективі однокласників засвоюється більшість соціальних ролей, пізнаються «премудрості» суспільного життя, про які не розповідають вчителі та батьки, відбувається знайомство з багатьма моральними нормами і естетичними принципами дорослого життя. Тому головним стає інтегрування дитини в колектив, який успішно розвивається і діяльність якого спрямована на її адекватне соціальне зростання.

У цьому зв'язку доцільним є визначення умов, які впливають на успішність розвитку колективу учнів, з урахуванням інтересів і можливостей дітей:

- всі члени колективу мають бути включені в активну діяльність, спрямовану на позитивний результат, який вони повинні бачити і усвідомлювати;
- необхідно систематично роз'яснювати мету і завдання такої діяльності, найважливішим з яких є засвоєння моральних норм життя в колективі;
- діяльність учнівського колективу має бути суспільно значущою, що створює певні перспективи, сприяє розвитку здібностей і можливостей дітей, усвідомленню ними своєї гідності, віри у себе.

Оскільки реалізації цих умов найбільш сприяє гурткова робота, у процесі якої здійснюється використання та розвиток психофізичних можливостей і здібностей учнів, можна запропонувати певні *рекомендації* щодо її поліпшення. Організація гурткової роботи, яка проводиться у спеціальній школі, розв'язує завдання всебічного розвитку дітей, допомагає їм посісти гідне місце в колективі однокласників, визначити для себе певні перспективи. Найбільш результативною гурткова робота може стати саме для підлітків (учнів 5-7 класів), оскільки це той період, коли чітко визначаються інтереси і нахили школярів, виникає потреба в колективній взаємодії. Гуртки можуть бути найрізноманітнішими, але дітей в першу чергу необхідно залучати до таких, заняття, в яких їм допоможуть в опануванні певної діяльності. Це передусім гуртки, спрямовані на поглиблення і удосконалення трудових умінь і навичок. Бажано, щоб напрям роботи гуртка співпадав зі змістом визначеного для учня профілю професійно-трудового навчання.

Організація гурткової роботи передбачає дотримання *наступних вимог*:

- ретельно підходити до комплектації гуртків (добровільність вибору учнями напряму роботи гуртка відповідно до своїх нахилів і здібностей, залучати до роботи в гуртках якомога більше школярів);
- здійснювати індивідуальний підхід до кожного учня; спиратися на самостійну творчу ініціативу дітей, враховувати їх бажання;
- робити акцент на суспільнокорисну спрямованість робіт, які виконуються;
- дотримуватись вимог щодо емоційної забарвленості та різноманітності гурткових занять;
- робота гуртків повинна здійснюватися у другій половині дня, не раніше, як через 2-3 години після закінчення шкільних занять;
- необхідним є час для відпочинку, тобто у роботі гуртка рекомендується зробити перерву навіть тоді, якщо вже підготовлені домашні завдання;
- бажано не проводити роботу гуртка у вечірні години;
- кількість членів одного гуртка має бути оптимальною для можливості здійснення до кожного учня індивідуального підходу.

Проте, найбільш важливим є завдання комплектації гуртків, яку необхідно проводити тільки на основі глибокого аналізу можливостей дітей. Педагогічний колектив повинен дуже тактовно допомогти учню обрати саме той гурток, в якому можуть найбільш повно розкритися його здібності та проявитися певні нахили. Особливого значення набуває також систематичне інформування всіх учнів школи про роботу різних гуртків. Це можуть бути тематичні заходи, які організують і проводять члени гуртків; звіти про їх роботу; виставки виробів, виготовлених учасниками гуртків; конкурси з виготовлення різних корисних речей: іграшок, виробів із тканини, паперу, природних матеріалів. Все це сприяє бажанню дитини і надалі займатися в певному гуртку, удосконалювати набуті вміння і навички; підвищує загальний рівень її самооцінки, сприяє налагодженню міжособистісних стосунків з однокласниками і укріпленню позицій школяра в колективі. Роботу можна проводити відповідно до

запропонованої нами корекційно-розвивальної програми використання та розвитку особливостей і можливостей учнів у позакласний час.

У процесі соціалізації особливого значення набуває виконання дитиною різноманітних соціальних ролей, які вона ніби «приміряє» на себе, що дає їй змогу проявити себе, тобто певним чином репрезентувати себе соціуму. При цьому успішність виконання школярами з інтелектуальними порушеннями ролей значною мірою визначається соціальною ситуацією їх розвитку. Встановлено, що учні зазнають певних труднощів, пов'язаних із засвоєнням *соціальних ролей*, а тому потребують суттєвої допомоги з боку педагогів. Вони повинні підібрати кожному учню певне доручення, ту соціальну роль, яка відповідає його індивідуальним особливостям і можливостям, виконання якої сприятиме прийняттю дитини групою однолітків, полегшить її інтегрування в їх колектив.

У цьому зв'язку доречним є використання підходів, визначених С.Л. Горбенко: засвоєння учнями знань про правила виконання соціальних ролей, формування позитивного ставлення до їх виконання, застосування знань про правила рольової поведінки на практиці; формування особистісно-прийнятого характеру виконання соціальних ролей; виконання соціальних ролей у контексті підтримання і налагодження стосунків у колективі дітей та розв'язання спільних завдань, поставлених перед групою.

Робота, спрямована на забезпечення адекватного виконання учнями соціальних ролей (певних доручень), здійснюється на основі спеціально розроблених занять з використанням бесід, різноманітних вправ, соціально-рольових ігор; розгляду та аналізу певних соціальних ситуацій. Може бути рекомендована запропонована нами корекційно-розвивальна програма оптимізації виконання учнями соціальних ролей.

Отже, проведення зі школярами роботи на стадії інтеграції у зазначеному плані, сприятиме адекватному використанню ними своїх індивідуальних особливостей і можливостей у позакласний час, а також при опануванні профілів професійно-трудового навчання у школі, що набуває особливої значущості на стадії ранньої трудової підготовки, яка пов'язана зі вступом дитини в юнацький вік.

НАВЧАННЯ ДЛЯ ЖИТТЯ

С.В. Лебідь, директор
комунального закладу освіти
«Навчально-реабілітаційний центр
«Горлиця»
Дніпропетровської обласної ради»

Мета діяльності закладу полягає у наданні доступних та якісних освітніх послуг дітям з інтелектуальними порушеннями, у тому числі дітям з інвалідністю, дітям-сиротам і позбавленим батьківського піклування, дітям з так званих «кризових» родин.

Педагогічний склад закладу відзначається високим рівнем професіоналізму, педагогічної майстерності, відданістю своїй справі, готовністю здійснювати значний особистий внесок у загальну справу корекції та компенсації негативних особливостей психофізичного розвитку дітей, докладати зусиль до процесу максимального їх нівелювання.

Освітній процес спрямований на формування у випускника центру якостей, необхідних для успішної соціалізації, життєвого та професійного самовизначення:

- готовності обирати сферу діяльності відповідно до своїх здібностей і можливостей.
- працелюбності, готовності до якісного виконання трудових обов'язків.
- сформованої трудової мотивації.
- наявності життєвого досвіду роботи в групі, під керівництвом, самостійно, з літературою по професії, з приладами, комп'ютером.
- високий рівень громадянськості, здатність до осмислення життєвих цінностей.

У закладі створено щонайсприятливіше середовище для подальшої соціалізації учнів центру.

Навчально-реабілітаційний центр має виражений потенціал ресурсного центру.

Так, батьки вихованців систематично отримують консультації з різноманітних питань, що охоплюють широку сферу їхньої взаємодії з власними дітьми. Подібні поради адміністрації, фахівців з корекційної педагогіки, психологів, юриста, соціального педагога, медичних працівників, за власними відгуками батьків дітей, допомагають їм вибудувати більш конструктивні взаємини з дітьми, докладати зусиль до подолання перешкод у налагодженні з ними контакту під час неминучих вікових криз і конфліктів. Подібний ефект призводить до зростання батьківської компетентності. Таким впливом підтримується віра батьків у власні сили, і, як наслідок, забезпечується комплексний вплив на особистість дитини – не тільки у стінах закладу, а й вдома. Так здійснюється оздоровлюючий в соціальному плані, гармонізуючий вплив на той осередок суспільства, що знаходиться у безпосередній близькості до колективу закладу – батьків учнів та інших осіб, що мають відношення до їх життя, виховання. Крім того, професійні поради та кваліфіковану допомогу і консультативного, і методичного характеру від корекційних педагогів центру отримують вчителі закладів загальної середньої освіти, які нерідко потребують подібної допомоги у зв'язку із зростанням кількості дітей з нетиповим розвитком, що навчаються у цих школах.

Загалом, у «Горлиці» створено умови для якнайповнішого залучення батьків до подій шкільного життя. Навіть такий захід, як батьківські збори, проходить у нешаблонній атмосфері свята та піднесеного настрою. Принаймні, для багатьох батьків цей захід відзначається можливістю побачити своїх дітей з незнайомого для них раніше ракурсу – на сцені, у яскравому вбранні. Завдяки отриманню такого досвіду, підвищується зацікавленість батьків у вихованні дітей, та, як наслідок, міра їх активності у взаємодії із закладом у напрямку здійснення позитивного комплексного впливу на особистість школярів.

Завдяки активній позиції представників адміністрації, педагогічного колективу та загальному позитивному іміджу закладу, до життя вихованців центру залучається чимала кількість соціальних інституцій, взаємодія з якими поширює суспільний досвід вихованців, зрощує їхню комунікативну компетентність, дозволяє ознайомитись із досвідом успішних і доброзичливих дорослих людей, які сприяють подоланню життєвих перешкод вихованцями центру під час їхнього дорослішання.

Соціалізуючий процес охоплює собою як дітей з відносно легкими порушеннями, так і з комплексними. Так, досвід роботи музичного керівника та педагога-організатора, корекційних педагогів та інших працівників закладу доводить, що діти, які мають супутні, крім порушення інтелектуального розвитку, такі, наприклад, як аутизм, вади опорно-рухового апарату, особливості функціонування сенсорних систем та інші розлади, що перешкоджають навіть елементарній міжособистісній комунікації дітей, під наполегливим впливом та з використанням індивідуального і диференційованого підходу, здатні підкорювати творчі вершини – сягати вокальної, театральної майстерності, посідати призові місця у хореографічних, вокальних конкурсах, фестивалях місцевого та обласного, а також Всеукраїнського рівнів.

Для дітей старших класів організовано широке коло майстерень, оснащених сучасним професійним обладнанням, на базі яких вони отримують свої перші професійні навички. Так, у центрі наявні гончарна майстерня, в якій діти спочатку під керівництвом майстрів, а потім – і самостійно, виготовляють оригінальні глиняні вироби. Це – і символічні подарунки друзям і спонсорам закладу у вигляді зворушливих тваринок або казкових персонажів, і практично значущі вироби на кшталт побутових глечиків, в яких гостей «Горлиці» її працівники та вихованці пригощають на тематичних національних вечорницях. До числа власноруч виготовлених дітьми речей належать також зручні у використанні садові меблі, вигляд і функції яких майже не поступаються таким, що вироблені професіоналами.

У швейній майстерні не тільки дівчата, а й хлопці опановують сучасні техніки ручної та машинної вишивки, а також виробляють яскраві оригінальні костюми, в яких на сцені «Горлиці» виступають учасники її хореографічних, вокальних, театральних студій і навчаються іншим, практично значущим вмінням, результати яких активно використовуються при задоволенні потреб закладу – шують постільну білизну, спецодяг тощо. Справжні шедеври виходять з-під рук дітей під керівництвом досвідчених педагогів!

Найкращі роботи дітей, виготовлені у гончарній майстерні на заняттях з малювання (деякі, до речі, створені на пленарних заняттях, в процесі яких вражаючи естетикою місцеві краєвиди та історичні місця Присамар'я знаходять відображення у створених на відкритому повітрі малюнках) та декоративно-ужиткового мистецтва представлені у «Галереї мистецтв» закладу, в якій гості та відвідувачі центру мають можливість оцінити високу якість продуктів дитячої творчості.

У кабінеті палітурної та поліграфічної справи макетуються, готуються до друку, естетично оформлюються та друкуються методичні напрацювання педагогів, презентаційні буклети, авторські календарі та інша поліграфічна продукція, в тому числі роздатковий, дидактичний матеріал, що задовольняє потреби закладу при організації освітнього процесу.

Крім того, діти мають можливість навчатись озелененню, створюючи красу як у стінах закладу, вирощуючи кімнатні рослини (дбайливо доглянуту колекцію фіалок і кактусів), так і прикрашаючи територію центру, працюючи з декоративними рослинами. Також діти опановують ази садівництва та огородництва, вирощуючи і потім споживаючи вітамінну продукцію у справжніх ягідниках, доглядаючи за молодим садом та овочевими культурами, що є особливо важливим для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, які постійно проживають у центрі – набутий досвід з високою вірогідністю станеться їм у нагоді при влаштуванні власного побуту після того, як вони залишать стіни «Горлиці».

У закладі функціонує система інклюзії – гостинних педагогів і зацікавлених вихованців відвідують учні загальноосвітніх шкіл, які на базі закладу ознайомлюються з роботою швейної та гончарної майстерні, кабінету поліграфічної справи, студії декоративно-ужиткового мистецтва, беруть участь у різноманітних майстер-класах.

Двері закладу широко відкриті для студентів вищих навчальних закладів, для яких «Горлиця» є базою, де теорія, отримана ними в процесі здобуття спеціальності «Корекційна психопедагогіка», «Логопедія», «Практична психологія», поєднується з практикою та стає зрозумілою, більш доступною для осмислення, аналізу та використання у власній майбутній професійній діяльності.

Вчорашні учні стають частими гостями закладу у період навчання у закладах професійно-технічної освіти, стаючи «системою підтримки» для тих, хто лише готується розпочати шлях здобуття освіти поза межами центру. Випускники закладу у невимушеній атмосфері дружніх зустрічей підтримують учнів, дають настанови з власного, хоча і невеликого, але цінного досвіду, отримуючи реальний шанс відчувати себе в позиції компетентного дорослого, іноді навіть здійснюючи супровід учнів у вигляді своєрідного шефства. Так, наприклад, пропаганда здорового способу життя серед учнів здійснюється у «Горлиці» не тільки педагогічним складом, а й молодими волонтерами – нещодавніми випускниками закладу та інших подібних установ, які своїм прикладом надихають підлітків, юнаків і дівчат крокувати шляхом, на якому відсутні саморуйнівні звички.

Розвиток соціально-економічної, комунікативної компетентності спрямований на реалізацію на базі закладу соціально-економічної програми Благодійного фонду «Даруємо радість» під назвою «Країна радості», завдяки участі в якій діти навчаються моделям поведінки з умовними грошовими одиницями, отримують матеріальну й моральну стимуляцію конструктивної соціальної поведінки. Разом із волонтерами Фонду та завдяки власній активності педагогів центру або інших небайдужих до долі вихованців людей, діти виїжджають із гостьовими візитами та екскурсіями як із ознайомлювальною, так і з соціалізуючою та профорієнтаційною метою до різноманітних підприємств – бібліотек міста, піцерій, музеїв, банківських установ, філії Укрзалізниці, заводів тощо.

Паралельно з діяльністю волонтерів, педагоги центру навчають вихованців вибудовувати навколо себе затишний, наближений до домашнього, простір, прищеплюють побутові уміння, такі як: приготування національних страв, облаштування класних і спальних кімнат тощо, у процесі реалізації масштабного проекту «Дім моєї мрії», участь в якому надає школярам практичний досвід побудови конструктивної моделі побуту сучасної благонадійної родини.

Адміністрацією закладу та його працівниками всебічно підтримується взаємодія зі студентами-волонтерами, які можуть здійснювати патронат окремих дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, беручи старт у початкових класах, та завершуючи успішним працевлаштуванням учня після закінчення ним закладу професійно-технічної освіти.

Учні закладу займають активну, наскільки це можливо, позицію відносно представників суспільства, які потребують уваги та допомоги, а саме, відвідують з «акціями милосердя» будинки інвалідів та будинки для літніх людей. На згадку про себе вихованці центру залишають не лише приємні спогади про яскраві хореографічні та вокальні й театральні виступи, а й виготовлені власноруч сувеніри з глини, солоного тіста, картини, які намальовані аквареллю та гуашшю, так і виконані техніками аерозольного малювання та валяння шерстю.

У «Горлиці» шанс для різнобічного розвитку своїх можливостей отримує кожна дитина. Створено широку мережу для організації дозвілля та позакласної діяльності: хореографічні, спортивні, вокальні, театральні гуртки та секції, студії декоративно-ужиткового мистецтва надають дітям можливість реалізувати власні таланти і здібності, пережити «ситуацію успіху», відчувати власну спритність і справність. Так, наприклад, баскетбольна команда «Горлиці» утримує першість у Спеціальній олімпіаді Всеукраїнського рівня, не поступаючись призовими місцями іншим командам вже протягом шести років.

На соціалізацію, взаємодію із соціумом, зі здоровими однолітками, спрямовано організацію щорічного фестивалю «Свято дитинства», що проходить на базі нашого навчально-реабілітаційного центру одинадцять років поспіль, в процесі якого зароджуються, а надалі й вибудовуються відносини учнів з однолітками, оскільки гостями фестивалю постійно є учні загальноосвітніх шкіл, навчально-виховних комплексів, спеціальних закладів, дитячих будинків сімейного типу.

Гостями заходу також стають волонтери, працівники приватних і державних підприємств, байкери, організатори файер-шоу та багато інших успішних, самодостатніх особистостей. Проведення такого масштабного заходу об'єднує собою саме таке розмаїття людей за фахом, соціальним статусом, світоглядом, обраним хобі, яке становить собою немовби саме життя у його зрізі, що і є бажаним аспектом соціалізуючого впливу на учнів закладу.

Для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, у «Горлиці» і створенні гідні умови проживання в закладі, максимально наближені до домашніх: спальні приміщення облаштовані сучасними зручними меблями, стіни – прикрашені в оригінальному стилі «ню гранж», та й взагалі, приміщення центру оповиті атмосферою затишку і комфорту.

Канікулярний період для дітей цього ж контингенту проходить насичено та незабутньо: крім щорічного державного оздоровлення, діти нерідко відвідують туристичні бази, розважальні центри, квести, організовані для них небайдужими людьми.

Перспективним напрямком у функціонуванні закладу є відкриття на його базі служби раннього втручання, що передбачає роботу з дитячим контингентом у віці від народження до 3-х років, адже відхилення у розвитку дитини коригується тим легше, чим раніше воно було діагностовано та чим раніше воно стало «корекційною мішенню».

Діяльність адміністрації та всього педагогічного колективу спрямована на те, щоб вимоги сучасної освіти, зумовлені якісними змінами у державній політиці, якомога більш повно і активно впроваджувались в організації освітнього процесу у навчально-реабілітаційному центрі «Горлиця». Запропоновані ключовою реформою Міністерства освіти і науки України – Концепцією «Нової української школи» перетворення активно підтримуються закладом і реалізуються у напрямку плекання особистості учня – багатогранної, соціалізованої, творчої, креативної, здатної самостійно будувати свою неповторну індивідуальність через здійснення впевнених рішучих кроків, яких вимагає від освітян сучасність.

Зусилля колективу закладу спрямовані на зміну стереотипів сприйняття соціумом питань «особливого дитинства». Хочеться висловити сподівання, що участь у житті вихованців закладу небайдужих людей через власний приклад, натхнення, надання порад і побутової підтримки неминуче призведе до того, що контингент випускників навчально-реабілітаційних центрів сучасної України буде становити собою дітей, підлітків, майбутніх дорослих, які долають значні життєві перешкоди на своєму шляху, сягають суттєвих творчих, професійних, особистих досягнень і доводять, що Людину у найвищому значенні цього слова навіть об'єктивні обмеження не можуть зупинити на шляху до повноцінної самореалізації та насиченого і яскравого життя.

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ДІТЕЙ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ *(із досвіду роботи спеціальної школи I-II ступенів № 8 м. Києва)*

В.Л. Чайко, директор спеціальної школи
I-II ступенів № 8 Шевченківського району
м. Києва

Спеціальна школа I-II ступенів № 8 м. Києва – навчально-виховний заклад, що забезпечує здобуття певного рівня загальноосвітніх знань, допрофесійну орієнтацію та підготовку, здійснюють корекційно-розвиткову роботу з учнями, що мають інтелектуальні недоліки легкого та помірного рівня.

Із багатьох дуже важливих завдань, які стоять перед закладами такого типу, соціалізація є найголовнішим, бо дає змогу особам із інтелектуальними порушеннями успішно інтегруватися у суспільстві, стати його корисним членом.

Для цього у школі створені всі умови, які дають колективу закладу можливість вирішувати поставлені завдання, в тому числі окреслені нормативними документами Міністерства освіти і науки України і додатковими напрацюваннями самого педколективу закладу.

Зупинюсь на декількох напрямках у роботі, які найбільше сприяють соціалізації вихованців.

Допрофесійна, професійна підготовка, трудове навчання і виховання

Підготовка дітей з особливими потребами до майбутньої трудової діяльності, до посильної участі в суспільному житті, до праці – одна із пріоритетних функцій навчально-виховного процесу спеціальної школи, яка передбачає здійснення цілої системи корекційних заходів. На розвиток трудових можливостей учнів допоміжної школи впливає уся система учбово-виховної роботи, але безпосередня їх підготовка до трудової діяльності здійснюється на заняттях праці в майстернях, у процесі позакласної роботи та під час виробничої практики.

Система трудового навчання та виховання в спеціальній школі № 8 складається з таких розділів:

- ручна праця /1 – 4 класи /;
- допрофесійно-трудове навчання /5 – 9 класи/;
- 10 клас з поглибленою професійно-трудовою підготовкою у співробітництві з Київським вищим професійним училищем технологій та дизайну виробів із шкіри;
- загальношкільні програми: «Мій куточок подвір'я», «Чиста школа»;
- щорічне свято праці «Чарівна голка»;
- виставки дитячих робіт;
- трудові бригади «Ремонтуємо самі»;
- екскурсії на підприємства та до професійно-технічних ліцеїв м. Києва.

Ручна праця (1 – 4 класи)

Предмет «Ручна праця» викладається вчителями початкових класів за програмами встановленого зразка. На уроках ручної праці учні 1-4 класів знайомляться з основними властивостями паперу, картону, тканини та інших матеріалів, набувають навичок їх елементарної обробки, а також найпростіших навичок вирощування рослин і догляду за ними.

Саме на цих уроках розпочинається підготовка дітей до посильної участі в суспільному житті, до праці та передбачає здійснення цілої системи корекційних заходів.

Важливо, щоб трудовий процес захоплював дітей викликав у них позитивні емоції, бажання швидко в них включатись.

Силами вчителів молодших класів створено постійно діючу виставку дитячої творчості на III поверсі школи, куди діти із задоволенням приводять своїх батьків, щоб показати свої кращі роботи, при цьому їх душі переповнені радістю.

Допрофесійно-трудове навчання (5- 9 класи)

Трудове навчання як профілююча дисципліна в нашій школі здійснюється в процесі вивчення усіх предметів, однак провідна роль належить урокам праці. У процесі допрофесійно-трудоного навчання у 5-9 класах учні навчаються за спеціальними програмами зі швейної, столярної, ужитково-декоративної, слюсарної та картонажно-палітурної справ, при цьому клас поділяється на 2 групи: хлопці та дівчата або за рівнем знань і психічно-пізнавальних можливостей.

Для здійснення трудової підготовки в нашій школі підготовлені та обладнані відповідні майстерні.

Вчителі з трудового навчання постійно вивчають і вміло використовують передовий досвід при підготовці молоді до трудової діяльності в масовій школі і для організації трудового навчання в нашій школі. Але щодо учнів допоміжної школи, які мають порушення у розумовому та фізичному розвитку, потрібно застосовувати особливі і більш специфічні методи виховання і навчання. Саме тому члени методичного об'єднання вчителів трудового навчання, спираючись на проблемну тему школи «Використання інноваційних технологій у навчанні та вихованні дітей з інтелектуальними порушеннями», постійно знаходяться в пошуку нових підходів до навчально-трудоного процесу. У колективі налагоджена атмосфера співробітництва, взаємодопомоги, підтримки (взаємовідвідування уроків, спільна розробка уроків, свят, екскурсій, планування). Учителі не тільки вимогливі до себе, але й один до одного (аналіз відкритих заходів, уроків, ранків), адекватно реагують на критику.

На заняттях із картонажно-палітурної справи діти із захопленням знайомляться з історією та виробництвом книги. Уроки проходять на високому методичному рівні з використанням наочного матеріалу. Вміло та на професійному рівні вчитель прищеплює вміння працювати з папером і картоном. Використовуючи ігрові моменти на уроках, підвищує інтерес учнів до предмета. Постійно підвищує кваліфікацію та педагогічну культуру, вивчаючи методичну літературу.

На уроках слюсарної і столярної справ вчителі не тільки працюють над правильністю технологічних процесів, а і використовують проблемні ситуації, вводять елементи цікавості: розгадування технічних кросвордів, задач на конструкторську кмітливість. Заняття мають практичну спрямованість, адже знання та вміння будуть необхідні для подальшого самостійного життя.

На уроках швейної справи також застосовуються ігрові ситуації, головоломки, ребуси, завдання на кмітливість. Усі набуті знання та вміння обов'язково аналізуються з точки зору їх практичної цінності для подальшого життя. Вчителі багато спілкуються з родинами для розуміння ними можливостей дітей, правильної профорієнтації тощо.

За програмою, розробленою вчителем нашої школи Гаврюш В.О. та затвердженою Міністерством освіти і науки України у 2013 році, реалізується такий напрямок трудового навчання, як «Декоративно ужиткове мистецтво». Цей напрямок дозволяє розширювати світогляд учнів, знайомити з великою кількістю технологій: вишивкою, в'язанням, бісероплетінням, декупажем, вишивкою стрічками тощо. Роботи вихованців з цього предмету ставали переможцями, призерами та дипломатами багатьох районних і міських виставок і конкурсів.

Окремо хотілося б зупинитись на використанні комп'ютерних інтерактивних технологій на уроках трудового навчання, які останні роки використовуються у школі. У літературі часто обговорюється проблема використання на уроках трьох каналів сприйняття інформації — аудіального, візуального і кінестетичного. Відомо, що реалізувати це на уроках майже неможливо через відсутність наочних посібників, досвіду роботи конкретного вчителя й інших причин. І тут нам дуже допомагає інтерактивний екран, який ввібрав в себе всі функції комп'ютера. Він дозволяє широко використовувати різноманітність колірної палітри, анімаційні ефекти, приєднані відеофайли. З його допомогою утримувати увагу учня значно легше. Використання такого комплексу дозволяє замінити традиційні наочні посібники на уроках мультимедійними. Окрім цього, оскільки дошка інтерактивна, то вчитель і діти можуть взаємодіяти з нею: ставити питання, давати відповіді (тестувати себе), працювати над помилками, удосконалювати вимову і тому подібне. Звичайно, наявність такого комплексу в кожній майстерні дозволило б із ним працювати поурочно, але відкриті уроки проводяться з використанням саме інтерактивної дошки.

10 клас із поглибленою професійно-трудовою підготовкою у співробітництві з Київським вищим професійним училищем технологій та дизайну виробів із шкіри

У спеціальній школі № 8 з 2002 року у співробітництві з училищем щорічно відкривається клас із поглибленою професійно-трудовою підготовкою за спеціальностями: складальник верху взуття, взуттєвик з індивідуального пошиття взуття, слюсар-ремонтник, кухар та інші. Завдяки спільній роботі школи та училища здійснюється повна професійна підготовка учнів, працевлаштування випускників, надання спеціальної педагогічної допомоги професійно-технічним закладам у роботі з випускниками 9 класу. Таким чином завершується цикл професійної підготовки, розпочатий у спеціальній школі.

Загальношкільні програми: «Мій куточок подвір'я», «Чиста школа»

Впровадження в практику роботи спеціальної школи самообслуговування, залучення учнів до посильної суспільно корисної діяльності, організація занять у майстернях і на шкільній ділянці – усе це сприяє корекції у учнів інтелектуальних порушень. Досить важливим є те, щоб навантаження відповідало вимогам фізіології й гігієни праці дітей, щоб праця поєднувалася з творчою діяльністю й самостійністю і розумно чергувалася з іншими видами навчальних занять і відпочинком. Результатом такої роботи стають неодноразові перемоги школи на міських оглядах-конкурсах: «Інтернатний дворик» та «Куточок для відпочинку на подвір'ї».

Щорічне свято праці «Чарівна голка»

Традиційним для нашої школи є проведення щорічного свята Праці, під час якого старшокласники звітують про виконану за рік роботу перед вчителями, батьками, гостями свята. Підготовка триває цілий рік: дівчата-старшокласниці виготовляють швейні вироби: фартушки, спідниці, блузи, сукні, костюми; хлопці старших класів – роботи для виставки; молодші школярі беруть участь у виступах.

Завдяки творчому підходу вчителів трудового навчання до підготовки заходів, кожне свято відрізняється оригінальністю, можна відзначити таке нетрадиційне свято, як утилітарна мода – вбрання із нетрадиційних матеріалів.

Дівчата з великим задоволенням вигадували моделі, а потім демонстрували їх на сцені.

Інші свята відзначаються незвичайними технологіями виготовлення швейних виробів, а саме: сукнею у стилі печворк, сукнею з китицями, сарафанами з чоловічих краваток, костюмом із шкіри та хутра.

У 2017 році дівчата демонстрували оригінальні вироби із комбінацією матеріалів і оздоблення виробів. На цьому святі спробували себе в ролі моделей навіть хлопці.

Традиційно до кожного свята Праці наприкінці навчального року організовується виставка дитячих робіт, на якій можна ознайомитись з різними видами ручних робіт: м'яка іграшка, вишивка гладдю, хрестом, стебловим швом, стрічками, бісероплетіння, печворк, декупаж, вироби з паперу та картону, вироби з металу.

Виставки дитячих робіт

Виставки дитячої творчості проходять у школі протягом року згідно з річним планом роботи школи.

Традиційно плануються такі виставки:

Назва заходу	Час проведення	Учасники	Місце проведення	Відповідальні
Виставка дитячої творчості «Дари осені»	жовтень	Учні 1 – 9 класів	Фойє I поверху	Класні керівники, вихователі
Виставка дитячих робіт до Дня інвалідів «Це ми можемо!»	грудень	Учні 1 – 9 класів	Спортивний зал	Класні керівники, вихователі
Виставка-конкурс вітальних газет «З Новим роком!»	грудень	Учні 1 – 9 класів	Біля кожного класу	Класні керівники, вихователі
Виставка дитячих робіт «Працьовиті руки»	квітень	Учні 4 – 9 класів	Спортивний зал	Вчителі трудового навчання

Виставка дитячих робіт до батьківських зборів	квітень	Учні 1 – 9 класів	Біля кожного класу	Класні керівники, вихователі
Виставки дитячих робіт «Наші досягнення»	протягом року	Учні 1 – 9 класів	В кожному класі	Класні керівники, вихователі
Виставка дитячої творчості	протягом року	Учні 1 – 4 класів	III поверх	Класоводи 1-4 класів

Трудові бригади «Ремонтуємо самі»

У школі заведено закріплення за класами вчителів трудового навчання, які:

- виховують в учнів бережливе ставлення до збереження шкільного майна;
- створюють бригади учнів для ремонту меблів, шкільного інвентаря та обладнання в класах, кабінетах, приміщеннях;
- проводять ремонт одягу та шкільної форми дітей;
- виготовляють м'який інвентар (штори, скатертини, чохли для матів, обробка доріжок, ремонт м'яких іграшок тощо);
- допомагають в оформленні інтер'єру приміщень.

Експерсії на підприємства та до професійно-технічних ліцеїв м. Києва

Силами педагогів школи розроблена програма експерсій з трудового навчання, згідно з якою учні відвідують різні підприємства та об'єкти сфери обслуговування. Це має не тільки пізнавальний ефект, а і дає можливість проведення виховної роботи, залучати учнів до свідомого вибору майбутньої спеціальності.

МОЯ ФІЛОСОФІЯ ЖИТТЯ (ДУМКИ ПЕДАГОГІВ НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНИХ ЦЕНТРІВ «ШАНС» І «КОЛОСОК»)

Час змінюється. За час моєї професійної кар'єри змінилося багато: з'явилися електронні підручники, інтерактивні дошки. Але учитель – це незмінно.

Вирушаючи в життєву подорож, я взяла би із собою:

- Усвідомлення соціальної ролі «я – випускник»;
- Розуміння нового періоду свого життя;
- Особистісну активність у встановленні гармонійних зв'язків із соціальним оточенням;
- Дотримання норм, правил, що потребує вміння унормовано поводитися.

Принципи життя :

- Творча діяльність;
- Творче спілкування;
- Творчий пошук;
- Творча активність;
- Творче мислення.

**Л.Р. Дорошенко, логопед,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»**

Моя філософія життя:

- Завжди до людини звертаюсь на ім'я, адже немає нічого прекраснішого за звук власного імені.
- Якщо заперечую – значить повинна пропонувати.

- Не суджу за обличчя, бо воно нам дано батьками, природою. Оцінюю людину за вчинками.
- Щодня невеличка «зустріч» із книгою.
- Навіть ангельське терпіння має межу!
- Кожна людина чогось мене вчить.
- Тільки сильні люди наділені здатністю прощати.
- Знаю, що слово – це «зброя», тому ним потрібно обережно користуватися.
- Ніколи не здаватися! Власти може кожен, не кожний здатний піднятися. Вставай через «не можу» і «не хочу»!

Вирушаючи в життєву подорож, взяла б із собою парасольку, щоб рятувала від дощу, спеки, життєвих негараздів, маленьке дзеркальце, щоб завжди знати правду, блокнот, ручку, фотоапарат, щоб занотовувати і зберігати щемливі миті життя, 2 книги: І. Багряний «Тигролови», М. Шрейн «Еріка»; зайву пару кросівок, бо подобаються гори, багато купальників, бо залюблена в море.

Принципи життя (моя азбука життя):

- Кожна людина має право на помилку.
- Знайомих може бути багато, подруга – одна.
- Мовчання – золото, слово – срібло.
- Якщо не можу допомогти, то дай, Боже, щоб не нашкодила.
- Моя родина – моє життя, мій Оберіг.
- Книги – мій чарівний дивосвіт. Дозволю собі там «загубитися».
- Переконана, що квіти – це краса і натхнення, а сміх – це здоров'я і щастя.
- Сльози – це перли душі. Якщо їх багато зібралось в серці – плачу.
- Хороших людей більшість. Якщо ви їх зустріли – то щасливі.

***Н.В. Пономаренко, вчитель української мови та літератури,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»***

Моя філософія життя – я залишатимусь дитиною, поки працюю з дітьми, адже їм потрібен друг. На сцені я віддаю частинку своєї душі, а отже, мої діти та навколишні оточення хоч на мить будуть щасливі, значить, день прожитий не дарма. Будь чесний з людьми, які поруч із тобою, бо фальшу в нашому житті і так багато.

Вирушаючи в життєву подорож, що взяла б із собою? Знання, які дали мені мої вчителі, досвід, який набувала сама, навчаючись і крокуючи маленькими ніжками по безкрайніх просторах життя. Посмішку та щире серце, готове прийняти випробування, які підготувала доля у великій подорожі під назвою «життя».

***К.І. Юденкова, педагог-організатор,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»***

Я три десятки років пропрацювала учителем у нашому Центрі (раніше він називався спеціальною школою), і зараз з усією упевненістю можу сказати, що учитель – це не просто професія, це ціле життя. Тому філософія мого життя – це філософія учителя, педагога. А саме: бачити результати своєї праці, коли ти випускаєш у вільне плавання по життю своїх випускників; усвідомлювати, що ти теж допомогла їм стати на ноги, багато чому навчила. Сучасний ритм життя вимагає від учителя безперервного професійного зростання, творчого ставлення до роботи, тому і через тридцять років роботи моє життя – це школа, діти і їх любов до мого предмета. Навчання існує там, де у школярів живий інтерес до пізнання навколишнього світу, де вони із задоволенням слухають учителя.

***Ж.С. Калюкова, вчитель природознавства,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»***

Для кожної людини сенс життя свій. Одна людина прагне здобути освіту і мати успіх у кар'єрі, інша – створити велику сім'ю і мати затишок вдома. Ми не можемо говорити, що хтось не правий у

виборі мети свого життя. На мою думку, для кожної людини важливо мати свою мету і сенс життя, а це означає те, що людина живе не даремно, вона не існує, а саме живе.

Мій сенс життя, моя філософія, полягає у безперервному самовдосконаленні та саморозвитку, адже це постійне оновлення себе та своїх знань. Це означає, що я не стою на місці, не деградує, а постійно роблю нові для себе відкриття, які збагачують мою скарбничку знань.

Людина сама обирає свій шлях, самостійно вибирає собі роботу, планує своє життя, якщо робота людині не до душі, то рано чи пізно вона її змінить і буде займатися тією справою, яку вона любить. За 3 роки роботи у навчально-реабілітаційному центрі я мала змогу зрозуміти, чи на своєму місці я знаходжусь. За час роботи з дітьми, які мають особливі освітні потреби, відчула важливість своєї роботи, те, як я можу впливати на подальше життя учнів. Продовжувати вдосконалюватись, збагачувати свої знання для того, щоб мати змогу передавати свої знання учням, допомагати їм здобути необхідні навички взаємодії з оточуючими – це і є моя філософія життя.

Як невпинно проходить наше життя... Я вважаю, що ніхто не може знати, що нас чекає завтра: добро чи зло, радість чи смуток. Вирушаючи у життєву подорож, я б, безперечно, взяла із собою свій життєвий досвід та знання, які я отримала від своїх наставників.

***О.В. Дяченко, вихователь,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»***

Додавай у світ те, що можеш додати тільки ти. І ні на секундочку не вагайся. Кожна людина доповнює цей світ собою. Хтось одним, а хтось чимось іншим. Головне – знаходитись в гармонії з самим собою та навколишнім світом. Виконуючи своє призначення, потрібно приносити користь не тільки близьким і рідним, а й абсолютно стороннім людям. Бути яскравим і незалежним, не гнатись за оманливими сподіваннями, не вимагати неможливого, а просто насолоджуватись теперішніми моментами.

***О.Ю. Бондаренко, вчитель-дефектолог
КЗО НРЦ «Шанс» ДОР***

Професія педагога наближена до професії артиста, вченого, письменника. Урок інколи називають "театром одного актора". Однак учитель одночасно і сценарист, і режисер, і постановник, і актор, який щодня ставить не один, а кілька спектаклів. Які вчителі імпонують дітям? Звісно, красиві й охайні, дотепні й розумні, з витонченим смаком і почуттям гумору. До такого вчителя дітям хочеться йти на урок, хочеться вчити його предмет, як результат — саме з цього предмета знання учнів є найглибшими, а оцінки — найвищими.

Я вважаю, що перед тим, як вирушити в життєву подорож, спочатку треба зрозуміти, ким саме ти хочеш бути у житті. Це стосується як професії, так і моральних якостей. Наприклад, якщо ти вирішив бути педагогом, запитай себе: «А зможу я працювати з дітьми та у великому колективі співробітників?», «Чи вмію я знаходити спільну мову з дітьми?», «Це та сама справа, від якої я буду насолоджуватись, чи все ж мені не дуже це підходить?» тощо.

Що стосовно якостей, я б взяла із собою терпіння, любов, витримку та вміння знаходити з кожною людиною спільну мову. Я вважаю, що ці якості одні з найважливіших у житті, тому що вони допомагають адаптуватися у різних ситуаціях та з різними людьми, не зважаючи на твою професію.

Кожна людина хоче жити добре і щасливо. Для цього потрібно докладати серйозні зусилля на шляху до свого щастя. Кожен з нас має потребу в розумінні, підтримці і допомозі. Втім, у світі все влаштовано за твердим принципом взаємності. Отже, ти ніколи не відчуєш всієї краси розуміння і добра зі сторони інших людей, якщо не будеш творити добро сам.

Тепер стосовно моїх принципів життя. Вони складаються з мудрості (яка накопичується протягом життя), з поваги до інших, та добра (як близьким так і оточуючим). У деяких випадках лише чийсь добрі вчинки дають людині впевненість у завтрашньому дні, бажання жити і боротися з певними проблемами. Тому кожен із нас повинен робити добро, тільки в такому випадку можливе щасливе життя. Давайте прагнути до поліпшення світу разом!

***І.В. Пілатова, вчитель початкових класів,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»***

У кожного з нас єдині форми мислення, розвинені в тій чи іншій мірі: логіка, вирішення життєвих завдань, понять. Але наші індивідуальні розумові акти наповнені творчістю. Сумно, що люди настільки травмовані системою, що не дозволяють собі мислити творчо, виховання і система змінюють структуру творчого індивідуального мислення людини. Нове – це завжди незвідане, набагато легше жити в усталеному світі, навіть якщо це ілюзія. А я хочу, щоб все стало на свої місця: батьки, безумовно, любили своїх дітей, а спеціалісти гідно виконували свою роботу. Моя позиція – це робота в задоволення, при цьому розуміти, куди розвиватися, якої мети я хочу досягнути.

Кожен день робити крок для досягнення мети. Читати та розвиватися. Пізнавати щось нове. Відкривати нові горизонти. Бути другом і зразком для своєї дитини.

***Н.М. Швець, учитель трудового навчання,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»***

Моя філософія життя – працювати для того, щоб залишити після себе людей більш щасливими.

Вирушаючи в життєву подорож, я взяв би з собою знання, щоб ними користуватись в усьому, та впевненість, щоб сміло дивитися у майбутнє та легко досягати бажаного

Принципи життя: правда, відвертість і скромність.

***В.І. Гльоз, учитель трудового навчання,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»***

Принципи життя:

- Перш, ніж судити інших людей, слід звернути увагу на себе;
- коли допомагаємо іншим, ми допомагаємо самі собі;
- проявляти інтерес до людини, яка цікавиться нами;
- довіра – це фундамент будь-яких взаємин;
- ніхто не може образити людину, якщо вона сама цього не дозволить;
- визнати свої помилки і піти на поступки;
- розвивати самоосвіту;
- бути уважним і намагатися бути щасливим;
- принцип зв'язку з життям і працею;
- не нашкодити;
- принцип емоційності;
- принцип свідомості.

***А.В. Музичук, вихователь,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»***

Моя філософія життя – завжди бути людиною. Жити за своїми життєвими принципами. Творити добро. Знаходити у кожній людині щось гарне, позитивне. Не тримати у серці образу на когось або щось... Любити і віддавати свою любов дітям, близьким, друзям. Намагатись дати тепло тим, хто його потребує. Жити у гармонії з природою, суспільством. Не витратити бездумно, марно час, адже він не стоїть на місці.

Вирушаючи у життєву подорож, я взяла б із собою людяність, бо у будь-якій ситуації треба завжди залишатися людиною. Взяла б правдивість, щирість, доброту, бо без них прожити неможливо. Взяла б справедливість, бо якщо немає справедливості, на душі стає дуже сумно. Взяла б із собою любов. Любов до рідних, дітей, людей. Любов до своєї справи, якою займаєшся зараз. Бо життя без любові, то не життя, а існування...

Моя азбука життя – це життя за велінням серця. Воно нам завжди підказує, як треба поступити в тій чи іншій ситуації. Але ми не завжди його слухаємо, а потім жалкуємо, бо час сплинув і нічого вже не змінити... Отож, треба жити, прислухаючись до свого серця, сіяти добро, і воно вернеться нам щедрими сходами.

***О.О. Сафенкова, вихователь,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»***

Вирушаючи в життєву подорож, в першу чергу я взяла б із собою книгу, може, навіть і не одну. Подорож без цікавої книги може бути і не цікава. Книга – найкращий інструмент для розвитку уваги, фантазії, вона передає історію того чи іншого персонажу, і ти уявляєш себе на його місці, переживаєш разом із ним всю сюжетну лінію художнього твору. Отже, книга – незамінний супутник у життєвій подорожі.

**Т.С. Скакодуб, учитель трудового навчання,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»**

Моя філософія життя: «Роби, що повинен, та будь що буде!». Навіть коли тяжко і здається, що все марно, я роблю те, що вважаю за потрібне. Через деякий час я бачу результати своєї праці. А найголовніше, що це бачать батьки та інші люди. Дуже радію, коли мої учні навчаються головного – бути хорошими людьми!

Вирушаючи в життєву подорож, я б взяла з собою джерела інформації, добрий настрій і хороших друзів.

Принципи мого життя – це чесність, працездатність, вміння працювати у команді, взаємоповага та взаєморозуміння.

**Л.В. Дмитрієва, вчитель початкових класів,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»**

Віддай все, що ти можеш віддати, поділися знаннями!

Кожна людина хоче жити добре і щасливо. Для цього потрібно багато чого, в тому числі – докладати серйозні зусилля на шляху до свого щастя. Однак устрій людини такий, що вона ні за що не зможе нічого добитися, якщо в цьому процесі їй не допомогатимуть інші. Кожен із нас має потребу в розумінні, підтримці і допомозі. Втім, у світі все влаштовано за твердим принципом взаємності.

Вирушаючи в життєву подорож, що взяла б із собою – знання!!!

Нехай це буде банально, але я схилиюся до того, що багатьом людям цього не вистачає. Знання дуже важливі для подальшої життєвої подорожі.

Наше життя невпинно йде вперед, і як би нам цього не хотілося, його не можна повернути, виправити. Ніхто не може знати, що нас чекає завтра: добро чи зло, радість чи смуток. А всі знання, які ми черпаємо, зможемо використати у майбутньому.

Моя азбука життя:

- Чуйне ставлення до навколишнього світу.
- Кожна людина індивідуальна, отримати код доступу до нього.
- Отримати, дати орієнтири на майбутнє.
- Спосіб життя. (*«Гроші втратив – нічого не втратив, час втратив – багато втратив, здоров'я втратив – все втратив»*).
- Стався до людей так, як хочеш, щоб ставилися до тебе.

**Ю.С. Давиденко, вихователь,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»**

Ми завжди знаємо, що є що. Наші почуття ніколи не підводять. Інша справа, що вони дуже часто забиті логікою та відкинуті на другорядний двір душі. Внутрішня щирість – основа для прийняття будь-яких рішень. Прямуюємо шляхом серця. Серце – найголовніший орган «думки і почуттів». Розум повинен йти слідом. Епохи будуть змінюватись, етика і мораль лягати під прес грошей, але якщо вибрати шлях через своє серце, на душі буде легко і весело завжди. Все, що є, – гармонійне і бездоганне. Все на своєму місці. Не потрібно ходити і думати – «А ось якби цього не було чи того...». Все добре і погане необхідно сприймати і легко впускати в своє життя, бо дуже часто те погане, якого ми так боялись, може внести дуже непогані корективи, вплинути на нас із найкращого боку.

В життєву подорож треба вирушати не самотнім. Подорожувати разом з іншими завжди доводиться повільніше, ніж подорожувати самому. Тож, необхідно, в першу чергу, взяти із собою

терпіння, довіру, розуміння, дружбу, співпрацю, задоволення, мудрість. Спільна робота в життєвій подорожі підвищує ймовірність спільної перемоги. Довіра – це фундамент будь-яких взаємин. Мудрість не буде поруч з самого початку життєвої подорожі, ця цінність життя з'явиться лише у відповідальній людині з додатковим досвідом.

Принципи життя:

- вміти отримувати користь із досвіду;
- організувати взаємозв'язок своїх знань і впорядкувати їх;
- вміти вирішувати проблеми;
- самостійно займатися своїм навчанням;
- вміти протистояти непевності та складності;
- бачити важливість оточення, в якому проходить навчання і робота;
- вміти співпрацювати і працювати з людьми різного складу характеру;
- приймати рішення – улагоджувати розбіжності та конфлікти;
- вміти домовлятися.

**Є.О. Обозна, вчитель початкових класів,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»**

Сократ писав: «У кожної людини є сонце, тільки дайте йому засяяти».

Вимогливість до себе – дуже важливий фактор.

Моя філософія – це та радість, яку я бачу в очах дитини, яку я чомусь навчила. Філософія освіти не стільки система відповідей, скільки система запитань, які піддають перегляду все, що ми знаємо. Треба, щоб ученю мав візуальне зображення у предметах простору. Філософія має навчити роздумів, а також виховувати в учнів все те, що прагне до добра, щоб було менше насильства.

Вирушаючи в життєву подорож, я взяла б із собою:

- гарне ставлення до кожної людини;
- культурну компетентність;
- вміння конструктивно керувати емоціями;
- здатність співпрацювати з іншими;
- терпіння, бо дуже часто обставини бувають не такими, якими б ми хотіли.

В першу чергу вихователь повинен мати чисту душу та добре серце.

Завжди ставитись до дитини з любов'ю. Бути мудрою, впевненою у собі, комунікабельною.

**Л.І. Арасланова, вихователь,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»**

Якщо не вдалося бути мудрим, не залишайся дурнем.

Принципи мого життя дуже прості, але, на мою думку, дуже ефективні!

1. **Відпускай людей і ситуації.** Не прокручуйте ймовірні варіанти ситуацій. Сталося так, як сталося. Коли важко відпустити, задайте собі два питання: «Чи буде це важливим для мене через 5 років?»

2. **У кінці кожного тижня відповідай на питання:** «Що я вивчив минулого тижня?», «Яке моє найбільше досягнення за тиждень?» (Згодна, що банально, навіть смішно. Однак на власному досвіді переконалась, що спрацьовує).

3. **Не скиглити і не нарікати на долю.** Мовчки встаньте, ідіть і робіть все, що необхідно.

4. **Подорожуй!**

**В.В. Сліпенька, вихователь,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»**

Моя філософія життя – бути собою. Не прогинатися під нестійкий світ і суспільне стереотипне мислення. Знати своє місце, свої можливості. Докладати зусилля щодо реалізації планів і виконання мрії. Отримувати всі позитивні емоції і можливості від життя. І просто жити.

Вирушаючи в життєву подорож, взяв би із собою валізу знань, розсудливість, рішучість, чесність, почуття гумору, справедливість та віру у себе.

Принципи життя:

1. Мати мету у житті.
2. Ніколи не зупинятися на досягнутому.
3. Віра в себе.
4. Хороший настрій.
5. Вдосконалюватися.

***А.В. Різченко, вчитель фізичного виховання,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»***

То що ж взяти в життєву подорож...

Амбіції.

Ніколи не пізно починати нову подорож і переносити своє життя на висоту величі, вибір за вами, як ви хочете прожити своє життя. Обмежене життя – це те, яке більшість людей вважає за краще обмежувати, тому що це легкий шлях, і більшість людей просто ліниві і не відчують амбіцій. Ви вимагаєте більше від себе і говорите, що я поверну своє життя на нові висоти, я сповнена рішучості створити життя своєї мрії, і я той, хто зробить це.

Віру в себе.

Вірте в себе і дійте сьогодні, занадто багато людей перестають жити після певного віку, вони просто живуть життям, як робот, який робить те ж саме день за днем; живуть, щоб оплачувати свої рахунки.

Нові цілі.

Неважливо, скільки вам років, ви можете почати створювати краще життя для себе, знайти правильні знання і зробити правильні дії, щоб ви могли досягти своїх цілей, які ви виклали для себе. Здається, що більшість людей не мають ніяких цілей для свого життя, і саме тому вони просто безцільно плывуть по життю. Якщо ви не знаєте, в якому напрямку ви хочете відправитися, тоді будь-якого напрямку буде досить. Успішні люди ставлять цілі, будують плани, вкладають у себе, вкладають самоосвіту в розваги, і вони щодня проводять послідовні дії. Це те, що відокремлює успішне від безуспішного, невпинне прагнення бути кращим, ніж вони можуть бути.

***С.В. Глухова, учитель математики, фізики і хімії,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»***

Кожен мій день я маю прожити так, щоб принести користь хоча б одній людині, віддаючи їй свою безумовну любов.

Вирушаючи в життєву подорож, я взяла б із собою тепло та любов дорогих мені людей, вірність друзів, життєвий досвід.

Моя азбука життя – зосереджуватися на стосунках, можливостях і результатах, а не на проблемах і обмеженнях. Формула розвитку – дізнатися, взяти на себе зобов'язання і діяти.

***В.В. Терещенко, учитель трудового виховання,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»***

Моя філософія життя – це бути собою. Завжди і скрізь. Для мене дуже важливо бути чесною і з собою, і з оточуючими. Я люблю життя в усіх його проявах. Я люблю і вмю радіти звичайним речам: жива музика, райдуга, хмарки в небі, перший політ маленьких ластівок, природа... А більш за все я радію тоді, коли збуваються мрії... Коли ніхто не вірив, а я вірила до останнього... Це все надихає і надає сил не зупинятися і йти уперед.

Часто подорожуючи, я знаю, що потрібно мати не тільки відповідний одяг і взуття та їжу, потрібно бути готовим до різних випробувань. Задля цього мені знадобиться оптимізм і віра. В подорожі супутники бувають різні, і моя ерудиція та вміння підтримувати розмову зайвою не стане. Я – людина легковразлива, мене легко образити. Але я знаю, як із цим боротися! В подорожі буде багато нових вражень, – не буду брати з собою сумніви та сум, бо попереду на мене чекають пригоди. Треба мати надійне взуття, щоб не натерти ноги, щоб не було ані холодно, ані спекотно, це

будуть мої життєві переконання. Голод може бути не тільки фізичним, а й духовним, тому, щоб не зголодніти в дорозі, – візьму із собою декілька книг....

Вирушаючи в життєву подорож, я взяла б із собою теплі та душевні спогади. Їх в моєму житті чимало. Треба попідклубатися про супутників: це друзі – мій надійний тил. Моя опора в усьому – мій син Микита. Не завжди він буває сильним, але ж без нього я – не я. Завдяки синові я стала тим, ким стала. Завдяки йому, я познайомилась колись із корекційною педагогікою. І якщо в подорож, то тільки з ним і тільки так.

Принципи мого життя – це загальнолюдські принципи:

1. Домовитися можна завжди (це стосується вирішення конфліктних ситуацій).
2. Принцип бумерангу – вкладені зусилля повертаються.
3. Будьте, як діти.
4. Не приймай жодних рішень, доки злишся.
5. Поважай кожного.
6. Роби своє діло на всі 100%.
7. У кожній людині доброго більше.

***Н.Г. Надєєва, вчитель початкових класів,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»***

Якщо ти віднайдеши у своєму серці турботу про когось іншого, ти досягнеш успіху.

Вирушаючи в життєву подорож, взяла б із собою:

✓ Прагнення.

Те, чого ми прагнемо, визначає всі наші дії і впливає на роботу, захоплення, стосунки з людьми і весь наш підхід до життя. Це прагнення пронизує все, що ми робимо. Воно наповнює наше життя змістом і допомагає рухатися далі, коли ми зустрічаємося з труднощами.

✓ Час.

У всіх є справи і обов'язки. А ось вистачає нам часу чи ні, – часто залежить від зробленого нами вибору.

✓ Здоров'я.

Ми часто не замислюємося про своє здоров'я до тих пір, поки не з'являться якісь проблеми.

***І.В. Біневич, учитель математики,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»***

Моя філософія життя дуже проста: бути щасливою, займатись діяльністю, яка приносить позитив, радість, яскравий сплеск емоцій; діяльністю, яка буде держати мій організм у тонусі та здоровому фізичному стані; оточувати себе тільки позитивними і життєрадісними людьми... Іноді практикую самотність, – як життєву необхідність.

Вирушаючи в життєву подорож, взяла б із собою: морально-духовні цінності, життєвий досвід, не зайвим буде взяти більше любові та смирення, прощення та самопожертви, а також звільнитися від егоїзму, гордості, скинути тягар непростення.

Принципи життя (моя азбука):

Моє кредо: Що посієш, те й пожнеш.

Життєві цілі:

- розвиватись у всьому, розвиватися постійно, використовувати для цього всі можливості життя;

- закінчити навчання в університеті, отримати диплом магістра, працювати на улюбленій роботі, розвиватися в улюбленій справі;

Мої пріоритети: сім'я, здоров'я, мир, розвиток.

Мої достоїнства: віра у Бога і в те, що добро перемагає зло. Також, любов до ближніх, милосердя, дисципліна, організаторські вміння, уміння доводити справу до кінця.

Мої недоліки: гостре почуття справедливості, консервативність, відсутність дипломатичності...

Якою б я хотіла бачити себе на завершальному етапі свого життєвого шляху? Щасливою, вірною своїм принципам, з думкою про те, що мої рідні і близькі отримали від мене багато любові і турботи; з думкою про те, що я змогла внести в цей світ більше добра, користі, любові та миру.

**О.А. Устянська, вчитель ритміки,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»**

У кожної людини своя філософія життя, але вона змінюється з віком і життєвими обставинами. Я вважаю, що вибір сенсу життя залежить і від умов життя, і від виховання, але найбільше – від власної волі людини. На даний момент філософія мого життя полягає у роботі, всі свої сили спрямовую на досягнення добробуту та на сходження кар'єрними сходинками. Я повністю викладаюся заради досягнення своєї мети, і мене стимулює емоційна віддача, розуміння зі сторони колег і родичів. Це підтримує мою впевненість у собі, і я знаю, що мої цілі варті зусиль, яких я докладаю.

Вирушаючи в життєву подорож, я взяла б із собою в майбутнє все найкраще, що існує зараз. Це й прагнення постійно вдосконалюватися, розвивати себе, помічати кожну дрібницю навколо, бачити в людях лише все найкраще, перестати привертати зайву увагу до чужих недоліків, не помічаючи власних.

У своєму житті я керуюся такими принципами:

- Ставлюся до кожної людини однаково, незалежно від положення в суспільстві, особливостей розвитку, поведінки, зовнішнього вигляду тощо;
- Маю постійне бажання удосконалювати свої знання та ділитися ними з учнями, взаємодіяти з ними;
- Ціную те, що маю, але не перестаю ставити нові цілі та йду до них;
- Розумію, що кожна дитина – індивідуальна особистість, тому в кожній треба розкрити її таланти, дати можливість проявити свої здібності в повній мірі.

**О.А. Анохіна, вихователь,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»**

На мою думку, для кожної людини сенс життя полягає у тому, щоб стати щасливим. Але, маючи щоденні проблеми та навантаження, ми про це забуваємо та з головою пірнаємо у нескінченні потоки образ, смутку і втоми та починаємо звинувачувати всіх навколо. Моя філософія полягає у тому, щоб навчитися та навчати інших бачити найпростіше, помічати сонечко навіть у буденних калюжах на життєвому шляху, перестати жити складними формулами та розрахунками, а повністю довіряти своєму серцю, своїй душі та радіти всьому кожен раз, коли з'являється можливість.

Життя як гори, спочатку ти піднімаєшся, а потім спускаєшся, тому я б із собою у цю подорож обов'язково взяла підтримку близьких, які простягають тобі руку у скрутний час та будуть радіти за тебе у час щастя, а також оптимізм і впевненість у своїх силах і можливостях.

Любити те, що робиш, і йти вперед крок за кроком, доброзичливо ставитись до людей, бути компетентною та творчо підходити до роботи, постійно розвивати себе як особистість і завжди залишатись людиною, незважаючи на всю жорстокість світу. Я завжди намагаюся складне зробити простим, просте зробити звичайним, а звичайне приємним. Ось такі принципи супроводжують моє життя.

**Ю.Л. Єфремова, практичний психолог,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»**

Принципи – це правила, які не можна порушувати. Це основні догми, закони, порушувати які людина не може.

Принцип регулює поведінку в колі ситуацій, щось наказує і щось забороняє. Принципова людина – це людина, яка дотримується своїх певних правил. Наприклад: «Все, що не заборонено, те дозволено». Ширше «Все, що не дозволено, то заборонено».

Головний принцип, за яким я живу – це принцип навчання. Кожна нова людина, яку я зустрічаю по життю, потенційно здатна мене чомусь навчити. Я завжди відкрита для нового, мені завжди цікаво спілкуватись із новими людьми, це надбання нового досвіду у моєму житті. Молодість – поки маєш змогу сприймати нове, змінюватись, бути цікавим для себе та для оточуючих. Якщо ми втомилися вчитися, ми втомилися до життя!

***Г.Л. Решевських, вихователь,
навчально-реабілітаційний центр «Колосок»***

Вирушаючи в життєву подорож, я б узяла з собою знання, які я здобула в цей період часу (починаючи з школи, університет і робота); навички; вміння; бажання та мрії, адже без мрії неможливо існувати в нашому світі.

Хотілося би в першу чергу написати про матеріальні речі, – як не крути, вони дуже важливі в нашому житті – гроші, речі, автомобіль, квартира – це все являється складовою свободи, та без якостей самої людини вони нічого не варті.

Також я б узяла б із собою слова, які мені говорили і говорять мої батьки, адже батьки – це найкращі друзі, які оберігають від незгод, а найголовніше – вони радіють тоді, коли мені добре.

Завжди потрібно розраховувати на себе, працювати на себе, слухати і чути себе.

Ці складові допоможуть мені в житті, збагатять його, захистять від порогів і туманів....

***К.С. Бець, вихователь,
навчально-реабілітаційний центр «Колосок»***

Мої життєві принципи:

- Щире співчуття і допомога іншим;
- Для кожної справи потрібно мати настрій;
- Можу зрозуміти всіх, крім самого себе;
- Скромність прикрашає людину;
- Краще почекати і накопичити, але купити гідну річ.

***Ю.С. Сосніч, вчитель-логопед,
навчально-реабілітаційний центр «Колосок»***

ЖИТТЄЗНАВЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ (ДУМКИ ПЕДАГОГІВ НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНИХ ЦЕНТРІВ «ШАНС» І «КОЛОСОК»)

Життя, що постійно змінюється, вимагає від людини постійного розв'язання проблем, самоосвіти, самовдосконалення. Тому постає проблема відходу від вивчення навчальних предметів заради них самих. **Важливо навчити учнів переносити способи вирішення навчальних ситуацій на життєві, використовуючи при цьому універсальні навички моделювання, аналізу, синтезу, узагальнення.** Головною метою навчання має бути становлення та розвиток таких важливих якостей особистості, як рефлексивність, критичність мислення, вміння спілкуватись і нести відповідальність за наслідки власних дій.

На мою думку, основною реформою спеціальної освіти повинно бути працевлаштування та патронаж дітей з особливими потребами, які закінчили навчальний заклад.

**В.А. Діденко, практичний психолог,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»**

Випускник навчального закладу зі сформованою життєвою компетентністю – це людина:

Компетентна (сприймає знання як цінність, інструмент розв'язання життєвих проблем);

Соціальна (спроможна вирішувати соціальні проблеми, здатна до самореалізації, комунікації, соціальної адаптації);

Полікультурна (готова й здатна сприймати культури, взаємодіяти з представниками інших культур, толерантна);

Творча особистість (здатна до життєстійкості, життєтворчості, з розвинутою культурою самопрояву, рефлексивними здібностями, здатна до творчого перетворення себе).

«Якщо вчитель має тільки любов до справи, – він буде добрим учителем. Якщо вчитель відчуває тільки любов до учня, як батько, мати, – він буде кращим за того вчителя, що прочитав усі книжки, але не відчуває любові ні до справи, ні до учня. Якщо учитель поєднує в собі любов до справи і до учнів, він – досконалий учитель» (Л.М. Толстой)

Вирушаючи в життєву подорож, я взяла б із собою:

- чітко визначену життєву мету;
- готовність до свідомого життєвого вибору та самореалізації;
- бажання вчитися;
- наполегливість;
- силу волі.

Принципи життя :

- потрібно до людей ставитись так, як ти хочеш, щоб вони ставились до тебе;
- постійний пошук, самовдосконалення, адже навчаючи інших, я навчаюся сама;
- компетентність і творчий підхід у роботі, постійний розвиток себе як особистості;
- вірити в свої можливості;
- ніколи не зупинятись на досягнутому.

**Н.М. Дорошенко, учитель трудового навчання,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»**

Умови набуття особистістю життєвої компетентності:

- психічний розвиток особистості;
- сприятливі соціальні умови;
- життєвий досвід;
- наявність спеціальних знань;
- здатність до життєтворчості.

Сучасна школа повинна не лише дати учням певний обсяг знань і умінь, а й сформувати людину, здатну творчо мислити, приймати рішення, мати свою позицію, адаптуватися до умов життя, тобто, бути людиною компетентною.

*Л.Р. Дорошенко, логопед,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»*

Життєва компетентність – це професійні навички, освіченість, ініціативність, громадськість, патріотизм, почуття власної гідності, впевненість у собі, відповідальність за прийняті рішення, повага до думки інших людей, взаємини, правові навички, ефективної комунікації, навички поведінки, безпеки, досвід самореалізації, саморозвитку, керування стресами; пошук консенсусу і примирення, запобігання конфліктам і їх розв'язання, орієнтування на майбутнє, адаптованість у сучасному світі. Поняття «життєва компетентність» – виступає необхідною психологічною умовою щодо самореалізації особистості. **Компетентність у житті розкриває міру включеності особистості в активну діяльність, здатність ефективно розв'язувати проблемну ситуацію життя, мобілізувати при цьому знання, досвід, цінності, уміння, передбачає спроможність особистості адекватно діяти.**

*О. Стасюк, учитель початкових класів,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»*

Рано чи пізно людина вирушає у «мандрівку», яка називається життям. І кожен повинен мати набір знань, умінь, навичок, що допоможуть їй повноцінно жити і реалізуватися. Щоб це зробити, вчу своїх учнів реально оцінювати себе та вміти застосовувати свої знання. **На уроках створюю проблемні ситуації і шукаю разом із дітьми шляхи їх вирішення.**

Наші учні часто ходять на екскурсії на підприємства, в театри, кіно, магазини. Та навіть дорога з дому до школи вчить дитину застосовувати певні знання, уміння, навички. А все це збагачує життєвий досвід, розвиває здатності, що закладені в людині.

*Н.В. Пономаренко, вчитель української мови і літератури,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»*

Життєва компетентність -

I етап – входження дитини в соціум: першою сходинкою є адаптація її в сім'ї. Успішність цього процесу залежить від того, наскільки адекватно члени родини реагують на проблеми дитини і допомагають у їх подоланні.

Труднощі, що виникають, – результат неправильної позиції батьків та інших членів сім'ї.

II етап – це перебування дитини у спеціальному закладі. Важливу роль має відіграти такт педагогів, повага до дитини з особливими освітніми потребами. Налаштування дитини на перебування у закладі, на важливість нових змін у її житті.

III етап – адаптація дитини та її сім'ї власне у суспільстві, (пошук інших сімей з аналогічними проблемами, встановлення контактів, пошук своєї «соціальної ніші»)

*В.О. Надтока, вихователь,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»*

Соціальна і життєва практика відіграє виховну роль у подальшому житті дітей, готує їх до майбутнього навчання, праці, життя у суспільстві. Учні повинні розуміти та осмислювати власне життя, навчатися самостійно та успішно вирішувати щоденні життєві проблеми, стати життєво компетентними, життєздатними, життєстійкими.

Соціальна практика сприяє засвоєнню учнями основних норм суспільства, розкриттю творчих можливостей, самоорганізації й саморозвитку.

Життєва практика спрямована на вирішення повсякденних проблем, шляхом набутих навичок, знань і умінь. Важливо залучити дитину у діяльність, адже це формує необхідні життєві цінності, духовну культуру, вдосконалює комунікативні навички.

*Л.О. Єгорова, вихователь,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»*

Одним із найбільш вірогідних пояснень того факту, що соціальна і життєва практика особистості не набули належного поширення у нашому суспільстві, є відсутність взаємодії з дітьми та молоддю, спрямованої на становлення і розвиток мотивації життєвого проектування, оволодіння його інструментарієм, первинний супровід життєвого проекту.

Зрозуміло, що переважна більшість сімей не зможуть вирішити цю проблему самотужки. Причина цього дуже проста: переважна більшість батьків не здатна проектувати особисте життя. Було б несправедливо вимагати від них, аби вони передали своїм дітям те, чого не мають самі.

Я переконана, що допомогу в цьому разі може надати школа. Розроблення оптимальної педагогічної технології супроводу життєвого проекту учня НРЦ сприятиме оволодінню життєвим проектуванням усіма (в ідеалі) бажаними учнями.

Особливості супроводу життєвого проекту учня в умовах загальноосвітнього навчального закладу пов'язані з його віковими особливостями, специфікою системи педагогічного (навчально-виховного) процесу та умовами загальноосвітнього навчального закладу, в якому цей процес відбувається.

Оволодіння учнем життєвим проектуванням — це не одномоментна подія, а процес. Його ефективність залежатиме від тривалості, природовідповідності, наступності та послідовності етапів взаємодії вчителя та учня, завдяки якій відбувається становлення та розвиток життєвого проектування. Отже, вікові особливості, пов'язані з рівнем розвитку інтелектуальної та емоційно-вольової сфери, провідною діяльністю та новоутвореннями особистості учня, у процесі становлення та розвитку його життєвого проекту варто враховувати.

Треба також враховувати особливості, пов'язані з освітнім процесом та умовами навчально-виховного закладу.

Я бачу три конкретні шляхи впровадження технології педагогічного супроводу життєвого проекту учня в освітній процес:

1. факультатив;
2. вивчення у межах кількох окремих дисциплін, окремих класів;
3. системне впровадження (впровадження технології в усій школі, реформування класно-урочної системи, введення у навчально-виховний процес методу проектів, соціальної та життєвої практики, активних методів навчання, орієнтація на особистісно орієнтоване виховання).

***О.А. Зацепіна, соціальний педагог,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»***

Найцінніший скарб, який людство має сьогодні, – це молоде покоління, яке зростає в період прогресивних технологій. Тому сьогодні школа і педагоги відповідають за становлення особистості учня та здатності вирішувати життєві проблеми самостійно (за допомогою інноваційних технологій) – а це і є життєва компетентність.

***К.І. Юденкова, педагог-організатор,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»***

Життєва компетентність – це уміння вирішувати проблеми, що виникають у різних життєвих ситуаціях за аналогією. Це здатність людини вирішувати життєві проблеми і завдання в типових життєвих ситуаціях з використанням досвіду різних видів діяльності, відповідно до своїх цінностей і схильностей. Чим складніше порушення у дитини, тим більше зростає значущість компонента "життєва компетентність". Сформована у дітей життєва компетентність створює умови для розвитку стосунків із навколишнім світом.

Якщо мова йде про дітей з особливими освітніми потребами, то поняття "життєва компетентність" розглядається як особова якість, що проявляється в здатності застосовувати отримані в стінах навчально-реабілітаційного центру знання і уміння в нових умовах, творчо використати їх для досягнення своїх цілей.

***Ж.С. Калюкова, вчитель природознавства,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»***

Життєва компетентність учня проявляється у здатності пристосовуватись та адаптуватись до умов навколишнього середовища. Під час навчання в учня формуються особисті інтереси та ідеали, свої власні погляди на життя. Життєва компетентність успішно реалізується у правильному ставленні дитини до самого себе та навколишнього світу – природи та людей. На сучасному етапі освітні програми спрямовані на створення необхідних умов для особистісного розвитку учнів, позитивної соціалізації і професійного самовизначення, задоволення індивідуальних потреб, розвиток творчих здібностей, забезпечення духовно-морального, громадянського, патріотичного, трудового виховання, формування культури здорового і безпечного способу життя, зміцнення здоров'я.

Формування життєвої компетентності в суспільстві дитини із проблемами розвитку передбачає: **навчитися пізнавати життя; навчитися життєвої і соціальної компетентності; навчитися жити разом; навчитися мистецтва життя.** Розвиток життєвих компетенцій, стимулювання освітньої, практичної та комунікативної діяльності учнів необхідні для успішної реалізації цих навичок у житті.

*Ю.І. Шпилєва, вихователь,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»*

Найціннішим скарбом нашого суспільства в період розвитку інноваційних технологій є молоде покоління. В наш час саме школа відповідає за формування здорової особистості та розвиток життєвих компетенцій учнів.

Тому одна з основних функцій системи освіти полягає в підготовці юного покоління до самостійного життя. Важливим показником розвитку суспільства є гуманне, турботливе і милосердне ставлення до дітей з особливостями у розвитку, які мають право на повноцінне життя. Але підготувати до самостійного життя здорову дитину і дитину з особливими освітніми потребами – різні речі. Надавши дитині можливість реалізовувати свої навички та уміння на практиці, отримаємо результат. Продуктивність залежить лише від можливості реалізації. Користь суспільству і виконання своїх обов'язків можливі лише за умови системного здобуття учнями ключових компетентностей. Потрібно виховувати в учнів уміння включатися в систему людських взаємостосунків, самостійно, творчо мислити, правильно сприймати, адекватно оцінювати себе та стосунки між людьми. **Уміння учнів використовувати знання як інструмент для розв'язання життєвих проблем.**

*О.Ю. Бондаренко, вчитель географії,
КЗО НРЦ «Шанс» ДОР*

Життєва компетентність являє собою специфічну здатність, яка надає людині змогу розв'язувати проблеми, які виникають у реальних життєвих ситуаціях. **Наше життя невпинно змінюється, вимагає від людини здатності вирішувати проблемні ситуації. Саме тому перед нами постає проблема відходу від звичайного вивчення предметів заради них самих. Важливим фактором є навчити учнів переносити способи вирішення навчальних ситуацій на життєві, тобто системи корекційно-виховної роботи у навчально-реабілітаційному центрі наразі передбачає формування уміння планувати життєві перспективи.** Враховуючи вищезазначене, виховна робота з учнями, які мають особливі освітні потреби щодо формування в них життєвих компетентностей, має передбачати визначення правильно організованих форм, змісту та методики, які відповідатимуть поставленій педагогом меті.

*О.В. Дяченко, вихователь,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»*

Життєва компетентність спрямована на навчання дитини можливостей виживати в різних умовах життя, вести самостійний спосіб життя, допомогти визначитися професійно з урахуванням задатків, здібностей і схильностей дитини.

*Н.М. Швець, учитель трудового навчання,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»*

Життєва компетентність – це здатність людини вирішувати життєві проблеми, і кожен педагог та батьки відповідають за формування здорової особистості та за розвиток життєвих компетенцій учнів.

***В.І. Гльоз, учитель трудового навчання,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»***

Життєва компетентність для дітей з особливими потребами – це розуміння та вміння використовувати набуті знання та вміння у повсякденному житті. Цьому у навчально-реабілітаційному центрі вчать дітей кожен день, час, хвилинку. Цьому сприяють усі навчальні та виховні заходи у закладі. Вчителі та вихователі постійно працюють над удосконаленням методів і прийомів роботи з дітьми з особливими освітніми потребами. Наші діти добре почуваються в суспільстві, уміють правильно поводитися, багато з них навчаються далі або працюють. Ми готуємо їх до життя так, щоб вони могли стати повноцінними членами суспільства.

***Л.В. Дмитрієва, вчитель початкових класів,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»***

Життєва компетентність потрібна кожній людині. Без неї у людському суспільстві не обійтись. Тому кожен педагог намагається навчити, виховати учня так, щоб той зміг самостійно приймати вірні рішення, відповідати за свої дії та вчинки, вміти орієнтуватися у певних ситуаціях, завжди залишатися людиною.

***О.О. Сафенкова, вихователь,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»***

Головною метою педагогів щодо становлення та розвитку життєвих компетентностей є **створення необхідних умов і стимулювання навчально-пізнавальної, практичної та комунікативної діяльності учнів, необхідної для формування, застосування та здобуття досвіду, успішної реалізації життєвих навичок.** Життєві навички не можна сформувати, розвинути та удосконалити поза щоденною пізнавальною, практично-перетворювальною та комунікативною діяльністю учня. Становлення та розвиток життєвих компетентностей не відбуватиметься у відриві від спілкування та стосунків учня в школі. Отже, першочергове завдання педагогічних колективів – здійснити потужні практичні кроки до розвитку життєвих компетенцій, не губити їх практичний характер і практичну життєву значущість на вербальному рівні. У процесі формування життєвих навичок школа може спиратися на ігрову діяльність учня, яка в поєднанні з навчально-пізнавальною, сприятиме створенню оптимальних умов для становлення, розвитку та реалізації відповідних життєвих навичок. Завдання та обов'язок педагогів – забезпечити належне педагогічне керівництво, підібрати оптимальні форми і методи роботи, прогнозовано спроектувати освітньо-виховну діяльність з учнями.

***Є.О. Обозна, вчитель початкових класів,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»***

Задачею педагогів є навчити учнів адаптуватись до життя, долати життєві негаразди спочатку разом із батьками, педагогами, а в подальшому – самостійно. Адже, як відомо, життя сповнене різними перешкодами і непередбаченими обставинами, а для того, щоб їх подолати, необхідно бути компетентними в цих питаннях.

***Т.С. Скакодуб, учитель трудового навчання,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»***

Життєва компетентність – це можливість правильно вирішувати життєві питання, які трапляються на шляху. Зрозуміло, що без досвіду їх вирішити неможливо, але їх можливо вирішувати за допомогою щирого серця.

***В.В. Сліпенька, вихователь,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»***

Життєва компетентність – це здатність приймати рішення й нести відповідальність за їх реалізацію у різних галузях людської діяльності. Поняття компетентності передбачає сукупність фізичних та інтелектуальних якостей людини і властивостей, необхідних людині для самостійного й ефективного виходу з різних життєвих ситуацій.

**А.В. Різченко, вчитель фізичного виховання
КЗО НРЦ «Шанс» ДОР**

Компетентність – це здатність приймати рішення й нести відповідальність за їх реалізацію у різних галузях людської діяльності. Поняття компетентності передбачає сукупність фізичних та інтелектуальних якостей людини і властивостей, необхідних людині для самостійного й ефективного виходу з різних життєвих ситуацій, щоб створити кращі умови для себе в конструктивній взаємодії з іншими.

Отже, життєва компетентність означає наявність знань про різні аспекти життя людини, навичок творчого володіння інтелектуальним і фізичним інструментарієм, здатності взаємодіяти з іншими людьми в різних ситуаціях, враховуючи конфліктні; характеризує повноту, достатність та адекватність здійснюваних дій, що базуються на наявності великих знань та відповідного практичного досвіду.

Учням з обмеженими можливостями необхідні особливі навички для участі в заходах щодо забезпечення засобів до існування. Звичайні життєві навички нам здаються очевидними, а для особливих дітей вони вимагають багато зусиль.

Для розвитку успішної життєвої компетентності потрібні різні типи навичок. Вони включають в себе базові навички, отримані за допомогою освіти і сімейного життя, технічні і професійні навички, які дозволяють людині виконувати певну діяльність або завдання, професійні навички, необхідні для успішної самозайнятості та основних життєвих навичок, включаючи відносини, знання і особисті якості. Ці типи навичок необхідні для існування і розвитку в усіх сферах життя.

Основою життєвої компетентності є навички відносин, знань і особистих якостей, необхідних для функціонування в світі. Вони включають в себе такі напрямки: як ставитися до людей, як представляти себе, вміння ефективно слухати і спілкуватися, творче мислення і рішення проблем, дисципліну, міжособистісні та соціальні навички, здатність працювати в мережі і працювати в команді, і трудова етика.

Основні життєві навички потрібні всім. Вони набувають особливого значення для людей з обмеженими можливостями, оскільки сприяють придбанню упевненості в собі і розвитку почуття власної гідності, змінюють сприйняття себе та інших.

**С.В. Глухова, вчитель математики, фізики і хімії,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»**

Шкільний вік – пора інтенсивного становлення особистості, становлення свідомого «Я». В цей період у дитини закладаються якості, які потім усе життя визначатимуть її світосприймання, характер мислення, творчі здібності, вчинки, поведінку. Сьогодні випускник школи повинен бути фізично, психічно, соціально, морально здоровою особистістю з високим рівнем громадянської відповідальності, яка готова до самостійного вибору власного шляху в житті, та компетентним в усіх сферах діяльності, щоб вміти вирішувати глобальні завдання, які ставить перед ним інформаційне суспільство XXI століття. Державі потрібна ініціативна, креативна й конкурентоздатна особистість, яка має бажання та спроможність реалізувати себе творчо.

**В.В. Терещенко, вчитель трудового виховання,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»**

Життєва компетентність – це мої знання про себе та навколишній світ, це можливість адекватно сприймати, аналізувати, робити висновки; також це здатність критично мислити, вміння приймати рішення та нести за них відповідальність. Життя – така непроста штука, що іноді важко

уявити собі, що і як треба робити. Але, коли на тобі відповідальність за життя дітей, рішення потрібно приймати швидко.

Для мене завжди важливо було поставити мету. Маючи мету, можна досягти успіху.

***Н.Г. Надєєва, вчитель початкових класів,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»***

Сьогодні під компетентністю розуміється інтегрована характеристика якостей особистості людини і рівня її підготовки до виконання діяльності у певній галузі. Поняття життєвої компетентності доволі складне, його складові частини є незамінними. Це професійні навички, освіченість, ініціативність, що характеризують людину як усвідомлену особистість, яка діє з метою саморозвитку та розвитку навколишнього світу. Громадськість, патріотизм, почуття власної гідності свідчать про національну свідомість, повагу до своєї Батьківщини та історії – для громадянина немає майбутнього, якщо він не шанує своє минуле. Для плідної праці і постійного життєвого руху необхідні впевненість у собі, відповідальність за прийняті рішення та повага до думки інших людей. Не менш важливим є набуття правових навичок, навичок поведінки та безпеки. Все це становить життєву компетентність не тільки педагога, а й будь-якої сучасної людини.

***О.А. Анохіна, вихователь,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»***

Сьогодні випускник повинен бути ініціативною, креативною, конкурентоздатною особистістю, яка готова до самостійного вибору власного шляху та компетентна в усіх сферах діяльності, щоб вміти розв'язувати життєві завдання, які ставить перед нею інформаційне суспільство. Тому я вважаю, що життєва компетентність – це гармонійний розвиток особистості.

***Ю.Л. Єфремова, практичний психолог,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»***

Життєва компетентність – формування знань і навичок, які допоможуть дітям з особливими освітніми потребами стати більш самостійними та допомогти соціалізуватися у сучасне суспільство.

Формуючи в дітей життєву компетентність, ми повинні дати не тільки знання, розуміння, вміння, а головне навчити застосовувати на практиці у житті набуті навички та знання. **Не розгубитися в складних ситуаціях, а знаходити вдалі рішення в кожній життєвій задачі.** Дітей з особливими освітніми потребами ми повинні насамперед навчити захищати себе і свої права у жорсткій життєвій боротьбі. Посильно підготувати юридично, щоб в майбутньому людина з особливими потребами знала свої права, розуміла, куди звернутися в складній ситуації, для знаходження шляхів вирішення проблеми.

***М.В. Істомина, вихователь,
навчально-реабілітаційний центр «Колосок»***

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

***І.Г. Єрмаков,
кандидат історичних наук***

Глобальність, швидкість і незворотність суспільно-економічних і соціокультурних змін, масштабність і новизна породжених ними викликів зумовлює необхідність прогнозування та реалізації інноваційного розвитку освіти. Для того, щоб освітня інституція дала адекватну відповідь на виклики XXI століття, ефективно впливала на динаміку суспільного розвитку, необхідно забезпечити системні кардинальні зміни у цільових, змістових, технологічних, управлінських складових освітньої діяльності 12-річної школи. Міжнародний, зокрема європейський, досвід свідчить

про важливість і необхідність модернізації освіти для забезпечення сталого розвитку та нормального функціонування суспільства.

Для нашого суспільства модернізація та інноваційний розвиток освіти має особливу значущість. Система освіти (як суспільна інституція) та освіта (як надбання особистості) можуть стати вагомим чинником конструктивного вирішення суспільних негараздів, оптимізації життєдіяльності конкретної людини та громади, усього суспільства.

В умовах трансформації українського суспільства, коли відбувається ломка усталених стереотипів, зміна ціннісних координат, простежуються складні колізії у внутрішньому світі особистості, зростає роль педагогіки життєтворчості, спрямованої на плекання людини як творця свого життя.

На нашу думку, головною метою та пріоритетним результатом діяльності 12-річної школи у сучасних умовах має стати плекання конкурентоздатної, життєво компетентної особистості, спроможної підтримувати необхідний рівень соціальної активності, бути соціально мобільною. Нова українська школа може і має ефективно допомогти учню в розкритті, розвитку та реалізації його особистісного потенціалу, здібностей, досягненні життєвого успіху.

У XXI столітті, на нашу думку, завдання, які стоять перед освітніми закладами у сфері їхньої відповідальності перед вихованцями, фіксуються навколо проблем розвитку життєвої компетентності молоді людини. А це вимагає докорінного переосмислення фундаментальних концептуальних засад 12-річної школи, посилення її компетентнісно спрямованості, суть якої полягає у переорієнтації від загальноосвітньої стратегії (передачі найрізноманітніших знань «на будь-який» випадок) до освоєння способів швидкої й адекватної інтеграції учня в українське суспільство. Компетентнісний підхід визнаний базовою ідеєю реформування освіти в країнах Європейського Союзу і розглядається як стрижнева конструктивна ідея неперервної (пожиттєвої) освіти. Компетентнісно спрямована освіта передбачає внесення суттєвих змін у змістову, технологічну, виховну, управлінську архітектуру української школи. Мова йде не лише про оновлення змісту освіти, але й про докорінні зміни у навчально-виховному процесі, освітніх технологіях. У структурі навчання посилюється роль і значення освоєння способів діяльності, підвищення їх технологічності, створення умов для соціальної дії, проектної, дослідницької діяльності. Формування компетентності учнів, тобто їх здатностей мобілізувати знання у реальній життєвій ситуації, – найактуальніша проблема сучасної школи. Компетентнісний підхід може стати альтернативою традиційному підходу і допомогти подолати предметноцентризм, який домінує в освітньому процесі.

Компетентнісний підхід повинен подолати прірву між освітою і вимогами життя. Ідея компетентнісно спрямованої освіти органічно поєднана із тими педагогічними прецедентами, які утверджують такі суспільно значущі цінності, як життєтворчість, самореалізація, свобода вибору, творчий продукт, життєвий досвід, проектна діяльність учнів.

Компетентнісно спрямований підхід став стрижневою інноваційною домінантою модернізації середньої освіти за рахунок внесення до неї фрагментів соціальних практик, активного залучення педагогів, громадськості до визначення ключових життєвих компетенцій, шляхів і засобів їх розвитку в загальноосвітньому навчальному закладі. Важливим завданням є перебудова школи із екстенсивної моделі предметно-зорієнтованого «знання» на інтенсивну модель формування життєвої компетентності.

Перш ніж ми визначимо поняття «компетентнісно спрямований підхід до середньої освіти» та розкриємо його сутність, необхідно визначити поняття та розкрити сутність життєвої компетентності, яка лежить в основі названого підходу.

Життєва компетентність – це системна властивість особистості: цілісна, ієрархічна, динамічна система здатностей (або окремих компетенцій), яка дозволяє людині свідомо і творчо визначати та здійснювати власне життя, розвивати свою індивідуальність, розбудовувати життєвий ціннісно-нормативний простір, вирішувати складні життєві завдання, набувати і виконувати соціальні ролі.

Життєва компетентність виконує три основні функції – забезпечує життєстійкість, життєздатність і життєтворчість особистості.

Компетентнісне ставлення особистості до життя означає потребу в проектуванні свого життя, самопізнанні, саморозумінні, саморегуляції у різних видах творчої діяльності; оволодіння науковими знаннями про сутність "я", принципами і методами життєздійснення; усвідомлення, організацію свого психологічного часу, життєвого шляху; проблемне бачення свого життя; осмислене розв'язання міжособистісних суперечностей; здатність до об'єктивної оцінки рівнів, сфер і меж поширення своєї життєвої активності; усвідомлену й адекватну оцінку результатів своєї життєтворчості; філософське, етичне осмислення свого життя.

Структурною одиницею життєвої компетентності є компетенція (або здатність).

Структура життєвої компетентності особистості складається з п'яти основних блоків компетенцій, а саме:

1. **Компетенцій життєстійкості:** компетенції здорового способу життя; психологічної стійкості; екзистенційних компетенцій; життєва мужність.

2. **Компетенцій життєздатності:** компетенції творчості та новаторства, здійснення та реалізації життєвого вибору самореалізації; життєпобудови.

3. **Життєтворчих компетенцій:** компетенція життєпізнання та самопізнання; життєпередбачення; життєвизначення; життєздійснення; життєорганізації та життєвдосконалення.

4. **Функціональних компетенцій:** навчатися впродовж життя; соціальної; комунікативної; інформаційної; політичної (політико-правової), полікультурних компетенцій.

5. **Професійної компетенції,** що визначає здатність і готовність до трудової, професійної діяльності, яка, в свою чергу, зумовлює соціальний статус та можливості особистості.

Життєва компетентність особистості, життєві компетенції взаємопов'язані з проблемним полем життя особистості. Життєва компетентність, компетенції проявляються та розвиваються в процесі життєдіяльності, вирішення конкретних життєвих завдань. Якщо певні життєві проблеми ніколи не стоять перед людиною, якщо життєва проблема не усвідомлюється особистістю, не стає життєвим завданням, то не варто чекати утворення життєвої компетенції, пов'язаної з її вирішенням. **Розвиток і функціонування життєвої компетентності, компетенцій особистості напряду залежать від життєвих завдань, які вирішують.**

Тому **випереджальний розвиток життєвої компетентності має здійснюватися у процесі тренувального (або імітаційного) вирішення життєвих завдань у ході навчально-виховного процесу, соціальної й життєвої практики та проектування, ігрових занять.**

Ядром розвиненої життєвої компетентності особистості є життєтворчі компетенції, які визначають проблемне поле життя, набувають роль системоутворювального чинника розвитку життєвої компетентності. Важливу роль відіграє професійна компетенція, яка визначає успішність людини у професійній діяльності, що утворює важливий сегмент проблемного поля життя.

Успішність життєдіяльності особистості визначається дотриманням основного принципу розвитку життєвої компетентності: особистість повинна бути мінімально (достатньо) компетентною у всьому в житті, але абсолютно компетентною в найнеобхіднішому життєвому мінімумі. До останнього, безумовно, відносяться компетенції життєтворчості та професійна компетенція.

На нашу думку, успішність розвитку життєвої компетентності особистості напряду залежить від життєтворчих компетенцій:

1) **компетенції життєпізнання,** яка зумовлює здатність і готовність особистості до пізнання життя, самопізнання;

2) **життєпередбачення** здатність до передбачення власної життєдіяльності у майбутньому (пізнання життєвої перспективи); прогнозування її альтернативних варіантів, наслідків реалізації кожного з них);

3) **життєвого самовизначення** – здатність і готовність до вибору життєвої цілі, її ціннісного і ресурсного обґрунтування, узгодження з іншими цілями у життєвому проекті та деталізації процесу його досягнення у життєвих планах;

4) **життєздійснення** – здатність і готовність до здійснення життєвого проекту засобами життєдіяльності у реальному, щоденному житті;

5) **життєорганізації та життєвдосконалення** – несе подвійне навантаження: з одного боку, створює умови для належного функціонування інших життєтворчих компетенцій; з іншого, – генералізує виконання функції організації життєвого часу та простору, саморозвитку та самовдосконалення особистості.

Життєві компетенції особистості можуть функціонувати і розвиватися лише у взаємозв'язку та взаємодії між собою. Взаємозв'язок і взаємодоповнюваність є головними принципами їх існування.

Школа – це ідеальне середовище розвитку життєвої компетентності особистості. Однак не сама по собі школа, не сам по собі навчально-виховний процес є чинником розвитку життєвої компетентності учня. Формальний, схоластичний, вербальний, знаннєцентрований педагогічний процес, пустопорожнє моралізаторство та даремне зубріння не лише не сприяють, але й створюють перепони на шляху до формування компетентності. Якщо додати дидактогенії та конфлікти з вчителями та іншими школярами – то можна отримати рецепт формування життєвої некомпетентності, набутої безпорадності. Стану, за якого людина знає, але не може; може, але не хоче; хоче, але не вміє.

Школа тоді стає простором і потужним джерелом розвитку життєвої компетентності учнів, коли вона бере на озброєння ідеї, сповідує цінності та принципи життєтворчості і компетентності, коли вона здійснює свій освітній процес відповідно до компетентнісної парадигми, коли застосовуються відповідні форми та методи, технології навчання і виховання. Тобто впроваджується і реалізується компетентнісно спрямований підхід.

Таким чином, **компетентнісно спрямований підхід до середньої освіти – це теоретично обґрунтована система ідей, принципів і пов'язаних з ними способів і форм практичної діяльності загальноосвітнього навчального закладу, яка спрямована на становлення та розвиток життєвої компетентності й компетенцій учня, набуття ним досвіду самостійного і творчого вирішення складних життєвих проблем, освоєння та успішне виконання соціальних ролей.**

На відміну від педагогічних підходів, які пов'язують освіту з передачею особистості максимально великої суми готових знань, її інформуванням, компетентнісно спрямований підхід вважає основою освіти не впорядковану сукупність знань, умінь і навичок, а більш складний конструкт – життєву компетентність особистості.

Головна відмінність компетентнісного підходу, яка відрізняє його від інших освітніх парадигм, – це його інструментальність; поняття життєвої компетентності в його контексті – це не лише дослідницький конструкт, а системоутворювальний фактор, орієнтир для розбудови інноваційного загальноосвітнього навчального закладу (школи життєвої компетентності) та організації в ньому навчально-виховного процесу.

Компетентнісно спрямований підхід до середньої освіти ґрунтується на таких положеннях:

1. **Освіта** – це процес і результат набуття учнем життєвої компетентності, компетенцій щодо самостійного і творчого розв'язання проблем у різних сферах життєдіяльності та діяльності особистості. Основою для формування відповідних компетенцій є соціальний досвід, який, в процесі навчання, має перейти у власний життєвий досвід учня.

2. **Школа повинна врахувати динаміку та незворотність суспільних змін, швидкість науково-технічного прогресу.** Освітній процес повинен орієнтувати учня в першу черг, не на міцне закріплення актуальних моделей поведінки, заучування уявлень про них (науково-технічний прогрес і суспільні зрушення можуть зробити їх неактуальними вже завтра), а на здобуття здатностей щодо самостійного пізнання себе, свого життя, свого суспільства, здатностей свідомо і творчо розв'язувати різноманітні життєві проблеми, знаходити оптимальне вирішення складних життєвих ситуацій. Інакше кажучи, **освіта повинна готувати до соціальних і життєвих змін; вчити особистість розуміти їх, використовувати, ініціювати.**

3. **Зміст освіти – це дидактично опрацьований, оформлений соціальний досвід вирішення пізнавальних, моральних, світоглядних проблем, проблем, пов'язаних із конкретними видами діяльності особистості та її життєдіяльністю, життєтворчістю.** Генералізація здобутого учнем життєвого досвіду, здатностей, компетенцій зумовлює ґенезу

важливого особистісного новоутворення, системної властивості особистості – її життєвої компетентності.

4. Компетентнісно спрямована середня освіта передбачає таку організацію освітнього процесу, за якої створюються умови розвитку життєвої компетентності учнів, формування відповідних здатностей (компетенцій).

5. Оцінювання освітніх результатів повинна базуватися на моніторингу, аналізі рівня розвитку життєвих компетенцій, компетентності, тобто здатності вирішувати адекватні віку життєві завдання, набувати й виконувати соціальні ролі.

Набуття учнем життєвої компетентності пов'язується не з його інформованістю (ерудованістю), а здатностями вирішувати складні життєві проблеми (життєві завдання), серед яких можна виділити:

- завдання, пов'язані з життєвим самовизначенням і самоздійсненням;
- завдання, породжені спілкуванням, необхідністю вирішення конфліктів;
- завдання, пов'язані із самопізнанням і пізнанням навколишнього світу;
- завдання, які виникають у процесі оволодіння різними видами предметної діяльності, сучасними технологіями, технікою;
- завдання, пов'язані з виконанням соціальних ролей;
- завдання, зумовлені участю в правових (політичних) відносинах тощо.

Успішне вирішення цих завдань не може базуватися лише на використанні універсального алгоритму або універсальних засобів, а передбачає самостійність, творчість особистості. Тому учень повинен сам навчитися вирішувати проблеми. Компетентнісний підхід робить наголос не на оволодінні готовими знаннями, перевіреними традицією вміннями та навичками, а на формуванні здатностей використовувати привласнені культурні засоби для конструювання нових моделей діяльності та нових результативних дій, необхідних для розв'язання проблемних життєвих ситуацій.

Оскільки процес вирішення названих завдань відображає левову частку життєдіяльності сучасної людини, то процес оволодіння здатностями їх вирішувати можна ототожнити з оволодінням мистецтвом жити. І завдання школи – розвинути в особистості систему здатностей, які відповідають за аналіз та оцінку життєвих ситуацій, з якими пов'язані зазначені завдання, здатності спроектувати і реалізувати дії, спрямовані на їх вирішення. Тобто, життєву компетентність.

Отже, ресурс конструювання дій, необхідних для вирішення проблемних життєвих завдань, які ми перерахували вище, складається з:

накопиченого арсеналу культурних знарядь, соціального досвіду (який можна передати особистості шляхом демонстрацій нових (для учня) культурних засобів і вправами з їх застосування, тобто в процесі традиційного навчання);

здатності використовувати освоєні культурою знаряддя для виділення з минулого досвіду (свого та загальнолюдського) нових знань, цінностей, норм, моделей поведінки тощо (традиційне навчання не ставить за мету навчити цьому).

Навчати або навчитися цим здатностям напругу, шляхом трансляції знань неможливо. Ними можна оволодіти лише в ситуаціях переживання, виходячи за межі наявного досвіду, наявних знань. І лише там, де особистість переживає такий досвід як цінність, поважає себе за здатність і готовність самостійно розширювати коло своїх можливостей, відбувається розвиток її життєвої компетентності.

Компетентнісно спрямований підхід не відмінняє знань; він не відкидає необхідності формування певної бази знань, умінь і навичок. Він наголошує на необхідності нового розуміння знання як інструмента розв'язання життєвих проблем, потреби в інтегруванні знання в складніші структури – здатності (компетенції), життєву компетентність.

Знання (так само як пізнання) не повинно мертвою, зупинятися на актуальному рівні. Процес отримання знань (які безумовно відіграють свою роль в життєдіяльності особистості) повинен іти не екстенсивним, а інтенсивним шляхом; знання, якими особистість оволоділа, повинні використовуватися нею для здобуття, вироблення нових знань, бути інструментом вирішення життєвих завдань. Інакше кажучи, компетентнісне ставлення до знань – це не оволодіння ними в арифметичній прогресії, не механічне накопичення знань, а використання

отриманих знань для здобуття нових у процесі життєдіяльності, що сприятиме їх вільному, корисному для особистості примноженню.

Звичайно, це неможливо без самостійної активності особистості в процесі пізнання, навчання.

Компетентна особистість – це дослідник, творець нових знань, а не пасивний споживач готового знання, об'єкт їх трансляції та суб'єкт репродукції.

Компетентнісно спрямована освіта сприяє проблемному підходу до навчання, зв'язку навчання з життям учня. Вона повною мірою реалізує діалектичний зв'язок між пізнанням загальнолюдським і процесом творення особистістю власного образу світу і визначенню нею свого місця в ньому.

Вирішення проблем проектування індивідуального життя стосовно нашої дійсності ускладнюється ще й тим, що українське суспільство, яке встало на шлях переходу від тоталітаризму до демократичного, цивілізованого суспільного устрою, перебуває у стані глибокої кризи, що охопила всі структури суспільства і впливає на психологію та поведінку всіх суспільних класів, верств, груп, кожної окремої людини. Соціальна нестабільність суспільства, невизначеність суспільної перспективи, непевність у завтрашньому дні породжують послаблення, а у значній частини населення – втрату довіри до інститутів влади, віри у можливість цивілізованого виходу з кризи.

В умовах мінливого стану нашого суспільства, який супроводжується втратою традиційних орієнтирів і способів здійснення індивідуального життя, вибір життєвого шляху стає дуже складним, а для значної частини молоді, яка вступає в життя, закінчується зламом їх життєвої долі, вибором соціально ущербного шляху або відданням своєї долі на поталу життєвій стихії, що нерідко завершується вельми сумно. Суспільство перебуває у такому стані, за якого більшість громадян не може вирватися з лабетів залежності від зовнішніх обставин життя і взяти життєву долю в свої руки.

Серйозною перешкодою на шляху самовдосконалення молодого людини є не тільки зовнішні обставини, а й низький рівень її життєвої компетентності, відсутність необхідних знань, вміння будувати життя: визначити мету свого життя з урахуванням своїх здібностей, соціальних і особистісних можливостей; здійснювати вибір життєвих пріоритетів в світі, що динамічно змінюється; знати якими критеріями оцінювати життєвий успіх; як уникнути падіння у прірву пороків і спокуси; як виходити зі складних життєвих обставин і переборювати психічне напруження і стрес.

Оволодіння цими знаннями має значення і для здійснення життя особистості як цілісності. Є всі підстави припускати, що ранній прояв у людини, що розвивається, якості автономії, тобто самостійності і незалежності, дозволяє особистості протистояти тиску суспільства і виробляти власні оцінки свого життя.

Життя людини – досить суперечливий і динамічний процес. Він вимагає від людини вміння освоювати нові реалії її соціального та індивідуального існування, духовної гнучкості з тим, щоб вона могла регулювати свої зусилля відповідно до можливостей, котрі надає їй життя.

Життєва компетентність – це запорука оптимального включення людини в систему економічних, соціальних, політичних і культурних відносин, які складають основу суспільного життя, без яких неможливо життя індивідуальне. Більш того, по-справжньому життєво компетентна особистість не просто набуває та відтворює соціальний досвід. Вона здатна на здійснення життєвих і соціальних новацій, до життєтворчості, зорієнтованої на соціальну активність і соціальну мобільність. **Життєво компетентна особистість не адаптується до середовища. Вона активно і творчо перетворює, розвиває себе і своє середовище у відповідності з власними цінностями, нормами моралі. Життєво компетентна особистість не зациклюється на адаптації до умов кризового суспільства, вона шукає (і знаходить) конструктивний вихід з кризи. Природно, що остаточне подолання системної трансформаційної кризи українського суспільства ми пов'язуємо саме зі зростанням числа життєво компетентних особистостей, і, відповідно, потенціалу життєвої компетентності всього суспільства.** Компетентнісно спрямована освіта націлена на комплексне засвоєння необхідних практико зорієнтованих знань і способів практичної діяльності, які забезпечують успішну життєдіяльність особистості в її ключових сферах (професійна (трудова) діяльність, сім'я, політика, дозвілля, мистецтво, релігія тощо). Оскільки основою для визначення необхідного обсягу життєвої компетентності (і відповідно вимог до освітніх цілей таї

змісту освіти) є потреби особистості й суспільства, суспільне замовлення, то можна розрахувати та забезпечити формування необхідного «запасу міцності», який дозволить людині спокійно переборювати тимчасові життєві негаразди.

Але, хоча ця відповідь є вірною, вона неповна, бо розкриває лише один бік життєвої компетентності – життєву компетентність як інструмент попередження та подолання деструктивних суспільних і життєвих криз. Однак життєва компетентність є також інструментом, передумовою досягнення важливих життєвих результатів.

Сучасне суспільство потребує освічених, моральних, підприємливих особистостей, які спроможні швидко оволодівати та ефективно використовувати інноваційні технології, здатні удосконалювати й продукувати їх у відповідності з потребами діяльності. Особистість XXI століття має бути соціально активною, мобільною та відповідальною, повинна бути готова до міжкультурного діалогу.

Необхідність розвитку цих якостей особистості так само зумовлює потребу в життєвій компетентності та визначає перспективи розвитку компетентісно спрямованої освіти, яка повинна забезпечити їх набуття учнями.

Безумовно, що життєва компетентність є надбанням, засобом вирішення життєвих проблем, перш за все, конкретної окремої особистості. Однак через індивідуально-особистісну життєдіяльність життєва компетентність впливає на життя суспільства. Життєві вибори та зумовлені ними вчинки (наприклад, піти працювати чи вчитися, реєструвати шлюб або жити в громадянському, народжувати або не народжувати дітей, вживати або не вживати алкоголь і наркотичні речовини тощо) тільки на перший погляд впливають на життя лише самої особистості. Створюючи та здійснюючи своє індивідуальне життя, особистість водночас створює і суспільні форми буття, які, по суті, і складаються з діянь реальних особистостей. Тому вирішення життєвих проблем, оптимізація життєдіяльності особистості, більш компетентна поведінка, життєтворчість, самореалізація, які стануть прогнозованим наслідком здобуття людиною життєвої компетентності, впливатимуть не лише на життя індивіда. Вони оптимізують суспільне буття.

Ми спроможні детально розглянути, які переваги суспільству в різних сферах його життєдіяльності дає життєва компетентність особистості:

Економічні відносини, економіка були і залишаються основою життєдіяльності будь-якого суспільства. Особливість сучасної економіки полягає в тому, що вона зорієнтована на виробництво не лише матеріальних речей і послуг, але й інформації; таке бачення виробництва – характерна ознака інформаційного суспільства. Україна, на жаль, поки що є країною, де споживають інформацію, вироблену за кордоном.

Життєва компетентність, професійна (трудова) компетенція сприятимуть становленню новаторських підходів до розвитку економіки, новаторству у виробництві. **Життєво компетентний працівник, мотивований на ефективну трудову (економічну) діяльність власним життєвим проектом, схильний постійно вчитися, самовдосконалюватися, здатний до самонавчання, буде більш ефективним учасником виробничих процесів, ніж працівник традиційний, який схильний виконувати одноманітні, раз і назавжди задані обов'язки.** Зважаючи на значущість життєвої компетентності для підприємців (власників, менеджерів), винахідників, новаторів виробництва, ми можемо пересвідчитись у її реальному впливі на економічний потенціал суспільства, економічні процеси. Ми не будемо характеризувати проблему професійної компетенції, без якої ефективне виконання певних професійних обов'язків є неможливим. Однак зауважимо, що професійна компетенція (на наше глибоке переконання) є складовою життєвої компетентності. Тому намагатися розвивати її поза розвитком життєвої компетентності, на нашу думку, некоректно щодо особистості.

Отже, сталий економічний розвиток, ефективна економіка можуть ґрунтуватися лише на менеджерах, фахівцях і робітниках, які матимуть достатній рівень життєвої компетентності, економічної та професійної компетенції, будуть спроможні розвивати їх відповідно до вимог суспільства і виробництва.

Оптимальним шляхом розвитку життєвої компетентності є впровадження компетентісно спрямованої середньої освіти. А вища школа та училища зможуть зосередитися на розвитку

професійної компетенції та удосконаленні уявлень особистості про світ і себе. Цей підхід здається нам послідовним і виваженим.

Успішність входження та функціонування особистості в системі соціальних відносин, на нашу думку, напряму пов'язана з рівнем розвитку її життєвої компетентності. Особливо важливою проблема інтеграції в суспільство є для підлітків і молоді. Від здатності молоді особистості засвоїти, переробити під себе та успішно виконати важливі соціальні ролі залежить набуття нею привабливих соціальних статусів, її соціальна мобільність.

Можливість позитивної соціальної мобільності, просування вгору впливає на суспільну динаміку, позитивний розвиток суспільства. Тому молодь часто розглядають як своєрідний соціальний «локомотив» суспільства. Але соціальна мобільність молоді неможлива без її соціальної активності. А соціальна активність не дасть очікуваних результатів, не призведе до позитивних змін, соціальної мобільності, якщо за нею не стоятиме відповідний потенціал здатностей, цінностей і творчих сил особистості. Ми називаємо цей потенціал життєвою компетентністю.

Середня освіта може допомогти молодій особистості набути цей потенціал, структурувати його в життєві компетенції, життєву компетентність.

Розвиток життєвої компетентності громадян суттєво впливатиме на політичні відносини в українському суспільстві, сприятиме подальшій розбудові демократичної політичної системи, повноправному входженню України в Європейське та Світове Співтовариство. Як це не прикро, але значна частина наших співгромадян демонструють некомпетентність у сфері політики та права. А, як відомо, якщо люди не цікавляться політикою, то вона починає цікавитися ними; якщо суспільство не буде достатньо компетентним при політичному виборі, то воно завжди матиме проблеми з його наслідками.

Якщо узагальнити вищесказане, то можна визначити ще один магістральний напрямок удосконалення системи суспільних відносин, що можна реалізувати через освітні механізми розвитку життєвої компетентності – **забезпечення сталого розвитку українського суспільства**.

Сталий розвиток суспільства – це модель суспільного розвитку, в основі якого лежать форми суспільної та індивідуальної поведінки, спрямовані на збереження позитивної динаміки розвитку людства з урахуванням необхідності подолання екологічних, економічних і соціальних небезпек, які приносить сучасний рівень виробництва та споживання, їх диспропорція в різних регіонах світу. Таким чином, місією сталого розвитку є забезпечення задоволення потреб сьогоденного покоління без шкоди для можливості майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби.

Основними галузями сталого розвитку є:

- суспільство; суспільні інститути і, особливо, політичні відносини;
- навколишнє середовище;

Компетентнісний підхід відповідає критеріям освіти в інтересах сталого розвитку, оскільки:

1. Враховує особливо важливий культурологічний аспект сталого розвитку, який полягає в:

• визнанні існуючої соціокультурної різноманітності, правомірності та необхідності діалогу культур;

- терпимості, толерантному ставленні до інших культур, традицій, способів і стилів життя;
- визнанні та розвитку національних мов і культур;
- нарощуванні людського потенціалу в усіх галузях сталого розвитку.

2. Відповідає ідеалам, які повинна розвивати освіта в інтересах сталого розвитку:

- *поваги до гідності та прав людини, встановлення соціальної та економічної справедливості*; компетентнісний підхід ґрунтується на суворому дотриманні прав дитини, проголошує і забезпечує рівність у набутті учнями життєвої компетентності та її реалізації в житті школи;

- *поваги до майбутніх поколінь*; розвиваючи життєву компетентність учня, школа прищеплює йому соціальну та політичну компетенції, проектну культуру, завдяки яким він зможе прогнозувати результати своїх дій та оцінювати їх вплив на прийдешні покоління;
- *поваги до природи*; компетентнісний підхід наголошує на значущості екологічної компетенції та пропонує механізми її розвитку в процесі здобуття середньої освіти;
- *поваги до інших культур*; складовою життєвої компетентності є полікультурна компетенція, яка забезпечує толерантне ставлення та ефективну взаємодію з представниками інших культур.

3. Компетентнісний підхід та освіта в інтересах сталого розвитку мають однакове бачення базових функцій освіти:

- соціальна функція – освіта повинна прищеплювати особистості віру в можливість позитивних глобальних змін та орієнтувати щодо оволодіння їх інструментами, соціальною компетенцією;
- культурна функція – освіта є чинником формування ідеалів, структури поведінки, способу життя, які необхідні для сталого розвитку, оволодіння та реалізації життєвої компетентності, життєтворчості;
- економічна функція освіти – освіта є інструментом входження індивіда в систему економічних (виробничих) відносин; освіта в інтересах сталого розвитку (та компетентнісний підхід) розглядає освіту як засіб оптимізації існуючих економічних, виробничих відносин шляхом упровадження прогресивного досвіду, вивчення нових технологій; освіта постає як процес вивчення того, як необхідно приймати рішення, які враховують у довготерміновій перспективі економічні та екологічні наслідки господарської діяльності людства, принцип соціальної справедливості.

4. Компетентнісний підхід та освіта в інтересах сталого розвитку мають спільні особливості:

- мають міждисциплінарний, всеохоплюючий характер; вбудовуються у весь навчальний план (якісно його перетворюючи);
- зорієнтовані на цінності; так само як освіта в інтересах сталого розвитку, компетентнісний підхід зорієнтований на опанування цінностей (вони лежать в основі компетенцій) та їх практичну перевірку та застосування;
- спрямовані на розвиток критичного мислення, активності та творчості у вирішенні проблем;
- широко застосовуються інноваційні педагогічні методи, моделюючі процеси;
- велика увага приділяється укладу навчального закладу;
- забезпечується спільна участь вчителів та учнів у прийнятті рішень;
- практичність, необхідність знань, умінь і досвіду, який здобувається в школі для повсякденного життя та майбутньої професійної діяльності;
- врахування національної культури та традицій.

Компетентнісний підхід до середньої освіти можна розглядати як один із перспективних вітчизняних інструментів становлення освіти заради сталого розвитку, а розвиток життєвої компетентності співгромадян як запоруку успішності української моделі сталого розвитку.

Проблема набуття особистістю життєвої компетентності, розвитку її здатностей щодо осмисленого збереження та самостійного і творчого відтворення власної життєдіяльності розбудови власної життєвої стратегії, свідомого визначення та здійснення людиною свого життя, досягнення життєвого успіху є однією з найважливіших проблем, які постали перед людством у XXI столітті.

Проблема розвитку життєвої компетентності особистості, на нашу думку, є основною проблемою освіти XXI століття. Вироблення дієвих механізмів, методів сприяння розвитку компетентності особистості педагогічними засобами – це один із ключів до розв'язання проблеми виживання людства, подолання ряду негативних процесів, які ставлять його на межу існування, а становлення і розвиток компетентісно спрямованої освіти – це гідна відповідь викликам XXI століття, яку може дати вітчизняна педагогіка. Школа XXI сторіччя вимагає докорінного переосмислення освітньої парадигми, освоєння технологій становлення особистості учня як суб'єкта і проектувальника власного життя, створення інноваційного педагогічного простору школи,

виховання компетентної, соціально активної й соціально мобільної особистості, спроможної ефективно вирішувати складні життєві ситуації, набувати і творчо виконувати соціальні ролі. Значущість компетентісно спрямованої освіти полягає в тому, що вона повинна допомогти оволодінню кожною молодою людиною життєвою компетентністю, ключовими життєвими компетенціями, необхідними для вирішення багаточисельних проблемних ситуацій, які постають перед кожною людиною в її публічному і особистому житті.

Компетентісно спрямована середня освіта – це єдність педагогічної теорії та педагогічної практики. Осередком реалізації ідей педагогіки та психології життєтворчості, компетентісного підходу має стати середня загальноосвітня школа.

Перехід до 12-річної середньої школи зумовлює потребу в розробленні нових концептуальних засад переведення різних типів шкіл з режиму функціонування в режим випереджального розвитку, який би сприяв створенню умов для становлення дитини як творця і проектувальника власного життя, оволодіння нею життєвою компетентністю.

Нова школа має стати простором життя дитини; дитина повинна не готуватися в ній до життя, а повноцінно жити, тому вся діяльність навчального закладу повинна будуватися так, щоб сприяти становленню життєво компетентної особистості, яка здатна до життєвого проектування, свідомого і творчого визначення і здійснення власного життя.

В процесі становлення нової школи, школи життєвої компетентності необхідне органічне поєднання позитивних традицій і новаторства, врахування історичних уроків щодо недопущення перекосів у розвитку школи, абсолютизації академічного або прагматичного навчання, механічного, нетворчого використання зарубіжного досвіду або наукових рекомендацій.

ВІД ЗНАНЬ – ДО ЖИТТЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

К.С. Торон,
кандидат психологічних наук,

Життєва компетентність – це здатність і готовність самостійно вирішувати проблеми життєдіяльності особистості, вона включає в себе п'ять блоків: медико-гігієнічний, соціально-побутовий, соціально-економічний, соціально-культурний і соціально-правовий. Усі вони є компонентами життєдіяльності особистості.

Критеріями оцінки сформованості життєвої компетентності вихованців навчально-реабілітаційних центрів є: знання про проблеми і способи їх вирішення, елементарні вміння для розв'язання проблеми, застосування знань, умінь у нових умовах.

А.С. Макаренко в своїх роботах про підготовку дитини до самостійного життя виділяв кілька найважливіших складових:

- виховання в колективі;
- включення дітей у систему реальної відповідальності – перетворення дитини з об'єкта виховання в суб'єкт життя, який є повноправним членом будь-якого виду колективу, зі своїми функціями і обов'язками;
- участь дитини у всіх сферах трудового життя колективу;
- трудове виховання через вирішення проблем різного характеру від самообслуговування до продуктивної праці;
- поєднання навчання і виховання з продуктивною працею;
- статеве виховання;
- прищеплення культурних навичок.

Аналізуючи досвід роботи А.С. Макаренка, ми обрали напрямки в його виховній системі, які ефективно впливають на підготовку дітей з особливими освітніми потребами в умовах навчально-реабілітаційного центру до самостійного життя, а саме:

1. Оволодіння основами наук і придбання навичок розумової діяльності через навчання.

2. Набуття трудових навичок, виховання працездатності за допомогою роботи у виробничих майстернях, на подвір'ї, в теплиці тощо.
3. Придбання досвіду громадських взаємин через організацію системи самоврядування й участі у громадській роботі.
4. Виховання організованості, старанності, відповідальності, дисципліни за допомогою введення чіткості і визначеності розпорядку життя в НРЦ.
5. Розвиток і підтримка фізичної форми вихованців через різноманітні види спорту.
6. Естетичне і емоційне виховання дітей і підлітків шляхом залучення їх до гурткової роботи.
7. Моральне виховання за допомогою контролю громадської думки колективу.

На сьогоднішній день у наших закладах реалізуються різні навчально-виховні програми, зорієнтовані на формування життєвої компетентності, мета яких полягає у тому, щоб сформувати найбільш важливі вміння і навички, необхідні у самостійному житті: самообслуговування, навички особистої гігієни, здорового способу життя, надання першої медичної допомоги, ведення домашнього господарства, спілкування з людьми і навички культури поведінки, а також формування у дітей певної системи життєвих цінностей.

Основні компоненти змісту традиційної освіти – знання, вміння і навички. На сьогоднішній день ці компоненти перестали бути основним результатом освіти, але стали засобами вирішення людиною завдань різного характеру. Сучасна освіта передбачає створення спеціально організованого процесу розвитку, здатності до самостійного рішення проблем, що мають соціальне і особистісне значення в різних сферах діяльності, саме така освіта сформує життєву компетентність (готовності дітей використовувати засвоєні знання, вміння і способи діяльності в реальному житті для вирішення практичних завдань).

«Життєва компетентність» відноситься до ключових видів компетентності, яка проявляється через здатність вирішувати життєві проблеми різного характеру в контексті конкретної ситуації життєдіяльності людини на основі використання інформації, комунікації, соціально-правових основ поведінки особистості в громадянському суспільстві. На основі ключових компетенцій відбувається становлення і розвиток інших видів компетенцій. Життєва компетентність проявляється в умінні здійснювати свій вибір, виходячи з адекватної оцінки себе в конкретній ситуації. Таким чином, завдання визначення цілей навчально-виховного процесу в НРЦ полягає в тому, щоб визначити цілі, що відповідають суті виховання і відповідні орієнтації вихованців таких закладів, тобто вони повинні відображати найбільш значущі для вихованців проблеми.

Проблеми сучасних дітей полягають: в оволодінні засобами навчальної діяльності; в розв'язанні конкретних життєвих проблем, які стосуються різних сфер життєдіяльності особистості; орієнтації в світі цінностей, формування свого ставлення до явищ дійсності; проблеми вибору освітнього маршруту, пов'язані із професійно-трудовим визначенням.

Ці проблеми в рівній мірі відносяться і до дітей з інтелектуальними порушеннями, але вони більш гострі, враховуючи їх особливості.

Найбільш актуальною групою проблем є конкретні життєві проблеми, які стосуються різних сфер життєдіяльності особистості, а саме: соціально-побутові, соціально-трудова, соціально-економічні, соціально-культурні та соціально-правові, які ми вчимо їх вирішувати в умовах НРЦ.

Проблеми соціально-побутового характеру. Починаючи з дошкільного віку, в процесі навчально-виховної та корекційно-розвиткової діяльності дітям прищеплюються медико-гігієнічні життєві знання та вміння, навички в галузі збереження здоров'я і догляду за хворим – що робити в разі побутових травм і отруєнь, при укусах комах і тварин, як користуватися послугами медичних установ, як підібрати необхідні ліки тощо. Ці знання мають велике значення у самостійному житті.

Проблеми соціально-трудова характеру. В процесі навчально-виховної діяльності діти набувають трудових знань, умінь і навичок в самообслуговуванні таких, як догляд за одягом і взуттям, організації власного харчування та побуту.

Діти отримують практичні навички догляду за особистими речами, здійснення їх дрібного ремонту в залежності від виду та призначення, вибір і придбання одягу і взуття відповідно до розмірів і призначення, відвідування підприємств побутового обслуговування з метою здійснення догляду за особистими речами тощо.

На уроках соціально-побутового орієнтування вони вчаться організації правильного харчування, отримують вміння і навички з приготування різних страв і заготовок, складання меню; сервірування столу в побуті і до святкового застілля, використання інструментів і побутової техніки різного призначення тощо.

Організація навчально-виховного та корекційно-розвиткового простору сприяє формуванню здібностей у вихованців, організації особистого простору, догляду за будинком, вибору, придбання і використання предметів і засобів для догляду за будинком, користування побутовою технікою, призначеною для догляду за житлом, створення затишку в житловому приміщенні тощо.

Проблеми соціально-економічного характеру вирішуються за допомогою створення ситуацій, які сприяють накопиченню теоретичного та практичного досвіду для придбання товарів у торговельних підприємствах різного призначення, виду і масштабу; що, в свою чергу, допомагає сформуванню поведінкових здібностей і можливості покупця. Багато уваги приділяється питанню планування і витрачання коштів у відповідності з різними статтями витрат, що полегшує проблеми в самостійному житті, пов'язані з веденням домашнього господарства.

Проблеми соціально-культурного характеру вирішуються шляхом накопичення досвіду використання різних видів, форм і характеру взаємодії з людьми через волонтерські проекти, відкриті заходи тощо. Для вирішення даної групи проблем стало в нагоді те, що після закінчення НРЦ учні продовжують відвідувати заклад вже не як гості, а як партнери у виховному процесі.

Соціально-правові життєві проблеми дітей з інтелектуальними порушеннями пов'язані з реалізацією своїх прав і виконання своїх обов'язків, починаючи від елементарного отримання документів і закінчуючи формуванням ціннісних установок, спрямованих на здійснення повноцінної життєдіяльності в рамках законодавства країни. Саме тому в закладі запроваджена практика консультативних послуг юристом і соціальним педагогом як для дітей старших класів, так і для випускників НРЦ.

Завдяки впровадженню соціальної і життєвої практики в умовах навчально-реабілітаційного центру ми суттєво полегшуємо процес інтеграції дітей з інтелектуальними порушеннями у сучасне суспільство.

ТЕХНОЛОГІЇ РОЗВИТКУ ЖИТТЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

К.С. Торон,

кандидат психологічних наук,

Н.А. Василенко, *заступник директора*

з навчально-виховної роботи,

навчально-реабілітаційний центр «ШАНС»

У наш час розвиток педагогіки відкриває великі можливості в пошуку нових засобів, форм і методів навчання і виховання. Постійно з'являються нові підходи до організації цього процесу. Сьогодні кожен педагог шукає найбільш ефективні шляхи удосконалення навчального процесу, способи підвищення мотивації до навчання дітей і якості навчання.

Оволодіння сучасними педагогічними технологіями, їх застосування вчителем – обов'язкова компетенція професійної діяльності кожного педагога.

Педагоги наших закладів виділили сучасні технології, елементи яких вони застосовують для розвитку у дітей з особливими освітніми потребами життєвої компетентності в процесі їх соціальної і життєвої практики:

1. **Технологія різнорівневого навчання.** Ця технологія враховує індивідуальні особливості кожної дитини, що створює комфортні психолого-педагогічні умови для активної пізнавальної діяльності учнів, розвиває їх мислення, самостійність. Вона відносно нова, тому і базується на тих же принципах, що й індивідуалізація і диференціація навчання, які використовуються в педагогіці давно.

А в наш час технологія різнорівневого навчання є однією з ключових напрямків закладів. Технологія різнорівневого навчання – це технологія організації навчального процесу, в рамках якої передбачається різний рівень засвоєння навчального матеріалу, але не нижче базового, в залежності від здібностей і індивідуальних особливостей особистості кожного учня. Для нас вона особливо актуальна тому, що останнім часом значно змінився контингент учнів у наших закладах. У порівнянні з попередніми роками скоротилася кількість дітей з інтелектуальними порушеннями (F70), а з важкими комплексними порушеннями зросла.

Мета цієї технології полягає в тому, щоб усі діти оволоділи базовим рівнем знань і умінь і мали можливості для свого подальшого розвитку. Робота за методикою дає можливість розвивати індивідуальні здібності вихованців, більш усвідомлено підходити до професійного і соціального самовизначення.

Досвід використання даної технології показав доцільність застосування рівневої диференціації при вивченні складних тем або розділів.

Аналізуючи знання учнів та вихованців із застосуванням елементів різнорівневого навчання, можна зробити такі висновки, а саме:

- технологія сприяє переведенню навчання на диференційоване, з урахуванням індивідуальних особливостей дітей;
- підвищує рефлексивність (навіщо; що роблю; треба усвідомити) і мотивацію навчання;
- підвищує рівень задоволення або задоволеності результатами навчання вчителем і учнями.

2. **Корекційно-розвиткові технології** містять у собі поєднання інноваційних технологій із традиційними методами і формами навчання, що дає новий ефект у вдосконаленні навчального процесу.

3. **Технологія проблемного навчання.** На сучасному уроці ключовим етапом є етап мотивації. Необхідно висунути перед дітьми таку проблему, яка цікава і значуща для кожного. Процес створення мотивації вимагає від педагога особливого творчого підходу, потрібно все передбачити і прорахувати. Від правильно поставленої мотивації залежить результативність всього уроку.

Наприклад, на етапі актуалізації опорних знань, повідомлення теми і цілей уроку, перш ніж оголосити тему уроку, учням пропонується проблемна ситуація. Тема уроку чи заняття визначається після аналізу ситуації.

4. **Метод проектів.** Цей комплексний метод навчання дозволяє нам будувати навчальний процес, виходячи з інтересів дітей, що дає можливість дитині проявити самостійність у плануванні, організації і контролі своєї навчально-пізнавальної діяльності, результати якої повинні бути відчутними. Якщо це теоретична проблема, то конкретне її рішення; якщо практична – конкретний результат, готовий до впровадження. В основі методу проектів лежить розвиток пізнавальних, творчих інтересів дітей, умінь самостійно конструювати свої знання, умінь орієнтуватися в інформаційному просторі.

Метод проектів завжди зорієнтований на самостійну діяльність дітей – індивідуальну, парну, групову, яку учні виконують протягом певного відрізка часу. Цей метод органічно поєднується з методом навчання у співпраці, проблемним і дослідницьким методом навчання.

5. **Ігрові технології.** Практика показує, що уроки та заняття з використанням ігрових ситуацій роблять захоплюючим навчальний процес, сприяють появі активного пізнавального інтересу дітей. На таких заняттях складається особлива атмосфера, де є елементи творчості і вільного вибору. Розвивається вміння працювати в групі. Досить часто це вимагає від дитини подолання власної сором'язливості і нерішучості, невіри в свої сили.

6. **Інформаційно-комунікаційні технології.** Передусім, такі технології дають можливість забезпечити якість навчання, підвищити мотивацію до отримання та засвоєння нових знань дітьми з особливими освітніми потребами, тому що у них є дефіцит розвитку пізнавальної діяльності, мислення, вербальної пам'яті, уваги, бідний словниковий запас, недостатні уявлення про навколишній світ.

ІКТ поживляють навчальний процес за рахунок новизни, реалістичності та динамічності зображення, використання анімованих зображень, внесення елементів гри. При використанні ІКТ, знання купуються по різних каналах сприйняття, а значить, краще засвоюються і запам'ятовуються на довший термін.

Створення уроків-презентацій дає можливість вчителю використати методи активного, діяльнісного навчання. Уроки стають цікавішими, емоційнішими, вони дозволяють дітям у процесі сприйняття задіяти зір, слух, уяву, що дозволяє глибше зануритися в досліджуваний матеріал.

Учні з інтелектуальними порушеннями майже завжди користуються мимовільним запам'ятовуванням. Вони запам'ятовують те, що привертає їх увагу та здається цікавим. Маючи в своєму розпорядженні на слайді мінімальну кількість об'єктів, виділяючи при цьому центральний, промовляючи все, що бачимо, обговорюючи всі незнайомі об'єкти, ми домагаємося концентрації уваги і більш успішного запам'ятовування дитиною матеріалу.

7. **Технологія морального виховання** сприяє становленню, розвитку і вихованню в дитині благородної людини шляхом розкриття її особистісних якостей. Розвиток і становлення в дітях гуманної позиції стосовно до оточуючих його людей.

8. **Здоров'язбережувальні технології.** Мета – забезпечити дитині можливість збереження здоров'я. Важлива складова здоров'язбережувальних технологій у роботі вчителя – це раціональна організація уроку/заняття.

Використання зазначених технологій відповідає цілям і завданням дослідно-експериментальної роботи, що стоять перед закладами. Завдяки використанню цих педагогічних технологій діти опановують прийоми навчальної діяльності, вчать самостійно конструювати свої знання і орієнтуватися в сучасному інформаційному просторі. Саме це і формує життєву компетентність.

ПРО ВИКЛАДАННЯ ФІЗИКИ І НЕ ТІЛЬКИ...

С.В. Глухова

*вчитель-методист, учитель фізики і хімії,
навчально-реабілітаційний центр «ШАНС»*

На жаль, багато людей думають, що фізика – це дуже складна та абстрактна наука, що під час вивчення фізики постійно потрібно робити вимірювання, розв'язувати рівняння й обчислювати показники за формулами. Однак в основі всіх наук про природу лежать спостереження. Тому при вивченні фізики особлива увага приділяється демонстрації дослідів, експериментальним і практичним завданням. Особливо, коли ви намагаєтеся пояснювати фізику дітям з особливими освітніми потребами. Як показує практика, є кілька дуже важливих речей, які слід пам'ятати, щоб уроки фізики проходило вдало:

1) Те, що ви говорите, тобто зміст навчального матеріалу, не повинно викликати в учнів почуття, що фізика і побутова хімія є предметом, який занадто важкий для них. Це не так! Будь-хто може займатися фізикою! Не використовуйте текстові фрази типу «для кожної дії, є рівна і протилежна реакція». Замість цього ви можете сказати: «Якщо я щось натискаю, щось повинно відштовхуватися від мене». Саме тому не слід вдаватися в рівняння і математику. Для особливої дитини прочитати $F = ma$ це вже занадто багато, а зрозуміти і запам'ятати ці взагалі абстрактні символи майже неможливо. Замість цього ви можете сказати, що «як сильно вам потрібно штовхати щось, щоб змусити його рухатися, залежить від того, наскільки він важкий і наскільки ви хочете, щоб він прискорювався». Це говорить те ж саме, що і $F = ma$, за винятком того, що це на мові, яку можуть зрозуміти ваші учні.

2) Фізичні знання повинні спиратися на ідеї «навчання, заснованого на демонстрації». Ми намагаємося викладати фізику, використовуючи реальні досліди та експерименти, які діти можуть побачити і взяти участь в їх демонстрації. Це також дуже важливо. Якщо діти можуть побачити

приклад того, про що ви говорите, це буде набагато більш реальним і корисним. Подумайте про свій власний досвід ... що має більше сенсу: коли вам пояснюють, що потрібно замкнути електричний ланцюг для подачі електрики, або коли ви побачите, що лампочка буде горіти тільки при підключенні всіх проводів? Є буквально сотні веб-сайтів з ідеями про демонстрації і організацію експериментів у класі та на вулиці. Багато з яких не вимагають спеціального та складного обладнання. Спробуйте включити їх в те, чому ви навчаєте. Ще краще – дозволити дітям самим спробувати організувати та проводити демонстрації та досліди, це надійний спосіб підтримати їх інтерес до того, про що ви говорите.

3) Зробіть це весело! У наших учнів набагато менше уваги, ніж у школярів масових шкіл. Якщо ви просто встанете і будете пояснювати матеріал, вони майже не звернуть на це уваги, і нічого не запам'ятають його. Будьте в захваті від того, про що ви говорите. Якщо діти побачать, що матеріал вас цікавить, вони ще більше зацікавляться. Виберіть експерименти і дії, які звертаються до інтересів дітей. Наприклад, в одній демонстрації, яку я використовую під час пояснення теми «Атмосферний тиск», ми проводимо дослід зі склянкою води та аркушем міцного картону. Наливаєте воду у склянку, накриваєте картоном і перевертаєте. Вода нібито утримується аркушем картону. Можна запропонувати дітям потримати перевернуту склянку. Коли учні тримають перевернуту склянку, вони відчують себе справжніми чарівниками. Після досліду – коротке пояснення, що воду у перевернутій склянці утримує саме тиск повітря в атмосфері. І повірте, – майже кожен учень покаже такий дослід вдома своїм батькам, ще й правильно пояснить, чому так відбувається.

4) Фізика – це те, з чим всі діти знайомі (хоча вони і не розуміють цього). Кожен раз, коли вони грають з м'ячем, гойдаються на гойдалці або катаються на велосипеді, вони «бачать» фізику. Постарайтеся зробити так, щоб те, про що ви говорите, мало відношення до життя ваших учнів. Це не тільки допоможе їм краще зрозуміти, про що ви говорите, але це допоможе зменшити відстань між ними і тим, що вони вивчають.

5) Можливо, найбільшим умінням, яке сприяє розвитку фізичних і хімічних знань, є почуття подиву від того, як все працює. Ми живемо в технічно досконалому віці, в якому людина повністю покладається на технологію, не розуміючи, як ця технологія працює. Скільки з нас подивилися на диск DVD і вдавалися в питання, як він може містити весь фільм? Хто, використовуючи флеш-пам'ять, думає про те, як багато інформації може бути втиснуто в крихітний простір? Фізика вчить нас мисленню, а також дозволяє нам зрозуміти, як насправді влаштовані та працюють прості механізми та складні прилади.

6) Діти, які не люблять математику або читання, стали сприймати назви цих предметів, негативно, як погані слова, так само як слово «податки» залишає неприємний смак у багатьох устах дорослих. Вони не розуміють, що ці предмети живуть у всіх аспектах нашого життя, незалежно від нашого бажання, так само як і фізика. Ми повинні відзначити, що в повсякденній діяльності, наприклад у кулінарії, відбуваються кращі наукові експерименти, діти можуть вивчати хімію, практикувати свої математичні навички і вивчати фізику щоразу виконуючи нескладні завдання на кухні, і в свою чергу кухня може «прийти» до класної кімнати. Наприклад, під час вивчення теми «Вода як розчинник» для пояснення та демонстрації можна використовувати сіль, цукор, мед, каву, олію та інше. Але навіть звичайні повсякденні речі, такі як пояснення того, що відбувається, коли вода кипить, чому вугілля горить, а лід тане або чому ви повинні розтопити масло, якщо хочете, щоб печиво було не твердим, це способи навчити фізиці, спираючись на життєвий досвід дітей.

7) І останнє, але не менш важливе: бути творчим і натхненним! Вигадуйте щось, що працює для вас і ваших учнів. Переконайтеся, що ви розумієте, про що говорите, і це зацікавить ваших учнів. Як уже було зазначено раніше, якщо вас це не цікавить, ваших учнів теж не буде цікавити. Так що удачі і натхнення вам!

Враховуючи все вищезазначене, можна подумати, що викладання фізики та побутової хімії для дітей з особливими освітніми потребами це цікава та захоплююча діяльність, майже постійна гра (саме так і повинно бути для учнів), але для вчителя це постійний пошук і ретельна підготовка до кожного експерименту та уроку. На жаль, сьогодні немає досконалої системи викладання фізики та побутової хімії для дітей з особливими освітніми потребами, яка підходила б для кожної дитини, враховуючи ступінь порушень інтелектуального розвитку. Дуже мало сучасних підручників, і не

тільки з фізики, в яких були б зібрані не просто наукові матеріали, а і детально пояснювалася дослідницька діяльність. Саме практичні та лабораторні роботи в курсі фізики та побутової хімії сприяють підвищенню інтересу до предмета та дають змогу зрозуміти навчальний матеріал.

Саме тому ми спробували створити власний підручник «Фізика і хімія у побуті» для 7 класу, в якому намагалися врахувати всі названі аспекти для поліпшення викладання та розуміння фізики та хімії. У підручнику докладно описано виконання практичних і лабораторних робіт. До кожної роботи є детальна інструкція (письмова та фотозображення), що дозволяє дітям з особливим освітніми потребами, у яких практично не розвинене образне мислення, спланувати і виконати роботу та пояснити отримані результати. Кожна практична та лабораторна робота містить в собі назву, мету, перелік необхідного обладнання, теоретичні відомості, опис підготовки до роботи, детальну інструкцію до виконання роботи, навідні запитання до висновків та пояснення отриманих результатів. **Практичні та лабораторні роботи максимально приближені до реального життя, складні фізичні процеси пояснюються на побутових речах.**

Після кожного параграфу підібрані запитання та цікаві завдання різної складності, що дозволяє вчителю організувати роботу всіх учнів одночасно.

Спираючись на вищезазначене, можна зробити висновок, що успішність засвоєння учнями з особливими освітніми потребами фізичних і хімічних знань залежить від правильного підбору змісту навчального матеріалу, точного його структурування, адекватного вибору методів і прийомів навчання, опори на особистий чуттєвий досвід учнів, зв'язок навчання з життям, а також від того, як педагог враховує інтелектуальні та психічні особливості учнів, спрямовує навчання на практичну діяльність, дотримується основних етапів формування уявлень і понять.

Навчання дітей з порушеннями інтелектуального розвитку необхідно зробити цікавим, матеріал подавати у зрозумілій формі (майже ігровій), спираючись на практичну діяльність (демонстрації, досліди, експерименти) та життєвий досвід учнів, враховуючи їхні пізнавальні можливості взагалі. Дотримуючись цих вимог, у дітей буде пробуджуватись пізнавальна активність щодо отримання нових навчальних знань, які їм будуть корисними як під час навчання, так і у повсякденному житті. Отже, можна стверджувати, що розвиток інтересу до навчання є передумовою активізації пізнавальної активності учнів з особливими освітніми потребами на уроках фізики та хімії в побуті, а для цього необхідно поєднувати та використовувати всі можливі методи і засоби навчання. Хай гаслом вашої діяльності стане цитата з Конфуція «Почув – забув, побачив – запам'ятав, зробив сам – зрозумів».

Тож, шановні колеги, шукайте, знаходьте, творіть та експериментуйте, хай ваша діяльність приносить задоволення як вам, так і вашим учням.

КОМУНІКАТИВНІ ТА МОВЛЕННЄВІ УМІННЯ УЧНІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Н.В. Пономаренко,
*вчитель-методист, учитель української мови та літератури
навчально-реабілітаційний центр «ШАНС»*

Розбудова сучасної системи освіти ставить нові вимоги до розвитку особистості. У XXI столітті учень може стати успішним та конкурентоспроможним за умови високої мовленнєвої культури, активної мовленнєвої діяльності та цільового використання засобів комунікації.

Головною метою сучасної школи є становлення всебічно розвинутої, духовно багаті особистості, яка вміє комунікативно виправдано й грамотно користуватися мовою в різних ситуаціях.

Багато непорозумінь виникає через мовну недбалість: ми часто ображаємо один одного, зовсім не бажаючи цього, через невміння чітко, недвозначно висловлювати свою думку. Адже від того, наскільки точно ми вимовляємо слова, формуємо свою думку, наскільки добре володіємо мовою, залежить і те, як нас розуміють інші.

Не навчившись чітко мислити, впорядковувати свої думки, відшукувати найточніші слова, людина не зможе переконливо говорити навіть у найбуденнішій ситуації.

Уміння володіти словом, відчуття краси слова необхідно кожній людині. Мовна культура, культура спілкування є невід'ємними складовими загальної культури і порядності людини.

Зважаючи на те, що комунікативна компетентність – це «здатність особистості застосовувати у конкретному спілкуванні знання мови, способи взаємодії з навколишніми і віддаленими людьми та подіями, навички роботи у групі, володіння різними соціальними ролями», під комунікативною компетенцією ми розуміємо суспільно визнаний і соціально-психологічно необхідний рівень знань, умінь і навичок, ставлень особистості в сфері комунікативної діяльності, спілкування і взаємин.

У Державному стандарті чітко визначені комунікативні компетенції учнів. Закономірно, що найбільше цьому слугує освітня галузь «Мови і літератури», метою якої є «розвиток особистості учня, формування його комунікативної компетентності та загальних уявлень про мову як систему і літературу як вид мистецтва». Формування в учнів комунікативної компетентності є метою мови навчання, мови вивчення (української мови, мови національних меншин), а також літературного читання.

Показником мовного розвитку особистості є комунікативність, тобто здатність спілкуватися, зумовлена активним використанням засобів мови, вмінням сприймати та відтворювати зміст чужого висловлювання і продукувати власне.

Мовлення завжди індивідуальне. Хоча люди й користуються однією мовою, їхнє мовлення, залежно від віку, освіти, професії, середовища, у якому вони живуть, різниться особливим добором слів, манерою будувати речення. Ще давньогрецький філософ Сократ сказав: «Заговори, щоб я тебе побачив», указуючи тим самим на велике значення мовлення в характеристиці людини.

Важливе значення в сучасній школі набуває переосмислення підходу до навчання й виховання дітей з особливими освітніми потребами, його структури, мети, завдання і змісту, реабілітації, інтеграції, спеціалізації вихованців із порушеннями інтелектуального розвитку.

Загальновідомо, що результатом пізнавальної діяльності є знання. А пізнавальні процеси дітей з особливими освітніми потребами формуються в умовах неповноцінного чуттєвого пізнання, мовного недорозвинення, обмеженої практичної діяльності, їх розумові операції уповільнено розвиваються і мають своєрідні риси. Тому в організації навчальної діяльності враховується рівень знань, темп роботи, динаміка втомлюваності, обсяг пам'яті, стійкість уваги, довільність психічних процесів дитини.

Корекційна робота в умовах НРЦ «Шанс» реалізується у двох взаємопов'язаних напрямках:

- послаблення або виправлення вад у тій чи іншій сфері розвитку дитини;
- сприяння розвитку дитини як цілісної особистості.

Вважаємо, що вирішити ці завдання значно допомагають уроки української літератури.

Ми знайомі з результатами Міжнародної асоціації видавців, які провели соціальне дослідження стосовно впливу книг і процесу читання на дітей. Вони стверджують, що 15 хвилин щоденного читання – мінімум для розвитку читацької культури. А читання дітям хоча б один раз на день розвиває їх на один рік швидше, ніж тих дітей, яким не читають взагалі. 50% молодих людей, які споживали психотропні речовини, мають проблеми із читанням.

«Читання – це віконце, через яке діти бачать, пізнають світ і самих себе», – так наголошував видатний педагог В. Сухомлинський.

«Люди перестають мислити, коли вони перестають читати», – ці слова сказані великим французьким мислителем Д. Дідро багато років тому. Актуальні вони і зараз, адже вирішення проблеми прищеплення інтересу дітей до читання вирішує ряд навчальних, розвивальних, виховних завдань освіти.

Вивчаючи читання дітей як соціальне явище, фахівці різних країн дійшли тривожних висновків – інтерес до читання падає. Численні соціологічні дослідження в Україні фіксують переміщення читання на 5-те місце після спілкування з друзями, прослуховування музики, комп'ютерних ігор та перегляду телебачення. Значно знизився соціальний статус книги.

На уроках української літератури в НРЦ «Шанс» ми провели своє дослідження. Звичайно, результати ми могли прогнозувати. На жаль, як ми і передбачали, вони були невтішними. Та

здаватися ми не збиралися, адже переконані, що читання дітей – це ключ до життя в інформаційному суспільстві.

Тому шукали методи, прийоми, «родзинки», «хитринки», «новинки», які допомогли б викликати у наших дітей потребу читати, які б стимулювали активну пізнавальну діяльність школярів, формували б уміння самоаналізу, самоконтролю, навчали б вдумливо працювати із змістом текстів.

Спочатку ми розробили поради: «Для чого потрібно читати?», «Як ефективно читати?». Провели не одні батьківські збори, де розповідали про користь читання, готували повідомлення-поради «Культура слова», «Похід у книгарню», «Домашня бібліотечка», «Розмовляємо українською вдома». Приготували не одну книжкову виставку, провели конкурс «Моя родина читає». І, нарешті, батьки стали нашими союзниками. А згодом почалася буденна, клопітка робота. Разом із дітьми ми досліджували, експериментували, помилялися, виправлялися – вчилися.

Ось тоді ми і вирішили укласти хрестоматію, яка доповнювала б підручник творами авторів, яких немає чи мало в підручниках, але які внесені в навчальну програму.

Основна мета створення хрестоматії полягає в формуванні читацької компетентності учнів, яка є базовою складовою комунікативної і пізнавальної компетентності, вихованні інтересу до читання, досягнення нового рівня сформованості вміння читати й усвідомлювати прочитане, розширенні культурно-пізнавальних інтересів, корекції недоліків емоційно-вольової сфери і розумового розвитку. Адже у процесі навчання відбувається становлення читача, здатного до читацької діяльності, створюються умови для його мовленнєвого, інтелектуального розвитку, формування морально-етичних уявлень і понять, збагачення почуттів, виховання потреби у систематичному читанні.

«Співавторами» хрестоматії стали вчителі, учні, батьки. Вчителі підбирали тексти, ілюстрували матеріал, складали завдання та запитання до вивчених тем. Учні та батьки малювали малюнки до текстів. Так і «народилася» наша хрестоматія «У родинному колі».

Твори, що пропонуються до вивчення, додаються в повному обсязі, скороченому варіанті, а також в окремих розділах. Після вивчення теми з метою перевірки засвоєного матеріалу додаються запитання і завдання різного характеру, наприклад: «дай відповідь на запитання», «знайди і прочитай», «розгадай ребус», «прочитай кросворд», «вибери правильну відповідь», «знайди зайве», «розкажи сестричці», «заспівай мамі», «займи позицію», «відстоюй свою думку», «так» чи «ні», «відгадай загадку», «збери прислів'я», «перекажи за планом», «придумай назву», «прочитай «зашифрований запис», «скористайся малюнком-підказкою» та ін.

Працюючи над текстами, які рекомендує програма з української літератури, використовуємо, на нашу думку, ефективні методи, які сприяють формуванню та розвитку комунікативних та мовленнєвих умінь та навичок учнів на уроках літератури, а саме: метод постановки проблемних питань, виконання дослідницьких завдань, які стимулюють учнів до пошуку, вчать користуватися словниками, знаходити потрібну інформацію в Інтернеті.

Так, вивчаючи казку І. Франка «Осел і Лев», учимо учнів виконувати лексико-фразеологічні вправи, що сприяють осмисленню прямого і переносного значення слів. Наприклад: Лев як злякається та в ноги! Через пеньки, через ярки що було духу! Біг, біг, далі втомився, став та й озирнувся.

Завдання: пояснити значення підкреслених слів, з'ясувати, яку дію Лева вони виражають. Яким одним словом можна об'єднати ці слова? (Втеча).

Вивчаючи казку «Мудра дівчина», учні пригадують відомості про прикметник, працюють із словником антонімів, відгадують загадки, вчать комунікативно-мовленнєвим умінням, використовуючи такі прийоми: «запитай у мене», «поділись із другом», «розкажи однокласнику», «пофантазуй».

Читаючи оповідання «Тарасові світанки» Д. Красицького, учні пригадують частину мови іменник. Із даного абзацу виписують слова, що відповідають на питання хто? що? «Він сидів біля полу на долівці і держав у руках вуглинку. Хлопець уже обписав геть усю стіну й почав розмальовувати долівку. На білій стіні красувались гілки дерев, листя, квіти».

Завдання: виписані учнями слова (долівка, вуглинка, стіна і т. д.) використовуються в бесіді про світ предметів, що оточує нас. Діти дізнаються про їхнє значення, мають уявлення, як жили колись люди.

На уроках української літератури розвиток мовлення здійснюється в 3 напрямках:

- уточнення та збагачення словникового запасу учнів;
- оволодіння нормами мови;
- формування навичок виражати свої думки в усній і писемній формі.

У своїй роботі прагнемо, щоб уроки літератури були уроками радості. Цьому сприяє вільне, невимушене спілкування учнів і вчителя. Така форма дає можливість дітям висловлювати свої думки, не погоджуючись із думкою однокласників та автора, шукати свої аргументи та докази.

Розвиваючи критичне мислення, створюємо умови для налагодження діалогу «автор – твір – читач». З цією метою застосовуємо інтерактивні технології, які б розвивали фантазію, ініціативу, вміння відстоювати свою точку зору; технології колективно-групового навчання («мікрофон», «незакінчене речення», «ти – мені, я – тобі»); технології ситуативного моделювання (інсценізації, перевтілення, інтерв'ю з героєм, автором).

З метою перевірки уваги учнів на уроці дієвим виявляється прийом «допоможи», «загубила, де читала».

Працюючи над текстом творів, учні завжди користуються олівцями. Своїм вихованцям ми даємо змогу працювати у підручнику з текстом. Червоний олівець діти використовують тоді, коли не знають значення слова. Зелений – це слово я знаю, можу пояснити значення, написання, хочу придумати з ним речення. З допомогою простого олівця діти слідкують за текстом. На уроках ми переконуємо учнів, що помилятися – це нормально. Адже потім разом шукаємо шляхи вирішення «проблеми». А ще вчимо школярів використовувати «золоте» правило наших уроків української літератури: «Запам'ятати все неможливо! Записуй або замальовуй!» Про це стверджує і польське прислів'я: «Поганенька ручка краща за найміцнішу пам'ять». У цьому ми ще раз переконались, коли минулої весни їздили до Польщі з обміном досвіду по навчанню та реабілітації дітей з особливими освітніми потребами.

Тому, працюючи над формуванням мовленнєво-комунікативних умінь та навичок, ми створюємо умови для розвитку здатності учнів ефективно спілкуватися в різних соціальних ситуаціях. Адже формування мовленнєво-комунікативної компетенції учнів на уроках української літератури є нагальною необхідністю, яка активізує увагу учнів, збагачує словниковий запас, вчить грамотно та правильно викладати свої думки, розвиває критичне мислення, вчить вирішувати проблеми, співпрацювати в команді, підвищує інтерес до уроків української літератури, до слова, до книги, до процесу читання.

Така цілеспрямована діяльність учнів ґрунтується на фундаментальному положенні К.Д. Ушинського: «Слово має виростати з думки, а думка – зі спостережень за природою, самим собою та іншими людьми».

ПРОЕКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ В НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНОМУ ЦЕНТРІ

О.А. Анохіна, вихователь,
навчально-реабілітаційний центр
«ШАНС»

Час не стоїть на місці, а ставить перед педагогами дедалі вищі вимоги і завдання освітнього процесу – сформувати в школяра вміння вчитися. Проблема корекційної допомоги дітям з інтелектуальними порушеннями в навчанні не перестає бути актуальною завдяки збільшенню їх кількості. Без спеціальних педагогічних заходів діти з особливими освітніми потребами не можуть засвоїти навчальну програму. Насамперед це пов'язано з тим, що у дітей несформована пізнавальна діяльність, вміння змінюватися та пристосовуватися до нових потреб ринку праці, оперувати й управляти інформацією, активно діяти, швидко приймати рішення, навчатись упродовж життя,

недостатній обсяг знань та уміння ними оперувати, порушені компоненти пізнавальної діяльності, працездатності, рівня довільної регуляції поведінки, мотивації.

Багато цих проблем дозволяє вирішити популярний сьогодні метод проектів.

Слово «проект» походить від латинського слова «projectus» – «кинутий вперед», тому «проект» можна характеризувати як сукупність певних дій, текстів, призначених для створення реального продукту.

Проект – це план, задум, у результаті якого автор повинен отримати щось нове: продукт, відношення, програму, книгу, модель, сценарій тощо.

Проектна діяльність вчить учня долати труднощі, працювати над собою, застосовувати знання для розв'язання проблем на практиці. Нині це одна з найперспективніших складових освітнього процесу, тому що створює умови неперервної життєвої і соціальної практики, творчого саморозвитку та самореалізації учнів, формує всі необхідні життєві компетенції. Засновник методу – Джон Дьюї, ще в 1884 році в Чикаго, в експериментальній школі розробив і запровадив навчальний план, який був підпорядкований доцільній діяльності учнів відповідно до їхніх інтересів і життєвих потреб. Набуті в процесі реалізації проекту знання, вміння та навички не тільки здобувають особливі міцність та усвідомлення, а й асоціативно пов'язані з отриманим задоволенням, що стає поштовхом до нового пошуку. Його учень Вільям Кілпатрик розробив «проектну систему навчання» або метод проектів. Учні включаються в практичну діяльність, через яку вони мали опанувати теоретичні знання.

Вітчизняні педагоги (О. Кагаров, А. Пінкевич, С. Швацький) основну цінність методу проектів бачили в розвитку соціально значущих якостей особистості (колективізм, суспільно-політична активність, працьовитість, наполегливість у досягненні мети та ін.) і відповідно основну увагу спрямовували на колективну суспільнокорисну, трудову та ідеологічну спрямованість проектів. У свою чергу зарубіжні педагоги основну мету методу проектів бачили у виробленні індивідуальної, пристосованої реакції школяра на ситуацію або середовище. Багато науковців займалися дослідженням цього питання, і на сьогодні єдиного визначення методів проекту не існує, проте чітко зазначені його переваги: працюючи над проектами, учні знаходять власний шлях розв'язання завдання, навчаються користуватися різними видами інформативних джерел, аналізують отримані знання тощо.

Останнім часом метод проектів переживає друге народження як ефективне доповнення до інших педагогічних технологій. Публікації з досвіду роботи стверджують, що цей метод вчить розв'язувати повсякденні педагогічні проблеми та викликає інтерес до предмету; навчає здобувати знання самостійно та використовувати їх для вирішення нових пізнавальних і практичних задач; розвиває в учнів комунікативні навички, уміння працювати в різноманітних групах, виконувати соціальні ролі (лідера, виконавця, посередника тощо), долати конфліктні ситуації.

Участь у проектній діяльності сприяє розвитку ключових компетенцій учня, життєвої компетентності в цілому, однак найважливішими напрямками застосування методу проектів для розвитку життєвої компетентності є розвиток соціальної, творчої, комунікативної, інформаційної, соціально-побутової та полікультурної компетенцій.

Незалежно від типу проекту роль педагога-керівника надзвичайно важлива: він має керувати процесом підготовки, ретельно перевіряти кожен етап плану проекту, слідкувати за діяльністю кожного вихованця, залученого до участі у проекті. Тому визначають такі особливості проектної діяльності в навчанні дітей з особливими освітніми потребами:

- постійний супровід дорослим;
- практична спрямованість;
- педагоги працюють разом із дітьми.

Можна виділити декілька типів навчальних проектів, у процесі яких відбувається постійний розвиток життєвої компетентності учня.

1. **Дослідницькі проекти** спрямовані на формування в учнів умінь і навичок науково-дослідної діяльності, навчальну імітацію елементів дослідницької діяльності, вони є максимально наближеними до наукового дослідження. В навчально-реабілітаційних центрах до таких проектів залучаються учні старших класів. Роботу вихованці виконують у вигляді рефератів, доповідей,

оформлюють стенди. Зацікавлення учнів проектною діяльністю створює позитивну мотивацію до вивчення предмету, розвиває пізнавальну активність, вчить встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, порівнювати, аналізувати, робити висновки. Загалом це має велике значення для розвитку інтелектуальних можливостей дітей, формує зачатки пошукової діяльності, необхідної для подальшого дослідження світу навколо себе.

2. **Пізнавальні проекти** – проекти, пов'язані з пізнанням певних природних та соціальних процесів і явищ у польових умовах, що передбачено змістом освіти. Важливе значення таких проектів полягає у тому, що вихованці практично знайомляться з правилами існування у середовищі. Дітям з особливими освітніми потребами буває достатньо складно опанувати, наприклад, правила дорожнього руху лише за усним поясненням, і навіть картинок може бути недостатньо. Вивчення таких складних тем потребує відповідної підготовки, адже правильне та повне засвоєння суті природних та соціальних процесів забезпечує розуміння негласних законів оточуючого світу, впевненість у своїх діях як дорослої людини.

3. **Ігрові проекти** – це навчальні проекти, пов'язані з організацією та розвитком ігрової діяльності (спортивні, рольові, інтелектуальні ігри). Такі проекти є різновидом активної проектною діяльності дітей, який є важливим чинником пізнання ними навколишнього світу, освоєння рольових функцій у групі, психічного розвитку особи. В умовах ігрового методу діти в невимушеній формі, відтворюючи світ дорослих, засвоюють моральні норми, отримують уявлення про професійні та сімейні ролі. Можна охарактеризувати це як свого роду дитяче моделювання соціальних відносин. Практичне значення ігрових проектів полягає у формуванні емоційної, моральної та інтелектуальної сфери вихованців, розвитку їх уяви, фізичному вдосконаленню, вихованні волі до дії. Для дітей з інтелектуальними порушеннями така форма роботи є більш зрозумілою і доступною для засвоєння.

4. **Творчі проекти** – пов'язані з проектуванням та втіленням інноваційних ідей (в галузі техніки та мистецтв, навчальних і соціальних процесах, пов'язаних з життєдіяльністю громади, НРЦ, учнів). Творчі проекти не мають детально опрацьованої структури спільної діяльності учасників. Вона розвивається, підпорядковується кінцевому результату, прийнятій групою логіці спільної діяльності, інтересам учасників проекту. Кінцевим продуктом творчого проекту можуть бути журнал, альманах, збірка, колективний колаж, відеофільм, вечір, свято, вистава, сценка тощо. Залучення вихованців навчально-реабілітаційного центру до участі у творчих проектах створює умови для реалізації творчого та креативного потенціалу дітей, спонукає до активної творчої діяльності, неординарного розв'язання проблемних завдань. Це особливо важливо в роботі з дітьми, які мають порушення інтелектуального розвитку, адже іноді така дитина має можливість висловитися, спілкуватися з іншими тільки через творчість.

5. **Екологічні проекти** спрямовані на вивчення стану довкілля, усунення чинників забруднення навколишнього середовища, формування в учнів дбайливого ставлення до природи. Вони мають за мету виховати в дітей бережливе ставлення до довкілля, повагу до природи, вміння передбачати наслідки своєї поведінки та дії інших людей щодо природи, уміло використовувати природні ресурси, розуміння необхідності природи для розвитку суспільства, особистої потреби спілкування з природою. В реалізації завдань екологічного проекту на базі навчально-реабілітаційного центру можуть брати участь діти всіх вікових груп, починаючи з початкових класів. Як приклад: висадка квітів на ділянці коло школи, догляд за ними; підгодовування птахів взимку; підгортання снігу під дерева, кущі, зберігаючи їх від пошкоджень. Все це дозволяє вихованцям у майбутньому жити згідно вимогам раціонального природокористування, покращувати навколишнє середовище, застосовувати набуті практичні уміння та навички щодо збереження нормальних умов життя та діяльності людини.

У роботі навчально-реабілітаційного центру ми все частіше використовуємо метод проектів під час роботи з дітьми, які мають особливі освітні потреби. З 2013 року на базі НРЦ "Шанс" проводиться дослідно-експериментальна робота за темою: "Науково-методичні засади соціальної адаптації дітей з порушеннями в інтелектуальному розвитку в умовах навчально-реабілітаційного центру". Серед завдань експерименту була розробка системи загальношкільних заходів, що сприяють процесу входження індивіда в соціальне середовище, оволодіння ним навичками

практичної і теоретичної діяльності, перетворенню реально існуючих відносин в якості особистості засобами освітнього процесу.

З метою створення умов для успішної соціалізації з 2015 року проводиться та реалізується проектна діяльність «Юні дослідники». В ході дослідно-експериментальної роботи педагогічний колектив прийшов до висновку, що реалізація компетентнісного підходу – невід'ємна умова успішної соціалізації особистості здобувачів освіти.

Також для активізації у дітей самостійної пізнавальної діяльності та підвищення рівня навичок самостійного оволодіння знаннями і формування свого світогляду був реалізований дослідницький проект «Інтерактивні методи формування самостійності у учнів навчально-реабілітаційного центру», що навчив вихованців самостійно приймати рішення та застосовувати наявні знання в навчанні і практичній діяльності.

Для узагальнення вихованцями правил техніки безпеки при користуванні сірниками та електроприладами, з метою формування основи пожежної безпеки, навичок усвідомленої, безпечної поведінки групою учнів під керівництвом вихователя був складений ігровий проект «Вогонь – друг, вогонь – ворог». Для дітей були створені умови для засвоєння і закріплення знань про правила пожежної безпеки в навчально-реабілітаційному центрі засобами бесід та ігор.

Був проведений пізнавальний проект «Я та світ навколо мене», за допомогою якого вихованці вивчили правила вуличного руху та дорожні знаки, навчились розрізняти сигнали світлофора відповідно до їх значень, розуміти жести регулювальника.

З метою створення умов для успішної соціалізації та полегшення вибору майбутньої професії вихованців кваліфіковані фахівці навчально-реабілітаційного центру з 2014 року почали реалізовувати проект «Компетентний випускник».

Для профорієнтації, яка повинна здійснюватись на всіх вікових етапах (в даному випадку на пропедевтичному (I-IV класи), було вирішено впровадити творчий проект «Світ професій», що мав на меті розвинути інтерес до професій батьків, до найбільш необхідних професій, сформувати любов і сумлінне ставлення до праці. У молодших школярів ще немає підстав для здійснення серйозного професійного вибору, часто відсутні виражені інтереси і нахили, вони легко змінюються на інші. Тому залучення вихованців навчально-реабілітаційного центру до участі у проекті дало творчий і креативний результат – посібник «Світ професій – праця та покликання», метою якого є підвищення рівня інформованості вихованців з питань профорієнтації, допомога у визначенні власної життєвої траєкторії з урахуванням професійних інтересів та природних здібностей.

Цікавою новинкою став для учнів ігровий STEM проект «Дім моєї мрії», що дозволив учням створити нові ідеї, втілюючи в реальність те, що могло б бути насправді. Цей інноваційний проект *допоміг дітям почати краще сприймати і відтворювати просторові співвідношення між предметами та частинами предметів, формувати специфічне уявлення про простір. Це дуже важливо, адже недостатня сформованість просторових уявлень може призвести у майбутньому до значних труднощів у життєдіяльності та освітньому процесі, зокрема під час вивчення математики, фізики, географії та інших предметів, що потребують уміння орієнтуватись у просторі.*

З цього ми можемо зробити висновок, що за допомогою методу проектів для учнів створюються умови, що сприяють активізації продуктивної освітньої діяльності в доступній для них формі. Позитивною стороною є також обов'язкові для цих методів вивчення та пошук шляхів вирішення певних питань чи проблем, що об'єднують інформацію з різних навчальних предметів, розширюють кругозір. Проектна діяльність допомагає вихованцю вчитися, спрямовуючи його пізнавальну діяльність, знаходити особистісний смисл, ставити цілі, планувати і організовувати свої дії, набувати нові знання та життєво важливі компетенції. За допомогою такого методу діти навчаються формувати в собі комунікативні та адаптивні якості, вміння співпрацювати, протистояти труднощам, самоорганізовуватись, також здатні робити для себе відкриття, чого б вони ніколи не зробили на традиційних уроках, тобто перебувають у ситуації успіху. Освітній процес при таких умовах перестає бути постійним сидінням за партами, сприяє руховій активності, самовираженню та формуванню характеру.

Основна ідея проектної технології «все, що я пізнаю, я знаю, для чого це мені треба і де і як я можу ці знання застосувати» та застосування різноманітних форм і методів роботи, а також апробація на практиці з учнями дають можливість стверджувати, що проектна технологія може ефективно застосовуватись у освітньому процесі на базі навчально-реабілітаційного центру в роботі з дітьми, які мають особливі освітні потреби. За допомогою проектів вихованці набувають навичок, необхідних їм у самостійному повсякденному житті, тому для такої категорії дітей освітній процес має носити інноваційний характер. Основне завдання навчально-реабілітаційного центру – підготувати дітей до повноцінного існування в суспільстві поза межами центру, і метод проектів при спланованому, цілеспрямованому і постійному застосуванні дає високу результативність.

СОЦІАЛЬНА І ЖИТТЄВА ПРАКТИКА ДІТЕЙ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ

В.В. Іщук, директор Білоцерківської спеціальної загальноосвітньої школи № 19
І.В. Довгопола, заступник директора з навчально-виховної роботи Білоцерківської спеціальної загальноосвітньої школи № 19
Н.М. Усик., заступник директора з навчально-виховної роботи Білоцерківської спеціальної загальноосвітньої школи № 19

Важливим показником розвитку суспільства є гуманне, турботливе й милосердне ставлення до дітей з особливими освітніми потребами. Конституція України гарантує право кожного громадянина на доступність якісної освіти. Це у повній мірі стосується таких дітей.

Місія Білоцерківської спеціальної загальноосвітньої школи № 19 в умовах Нової української школи полягає в тому, щоб допомогти кожній дитині усвідомити сенс свого життя, оволодіти універсальними константами життєвого світу, що визначають орієнтири в її розвитку. Які домінують людини, такий і її інтегральний образ світу, таке щастя і нещастя, таке й обличчя її для інших людей. Тому значущим є формування образу дитини з особливими освітніми потребами, адже у ньому, як у дзеркалі, відбиваються всі болі й тривоги суспільства, рівень його демократичності і відкритості, масштаб утвердження загальнолюдських цінностей та ідеалів. Плекання дитини як суб'єкта життя є альфою та омегою нової інтегрованої школи, яка допомагатиме учням навчитися пізнавати життя, навчитися життєвої і соціальної компетентності, навчитися жити у соціумі. Поняття «діти з особливими освітніми потребами» широко охоплює всіх учнів, чиї освітні проблеми виходять за межі загальноприйнятої норми. Воно стосується дітей з особливостями психофізичного розвитку, дітей із соціально вразливих груп (наприклад, вихованців дитячих будинків тощо). Загальноприйнятий термін «діти з особливими освітніми потребами» робить наголос на необхідності забезпечення додаткової підтримки в навчанні дітей, які мають певні особливості розвитку.

Сучасна школа робить лише перші кроки на шляху до формування в дітей з особливими освітніми потребами життєвих компетентностей, а отже, надзвичайно важливо сформулювати: ініціативність, освіченість, патріотизм, громадськість, почуття власної гідності, впевненість у собі, відповідальність за прийняті рішення, професійні навички, повагу до думки інших людей, взаємини, навички поведінки, безпеки, правові навички, досвід самореалізації, саморозвитку, адаптованість у сучасному світі. Поняття компетентності передбачає не лише сукупність фізичних та інтелектуальних якостей людини і властивостей, а й навичок, необхідних дитині з особливими освітніми потребами для самостійного й ефективного виходу з різних життєвих ситуацій.

Життєва компетентність – це знання, уміння, життєвий досвід особистості, її життєтворчі здібності, необхідні для розв'язання життєвих завдань і продуктивного здійснення життя. Життєва

компетентність передбачає свідоме й несвідоме ставлення до виконання особистістю її життєвих і соціальних ролей, вона пов'язана із самовдосконаленням людини.

У Білоцерківській спеціальній загальноосвітній школі № 19 основним завданням педагогічного колективу є забезпечення освітньої, корекційно-розвиткової, лікувально-профілактичної роботи та створення умов для реабілітації, підтримки й особистісного становлення дітей з особливими освітніми потребами, формування готовності до самостійного життя та діяльності в соціальному оточенні у відповідності до суспільно-економічних норм. Уся діяльність закладу освіти спрямована на вивчення й упровадження теоретичних засад компетентнісної освіти, на використання різноманітних прийомів, методів освітньої та виховної діяльності на всіх ступенях навчання й виховання, які сприяють формуванню життєвої компетентності учнів, на впровадження моделі випускника, орієнтованої на розвиток ключових життєвих компетентностей.

Спеціальна школа дає дітям необхідні знання та формує життєво важливі вміння. У корекційно-розвивальному просторі закладу освіти, де навчаються діти з інтелектуальними порушеннями, освітній процес спрямовано на формування у дитини образу Я, Я-свідомості; навчання способам взаємодії з ровесниками та дорослими; розвиток різних форм спілкування; формування соціальних уявлень; розвиток елементарних навичок планування та контролю. Корекційно-розвиткова робота є складовою освітнього процесу спеціальної школи і сприяє розвитку компенсаторних механізмів, відновленню порушених психічних функцій, стимулюванню подальшого психічного розвитку. Таким чином, педагогічні працівники допомагають дітям стати повноцінними членами сім'ї та суспільства.

Інтенсивне вивчення особливостей психічного розвитку дітей з інтелектуальними порушеннями, пошуки організаційних форм виховання й навчання, розробка нових реабілітаційних підходів, що відбуваються останнім часом в Україні, переконливо доводять необхідність використання в роботі з цією категорією дітей природовідповідних методів навчання, виховання та корекції. Будь-яка технологія соціалізації дитини з інтелектуальними порушеннями повинна відповідати вродженим особливостям і потенційним можливостям організму дитини, створювати сприятливі умови для конструктивного, а не руйнівного розвитку, взаємодії, а не протидії, з оточуючими дорослими та ровесниками.

«Дитина, розвиток якої ускладнений дефектом, не просто менше розвинена, ніж її нормальні однолітки, а інакше розвинута», – саме ця теза Лева Семеновича Виготського стала для вчителів-дефектологів Білоцерківської спеціальної загальноосвітньої школи № 19 провідним орієнтиром у щоденній роботі. Зважаючи на це, першим і нагальним завданням освітньої, корекційно-розвиткової роботи в закладі є адаптація учнів до умов шкільного середовища, класного колективу, створення оптимальних умов для навчання й виховання «особливих учнів». Із цією метою команда педагогічних працівників Білоцерківської спеціальної загальноосвітньої школи № 19 системно й усебічно вивчає кожну дитину. Наслідки обстеження учнів фіксуються в індивідуальній програмі розвитку, індивідуальному плані корекційної роботи. При проведенні цієї відповідальної справи вчителі-дефектологи закладу орієнтуються на досвід світових і вітчизняних науковців.

У закладі створено охоронно-стимулююче середовище для адаптації дитини до нових умов навчання й виховання, для опрацювання певних операцій, навичок, а також для формування в учнів арсеналу засобів взаємодії зі світом.

Для успішного засвоєння навчального матеріалу вчителі-дефектологи використовують різноманітні інноваційні методи, прийоми та форми роботи, які ефективніше формують пізнавальні можливості кожного школяра. У нашому закладі освіти діє кабінет, де використовуються елементи педагогічної спадщини Марії Монтессорі. У ньому зібрано дидактичні матеріали, які сприяють корекції фізичних і психічних функцій дитини, містять у собі контроль помилок, обумовлюють максимальну самостійність дитини, слугують унікальними засобами розвитку творчості, уваги, волі, навчання письма, математики. Працюючи з дидактичними матеріалами, у спілкуванні з учителем, учні здійснюють багато відкриттів для себе. Це дає змогу педагогу відстежити рівень розвитку кожної дитини. Дитині з інтелектуальними порушеннями Монтессорі-матеріали надають можливість вчитися розуміти природу й орієнтуватися в ній, використовуючи власний досвід.

З метою оптимізації навчання дітей із інтелектуальними порушеннями вчителі-дефектологи школи успішно використовують мнемотехніку. Мнемотехніка – це система методів і прийомів, які забезпечують успішне запам'ятовування, збереження й відтворення інформації. У роботі з прийомами мнемотехніки використовуються мнемоквадрат – мнемоланцюжок – мнемотаблиця. Мнемотаблиці допомагають учням вивчати швидкомовки, вірші. Використання прийомів мнемотехніки дозволяє впорядковувати складну інформацію для дітей, розташовувати її в певній послідовності, це дозволяє дітям значно краще вивчити та зберегти на тривалий термін матеріал, який вивчається напам'ять.

Для формування математичних навичок у дітей з інтелектуальними порушеннями вчителі використовують мультисенсорний підхід і застосовують спеціальні набори наочно-практичного матеріалу методики Нумікон.

Серед сучасних можливостей подальшого удосконалення реабілітаційних технологій увагу вчителів-дефектологів привернув один із нетрадиційних методів, а саме: арт-терапія. Це лікувально-корекційна та профілактична робота із залученням дитини до мистецтва. У роботі з дітьми з інтелектуальними порушеннями педагоги широко використовують ізотерапію (техніки: «Малювання долоньками»; «Видування»; «Притисни й залиши слід»; «Малювання мозаїчними мазками»; «Малювання по мокрому листку»; «Малювання по м'ятому папері»; «Вітраж»; «Малювання восковими паличками, свічкою»; «Малювання з секретом у три пари рук»; «Колаж»).

Малюючи незвичайними матеріалами й оригінальними техніками, діти відчувають позитивні емоції. Емоції, як відомо, – це процес і результат практичної діяльності, насамперед, художньої творчості.

Сьогодні диктує необхідність вирішення проблеми адаптації молодого покоління до сучасного середовища. У Білоцерківській спеціальній загальноосвітній школі № 19 це завдання реалізується в системі корекційних занять з соціально-побутового орієнтування. Метою цих занять є підготовка дітей із інтелектуальними порушеннями до самостійного життя, організації власного побуту, шляхом формування в них відповідних знань і практичних умінь, а також навичок життєвої та соціальної компетентності. Формування навичок соціальної компетентності здійснюється при знайомстві учнів з умовами користування транспортом, засобами зв'язку, оволодінням нормами правової культури.

Найактуальнішим завданням нашого закладу освіти є формування, збереження, зміцнення, корекція та відновлення здоров'я школярів, та вдало підібрані заходи реабілітації стають пріоритетними щодо використання і розробки здоров'яформуючих і здоров'явідновлювальних технологій. З цією метою у школі створений кабінет компенсаторної реабілітації та соціальної адаптації. За рахунок використання методів релаксотерапії, фітотерапії, аромотерапії, звукотерапії, кольоротерапії, рослинотерапії, дихальної гімнастики та інших (всього 17 видів терапій) вирішуються завдання відновлення та покращення здоров'я школярів із інтелектуальними порушеннями.

Згідно з освітньою програмою в закладі проводяться заняття з ритміки, розвитку мовлення, лікувальної фізкультури, соціально-побутового орієнтування, психокорекції, на яких фахівці закладу підвищують пізнавальну активність, розвивають психічні процеси, покращують координацію рухів та орієнтування в просторі, сприяють гармонізації загального психоемоційного стану дітей. Учні відвідують тренажерну залу. Облаштовано сучасну ресурсно-сенсорну кімнату, яку педагоги використовують як додатковий інструмент терапії і підвищення ефективності будь-яких заходів, спрямованих на покращення психічного і фізичного здоров'я дитини.

Мовленнєвий розвиток – найважливіша умова повноцінного розвитку дітей. Логопедична робота в спеціальному закладі загальної середньої освіти спрямована насамперед на розширення знань і уявлень про оточуюче середовище, розвиток пізнавальної діяльності й активності учнів. Робота з розвитку мовлення передбачає подолання тих дефектів, які стають перепонами в навчанні, спілкуванні. Корекція вад звуковимови в дітей з інтелектуальними порушеннями є більш довшою і складнішою. Ефективною є методика ейдетики (метод Цицерона), що сприяє створенню умов для багатофункціонального використання учнями усного слова, дає змогу набувати навичок спілкування в ігрових групах, використання масажера Су-джок, пісочної терапії. Для корекції мовленнєвих недоліків, збагачення і удосконалення мовлення необхідно створити сприятливе мовне середовище,

яке слугувало б інтересам, потребам і розвитку дітей. І саме з цією метою у січні 2018 року був створений кабінет мовленнєвої корекції.

Досвід наших педагогів показує, що використання піктограм у роботі з дітьми з інтелектуальними порушеннями, у яких мовлення недорозвинене або повністю відсутнє, сприяє більш успішному формуванню соціально-побутових навичок, кращому засвоєнню правил поведінки й перетворенню навичок у стійкі звички.

Використання алгоритмів одягання, вмивання та інших дій із самообслуговування, записаних у вигляді простих картинок, піктограм сприяє в дітей із інтелектуальними порушеннями, аутизмом при проведенні корекційно-розвиткової роботи більш успішному формуванню соціально-побутових навичок і переводить їх у стійкі.

В освітній процес дітей із синдромом Дауна в нашій школі включено елементи вальдорфської педагогіки, в основу якої покладено принцип орієнтації на вільний всебічний розвиток особистості відповідно до тенденцій віку, потенційних можливостей і перспектив через гармонійне поєднання та вдосконалення мисленнєвих, емоційних і вольових функцій у процесі пізнавального та емоційно-вольового опрацювання навчального матеріалу. Тобто навчання має практичну, життєву спрямованість, його теоретичні аспекти постійно пов'язуються з конкретними життєвими реаліями, що сприяє ефективній соціальній адаптації учнів. Учителю орієнтується на спостереження, переживання, емоції школярів.

Велика роль відводиться естетичному розвитку й трудовому вихованню. У подальшому освітньому процесі створюються умови для особистісно орієнтованої профорієнтаційної орієнтації, допрофесійної або професійної освіти учнів з особливими освітніми потребами, системного удосконалення їх загальноосвітньої та фахової підготовки. Важливим етапом профорієнтаційної роботи є ознайомлення учнів з особливими освітніми потребами з наявними спеціальностями з урахуванням особливостей розвитку дітей, рекомендацій лікарів та формування відповідних практичних навичок на базі шкільних майстерень. Головне завдання трудового виховання — це вироблення потреби в праці, правильного ставлення до цілей, процесу, результатів праці та до людей праці. У процесі щоденного самообслуговування в учнів виробляються навички культурної поведінки в суспільстві, у сім'ї і в школі. Під час суспільно-корисної і продуктивної праці учні вчаться жити в колективі (клас, різновіковий загін, учнівська бригада та інші трудові об'єднання школярів). Учні вчаться демократії, самоврядуванню, госпрозрахунку, набувають якостей ініціативного, дисциплінованого, відповідального господаря суспільного й індивідуального виробництва, крім цього, учаться бережливості, діловитості, розрахунковості, раціонального планування своєї роботи, прийомів контролю за якістю виконання роботи. На уроках і в позакласній роботі педагогічні працівники застосовують поряд з бесідою, розповіддю такі форми і методи, як-от: виробничі екскурсії, розв'язування задач з економічними розрахунками, ділові ігри.

Білоцерківська спеціальна загальноосвітня школа № 19 – це спеціальний заклад загальної середньої освіти, який здійснює освітній процес за режимом повного дня. Діти після уроків перебувають у групі продовженого дня, де разом з вихователями, які мають дефектологічну освіту, виконують домашні завдання, відвідують гуртки за інтересами, беруть участь у виховних заходах. Специфікою роботи вихователя нашого закладу освіти є переорієнтування з виконання режимних моментів на фаховий педагогічний супровід учнів із інтелектуальними порушеннями впродовж другої половини дня.

Виховати компетентного та творчого учня може лише компетентний і творчий педагог. Робота класовода, класного керівника, вихователя ГПД супроводжується постійним спонуканням до творчості. Педагогічний колектив закладу, розуміючи важливість і складність проблем роботи з дітьми з інтелектуальними порушеннями, працює над удосконаленням корекційного освітнього процесу.

Вихованці закладу щороку беруть активну участь і стають переможцями у творчих конкурсах міського, обласного й усеукраїнського рівнів. Спеціально для розвитку театральних, музичних, вокальних здібностей школярів на базі закладу проводиться свято творчості для дітей із особливими освітніми потребами «Таланти нашої школи», організовуються виставки художніх робіт вихованців закладу.

Нова українська школа потребує педагога нового типу, який не лише добре володітиме корекційно-розвивальними технологіями навчання й виховання, а й технологіями розвитку здібностей та обдарувань учнів. Відомо, що всі діти талановиті, діти з особливими освітніми потребами — також. У всіх їх наявні потенційні здібності, розвиток яких значною мірою визначено умовами виховання, особливостями сформованості особистості, її спрямованістю, яка або сприяє розкриттю здібностей, або, навпаки, призводить до того, що вони не реалізуються. Ключові компетентності особистості дітей з особливими освітніми потребами потрібно формувати в школі за допомогою спеціально підготовленого змісту, технологій і розвивально збагаченого середовища, яке має такі ознаки: відкритість, цілісність, емоційна комфортність, суб'єктивність навчальної взаємодії.

Ефективна соціально-педагогічна діяльність у Білоцерківській спеціальній загальноосвітній школі №19 в розвитку життєвої компетентності дітей з інтелектуальними порушеннями заохочує педагогів використовувати соціально-педагогічний потенціал закладу у провадженні своєї професійної діяльності з дітьми, розробляти та запроваджувати інноваційні освітньо-виховні технології, методи та форми соціально-педагогічної роботи, які мають активізувати учнів на саморозвиток, творчий підхід до вирішення життєвих завдань, набуття ключових життєвих компетентностей.

Білоцерківська спеціальна загальноосвітня школа № 19 – це заклад який сьогодні може характеризуватися такими потенційними можливостями в напрямку формування життєвої компетентності дітей з особливими освітніми потребами: позиціонування закладу освіти як простору життя дитини, де вона не готується до життя, а повноцінно живе, і тому вся діяльність закладу освіти вибудовується так, щоб сприяти становленню особистості учня як творця і проектувальника власного життя, гармонізації і гуманізації відносин між учнями та педагогами, школою й родиною; реалізація принципів компетентнісного підходу до освіти, створення умов для їх успішної життєдіяльності в соціумі; орієнтація педагогів на впровадження в освітній процес технологій життєтворчості, які покликані забезпечити розвиток і реалізацію здатності особистості дитини з особливими освітніми потребами самостійно визначати і здійснювати власне життя, визначати цілі, складати плани їх реалізації; включення дитини у процес розв'язання життєвих ситуацій різної складності, які моделюються педагогами формують відповідні соціальні, психологічні, життєві уміння й досвід.

ПРОЕКТИ НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО ЦЕНТРУ «ШАНС»

ПІЗНАВАЛЬНИЙ ПРОЕКТ НА ТЕМУ:

«ГІГІЄНА ХАРЧУВАННЯ. ШКІДЛИВІ ТА КОРИСНІ ПРОДУКТИ»

для дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами

Координатори проекту:

Вихователь Анохіна О.А.

Вихователь Музичук А.В.

Вихователь Арасланова Л.І.

Характеристика проекту:

За тривалістю: короткотерміновий (1 місяць).

За характером контактів: в межах навчально-реабілітаційного центру.

За кількістю учасників: груповий (учні початкових класів).

За формою: дослідницький.

За типом: соціальний.

За видом: пізнавальний.

Учасники проекту:

- Вихованці початкових класів;

- Вихователі;

- Батьки здобувачів освіти;
- Лікар.

Актуальність проекту:

Соціальна-побутова адаптація відбувається протягом всього часу навчання дітей з особливими освітніми потребами, тому більша частина вихованців в початкових класах мають ще слабе уявлення про гігієну харчування. Насамперед це пов'язано з тим, що у дітей несформована пізнавальна діяльність, вміння оперувати й управляти інформацією, активно діяти, швидко приймати рішення, навчатись упродовж життя, недостатній обсяг знань та уміння ними оперувати, порушенні компоненти пізнавальної діяльності, працездатності, рівня довольної регуляції поведінки, мотивації.

Дитині важко уявити наслідки свого ставлення до здоров'я в сьогоденні на далеку перспективу. Тому на виховних бесідах проблему формування у здобувачів освіти основ культури харчування як однієї зі складових здорового способу життя ми вирішили, застосовуючи пізнавальний проект.

Мета проекту:

- ознайомитись з корисними та шкідливими продуктами харчування, їхнім впливом на організм;
- пропагувати здорове харчування.

Задачі проекту:

- збагачення словникового запасу новими термінами та назвами корисних продуктів;
- розвиток уявлення про повноцінне харчування;
- стимулювання процесів мислення шляхом порівняння різних видів продуктів;
- розвиток сприймання та мислення на основі формування вміння класифікувати та розрізнати корисні та шкідливі продукти;
- формування мотивації щодо дбайливого ставлення до власного здоров'я шляхом усвідомлення значення «збалансоване харчування», а також навичок охайності та старанності;
- збагачення емоційно-вольової сфери шляхом формування поведінкових аспектів;
- формування самостійності в діяльності;
- самостійне використання знання, як інструмента розв'язування практичних проблем;
- розвиток соціально-побутової компетенції;

План реалізації проекту:

Підготовчий етап (1 тиждень)

З педагогічним колективом: визначення цілей і завдань проектної діяльності, розробка маршруту реалізації проекту, обговорення пропозицій і думок, добір літератури, відеоматеріалу та наочних посібників.

З вихованцями: знайомство з напрямками діяльності щодо реалізації проекту, визначення змісту діяльності всіх учасників проекту, виховна бесіда «Гігієна харчування».

З батьками: знайомство з цілями, завданнями та напрямками реалізації проекту, індивідуальні бесіди з питання «Шкідлива та корисна їжа» та розширення світогляду батьків щодо здорового харчування дітей.

Основний етап (2 тижні)

З педагогічним колективом: індивідуальна робота з вихователями з питань підготовки та проведення спільних бесід, ігор, досліду;

З вихованцями: навчання дітей знанням про основи здорового харчування через вікторину на тему: «Продукти, які приносять користь»; для запам'ятання і розпізнання користі здорової їжі та застосування знань на практиці була створена ігротека («Назвіть зайве слово», «Вітамінний потяг», «Країна здоров'яків», «Диво-вагончики» тощо), головним було зазначено, що продукти, які будуть згадуватись у грі, повинні бути максимально корисними, так як за їх допомогою у дитини має сформуватись поняття про правильне харчування; проведення досліду «Корисна та шкідлива їжа» виховала у учнів правильні харчові звички.

З батьками: забезпечення батьків вичерпною інформацією щодо правильного різноманітного харчування, профілактики поведінкових ризиків здоров'я дітей, пов'язаних з нераціональним харчуванням; створення пам'яток для батьків «Для чого потрібна корисна їжа?», «Правила різноманітного харчування»; спільна підготовка до дослідження «Корисна та шкідлива їжа» (шкідлива їжа: чіпси, кока-кола, цукерки M&M, солодка вода).

Заключний етап (1 тиждень)

З педагогічним колективом: обмін досвідом роботи учасників проекту, підведення підсумків роботи над проектом, визначення перспектив; папка для працівників навчально-реабілітаційного центру «Безпечна їжа для дітей».

З вихованцями: виявлення та визначення рівня знань і практичних умінь дітей у визначенні корисної та шкідливої їжі;

З батьками: вираження подяки батькам, які зробили великий внесок у реалізацію проекту.

Очікуваний результат:

- отримання знань щодо дбайливого ставлення до власного здоров'я шляхом усвідомлення значення «збалансоване харчування»;
- удосконалення на розширення навичок охайності та старанності;
 - розвиток емоційно-вольової сфери шляхом формування поведінкових аспектів;
 - формування елементів самостійності в діяльності під час практичного засвоєння матеріалу;
 - навчання здобувати знання самостійно та використовувати їх для вирішення нових пізнавальних і практичних задач;
 - залучення батьків до спільної активної діяльності з дітьми;
- згуртованість дитячого колективу;
 - розвиток в учнів комунікативних навичок;
 - соціально-побутових компетенцій;
 - узагальнення та обговорення результатів роботи з педагогічними працівниками навчально-реабілітаційного центру.

ТВОРЧИЙ STEM-ПРОЕКТ **НА ТЕМУ: «СВІТ НАВКОЛО МЕНЕ. МОЯ КІМНАТА»** **для дітей молодшого шкільного віку**

Координатор проекту:

Вихователь Анохіна О.А.

У зв'язку з розвитком технологій, інформатизацією сучасного суспільства змінюються пріоритети освітньої галузі. Одне із її пріоритетних завдань – виховання особистості, здатної до самоосвіти і саморозвитку, яка вміє опрацювати різноманітну інформацію, використовувати набуті знання і вміння для творчого розв'язування проблем. Одним із напрямів інноваційного розвитку дослідницької роботи є система навчання STEM-освіта.

STEM-освіта передбачає формування критичного мислення та навичок дослідницької діяльності. Важливим компонентом STEM-освіти являється LEGO-конструювання.

Учасники проекту:

- Вихованці 3-4 класів;
- Вихователі;
- Батьки учнів;

Актуальність проекту:

LEGO – одна з найвідоміших і поширених нині педагогічних систем, що широко використовує моделі реального світу і предметно-ігрову середу навчання і розвитку дітей з особливими освітніми потребами. У процесі розвитку конструктивних здібностей дітям доводиться розв'язувати цілу

низку практичних проблем — як будувати, чому так, а не інакше, у якій послідовності виконувати завдання тощо. При розв'язанні цих проблем у вихованців формуються початкові уявлення про простір, про мінливість просторових відносин, про переміщення, що спричиняють зміни в розташуванні об'єктів тощо.

Перспективність застосування LEGO у соціально-побутовій адаптації учнів з особливими освітніми потребами обумовлюється її високими навчальними можливостями: багатофункціональністю, технічними та естетичними характеристиками, використанням у різних ігрових і освітніх зонах. Діти народжують нові ідеї, втілюючи в реальність те, що могло б бути насправді.

Мета проекту:

- ознайомитись з назвами меблів, що мають бути в кімнатах учнів через розвивальні можливості конструктивної діяльності;
- закріплювати навички дітей орієнтуватися в просторі.

Задачі проекту:

- збагачення активного мовлення словами-назвами меблів (стіл, стілець, шафа, ліжко тощо)
- знайомлення з призначенням і видами житла;
- розвиток умінь визначати величину, форму реальних предметів (меблів), їх порівняння за розміром;
- формування вмінь визначати розташування меблів у замкненому просторі;
- опрацювання навичок активного використання в самостійному мовленні слів – позначень напрямків руху;
- формування просторового орієнтування шляхом розвитку навичок орієнтування у своїй домівці;
- формування мотивації щодо дбайливого ставлення до власного помешкання;
- розвиток конструктивних здібностей;
- сприймання моральному вихованню дітей через заняття з конструювання;
- навчання поваги до дорослих і товаришів;
- розвиток умінь ділитися матеріалами та допомагати один одному;
- розвивання пізнавальної зацікавленості, спонукання до творчої активності;
- виховування художнього і естетичного смаку;
- формування елементів самостійності в діяльності під час практичного засвоєння матеріалу;
- навчання здобувати знання самостійно та використовувати їх для вирішення нових пізнавальних і практичних задач;
- розвивання в учнів комунікативних навичок;
- розвивання умінь працювати в різноманітних групах, виконувати соціальні ролі;
- розвивання соціально-побутової компетенції;
- формування емоційної, моральної та інтелектуальної сфери.

План реалізації проекту:

Підготовчий етап (1 тиждень)

З педагогічним колективом: визначення цілей і завдань проектної діяльності, розробка маршруту реалізації проекту, обговорення представлених пропозицій і думок, підбір літератури, конструктора LEGO та наочних посібників.

З вихованцями: знайомство з напрямками діяльності по реалізації проекту, визначення змісту діяльності всіх учасників проекту, виховне заняття «Аналіз картини Вінсента ван Гога «Спальня в Арлі».

З батьками: знайомство з цілями, завданнями та напрямками реалізації проекту, індивідуальні бесіди з питання «Творчого розвитку їх дітей» і розширення кругозору батьків щодо розвитку конструктивних навичок вихованців.

Основний етап (2 тижні)

З педагогічним колективом: індивідуальна робота з вихователями з питань підготовки та проведення спільних бесід, ігор, презентації проектної діяльності;

З вихованцями: навчання дітей знанням про назву меблів через заняття з конструювання: «Стіл», «Стілець», «Шафа», «Ліжко», «Комод», «Крісло», «Диван»; для орієнтації в просторі та вирішення нових пізнавальних і практичних задач була створена ігротека («Виправ помилку», «Що для чого потрібно», «Скажи одним словом», «Повтори сам» тощо); проведення конкурсу з конструювання «Інтер'єр моєї кімнати». мало на меті розвивати у учнів соціально-побутову компетенцію, художній і естетичний смак.

З батьками: забезпечення батьків інформацією щодо STEM-освіти і LEGO- конструювання; створення пам'яток для батьків «Бережи своє майно», «Правила користування конструктором LEGO»; спільна підготовка конкурсу з конструювання «Інтер'єр моєї кімнати».

Завершальний етап (1 тиждень)

З педагогічним колективом: обмін досвідом роботи учасників проекту, підведення підсумків роботи над проектом, визначення перспектив; папка для працівників навчально-реабілітаційного центру «».

З вихованцями: виявлення та визначення рівня знань і практичних умінь дітей визначені величини, форми реальних предметів (меблів), їх порівняння за розміром;

З батьками: вираження подяки батькам, які зробили великий внесок у реалізацію проекту.

Очікуваний результат:

- удосконалення освітнього процесу з урахуванням компетентнісного підходу;
- навчання учні застосовувати набуті знання й уміння в конкретних навчальних та життєвих ситуаціях;
- формування мотивації щодо дбайливого ставлення до власного помешкання;
- формування вміння визначати розташування меблів у замкненому просторі;
- розвиток особистості учня;
- формування правильно оволодівати новими знаннями і навичками;
- розвиток мислення і сприйняття дитини;
- удосконалення вміння обстеження об'єкту, розділення його на складові частини – деталі, оцінювання їх розміру, просторового розташування, замінування одні деталі іншими в разі потреби;
- розвиток вміння представляти майбутній предмет в цілому – з усіх боків, спереду, збоку;
- розвиток вміння уявити невидимі деталі.

Додатки

Виховне заняття

на тему: «Аналіз картини Вінсента ван Гога «Спальня в Арлі»»

Мета: ознайомити учнів з творчістю видатного художника Вінсента ван Гога на прикладі картини «Спальня в Арлі», навчати дітей розрізняти предмети за формою, кольором, розміром, закріплювати навички дітей орієнтуватися в просторі, узагальнити знання дітей про геометричні фігури; розвивати мислення, дрібну моторику рук, мовлення, конструктивні здібності; виховувати самостійність, терплячість.

Хід заняття

I. Організація початку заняття

1.1. Привітання

II. Основна частина

2.1. Вступна бесіда. Розповідь про художника

- Діти, сьогодні я пропоную вам познайомитися з видатним художником Вінсентом ван Гогом та його картиною «Спальня в Арлі».

- Народився художник поблизу південного кордону Нідерландів, 30 березня 1853 року. У сім'ї було 6 дітей, Вінсент був найстаршим. Дуже близьким для нього став молодший брат Тео, який протягом усього життя допомагав Вінсенту, брав активну участь у його непростій долі.

2.2. Аналіз картини «Спальня в Арлі».

- Погляньте уважно на репродукцію картини. Що на ній зображено? (Відповіді дітей) – Так, на картині зображена затишна і крихітна спальня художника. Нічого зайвого, все тільки найнеобхідніше. Сюжет роботи склався сам собою, художник часто хворів і в цей час практично не виходив зі своєї спальні. Тому і назва цієї картини – «Спальня в Арлі». Арль – це місто, у Франції.

- Які кольори ви бачите на картині? (Жовтий, блакитний, червоний, зелений);
- Які предмети ви бачите на картині? Перерахуйте їх. (Ліжко, стільці, стіл тощо);
- Як їх назвати одним словом? (Меблі);
- А як виглядають ваші кімнати? Які із цих предметів є в них? (Відповіді дітей);
- На які геометричні фігури схожі ці меблі? (Відповіді дітей).

III. Заклучна частина

3.1. Підсумкові запитання:

- Про творчість якого художника ви сьогодні дізналися? (Вінсент ван Гог);
- З якою його роботою познайомилися? («Спальня в Арлі»);
- Які предмети зображені на картині? (Ліжко, стільці, стіл тощо);
- Як назвати їх одним словом? (Меблі).

Заняття з конструювання на тему: «Стіл, стілець»

Мета: вчити дітей конструювати іграшкові меблі з деталей Лего, визначати розміщення частин стосовно одна одної та основної частини, називати їх, конструювати в певній послідовності за інструкцією вчителя, сприймати колір, розмір, форму та властивості предметів «м'який», «твердий»; розвивати уміння слухати, увагу, уяву, творче мислення; виховувати старанність, інтерес до конструювання.

Хід заняття

I. Організація початку заняття

1.1. Привітання

II. Основна частина

2.1. Повідомлення теми заняття через загадки

- На минулому занятті ви познайомилися з творчістю ван Гога і його картиною, тому сьогодні ми будемо конструювати дуже цікаві предмети, пов'язані з репродукцією, а які саме ви зараз відгадаєте. Ви їх дуже добре знаєте, щодня з ними зустрічаєтесь, вони є в вашому домі:

Ком'ютерний, письмовий,

Однотонний, кольоровий.

Ми за ним навчаємось,

Пишемо та граємось.

(Стіл).

Є твердий, а є м'який.

Є важкий, а є легкий.

Ми на ньому сидимо,

І вчимося, і їмо.

(Стілець).

А яким одним словом можна назвати ці предмети? (Меблі).

- Які слова допомогли вам відгадати загадки?

2.2. Розповідь вчителя про «стіл» і «стілець»

Стіл — предмет меблів, який складається з горизонтальної поверхні і ніжок. Вперше столи з'явилися в Давньому Єгипті і потім використовувалися всюди.

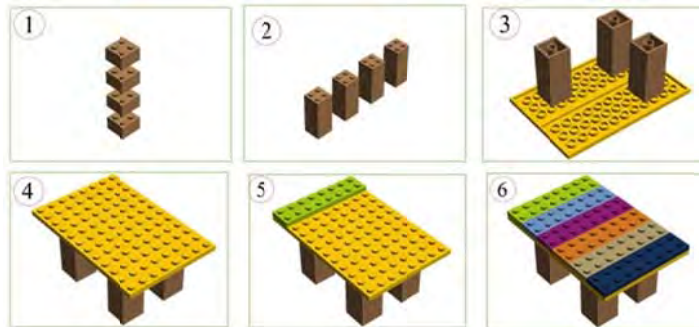
Столи можуть мати прямокутну, овальну, трикутну чи іншу форми. Число ніжок – 3, 4 і більше. Столи можуть мати шухлядки для зберігання різних речей.

Стілець – предмет меблів, що призначений для сидіння однієї людини і має ніжки і спинку. Аналогічні меблі без спинки називаються *табуретом*.

Основні частини стільця — сидіння і спинка, в типовому стільці сидіння спирається на чотири ніжки, іноді в конструкцію стільця входять підлокітники.

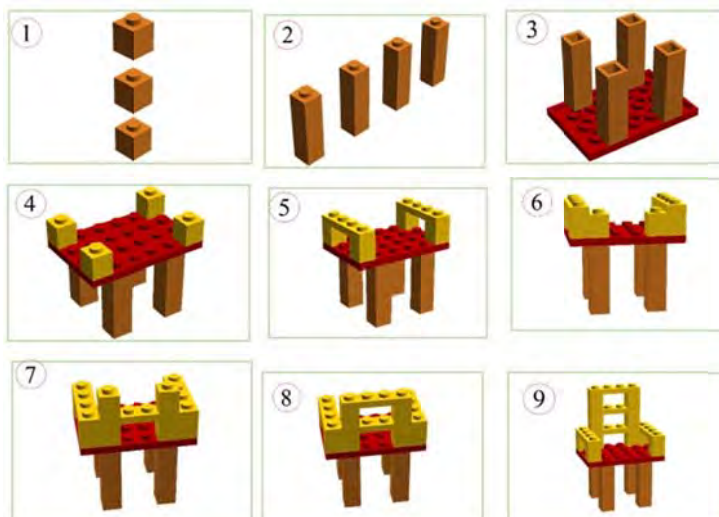
2.3. Практична робота дітей за інструкцією вчителя:

- Для створення стола візьміть: 16 деталей Лего розміром 2x2, 2 пластини розміром 4x12, 6 пластин 2x8;
- Пропоную спочатку зробити одну ніжку стола.
- Візьміть 4 деталі розміром 2x2 та з'єднайте одна з одною прийомом накладання.
- Потім зробіть ще три ніжки столу.
- Тепер візьміть пластини розміром 4x12 та закріпіть на них ніжки.
- Зверху прикріпіть пластини розміром 2x8.

- Для виготовлення стільця візьміть: 12 деталей Лего розміром 1x1 – одного кольору, 10 деталей розміром 1x1 іншого кольору, 5 пластин розміром 1x4, 1 пластину 4x6;

- Спочатку візьміть 3 деталі розміром 1x1 та з'єднайте одна з одною прийомом накладання. Це буде ніжка нашого стільця.
- Зробіть ще три ніжки таким самим способом. Потім візьміть пластину розміром 4x6 і закріпіть на ній ніжки.
- Тепер у кожному куті поставте по одній деталі розміром 1x1 – це будуть підлокітники стільця. Зверху покладіть по 1 пластині розміром 1x4.
- З однієї сторони пластини, поруч із кожним підлокітником поставте ще по 1 цеглині розміром 1x1.
- Зверху покладіть одну пластину розміром 1x4. На тому ж рівні поставте ще по одній деталі розміром 1x1, а зверху – пластину 1x4. Повторіть ці дії ще раз.
- Наш стілець готовий.

III. Заключна частина

3.1. Підсумкові запитання

- Що ви будували сьогодні на занятті? (*Стіл, стілець*)
- Яким одним словом можна назвати ці предмети? (*Меблі*)
- Чи однакові вони за розмірами? (*Ні*)
- Які вони? (*Стіл – вище, більше і твердий, а стілець менший і нижчий, може бути м'яким*)

3.2. Аналіз роботи дітей на занятті

3.3. Рефлексія

**Заняття з конструювання
на тему: «Кімнати»**

Мета: закріпити знання дітей про меблі і кімнати, їх назви, вчити давати загальний опис, навчати назвам різних кімнат та їх призначенню; розвивати дрібну моторику рук, пам'ять, увагу, мислення, мовлення, уяву, конструктивні здібності, активний і пасивний словниковий запас, творчу ініціативу і самостійність, закріплювати отримані навички; виховувати інтерес до конструювання та наполегливість під час виконання завдання;

Хід заняття

I. Організація початку заняття

1.1. Привітання

1.2. Нервово-психологічна підготовка

II. Основна частина

2.1. Дидактична гра «Скажи одним словом»

Мета: навчати використовувати синтетичні знання, розширювати попередній досвід; розвивати мислення, мовлення, пам'ять, творчу ініціативу; виховувати дисципліну;

Завдання: Вчитель зачитує речення, а учні мають його доповнити.

- Стіл для газет і журналів називається... (*журнальним*)

- Стіл, за яким обідають називається...

- Стіл, за яким пишуть називається...

- Стіл для комп'ютера називається...

- Полиця для книг називається...

2.2. Бесіда

- Що ми будували на минулих заняттях? (*Меблі*)

- Які саме? (*Стіл, стілець, шафа, ліжко, диван, крісло*)

- А давайте ми з вами поміркуюмо, в яких кімнатах мають стояти ці меблі.

- В якій кімнаті стоїть ліжко? (*Спальня*)

- Спальня – це дуже важливе місце в квартирі. Ця кімната характеризується в основному ліжком.

- А які меблі ще є у спальні?

- В якій кімнаті стоять стіл і стільці? (*Кухня*)

- Кухня – це основне приміщення для приготування їжі.

- Які ще меблі є в ваших кухнях?

- А в якій кімнаті знаходяться диван і крісло? (*Вітальня*)

- Вітальню частіше всього використовують для прийому гостей, читання, перегляду телебачення.

- Які ще меблі можуть знаходитися у вітальні?

2.3. Дидактична гра «Повтори сам»

Мета: закріпити навички конструювання, аналізувати процес виконання конструювання; розвивати пам'ять, увагу; виховувати посидючість.

Завдання: Ведучий або вчитель конструює вежу/споруду з 8-10 різних елементів Лего, а інші учні мають повторити по пам'яті.

III. Підсумок заняття

3.1. Підсумкові запитання

- Про які кімнати ми сьогодні з вами говорили?

- Які меблі є в спальні?

- Які меблі є в вітальні?

- Які меблі є в кухні?

- Які меблі ми з вами конструювали на минулих заняттях?

3.2. Рефлексія

ДОСЛІДНО-ПРАКТИЧНИЙ ПРОЕКТ НА ТЕМУ «ЧАРІВНА ВОДА»

для учнів старших класів з порушеннями інтелектуального розвитку

Координатори проекту:

Вчитель фізики та математики Глухова С.В.

Вчитель соціально-побутового орієнтування Гаврилова Н.М.

Учасники:

- учні 7-9 класів
- вихователі
- медичні працівники закладу
- працівники кухні
- працівники пральні
- батьки

Тривалість – довготривалий (протягом навчального року)

Актуальність:

Поєднання отриманих знань з практичною діяльністю викликає ускладнення у більшості учнів з інтелектуальними порушеннями. Саме тому слід привернути максимум уваги об'єднанню отриманих знань з практичними діями. Усвідомлення та порозуміння навчального матеріалу відбувається продуктивно через дослідницьку діяльність і практичні дії. У сучасному суспільстві затребувана особистість, здатна до активного пізнання навколишнього, прояву самостійності, дослідницької активності, практичної діяльності. Педагоги відзначають основну особливість пізнавальної діяльності: «дитина пізнає об'єкт в ході практичної діяльності з ним... А оволодіння способами практичної взаємодії з навколишнім середовищем забезпечує світобачення дитини». Ось на цьому і засноване активне впровадження дитячого експериментування в практику роботи з учнями з інтелектуальними порушеннями.

Проблема: В реальній дійсності цей метод (експериментування та практичне використання набутих знань) застосовується не виправдано рідко. Незважаючи на позитивні аспекти, він поки не отримав широкого розповсюдження.

Мета: Розвиток пізнавального інтересу та практичних навичок дітей з інтелектуальними порушеннями у процесі дослідно-практичної діяльності. Об'єднання отриманих знань з різних предметів (фізика та побутова хімія, СПО, природознавство, географія, трудове навчання, математика) з практичною діяльністю (виконання нескладних дослідів для полегшення усвідомлення навчального матеріалу, якісне дотримання санітарно-гігієнічних вимог та інш.)

Завдання:

Підтримувати інтерес учнів до навколишнього середовища, задовольняти дитячу допитливість.

- Розвивати у вихованців пізнавальні здібності (найпростіший аналіз, синтез, класифікація, порівняння, узагальнення);
- Розвивати мислення, зв'язну усну мову – судження у процесі дослідно-практичної діяльності: у висуненні припущень, добір способів перевірки, досягненні результату, їх інтерпретації та застосування в діяльності.
- Продовжувати стимулювати прагнення зберігати та оберігати водні ресурси, бачити їх красу, слідувати доступним екологічним правилам у діяльності і поведінці.
- Формувати досвід виконання правил техніки безпеки при проведенні дослідів і експериментів.
- Формувати прагнення та вміння застосувати отримані знання на практиці.
- Формувати вміння усвідомлено поєднувати отримані знання та вміння з різних навчальних предметів.

Етапи реалізації проекту:

- 1 етап – організаційно – діагностичний;
- 2 етап – формувальний;
- 3 етап – підсумковий.

Очікуваний результат:

Учні навчаться:

1. Виявляти стійкий пізнавальний інтерес до експериментування;
2. Працювати за інструкцією з обов'язковим дотриманням правил техніки безпеки;
3. Висувати гіпотези, припущення, способи їх вирішення, користуючись обґрунтуваннями та доказами;
4. Самостійно планувати майбутню діяльність; усвідомлено вибирає предмети і матеріали для експериментів і самостійної практичної діяльності згідно з їх якостями, властивостями і призначенням;
5. Проявляти ініціативу і творчість у вирішенні поставлених завдань;
6. В діалозі з дорослими пояснювати хід діяльності, робить висновки, описувати очікуваний результат дослідів або практичної діяльності;
7. Використовувати у практичній діяльності отриманні та підтверджені дослідом знання про властивості речовин, їх взаємодію.

Практична значущість: Даний досвід роботи може бути використаний, як педагогами загальноосвітніх закладів, так і батьками дітей з інтелектуальними порушеннями у повсякденному житті.

1 етап – організаційно-діагностичний

Форми роботи:

1. Аналіз наукової та методичної літератури.
2. Моніторинг знань і вмінь учнів на початок навчального року.
3. Розробка плану роботи з учнями, вихователями, працівниками кухні та пральні, лікарем, батьками.
4. Добір дослідів з описом проведення.
5. Організація предметно-розвивального середовища.
6. Організація екскурсій.
7. Організація практичних робіт.

Зміст діяльності:

Визначення актуальності, проблеми, мети.

Спостереження, бесіди, проведення діагностичних ситуацій з дітьми, обробка результатів первинного моніторингу.

Створення умов для дитячого експериментування: підбір обладнання для проведення дослідів; придбання або виготовлення набору «Досліди з водою».

Створення умов для практичної діяльності учнів: підбір обладнання для практичної діяльності; виготовлення інструктивних карток для проведення практичних робіт

2 етап – Формувальний

Форми роботи: реалізація плану роботи з учнями, вихователями, працівниками кухні та пральні, лікарем, батьками.

Зміст діяльності:

1. Робота з вихователями, медичними працівниками, працівниками кухні та пральні:

- організація предметно-розвивального середовища (міні-лабораторія «Чомусики» з необхідним для дослідів обладнанням);
- створення освітніх ситуацій, експериментування на прогулянці, індивідуальна робота з дітьми, дидактичні ігри, рухливі ігри;
- читання художньої літератури, бесіди, перегляд презентацій, мультфільмів;
- проведення екскурсій на кухню та пральню.

2. Робота з учнями:

- розподіл по групах в залежності від напрямку роботи:

«Дослідники» – працюють в міні-лабораторії «Чомусики» під керівництвом вчителя фізики;

«Чистюлі» – діти виконують завдання під керівництвом медичних працівників і вихователів (організують і здійснюють контроль за якісним дотриманням правил особистої гігієни вихованців закладу);

«Практики» – виконують заплановані практичні роботи – генеральне прибирання кімнати, кухні; догляд за одягом та взуттям, приготування нескладних страв, догляд за посудом та інше;

«Економісти» – під керівництвом вчителя математики та СПО (відтворюють зняття показників лічильників води та роблять розрахунки до сплати за використану воду; розповсюджують правила економного використання води та інше).

- оформлення отриманих результатів у вигляді фото-колажів, презентацій, малюнків тощо.

3. Робота з батьками: анкетування, консультації, інформаційні буклети, бесіди, родинні домашні завдання.

3 етап – підсумковий

Форми роботи:

1. Моніторинг на кінець навчального року
2. Порівняльний аналіз результатів
3. Перспективи

Зміст діяльності:

Спостереження, бесіди, проведення діагностичних ситуацій з дітьми, опрацювання результатів моніторингу на кінець року, організація та проведення навчально-виховного заходу «Властивості води. Її значення в житті людини».

З педагогічним колективом: обмін досвідом роботи учасників проекту, підведення підсумків роботи над проектом, визначення перспектив, оформлення звіту за підсумками реалізації проекту; виставка фото-колажів, презентацій, малюнків за дослідженою тематикою.

З учнями: виявлення та визначення рівня знань і практичних умінь про властивості води, її використання та значення в житті людини, проведення репортажу «Мені сподобався експеримент...» та навчально-виховного заходу «Властивості води. Її значення в житті людини».

З батьками: вираження подяки батькам, які зробили великий внесок у реалізацію проекту.

Висновки:

В результаті проведеної роботи у учнів розвивається пізнавальна активність, ініціативність. Вдосконалюється прогнозуюча функція мислення, розвивається вміння аналізувати факти, аргументувати свої думки і робити висновки. Учні вчать проводити досліди з водою, снігом, льодом, фарбами, розширюють уявлення про властивості води:

- вода може бути рідкою, твердою, пароподібною;
- вода прозора;
- вода добрий розчинник;
- вода має різну температуру: холодну, теплу, гарячу;
- зі снігу утворюється вода;
- сніг швидше тоне, ніж лід.

Отримані знання перевірені в практичній діяльності – якісно виконані практичні роботи з використанням води.

Робота над проектом «Чарівна вода» сприяла збагаченню і розширенню словникового запасу; розвитку діалогічного та монологічного мовлення вихованців; формуванню умінь налагоджувати і регулювати контакти у спільній діяльності: домовлятися, миритися, переконувати, діяти;

Спільна робота учнів з батьками спонукала до створення сприятливого емоційного і соціально-психологічного клімату для подальшої адаптації дітей з порушеннями інтелектуального розвитку в самостійному житті. Залучення батьків до спільної активної діяльності з учнями покращило взаємодію педагог-батьки.

Вихованці не тільки закріпили отримані знання, а і використовували їх у практичній діяльності.

План роботи над дослідно-практичним проектом «Чарівна вода»

Досліди:

- вода прозора, текуча, без запаху, без смаку;
- зміна агрегатного стану води;
- вода розчинник, розчинні та нерозчинні у воді речовини;
- приготування розчинів з водою;

- очищення води від домішок – відстоювання, фільтрування;
- очищення води від домішок – випаровування.

Спостереження:

- спостереження за калюжами, утворенням льоду, появою першого снігу;
- спостереження за дощем в різний час року, за станом неба під час дощу і виявлення причини сили дощу;
- спостереження за випаровуванням води з поверхні асфальту, випаровуванням роси з рослин;
- спостереження за веселкою, за туманом;
- спостереження за утворенням першого тонкого льоду на калюжах під час перших осінніх заморозків, появою інею;
- спостереження за таненням бурульок, зміною заметів, залежність від пори року, зміни температури;
- спостереження за зміною снігового покриву, його структури, властивостей, кольору при підвищенні, зниженні температури повітря;
- снігопад при різній температурі повітря (в морозну погоду, відлига), розглядання сніжинок.

Бесіди-роздуми:

- «Вода – великий розчинник»
- «Скільки важить вода?»
- «Навіщо деревах сніг? »
- «Навіщо людині вода?»
- «Вода в природі»
- «Один день без води»
- «Помічниця – вода»
- «Чому кажуть «Як з гуся вода»

Екскурсії:

- на кухню
- до пральні

Практичні роботи:

- Догляд за тілом, зубами, волоссям
- Прання та прасування одягу
- Вологе та генеральне прибирання у класі, спальній кімнаті
- Приготування не складних блюд, заварювання чаю
- Чищення посуду
- Фіксація показників лічильника води та розрахунок за використану воду

Робота з батьками

Бесіди:

- «Як організувати досліди з водою»
- «Через досліди до знань»

Консультації:

- «Гра або експериментування»
- «Організація дитячого експериментування в домашніх умовах»
- «Лабораторія на кухні»
- «Сумісні домашні справи з водою»

Пам'ятка «Як організувати в домашніх умовах міні-лабораторію?»

Домашнє завдання на зимові канікули: провести дослід з вирощування кристалів солі; написати секретний лист невидимим чорнилом (з фіксацією результатів).

ЕКОЛОГІЧНИЙ ПРОЕКТ З ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ (РУЧНА ПРАЦЯ) **«БЕРЕЖИ ДОВКІЛЛЯ»**

Діти, які навчилися своїми руками робити художні корисні речі для інших і для себе, ставши дорослими, не будуть почуватися чужими щодо світу та життя. Вони зможуть художньо вдосконалити своє буття, своє життя у соціумі, збагатити його

Г. Гаук

Координатори проекту:

М.В. Лопатіна, вчитель трудового навчання

К.І. Юденкова, педагог-організатор

Учасники проекту:

Вчителі трудового навчання – Лопатіна М.В., Терещенко В.В., Дорошенко Н.М., Проценко О.С., Скакодуб Т.С.

Педагог-організатор;

Учні 5-8 класів;

Вихователі;

Батьки

Тип проекту:

Практико зорієнтований

Зміст

1. Характеристика
2. Актуальність
3. Мета і задачі
4. Очікувані результати
5. Учасники проекту
6. Етапи реалізації
7. Передбачуваний результат

1. Характеристика проекту

Програма проекту передбачає залучення учнів до збору та переробки вторинної сировини побутового характеру (кришечки від ПЕТ пляшок), проведення виховних годин, бесід з учнями та їх батьками на тему: «Екологія планети Земля», організацію та проведення екологічних рейдів (збір матеріалу) на території навчально-реабілітаційного центру, організацію конкурсів кращих ескізів виставки готових робіт (виробів).

По тривалості: короткостроковий (2 тижні).

По формі проекту: в рамках урочної та позаурочної діяльності.

Тип проекту: практично-орієнтований.

2. Актуальність

Природа – джерело життєдіяльності людини, розумний і добрий вчитель, дбайливий лікар, цікавий співрозмовник. Однак упродовж тривалого часу відбувається руйнація життєтворчих основ, що загрожує знищенням не лише людини, а й всього живого на землі. А для того, щоб цього не сталося, треба виховувати екологічну культуру і відповідальність ще з дитинства, оскільки в цей час отримані знання можуть надалі перетворитися в міцні переконання.

Заняття ручною працею безпосередньо впливають на психофізичний, інтелектуальний та особистісний розвиток дитини. Підкреслюючи роль ручної праці у процесі розвитку дитини В. Сухомлинський зазначав: «Витоки творчих здібностей і дарувань дітей – на кінчиках їх пальців. Від пальців, образно кажучи, йдуть ніби тоненькі струмочки, які живлять джерела творчої думки. Чим більше впевненості та винахідливості в рухах дитячої руки, тим тонше взаємодія із знаряддям праці,

чим складніші рухи, необхідні для цієї взаємодії, тим глибше входить взаємодія руки з природою, із суспільною працею у духовне життя дитини. Іншими словами: чим більше майстерності у дитячій руці, тим розумніша дитина».

3. Мета та задачі проекту.

- залучати учнів до збору та переробки вторинної сировини побутового характеру (кришечки від ПЕТ пляшок);
- виховання екологічної культури учнів та їх батьків;
- оволодіння практичними способами організації трудової діяльності і правилами техніки безпеки під час роботи з різними інструментами та матеріалами;
- розвиток образного, просторового уявлення, сенсорики та дрібної моторики рук;
- здобуття певних загально трудових знань, умінь та навичок на основі включення у різноманітні види діяльності;
- виховання працелюбності і культури праці, відповідальність за її результати;
- розвиток комунікативних і організаторських умінь у процесі різних видів діяльності, виховання поважного ставлення до людей та природи;
- розвиток творчої активності, естетичного смаку і почуття прекрасного.

4. Очікуваний результат.

Реалізація проекту дозволить:

- становлення стійкого інтересу до екологічної проблеми довкілля;
- формування стійких мотиваційних установок і застосування набутих знань стосовно чистоти довкілля;
- формування свідомості дбайливого споживання ресурсів (довготривале застосування тари, повторне використання, роздільний збір сміття);
- розвиток та удосконалення трудових вмінь та навичок.

5. Учасники проекту.

- Вчителі трудового навчання;
- Педагог-організатор;
- Вихователі та учні навчально-реабілітаційного центру «Шанс»;
- Батьки

6. Етапи реалізації проекту.

*Очистимо Землю від бруду і скверни.
Посіємо скрізь доброти й квітів зерна!
Хай буде планета красива й зелена.
Для щастя, добра і для тебе й для мене!*

Шляхи реалізації проекту:

- проведення бесід з учнями та їх батьками на екологічні теми;
- проведення флешмобу «Дбати про довкілля легко!»;
- виготовлення виробів із вторинної сировини.

I. Підготовчий етап

З педагогічним колективом: визначення цілей і завдань проектної діяльності, розробка маршруту реалізації проекту, з обговоренням представлених пропозицій і думок.

З вихованцями: знайомство з напрямками діяльності з реалізації проекту «Бережи довкілля», бесіда «Чисте довкілля – здорова нація», бесіда «Друге життя пластику»

З батьками: знайомство з цілями, завданнями та напрямками реалізації проекту, індивідуальні бесіди з питання «Утилізація сміття».

II. Основний етап

1. Залучення вихователів, учнів та їх батьків до участі у проекті: збір матеріалу для виготовлення виробів з вторинної сировини (кришечки від ПЕТ пляшок);

2. Проведення педагогом-організатором флешмоба «Дбати про довкілля легко!» на території начально-реабілітаційного центру «Шанс»;
3. Організація та проведення конкурсу на кращий ескізу майбутніх виробів з пластикових кришечок;
4. Показ відеоматеріалів та проведення майстер-класу з виготовлення поробок з кришечок;
5. Підбір і сортування зібраного матеріалу, повторення правил з техніки безпеки під час ручної праці;
6. Виготовлення та оздоблення виробів з пластикових кришечок.

III. Завершальний етап.

- обмін досвідом роботи учасників проекту;
- підведення підсумків роботи над проектом;
- визначення перспектив;
- оформлення виставки готових робіт.

7. Передбачуваний результат

Ручна праця – це творча робота з різними матеріалами, у процесі якої створюється виріб. Вона готує руки до письма і, що дуже важливо, підвищує працездатність кори головного мозку, стимулює розвиток уваги, уяви, фантазії.

Реалізація проекту «Бережи довкілля» сприяла вихованню творчої, гуманної, інтелектуально розвиненої, самостійної і внутрішньо вільної особистості, яка здатна цінувати свою працю і працю інших людей.

ПРОЕКТ «ШЛЯХ У МАЙБУТНЄ»

«У тому, що стосується майбутнього, я повторюю одне: за що б ви не взяли, головне — будьте віддані своїй справі до кінця. Не обов'язково досягати якогось зоряного успіху, але бути чесним перед самим собою в обраній професії — обов'язково»

Де Ніро Р.

Якщо Ви по-справжньому вірите в те, що робите, не дозволяйте ніяким обставинам стримувати Вас. Кращі в світі досягнення стали можливими не «ЗАВДЯКИ», а «ВСУПЕРЕЧ».

Головне – робити свою справу.

Дейл Карнегі

Координатори проекту:

Єфремова Ю.Л., практичний психолог

Діденко В.А., практичний психолог

Зацепіна О.А., соціальний педагог

Учасники проекту:

- Психологи;

- Соціальний педагог;

- Учні закладу 9-10 класів.

Тип проекту: практико зорієнтований

За змістом: надпредметний

За характером контактів: зовнішній

За кількістю учасників: груповий

Тривалість: 20.02.2018 – 20.04.2018

Актуальність проекту

Сучасне європейське суспільство пред'являє до випускника все більш високі вимоги. Він повинен бути ініціативною, креативною, конкурентоздатною особистістю, яка готова до самостійного вибору власного шляху та компетентна в усіх сферах діяльності, щоб вміти розв'язувати життєві завдання, які ставить перед ним інформаційне суспільство. Тому сьогодні гостро стоїть проблема підготовки до життя і праці учнів з інтелектуальними порушеннями. Вибір професії для таких учнів, як і для інших дітей з особливими потребами, звужується до працевлаштування за обмеженою кількістю доступних їм спеціальностей.

Тому головним напрямком профорієнтаційної роботи навчально-реабілітаційного центру «ШАНС» є залучення учнів у процес праці, який задовольняв би їх самих і роботодавців, виховання інтересу до праці, враховуючи їх потенційні здібності для забезпечення реальної можливості їх працевлаштування

Потрібно організувати профорієнтаційну роботу так, щоб учні були компетентними і конкурентоспроможними в трудовій діяльності, змогли опанувати професію і згодом вести самостійне життя. Для вирішення цього завдання творчою групою закладу НРЦ «ШАНС» був розроблений і реалізований проект «Шлях в майбутнє». Наше завдання – не визначити, ким бути випускнику в майбутньому, а лише підвести до зваженого самостійного вибору професійної діяльності, сформувати у випускників психологічну готовність до професійного самовизначення.

Мета та задачі проекту

- Створити умови для формування професійного самовизначення випускників НРЦ.
- Актуалізувати процеси особистісного і професійного самовизначення з урахуванням індивідуальних і особистісних особливостей, інтересів, здібностей учнів.
- Підібрати методи і прийоми, що сприяють формуванню свідомого ставлення учнів з інтелектуальними порушеннями до вибору професії.
- Ознайомити учнів з вимогами до професійної діяльності в різних сферах.
- Формувати професійні інтереси.
- Надання достатньої інформації про професії та шляхи їх здобуття.
- Сформувати впевненість учнів в соціальній значущості праці, тобто сформоване ставлення до неї як до життєвої цінності.

Очікуваний результат

Реалізація проекту надасть випускникам НРЦ «ШАНС»

- Знання своїх нахилів, здібностей, індивідуальних якостей.
- Прояв вольових зусиль в досягненні поставлених професійно-орієнтованих цілей.
- Проявити свій творчий потенціал, комунікативність і самостійність в досягненні високих результатів в професійно значущих навчальних дисциплін.
- Знання різноманіття світу праці та професій; необхідності професійного вибору у відповідності зі своїми бажаннями, здібностями.
- Знання предметної сторони професійної діяльності; загальних і спеціальних професійно важливих якостей.
- Позитивне ставлення до продовження навчання відповідно до обраної професії.
- Усвідомлена мотивація на навчання як умова для досягнення поставленої мети вибору бажаної професійної діяльності.
- Усвідомлення необхідності вибору професії на основі співвіднесення своїх професійних намірів з особистісними здібностями і можливостями.
- Адекватне ставлення до себе як суб'єкта вибору професії, самостійність і активність при здійсненні вибору.

Етапи реалізації проекту

1. Етап – Підготовчий.

- Експерсії на підприємства та організації міста Дніпро.
- Знайомство з професіями підприємств.
- Вивчення вимог до вступу на підприємства.
- Вивчення готовності до професійного самовизначення.

2. Етап – Основний.

- Професіографічні зустрічі зі спеціалістами різних галузей спрямовані на формування позитивних установок на сприйняття професіографічного матеріалу з метою його аналізу та узагальнення.
- Тематичні, літературно-художні вечори, усні журнали мають пізнавальне і виховне значення, розвивають професійні інтереси учнів і відіграють активізуючу роль.

- Конкурси "Кращий у професії," змагання використовуються і на уроках і при організації позакласної роботи. Їх метою є виявлення учнів, які мають нахили та здібності до певної професії.
- Перегляд і обговорення художніх фільмів, телепередач профорієнтаційного змісту.

- Психологічні заняття з елементами тренінгу «Мій вибір».
- Круглий стіл «Всі професії важливі».
- Міні тренінг «Розвиток вольових якостей».
- Рольова гра «У світі професій».

- Перегляд документальних фільмів.
- Літературно-художні вечори на тему «Професії».
- Перегляд відеосюжетів «Як влаштуватись на роботу».
- Мастер-клас від спеціалістів різних професій – «Ярмарка професій».
- Театральна постановка «Казка професій».
- Психологічний тренінг «Як стати впевненим у собі і своїх можливостях».
- Урок-практикум «Мій вибір».

3. Етап – Узагальнюючий:

- Випуск газети за підсумками проекту.
- Створення відеоролика «Шлях, що я обираю».
- Аналіз і обробка матеріалів екскурсій (ведення зошитів з профорієнтації).
- Підготовка звіту за підсумками проекту.
- Створення фото-стенду з профорієнтаційної роботи.

Результативність

Основні напрями профорієнтаційної роботи – допомогли сформувати у старшокласників ефективне рішення, яке б вплинуло на вибір професії та віддзеркалює як індивідуальні, так і суспільні потреби. Після проведеної профорієнтаційної роботи зросла свідомість вибору професії учнями.

Використання інтерактивних технологій проекту підвищило рівень пізнавальної мотивації учнів на уроках професійно-трудової підготовки.

Активізувались процеси особистісного і професійного самовизначення з урахуванням індивідуальних і особистісних особливостей, інтересів, здібностей учнів.

Діти ознайомились з вимогами до професійної діяльності в різних сферах. Сформувалась впевненість учнів у соціальній значущості праці, тобто сформоване ставлення до неї як до життєвої цінності. Окреслились знання своїх нахилів, здібностей, індивідуальних якостей.

Учні навчилися проявляти свій творчий потенціал, комунікативність і самостійність в досягненні високих результатів у професійно значущих навчальних дисциплін.

Отримали знання різноманіття світу праці та професій; змінилось усвідомлення необхідності професійного вибору у відповідності зі своїми бажаннями, здібностями, знання предметної сторони професійної діяльності загальних і спеціальних професійно важливих якостей.

Усвідомили необхідність вибору професії на основі співвіднесення своїх професійних намірів з особистісними здібностями і можливостями.

ПРОЕКТ «РОЗВ'ЯЗАННЯ ЗАДАЧ ПРЕДМЕТНО-ПРАКТИЧНОГО ЗМІСТУ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ – ШЛЯХ ДО УСПІШНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ВИХОВАНЦІВ»

Координатор проекту:

Вчитель математики Біневич І.В.

Характеристика проекту:

Склад учасників – колективний;
Цільова установка – пізнавальний;
Термін реалізації – довготривалий;
Творчий проект.

Актуальність проекту:

Оволодіння елементарною економічною грамотністю – один із напрямів забезпечення соціальної адаптації вихованців та їх інтеграції в суспільство.

У навчально-реабілітаційному центрі навчання вимагає не тільки спрямованої діяльності, але не менш важливою є роль розвитку комунікативних умінь, навичок взаємодії з однолітками і дорослими, вироблення адекватних уявлень з повсякденної дійсності, формування умінь робити економічний вибір, приймати самостійні рішення в особистому житті, думати як господар чи господиня. Якщо раніше економічні проблеми штучно відсувалися від вихованців, то сьогодні життя наполегливо вимагає підготувати дітей з інтелектуальними порушеннями до життя в нових економічних умовах.

Предметно практичні задачі:

- ✓ формування економічних понять;
- ✓ успішна адаптація в побуті;
- ✓ розкриття економічної суті питань побуту;
- ✓ зміцнення зв'язку навчання з життям, з практикою. А цей зв'язок здійснюється через зміст задач, які несуть інформацію про працю, про професії, про спорт, про історію, про економіку та інше.

Мета проекту:

Сформувати елементарні економічні уявлення у вихованців.

ПЛАН РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОЕКТУ

ПЕРШИЙ ЕТАП – ПІДГОТОВЧИЙ

- ✓ постановка проблеми, визначення мети і завдань послідовної роботи;
- ✓ збір інформації для реалізації проекту;
- ✓ визначення рівня знань і уявлень по даному напрямку;
- ✓ добір методичної літератури та інформаційного матеріалу;
- ✓ робота з методичним матеріалом та літературою з даної теми.

ДРУГИЙ ЕТАП – РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОЕКТУ

Для активізації вихованців і підтримки інтересу до досліджуваного матеріалу застосовуються активні методи вивчення:

- ✓ бесіда: «Економіка – це?», «Я – споживач»;
- ✓ виготовлення словника: «Економічні терміни»;
- ✓ практикум: «Паспорт домашнього господарства»;
- ✓ дидактичні ігри: «Святковий стіл», «Потреби», «Що купувати, а що ні», «Супермаркет», «Товарний потяг», «Товари – послуги», «Прийом гостей»;
- ✓ урок-змагання: «Чи знаєш ти вартість?»;
- ✓ цікаві завдання (ребуси; кросворди, задачі).

ТРЕТІЙ ЕТАП – ЗАКЛЮЧНИЙ

- ✓ реалізація плану дій, спрямованих на вирішення проблеми;
- ✓ здійснення заходів, визначених на попередньому етапі;
- ✓ визначення рівня знань і практичних умінь вихованців про класифікацію та види товарів;

ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ

Розв'язання задач з економічним змістом допоможе виховувати почуття патріотизму, розвивати здатність аналізувати ситуацію в реальному житті і приймати самостійні рішення.

Систематичне розв'язання економічних завдань на уроках математики сприятиме подоланню розриву між потребами життя і педагогічним процесом.

Вихованці на кожному кроці зустрічаються з економічною термінологією. Розкрити для вихованців змістову сторону економічних понять і відпрацювати обчислювальні навички.

Використання задач практичного змісту на уроках математики сприяє:

- ✓ формуванню розумових здібностей дітей з особливими освітніми потребами;
- ✓ прищепленню навичок прийняття самостійних рішень у різних життєвих ситуаціях;
- ✓ розвитку здатностей до діяльності у сфері економіки.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ЗАДАЧ ЗА ТЕМАМИ:

Особиста гігієна

Мета: Повторення і закріплення обчислювальних навичок, необхідних для придбання та використання засобів особистої гігієни.

1. Для господарських потреб і особистої гігієни господиня купила: 2 шматки господарського мила по 5 грн 20 к, зубну пасту за 34 грн, пачку прального порошку за 18 грн, 3 шматки туалетного мила по 9 грн 50 к, 2 флакона шампуню по 50 грн 70 к. Скільки заплатила господиня за покупку предметів особистої гігієни? Скільки заплатила господиня за покупку господарських товарів? Скільки всього грошей витратила господиня?

2. У парфумерному відділі купили: гель для душу за 65 грн 30 к., і шампунь за 68 грн 15 к. Скільки решти повинен дати продавець, якщо у вас купюра в 500 грн? 200 грн?

3. У сім'ї 4 особи. Для кожного члена сім'ї купили: зубну щітку за ціною 45 грн, рушник для обличчя за ціною 37 грн, банний рушник за ціною 75 грн 60 к. Скільки коштувала вся покупка?

4. Для догляду за новонародженим купили 10 пелюшок за ціною 115 грн, упаковку підгузків за 376 грн. Скільки коштувала вся покупка?

5. Для прання в пральній машині-автоматі в магазині продають пральний порошок одного найменування в різній упаковці. Упаковка вагою 5 кг коштує 260 грн, а упаковка вагою 500 г коштує 32 грн. Яку упаковку вигідніше купити?

6. У сім'ї 3 особи. Для кожного члена сім'ї купили: зубну щітку за ціною 45 грн. Скільки коштувала вся покупка?

7. Для прання в пральній машині-автоматі на 5 кг білизни потрібно 3 столових ложки прального порошку. В 1 ст. ложці 25 г порошку. У пачці 450 г. На скільки разів прання вистачить пачки порошку?

8. Дівчина купила крем за ціною 40 грн 80 к і подала в касу 100 грн. Скільки здачі отримала дівчина?

9. Клієнтка скористалася такими послугами манікюрного кабінету: зняття лаку – 40 грн, полірування нігтів – 35 грн, манікюр – 50 грн, покриття лаком – 60 грн. Скільки здачі отримала клієнтка з 500 грн?

10. Клієнтка скористалася такими послугами перукарні: модельна стрижка – 150 грн., укладка феном – 60 грн і підстригла двох дітей – дитяча стрижка коштує 55 грн. Скільки коштувало відвідування перукарні клієнтці з двома дітьми?

11. Чоловіча модельна стрижка коштує 120 грн, проста на 35 грн дешевше. Скільки коштує проста стрижка?

12. Чоловік стрижеється 2 рази в місяць. І завжди робить модельну стрижку за 120 грн. Скільки грошей витрачає чоловік на послуги перукарні за місяць?

13. Постільна білизна треба міняти кожні десять днів. Білизна поміняли 31 серпня. Визначте дату наступної зміни постільної білизни?

14. Вартість однієї години в сауні 250 грн за 1 людину. Скільки грошей заплатить компанія з 3 чоловік за 2 години?

15. При фарбуванні короткого волосся фарбу треба тримати 30 хвилин, а довгих – 45 хвилин. В який час треба змити фарбу, якщо фарбу нанесли в 9 год 30 хв на коротке волосся? На довгі?

Служба побуту

Мета: Повторення і закріплення математичних знань, які дадуть можливість, користуватися послугами різних житлово-побутових служб.

1. Ремонтна фірма виробляє забарвлення вікон, дверей і радіаторів. Фарбування 1 шт. коштує 150 грн. В квартирі 6 дверей, 3 вікна і 3 радіатора. Скільки грошей треба заплатити за послуги фірми?

2. Фірма приймає замовлення на виготовлення корпусних меблів. Термін виконання замовлення 10 днів. Клієнт оформив замовлення 5 грудня 2018 року. Якого числа клієнт отримав меблі?

3. Виклик телевізійного майстра додому коштувати 200 грн. Ремонт телевізора був оцінений майстром на суму 950 грн. Скільки всього грошей заплатив клієнт майстру?

4. Виготовлення одного ключа до звичайного замку коштує 43 грн. А до складного замку 85 грн. Клієнтові потрібно зробити по 3 ключа до кожного замку. Скільки грошей має заплатити клієнт за виготовлення ключів?

Торгівля

Мета: Повторення і закріплення математичних знань, які дадуть можливість робити покупки, вступати в соціальні взаємодії, вміти вести господарство, робити вибір і бачити вигоду, обґрунтовувати вибір.

1. Товар коштує 5725 грн. Знижка на товар 15%. Скільки гривень складає знижка? Скільки грошей треба заплатити?

2. М'які меблі коштують 7 355 грн і продається в кредит – 10%. Перший внесок становить 15% від вартості меблів. Розстрочка – 5 місяців. Скільки грошей треба виплачувати щомісяця?

3. Батон нарізний вагою 0,4 кг коштує 7 грн 50 к, А чорний «Бородинський» вагою 0,5 кг – 8 грн 50 к. Який хліб дешевше і на скільки?

4. Куплене в магазині взуття в разі виявлення будь-якого дефекту можна повернути протягом 30 днів з дня продажу. Визначте термін закінчення гарантії, якщо взуття куплене 7 серпня 2018 р.

5. Ковбасна нарізка у вакуумній упаковці після розтину зберігається в холодильнику не більше 7 днів. Визначте термін закінчення придатності нарізки, якщо її відкрили 29 жовтня?

6. Туфлі коштували 370 грн. При розпродажу зробили знижку 5%. Скільки стали коштувати туфлі?

7. Сувенір коштує 36 грн. У класі 5 дівчаток і 6 хлопчиків. Скільки будуть коштувати сувеніри для дівчаток до 8 березня? Скільки грошей має внести кожен хлопчик на цю покупку?

8. Дата виготовлення продукту 15.12.2018 г. Термін зберігання 7 днів. Якого числа закінчиться термін зберігання?

9. 1 кг сиру коштує 235 грн. Скільки коштує 100 г сиру?

10. Мішок картоплі вагою 50 кг на ринку коштує 320 грн, а ціна 1 кг картоплі в магазині 15 грн. Де дешевше коштує картопля і наскільки?

11. Покупець прийшов в магазин, маючи 10000 грн. Він купив ноутбук за ціною 7899 грн. Скільки грошей залишилося?

12. У разі виявлення будь-якого дефекту взуття можна повернути в магазин протягом 1 місяця з дня покупки. Чи можна 23 січня повернути взуття, куплену 15 грудня?

13. Для походу старшокласники закупили 12 пляшок води за ціною 9 грн 75 к, 1 кг ковбаси за ціною 175 грн, 1 кг сиру за ціною 189 грн, 8 батонів білого хліба за ціною 7 грн 50 к, 24 тістечка за

ціною 6 грн 30 к, 2 кг цукерок за ціною 156 грн. Скільки грошей має внести кожен, якщо всього було 25 осіб?

14. Постійний покупець фірмового магазину має дисконтну карту, що дає право на 5% знижку. Він взяв нарізний батон вартістю 10 грн, печінку яловичу на суму 57 грн 40 к, пудинг шоколадний вартістю 22 грн і скумбрію Х / К на суму 32 грн. На скільки дорожче коштує весь товар без знижки? Скільки грошей заплатити покупець в касу?

15. Вартість товару 17050 грн. Перед святом на цей товар зробили 20% знижку. На скільки подешевшав товар?

Транспорт

Мета: Повторення і закріплення обчислювальних навичок, необхідних для вміння дотримуватися правил користування різними видами транспорту.

1. Проїзд 1 людини в автобусі коштує 7 грн. Скільки заплатять за проїзд 5 осіб, 10 осіб, 12 осіб?

2. Електричка відправляється в 10 год. 10 хв. і прибуде на потрібну станцію об 11 год. 5 хв. Скільки часу електричка буде в дорозі?

3. Пасажиру треба проїхати на поїзді далекого прямування 3 діб. Він проїхав 23 години. Скільки часу залишилося їхати пасажиру?

4. Учень вийшов з дому в 7 год. 45 хв. І був у школі о 8 год. 10 хв. Скільки часу зайняв шлях від будинку до школи? Розрахуйте кожен час свого виходу з дому до школи.

5. Учень їде до школи на автобусі. Скільки грошей він витратить на дорогу в день, якщо вартість однієї поїздки 6 грн.? За 7 днів, за місяць?

Житло

Мета: Повторення і закріплення математичних знань, які дадуть можливість дбайливо ставитися до власності, користуватися послуги і різних житлово-побутових служб.

1. Оплата за газ на місяць за одну людину 218 грн 04 к. Чому дорівнює оплата за рік? Скільки заплатити сім'я з 3-х чоловік в місяць? За рік?

2. За 1 місяць сім'я платить: за квартиру 1600 грн 70 к, за телефон 176 грн, за електроенергію приблизно 200 грн 50 к. Чому дорівнює загальна сума витрат сім'ї на оплату комунальних послуг?

3. Довжина кімнати 5 м, ширина 3 м. Необхідно відремонтувати стелю. Витрата фарби на 1 м – 300 г. Стелю фарбують двічі. Скільки всього фарби необхідно для ремонту стелі? Скільки банок фарби потрібно купити, якщо в банці 5 кг?

4. На кухні вирішили змінити лінолеум. Довжина кухні – 2 м 90 см, ширина – 2 м 30 см. Скільки треба купити погонних метрів лінолеуму при ширині 2 м? Скільки буде коштувати покупка, якщо 1 погонний метр коштує 270 грн?

5. При ремонті двокімнатної квартири вирішили змінити шпалери. Довжина першої кімнати 5 м, ширина – 4 м, довжина другої – 3 м 50 см, ширина 3 м. Висота стель 2 м 50 см. Скільки рулонів шпалер треба купити на дві кімнати, якщо в одному рулоні 10 м шпалер при ширині 51 см? Скільки грошей заплатити сім'я, якщо 1 рулон коштує 87 грн?

6. Вартість одного кВт / год. 1 грн 25к. За місяць було витрачено 125 кВт / год. електроенергії. Скільки грошей треба заплатити за електроенергію за цей місяць?

7. У комунальній квартирі проживають 5 осіб. За місяць було витрачено 125 кВт / год. електроенергії. Вартість 1 кВт / год. – 1 грн 25 к. Скільки грошей має внести за оплату електроенергії кожен мешканець квартири?

Бюджет

Мета: Повторення і закріплення, математичні знання, які дадуть можливість навчитися планувати бюджет, розпоряджатися грошми і вміти їх розподіляти, вести господарство, вступати в соціальні взаємодії, мати поняття про чесність і справедливість.

1. Чистка брюк в хімчистці коштує 120 грн, чистка светру 140 грн. Скільки грошей ми економимо, якщо ці речі можна випрати і попросувати вдома?

2. Прожитковий мінімум на одну особу становить приблизно 1 700 грн в місяць. Витрати на харчування на одну людину рівні приблизно 30% від суми прожиткового мінімуму. У сім'ї 4 особи. Чому дорівнюватимуть витрати на харчування для цієї сім'ї?

3. Клієнт банку оформив вклад строком на 3 місяця, за яким банк виплачує 6% річних, і вніс 20 000 грн. Скільки грошей отримає вкладник через 3 місяці?

4. Сім'я з 4 чоловік: мама, тато і двоє дітей шкільного віку. Раз на місяць вся сім'я обов'язково відвідує музеї. Орієнтовна вартість квитка 130 грн., А дитячого в 2 рази менше. Скільки грошей треба виділити з сімейного бюджету на місяць на відвідування музеїв?

5. У місяць на одну людину приблизно витрачається 1500 грн на харчування. У сім'ї 5 чоловік. Скільки потрібно грошей із сімейного бюджету на харчування на рік?

6. Зарплата – 7 500 грн. Прибутковий податок – 13% Скільки грошей відраховують в прибутковий податок?

7. У сім'ї 4 особи. Папа отримує 10 000 грн в місяць, мама – 7 400 грн, бабусина пенсія – 6 300 грн. Чому дорівнює місячний дохід в бюджеті сім'ї?

8. На туристичні путівки в Болгарію на два тижні на кожного члена сім'ї буде потрібно приблизно 9000 грн. У сім'ї 3 людини. Скільки грошей треба родині на відпочинок?

9. Сім'я мріє купити комп'ютер вартістю 26 000 грн. Скільки грошей треба відкласти щомісяця сім'ї, щоб купити комп'ютер в кінці року?

ПРАКТИКО-ЗОРІЄНТОВАНИЙ ПРОЕКТЗ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ НА ТЕМУ «КУЛЬТУРА ПОВЕДІНКИ»

КООРДИНАТОРИ ПРОЕКТУ:

Вихователь Шпилєва Ю. І.

УЧАСНИКИ ПРОЕКТУ:

- ✓ **Учні старших класів.**
- ✓ **Вихователі.**
- ✓ **Батьки.**

Характеристика проекту:

- ✓ *За тривалістю:* довготривалий.
- ✓ *За характером контактів:* в рамках закладу.
- ✓ *За кількістю учасників:* фронтальний.
- ✓ *За формою:* ігровий.

ТИП ПРОЕКТУ:

- ✓ **Практично-орієнтований.**

Актуальність проекту:

Важливим завданням підростаючого покоління завжди було освоєння виховання морально-етичних норм. Знання правил поведінки, етики дозволяє учням без проблем вирішувати конфліктні ситуації, навчитися комунікативним взаєминам серед своїх однолітків. Ввічливість, дружність, взаємодопомога, взаємоповага – це і є одні з основних правил культурної людини. Кожна людина повинна знати правила поведінки в громадських місцях: в школі на уроці і наперерві, в транспорті, в театрі, за обіднім столом. Знати правила поведінки, вживати у своїй мові «чарівні слова», які додають чарівності кожній людині, яка їх вживає. Стати гарною культурною людиною не так вже і важко, треба лиш завжди тримати в порядку робоче місце. Бути чемним та відкритим. Культури поведінки людина вчиться протягом усього життя.

Випускаючи учнів у самостійне життя, ми маємо бути впевнені у тому, що діти зможуть вирішувати конфліктні ситуації конструктивним шляхом, вони зможуть інтегруватися у суспільство, проявлятимуть толерантне ставлення до слабших та людей похилого віку. Саме тому перед педагогами у спільній діяльності з батьками та вихователями закладу стоїть завдання – виховувати основні морально-етичні якості учнів, починаючи з молодшого шкільного віку. В цьому і полягає актуальність проекту.

Мета проекту:

- вчити дітей основам культурної поведінки;
- закріпити навички культурної поведінки вдома, в школі, в громадських місцях;
- виховувати доброзичливе ставлення до оточуючих, самостійність, чуйність, турботливість.

Задачі проекту:

- формувати навички культури поведінки; взаємодії у сім'ї, колективі, суспільстві через активне спілкування із соціальним оточенням; практичних умінь і навичок поведінки у природі і соціальному середовищі;
- сприяти засвоєнню учнями правил поведінки, доброзичливого ставлення до оточуючих людей;
- заохочувати учнів використовувати правила етикету у повсякденному житті, допомагати дорослим;
- розвивати комунікативні здібності;
- виховувати культуру поведінки вдома, в гостях, на вулиці;
- виховувати повагу до праці дорослих, бережливе ставлення до її результатів;
- поповнити запас важливих слів;
- створити атмосферу прийняття й взаєморозуміння в дитячому колективі.

План реалізації проекту:

Підготовчий етап (1 тиждень)

3 педагогічним колективом: ознайомлення із завданнями проекту; психолого-педагогічна діагностика учнівського колективу (виявлення здібностей, інтересів, ціннісних орієнтацій); вивчення соціального статусу сімей учнів, соціального оточення.

3 вихованцями: ознайомлення з етапами проекту, бесіда «Поведінка у школі», перегляд мультимедійного фільму «Про Петрика П'яточкіна», дидактична гра «Що зробив би Петрик».

3 батьками: ознайомити з метою проекту та методами реалізації, бесіда про культуру поведінки дорослих та дітей. Анкетування «Я люблю свою дитину».

Основний етап «Лицарі культурних вчинків» (2 тижні)

3 педагогічним колективом: добір дитячої літератури, відеоматеріалу і наочних посібників. Розробка анкети «Як поводить себе моя дитина у громадських місцях?»

3 вихованцями: читання оповідання В. Сухомлинського «Пробачте, діти, я запізнився», інсценування мініатюри «Ввічливі слова», дидактична гра «Запрошення в гості», гра «Подаруй квітку», конкурс малюнків «Намалюй свого друга», вікторина «Найвихованіший», ситуативні задачі, гра «Хто більше назве чарівних слів», анкетування «Хто твій друг?»

3 батьками: індивідуальні бесіди «Родинне свято», «Правила поведінки», «Слова ввічливості в спілкуванні з дитиною», анкетування «Як поводить себе моя дитина у громадських місцях?»

Підсумковий етап «Культура поведінки» (1 тиждень)

3 педагогічним колективом: обмін досвідом роботи учасників проекту, підбиття підсумків роботи над проектом, визначення перспектив.

3 вихованцями: виявлення та визначення рівня знань учнями правил поведінки. Проаналізувати рівень культурності учнів.

3 батьками: обговорення анкетування; вираження подяки батькам, які зробили великий внесок у реалізацію проекту.

Очікувані результати:

- взаємодія із соціумом (відвідування музеїв, виставок, кінотеатрів, театрів);
- залучення учнів до елементарних загальноприйнятих норм і правил взаємин з однолітками і дорослими (у тому числі моральним);
- вдосконалення вчинків, звичок, умінь належно поводитись у соціальному оточенні;

- збагачення і розширення словникового запасу, розширення світогляду;
- розвиток діалогічного та монологічного мовлення;
- прояв умінь налагоджувати і регулювати контакти у спільній грі: домовлятися, миритися, переконувати, діяти;
- створення сприятливого емоційного і соціально-психологічного клімату для повноцінного розвитку дитини з особливими потребами;
- залучення батьків до спільної активної діяльності з дітьми;
- згуртованість дитячого колективу;
- узагальнення та поширення результатів роботи серед педагогічних працівників закладу.

Конспект виховного заходу «Я вірю в силу доброти».

Мета: повторити і закріпити знання про правила ввічливості; розвивати використання правил ввічливої поведінки у повсякденному житті; виховувати культуру поведінки.

Хід заходу

I. Вступна частина

Ведуча. Кожна дитина повинна бути вихованою, чемною, знати хороші манери і володіти ними. Дитина, яка виконує правила культури поведінки, завжди має багато друзів, у неї цікаве і захоплююче життя.

Сьогодні ми з вами проведемо турнір «**Я вірю в силу доброти**». Вам потрібно розділитися на дві команди та придумати своїй команді назву.

(Оголошення назв команд)

II. Основна частина

Конкурс «Я вмію дружити»

Ведуча. Давайте пригадаємо прислів'я і приказки про дружбу. Я буду читати прислів'я, а вам потрібно його закінчити.

1. Деревце міцне корінням, а людина – *(друзями)*.
2. Друга шукай, а знайдеш – *(тримай)*.
3. Друзі пізнаються в *(біді)*.
4. Людина без друзів, що дерево без *(коріння)*.
5. Дружба – найбільший *(скарб)*.
6. Не той друг, хто медом маже, а той, хто правду *(каже)*.
7. Дружба та братство – дорожче *(багатства)*.
8. З добрим дружись, а лихих – *(стережись)*.
9. З ким поведешся, від того й *(наберешся)*.
10. Дружба родиться в труді, а гартується в *(біді)*.

Ведуча. Виховану людину завжди поважають та цінують. Найцінніший скарб людини – це її добре та чуйне серце. Лише добра людина привертає до себе все хороше та позитивне. Пропоную до вашої уваги маленьку інсценівку «**Ввічливий хлопчик**». Зараз ми перевіримо наскільки ви чемні та виховані.

Повернувся зі школи Сергійко і вирішив бути ввічливим хлопчиком, а то йому набридло, що всі його не люблять, називають некультурним і грубим.

Вийшов він із під'їзду та й думає:

– От сидить бабуся Надія якщо в неї впаде ціпок, я їй його підніму, і вона мене похвалить. Тоді всі будуть знати, який я хороший.

Сидить Сергійко 10 хвилин, сидить 30 хвилин, а ціпок не падає. Знову він думає:

– То я так можу годину, навіть цілий день просидіти, а ціпок не впаде, і я нічого не зроблю.

Подумав так хлопчик і підвіся, щоб іти вже знову бешкетувати, аж раптом бачить іде тітка Віра із важкими сумками. Він одразу кинувся до неї:

– Доброго дня, тітко Віро. Давайте, я Вам допоможу.

– Доброго дня.

– Важкі у Вас сумки, я Вас як побачив, – одразу і вирішив допомогти, а то ви ідете і пихкаєте, як паровоз.

– Який грубіян, який хлопчисько! – кричала тітка Віра, забираючи важкі сумки.

Сергійко не чекав такого повороту подій. Він біг і кричав:

– Ніколи нікому не допомагатиму. Та щоб я ще хоч раз...

Отак кричучи, він біг і зачепив ціпок бабусі Надії. Бабуся нахилилася його підняти і тихо промовила:

– Яка нечемна дитина.

Запитання до аудиторії:

– Чому тітка Віра образилася?

– Що поганого хлопчик зробив бабусі?

– Чи можна себе так поводити?

Ведуча. Молодці! Я сподіваюсь, що ця розповідь стане вам у пригоді.

Наступний конкурс покаже ваш рівень знань правил етикету. Кожен з вас рано чи пізно зіткнеться з такими ситуаціями у своєму житті.

Конкурс «Правила етикету»

Ведуча. Я буду ставити по одному запитанню кожній команді. Скільки буде правильних відповідей – стільки ви отримаєте балів за цей конкурс.

1. За скільки хвилин до початку вистави треба приходити у театр? (За 30 хв).

2. Як бути з морозивом, якщо ви не встигли з'їсти його до дзвоника на урок? (Викинути у смітник).

3. Як потрібно сидіти за столом? (Рівно, ноги стоять на підлозі).

4. З якої сторони кладуть ніж, а з якої виделку? (Ніж – з правої, виделку – з лівої).

5. З якої години і до якої можна приходити до друзів у вихідні дні? (З 12 до 19 години).

6. Гості повинні приходити вчасно, але є різні ситуації, коли запізнюються. На скільки хвилин найбільше можна запізнитися? (На 10-15 хв).

7. Кому у громадському транспорті треба поступитися місцем? (Старшим людям, вагітним жінкам).

8. Кого можна пропускати без черги у магазині? (Старших, хворих людей, дівчат).

Ведуча. Дуже добре! Ви всі чудово справились із завданням.

Далі переходимо до наступного завдання.

Конкурс «Так чи ні?»

Я по черзі буду ставити питання командам, на які треба відповідати одним словом «так» чи «ні». Готові?

1. Головний убір під час вітання знімають тільки хлопці, так чи ні?

2. Хлопець знімає головний убір у закритому приміщенні, так чи ні?

3. Зняти головний убір при вході в будинок – означає повага до господаря, так чи ні?

4. У давнину головний убір одягали, щоб захистити голову, так чи ні?

5. Вітаючись зі старшими треба говорити «Добрий день», так чи ні?

6. Вітаючись із друзями можна сказати «Привіт», так чи ні?

Які ви молодці! Справжні джентльмени та леді. А зараз творче завдання для обох команд.

Конкурс «Розв'язування ситуативних задач»

Я по черзі буду читати задачу, яку необхідно розв'язати. За кожну правильну розв'язану задачу ви отримаєте бали.

1. Нехочуйко стояв на задньому майданчику автобуса і збирався виходити. Та ось він побачив знайомого хлопчика, який стояв у іншому кінці автобуса, біля передніх дверей.

– Вікторе, привіт! – щосили заволав Нехочуйко. – Де ти зник? Як справи?..

Пасажири здивовано знизували плечима.

– Якої помилки припустився Нехочуйко, адже привітати друга – ознака ввічливості.

2. Прийшовши до театру, Нехочуйко дістав бінокля і почав роздивлятися глядачів. Він вдивлявся, – у кого із дівчаток на носі є веснянки, у кого з хлопчиків найтовстіші щоки, у кого яка зачіска, хто у що вдягнений. Адже це цікаво!

– А як ви вважаєте, для чого потрібен театральний бінокль і чи можна з його допомогою розглядати глядачів?

3. *Нехочуйко купував у магазині морозиво. «Так», – сказав він, – «дай он те морозиво, ні краще ось це. І швидко, а то я від спеки гину»...*

– Чому у продавця зіпсувався настрій? Яких помилок припустився хлопчик?

4. *Поросятко прийшло до Козенятка в гості без запрошення і потрапило на родинний обід. Мама-Коза запросила Поросятко до столу і пригостила його смачною кашею. Наївшись, утішене Поросятко сказало:*

– Ну, добре, мені вже час!

І пішло так само несподівано, як прийшло.

– Чи знає Поросятко правила етикету? Яких помилок воно припустилося?

5. *Нехочуйко зателефонував на роботу своїй мамі.*

-Алло, покличте, будь ласка, маму, – ввічливо попросив хлопчик.

-Вибачте, але в нашій фірмі працюють 25 жінок, і всі вони мами! – так відповіли Нехочуйкові.

-Допоможіть Нехочуйкові виправити помилку і зробити телефонну розмову ввічливою. Де він припустився помилок?

6. *Ведмежата їхали в гості до бабусі у переповненому автобусі. Їдучи, вони розповідали один одному цікаві історії і так захопилися, що ледь не прогавили свої зупинки. Проштовхуючись до дверей, штовхнули дядечка Лося, віддалили лапу тітоньці Лисиці і збили з ніг маленьке Білченя.*

-Яких помилок припустилися Ведмежата?

-Як можна уникнути таких помилок?

III. Завершальна частина

Ведуча. Журі підраховали ваші результати всіх конкурсів і визначає команду-переможця. Перемогла дружба. Ви старанно та відповідально поставились до запропонованого завдання.

Важливо говорити добрі слова і думати тільки про добре, зичити всім людям добра, здоров'я, щастя, удачі. «Доброму завжди добре» – каже народна мудрість, і недаремно, бо вже давно підмітили, що до добрих людей приходиться добро, а до злих – те, що заслужили. А звідси і висновок: хочеш, щоб до тебе ставилися добре, то будь і ти добрим до інших. От вам і золоте правило, діти.

Я впевнена, що, прослухавши наші розповіді, ви візьмете для себе багато чого корисного і не будете робити помилок. Завжди, коли щось робитимете, перш за все добре подумайте.

Дякую всім за увагу!

ПРАКТИКО ОРІЄНТОВАНИЙ ПРОЕКТ З ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ **(«КВІТНИКАРСТВО») НА ТЕМУ: «МИ ВИРОЩУЄМО КВІТИ»**

для учнів 8-х класів з інтелектуальними порушеннями

Координатор проекту: Скакодуб Т. С. – вчитель трудового навчання.

Учасники проекту: Мінакова Л. П., садівник;
Калюкова Ж. С., вчитель природознавства;
Гаврилова Н. М., вчитель СПО;
Бондаренко О. Ю., вчитель географії;
Вихователі.

Характеристика проекту:

За тривалістю: довготривалий (9 місяців).

За характером контактів: у рамках закладу.

Кількість учасників: фронтальний.

За формою: практичний.

За типом: соціальний.

По виду: практико зорієнтований проект.

Актуальність проекту:

В суспільстві все більш актуальним є питання, пов'язані з підготовкою молодого покоління до самостійного життя. Особливого підходу до цього питання потребують діти з інтелектуальними порушеннями. Навчити та соціалізувати таких дітей; визнати їх інтереси, потреби, права; надати допомогу їм в процесі становлення особистості та у виборі професійної діяльності – дуже важливо.

Існує необхідність інтеграції таких дітей в соціум, потреба, в їх соціальній і професійній адаптації. Трудове навчання є ключовим механізмом для соціалізації дітей у навколишній світ після закінчення навчально-реабілітаційного центру.

Під час практичних занять учні здобувають навички і вміння, які в подальшому допомагають їм в отриманні спеціальної професійної освіти.

Під час виконання практичних завдань на уроках учні оволодівають ручним сільськогосподарським інвентарем. Виховуються воля, прагнення отримати кінцевий результат і з'являється прагнення до самореалізації та самовираження.

Цей проект показує що взаємодія педагога й учнів під час спільної роботи сприяє формуванню колективної праці та взаєморозуміння її учасників.

Мета проекту:

- формування і розвиток пізнавальних інтересів;
- активізація пізнавальної діяльності;
- створення необхідних умов для розвитку професійно-трудової діяльності учнів;
- реалізація задач проекту.

Задачі проекту:

- ознайомити учнів з однорічними квітково-декоративними рослинами – чорнобривцями;
- навчити учнів володіти ручним сільськогосподарським інвентарем, який використовується в садівництві;
- розвиток естетичного, гармонійного розвитку особистості;
- розвиток партнерських відносин між однолітками і дорослими;
- виховувати активну життєву позицію;
- вчити дітей осмислено відноситись до зробленої роботи та оцінювати її результат;
- навчити учнів вирощувати чорнобривці.

План реалізації проекту

I ЕТАП – підготовчий (2 тижні)

З педагогами та садівником: визначення цілей і завдань проектної діяльності, розробка маршруту та обговорення представлених пропозицій.

З учнями: знайомство з проектом «Ми вирощуємо квіти». Обговорення можливого планування висаджування готової розсади.

З вихователями: проведення бесід: «Які ви знаєте квітково-декоративні рослини?», «Для чого нам потрібні декоративні насадження»

II ЕТАП – основний (31 тиждень)

№ п/п	Зміст роботи	Відповідальні	Строки виконання
1	Ознайомлення з будовою чорнобривців, біологічними особливостями квітів та способом розмноження.	Калюкова Ж. С. – учитель природознавства	Протягом навчального року
2	Ознайомлення учнів з місцем походження цього виду квітково-декоративних рослин	Бондаренко О. Ю. – учитель географії	Протягом навчального року
3	Обговорення можливості придбання розсади квітів для домашнього висаджування	Гаврилова Н. М. – учитель СПО	Березень, квітень
4	Практична і методична допомога учням під час усіх етапів проекту	Мінакова Л. П. – садівник	Протягом навчального року
5	В позаурочний час (під час прогулянок та	Вихователі	Квітень, травень

	екскурсії закладом) спостерігають за розвитком рослин у відкритому ґрунті		
--	---	--	--

Шляхи реалізації проекту

№ п/п	Зміст роботи	Строки виконання
1	Збирання насіння чорнобривців	Вересень
2	Очищення та висушування насіння чорнобривців	Вересень
3	Підготовка паперових пакетів для розфасовки насіння	Вересень
4	Розфасовка зібраного та просушеного насіння для подальшого зберігання	Вересень
5	Видалення з квітників відмерлих кущів квітково-декоративних рослин	Жовтень
6	Підготовка суміші ґрунтів для висаджування насіння чорнобривців	Листопад
7	Висівання насіння в спеціальні ящики та встановлення їх в теплиці	Лютий
8	Пікірування розсади після того, як з'явилось 2-3 і більше листочків	Березень
9	Догляд та підживлення розсади	Березень
10	Висаджування розсади у відкритий ґрунт	Квітень
11	Догляд за висадженою розсадою	Квітень, травень

III ЕТАП – підсумковий (1 тиждень)

- Підбиття підсумків реалізації проекту;
- Обмін досвідом роботи учасників проекту;
- Визначення майбутніх перспектив;
- Обмін думкам щодо наступного проекту.

Очікуваний результат

- Проект допоможе учням у саморозвитку, вмінні самореалізовуватись і досягати кінцевої мети;
- Реалізація проекту допоможе прикрасити шкільне подвір'я;
- Проект допоможе майбутнім випускникам обрати спеціальну професійну освіту за напрямком «Флорист»

ПРИГОДИ ПАПИ КАРЛА: СХОВАНКА ДЛЯ ЗОЛОТОГО КЛЮЧИКА

Практико-зорієнтований проект з трудового навчання для учнів 5-7 класів

Координатори проекту:

-Проценко О.С

Учасники проекту:

- Терещенко В.В., вчитель трудового навчання;
- Глухова С.В., вчитель математики;
- Лопатіна М.В., учитель трудового навчання
- Вихованці центру

Характеристика проекту:

- За тривалістю: короткотерміновий (3 тижні)
- За характером контактів: у рамках закладу
- За видом: практико-зорієнтований

Мета проекту:

- формування та закріплення у дітей вміння використання трудових навичок в ігровій формі
- формування цілеспрямованості, вміння доводити розпочату роботу до кінця, навичок реалізації трудових навичок на основі раніше набутого соціального досвіду

Задачі проекту:

- розвиток творчих здібностей учнів, дрібної моторики, образного мислення;
- виховування дбайливого ставлення до інструментів у майстерні;
- розвиток самоконтролю і самооцінки;
- розвиток партнерських відносин з однолітками;
- розвиток вміння точно висловлювати свої думки;

План реалізації проекту:

Підготовчий етап:

З педагогічним колективом: актуальність та потрібність; обговорення пропозицій; розробка ескізу виробу; креслення проектної роботи.

З учнями: ознайомлення учнів з етапами проекту; відкритий урок «Історія виникнення шкатулки».

Основний етап:

З педагогічним колективом: Підбір необхідної літератури та відеоматеріалу для відкритих уроків, майстер-класів із виготовлення декоративної шкатулки.

З учнями: екскурсія до столярної майстерні; знайомство з обов'язками людей, які працюють у столярній майстерні, перегляд відеоряду щодо правил техніки безпеки у столярній майстерні, ігрові навчальні ситуації: *Майстерня Папи Карло*, *Помічники столяра*, перегляд мультфільму *Буратіно*. Розробка ескізу майбутнього виробу, креслення проекту, використання технологічної карти, виготовлення шкатулки – підбір деревини, обробка, випилювання деталей, склеювання, художнє оформлення виробу.

Заключний етап:

З педагогічним колективом: підбиття підсумків роботи над проектом, обмін досвідом роботи.

З учнями: презентація виробу на внутрішкільній виставці.

Перший блок занять: розробка ескізу майбутньої шкатулки, креслення та підготовка шаблонів.

Мета занять: розвиток спілкування та налагодження контакту, розробка ескізу майбутнього виробу, позитивна установка дітей на роботу в класі.

Дидактичні засоби: плакати, картинки, альбоми.

Обладнання, інструменти та матеріали: комп'ютер, лінійка, олівець, набір аркушів, фарб.

Словникова робота: циркуль

Хід і зміст заняття.

Організаційна частина:

- 1) Введення учнів в майстерню після дзвоника в спецодязі;
- 2) Перевірка присутності учнів за журналом;
- 3) Перевірка підготовленості учнів до заняття;
- 4) Призначення чергових за графіком;
- 5) Організація робочих місць;
- 6) Нервово-психологічна підготовка;

Учні пригадують прислів'я, які пов'язані з працею

Основна частина:

Учні отримують картки-букви. Учасники повинні розташувати їх так, щоб можна було прочитати задане слово. – Основний інструмент уроку. (Олівець)

-Повідомлення теми уроку

Наша тема уроків – розробка ескізу казкової шкатулки для золотого ключика в майстерні Папи Карло

-Пояснення нової теми

Скриньки є предметами домашнього вжитку, з'явилися вони в незапам'ятні часи. Людям вони служать для зберігання різних дрібних предметів. Призначення може бути різним. У скриньках тримали гроші, цінні папери, листи, фотографії, амулети. У красивих скриньках лежали колись дуельні пістолети. Але найбільшим попитом шкатулки користувалися у жінок, – в них вони зберігали свої прикраси та коштовності, швейні та вишивальні приналежності. На уроці ми з вами зробимо технологічну карту нашого виробу.

Пальчикова гімнастика.

Логопедична хвилинка.

Загадки про інструменти праці. Записувати відповіді і підкреслити, які з інструментів можна назвати столярними:

- Хоч зубата, та не вилка, дерево пиляє... (пилка)
- В стіну ужене гвіздок, не цеглина... (молоток)
- Вранці, як лежить роса, підстриже траву... (коса)
- Листя виберуть з землі, не лопата а... (граблі)
- Хоч і гостра, не зубата, копає землю нам... (лопата)
- Пострибає, наче жабка, по рядочках в полі... (сапка)
- Нагостри його і ріж, все поділить рівно... (ніж)
- З гострим лезом, не задира, нарубає дров... (сокира).

Практична робота

Тож, давайте з вами зробимо технологічну карту:

№	Дія	Рисунок	Розмір	Інструменти
1	Розмітка, випилювання та шліфування бокових стінок		90x70	Олівець, лінійка, пилка
2	Розмітка, випилювання та шліфування передньої та задньої стінки		50x155	Олівець, лінійка, пилка
3	Розмітка, випилювання та шліфування кришки та дна		90x155	Олівець, лінійка, пилка
4	Нанесення малюнка			Олівець, лінійка, циркуль
5				
6	Склеювання деталей Лакування			Клей, дріль, цвяхи, лак

Фізкультхвилинка.

Учні встають. Кожному по черзі я кидаю м'яч і кажу назву інструмента. Якщо це столярний інструмент, учень кидає його назад. Якщо ні – просто віддає.

Другий блок занять: виготовлення шкатулки на основі попередніх креслень.

Мета заняття: розвиток спілкування та налагодження контакту, виготовлення частин шкатулки та їх з'єднання.

Дидактичні засоби: плакати, картинки, альбоми.

Обладнання, інструменти і матеріали: комп'ютер, лінійка, олівець, пилка, клей, молоток, штангенциркуль.

Словникова робота: штангенциркуль

Хід і зміст заняття.

Організаційна частина.

- 1) Введення учнів в майстерню після дзвоника в спецодязі;
 - 2) Перевірка присутності учнів за журналом;
 - 3) Перевірка підготовленості учнів до заняття;
 - 4) Призначення чергових за графіком;
 - 5) Організація робочих місць;
 - 6) Нервово-психологічна підготовка;
- Учні пригадують прислів'я, які пов'язані з працею.

Основна частина

Учні отримують картки-букви. Учасники повинні розташувати їх так, щоб можна було прочитати задане слово. – Основний інструмент уроку. (Пилка).

-Повідомлення теми уроку

Наша тема уроків – виготовлення казкової шкатулки для золотого ключика в майстерні Папи Карла

Пояснення нової теми.

Деревина є одним з найпоширеніших і найуніверсальніших матеріалів, який люди використовують з незапам'ятних часів. Деревина – дуже цінний матеріал, який використовується в житловому і промисловому будівництві, на залізничному транспорті, в суднобудуванні, сільському господарстві, для виробництва предметів широкого вжитку. На уроці ми з вами будемо виготовляти скриньку за технологічними картками, які ви розробили на попередніх уроках.

Пальчикова гімнастика

Олівець в руці катаю,
Поміж пальчиків кручу.
Неодмінно кожен палець
Будь слухняним я навчу.

Логопедична хвилинка.

“Ланцюжок слів”. Запропонуйте дитині повторити за вами ряди слів, різних за значенням, але схожих за звуковим складом:

- мак, лак, так, бак;
- тачка, качка, дачка;
- сік, вік, тік, бік;

Фізкультхвилинка

Учні встають. Кожному по черзі я кидаю м'яч і кажу назву інструмента. Якщо це столярний, учень кидає його назад. Якщо ні – просто віддає.

Третій блок занять: художнє оформлення шкатулки мотивами з казки про золотий ключик. Презентація роботи та виставка.

Мета заняття: художнє оформлення шкатулки

Дидактичні засоби: плакати, картинки, альбоми.

Обладнання, інструменти та матеріали: комп'ютер, лінійка, олівець, набір аркушів, фарб.

Словникова робота: пензлик.

Хід і зміст заняття

Організаційна частина:

- 1) Введення учнів в майстерню після дзвоника в спецодязі
- 2) Перевірка присутності учнів за журналом
- 3) Перевірка підготовленості учнів до заняття
- 4) Призначення чергових за графіком
- 5) Організація робочих місць
- 6) Нервово-психологічна підготовка.

Учні пригадують прислів'я, які пов'язані з працею.

Основна частина

Учні отримують картки-букви. Учасники повинні розташувати їх так, щоб можна було прочитати задане слово – основний інструмент уроку. (Пензлик).

-Повідомлення теми уроку

Наша тема уроків – розпис казкової шкатулки для Золотого Ключика в майстерні Папи Карла.

Логопедична хвилинка

“Назви слово!” Запропонуйте дитині вибрати серед інших слів, і назвати лише те, яке починається на певний звук:

- на звук [а] серед слів: Аня, Оля, Ігор, осінь, айстра;
- на звук [і] серед слів: іграшки, овочі, автобус, Іра;
- на звук [б] серед слів: мак, банка, танк, бочка.

Пояснення нової теми

Оздоблення виробів належить до завершальних операцій і виконується для надання виробам гарного зовнішнього вигляду і захисту їх від псування. Існує оздоблення виробів двох видів: прозоре і непрозоре. При прозорому оздобленні матеріал змінює своє забарвлення, але зберігає свою текстуру. Прозоре оздоблення включає кілька операцій – прозоре фарбування, воціння, лакування, полірування. Таке оздоблення вимагає якісної підготовки поверхні, її ретельно зачищають, шліфують. При фарбуванні водорозчинними барвниками для одержання рівномірного покриття поверхню виробу спочатку злегка зволожують водою, а потім тампоном або кусочком поролону наносять підігрітий до 50-60°C розчин барвника. Спирторозчинними барвниками покривають поверхню деревини без будь-якої попередньої підготовки. Після висихання барвників поверхню виробу шліфують дрібнозернистою шліфувальною шкуркою, лакують.

Наносять лак на поверхню виробу ватно-марлевым тампоном. Виріб, який збираються лакувати, розміщують горизонтально. Тампон не вмочують у лак, його розгортають і добре просочують лаком. Наносять лак на поверхню виробу вздовж волокон так, щоб кожна наступна смуга лаку частково перекривала попередню. Після нанесення першого шару лаку виріб сушать протягом двох годин і шліфують дрібнозернистою шкуркою, а потім лакують повторно. Олійні лаки можна наносити пензлем. Висихають олійні лаки протягом 8-48 год.

Найпростішим способом прозорого оздоблення деревини є воціння. Поверхню виробу покривають шаром воску або восковою пастою. Готують воскову пасту так: в 1 частину розплавленого воску вливають 2 частини скипидару, весь час помішуючи. Після охолодження пасту наносять на поверхню виробу фланелевою ганчіркою, а потім натирають вовняною. Іноді восковий шар покривають лаком, від чого плівка стає стійкішою.

Пальчикова гімнастика

Пальці в кулачок. Вказівний і мізинчик розведені в сторони, дитина рухає ними, просуваючи руку по парті вперед.

*Жук у жолудя питає:
— Де ти шапочку придбав?
От якби мені таку –
Був би красень я в ліску.*

Фізкультхвилинка

Учні встають. Кожному по черзі я кидаю м'яч і кажу назву інструмента. Якщо це столярний, – учень кидає його назад. Якщо ні – просто віддає.

ТВОРЧИЙ ПРОЕКТ З ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ НА ТЕМУ: «ЛЯЛЬКОВИЙ ТЕАТР»

(Для дітей з інтелектуальними порушеннями)

Координатори проекту:

Вихователь Шарова М.О.

Вихователь Єгорова Л.О.

Характеристика проекту:

За тривалістю: короткотривалий (2 тижні).

За характером контактів: у рамках закладу.

За кількістю учасників: фронтальний.

За формою: навчально-практичний.

За типом: художньо-естетичний.

За видом: творчий.

Учасники проекту:

- Вихованці Центру.
- Вихователі.
- Батьки.

Ляльковий театр – один із демократичних і доступних мистецтв для дітей. Він дозволяє вирішити багато актуальних проблем сучасної педагогіки і психології для дітей з інтелектуальними потребами, а також при корекційній роботі у вдосконаленні мовлення.

Актуальність:

Для розвитку, навчання та подальшої соціалізації вихованців важливу роль відіграє художньо-естетичне виховання. У творчій діяльності школяр набуває художньо-творчих здібностей: спостережливості, репродуктивної уяви, фантазії, вміння аналізувати, порівнювати.

Підготовка і показ лялькової вистави – це творча діяльність, це інтегроване заняття, воно синтезує різноманітні знання та вміння дітей, сприяє розвитку їхніх творчих здібностей.

Основною метою роботи гуртка «Ляльковий театр» для дітей з особливими освітніми потребами є створення умов для розвитку творчих здібностей учнів, формування моральних цінностей і орієнтирів особистості, забезпечення естетичного виховання. Театральні ігри, підготовка лялькових вистав сприяють розвитку всебічних знань, умінь і творчості школярів. Діти, готуючись до лялькової вистави, випробовують себе як актори, художники, співаки, музиканти; їх діяльність – це нові відкриття для себе: розуміння авторського задуму, виявлення свого ставлення до зображуваного.

Також діти вивчають тексти для вистави, що розвиває їх артикуляційні здібності, формує культуру мовлення, збагачує словниковий запас. Під час підготовки вихованці самостійно готують ляльок, що сприяє розвитку трудових навичок, акуратності, естетичної культури. У вихованців продовжує формуватися опорно-руховий апарат, тому участь у виставі дає змогу тренувати м'язи рук.

Звикаючи до участі у виставі за ширмою (де дитину не бачать), вона легко набуває впевненості у своїх силах, вільно виступає перед однолітками, стає активнішою на уроках, підвищується її громадська активність.

Мета проекту:

- Формування та розвиток артикуляційного апарату і розширення словникового запасу;
- Розвиток комунікативних якостей особистості;
- Створення позитивного емоційного настрою;
- Зняття напруги, конфліктів, через гру;
- Формування естетичного смаку;
- Художня освіта та виховання;

Задачі проекту:

- розширення сенсорних і моторних функцій;
- формування основи артикуляторних рухів (артикуляційна гімнастика);
- розвиток мімічної мускулатури;
- автоматизація правильної звуковимови та диференціація звуків, які дитина змішує;
- розвиток інтонаційних компонентів мовлення, діалогічного та монологічного мовлення: драматизація діалогів, бесіда, опис, складання невеликих оповідань і казок, слухання та переказ прозових творів.

План реалізації проекту:

Підготовчий етап «З якою метою» (1 тиждень):

З педагогічним колективом: Визначення мети і створення робочої команди проекту.

З вихованцями: Розподіл обов'язків і ролей у команді. Обміркування і послідовне виконання основних етапів роботи: реквізит, декорації, ляльки, запрошення.

З батьками: ознайомлення з цілями проекту та залучення до співпраці з педагогами, а також проведення бесіди на тему «Художньо-естетичний розвиток дітей, як формування особистості».

Основний етап «Я на сцені» (2 тиждень):

З педагогічним колективом: Фіксація на фото та відео учнів в термін виступу. Вибір місця і часу для прем'єри; обговорення кому і коли буде показано спектакль.

З вихованцями: Вивчення ролей, проведення бесіди на тему «Що таке ляльковий театр?» і показ спектаклю.

З батьками: Допомога з пошиву ляльок та створення декорацій для вистав, проведення бесіди з батьками на тему «Чому важливо допомагати своїй дитині?».

Завершальний етап «Мої враження» 3 тиждень:

З педагогічним колективом: підведення підсумків із проведеної роботи, обмін досвідом роботи учасників проекту. Підготовка фото для батьків.

З вихованцями: Обговорення з учнями підсумків, визначення рівня знань і навичок, набутих за час проведення проекту. Обмін враженнями, отриманими під час підготовки, участі у виставі та кінцевим результатом проекту.

З батьками: Подяка батькам за допомогу у підготовці і реалізації лялькової вистави.

Очікуваний результат:

- Виявлення вмінь порівнювати, аналізувати, виділяти головне, узагальнювати;
- Уміння учнів знаходити варіанти розв'язання різних художньо-творчих завдань;
- Уміння спілкуватися в колективі під час репетицій вистав;
- Розширення своїх знань з культури театру, мистецтва;
- Оволодіння навичками створення об'ємно-просторової композиції, сюжетів для ляльок і самих ляльок.

Висновки:

- Адаптування дітей у соціальній сфері;
- Розкриття творчого потенціалу дитини;
- Розвиток пам'яті, мислення, уяви, фантазії;
- Створення позитивного емоційного настрою у дитини;
- Розширення активного словникового запасу;
- Вдосконалення роботи артикуляційного апарату і мімічних м'язів, фонематичного і зорового сприйняття;
- розвиток активної дрібної моторики;
- Виховання наполегливості, старанності, цілеспрямованості, волі, активного інтересу до мистецтва;
- Формування естетичного смаку у дітей;
- Залучення батьків до співпраці з дітьми, допомоги, зацікавлення у кінцевому результаті.
- Інформаційне і практичне поширення серед педагогічних працівників НРЦ.

СПОРТИВНИЙ ПРОЕКТ «МИ – ЗА ЗДОРОВИЙ СПОСІБ ЖИТТЯ»

*Фізкультура, спорт, здоров'я –
Речі кожному потрібні.
Бути сильним і здоровим –
Це найбільша радість в світі!*

КООРДИНАТОРИ:

Прибега О.М., вчитель фізичного виховання
Різченко А.В., вчитель фізичного виховання
Василенко Н.А., заступник директора з навчальної роботи
Юденкова К.І., педагог-організатор.

УЧАСНИКИ ПРОЕКТУ:

Організатори проекту вчителі фізкультури;
Педагог-організатор;
Музичні керівники;
Учні закладу.

ТИП ПРОЕКТУ:

Практико-зорієнтований.

ЗМІСТ:

1. Характеристика проекту.
2. Актуальність.
3. Мета і задачі проекту.
4. Очікувані результати.
5. Учасники проекту.
6. Етапи реалізації.
7. Передбачуваний результат.

1. Характеристика проекту

Програма проекту залучає учнів у захоплюючі події олімпійського руху, конкурси, спартакіади та позакласні заходи, зосереджуватися навколо головної теми проекту – здорового способу життя і заохочення фізичною культурою та спортом.

За тривалістю: короткотерміновий (2 тижні).

За формою проекту: в рамках урочної і позаурочної діяльності.

Тип проекту: практико-зорієнтований.

2. Актуальність

Спортивний проект "**Ми за здоровий спосіб життя**" дає можливість організувати культурно-спортивну роботу у навчальному закладі.

Вона сприяє розвитку рухової активності дітей з особливими освітніми потребами, що в свою чергу поліпшує загальний психоемоційний стан, бажання відвідувати заклад, розвиває соціально-побутові навички спілкування, сприяє зміцненню здоров'я, гармонійному розвитку функцій організму, прищеплює навички здорового способу життя, підвищує працездатність.

Крім того, організм дитини росте і розвивається інтенсивно, закладаються цінності здорового способу життя. Формування здоров'я дітей у закладі значною мірою залежить від роботи, що ведеться в цьому напрямку.

3. Мета та задачі проекту

Залучати учнів до активної участі у шкільних змаганнях.

Розвивати творчі та інтелектуальні здібності.

Виховувати почуття колективізму, дружби, взаємовиручки.

Сприяти залученню учнів до систематичних занять фізичною культурою та спортом.

Пропаганда фізичної культури та спорту серед дітей з інтелектуальними порушеннями

Сприяти реабілітації та соціальній адаптації учнів.

Розвивати фізичну витривалість, швидкість, спритність у дітей з особливими потребами.

Сприяти обміну досвідом роботи між колективами фізкультури;

Поглиблювати знання учнів про спорт, його види, здоровий спосіб життя, сприйняття те, що корисне і шкідливе для здоров'я.

Створити умови, які сприяють збереженню і зміцненню здоров'я вихованців.

4. Очікуваний результат

Реалізація проекту дозволить:

- пробудження зацікавленості, емоційного переживання, спонукання до формування позитивних життєвих позицій;
- становлення стійкого інтересу до різних джерел отримання інформації;
- залучення учнів до систематичних занять фізичною культурою та спортом;
- формування стійких мотиваційних установок і застосовування набутих знань стосовно здорового способу життя;
- розвиток та удосконалення рухових умінь і навичок;
- зміцнення здоров'я, захисних сил організму;
- створення можливостей для успіху, коли кожен може відчувати смак перемоги;
- посилення результативності спортивної діяльності у навчальному закладі;
- формування здорового способу життя.

5. Учасники проекту

- Організатори проекту вчителі фізкультури;
- Музичні керівники;
- Педагог-організатор;
- Вчитель ритміки.
- Вихователі та вихованці КЗО «НРЦ «Шанс» ДОР» закладу.

6. Етапи реалізації проекту

Шляхи реалізації проекту:

- спортивні змагання;
- бесіди;
- рухливі та спортивні ігри
- поради для батьків.

I. Підготовчий етап

З метою підготовки до реалізації проекту «Ми за здоровий спосіб життя» у закладі провести:

- Виховну годину "Обираємо здоровий спосіб життя"
- Вікторину "Спорт у загадках"
- Виставку малюнків "Спортотм займатися-здоров'я набиратися"
- Флеш-моб перерву
- Спортивні змагання "Сміливі, спритні, швидкі"
- Змагання "Веселі старты"
- Спортивний квест "Дізнайся більше"
- Спортивний захід "Закриття спартакіады"
- Вибір збірної команди для спортивних змагань "Сміливі, спритні, швидкі", "Веселі старты", Спортивний квест "Дізнайся більше"
- Вибір емблеми та девізу для закриття спартакіады
- Розучування пісень і танців
- Облаштування спортивного майданчику для проведення змагань і спортивних заходів

7. Продуктивні результати проекту

Здоров'я – найбільша людська цінність, яку, на жаль, багато людей починають цінувати та берегти, вже втративши значну частину цього скарбу. Мало народитися здоровим, треба вміти дбати про день прийдешній. І попри всі складності нашого буття, кожен із нас повинен свідомо ставитися до власного здоров'я.

В цілому організація проектної діяльності «Ми за здоровий спосіб життя» сприяла пробудженню зацікавленості у учнів та інтересу до різних джерел отримання інформації; спонукала до формування позитивних життєвих позицій, мотивувала учнів до систематичних занять фізичною культурою та спортом; виховувала у дітей бажання займатися спортом і підтримувати здоровий спосіб життя.

ПРАКТИКО-ЗОРІЄНТОВАНИЙ ПРОЕКТ ІЗ СОЦІАЛЬНО-ПОБУТОВОГО НАВЧАННЯ НА ТЕМУ: «МІЙ ЗОВНІШНІЙ ВИГЛЯД: ОДЯГ, ВЗУТТЯ, ГОЛОВНІ УБОРИ»

для дітей з інтелектуальними порушеннями

Координатори проекту:

Вихователь Шабалева О.С.

Вихователь Косоногова Н.Л.

Характеристика проекту:

За тривалістю: короткотерміновий (3 тижні).

За характером контактів: у межах навчально-реабілітаційного центру.

За кількістю учасників: груповий (учні 1 класів).

За формою: ігровий.

За типом: соціальний.

За видом: практико-зорієнтований.

Учасники проекту:

- Вихованці (першокласники);

- Вихователі;

- Класні керівники;

- Батьки.

Актуальність проекту:

Проект дозволяє в умовах корекційно-навчального процесу збагатити, систематизувати знання дітей з теми «Одяг, взуття, головні убори». Розширення світогляду дітей з обмеженими можливостями здоров'я – одне із завдань, що стоять перед педагогами.

Мета проекту:

- систематизувати знання дітей про одяг, взуття, головні убори;
- закріплювати поняття дітей про те, як правильно вдягатись і як правильно доглядати за своїм одягом і взуттям;

- викликати у дітей бажання бути завжди охайними та привабливими.

Задачі проекту:

- познайомити дітей з різноманітними видами одягу, деталями одягу, взуття та головних уборів;

- закріпити знання про призначення одягу;

- провести зв'язок з порами року;

- закріпити уявлення про професії, пов'язані з виробництвом одягу, взуття, головних уборів;

- дати дітям уявлення про історію одягу;

- активізувати творчу уяву;

- розвивати дрібну моторику рук дітей, пам'ять, мислення і мову;

- підвищувати пізнавальне зацікавлення дітей;

- виховувати бережливе, акуратне ставлення до свого одягу та одягу інших.

План реалізації проекту:

Підготовчий етап (1 тиждень)

З педагогічним колективом: визначення цілей і завдань проектної діяльності, обговорення пропозицій і думок.

З вихованцями: знайомство з напрямками діяльності щодо реалізації проекту та з літературними творами: вірш Л. Компанієць «Отак у нас щодня», казка «Батьківські поради».

З батьками: обговорення екскурсій дітей разом з батьками в магазини «Одяг», «Тканини», «Взуття»; допомога батьків у підготовці до занять; допомога в підготовці дидактичного матеріалу.

Основний етап (2 тижень)

З педагогічним колективом: індивідуальна робота з педагогами з питань підготовки та проведення спільних заходів, підбір дитячої літератури, відеоматеріалу та наочних посібників.

З вихованцями: навчання дітей знанням про одяг, взуття і головні убори та догляд за ними через бесіди на тему: «Види одягу та взуття», «Про моду», «Хвилинка етикету», «Заочна екскурсія до Модного магазину»; для запам'ятання і застосування знань на практиці була створена вікторина на знання правил догляду за одягом і взуттям і підібрані дидактичні ігри («Добери одяг відповідно до пори року», «Зайвий предмет», «У що вдягнений», «З'єднай половинки», «Допоможи дівчаткам правильно підібрати одяг»); проведення практичного заняття «Вмію, знаю, цікаво» виховало у учнів звичку дбайливого ставлення до власних речей;

З батьками: спільне виготовлення з дитиною аплікації «Український національний одяг»; підготовка розповіді про види одягу, взуття і головних уборів; індивідуальні бесіди з батьками на тему естетичного вигляду дітей під час занять та у другу половину дня; створення пам'яток для батьків: «Догляд за одягом і взуттям».

Заключний етап (3 тижень)

З педагогічним колективом: обмін досвідом роботи учасників проекту, підбиття підсумків роботи над проектом, визначення перспектив; колективне складання інструкції по догляду за одягом та взуттям.

З вихованцями: виявлення та визначення рівня знань і практичних умінь дітей; повторний перегляд відео «Український національний одяг», «Корисні підказки», «Попелюшка – дизайнер одягу» для закріплення отриманих знань.

З батьками: виготовлення фотографій проведених заходів та вивчення разом з учнями віршів про вишиванку; висловлення подяки батькам, які зробили великий внесок в реалізацію проекту.

Очікуваний результат:

- діти будуть знати історію створення одягу, взуття і головних уборів, їх значення, види, складові і способи виготовлення;
- діти будуть уміти розповідати про окремі види одягу, взуття і головних уборів, складати розповіді з опорою на предметні малюнки і схеми;
- діти навчатимуться диференціювати поняття: одяг, взуття, головний убір;
- діти навчатимуться малювати, конструювати, вирізати різноманітні деталі одягу, взуття і головних уборів.
- підвищиться активність батьків у спільній творчій діяльності.

Отриманий результат:

- діти отримали нові знання про одяг, взуття, головні убори;
- збагачена уява дітей про призначення і функції одягу;
- надана уява про історію одягу з давніх часів до сучасності, а також діти закріпили знання про український національний одяг;
- отримали пізнавально-естетичні емоції від результату своєї роботи на заняттях (вирішення проблемно-пошукових ситуацій, висловлювання, зображення одягу, робота з моделями).

Додатки

Виховне заняття на тему: «Про моду»

Мета: збагачувати знання учнів про моду й модні тенденції в одязі, викликати інтерес до професій художньо-естетичного циклу, розширити знання дітей про правильне використання одягу протягом дня, навчити комплектувати свій гардероб потрібними речами; розвивати здібності учнів у пошуках власного стилю одягу; виховувати естетичний смак, бажання бути охайним, дбайливо ставитися до свого одягу.

Хід заняття

- I. Організація початку заняття
- 1.1. Привітання

II. Основна частина

2.1. Мотивація навчальної діяльності дидактичною грою «Ланцюжок компліментів».

Мета: налаштувати вихованців на позитивну роботу під час заняття; розвивати товариськість, роботу в групах, мовлення, мислення, пам'ять; виховувати повагу до старших і однолітків.

Завдання: Вихователь, тримаючи в руках іграшку, просить дітей утворити коло та пропонує їм, передаючи іграшку один одному, говорити комплімент.

2.2. Вступна бесіда

- Діти, що означає бути модним?

До одягу завжди ставились з певною увагою. В Україні казали: «Шануй одягу в дворі, вона тебе – в людях». Таке ставлення до свого зовнішнього вигляду цілком виправдане. Адже одяг – це те, в чому ми йдемо поміж люди. Недбале ставлення до нього й нині сприймають як неповагу до себе.

- Ви знаєте, що таке мода? (Мода – це те, що подобається людям у цей час).

- Чи може модно вдягнена людина мати неохайний вигляд?

- Як правильно підібрати одяг? (Одяг має бути зручним і чистим, відповідати зросту, розміру, призначенню й бути пристойним).

2.3. Перегляд відеоролика «Смішарики. Пісенька про моду».

2.4. Розповідь вихователя про створення одягу:

- Діти, чи знаєте ви, хто створює модний одяг?

- Як з'являється модний одяг?

- Пошиття одягу починається зі створення ескізу, вибору тканини, відповідних ниток і ґудзиків.

Модельєр, окрім основного одягу, добирає також і аксесуари до нього (капелюшки, шарфи, рукавички, туфлі). Далі працює кравець, який розкроює тканину. А вже потім за роботу береться швачка. І врешті-решт ви отримуєте одяг своєї мрії. Давайте подивимось, як це відбувається. (Перегляд відео «Попелюшка – дизайнер одягу»).

- Сучасний одяг повинен бути багатофункціональним: захищати від холоду, прикрашати, бути зручним.

2.5. Дидактична гра «Юні модельєри».

Мета: сприяти розвитку творчого мислення, викликати інтерес до професій, пов'язаних з виготовленням одягу.

Завдання: Діти об'єднуються в групи. Роздаються картки із зображенням одягу. Кожна група отримує завдання.

1-ша група. Підібрати одяг Оленці для прогулянки містом.

2-га група. Підібрати одяг Назару на спортивний майданчик.

3-тя група. Підібрати одяг для Софійки на день народження.

2.6. Дидактична гра «Доповни костюм».

Мета: закріпити знання про естетичний вигляд одягу, закріпити уявлення про професії, пов'язані з виробництвом одягу, взуття, головних уборів; розвивати дрібну моторику рук дітей, пам'ять, мислення і мову; виховувати пізнавальне зацікавлення дітей;

Завдання: Діти об'єднуються в групи. Кожна група отримує картки із зображеннями костюма (сукні) та аксесуарів. Їх завдання підібрати аксесуари (сумочку, шарфик, взуття, прикраси, краватку) і презентувати свою роботу.

2.7. Дидактична гра «З ранку до вечора».

Мета: закріпити знання дітей з підбору одягу на день, навчити комплектувати свій гардероб потрібними речами; розвивати здібності учнів у пошуках власного стилю одягу; виховувати естетичний смак.

Завдання: Діти мають обрати одяг, який би відповідав їх розпорядку дня.

- Чи часто ми замислюємось над тим, як скласти гардероб так, щоб у ньому було все необхідне на будь-який випадок життя? Давайте створимо гардероб для себе за принципом «з ранку до вечора».

III. Підсумкова частина.

3.1. Підсумкові запитання:

- Сьогодні ми з вами пригадали все, що нам відомо про одяг. Сподіваюсь, що наша мандрівка в світ одягу вам запам'яталась.

- Що нового для себе ви узнали?
- Що вам подобається в вашому гардеробі?
- Ваша шкільна форма модна?
- Що ви надягнете зранку?
- Що ви надягнете до школи?
- Що ви надягнете для занять хатніми справами?
- У чому ви підете на прогулянку?
- У якому одязі ви підете на свято?
- Будьте завжди охайними та модними.

Практичне заняття

на тему: «Призначення одягу та догляд за ним»

Мета: закріпити поняття дітей про те, як правильно вдягатись і як доглядати за своїм одягом і взуттям; розвивати товарищівість, роботу в групах, мовлення, мислення, пам'ять; виховувати бажання бути завжди охайними та привабливими.

Хід заняття

I. Організація початку заняття.

1.1. Привітання.

II. Основна частина.

2.1. Активізація опорних знань через загадки.

- Людина одягає різноманітний одяг і взуття, бо без нього не можна обійтись нікому. А чому? Одяг захищає від спеки і від холоду; в одному зручно працювати, в іншому – відпочивати; є одяг для заняття спортом, для походу.

- А зараз відгадайте загадки:

1. Два братики-вусатики,

В обох жовтенькі сорочки.

Стоять в кутку два братики,

Повисували язички.

(Черевики)

2. Однією дорогою йшов,

А дві дороги знайшов.

Руки всадив і тіло прикрив.

(Сорочка)

3. Крила має, а не літає.

(Капелюх)

4. Я знайшов аж дві дороги:

По одній на кожну ногу.

А вони нараз звелися

І на поясі зійшлися.

(Штани)

5. Плету хлівець на четверо овець,

А на п'яту – окремо.

(Рукавички)

6. Вдень з ногами, а вночі без ніг.

(Чоботи)

2.2. Розповідь вихователя

- От ви і відгадали, який одяг і яке взуття потрібні людині. Здавна люди турбувались не тільки про хліб насущний, а й про одяг і взуття, без чого не можна з'явитись на людях, вийти на

вулицю. Одяг потрібен всім, щоб комфортно почуватись у цьому світі. А раз людина вже придумала собі одяг, то й почала його шити для різного виду діяльності, щоб було зручно, приємно і гарно. Здавна люди мали одяг і взуття на свято і на будень. Для роботи одяг і взуття були простими, зручними, а на свято його прикрашали різними оздобами, щоб милувати око.

- А щодо взуття, то тут є ще більше правил і вимог, бо від взуття залежить формування стопи, здоров'я, красива хода. Взуття повинне бути зручним не тільки зверху, але й усередині.

2.3. Перегляд відео «Корисні поради».

2.4. Дидактична гра «Так чи ні».

Мета: провести зв'язок одягу та взуття з порами року.

Завдання: уважно слухати; якщо твердження правильне, – то хлопнути у долоні; а якщо ні, то тупнути ногами.

- Зараз ми з вами пограємо і з'ясуємо, чи вмієте ви розрізнити одяг і взуття за сезонами, за призначенням.

- Возьму я вдягаю шубу.

- Ішовши влітку на рибалку, я надів собі вушанку.

- Як приємно в босоніжках погуляти взимку в сніжки.

- На город по моркву Таня пішла в рукавицях.

- В святковому платті зручно збирати в лісі гриби.

- На урок фізкультури треба прийти в спортивній формі.

2.5. Дидактична гра «Хто швидше?»

Мета: закріплювати знання про одяг для хлопчиків і дівчаток, вчити його розрізнити.

Завдання: На дошці – малюнки одягу для хлопчиків і дівчаток. Змагаються хлопчик і дівчинка.

Дівчинка повинна зібрати одяг для дівчаток, а хлопчик – для хлопчиків.

2.6. Дидактична гра «Що куди покласти».

Мета: закріплювати знання про різноманітність одягу, уміння розрізнити і знаходити потрібний одяг, вчитися, як правильно його зберігати.

Завдання: вихователь показує картки з зображенням одягу та взуття, а діти повинні відповісти, де його розмістити у шафі.

- на верхню полицю шафи покладемо... (шапку, шарф);

- на нижню полицю шафи покладемо... (колготи, шкарпетки);

- на вішалку повісимо... (сукню);

- поруч із шафою поставимо... (черевики);

III. Підсумкова частина

3.1. Узагальнення й систематизація знань

3.2. Колективне складання інструкції з догляду за одягом і взуттям

1) Одяг і взуття повинне мати гарний зовнішній вигляд.

2) Щоразу, повернувшись зі школи, переодягати свій одяг.

3) Взуття та одяг повинні мати своє постійне місце.

4) Одягайтесь відповідно до роду занять та до погоди.

ПРОЕКТ 3 ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ (ШВЕЙНА СПРАВА) **«ПОДАРУНОК МАТУСІ»**

Координатор проекту: Швець Н.М., учитель трудового навчання.

Учасники проекту: учні 6-их класів.

Характеристика проекту:

- за домінуючою діяльністю: навчально-практичний;
- за предметно-змістовними галузями: міжпредметний;
- за тривалістю: довготривалий (16 годин);
- за кількістю учасників: колективний.

Тип проекту: творчий

Очікуваний результат: учні самостійно виготовляють фартух за своїм ескізом.

Цілі:

- навчити виготовляти швейний виріб згідно з технологічною послідовністю;
- навчити знімати мірки, будувати креслення фартуха;
- добирати тканину, фасон та оздоблення фартуха;
- скласти план пошиття фартуха, поетапне виконання роботи;
- дотримуватися наміченого плану, планувати свою діяльність;
- виховувати художній смак щодо одягу;
- об'єктивно оцінювати свою діяльність;

Задачі:

Навчальні:

- створити умови для закріплення вміння використання швейного обладнання;
- створити умови для формування уявлень «оздоблення швейних виробів»;
- створити умови для закріплення у учнів поняття «реалізація ідей»;
- створити умови для закріплення навичок виконання правил безпечної роботи.

Корекційно-розвиваючі:

- розвивати зорове сприйняття та увагу;
- розвивати слухове сприйняття; культуру мовлення;
- розвивати розумові операції (аналіз, синтез, узагальнення, класифікацію);
- розвивати дрібну моторику;
- розвивати творчі здібності.

Виховні:

- виховувати навички адекватної самооцінки;
- виховувати навички партнерських відносин в колективі;
- виховувати активну життєву позицію;
- виховувати вміння спостерігати за діями педагога та учнів.

Обладнання: наочні посібники; плакати зі зразками фартухів, робочі картки зі зразками тканин та оздоблення, приладдя для роботи, тканина, папір для конструювання викрійки.

Форма організації роботи: індивідуальна, урочна, позаурочна.

Етапи роботи над проектом

1. Вибір виробу для проекту.
2. Виконання ескізу виробу.
3. Зняття мірок.
4. Виконання креслення, виготовлення викрійки.
5. Технологічна послідовність виконання виробу.
6. Пошив виробу.
7. Оздоблення виробу.
8. Захист проекту.

I. Підготовчий етап.

Визначення цілей і завдань проектної діяльності. Бесіда з учнями про призначення фартуха його використання. Добір тканини з урахуванням його призначення. Вибір оздоблення в залежності від призначення і матеріалу фартуха. Практичний блок: намалювати фасон фартуха для матусі.

Креслення деталей фартуха. Зняття мірок. Практичний блок: навчити знімати мірки з манекена та фігури людини, визначити які мірки необхідні для побудови креслення. Навчитися визначати особливості фігури, місце розташування деталей на виробі та їх кількість. Під час креслення фартуха учні визначають форму деталей, їх довжину і ширину, наявність симетричних деталей. Проводять порівняльний аналіз з геометричними фігурами, визначають парність деталей. Креслять деталі фартуха в натуральну величину. Проводять самостійний контроль.

II. Основний етап.

Викроювання деталей фартуха з паперу та розкладання на тканині з якої виготовляють виріб. Практичний блок: перед розкладанням на тканині визначають лицьовий бік, нитку основи та

напряма малюнка, якщо тканина з малюнком. Тканину складають удвоє за ниткою основи лицьовим боком усередину. Послідовно виконати викроювання деталей фартуха.

Пошиття фартуха. Назвати деталі та їх зрізи. Назвати шви, які використовуються для обробки дрібних деталей і з'єднання з основною деталлю. Назвати технічні умови на виконання шивний, крайових швів. Складання плану пошиття фартуха згідно з інструкційною картою. Практичний блок: виконати обробку дрібних деталей. З'єднати дрібні деталі з основною частиною фартуха. Провести оздоблення фартуха. Виконати ВТО готового виробу.

III. Підсумковий етап.

Захист проекту. Учні готують презентацію свого виробу. Проводять демонстрацію з показом. Додатково знаходять інформацію о стилях і модних напрямках в одязі.

ГРАЮЧИ, НАВЧАЄМОСЯ...

Н.Г. Надсєва,

вчитель початкових класів,

навчально-реабілітаційний центр «ШАНС»

Озираючись, ми часто помічаємо, що навколишній світ змінюється постійно. Навколо багато метушні, інформаційний потік дуже насичений, світом керують гроші. Люди стають все більш відокремленими, діти – більш інертними або, навпаки, – дуже розгальмовані. І діти, і дорослі здобувають більшість інформації завдяки розвивальним відео, пізнавальним передачам, документальним фільмам, мультфільмам тощо. З одного боку, люди стають більш обізнаними. А з іншого, – така доступна інформація робить людей інертними. Дітей важко чимось здивувати, зацікавити. Водночас, сьгоднішнє покоління робить великі ставки саме на знання, тому діти починають готуватися до школи з 3 років, англійська мова – обов'язкова. При цьому сучасні діти, поступаючи в перший клас, дуже часто не вміють самостійно застібнути сорочку, зав'язати шнурки, не вміють підмітати віником, не мають уявлень, з чого готується хліб або шиється одяг.

У житті більшу частину хатньої роботи виконують розумні машини – пральна машина – пере одяг, мультиварка – варить обід, парова праска легко та швидко допоможе нам попросувати, пилосос – прибирає пил та бруд. Не потрібно ходити на річку по воду – в кожній хаті є водопровід, відкрив кран – і ось тобі і вода! Прикладів можна наводити безліч, і це добре для нас і наших дітей – наш побут значно полегшується. Замість часу, витраченого на хатні роботи, в нас з'являється вільний час для спілкування, ігор із дітьми, дозвілля з родиною. До чого це я веду? До того, що сучасні малюки не мають того фізичного та сенсорного досвіду, що так важливий для них. Навколо нас так багато різних крамничок, в яких запросто можна купити будь-які солодощі! І печиво, і тістечка, і прянички майже ніхто зараз не випікає вдома... Ми живемо в час готової продукції. І тому так важко іноді пояснити дітям, які прийшли в перший клас, те, як пахне дошка, яку тільки-но розпиляли, або що таке «рідке» тісто. Тому, працюючи із дітьми, що мають певні особливості розвитку, я застосовую предметно-практичну діяльність для уточнення та закріплення знань. Така діяльність сприяє розширенню зони найближчого розвитку, удосконаленню навичок самообслуговування, набуття певного життєвого досвіду, розширенню словникового запасу. Діти швидше набувають навиків переносу набутого досвіду в повсякденне життя.

Працюючи із дітьми з інтелектуальними порушеннями, потрібно враховувати характерні для них стійкі розлади психічних процесів, які виявляються в сфері пізнавальної діяльності, особливо – мислення. Виконання завдань, що ґрунуються на логіко-словесному мисленні, завжди викликає труднощі. Крім того, у цих дітей спостерігаються порушення цілеспрямованості діяльності – це і складнощі, що виникають при плануванні виконання завдання, і складнощі орієнтування в самому завданні, нездатність об'єктивно оцінити свої можливості і довести справу до кінця. Ці діти мають також труднощі із переключенням уваги, її утриманні та розподілі. Мотивація трудової та навчальної діяльності низька або відсутня взагалі.

З огляду на всі ці та інші особливості пізнавальної діяльності учнів, я почала шукати різні шляхи оптимізації процесу навчання та виховання. З одного боку, ці методи повинні бути цікавими і доступними дітям, а з другого, – стимулювати їх розумову активність, допитливість та потребу в пізнавальній діяльності. Спираючись на досвід В. Лубовського та В. Петрової, які вважали, що потрібно добирати такі завдання, які вимагають використання почуттєвої сфери, спираються на практичну діяльність і досвід самих учнів. Дуже важливо навчити учнів не просто навчатися, а отримувати певні знання, вчитися застосовувати ці знання в повсякденному житті. Тому всі завдання, ігри та проекти я ретельно готую задля того, щоб вони мали практичну спрямованість. Дуже важливою частиною наших занять є завдання на розвиток емоційного інтелекту, це дає дитині можливість розуміти себе та свій емоційний стан, розуміти оточуючих, адекватно реагувати, знаходячись у різних емоційних станах, співпрацювати один з одним. Таким чином, розвивається емпатія, а це дає дитині можливість у майбутньому вдало інтегруватися у суспільство.

Один із методів, який я застосовую на практиці, – це метод предметно-практичної діяльності учнів. Цей метод дає змогу усім учням без винятку отримати власний сенсорний досвід пізнання предмета через практичні дії з ним. Наприклад, працюючи із глиною або тістом, учні отримують колосальний досвід про властивості цього матеріалу:

- його колір;
- його температуру;
- його запах;
- його пластичність;
- його здатність змінювати форму;
- його здатність утримувати воду;

Уявіть, скільки корисного дізналася дитина! Цей досвід важливіший багатьох слів, сказаних учителем на уроці, бо дитина його отримала самостійно, відчувши усіма сенсорними органами. І такі знання дитина не забуде!

В минулому навчальному році в нашому класі було створено декілька проектів. Одним із них був «День народження». Так випало, що всі учні в класі святкують свій день народження під час навчального року, тому мені і спала думка про те, щоб провести цей час і цікаво і корисно. Разом із батьками ми вирішили з нагоди дня народження кожного учня відвідувати майстер-клас із декоративно-прикладного мистецтва.

По-перше, треба зазначити, що звикли спілкуватися з вузьким колом людей – це батьки та їх друзі, вчителі та вихователі в центрі. Тому на перший майстер-клас ми запросили молодого художника до нас у клас. Для нас важливо було отримати досвід співпраці з незнайомою людиною на «своїй» території. Дітям було важко концентрувати увагу на завданні, не слухали пояснень, не приймали допомогу, не могли задати питання та попросити про допомогу. І все ж таки ми отримали чудовий результат – всі учні зробили власні роботи петриківським розписом. Всі роботи були однаковими по виконанню, ніби їх скопіювали зі зразка... Невпевненість у власних силах дала знати про себе.

Наступні наші майстер-класи відбувалися вже за межею закладу – і це була додаткова підготовча робота: інструктажі, правила поведінки на вулиці, біля дороги, правила переходу через вулицю... Не всі діти нашого класу однаково самостійні, дехто потребує допомоги, – як організуючої, так і фізичної. Я дуже хвилювалася тому, що в класі є дитина з аутизмом, яка не завжди може стриматися, якщо щось іде не за її планом... І ось настав день Х. Це був наш перший вихід за межі закладу, діти йшли в незнайоме місце, вони не знали людей, з якими будуть зараз працювати. І, звичайно, ніхто не знав, чого очікувати від цього заходу.

Докладний, майже покроковий майстер-клас із ліплення з солоного тіста тривав більше години. Цього разу діти були більш уважними, більш впевненими та відкритими, їх діяльність стала вже більш цілеспрямованою.

Дуже цікаво спостерігати, як навчаються діти. А скільки всього ми повторили з математики, доки ліпили! Виявляється, таблиця множення потрібна не тільки в класі! Тоді ми ліпили панно, на якому кошенятко виглядає у віконце, за яким із дерева опадають осінні листочки. Окрім самого досвіду ліплення з тіста, діти мали можливість

- закріпити знання про геометричні фігури та їх розташування на площині;
- вчилися аналізувати та порівнювати предмети за розміром і формою, відриваючи шматочок тіста та роблячи потрібну форму;
- одержувати нові відтінки кольорів шляхом змішування фарб;
- відтворювати відбитки на тісті різними предметами.

Це були наші найперші майстер-класи, і вони були найважливішими. Діти ставали більш організованими та самостійними. Вони вже не копіювали свої роботи, а проявляли свою фантазію, додаючи до роботи щось власне.

Досвід подібної роботи дає можливість розвинути не тільки свої творчі здібності, а й набути досвіду соціальної активності, співпраці в парах, в групі; вмінні чекати своєї черги, працювати з інструкційною картою; опанувати нову термінологію тощо. Наприкінці року, підбиваючи підсумки навчального року на батьківських зборах, майже всі батьки помітили зміни, що сталися із дітьми: вони стали більш урівноваженими, впевненими в собі, зацікавленими в побуті, з'явилась потреба пізнавати щось нове, значно покращились навички комунікації, покращилась поведінка, розширилось коло інтересів, стали більш охоче допомагати виконувати хатню роботу.

А був ще проект «Птахи рідного краю». Це була спільна діяльність із батьками і дітьми. Вивчали птахів Дніпропетровщини, порівнювали їх за розміром, кольором пір'я, особливостями будови тіла, місцем проживання і харчування. На уроці малювання – малювали пташок, враховуючи їх особливості, на уроці праці – відтворювали із різних матеріалів. На уроці математики – склали цікаві задачі та дізнавалися, скільки крил, ніг і хвостів у пташок. Порівнювали їх за довжиною ніг і дзьоба. В жовтні провели конкурс на кращу сімейну годівничку. В грудні, коли випало багато снігу, робили їстівні годівниці на основі желатину, зерен пшениці, вівса, горіхів, ягід, сушених яблук, хліба та сала. Як багато пташок прилітало до нашого віконця тієї зими! І знову, пізнаючи світ природи, діти набули нового досвіду.

Наступний проект – «Здорово бути здоровим». Тут, вивчаючи продукти харчування, з'ясувалися, що все, чим ми любляємо ласувати, це вкрай некорисне, а найчастіше – небезпечне для здоров'я. Говорити тут замало! Скільки не говори, що треба мити руки, бо це небезпечно, – не допомагає! Фільм подивились – ефект короточасний. А ось коли руки свої побачили під мікроскопом, оце вразило! Тому і дітям, і дорослим важливо не тільки знати, бачити, а й розуміти результати досвіду.

РОЛЬ УЧНІВСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ У ФОРМУВАННІ ТА РОЗВИТКУ ЖИТТЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

О.Л. Бургай,

*заступник директора з виховної роботи
навчально-реабілітаційний центр «ШАНС»*

Учнівське самоврядування – невід'ємна складова освітнього процесу, завдяки якій учні та вихованці загальноосвітніх навчальних закладів долучаються до управління та безпосередньої участі в ключових моментах шкільного життя, і котра сприяє розвитку активності, відповідальності, громадянської небайдужості та творчого потенціалу сучасної молоді.

Якщо мова йде про навчально-реабілітаційний центр, то тут учнівське самоврядування займає одну з ключових позицій – як фундаментальний блок роботи у напрямку соціальної адаптації, а також формування та розвитку життєвої компетентності вихованців, адже саме пристосованість дітей з особливими освітніми потребами до повноцінного співіснування із оточенням була і завжди залишається головною метою спеціальної освіти.

Аби мати змогу увійти у суспільство та функціонувати в ньому належним чином, дитині з інтелектуальними порушеннями необхідно чітко розуміти ієрархічну побудову соціуму, мати уявлення про його структуру та усвідомлювати в ній власну роль.

Саме тому знайомство зі званням «людини серед людей», як правило, починається ще з дошкільного віку: прищеплювання навичок самообслуговування, пристосування до співіснування у колективі, освоєння орієнтації у просторі навчального закладу.

У молодшому шкільному віці вищезазначені знання та навички закріплюються та поетапно підводяться до більш активної участі у житті колективу: чергування та обов'язки у класі та поетапне засвоєння певних організаційних моментів освітнього процесу.

Починаючи з середнього шкільного віку, відбувається охоплення більш масштабної ланки організаційної складової освітнього процесу – до вже набутих знань і навичок, до достатньо сформованого функціонування колективу класу, де кожен добре знайомий і повноцінно справляється з власними обов'язками, додається поступове введення дітей до організації загальношкільного життя, у вигляді чергувань по школі та участі у шкільному самоврядуванні. Тут відбувається процес усвідомлення повної картини функціонування людського суспільства; на що саме направлені дії кожного окремо та усього учнівського колективу загалом.

У старших класах, де здійснюється професійна орієнтація вихованців, регулярно проходить знайомство майбутніх випускників закладу зі здобуттям професії в училищах – де структура соціальної взаємодії дещо змінюється, а отже, і у подальшому, при влаштуванні на роботу безпосередньо, теж можливі зміни, до яких можна підготуватися та досить швидко адаптуватися, як це відбувалося раніше.

Щодо вихованців навчально-реабілітаційного центру «Шанс», то тут учнівське самоврядування займає ключове місце у педагогічному процесі як одна з фундаментальних складових соціальної адаптації дітей з особливими освітніми потребами. Парламент навчально-реабілітаційного центру «Шанс» плідно працює над вихованням у дітях ініціативності, сумлінного ставлення до кожної з посад, займаних вихованцями, над забезпеченням необхідного середовища для творчих починань, а також над підготовкою до самостійного дорослого життя у майбутньому.

До першого ступеня шкільного самоврядування, за традицією належить класне самоврядування, де кожен член колективу класу на початку навчального року визначається та назначається класним керівником у тандемі з вихователем, відповідальним за певну конкретну галузь освітнього процесу та шкільного життя: освіта, докільця, творчість, здоров'я, спорт, краса, збереження підручників, порядок у класі та на пришкільній ділянці, закріпленій за класом на початку року.

Другий ступінь – старостат, на щомісячних засіданнях котрого підбиваються підсумки роботи класів за всіма напрямками та відбувається нагородження за участь у загальношкільних заходах.

Третій ступінь шкільного самоврядування – це парламент навчально-реабілітаційного центру, структура та склад котрого в межах НРЦ «Шанс» має такий вигляд:

1. Голова парламенту, до обов'язків якого входить: допомагати контролювати успішність, дисципліну; відповідати за проведення лінійок і засідань парламенту; подавати пропозиції адміністрації НРЦ «Шанс» щодо проведення заходів різної тематики.

2. Комісія знань.

Обов'язки: аналіз успішності навчання; огляд класних кімнат, щоденників, зошитів; участь у підготовці та проведенні предметних тижнів; контроль відвідування закладу.

3. Комісія «Дисципліна та порядок».

Обов'язки: підтримання внутрішнього порядку в НРЦ; слідкувати за зовнішнім виглядом, поведінкою учнів; вирішувати конфліктні питання; слідкувати за озелененням класу, за порядком на пришкільній ділянці; виступати за збереження навколишнього середовища.

4. Комісія добрих справ.

Обов'язки: сприяти вихованню небайдужого ставлення до оточення, шанобливого ставлення до ровесників та старших; організувати чергування учнів у закладі.

5. Комісія «Рідний край».

Обов'язки: сприяти вихованню патріотичної свідомості; допомагати поглиблювати знання з історії та культури рідного краю; організація та проведення тематичних свят.

6. Комісія спорту.

Обов'язки: залучити учнів до відвідування гуртків, до участі у змаганнях; організувати спортивні заходи.

7. Комісія здоров'я.

Обов'язки: запрошувати спеціалістів на лекції та дискусійні клуби з питань статевих стосунків, профілактики паління, вживання алкоголю чи наркотиків.

8. Прес-центр.

Обов'язки: організація роботи газети НРЦ і конкурсів стінгазет; слідкувати за подіями у центрі, місті, країні, світі; перевірка підручників.

Усі три ступені учнівського самоврядування підпорядковуються адміністрації закладу, котра допомагає урегулювати будь-які питання, що виникають на порядку денному, та проводити загальношкільні заходи, в яких бере участь кожен вихованець центру, включаючи: доповіді, рапорти, тренінгові заняття, години спілкування, конкурси та нагородження переможців і найактивніших учасників.

Щороку склад шкільного парламенту переглядається, учні затверджуються на займаних минулого року постах або ж освоюють нові посади, що дає змогу дітям визначитися з родом діяльності, який їм імпонує найбільше, або ж удосконалюватися у вже обраному руслі.

Таким чином, учнівське самоврядування є вагомою частиною виховного процесу у корекційному закладі, адже діти з порушеннями інтелектуального розвитку, як правило, мають незрілу або ж нестійку емоційно-вольову сферу, а отже, зазвичай і мають певні труднощі із рівнем самостійності, відповідальності, ініціативності, активності, індивідуального та особистісного розвитку, вольових якостей. Залучення дитини з особливими потребами до питань колегіального масштабу, до прийняття власноруч тих чи інших рішень, до обов'язків і результатів у конкретній сфері сприяє поступовому подоланню вищезазначених труднощів: мотивує у напрямку саморозвитку, закріплює усвідомлення власних успіхів і перемог, починаючи з маленьких, підвищує рівень вольової сфери шляхом набуття впевненості у власних силах та можливостях.

Так само учнівське самоврядування формує уявлення вихованців центру про базову схему соціальної структури, ієрархічність побудови соціуму, де кожен елемент та етап життєдіяльності входить до тієї чи іншої сфери, яка регулюється відповідним органом, а той, у свою чергу, підпорядковується до вищої ланки (на прикладі учнівського самоврядування – комісії, котрі регулюють конкретну сферу шкільного життя, підпорядковані до голови шкільного парламенту). Засвоївши таку побудову шкільної спільноти, вихованець значно швидше матиме змогу адаптуватися до життя за стінами навчально-реабілітаційного центру, до повноцінного функціонування у людському суспільстві.

Життєва компетентність – це здатність бути обізнаним і підготовленим (компетентним) до тієї чи іншої життєвої ситуації; здатність самостійно та якісно вирішити будь-яке життєве питання, беручи всю відповідальність за його рішення на себе самого.

Школа життєзнавства – основа у напрямку роботи над соціальною адаптацією дітей з особливими освітніми потребами; це охоплення усіх і кожної зі сфер людського життя шляхом спроб і помилок, де запам'ятовуванню сприяє власний досвід і його постійне збагачення та накопичування.

Життєзнавство – нетипове, і в той же час дієве та результативне вивчення ролі «людини серед людей», і самоврядування відіграє у ньому провідну роль. Завдяки залученню дитини до активної участі у певній гілці шкільного самоврядування, вихованець навчально-реабілітаційного центру усебіч розвивається як окрема особистість, поволі освоюючи та вдосконалюючи такі вольові якості, як самостійність, відповідальність, рішучість, терпеливість, впевненість тощо; водночас учень має змогу усвідомити власне місце у соціальній ієрархії та вести активне суспільне життя, а отже освоювати знання і навички, необхідні для розв'язання життєвих проблем у майбутньому, орієнтуватися у життєвому просторі та мати змогу повноцінно функціонувати у людській спільноті.

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

Тетяна Шаповал

(«Дефектолог», лютий 2017, № 2)

Наприкінці 2016 року в м. Дніпрі відбулася значуща подія в галузі спеціальної освіти країни — I З'їзд корекційних педагогів України «Актуальні питання соціалізації дітей з особливими освітніми потребами».

Метою заходу було обговорення:

- актуальних проблем і стратегічних підходів щодо забезпечення права на освіту дітей з особливими потребами, починаючи з раннього віку;
- значення ролі сім'ї в процесі освітньої інтеграції дитини;
- ролі підготовки та перепідготовки педагогічних кадрів до роботи в умовах інклюзії.

У роботі з'їзду взяли участь понад 400 учасників із різних регіонів України, серед яких — представники Міністерства освіти і науки України, органів управління освітою, науково-методичних установ, керівники та педагогічні працівники спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів, експерти й фахівці з освіти й реабілітації, науково-педагогічні працівники вищих навчальних закладів, студенти, аспіранти, представники громадських організацій, батьки дітей з інвалідністю.

На відкритті з'їзду з вітальним словом виступила ПОРОШЕНКО Марина Анатоліївна — кандидат медичних наук, Голова Ради Благодійного фонду Петра Порошенка. У своєму виступі вона наголосила, що сучасна школа неодмінно має бути відкритою та доступною для дітей, які мають особливі потреби. Наскільки успішно такі діти зможуть адаптуватися й реалізувати себе, значною мірою залежить від учителя, від того, наскільки професійним буде педагогічний супровід, наскільки якісним буде навчальний і виховний процес.

У зібранні взяли участь:

ПРИМАКОВ Каміль Юрійович — заступник голови Дніпропетровської обласної державної адміністрації.

ПОЛТОРАЦЬКИЙ Олексій Володимирович — директор Департаменту освіти і науки Дніпропетровської обласної державної адміністрації.

СПІВАКОВСЬКИЙ Олександр Володимирович — доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент Національної академії педагогічних наук України, народний депутат України, виконувач обов'язків Голови Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти.

СУШКЕВИЧ Валерій Михайлович — народний депутат України, Голова Національної Асамблеї осіб з інвалідністю України, Уповноважений Президента України з прав людей з інвалідністю.

ЛУТКОВСЬКА Валерія Володимирівна — уповноважений Верховної Ради України з прав людини.

КУЛЕБА Микола Миколайович — уповноважений Президента України з прав дитини.

На пленарному засіданні висвітлено нагальні потреби корекційних педагогів, проблеми спеціальних навчальних закладів, держадміністрацій, які займаються проблемами дітей з особливими потребами.

Про науково-методологічні засади запровадження інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами, про підготовку кадрів для різних форм організації навчально-виховного процесу дітей з особливими освітніми потребами проінформував В.М. Синьов, академік, декан факультету корекційної педагогіки та психології НПУ імені М.П. Драгоманова.

Про досягнення та проблеми соціалізації учнів з особливими освітніми потребами повідомив О.В. Полторацький, директор департаменту освіти і науки Дніпропетровської обласної державної адміністрації.

Про реалії та перспективи інклюзивної освіти в Україні розповів О.В. Співаковський, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент Національної академії педагогічних наук України, народний депутат України, виконувач обов'язків Голови Комітету з питань науки і освіти Верховної Ради України.

Про ортопсихологічну корекцію особистісного розвитку дітей з особливими освітніми потребами доповів А.Г. Шевцов, доктор педагогічних наук, член-кореспондент НАПН України, професор кафедри ортопедагогіки та реабілітології ФКПП НПУ імені М.П. Драгоманова.

З напрямками діяльності Міністерства освіти і науки України щодо соціалізації дітей з особливими освітніми потребами в контексті сучасної державної політики ознайомила Т.В. Симоненко, начальник відділу освіти дітей з особливими освітніми потребами департаменту загальної середньої та дошкільної освіти Міністерства освіти і науки України. У своєму виступі про освітню політику щодо дітей з особливими потребами зазначила, що введення інклюзивної форми навчання для дітей з особливими освітніми потребами не призведе до закриття спеціальних закладів освіти. В Україні, як і в усіх розвинених країнах, повинні існувати різні форми навчання для таких дітей. Кожна дитина потребує індивідуального підходу щодо умов її навчання залежно від рівня розвитку та психофізичних можливостей, а також бажання батьків або осіб, що їх замінюють. Так, заклади спеціальної освіти як методичні та кадрові форпости корекційної педагогіки в умовах активного впровадження інклюзії у загальноосвітніх закладах повинні бути збережені.

У цьому впевнилися учасники з'їзду на другий день роботи форуму під час відвідання спеціальних закладів освіти – навчально-реабілітаційних центрів Дніпропетровської області, де була продовжена робота за секціями й відвідані майстер-класи за різними напрямками роботи з дітьми, які мають порушення розвитку.

На завершення учасники з'їзду обмінялися думками щодо напрямів і перспектив розвитку спеціальної та інклюзивної освіти в Україні. Делегати прийняли резолюцію, у якій звернулися до Міністерства освіти і науки України, спільноти корекційних педагогів України, громадських організацій і наголосили на необхідності виважених кроків у реформуванні спеціальної освіти в країні, збереженні накопиченого наукового та методичного, кадрового потенціалу спеціальних навчальних закладів і в підготовці педагогів загальноосвітніх навчальних закладів до роботи з дітьми з особливостями в розвитку та їхніми сім'ями в умовах інклюзивного навчання.

РЕЗОЛЮЦІЯ

І З'їзду КОРЕКЦІЙНИХ ПЕДАГОГІВ УКРАЇНИ

«АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ»

Учасники І З'їзду корекційних педагогів України «Актуальні питання соціалізації дітей з особливими освітніми потребами»:

- маючи на меті спільну діяльність в інтересах дітей з порушеннями психофізичного розвитку;
- враховуючи сучасний міжнародний досвід компенсаторно-реабілітаційної роботи з дітьми з порушеннями психофізичного розвитку;
- беручи до уваги можливості держави у реалізації законних прав та інтересів осіб з порушеннями психофізичного розвитку;
- вважаючи своєчасним визначення основних проблем спеціального навчання, які вимагають і вирішення,

УХВАЛИЛИ:

1. Звернутися до центральних органів виконавчої влади в галузі освіти та охорони здоров'я, обласних, Київської міської державної адміністрацій, органів місцевої виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, Державного фонду соціального захисту інвалідів України та громадських організацій України з пропозиціями: при реформуванні пріоритетів молодіжної та

соціальної політики врахувати потреби осіб з інвалідністю та особливостями психофізичного розвитку:

- зберегти мережу спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей з особливими освітніми потребами, при цьому підтримати освітню політику МОН України щодо широкого залучення дітей з особливими освітніми потребами до інтеграції у загальноосвітні навчальні заклади за умови створення в них відповідного навчального середовища;
- органам управління освіти вжити заходів щодо забезпечення загальноосвітніх навчальних закладів з інклюзивно-інтегрованим навчанням кадрами спеціальних педагогів, спеціальних психологів, логопедів та ін. Інститутам післядипломної освіти розробити зміст перепідготовки та підвищення кваліфікації педагогічних працівників загальноосвітніх навчальних закладів з інклюзивними та спеціальними класами, навчальні курси зі спеціальних методик і сучасних технологій навчання дітей з особливими освітніми потребами в зазначених вище умовах;
- включити дисципліни «Основи корекційної педагогіки та спеціальної психології», «Основи інклюзивної освіти» у нормативну частину освітньо-професійних програм підготовки та післядипломної освіти всіх фахівців галузі «Освіта» та контроль за їх викладанням фахівцями-дефектологами;
- проводити курси підвищення кваліфікації та перепідготовки суто на базі тих інститутів післядипломної освіти та ВНЗ, які мають фахівців із науковими ступенями в галузі 13.00.03 — корекційна педагогіка та 19.00.08 — спеціальна психологія.

2. Просити Міністерство освіти і науки України ініціювати внесення змін у класифікатор професій, і зокрема термін «вчитель-дефектолог» замінити на «спеціальний педагог» як тотожний. Саме цей термін використовується в світовому товаристві.

3. У Переліку галузей знань і спеціальностей (2015) назву спеціальності осіб — Спеціальна освіта | доповнити для конкретизації: 016 — Спеціальна освіта (за нозологіями).

Необхідність зазначення нозологій викликана значною специфікою підготовки фахівця за кожною; з них (логопедія, олігофренопедагогіка, тифлопедагогіка, сурдопедагогіка, ортопедагогіка, спеціальна психологія), яка унеможлиблює уніфікацію підготовки бакалавра та магістра цієї спеціальності.

Традиційно підготовка фахівців-дефектологів передбачала (й передбачає нині) присвоєння їм кваліфікації вчителя та спеціального психолога, а саме: тифлопедагога та тифлопсихолога, сурдопедагога та сурдопсихолога, олігофренопедагога та олігофренопсихолога тощо. Для забезпечення неперервності підготовки таких фахівців (бакалавратура, магістратура, аспірантура) виникає необхідність ; включення в галузь от — Освіта, спеціальність 016 — Спеціальна освіта (за нозологіями) спеціальної психології (колишній науковий шифр 19.00.08 — спеціальна психологія).

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ ЯК ОДНА З ОСНОВ ПОВНОЦІННОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

О.Л. Бургай,
заступник директора з виховної роботи
навчально-реабілітаційний центр «ШАНС»,
О.М. Прибсга,
вчитель фізичної культури, навчально-
реабілітаційний центр «ШАНС»

Фізичний розвиток займає ключову позицію у роботі навчально-реабілітаційного центру, за традицією поєднуючи у собі заняття на уроках фізичної культури, лікувальної фізичної культури, спортивних секцій і гуртків і також лікувально-оздоровчих процедур, у напрямку яких працює ряд спеціалістів: невролог, педіатр, фізіотерапевт, масажист, психолог, дефектолог, логопед, інструктор ЛФК.

Робота фахівців з дітьми з особливими освітніми потребами у стінах навчально-реабілітаційного центру «Шанс» являє собою комплексний корекційно-відновлювальний освітній процес, зосереджений на обов'язкових індивідуальних, групових, а також факультативних навчальних заняттях.

Основними засобами фізичного виховання є фізичні вправи, спрямовані на формування життєво важливих умінь і навичок, виховання фізичних якостей, розвиток фізичних здібностей, підвищення адаптивних властивостей організму і, звичайно ж, – усунення відхилень в стані здоров'я, порушень фізичного розвитку.

На уроках фізкультури матеріал завжди викладається доступно, системно, велика увага приділяється попередженню дитячого травматизму та дотриманню правил з безпеки життєдіяльності під час уроків, доцільно використовуються різні форми роботи на уроці, які носять корекційно-розвиткову спрямованість. В процесі навчання реалізуються основні принципи спеціальної дидактики, багато уваги приділяється формуванню в учнів здорового способу життя. На кожному уроці відбувається диференціація фізичного навантаження на кожного учня, враховуючи особливості фізичного розвитку кожного учня, ведеться робота з учнями, які віднесені до спеціальної медичної групи.

Крім того, більшість учнів з особливими освітніми потребами через свої фізичні порушення мають занижену самооцінку. Саме тому однією з основних цілей уроків фізкультури являється виховання у дитині естетичних почуттів та любові до самої себе; слід показати їй, що вона унікальна, допомогти знайти дитині себе, залучаючи цю дитину до занять у позашкільній спортивній секції.

Уроки фізичної культури та лікувальної фізичної культури повсякчас закріплюються під час відвідування спортивних гуртків і секцій, до котрих належать такі: легка атлетика, гімнастика, ЗФП (загальна фізична підготовка), рухливі та спортивні ігри – футбол, баскетбол, бадмінтон, настільний теніс, шашки та шахи, відвідування тренажерної зали та басейну.

Організація гурткової роботи фізкультурно-спортивного напрямку стимулює та підтримує розвитку дітей цієї категорії комунікативних функцій, впевненості у власних силах, бажання досягати кращих результатів; підтримує дітей, які мають відхилення в поведінці та стимулюють підвищення самоконтролю у таких учнів. Гурткова робота дає змогу здійснювати індивідуальну педагогічну підтримку вихованців; забезпечує педагогічно обґрунтований вибір форм, засобів і методів навчання та виховання учнів з особливими освітніми потребами; сприяє організації участі вихованців у фестивалях, творчих конкурсах, спортивних змаганнях різних рівнів, проектній, науково-дослідницькій діяльності. Створення дружнього до дитини виховного середовища (згуртування колективу, включення вихованців у різні види соціальної практики, розвиток учнівського самоврядування) – це основна мета функціонування гуртків.

Заняття дітей з особливими освітніми потребами в спортивних гуртках – це не тільки один із засобів усунення недоліків у руховій сфері, але і засіб повноцінного фізичного розвитку, зміцнення здоров'я, адаптації в соціумі. Ступінь адаптації знаходиться в прямій залежності від стану дітей, тому вчителю фізичної культури для продуктивної педагогічної діяльності необхідно знати характерні прояви основного дефекту, особливості фізичного, психічного, особистісного розвитку зазначеної категорії дітей для вдалого включення до гурткової роботи спортивного напрямку.

Крім того, з дітьми регулярно проводяться лікувально-оздоровчі процедури, серед яких – оздоровлення кисневою піною, профілактичні інгаляції, лікувальний масаж.

З 1996 року у закладі відкрито спортивний музей «Олімпік», в якому відображена участь вихованців у спортивних змаганнях та їх досягнення. Відвідування музею є стимулом для юних спортсменів займатися фізичною культурою та спортом, надихає на отримання високих результатів та сприяє поліпшенню емоційного стану дітей.

Усі вищезазначені складові у комплексі сприяють повноцінному фізичному та загальному розвитку дітей з особливими освітніми потребами, охоплюючи корекційну роботу у напрямку великої та дрібної моторики, координації рухів, стимулюючи мовленнєву систему, адаптуючи кожного вихованця до командної роботи, виховуючи такі вольові якості, як цілеспрямованість, зосередженість, рішучість і терпимість, а також адаптуючи дітей до подальшого повноцінного життя у суспільстві за межами центру.

ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ У РАМКАХ НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО ЦЕНТРУ ДЛЯ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

О.Л. Бургай,
заступник директора з виховної роботи
навчально-реабілітаційний центр «ШАНС»,
Н.А. Василенко, заступник директора
з навчально-виховної роботи
навчально-реабілітаційний центр «ШАНС»

Естетичне виховання – один із фундаментальних блоків освітнього процесу, котрий тісно переплітається із моральним і культурним вихованням і зосереджений на формуванні й розвитку у дітей естетичної свідомості і як результат, естетичної поведінки, а також естетичної діяльності.

Естетичне виховання – це своєрідне поєднання у співпраці інтелекту та сенсорики, іншими словами – осмислення відчуттів, зосереджене на двох основах: імпресії та експресії, де першій відповідає за роботу над здатністю дитини зрозуміти та усвідомити власні відчуття, а другій – за роботу у напрямку вираження цих самих відчуттів.

Починаючи з виховних бесід, проектів і різноманітних заходів в учнів закладаються основні поняття естетики: прекрасне та потворне, трагічне та комічне, піднесене та низьке, завдяки чому в їх свідомості формуються чіткі їх розмежування. Це допомагає вихованцям точніше усвідомлювати структуру навколишньої дійсності, розглядаючи шар за шаром усі її складові та маючи здатність згодом осягнути всю картину в цілому.

Стосуючись безпосередньо питання дітей із особливими освітніми потребами, естетичне виховання тут відіграє неабияку роль, працюючи у напрямку емоційно-вольової сфери (опис та осмислення своїх, та емпатичне ставлення до чужих почуттів), розвитку критичного та абстрактного мислення (здатність описати своє розуміння того чи іншого явища, висловити власну думку з того чи іншого приводу), максимально охоплюючи розвиток зв'язного мовлення, і даючи змогу дитині самостійно сформулювати в уяві та матеріалізувати на практиці власне творіння.

Поглиблений розвиток у напрямку естетичного виховання відбувається перш за все, на уроках образотворчого та прикладного мистецтва, ритміки та хореографії, музики та співів, і повсякчас поглиблюється та закріплюється у позаурочний час, при відвідуванні вихованцями гуртків, кількість котрих у НРЦ «Шанс» налічує понад двадцять.

Уроки ритміки наряду з хореографічними гуртками сприяють уповноціненню розвитку великої моторики, почуття ритму, рухової пам'яті й розуміння понять «музична динаміка» та «музичний темп». Авжеж все це у комплексі з відвідуванням спотривних гуртків, тренажерної зали, басейну, лікувальних масажів, фізичної культури та ЛФК сприяє повноцінному фізичному розвитку вихованців.

На уроках музики розвиваються навички сприйняття музики на слух, музичної та сценічної мови, встановлюються правильне дихання, звукоутворення і звуковедення, дикція та інтонування, збагачується зв'язне мовлення та словниковий запас, поглиблюється пам'ять, відбувається знайомство з такими поняттями, як «звуковисота», «ладова забарвленість», «темпоритм», що обов'язково закріплюється під час роботи вокальних, вокально-хореографічних і театральних гуртків.

І звичайно над удосконаленням таких творчих здібностей дітей, як малювання та рукоділля, плідно працюють педагоги на уроках праці та образотворчого мистецтва у співпраці із гуртковою роботою у розмаїтті напрямків: швацька справа, вишивка, печворк, пірографія, різьба по дереву, петриківський розпис, тістоліпка, квілінг, орігамі, паперова флористика, декупаж, пап'є-маше, об'ємна аплікація, топіарій тощо, що зосереджується на розвитку дрібної моторики, фантазії, вихованню таких вольових якостей, як терпіння та зосередженість, і безперечно сприяє повноцінній самореалізації та втіленню творчого потенціалу вихованців.

Регулярна та систематична єдність уроків і гуртків у позакласний час оптимально забезпечує повноцінну та результативну роботу у напрямку естетичного виховання, де гармонійно співіснують різні підходи педагогічної діяльності: індивідуальний, де обов'язково беруться до уваги таланти, можливості та інтереси вихованців, робота у групах, де охоплюються навички командної роботи та робляться перші поступові кроки до взаємодії з оточенням та масові відкриті заходи – як вихід на нову сходинку до життєвої компетенції та соціальної адаптації, до звання «людини серед людей».

ІННОВАЦІЙНІ ОСВІТНІ ПРОЕКТИ ДЛЯ XXI СТОЛІТТЯ

Тематичні орієнтири для пошуку молодих учителів навчально-реабілітаційних центрів

- Ефективна середня школа у контексті діалогу педагогічних культур;
- Європейські виміри освіти;
- Будуємо Європу для дітей і разом з дітьми;
- Освіта для життєтворчої особистості у XXI столітті;
- Океан життєвої компетентності;
- Освіта для сталого розвитку м. Дніпра;
- Освіта як феномен культури;
- Діалог культур у навчально-виховному процесі;
- Карта діалогу культур України;
- Духовна пам'ять України;
- Славетні імена на педагогічній карті України;
- Великий проект: «Сковорода – 300»;
- Життєзнавство у змісті середньої освіти;
- Уроки життя П.П. Блонського;
- Діти у суспільстві ризику;
- Дитина у просторі культури;
- Природа дитини у вимірах герменевтики і наративу;
- Життєва і суспільна практика учнів;
- Банк усних життєвих історій;
- Світ як текст;
- Виховні системи у контексті педагогіки і психології життєтворчості;
- Синтез мистецтв у навчально-виховному процесі;
- Людинознавство – домінанта змісту освіти XXI століття;
- Моделі інноваційного розвитку різних типів закладів освіти;
- Інноваційний освітній простір школи: змістові, технологічні засади;
- Школа філософії серця;
- Школа життєтворчості особистості;
- Школа діалогу поколінь;
- Школа діалогу культур;
- Школа інноваційної культури;
- Школа проектної культури;
- Громадсько активна школа;
- Модель акмеологічної школи;
- Моделі інноваційної початкової школи;
- Нові організаційні форми навчання у середній школі;
- Нова типологія уроків Уроки – проекти;
- Система проектної діяльності школи;
- Образ інноваційної школи: ціннісно-смыслові пріоритети;

- Банк проектів учнів: тематичні орієнтири;
- Банк проектів учителів: тематичні орієнтири;
- Банк, міжнародних і кросс-культурних інноваційних освітніх проектів;
- Життя – базова цінність освіти;
- За сторінками книги життя людини (як склалась доля випускників школи);
- Самопрезентація школи і творчої особистості;
- Імідж школи XXI століття;
- Організаційна культура школи;
- Цільові життєтворчі програми у школі;
- Хімія життя;
- Біологія життя;
- Математика життя;
- Фізика життя;
- Економіка життя;
- Література життя;
- Уроки життя у контексті діалогу поколінь;
- Математика у сучасній економіці;
- Наш власний підручник життя;
- Щастя очима поколінь;
- Інноваційна школа у пошуках нових смислів виховання;
- Філософія серця у сучасній школі;
- Філософія життя у школі;
- Діалоги про культуру «Панорама століть»;
- Наративна педагогіка в інноваційному освітньому просторі;
- Зміст освіти у контексті життєвих результатів;
- Освіта як шлях до вирішення життєвих проблем;
- Живе знання: образ світу і свого місця у ньому;
- Створюємо азбуку життя;
- Кроки до духовного становлення особистості;
- Репертуар наративних компетенцій особистості;
- Мистецтво життя – пріоритети XXI століття;
- Наратив – історія життя людини в текстах;
- Наративна модель: від події до історії;
- Наративні засади творчого потенціалу учнів;
- Наративні технології в освоєнні нового змісту;
- Біографічна пам'ять – між індивідуальним і соціальним;
- Наратив – презентація себе;
- Я – текст і життєтворчість;
- Життєві стратегії: ресурси особистості;
- Моделі життя у контексті життєтворчої особистості;
- На тернистих життєвих шляхах: уроки життя і людської долі;
- Наративний ресурс самопрезентування;
- Життєвий проект у просторі самореалізації особистості;
- Вклонімося отчому дому;
- Як створити позитивний імідж школи нового типу?
- Інноваційна культура сучасної школи;
- Основи інноваційної культури учня;
- Життєві результати діяльності загальноосвітнього навчального закладу;
- Життєві компетенції для XXI століття;

- Моделі випускника різних типів закладів освіти;
- Стратегія системного інноваційного розвитку школи;
- Духовний світ людини;
- Діалоги про людину у початковій школі;
- Книга – духовний інструмент душі;
- Роль усних історій у навчально-виховному процесі;
- «Життя – це історія» (В. Шекспір);
- В океані різного народу відкривай духовні острови (В. Симоненко);
- «Кожен педагог мусить мати філософічне розуміння життя» (С. Русова);
- Риторичний всеобуч у школі;
- Мистецтво бути людиною: пошук досконалості;
- Життєві орієнтири засобами змісту освіти;
- Уроки життя очима вчителя;
- Уроки життя очима батьків;
- Уроки життя очима учнів;
- Меморандум інноваційної культури школи;
- Інноваційна школа у контексті компаративістики;
- Ефективний учитель у ракурсі діалогу педагогічних культур;
- Учитель і виклики ХХІ століття;
- Сили змін: роль учителя у здійсненні освітніх реформ;
- Якість педагогічної діяльності у контексті діалогу педагогічних культур;
- Учитель – інноватор. Інноваційна культура педлага;
- Учитель – фасилітатор;
- Учитель – архітектор і проектувальник життєтворчості особистості;
- Духовна культура вчителя;
- Гуманістичні виміри стилю нового педагогічного мислення;
- Діяльність учителя як співтворчість;
- Самовиховання учителя. Творче портфоліо педагога;
- Інноваційний потенціал шкіл як відкритих соціально-педагогічних систем;
- Проектно-цільові засади інноваційного розвитку закладів освіти.
-

**ТЕМАТИКА СОЦІАЛЬНО-ВИХОВНИХ ПРОЕКТІВ НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО ЦЕНТРУ
«ШАНС» У СТРУКТУРІ СОЦІАЛЬНОЇ ПРАКТИКИ ВИХОВАНЦІВ**

1. **«Вчимося бути громадянами»**
 - Організація учнівського самоврядування
 - Модель учнівського самоврядування
 - Календар лідера учнівського самоврядування
 - Книгу – шкільній бібліотеці
 - Моя корисна справа зроблена для школи
2. **«Світ навколо нас»**
 - Ми – за чисте довкілля
 - День довкілля у закладі
 - Школа – другий дім, хай зелено буде в нім
 - Шкільне подвір'я
 - Конкурс малюнків «Бережи природу»
 - Хай росте жива ялинка
 - Світ кімнатних рослин

- Нагодуй птахів взимку
 - Ціна краплі води
 - Дім, в якому я живу
3. **«Вивчаємо свої права та обов'язки»**
- День права людини у закладі
 - Зроби крок у світ прав та обов'язків
 - Знаємо та реалізуємо свої права та обов'язки
 - Свої права ти знаєш – надійний захист маєш
 - Конвенція ООН про права дитини в творчості дітей
4. **«Ми пам'ятаємо...»**
- Пам'ятаємо про минуле – дбаємо про майбутнє
 - Збережемо пам'ять про подвиг
 - Дзвони Чорнобиля
 - Збережемо пам'ятки архітектури
 - Я на цій землі народився
 - Видатні місця Дніпропетровщини
 - Видатні особистості Дніпропетровщини
 - Славні сторінки мого міста
 - Історія моєї родини
 - Традиції мого народу
5. **«Україна це Європа!»**
- Європа – наш спільний дім
 - Україна в Європейському домі
 - Святування дня Європи в навчальному закладі
 - Інформаційний довідник про Європу
 - Подорожуємо країнами Європейського союзу
 - Культура країн Європи
6. **«Здорова молодь – майбутнє України!»**
- Здорова дитина – щаслива родина
 - Говоримо «Так!» здоровому способу життя
 - Зроби свій вибір на користь здоров'я
 - Кроки до здоров'я
 - «НІ» наркотикам
 - За майбутнє без ВІЛ/СНІДУ
7. **«Від серця до серця»**
- Відкрий своє серце добру
 - Подаруй турботу тим, хто поряд
 - Іграшка для маленького друга
 - Допоможемо ветеранам
 - Поважай похилий вік людини
 - Засвіти різдвяну зірку
8. **«Плануємо наше завтра»**
- Я обираю професію
 - Світ професій навколо нас
 - Професії, яких потребує ринок праці
 - Державна служба зайнятості
9. **«Країна «Я»**
- Пізнай себе
 - Світ починається з мене
 - Моя програма самовиховання
 - Стань творцем свого життя

Праця в спеціальних закладах освіти розглядається як один із провідних засобів корекції фізичного і розумового розвитку дітей на всіх етапах їхнього шкільного навчання, як умова виховання і розвитку якостей особистості, як методичний прийом при вивченні окремих предметів навчального плану, як засіб професійної освіти та підготовки дітей до майбутньої трудової діяльності.

В.І. Бондар, дійсний член Національної академії педагогічних наук України, доктор педагогічних наук, професор

Соціально-побутове орієнтування є вирішенням проблеми соціальної інтеграції дитини з особливими освітніми потребами в сучасне суспільство. Формує навички життєвої та соціальної компетентності. Саме компетентнісний підхід до вивчення курсу соціально-побутового орієнтування забезпечує підготовку учнів до свідомого і самостійного вирішення різноманітних життєвих ситуацій.

Ю.Л. Єфремова, практичний психолог, навчально-реабілітаційний центр «Шанс»

Соціально-побутове орієнтування в житті дітей з інтелектуальними порушеннями відіграє важливу роль. Під час занять із вчителем діти оволодівають необхідними для повсякденного життя знаннями і навичками. В подальшому це допомагає дитині краще пристосуватися до самостійного, дорослого життя. Адаже учні розбирають важливі життєві обставини і зможуть використовувати отримані знання на практиці.

Т.С. Скакодуб, учитель трудового навчання, навчально-реабілітаційний центр «Шанс»

Соціально-побутове орієнтування має велике значення для соціалізації дітей, оскільки цей напрямок більш повно охоплює соціальні відносини, ніж інші предмети в навчальних закладах. Цей предмет занурює кожну дитину в певні обставини, які сприяють розвитку повноцінних відносин з іншими членами суспільства і дають можливість проявити себе як особистість при вирішенні можливих побутових проблем. Особливо важливим даний предмет є для дітей з особливими освітніми потребами, бо саме ця галузь освіти допомагає їм набути досвід побутового орієнтування, який вони не отримують в сім'ї через байдужість або неухважність батьків, родичей чи опікунів.

Т.М. Трокай, учитель інформатики, навчально-реабілітаційний центр «Шанс»

Соціальна інтеграція та адаптація учнів з інтелектуальними порушеннями є одним із завдань навчально-реабілітаційного центру. Успішне його вирішення в значній мірі залежить від соціально-побутової компетентності людини, її здатності самостійно організувати свій побут. Підготовка дітей з інтелектуальними порушеннями до самостійного життя, організації власного побуту шляхом формування у них відповідних знань і практичних умінь, а також навичок життєвої та соціальної компетентності (виконання норм і правил культурної поведінки у суспільстві, родині, вирішення життєво необхідних побутових завдань (догляд за житлом та одягом, харчування, лікування тощо).

Ю.І. Шпилєва, вихователь, навчально-реабілітаційний центр «Шанс»

Основні напрямки роботи навчально-реабілітаційного центру з питань соціальної інтеграції учнів – це формування знань, уявлень про послідовність здійснення дій і формування соціально-побутової культури, спрямованої на виправлення та корекцію невірно сформованих понять та актуалізацію практичного досвіду отримувачів освіти з порушеннями інтелектуального розвитку. Соціально-побутове орієнтування сприяє пробудженню та закріпленню набутого досвіду школярів. Це допомагає підготувати учнів до сприймання нових знань, що знаходить реалізацію у вирішенні питань соціально-побутового характеру. Раніше сформовані наявні знання учнів уточнюються, розширюються, поповнюються.

Соціально-побутове орієнтування сприяє встановленню зв'язків між окремими практичними діями, засвоєнню системи послідовності виконання дій, на розвиток соціально-побутової культури у різних умовах щодо практичної діяльності.

*Н.М. Дорошенко, вчитель трудового навчання,
навчально-реабілітаційний центр «Шанс»*

**ПРІОРИТЕТИ КОМПЕТЕНТІСНО СПРЯМОВАНОГО ЗМІСТУ СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ.
КОМПЕТЕНТНІСТЬ – ЗНАННЯ У ДІЇ.**

*І.Г. Єрмаков,
кандидат історичних наук*

Школа XXI століття обумовлює необхідність докорінного переосмислення освітньої парадигми, актуалізації змісту, технологій становлення особистості учня як суб'єкта і проектувальника життя, створення проектно-життєтворчого простору, спрямованого на розвиток і саморозвиток компетентної, конкурентоздатної особистості, яка вміє творчо розв'язувати проблеми, прагне змінити на краще своє життя й життя своєї країни. Середня школа має захистити і підтримати дитину, виробити в неї життєздатність, озброїти механізмами і технологіями розробки життєвих стратегій, життєвих проектів. **Місія 12-річної школи спрямована на оволодіння кожною молодою людиною ключовими компетенціями як важливого результату якості навчально-виховного процесу. Компетентісно спрямована освіта створює передумови для індивідуалізації та диференціації навчання, його профільності у старшій школі, запровадження особистісно зорієнтованих педагогічних технологій, формування соціальної, комунікативної, комп'ютерної та інших видів компетенцій учнів, поглиблення практичної і творчої доміант навчальної діяльності.** Сьогодні головним виміром якості функціонування освітньої системи має бути здатність молодого покоління повноцінно жити й активно діяти у новому світі, постійно самовдосконалюватись, адекватно реагувати на зміни, особливо у періоди технологічних та цивілізаційних проривів. За цих умов потрібна ідеологія самовизначення особистості, яка забезпечувала б проектування вірогідної моделі соціальної й індивідуальної поведінки людини в ситуації невизначеності. **Саме через освіту ми повинні виховати людину, здатну творити і сприймати зміни, нововведення.** Йдеться про зміни технологій, інформації, знань, самих обставин життя. У суспільній свідомості важливо утвердити змінність, динамізм як адекватну сучасності рису життя, лише через яку держава і може забезпечити стійкий розвиток, створити стабільно конкурентоспроможне й успішне суспільство. Але для того, щоб готувати людину і суспільство до інноваційного типу життя, необхідно актуалізувати зміст освіти, зробити її інноваційною за характером.

А це вимагає докорінного переосмислення фундаментальних концептуальних засад змісту освіти в 12-річній школі, посилення її компетентісної спрямованості, суть якої полягає у переорієнтації від загальноосвітньої спрямованості (передачі найрізноманітніших знань на будь-який випадок) до освоєння способів адекватної інтеграції в українське суспільство. Компетентісний підхід визнаний базовою ідеєю реформування освіти у країнах Європейського Союзу і розглядається як стрижнева конструктивна ідея неперервної (пожиттєвої) освіти.

Компетентісно-спрямована освіта передбачає внесення суттєвих змін у змістову, проектно-технологічну, виховну, управлінську архітектоніку української школи. У структурі навчання посилюється роль і значення освоєння способів діяльності, підвищення їх технологічності, створення умов для активної соціальної дії, проектної, дослідницької діяльності. **Формування компетентності учнів, тобто їх здатності мобілізувати знання у реальній життєвій ситуації, – найактуальніша проблема інноваційної школи.**

Зміст освіти як система соціальної і життєвої практики, інструмент розв'язання життєвих і соціальних проблем створює умови для актуалізації знань, збагачення досвіду оволодіння способами пізнавальної, практичної і соціальної діяльності учнів, а також сприяє становленню цілісної (самостійної, творчої, моральної) особистості, яка свідомо бере участь у різних видах діяльності і здатна усвідомити суспільну та особисту значущість її результатів.

При такому розумінні освіта перестає бути «знаннєвою», раціонально-просвітницькою, стає механізмом плекання людини як творця і проектувальника свого життя, організації індивідуальної траєкторії розвитку особистості. Особлива роль відводиться тут самотворенню, самобудівництву, здійсненню життя як проекту, спрямованого на розкриття сутнісних сил, духовного зростання молодшої людини.

Перехід до компетентнісного підходу означає переорієнтацію з процесу на результат освіти в діяльнісному вимірі, у зміщенні акценту з накопичування нормативно визначених знань, умінь і навичок на формування й розвиток в учнів здатності практично діяти, застосовувати досвід успішних дій у конкретних ситуаціях, на організацію освітнього процесу на основі тверезого урахування затребуваності навчальних досягнень випускника школи в суспільстві, забезпечення його спроможності відповідати реальним запитам швидкозмінюваного ринку й мати сформований потенціал для швидкої безболісної інтеграції як у майбутній професії, так і в соціальній структурі. Перспективність компетентнісного підходу полягає в тому, що він передбачає високу готовність випускника школи до успішної діяльності в різних сферах.

Від чого відмовиться, а що збереже і підтримає школа життєтворчості?

1. Школа життєтворчості відмовиться від багатьох цінностей традиційної школи – догматичності, споглядальності, формалізму, жорсткої субординації, одностайності та типовості, наукоподібності, моралізаторства, зубріння, застигlostі.

Натомість вона підтримуватиме та розвиватиме творчість, активність, ініціативність, інноваційність, демократичність, партнерство, толерантність, самостійність, моральність, відповідальність, практичність, продуктивність та економічність.

2. Цілі освіти наблизатимуться до цінностей, життєвих цілей і потреб учнів. Вони перестануть бути догматичними приписами, які кожен боїться відкрито порушувати, але не має бажання щиро, повною мірою виконувати.

Школа активно впливатиме на визначення та формулювання цілей середньої освіти, освітньої політики на місцевому, регіональному, державному рівнях. У своїх вимогах до цілей та змісту освіти, школа спиратиметься на реальні життєві потреби та проблеми своїх учнів, вимоги ринку праці, запиту інформаційного суспільства.

3. Школа життєтворчості відмовиться від недоліків змісту освіти у традиційній школі: знансєцентризму, вербального характеру знань, надмірної фундаментальності та застигlostі, які приправлені механічним заучуванням та відтворенням лише в класних кімнатах.

Основою для формування змісту освіти буде життєва компетентність особистості, а структурними одиницями змісту стануть життєві компетенції, тобто здатності й готовності особистості до розв'язання реальних життєвих проблем, успішної життєдіяльності в різних сферах суспільного життя. Перевага надаватиметься життєзнавчим і життєтворчим знанням, які розглядатимуться як інструмент успішної життєдіяльності. Зміст освіти передбачатиме не лише засвоєння знань, умінь та навичок, але й досягнення реальних життєвих результатів.

4. У минуле відійдуть вербальні, монологічні, репродуктивні методи навчання, які не забезпечують розвиток самостійного та творчого мислення, не сприяють розвитку компетенцій. Збудеться прагнення Я.А.Коменського «щоб учитель менше вчив, а учень більше вчився».

Методи навчання та виховання стануть проблемно-діяльними, практико-спрямованими (наприклад, метод проектів), діалогічними, частіше застосовуватимуться ігрові методики, тренінги, методи самостійного пошуку та опрацювання знань. Учень стане партнером учителя.

Компетентнісно-спрямована освіта може стати стрижневою інноваційною домінантою сучасної модернізації за рахунок внесення фрагментів проектних практик в освіту й активне залучення педагогів, громадськості до визначення ключових життєвих компетенцій.

Перехід до компетентнісно-спрямованої освіти обумовлює потребу у розробці концептуальних, проектно-технологічних засад переведення різних типів шкіл із режиму функціонування у режим випереджального розвитку педагогічних систем, а також оволодіння керівниками шкіл, педагогами теорією і методологією проектування, проектною культурою. Система освіти має виступити як епіцентр формування інноваційних практик, вирощування нових зразків діяльності.

У цьому контексті важливого значення набуває проблема розроблення й експериментальної перевірки моделей Школи життєвої компетентності, яка базується на теоретичних підвалинах педагогіки і психології життєтворчості. Школа життєвої компетентності сприятиме досягненню нової якості освіти на основі оволодіння її вихованцями стрижневими компетенціями, що дозволять їм успішно інтегруватися в суспільство, визначити і втілювати свою життєву стратегію, бути мобільними і конкурентоздатними, здатними до самоорганізації навчання упродовж життя, самореалізації, розкриття творчого потенціалу, до свідомого життєвого вибору і прийняття відповідальних рішень.

Перехід школи до 12-річної освіти об'єктивно вимагає переведення освітнього процесу на технологічний рівень: вибір індивідуальних маршрутів навчання. Особливо продуктивними серед них є особистісно зорієнтовані педагогічні технології, технології життєтворчості. Їх ефективність залежить від того, в якій мірі реалізується життєвий потенціал учня, як враховані його вікові та індивідуальні психологічні особливості. Звідси – пріоритет суб'єктивно-смыслового навчання у порівнянні з інформаційним навчанням, спрямованість на розвиток в учнів множинності суб'єктивних картин світу на протигагу однозначним «програмним» уявленням, діагностика особистісного розвитку, ситуаційне проектування, включення навчальних завдань у контекст життєвих проблем.

Компетентнісно спрямований підхід не відмінє знань; він не відкидає необхідності формування певної бази знань, умінь та навичок. Він наголошує на необхідності нового розуміння знання як інструмента розв'язання життєвих проблем, потреби в інтегруванні знання в складніші структури – здатності (компетенції), життєву компетентність.

Місія компетентнісно-спрямованої освіти – сприяти становленню людини як суб'єкта і проектувальника життя, усвідомленню молодою людиною свого життєвого шляху. Коли мова йде про суб'єкт, мається на увазі найширший контекст життєвої творчості молодої людини, творення своєї історії. Бути суб'єктом – означає ініціювати практичну діяльність, спілкування, пізнання, споглядання та інші види специфічної людської активності, творчість і моральність.

Поняття «компетентність» знаходиться нині в епіцентрі світової думки, оскільки воно розкриває якісно нові перспективи розуміння місії школи, життєвих результатів освітньої діяльності. В основі концепції компетентності лежить ідея виховання компетентної людини та працівника, який не лише має необхідні знання, професіоналізм, високі моральні якості, а й уміє діяти адекватно у відповідних ситуаціях, застосовуючи ці знання і беручи на себе відповідальність за певну діяльність.

Бути компетентним – значить уміти мобілізувати у певній ситуації знання досвід. При обговоренні компетентності увага звертається на конкретні ситуації, в яких вони проявляються. Є смисл говорити про компетентність лише тоді, коли вони проявляються в якій-небудь ситуації; нереалізована компетентність, будучи потенційною, не є компетентністю. Компетентність не може бути ізольована від конкретних умов її реалізації. Вона органічно пов'язує одночасну мобілізацію знань, умінь і способів поведінки, спрямованих на умови конкретної діяльності.

Тому в 12-річній школі пріоритетом стає розвиток і саморозвиток учнів на основі якнайповнішого використання внутрішнього потенціалу особистості. Вектор шкільної освіти, розгортаючись у площину цінностей особистісного розвитку, освоєння ключових компетенцій, варіативності і відкритості школи, зумовлює принципову необхідність переосмислення усіх факторів,

від яких залежить якість освітнього процесу: зміст, методи, форми навчання, управлінські рішення, взаємовідповідальність учасників освітнього процесу.

У процесі актуалізації змісту освіти в 12-річній школі, поглибленні його життєзнавчої, життєтворчої, культуротворчої і діяльнісної спрямованості зосередити зусилля на:

- формуванні мотиваційного поля успішного навчання, успішного життєздійснення;
- пошук перспективних технологій формування в учнів ключових компетенцій із урахуванням перспектив і проблем їх включення в реалії економічного, соціально-політичного і духовного життя України;
- створенні ситуації успіху в процесі перебудови освітнього процесу на засадах особистісних досягнень, життєтворчості, самоактуалізації, самореалізації сутнісних сил особистості;
- моделюванні стратегій досягнення вершин життєдіяльності;
- апробації перспективних технологій життєтворчості, моделей досягнення життєвого і соціального успіху;
- впровадженні комплексної акмеологічної діагностики освітнього процесу, спрямованої на досягнення успіху, виховання учня як творця і проектувальника власного життя;
- забезпеченні життєтворчого супроводу успішного розвитку і саморозвитку особистості;
- організації системного соціологічного і психологічного моніторингу рівня розвитку життєвої компетентності учня, становлення його як успішної особистості;
- підвищенні акмеологічної культури педагогів, стимулюванні їх на вищі професійні досягнення, орієнтації на педагогічний і життєвий успіх, розвиток життєвої компетентності, компетенцій учня.

Місія змісту освіти – виховати громадян, здатних і готових до успішної життєтворчості в умовах суспільства, яке стає складнішим та динамічнішим.

У процесі трансформації українського суспільства особливої значущості набувають питання формування людиною нових життєвих стратегій, компетентності, посилення гнучкості та мобільності соціальної поведінки. Чим потужніший життєвий ресурс людини, чим ширші його соціальні можливості, тим легше їй здолати кризові настрої, оволодіти конструктивно-перетворювальною позицією. Здатність особистості до життєтворчості полягає в її спроможності:

- адекватно та продуктивно пізнавати себе і своє життя, власні потреби та життєві умови;
- прогнозувати і контролювати свою життєву перспективу, визначати можливість та умови настання важливих життєвих подій;
- оцінювати життєві альтернативи, вчасно та обґрунтовано здійснювати життєвий вибір (враховуючи власні життєві цінності та принципи, норми моралі та права, прогноз наслідків розвитку ситуації в майбутньому), приймати чіткі життєві рішення (формулювати їх в життєвих цілях, деталізувати та конкретизувати у життєвих завданнях та планах);
- створювати та вдосконалювати свій життєвий проект (систему узгоджених життєвих цілей);
- здійснювати дії та вчинки, необхідні для реалізації власного життєвого проекту, життєвих цілей і завдань, настання відповідних життєвих подій;
- удосконалювати себе, плекати власну духовність, здійснювати самовиховання та самонавчання, розкривати та розвивати свій життєвий потенціал, здобувати нові знання, вміння та навички;
- розвивати власну життєву компетентність та життєтворчі компетенції.

Вважати доцільним рекомендувати педагогічним колективам навчально-реабілітаційних центрів творчо використати досвід навчально-реабілітаційних центрів «Шанс» і «Колосок» Дніпропетровської обласної ради» у впровадженні нових підходів до організації та актуалізації змісту трудової підготовки як важливої складової освітньої галузі «Технології», забезпеченні її проектно-технологічної домінанти, спрямувавши зусилля на:

- розроблення інноваційних моделей корекційної та компетентнісної спрямованості трудової підготовки дітей з особливими потребами відповідно до нових державних стандартів;
- проектуванні та поетапній апробації профільного навчання, у центрі якого – виховання компетентної, соціально мобільної особистості;

- підготовці варіативних програм творчої самореалізації вихованців;
- створенні оптимальних умов для розвитку особистості кожного учня шляхом залучення до різних видів трудової діяльності, які відповідають соціально-економічним і психофізичним особливостям вихованців;
- визначенні напрямів та орієнтирів життєвого і професійного самовизначення вихованців спеціальних закладів;
- впровадженні інтерактивних технологій оволодіння навичками індивідуальної мобільності на ринку праці у контексті, реалізації стрижневих положень Конвенції ООН «Про права осіб з інвалідністю»;
- апробації проектно-цільових програм партнерства із професійно-технічними закладами освіти із метою подальшого професійного самовизначення вихованців шкіл-інтернатів;
- реалізації систем проектної діяльності у контексті розвитку життєвої компетентності вихованців;
- науково-методичному та інформаційному забезпеченні організації трудової підготовки, зміцненні її матеріально-технічної бази;
- розвитку активних форм і методів підвищення інноваційної культури педагогічних працівників;
- моніторингу якості трудової підготовки, рівня впровадження продуктивної праці, STEM-освіти, оцінки вихованців за творчим продуктом.

Практикувати щорічні творчі звіти педагогічних колективів щодо впровадження інноваційних підходів до трудового навчання вихованців спеціальних загальноосвітніх шкіл.

Передбачити творче обговорення моделей розвитку життєвої компетентності учнів навчально-реабілітаційних центрів.

Започаткувати у 2019 році Всеукраїнський науково-пошуковий семінар «Життєве і професійне самовизначення і проблеми соціальної мобільності осіб з інвалідністю на ринку праці».

З огляду на актуальність проблеми реалізації компетентнісного підходу у навчальному процесі початкової ланки загальної середньої освіти, учасники конференції вважають доцільним рекомендувати:

- продовжити практику проведення всеукраїнських і регіональних науково-методичних конференцій для різних категорій педагогічних працівників з проблеми реалізації компетентнісного підходу до навчання;
- забезпечувати відображення у монографіях, методичних збірниках, матеріалах науково-методичних конференцій кращого досвіду навчальних закладів із вивчення, розвитку і впровадження ідеї компетентнісно зорієнтованої освіти;
- передбачати на курсах підвищення кваліфікації педагогічних працівників, у системі міжкурсової самоосвіти та методичної роботи на обласному і районному (міському) рівнях розгляд питань щодо дидактико-методичного забезпечення реалізації компетентнісного підходу до навчання молодших учнів; опрацювання теоретичних основ створення моделі компетентнісно зорієнтованої освіти, розроблення авторських педагогічних підходів щодо її впровадження в освітню практику;
- стимулювати вчителів до розвитку власної професійної компетентності з метою реалізації завдань, визначених Державним стандартом початкової загальної освіти;
- спрямовувати педагогів на цілеспрямований відбір сучасних особистісно зорієнтованих технологій й ефективних форм і методів навчання і виховання учнів із урахуванням їхніх вікових особливостей, інтересів, життєвих потреб і прагнень;
- порушити клопотання перед Міністерством освіти і науки України про необхідність забезпечення реалізації Державного стандарту варіативними підручниками;
- сприяти організації та функціонуванню в районних і міських науково-методичних центрах курсів, проблемних семінарів з метою підготовки вчителів початкових класів до викладання іноземної мови та інформатики.

У контексті Закону України «Про освіту», Концепції Нової української школи продовжити протягом 2018-2025 років пошукову роботу щодо поглиблення компетентнісної спрямованості змісту спеціальної освіти, зосередивши зусилля на:

- модернізації структури, змісту спеціальної освіти навчально-реабілітаційних центрів, санаторних шкіл на засадах компетентнісного підходу, збагаченні репертуару розвитку ключових життєвих компетенцій;
- впровадженні в освітньо-реабілітаційний процес технологій саморегуляції навчальної діяльності учнів;
- розробленні системи навчальних тренінгів для формування в учнів самоосвітніх компетенцій;
- становленні компетентнісно-спрямованого навчально-реабілітаційного процесу у єдності змістових, технологічних, особистісних, управлінських параметрів;
- поглибленні діяльнісного характеру змісту освіти, створенні умов для розвитку життєвої компетентності учнів з особливими потребами;
- забезпеченні нарративного підходу до якості освіти;
- експериментальній перевірці корекційно-розвивальних, соціальних технологій, цільових програм розвитку життєвої компетентності учнів;
- визначенні напрямків та орієнтирів особистісного і професійного самовизначення вихованців;
- розробленні перспективних моделей розвитку життєвої компетентності; апробації різних моделей профільної школи;
- розробленні перспективних моделей розвитку життєвої компетентності в учнівської молоді (із урахуванням сензитивних періодів у розвитку дитини);
- обґрунтуванні ключових компетенцій для різних сфер життєдіяльності дітей з особливими потребами;
- створенні виховного простору, спрямувавши його на розширення можливостей компетентного вибору особистістю свого життєвого шляху;
- розробленні інструментарію моніторингового вивчення рівня сформованості життєвої компетентності особистості.

ДО ПИТАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ В УМОВАХ ОСВІТНЬОГО ЗАКЛАДУ

***Н.А. Ярмола**, старший науковий співробітник
Інституту спеціальної педагогіки НАПН України,
кандидат педагогічних наук*

Питання включення дітей з особливими потребами в життя суспільства є актуальним в усьому світі. Однак значна частина дітей, незважаючи на зусилля, що вживаються суспільством з метою їх навчання і виховання, ставши дорослими, виявляються невідповідними до інтеграції в соціально-економічне життя. Водночас, результати досліджень і практика свідчать про те, що будь-яка людина, яка має певні порушення, може при відповідних умовах стати повноцінною особистістю, розвиватися духовно, забезпечувати себе в матеріальному відношенні, бути корисним суспільству.

Для подолання негативних тенденцій у підготовці дітей до інтеграції в суспільство потрібна розробка нових теоретичних підходів до їх навчання, виховання і організації всієї життєдіяльності. Це завдання повинне вирішуватися з урахуванням всього комплексу медичних, педагогічних, економічних, соціальних, соціально-психологічних проблем, що стосуються соціального захисту дітей з особливими потребами, їх навчання, виховання, реабілітації та адаптації в соціальне середовище.

Важливе місце в комплексі названих складових компонентів підготовки дітей до інтеграції в соціальне середовище займає питання їх соціальної адаптації.

Відомо, що соціальна адаптація – процес активного пристосування індивіда до умов соціального середовища; вид взаємодії особистості із соціальним середовищем. Соціальна

адаптація – це не лише стан людини, а і процес, протягом якого особистість набуває рівноваги і стійкості до впливів соціального середовища. Специфікою адаптації людини є те, що цей процес пов'язаний з соціалізацією людини, з процесом засвоєння соціальних норм поведінки, із «входженням у соціум».

Адаптація відбувається на трьох рівнях: фізіологічному, психологічному і соціальному.

На фізіологічному рівні адаптація передбачає здатність організму людини підтримувати свої фізіологічні параметри в межах, необхідних для нормальної життєдіяльності при зміні зовнішніх умов.

На психологічному рівні адаптація забезпечує нормальну роботу всіх психічних структур під впливом зовнішніх психологічних чинників (прийняття зважених рішень, прогнозування розвитку подій і ін.).

Соціальна адаптація забезпечує пристосування людини до ситуації, соціального середовища за рахунок вміння аналізувати поточні соціальні ситуації, усвідомлення своїх можливостей у ситуації, соціальних обставин, вміння утримувати свою поведінку відповідно до головних цілей діяльності. Виділяють дві особливі форми соціальної адаптації: девіантну (пристосування до сформованих соціальних умов із порушенням прийнятих у суспільстві цінностей і норм поведінки); патологічну (пристосування до соціального середовища за рахунок використання патологічних форм поведінки, викликаних функціональними розладами психіки).

Соціальна адаптація є одним з етапів інтеграції в суспільство, тому завдання соціальної адаптації осіб з особливими потребами є пріоритетним у розвитку системи освіти України. Зокрема, впровадження Нової української школи передбачає, що освітній заклад буде давати не лише знання, а й вчитиме застосовувати їх на практиці та формувати ставлення і цінності. Це означає переорієнтування з традиційного предметного навчання на компетентнісний підхід.

Провідну роль у підготовці дітей до інтеграції в соціальне середовище відіграють освітні заклади, в яких вирішуються питання соціальної адаптації шляхом створення спеціально організованої неперервної комплексної системи впливу. Зокрема, педагогічний, корекційний, виховний вплив на учнів з інтелектуальними порушеннями спрямований на створення системи методів і засобів соціальної адаптації з урахуванням всієї складності порушень розвитку у цих дітей.

Варто відмітити, – у зв'язку з порушенням соціальної адаптації діти зазнають труднощів, що заважають їм проявити себе, і потребують допомоги, оскільки без неї вони не здатні інтегруватися в соціальному середовищі і зайняти своє місце в суспільстві.

Діти з інтелектуальними порушеннями в силу своїх психофізичних і індивідуальних особливостей не володіють багатьма знаннями і вміннями. Стосунки між такими дітьми і педагогами налагоджуються досить складно і повільно. Діти з порушенням інтелектуального розвитку обмежено володіють комунікабельними здібностями, вони схильні до неадекватних реакцій, не усвідомлюють своїх відносин з оточуючими, особистий інтерес таких дітей завжди превалює над інтересами колективу. Спілкування з незнайомими і навіть знайомими викликає великі труднощі. Якщо дитина і вступає в контакт, то спілкування дуже ускладнене тим, що вона не може правильно побудувати свої питання, у неї бідний словниковий запас, порушення мовлення, що негативно відбивається на процесі її адаптації, починають формуватися негативні риси характеру.

Зі своїми особливостями розвитку учні з інтелектуальними порушеннями, такими, як відсутність самостійності, безініціативність, неусвідомленість мотивів діяльності, неправильне розуміння верховенства потреб та інтересів, безперечно, потребують психолого-педагогічного контролю, керівництва поведінкою та діяльністю такої дитини.

Необхідною умовою є індивідуальний підхід до кожного такого учня з боку педагога, що допоможе йому адаптуватися до умов життя в освітньому закладі. Необхідно виявляти довіру до учня, заохочувати його, позитивно оцінювати діяльність, всі ці дії обов'язково принесуть свій позитивний результат. Дуже корисно і навіть необхідно, щоб учень якнайбільше спілкувався з однолітками, співробітниками школи, а в якійсь мірі залучався до співпраці та посильної праці. Потрібно зробити так, щоб всі ці заходи виховували в дитині вміння оцінювати ситуацію, розбиратися в правильності вибору свого співрозмовника, розмовляти з ним, правильно і зрозуміло формулювати питання і відповіді, знаходити рішення виходу із складних ситуацій.

Основними напрямками адаптивного освітнього простору для учнів з інтелектуальними порушеннями є:

- реалізація освітнього і корекційного процесів;
- формування культурної особистості того, хто навчається, його адаптація та інтеграція в суспільство;
- створення сприятливих умов для навчання, виховання і корекції відхилень у розвитку дітей з порушенням інтелекту;
- формування соціальних якостей особистості, які забезпечують соціальну адаптацію в соціумі;
- надання можливостей якісного навчання учнів і різнобічного їх розвитку;
- забезпечення умов для усвідомленого вибору професійної орієнтації.

Корекційна робота з соціальної адаптації учнів з інтелектуальними порушеннями повинна мати комплексний характер і проводиться за такими напрямками:

- психологічний;
- соціальний;
- медичний;
- заняття з розвитку психомоторики і сенсорних процесів;
- ритміка;
- СПО.

Варто відмітити, що провідну роль у формуванні соціально-побутових навичок в учнів з інтелектуальними порушеннями відіграють заняття із соціально-побутового орієнтування (СПО). Це спеціальні корекційні заняття, спрямовані на практичну підготовку учнів до самостійного життя і праці, на формування у них знань і вмінь, що сприяють соціальній адаптації, на підвищення загального розвитку. Заняття допомагають розвивати і вдосконалювати в учнів навички самообслуговування, ведення домашнього господарства, орієнтування в навколишньому середовищі. На заняттях школярі отримують елементарні економічні знання, інформацію і навички користування послугами різних організацій, установ, підприємств служби побуту, торгівлі зв'язку, транспорту та медичної допомоги. Здійснюється економічна освіта і виховання учнів, формування морально-етичних норм поведінки, вироблення навичок спілкування зі знайомими і незнайомими людьми, проводиться робота з розвитку художнього смаку учнів. Передбачено розвиток умінь користуватися послугами різних організацій, установ, підприємств служби побуту, торгівлі, зв'язку, транспорту, медичної допомоги. Педагогу слід пам'ятати, що школярі можуть оволодіти необхідними в побуті знаннями, вміннями і навичками тільки активно включаючись в практичну діяльність.

Із введенням нових стандартів пріоритетними напрямками виховної роботи із школярами з інтелектуальними порушеннями є:

- інтелектуальний;
- моральний;
- соціальний;
- спортивно-оздоровчий;
- загальнокультурний;
- екологічний.

Зазначені напрямки виховної роботи сприятимуть формуванню соціально значущих якостей особистості вихованця (освоєння і реалізація необхідних форм соціальної поведінки в умовах сім'ї і громадянського суспільства, досягнення максимально доступного рівня життєвої компетенції), необхідних йому для успішної соціалізації.

Корекційно-розвиткові заняття та виховні заходи за вищевказаними напрямками складають єдине ціле з реалізацією освітнього процесу, що успішно сприяє соціальній адаптації та інтеграції учнів у суспільство.

Перебуваючи в освітньому закладі, учні з інтелектуальними порушеннями мають можливість задовольняти і розвивати свій творчий потенціал, отримувати навички адаптації до сучасного соціуму, а також отримувати допомогу в розвитку інтересів, засвоєнні знань (відповідно до своїх індивідуальних здібностей), повноцінно заповнювати простір вільного часу. Також педагоги закладу

допомагають учням з інтелектуальними порушеннями в самовизначенні та виборі професії, що в свою чергу сприяє вирішенню проблеми соціальної адаптації та інтеграції.

Можна стверджувати, що якість життя, соціальна адаптація, інтеграція в соціум вихованців з інтелектуальними порушеннями, які навчаються в освітніх закладах, тісно пов'язані з підвищенням ефективності корекційної роботи та заходів педагогічного впливу. В рамках спеціального (корекційного) освітнього процесу відбувається розвиток основ особистої адекватної самооцінки учнів з порушенням інтелекту.

Отже, соціальна адаптація є одним із механізмів соціалізації та інтеграції, що дозволяє особистості активно включатися в різні структурні елементи соціального середовища, посилено брати участь у праці і суспільному житті колективу, від спілкування до соціального і культурного життя суспільства влаштовувати свій побут відповідно до норм і правил соціуму.

Соціально-педагогічна діяльність із підтримки дітей з інтелектуальними порушеннями – це безперервний поетапний процес соціального виховання з урахуванням специфіки розвитку особистості дитини з особливими потребами на різних вікових етапах, в різних верствах суспільства і за участю всіх соціальних інститутів, всіх суб'єктів виховання та соціальної допомоги.

Процес соціалізації дитини буде ефективним за умови інтеграції таких дітей у суспільство, щоб вони могли придбати і засвоїти певні цінності і загальноприйняті норми поведінки, необхідні для життя в суспільстві.

Для того, щоб процес соціалізації дітей з інтелектуальними порушеннями проходив найбільш повноцінно, необхідно проводити ознайомлення дітей із соціальною дійсністю в єдності мотиваційного, когнітивного і діяльнісно-практичного аспекту їх життєдіяльності.

Основні характеристики особистості дитини з інтелектуальними порушеннями покладаються на розвиток вищих психічних функцій, тому важливо, щоб педагогічне управління розвитком дитини відбувалося через створення умов для вживлення компонентів соціального досвіду в структуру особистості дитини, що сприяє формуванню його власної картини світу в єдності свідомості, ставлення та поведінки.

В основі процесу соціальної адаптації лежить ознайомлення дітей із соціальною дійсністю. При цьому важливо, щоб були враховані вікові новоутворення дитини, так як ці критерії за своєю природою соціальні, і їх пріоритетний розвиток забезпечується в процесі соціалізації.

Таким чином, соціально-педагогічну діяльність в закладі освіти необхідно реалізовувати як технологію трансформації соціальної ситуації розвитку дитини в педагогічну, освітню, виховну, навчальну та розвиваючу з орієнтацією на основні завдання соціальної адаптації, що полягають у формуванні цінностей і загальноприйнятих норм поведінки, необхідних для життя в суспільстві, комунікативної та соціальної компетентності.

КОРЕКЦІЙНИЙ ТА КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

К.С. Торон,
кандидат психологічних наук,

Включення дитини з порушеннями інтелектуального розвитку в трудову діяльність завжди визнавалось однією із найважливіших умов їх підготовки до самостійного життя.

Підготовка до праці дітей з інтелектуальним порушенням спрямована на досягнення дітьми і підлітками соціального комфорту і рівноправності в суспільстві і займає одне з центральних місць в освітньому процесі спеціальної школи. Особливу увагу в процесі трудового навчання звертається на формування трудових умінь і навичок. Питання про роль праці в навчанні і розвитку учнів з порушеннями розумового розвитку набуває в наш час особливо важливого значення, в зв'язку з труднощами в підготовці учнів до практичної діяльності.

Трудове навчання і виховання значно впливає на розвиток особистості дитини з інтелектуальними порушеннями. Цей спектр освітнього процесу поліпшує фізичне здоров'я, створює сприятливі умови для коригування інтелектуальної недостатності, сприяє розвитку навичок самообслуговування.

Трудове навчання в НРЦ не може забезпечити безпосереднього включення учнів у виробниче середовище. Його мета служить методом корекції недоліків загального розвитку дитини з інтелектуальними порушеннями. Однак, попри вузькість і елементарність трудового навчання в спеціальній школі, воно відповідає цілям підготовки учнів до праці.

Засвоєння програми з трудового навчання в умовах НРЦ «ШАНС» передбачає досягнення особистісних і предметних результатів.

Досягнення *особистісних результатів* передбачає оволодіння комплексом соціальних (життєвих) компетенцій, які необхідні для:

- усвідомлення свого місця в суспільстві, прийняття відповідних віку цінностей і соціальних ролей;
- формування навичок співпраці з дорослими та однолітками в різноманітних соціальних ситуаціях;
- виховання та розвиток естетичних потреб, виявлення доброзичливості, взаємодопомоги тощо;
- сформованість установки на здоровий спосіб життя, наявність мотивації до творчої праці, бережливе ставлення до матеріальних цінностей;
- прояву готовності до самостійного життя.

Досягнення *предметних результатів* учнів, які залучені до трудового навчання, полягає в засвоєнні знань і вмінь, враховуючи специфіку кожного направлення, готовність їх використовувати.

На жаль, викладання трудового навчання в спеціальних школах не відповідає в повній мірі сучасним вимогам виробництва.

Якщо розглянути катамнез випускників нашого закладу, то він свідчить про те, що більшість учнів із порушеннями інтелектуального розвитку здатні до оволодіння нескладними професіями і можуть працювати на виробничих підприємствах.

Але їх можливості в допрофесійній і професійній підготовці значно обмежені. Це обумовлено тим, що доступні види професійного труда налічують одиниці; повільним темпом вивчення та засвоєння знань та умінь; труднощами в оволодінні навчальним матеріалом для самостійної професійної діяльності.

Система трудової підготовки учнів з інтелектуальними порушеннями в умовах осучаснення, модернізації та мобільності праці недостатньо ефективна. Незважаючи на це, кожна людина з особливими освітніми потребами, має право на працевлаштування, тому система трудової підготовки потребує удосконалень, які будуть сприяти ефективній соціально-трудої адаптації.

З досвіду роботи можемо стверджувати, що правильно створені умови, форми та зміст професійно-трудої підготовки в умовах спеціальної школи здатні забезпечити учню засвоєння у відповідності з його індивідуальними особливостями трудових умінь і навичок.

Задачами трудової підготовки учнів з інтелектуальними порушеннями є виховання мотивованого ставлення до праці; формування відповідних якостей особистості (вміння працювати в колективі, відповідальності тощо); корекція і компенсація засобами трудового навчання порушень фізичного і розумового розвитку; професійна підготовка до виробничої праці.

Кожний етап трудової підготовки в умовах спеціальної школи здійснює певну частину загальних задач освітнього процесу, формує знання, вміння та навички, розвиває позитивні якості в учнів, здійснює міжпредметні зв'язки, відповідає основним дидактичним принципам навчання. Необхідно пам'ятати, кожен етап повинен відрізнятися цілісністю та завершеністю.

Перед кожним етапом особлива увага приділяється вивченню стану трудових здібностей дитини. Це дозволяє попередньо визначити доступний для кожного учня напрям трудової підготовки та більш цілеспрямовано і ефективно проводити корекційну роботу.

Отже, рекомендована модель соціалізації учнів на основі організації професійно-трудоого навчання в НРЦ функціонує в умовах єдиного внутрішнього та зовнішнього простору, організація якого базується на положеннях гуманістичної психології, ранньої педагогічної допомоги, а також на принципах диференційованого, індивідуального та діяльнісного підходів. Соціалізація здійснюється на уроках, а також у позакласній виховній роботі.

Модель передбачає наступні структурні складові:

1) *нормативно-правове забезпечення соціалізації учнів з інтелектуальними порушеннями.* Ця складова орієнтує педагогів на нормативно правові акти, які регламентують правові відносини в корекційній освіті і містять вимоги до змісту навчання та виховання дітей зазначеної категорії;

2) *особистість учня з порушеннями інтелектуального розвитку та особливості його соціалізації.* Ці діти відчують труднощі як у навчанні, так і у соціальній адаптації, оскільки у них несформованими є всі сторони пізнавальної діяльності. Ось чому за основу беруться соціально-побутова та соціально-трудова адаптація. При організації корекційно-виховної роботи треба враховувати необхідність формування у дітей життєвих компетенцій. Ефективність професійно-трудої підготовки визначається рівнем її організації, учні отримують трудову і професійну підготовку, беруть участь у суспільно корисній праці;

3) *освітній, корекційно-розвивальний та соціалізаційний простір* навчально-реабілітаційних центрів, який включає у себе такі складові:

- профілі професійно-трудоого навчання;
- професійно-трудова практика за визначеними профілями;
- корекційно-розвивальні заняття;
- позакласна виховна робота;
- соціально-побутова праця.

Метою цього напряму роботи з використанням засобів професійно-трудоого та соціально-побутового навчання є розвиток здібностей дітей з інтелектуальними порушеннями, їх можливостей до усвідомленої трудової діяльності та підготовка до самостійного життя. Ця робота, яка починається з дошкільного віку і охоплює весь подальший період навчання, здійснюється у межах допрофесійної трудової підготовки у спеціальному навчальному закладі.

Слід зазначити, що завдяки достатній матеріально-технічній і навчально-методичній базам, існують підстави для реалізації потенціалу кожної дитини, а також потенціалу кваліфікованих

педагогів, які розуміються на індивідуальних особливостях кожного учня; налагоджена ефективна робота з опанування дітьми нижчезазначених профілів:

«МАЛЯРНО-ШТУКАТУРНА СПРАВА»

Цей профіль передбачає опанування школярами з порушеннями інтелекту основ малярно-штукатурної справи. Учні знайомляться з властивостями різноманітних будівельних матеріалів, з різними видами розчинників емалевих і олійних фарб; основними малярними та штукатурними інструментами та їх використанням і застосуванням; з різноманітними видами оздоблювальних робіт; основними штукатурними шарами; відмінністю між простою і покращеною штукатуркою; видами пошкодження штукатурки; видами трафаретів і пігментів; вимогами до організації роботи під час малярних і штукатурних робіт; видами розчинів; технологією штукатурення раніше оштукатурених поверхонь; технологією штукатурення дерев'яних і цегляних поверхонь; технологією штукатурення відкосів; технологією шпаклювання дерев'яної поверхні; технологією виконання малярних робіт вапняними складами з піском, з пігментом; технологією виконання малярних робіт емалевими та олійними фарбами; з економією використання матеріалів під час виконання роботи; вимогами до організації праці малярних і штукатурних робіт; застосуванням риштувань і помостів; технологією ремонту штукатурки; розрахунком собівартості виконаної роботи; з правилами безпеки праці під час малярних і штукатурних робіт; вимогами до гігієни праці і виробничої санітарії; зі значенням набутих професійних знань, умінь і практичних навичок для успішної адаптації в самостійному житті.

Учні розвивають професійно-трудова навички та вміння працювати з різними оздоблювальними матеріалами й інструментами. Таке навчання активізує пізнавальну діяльність учнів, виховує у них професійні якості: працьовитість, відповідальність, організованість, самостійність, акуратність, відчуття колективізму, взаємодопомоги та взаємної підтримки.

Реалізація запропонованої програми відбувається на уроці, передбачає відповідну практичну частину і різні види самостійних робіт.

«СТОЛЯРНА СПРАВА»

У процесі опанування профілем зі столярної справи школярі знайомляться з видами праці, притаманними цій професії: розміткою деталей, пилянням, струганням, свердлінням деревини, скріпленням деталей у вироби та їх оформленням. Вони набувають також навичок володіння столярними інструментами і пристосуваннями, дізнаються правила догляду за ними, деякі вироби виготовляють самі. Крім того, учні вчать працювати на свердлильному і токарному верстатах, застосовувати лаки, клеї, фарби, барвники; набувають навичок щодо читання простих креслень, планування послідовності виконання трудових операцій, оцінки результатів своєї (та інших) діяльності. Значна увага приділяється техніці безпеки.

Відділення художнього випалювання. Існування цього відділення дає змогу знайомитися учням із різними видами оздоблення виробів із деревини, призначенням і застосуванням приладів та інструментів для оздоблення, правилами безпечної праці під час виконання оздоблювальних робіт. У процесі художнього випалювання в учнів розвиваються художні і творчі навички оформлення та кінцевого опорядження виробу. Також виховується старанність, самостійність та акуратність під час виконання оздоблювальних робіт.

«СЛЮСАРНА СПРАВА»

Навчання за цим профілем має на меті формування організаційних умінь і навичок поведінки учнів, які притаманні цьому виду праці. Отримання професійних навичок здійснюється за допомогою спеціальних вправ, виконання яких дає підставу співставляти продукцію, що виготовляється з основними технічними вимогами, які до неї висуваються.

Основна увага приділяється суспільно корисній і суспільно значущій продукції. У старших класах, здійснюється перехід від загального курсу професійного навчання до оволодіння знаннями, навичками і вміннями, притаманними певному виду.

Учні готуються до самостійного виконання виробничих завдань на рівні I розряду кваліфікаційної характеристики слюсаря механоскладальних робіт і можливості подальшої спеціалізації за іншими професіями, пов'язаними з механічною обробкою металів (токарь, фрезерувальник, слюсар-ремонтники, слюсар-трубопровідник).

Учні знайомляться з найпростішими слюсарними прийомами та операціями з обробки тонкого листового металу, дроту і складанням виробів із деталей конструктора, а також з видами і застосуванням слюсарних інструментів.

Старші школярі знайомляться з більш складними технічними та технологічними відомостями (властивості і застосування металів, токарні роботи, просторова розмітка та інші), навчаються навичкам заточування слюсарних інструментів.

Також учні вивчають різні види металообробки: ковальська справа, фрезерування, ремонт електропобутових виробів і господарського обладнання, водопровідні і сантехнічні роботи. Це розширює можливості працевлаштування випускників Центру. Під час вивчення курсу учні також знайомляться з різними видами металообробних верстатів, вузлами і механізмами машин. Центром організуються екскурсійні групи на металургійні заводи міста («Інтерпайп Сталь», завод ім.К.Лібкнехта тощо).

«ШВЕЙНА СПРАВА»

Вивчаючи загальний курс швейної справи, учні (дівчата) опановують окремі технологічні операції та виготовлення виробів в цілому, знайомляться з основами технології обробки деталей та їх з'єднання, етапами виготовлення виробу, починаючи від початкової операції (проекування і побудова креслення) до завершальної (остаточної обробки). Учні знайомляться з технічними і технологічними властивостями тканин та їх доцільним використанням, отримують інформацію про машини та пристрої, які використовуються у швейному виробництві. Достатнє оволодіння цими знаннями і практичними вміннями дає можливість учням після закінчення навчально-реабілітаційного центру працювати на швейному виробництві, а також використовувати їх у власному побуті: самостійно виготовляти речі для дому (торбинки, наволочки, рушники, простирадла, пошиття білизни, одягу), лагодити одяг і білизну, використовувати різні тканини, нитки, фурнітуру тощо.

Базові знання, які учні отримують під час професійної підготовки (5-9 класи), дають їм можливість удосконалювати отримані техніко-технологічні знання та практичні вміння, а також у подальшому опанувати більш вузькі спеціальності (10-клас) на базі вузькопрофільного підприємства.

На базі закладу *функціонує майстерня з шиття та ремонту одягу*. У процесі навчання учні знайомляться з асортиментом і властивостями текстильних і швейних виробів; отримують знання та набувають умінь із конструювання та моделювання одягу, розкрою та виготовлення швейних виробів. Вивчають і виконують основні технологічні операції з пошиття та ремонту швейних виробів.

Учні опановують основи професії та удосконалюють трудові вміння, а саме:

- види обробки деталей виробу та їх з'єднання;
- опановують технології виконання швів, стібків, способи обробки зрізів деталей.

Учні навчаються виготовляти та ремонтувати робочий одяг: фартухи, халати, рукавиці, спеціальний одяг.

Для проведення занять у майстерні є необхідне обладнання: універсальні та спеціальні швейні машини, манекени, плакати, наочні посібники.

Учні знайомляться зі сферою використання різноманітного спеціального одягу. Удосконалюють навички шиття ручним і машинним способом.

Майстерня з шиття та ремонту робочого одягу тісно співпрацює з ТОВ «ТМ Зіронька».

Таким чином, вивчені технологічні операції учні виконують у комплексі.

«ПРИКЛАДНА ПРАЦЯ»

Опанування цього профілю спрямоване в основному на формування в учнів емоційно-образного, художнього типу мислення, що є умовою становлення інтелектуальної та духовної діяльності особистості. Неповторність і значущість курсу визначається насамперед спрямованістю на моральне виховання і розвиток здібностей дитини, її творчого потенціалу, формування образного і

просторового мислення. У школярів розвивається здатність не лише сприймати складні об'єкти і явища, а й оцінювати їх.

В закладі працюють *відділення художньої вишивки*, в якому учні вчать вибирати малюнки для вишивання, наносити малюнки на тканину через копіювальний папір, добирати нитки за кольором, вишивати та робити кінцеве оформлення вишивки.

Завдяки роботі цього відділення оформлено кабінет художньої вишивки; виготовлено безліч вишиванок для музею «Червона калина»; виготовляються роботи для сувенірів, подарунків і різноманітних виставок.

Майстерня «Малахітова скриня» (відділення народно-прикладної праці) Петриківський розпис. Створена у зв'язку з перспективою соціально-трудової адаптації випускників спеціальних закладів освіти та містить матеріал для здійснення трудової орієнтації учнів, ознайомлення їх із робочими профілями художнього виробництва і традиційними народними промислами.

Включає виготовлення декоративних панно, квітів і маленьких дерев, оздоблених бісером.

«КВІТНИКАРСТВО»

Опанування цього профілю здійснюється відповідно до програми курсу «Квітникарство», яка розрахована на підготовку учнів з порушеннями інтелектуального розвитку до праці помічниками у зеленому тепличному господарстві. Курс передбачає оволодіння учнями навичками догляду за рослинами, що сприяє розв'язанню завдань естетичного та екологічного виховання, а також розвитку загально-трудових умінь. Після навчання у школі випускники мають можливість продовжувати навчання за цією спеціальністю у професійно-технічних училищах (коледжах).

Вивчення учнями цього курсу передбачає:

- ознайомлення з роботами щодо вирощування рослин (на прикладі невимогливих квітково-декоративних культур);
- ознайомлення з умовами вирощування і правилами догляду за кімнатними рослинами;
- оволодіння знаннями, необхідними для вирощування, догляду за різними видами рослин;
- набуття практичних умінь і навичок з вирощування розсади квітково-декоративних рослин.

«СОЦІАЛЬНО-ПОБУТОВЕ ОРІЄНТУВАННЯ»

Соціалізація дітей із порушеннями інтелектуального розвитку активно здійснюється на заняттях соціально-побутового орієнтування. Вони забезпечують можливість формувати та удосконалювати необхідні їм навички самообслуговування, ведення домашнього господарства, орієнтування в навколишньому середовищі, а також знайомитися на практиці з підприємствами, організаціями і установами, які їм будуть необхідні (доведеться звертатися з різних питань) в самостійному житті. У цьому зв'язку особливого значення набувають розділи, спрямовані на формування в учнів умінь користуватися послугами підприємств служби побуту, торгівлі, зв'язку, транспорту, медичної допомоги. Крім того, ці заняття сприяють засвоєнню прийнятих у суспільстві норм поведінки, виробленню навичок спілкування з оточуючими людьми.

Робота навчально-реабілітаційного центру після опанування всіма вищезазначеними профілями передбачає здійснення відповідної практики, яка організується на базі закладу або за його межами. У нашому закладі визначена і налагоджена система співпраці з Дніпропетровським центром професійно-технічної освіти туристичного сервісу, Дніпропетровським вищим професійним училищем будівництва, Дніпропетровським навчально-виробничим центром № 2, з провідним українським виробником дитячого та підліткового одягу ТОВ «ТМ Зіронька», яка передбачає: розроблення сучасних підходів і нових технологій до розв'язання проблеми професійної самореалізації старшокласників; організацію виробничого навчання та практики на базі професійно-технічного навчального закладу; участь у педагогічних радах, позакласних заходах; організацію днів відкритих дверей; навчально-виробничі екскурсії. Досвід такої роботи визначає позитивні перспективи щодо працевлаштування випускників на підприємства, в установи та інші структури.

Позакласна робота через опанування профілями професійно-трудового навчання реалізується через створення відділень на базі профільних трудових майстерень (табл. 1).

Відділення профільних трудових майстерень

Майстерні	Відділення
малярно-штукатурна	ремонтно-будівельні роботи
столярна	виготовлення та ремонт шкільних меблів
	виготовлення та ремонт дитячих ігрових меблів
	художнє випалювання
слюсарна	пакування метизів
швацька	шиття та ремонт верхнього одягу
	шиття та ремонт робочого одягу
	шиття та ремонт постільної білизни
прикладної праці	художня вишивка
	ручна праця
	Петриківський розпис

Значну увагу в нашому закладі приділяють гуртковій роботі, яка здійснюється за основними напрямками професійно-трудової підготовки.

Гурткова робота дає можливість розширювати світогляд вихованців та готувати їх до майбутньої трудової діяльності.

Робота гуртків технічної творчості та декоративно-прикладного мистецтва повинна проходити в тісному зв'язку з діяльністю учнів у навчальних закладах на уроках трудового навчання та позаурочний час. Вона є одною з ланок навчально-виховного процесу і повинна вирішувати єдині з нею педагогічні завдання.

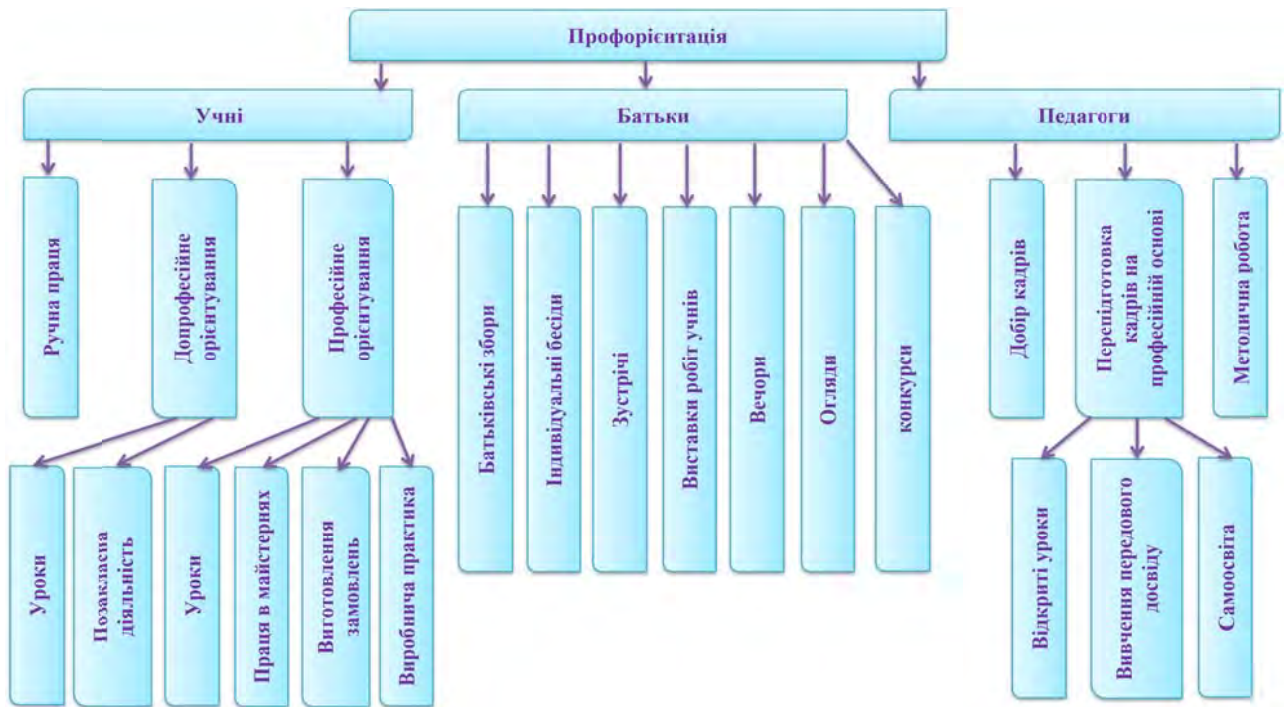
Гурткова робота дає змогу глибше ознайомлювати вихованців із різними видами діяльності людей, давати корисні поради щодо вибору майбутньої професії, має важливе виховне і навчальне значення, сприяє вихованню у вихованців ініціативи, самостійності, вмінню творчо розв'язувати різні задачі, а також вихованню в них почуття товарищескості, взаємодопомоги і колективізму. Гурткова робота впливає і на навчальний процес, робить викладання матеріалу жвавішим, більш захоплюючим і цікавішим, допомагає розвинути глибокий інтерес до певних галузей промисловості. Чим повніше і детальніше продумана й розроблена гурткова робота, тим ефективніший результат.

5) *умови та ресурсне забезпечення соціалізації учнів* навчально-реабілітаційного центру «Шанс».

Для досягнення позитивних результатів щодо соціалізації учнів із порушеннями інтелектуального розвитку у спеціальному закладі створено умови, які дають їм змогу достатньо ефективно та успішно оволодіти знаннями та навичками соціальної спрямованості.

Представлена модель соціалізації учнів навчально-реабілітаційного центру «Шанс» сприяє засвоєнню ними певною системою знань соціальної спрямованості, формуванню відповідних умінь і навичок, підвищенню ефективності їх професійно-трудової діяльності.

ПРОФОРІЄНТАЦІЙНА РОБОТА В НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНОМУ ЦЕНТРІ «ШАНС»

ІННОВАЦІЙНІ ФОРМИ СОЦІАЛЬНО-ПОБУТОВОГО ОРІЄНТУВАННЯ НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО ЦЕНТРУ

К.В. Рейда, директор навчально-реабілітаційний центр «ШАНС», кандидат педагогічних наук,
Заслужений працівник освіти України,
Н.А. Василенко, заступник директора з навчально-виховної роботи,
навчально-реабілітаційний центр «ШАНС»

Метою навчального предмета «Соціально-побутове орієнтування» і є підготовка дітей із порушеннями інтелектуального розвитку до самостійного життя, організації власного побуту шляхом формування відповідних знань і практичних умінь, а також навичок життєвої та соціальної компетентності: виконання норм і правил культурної поведінки в суспільстві, родині, вирішення життєво необхідних побутових завдань, а саме: догляд за житлом та одягом, харчування, лікування.

Цей предмет вивчається в спеціальній школі, починаючи з першого класу. В кожному класі зміст матеріалу програми представлений за розділами: «Особиста гігієна», «Одяг», «Догляд за житлом», «Засоби зв'язку», «Культура харчування», «Медична допомога», «Родина», «Родинні стосунки» та ін. У кожному розділі визначені теми, зміст матеріалу, практичні роботи, екскурсії, а також вимоги до знань і умінь учнів. У більшості розділів соціально-побутового орієнтування передбачено виконання *практичних робіт*. Кожен учень повинен оволодіти основними способами догляду за одягом, приготуванням їжі, вчаться складати ділові папери, надавати першу медичну допомогу, прибирати житло тощо. Успішність виконання практичних завдань, як переконливо доведено наявними дослідженнями з методики навчання дітей із порушеннями інтелектуального розвитку, залежить від того, наскільки учні розуміють мету діяльності, зміст і засоби одержання результату. Тому, щоб навчити учнів усвідомлено виконувати практичне завдання, необхідно формувати у них уміння орієнтуватися в трудовій діяльності, планувати її, здійснювати в процесі роботи самоконтроль, застосовувати набуті теоретичні знання на практиці.

Сфера послуг

Включає підготовку нянь для дітей, прибиральниць службових і виробничих приміщень, доглядальниць за хворими. Учні вчаться виконувати такі види робіт: догляд за хворими; заміна постільної білизни; допомога хворим під час прийому їжі; прибирання підсобних приміщень, санвузлів та палат, оволодіння загальними навичками по догляду за дітьми.

Матеріал уроків подається так, щоб спонукати дитину подивитися на знайомі предмети під іншим кутом зору, побачити незнайоме в добре знайомих речах, визначити своє місце у житті.

Догляд за малюками

Метою проведення даних занять є:

- уточнення й розширення уявлень дітей про сім'ю та сімейні відносини;
- формування та удосконалення навичок догляду за немовлятами;
- формування діяльності шляхом визначення та засвоєння послідовності одягання, пеленання немовляти;
- розвиток у школярів відчуття часу на основі визначення періодичності годування немовлят;
- виховання в учнів бажання турбуватися про молодших членів сім'ї;
- розширення уявлень про санітарно-гігієнічну культуру догляду за малюками та ведення здорового способу життя.

Картонажно-палітурне відділення

Відділення працює за такими напрямками:

- доставка матеріалу для виготовлення конвертів від замовника;
- виготовлення шаблону конверта і пакета, крій і склеювання конвертів і пакетів для насіння;
- перевірка готової продукції;
- здача готової продукції замовнику;
- ремонт книжок шкільної бібліотеки;
- знайомство з технікою безпеки;
- знайомство з конструкцією книги та різновидами оправ;
- усунення пошкоджень форзацу та реставрація забрудненої обкладинки, книжкових сторінок;
- робота на канцелярському пресі.

З метою виховання любові до книги і створене це відділення.

Догляд за хворими

Метою проведення занять по догляду за хворими є:

- розширення та засвоєння уявлень про види першої медичної допомоги;
- виховання навичок співчуття та емпатичної взаємодії відносно людей, які потребують допомоги;
- надання медичної допомоги.
- розширення та уточнення уявлень про хвороби, які мають інфекційну природу;
- виховання навичок емпатичної взаємодії та співчуття у ставленні до хворих.
- формування наочно-образного мислення на основі підбору ліків і лікарських трав до складу домашньої аптечки;
- формування діяльності на основі встановлення етапів і послідовності приготування відварів настоїв, вміння ставити гірчичники;
- виховання відповідальності, усвідомленості, поміркованості під час використання лікувальних засобів і дбайливого ставленні до свого організму – збагачення лексики термінами, що позначають назву ліків та медичних пристосувань;
- формування діяльності шляхом визначення послідовності та засвоєння правил надання першої медичної допомоги;
- розширення обсягу пам'яті на основі засвоєння інформації про види травм;
- формування наочно-дійового мислення шляхом встановлення виду травми;
- формування стійких понять про необхідність дотримання санітарно-гігієнічних вимог під час надання невідкладної медичної допомоги;
- виховання таких якостей, як співчуття та взаємодопомога.

Прибирання приміщень

Дані заняття спрямовані на:

- виховання у дітей бережливого відношення до свого будинку, бажання підтримувати чистоту і порядок у приміщенні;
- розвиток умінь орієнтуватися у часі шляхом встановлення періодичності прибирання;
- розвиток аналітичного сприймання шляхом обстеження і визначення ступеня забруднення житла та способів його прибирання;
- формування причинно-наслідкових зв'язків у процесі визначення та засвоєння послідовності етапів прибирання (сухого й вологого);
- формування елементів самостійності під час виконання подібних або аналогічних вправ із прибирання житла;
- розвиток наочно-дійового мислення під час вибору засобів догляду за підлогою та засвоєння етапів прибирання кухні, санвузла, використання інструкції для миючих засобів;
- розвиток абстрактно-логічного мислення на основі визначення періодичності та способу прибирання квартири відповідно сезону;
- формування організаційних навичок практичної діяльності;

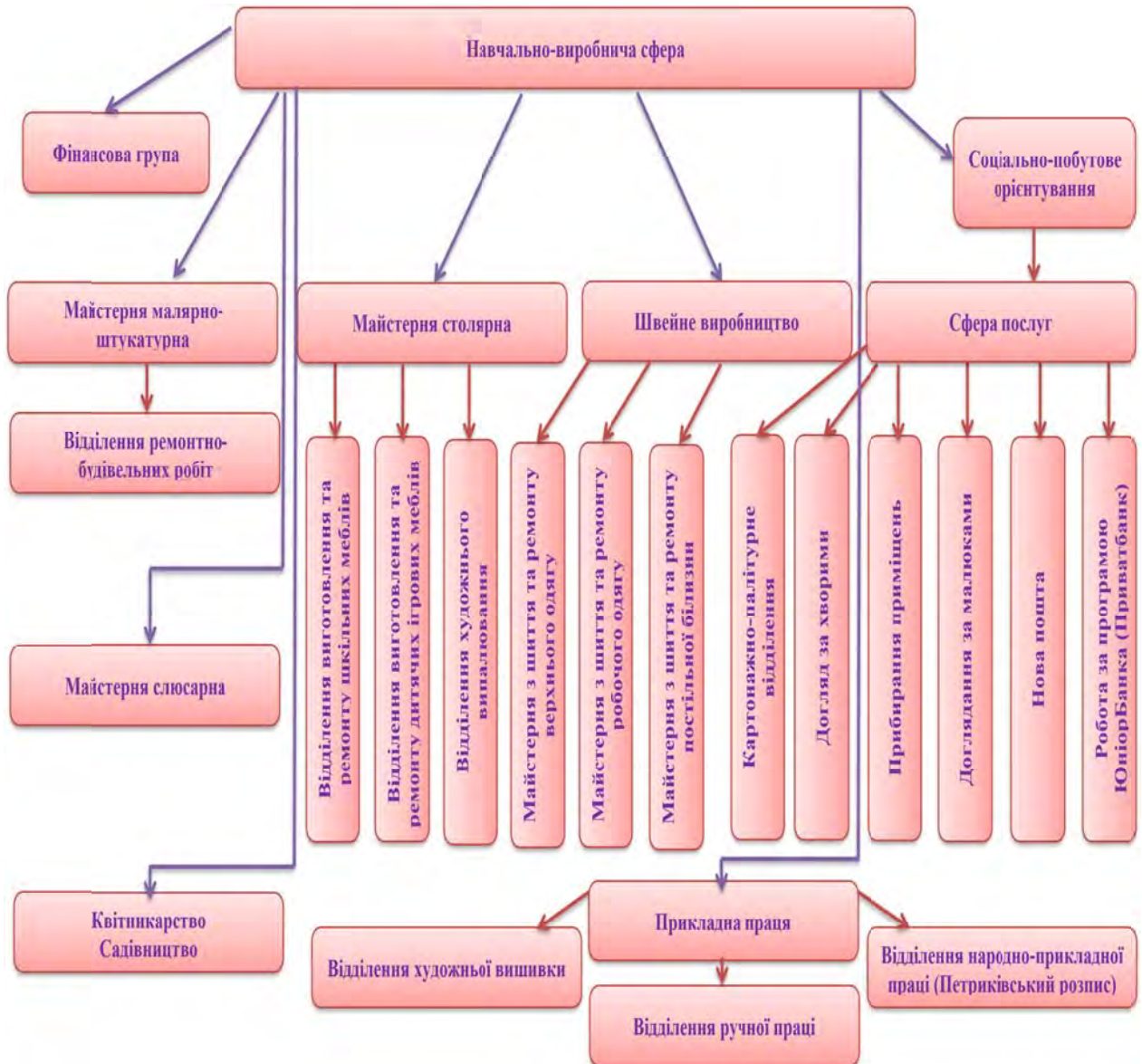
- розвиток наочно-образного мислення в процесі вибору заходів і способів догляду за меблями та підборі меблів у кімнати, відповідно до їх призначення;
- формування наочно-дієвого мислення на основі вибору миючих засобів та пристосувань для прибирання оселі;
- збагачення активного словника лексику, що позначає назву житлових приміщень, меблів та їх характеристику;
- формування стійких понять про устаткування службових приміщень житла;
- формування елементів самостійності на основі вибору миючих засобів відповідно їх призначення;
- розвиток просторової орієнтації на площі квартири з метою раціонального розташування меблів;
- виховання естетичних смаків як складової культури; формування уміння естетично сприймати різні об'єкти інтер'єру квартири: занавіски, світильники; розвиток естетичної спостережливості;
- становлення діяльності в процесі виконання часткового ремонту квартири;
- формування естетичного смаку під час оформлення інтер'єру шляхом підбору кольорової гами шпалер, текстилю, розташування освітлення;
- виховання почуття прекрасного шляхом сприймання творів мистецтва, як складової загальнолюдської культури.

Пошта

Метою занять «Засоби зв'язку» є:

- розширення уявлень про пошту, правила поштових відправлень, які здійснюються в межах та за межі України;
- розвиток письмового мовлення на прикладі написання адреси та заповнення бланків щодо поштових відправлень;
- розширення обсягу пам'яті на основі відтворення видів зв'язку та їх призначення;
- формування мисленневих операцій на основі підрахунку вартості поштових і телеграфних послуг;
- уточнення та розширення уявлень про способи здійснення зв'язку (листування, грошові перекази, посылки);
- розвиток письмового мовлення шляхом уміння складати ділові папери під час заповнення бланків, написання адреси, тексту телеграм;
- розширення та уточнення понять про види зв'язку;
- розвиток пам'яті на основі складання переліку та запам'ятовування предметів, що пересилаються бандероллю;
- формування наочно-дієвого мислення шляхом визначення порядку відправлення бандеролей (складання опису, упакування, підпис адреси, заповнювання бланків);
- розвиток наочно-образного мислення під час визначення ваги, відстані пересилки і вартості бандеролі та їх взаємозв'язок;
- Розвиток пам'яті на основі запам'ятовування інформації про види поштових, телеграфних та інших видів зв'язку;
- розвиток наочно-логічного мислення при визначенні вартості посылки відповідно до її ваги та відстані пересилки;
- розвиток письмового мовлення в процесі заповнення бланків, складання переказів.

РОБОТА ЦЕНТРУ СОЦІАЛЬНО-ПОБУТОВОЇ ТА ТРУДОВОЇ АДАПТАЦІЇ

СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНА МОДЕЛЬ СИСТЕМИ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ В НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНОМУ ЦЕНТРІ

К.В. Рейда, директор навчально-реабілітаційний центр «ШАНС», кандидат педагогічних наук,
Заслужений працівник освіти України,
К.С. Тороп, кандидат педагогічних наук,
Н.М. Дорошенко, керівник методичного об'єднання вчителів трудового навчання

Серед різних видів діяльності людини праця має вирішальне значення. Вона сприяє всебічному вихованню і розвитку особистості. Важливим критерієм всебічного розвитку особистості є її ставлення до суспільно корисної праці. Рівень охоплення учнів суспільно корисною діяльністю в процесі шкільного навчання визначається рівнем культури праці, майстерністю, творчим підходом до розв'язання трудових завдань, тим, як вони прагнуть у праці виразити свою індивідуальність. У системі підготовки дітей з особливими потребами до самостійного життя й праці на виробництві трудове виховання займає провідне місце. У центрі «ШАНС» створено всі умови для успішного розв'язання цих завдань.

У молодших класах заняття ручною працею розглядається як засіб розвитку запасу уявлень дітей про предмети, засіб розвитку їх мови і найпростіших процесів мислення (первинні навички спостережень, порівнянь, розвитку елементарних конструктивно-просторових уявлень і т.п.). У старших класах у процесі трудового навчання ставляться завдання не тільки формування виробничих навичок, але й виховання в учнів умінь організовувати і планувати свою роботу, вміння користуватися різними інструкціями в процесі виконання певних завдань, оцінювати результати роботи, вирішувати ряд логічних завдань під час виготовлення речей.

Ми бачимо, що між першим і наступним етапами трудового навчання в реабілітаційному центрі є схожість у постановці завдання спеціальної корекції недоліків розвитку учнів, хоча зміст цього завдання, звичайно, ускладнюється від етапу до етапу. Правильне і ефективне розв'язання цього загального спеціального завдання можливе в умовах збереження єдності і наступності у системі трудового навчання дітей з вадами, а це легше досягається в організаційних рамках реабілітаційного центру.

Позитивною стороною існуючої організації трудового навчання в старших класах реабілітаційного центру є поєднання навчання з продуктивною працею учнів.

Згідно з напрямками трудового навчання в закладі побудовано навчально-виробничий корпус.

З метою трудової, соціально-побутової адаптації і реабілітації дітей з особливими потребами у центрі діють 8 майстерень трудового спрямування за такими профілями:

- швейна справа (4 майстерні);
- слюсарна справа;
- столярна справа;
- штукатурно-малярна справа;
- квітникарство «Зелений майданчик».

На базі майстерень організована і проводиться продуктивна робота учнів, мета якої – закріпити загально трудові вміння та навички, особистісні якості й підготувати учнів до самостійного життя і праці.

Швейне виробництво

Підготовка школярів до самостійного виконання різних видів робіт зі швейної справи відбувається у процесі формування в учнів доступних технічних і технологічних знань із предмета; навчання прийомів праці (технології обробки та з'єднання деталей швейних виробів ручним і машинним способами); виховання у школярів необхідних якостей особистості (відповідальність,

сумлінність, бережливість та ін.); розвитку загальнотрудових умінь (орієнтування у способі виконання практичного завдання, планування послідовності дій та здійснення самоконтролю).

Учні навчаються орієнтуватися у спеціальності на базі навчальних майстерень (4 клас), опанування основ професії (5-9 класи) та спеціалізації (удосконалення трудових умінь) (10 клас).

Школярі знайомляться з різними видами діяльності, які опановують під час вивчення швейної справи; навчаються виконувати базові трудові операції на основі володіння ручним і машинним способом. Під час вивчення курсу швейної справи, учні знайомляться з основами технології обробки деталей та їх з'єднання, тобто опановують окремі технологічні операції та виготовлення виробів в цілому, одержують знання про етапи його виготовлення, починаючи від його проектування (побудова креслення) до остаточної обробки. Вони знайомляться з технічними і технологічними властивостями тканин та їх доцільним використанням, одержують інформацію про машини та пристрої, які використовують у швейному виробництві. Достатнє опанування цими знаннями і практичними вміннями дає можливість учням після закінчення центру працювати на швейному виробництві, а також використовувати одержані знання і практичні вміння у побуті.

Майстерня з шиття та ремонту одягу

У процесі навчання учні знайомляться з асортиментом і властивостями текстильних і швейних виробів; отримують знання та набувають умінь із конструювання та моделювання одягу, розкрою та виготовлення швейних виробів. Вивчають і виконують основні технологічні операції з пошиття та ремонту швейних виробів.

Учні опановують основи професії та удосконалюють трудові вміння, а саме:

- види обробки деталей виробу та їх з'єднання;
- опановують технології виконання швів, стібків, способи обробки зрізів деталей.

Учні навчаються виготовляти та ремонтувати робочий одяг: фартухи, халати, рукавиці, спеціальний одяг.

Для проведення занять у майстерні є необхідне обладнання: універсальні та спеціальні швейні машини, манекени, плакати, наочні посібники.

Учні знайомляться зі сферою використання різноманітного спеціального одягу. Удосконалюють навички шиття ручним та машинним способом.

Майстерня з шиття та ремонту робочого одягу тісно співпрацює з ТОВ «ТМ Зіронька».

Таким чином, вивчені технологічні операції учні виконують у комплексі.

Майстерня з шиття та ремонту постільної білизни

- укладено договір з ТОВ «Мануфактура» про шиття постільної білизни та нічних сорочок;
- введено трудові паспорти школярів, куди вносяться дані про кількість виробів та їх якість;
- цех укомплектовано спеціальними та універсальними виробничими машинами;
- перевіряється якість виготовленої продукції, маркування виробів та їх передача замовникам.

Форми організації виробничого навчання різноманітні, учні навчаються виконувати технологічні операції, вузли та вироби в цілому. З цією метою трудова діяльність учнів максимально наближена до фабричних умов.

Особлива увага приділяється технологічному процесу виготовлення постільної білизни. Учні удосконалюють навички виконання подвійного та білизняного швів, прасування та пакування готових виробів.

Відділення художньої вишивки

- вибір малюнка для вишивання;
- нанесення малюнка на тканину через копійчальний папір;
- підбір ниток за кольором;
- вишивання малюнка;
- кінцеве оформлення вишивки.

Завдяки майстерням

- оформлено кабінет художньої вишивки;
- виготовлено безліч вишиванок для музею «Червона калина»;
- виготовляються роботи для сувенірів, подарунків і різноманітних виставок.

Майстерня «Малахітова скриня» (відділення народно-прикладної праці)

Петриківський розпис

Створена у зв'язку з перспективою соціально-трудової адаптації випускників спеціальних закладів освіти та містить матеріал для здійснення трудової орієнтації учнів, ознайомлення їх з робочими профілями художнього виробництва і традиційними народними промислами.

Включає виготовлення декоративних панно, квітів і маленьких дерев, оздоблених бісером.

Відділення ручної праці

Відділення створено у зв'язку з перспективою соціально-трудової адаптації випускників спеціальних закладів освіти і містить матеріал для здійснення трудової орієнтації учнів, ознайомлення їх з робочими профілями художнього виробництва і традиційними народними промислами.

Майстерня столярна

У процесі вивчення курсу «Столярна справа» школярі знайомляться з розміткою деталей, пилянням, струганням, свердлінням деревини, скріпленням деталей у вироби і оформленням їх. Діти вчать володіти столярними інструментами і пристосуваннями, дізнаються правила догляду за ними. Деякі з інструментів і пристосувань виготовляють самі. Крім того, хлопці вчать працювати на свердлильному і токарному верстатах, застосовувати лаки, клеї, фарби, барвники. В програму навчання також входить складання і читання креслень, планування послідовності виконання трудових операцій, оцінка результатів своєї і чужої роботи.

Учні готуються до самостійного виконання виробничих завдань на рівні I розряду кваліфікаційної характеристики столяра у деревообробній і меблевій промисловості і можливості подальшої спеціалізації за іншими професіями, пов'язаними з обробкою деревини. Школярів знайомлять з простими операціями з оброблення деревини (поперечне пиляння, з'єднання деталей з допомогою цвяхів, шурупів і клею, обробка різними видами фарб, свердління), складанням виробів із деталей конструктора, роботою з дротом і картоном, а також з деякими властивостями матеріалів.

Велику увагу приділяють техніці безпеки та естетичній обробці виробів. Все це сприяє фізичному та інтелектуальному розвитку дітей з особливими освітніми потребами.

Відділення виготовлення та ремонту меблів

Учні опановують основні принципи розробки та виготовлення меблів. Вивчають основні вимоги до саморобних меблів (функціональність, естетичність, експлуатаційність), самостійно обирають форму меблів і види обробки.

Спільно з учителями учні виготовляють полиці, кашпо, підставки для олівців, ящики, стільці, іграшкові меблі, нерухомі іграшки для дітей молодшого шкільного віку (кораблик, трактор, вітряк, шнурівки, головоломки, гру «Накинй кільце»). Хлопці із задоволенням виготовляють із фанери і фарбують у різні кольори дидактичний роздатковий матеріал для своїх молодших друзів.

Є у закладі традиція до Дня птахів виготовляти шпаківні, а потім вивішувати їх на дерева, чекаючи прильоту пернатих.

Школярі із задоволенням прикрашають свої вироби випалюванням. На святі «Останнього дзвоника» випускники дарують свої кращі роботи першокласникам і всі разом вішають самостійно виготовлені шпаківні.

Відділення художнього випалювання

Учні знайомляться із видами оздоблення виробів із деревини, призначенням і застосуванням приладів та інструментів для оздоблення, правилами безпечної праці під час виконання оздоблювальних робіт. У процесі художнього випалювання в учнів розвиваються художні і творчі навички оформлення та кінцевого опорядження виробу. Також виховується старанність, самостійність та акуратність під час виконання оздоблювальних робіт.

Майстерня малярно-штукатурна

Учні знайомляться з видами розчинників емалевих і олійних фарб; основними малярними та штукатурними інструментами, основними штукатурними шарами; відмінністю між простою і покращеною штукатуркою; видами пошкодження штукатурки; видами трафаретів і пігментів; вимогами до організації роботи під час малярних і штукатурних робіт; видами розчинів; технологією штукатурення раніше оштукатурених поверхонь; технологією штукатурення дерев'яних і цегляних поверхонь; технологією штукатурення відкосів; технологією шпаклювання дерев'яної поверхні; технологією виконання малярних робіт вапняними складами з піском, з пігментом; технологією виконання малярних робіт емалевими та олійними фарбами; з економією використання матеріалів під час виконання роботи; вимогами до організації праці малярних і штукатурних робіт; застосуванням риштувань і помостів; технологією ремонту штукатурки; розрахунком собівартості виконаної роботи; з правилами безпеки праці під час малярних і штукатурних робіт; вимогами до гігієни праці і виробничої санітарії; зі значенням набутих професійних знань, умінь і практичних навичок для успішної адаптації в самостійному житті.

Відділення ремонтно-будівельних робіт

Створена ремонтно-будівельна бригада, яка займається

- ремонтом і збором шкільних меблів (стілці, столи, парти, шафи та інше);
- виготовленням для ремонту різноманітних виробів на токарних та деревообробних верстатах;
- ручна та механічна обробка лісо- та пиломатеріалів;
- ремонт та будівництво шкільних майданчиків, парканів і дитячих альтанок;
- установка та заміна дверних замків та ручок.

Майстерня слюсарна

Учні готуються до самостійного виконання виробничих завдань на рівні I розряду кваліфікаційної характеристики слюсаря механоскладальних робіт і можливості подальшої спеціалізації за іншими професіями, пов'язаними з механічною обробкою металів (токар, фрезерувальник, слюсар-ремонтники, слюсар-трубопровідник).

Діти знайомляться з найпростішими слюсарними прийомами та операціями з обробки тонкого листового металу, дроту і складанням виробів з деталей конструктора, а також з видами і застосуванням слюсарних інструментів.

Старші школярі знайомляться з більш складними технічними та технологічними відомостями (властивості і застосування металів, токарні роботи, просторова розмітка та інші), навчаються навичкам заточування слюсарних інструментів.

Також учні вивчають різні види металообробки: ковальська справа, фрезерування, ремонт електропобутових виробів і господарського обладнання, водопровідні і сантехнічні роботи. Це розширює можливості працевлаштування випускників центру. Під час вивчення курсу учні також знайомляться з різними видами металообробних верстатів, вузлами і механізмами машин. Центром організуються екскурсійні групи на металургійні заводи міста («Інтерпайп Сталь», завод ім. К. Лібкнехта та ін.).

Відділення пакування метизів

- Одержання метизних виробів з ВАТ «Дніпрометаловиріб»;
- Розподіл метизів для пакування;
- Відлік метизних виробів за кількістю пакування;
- Пакування метизних виробів у картонні коробки та целофанові пакети;
- Перевірка готової продукції та приймання її відділом технічного контролю;
- Комплектування готової продукції.

Доцільність створення відділення:

- Діти отримують трудові книжки з дворічним трудовим стажем ще навчаючись у закладі, а також платню за виконану роботу;

- Наближення трудової діяльності учнів до реальних умов практичної діяльності.
- Діти набувають знань, необхідних їм у повсякденному житті.

Відділення «Квітникарство. Садівництво»

Комплекс робіт розрахований на підготовку учнів до роботи в зелених господарствах, в міських трестах зелених насаджень, лісопаркових господарствах робітниками. Школярі вчаться вирощувати квіти, кущі, дерева, здобувають знання, як доглядати за ними, а також виконують інші види робіт по озелененню території, використовуючи ручну працю.

Діти навчаються вирощуванню квіткових культур у відкритому і закритому ґрунті, підготовці його до висадки рослин, вирощуванню дерев і кущів.

Ця діяльність поєднує навчальні, виховні та корекційно-розвивальні завдання, які сприяють корекції психічного розвитку, активізації пізнавальної діяльності, формування особистості учня, підготовці до самостійної праці.

Структурно-функціональна модель системи трудового навчання в умовах НРЦ

Склад і структура системи	Основні функції системи	Мета
Дошкільний вік	Морально-психологічна і практична підготовка дітей до сумлінної праці на загальну користь і формування працьовитості	Виховна і розвивальна
Ручна праця (1-3 кл.)	Формування елементарних прийомів праці, загально трудових умінь і навичок, розвиток пізнавальних процесів, позитивного ставлення до праці	Виховна і розвивальна
Загально трудове навчання (4-5 кл.)	Загально трудова підготовка на рівні системи знань та вмінь. Усвідомлення мотивів діяльності, правил, вимог до праці. Формування свідомого вибору профілю навчання, стійкого інтересу до різних форм діяльності	Профорієнтаційна, виховна, розвивальна
Професійно трудове навчання (5-10 кл.)	Оволодіння психологічними знаннями, загально трудовими вміннями, навичками з профілю навчання, формування швидкісних навичок ручної та механічної обробки матеріалів на верстатах та машинах. Практична, психологічна, моральна підготовка до самостійної діяльності на верстатах та машинах	Навчальна, виховна, розвивальна, профорієнтаційна
Суспільно корисна виробнича діяльність	Оволодіння досвідом суспільно корисної виробничої діяльності, ділового спілкування і співпраці. Перенесення знань, умінь і навичок в реальні виробничі умови. Розширення трудового досвіду	Перенесення трудового досвіду із однієї сфери в іншу

ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ ГУРТКОВОЇ РОБОТИ З ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

Н.М. Дорошенко, керівник методичного об'єднання вчителів трудового навчання

Серед основних завдань, що стоять перед працівниками навчально-реабілітаційного центру – покращення трудового і естетичного виховання, створення умов для реалізації творчих можливостей молодого покоління, інтеграція здобувачів освіти в соціум, їх соціальна та професійна адаптація. Вирішуючи найважливіші задачі соціальної реабілітації дітей з інтелектуальними порушеннями, трудове навчання займає одне з центральних місць у загальній системі освітньої роботи закладу. Загальне завдання навчально-реабілітаційного центру складається з підготовки здобувачів освіти до самостійного життя й успішної інтеграції у суспільство. В процесі трудового навчання учні отримують технологічні знання, вміння і навички, використовують знання, отримані на уроках загальноосвітніх предметів. Уроки праці створюють найбільш сприятливі умови для виправлення (корекції) недоліків, притаманних дітям з інтелектуальними порушеннями в трудовій і пізнавальній діяльності.

Система трудового навчання в закладі складається з урочної, позаурочної діяльності, мережі гуртків за трудовими напрямками. Органічне поєднання фізичної й розумової праці – основа для всебічного розвитку особистості. Теоретичні знання, практичні навички і вміння, які набувають здобувачі освіти в результаті засвоєння навчального матеріалу на уроках, дедалі поглиблюються і усвідомлюються в процесі позакласної роботи і роботи гуртків технічної творчості та декоративно-прикладного мистецтва.

Гурткова робота дає можливість розширювати світогляд учнів і готувати їх до майбутньої трудової діяльності. Вона дає змогу глибше ознайомлювати вихованців з різними видами діяльності людей, давати корисні поради щодо вибору майбутньої професії, має важливе виховне і навчальне значення, сприяє вихованню ініціативи, самостійності, вмінню творчо розв'язувати різні задачі, а також розвиває почуття товарищескості, взаємодопомоги і колективізму. Такий різновид освітньої діяльності, як гурткова робота впливає і на навчальний процес, робить викладання матеріалу захоплюючим і цікавішим, допомагає розвинути глибокий інтерес до певних галузей промисловості. Наш досвід свідчить, що чим повніше і детальніше продумана й розроблена гурткова робота, тим ефективніший результат.

Гурткові заняття навчально-реабілітаційного центру «Шанс» мають на меті поглиблювати знання, вміння і навички учнів, здобуті при вивченні предмета «Трудове навчання», формувати свідоме, творче ставлення до праці, потребу в прекрасному, розвивати нестандартне мислення, підвищувати загальну технічну і технологічну культуру. Систематична участь здобувачів освіти у колективних трудових процесах створює основу для виховання таких важливих для сучасної людини якостей, як: комунікативність, взаємодопомога, підприємливість, сприймання здорового духу суперництва. Основне завдання такого виду діяльності полягає в розширенні і поглибленому вивченні окремих тем технічної праці, розширенні художньої цінності народного ремесла.

У процесі теоретичного навчання здобувачі освіти одержують знання про матеріали, які використовуються для виготовлення декоративних виробів, їх обробку і оздоблення, знання технології обробки різної сировини, призначення і прийоми виконання робочих операцій, раціональну організацію праці.

Особлива увага приділяється формуванню знань про технологічну послідовність обробки матеріалів; про види матеріалів, які найчастіше використовують при виготовленні декоративних виробів; про види художньої обробки матеріалів; про призначення та будову інструментів для обробки; про правила техніки безпеки при виконанні технологічних операцій.

Робота в гуртках за курсом «Трудове навчання» передбачає:

- виконання практичних завдань, що сприяють формуванню усвідомленого застосування одержаних знань на практиці;
- прищеплення дітям любові до фізичної праці;
- збудження творчої думки;
- навчання раціонального використання матеріалів, обладнання та інструментів;
- розвиток технічного мислення і конструкторських здібностей.

Важливо, щоб кожен здобувач освіти відчув себе не просто виконавцем роботи, а її творцем. Тоді праця буде цікавою, а той, хто її виконує, одержуватиме моральне задоволення не лише від результату, а й від самого трудового процесу.

Невід'ємною частиною трудового навчання та гурткової роботи є проектна діяльність, що навчає:

- самостійно розробляти ескізи робіт;
- підбирати матеріали;
- розрізняти види художньої обробки матеріалів;
- підбирати відповідний інструмент до виду художньої обробки матеріалів;
- засвоїти послідовність виконання операцій із виготовлення декоративних виробів.

Заняття художніми промислами – це специфічний вид трудової діяльності, дієвий засіб виховання працьовитості, уміння доводити почату справу до кінця. Вони стимулюють культурний розвиток здобувачів освіти через виховання хорошого естетичного смаку та розуміння прекрасного, інтерес до художньої обробки деревини; виховують культуру праці, самостійність, акуратність і точність у роботі, бережливе ставлення до використання матеріалів та інструментів, почуття відповідальності за доручену справу.

Найбільшу радість і задоволення вихованці отримують від роботи на занятті, що дозволяє відкрити себе, свої задатки, здібності. Очі їх загоряються у той момент, коли вони розуміють, що досягають чогось значного, важливого у житті, коли мають змогу самі навчатися, розуміти, міркувати, пізнавати, порівнювати, а в кінцевому результаті виготовити той чи інший виріб.

Програма гурткових занять із художньої обробки деревини поєднує як теоретичні, так і практичні заняття. Однак теоретичний матеріал доцільно вивчати під час практичної роботи, оскільки на гурткові заняття діти приходять з метою виготовити виріб власноруч, тому 85% часу необхідно приділяти практичній роботі.

Залучення дітей до гурткової роботи створює широкі можливості для переконання їх у тому, що предмет трудове навчання може бути по-справжньому цікавим і захоплюючим, де кожен учень прагне вчитися, оволодівати знаннями, коли йому цікаво на занятті. Проведення гурткових занять дає мені особисто можливість для фахового росту, навчатися разом з учнями, не втрачати віру в творчі здібності дітей, надихати їх на створення нових робіт, (а відповідно і себе), вимагати від своїх вихованців акуратності, точності, прискіпливості до кожної деталі виробу.

У комунальному закладі освіти навчально-реабілітаційний центр «Шанс» функціонують гуртки декоративно-прикладного напрямку:

- художня вишивка;
- бісероплетіння;
- петриківський розпис;
- м'яка іграшка;
- випалювання;
- паперопластика.

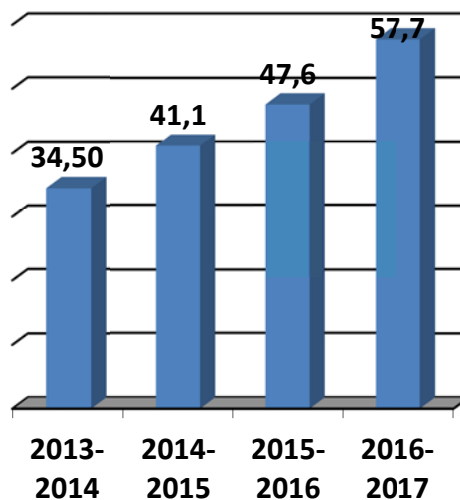
ЗАЙНЯТІСТЬ У ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНИХ ГУРТКАХ (за останні чотири роки)

Навчальний рік	Кількість учнів у закладі	Кількість учнів, зайнятих у декоративно-прикладних гуртках	Відсоток зайнятості учнів у декоративно-прикладних гуртках
2013-2014	235	81	34,5
2014-2015	231	95	41,1
2015-2016	229	109	47,6
2016-2017	222	128	57,7

Аналіз стану охоплення учнів закладу декоративно-прикладною гуртковою роботою

Усього роботою декоративно-прикладних гуртків у 2016 – 2017 навчальному році охоплено 128 учнів, що становить 57,7 % від загальної кількості учнів закладу, у 2013 – 2014 навчальному році відсоток охоплення складав 34,5 %, у 2014 – 2015 навчальному році цей показник складав 41,1%, а у 2015 – 2016 навчальному році – 47,6 % від загальної кількості вихованців закладу. У порівнянні з минулими роками спостерігається збільшення кількості учнів які відвідують заняття декоративно-прикладних гуртків (81 учень у 2013 – 2014 навчальному році, 128 учнів у 2016 – 2017 навчальному році), про що свідчить малюнок 1 – «Зайнятість учнів закладу у декоративно-прикладних гуртках (протягом останніх 4 років)».

**Зайнятість учнів закладу у декоративно-прикладних гуртках
(протягом останніх 4 навчальних років) мал. 1**

Ефективність гурткової роботи значною мірою зумовлюється належним програмно-методичним забезпеченням. Гуртки Центру працюють за відповідними програмами, затвердженими Міністерством освіти і науки України та адаптованими програмами, затвердженими відділом освіти.

Питання організації гурткової роботи фізкультурно-спортивного напрямку в навчально-реабілітаційному центрі, охоплення учнів закладу гуртковою роботою, а також результативність роботи гуртків (проведення виставок, участь у міських та обласних конкурсах, фестивалях тощо) постійно стоїть на контролі адміністрації закладу.

Заступники директора з навчальної та виховної роботи відвідують гурткові заняття з метою епізодичного контролю та надання методичної допомоги, виявлення, вивчення та узагальнення досвіду керівників, прогнозування подальшої їх діяльності.

Керівниками гуртків своєчасно ведуться записи в журналах, зокрема інструктажі з попередження дитячого травматизму, облік відвідування, планування роботи гуртка та участь у масовій роботі.

Учні Центру – постійні учасники районних, міських, обласних конкурсів, виставок декоративно-прикладного мистецтва.

В навчально-реабілітаційному центрі постійно діють і поновлюються виставки кращих робіт вихованців гуртків. Кращі учні зі своїми наставниками періодично прикрашають приміщення закладу до свят та особливих нагод.

ГУРТOK «МАЙСТРИНЯ» (Художня вишивка)

Керівник гуртка: вчитель трудового навчання, вчитель вищої категорії Дорошенко Н.М.

В Україні вишивка з давніх часів була одним із найпоширеніших і доступних видів народної творчості. Це мистецтво краси, фантазії, естетичної насолоди; мистецтво мудрого декоративного відтворення світу, природи, почуттів людини, її історичного минулого. Протягом віків це мистецтво передавалось із покоління в покоління. Не тільки передавалось, а й удосконалювалось. Тому до нашого часу дійшли цікаві композиції, орнаменти та кольорова гама ниток. В Україні існує значна кількість етнографічних центрів вишивальних промислів — київські, чернігівські, полтавські, подільські, гуцульські, буковинські та ін. Кожна з вишивок цих центрів вирізняється з-поміж інших притаманними лише їй особливостями.

Усе це дає різноманітний і цікавий матеріал для занять у гуртку.

Програма гуртка «Майстриня» спрямована на виховання в учнів почуття прекрасного, національної самосвідомості, любові до рідного краю. Цьому має сприяти ознайомлення з кращими зразками народної вишивки, творчістю визначних народних майстрів, відвідання тематичних виставок.

Метою гуртка є формування компетентностей особистості засобами гуртка «Художня вишивка».

Основні завдання полягають у формуванні таких *компетентностей*:

1. Пізнавальної, що забезпечує ознайомлення з поняттями та знаннями, які стосуються художньої вишивки як одного з видів народної творчості.
2. Практичної, що сприяє оволодінню навичками виготовлення різноманітних вишитих виробів.
3. Творчої, що забезпечує формування творчих здібностей.
4. Соціальної, що сприяє вихованню дбайливого, шанобливого ставлення до народних традицій, національної свідомості, формування естетичного смаку; популяризації художньої вишивки.

Програмою гуртка передбачено теоретичні й практичні заняття. При викладанні теоретичного матеріалу використовуються такі методи роботи: розповідь, яка супроводжується показом репродукцій; бесіди з переглядом та аналізом зразків вишитих виробів. Для більш успішного засвоєння матеріалу на заняттях з учнями використовуються також кольорові плакати із зображенням вишитих виробів і схемами до них, різноманітні ілюстративні та фотоматеріали, вироби народних майстрів.

На заняттях основний час приділяється практичній роботі: виготовленню шаблонів моделей виробів, розробці нових технологій і схемотехнік, вишивці та оздобленню виробів.

На першому етапі навчання діти знайомляться з вишивкою, як одним із видів українського народного мистецтва, вчать працювати з різними матеріалами та інструментами. У процесі навчання вони набувають практичних навичок у виготовленні шаблонів, читанні схем, підборі типу та кольору ниток, тканин та інших матеріалів, виготовленні й оздобленні вишитих виробів, вивчають правила техніки безпеки під час роботи з різними матеріалами та інструментами.

На другому етапі навчання гуртківці знайомляться зі складнішими технологіями виготовлення художньої вишивки, самостійно працюють зі схемами, вишивають об'ємні картини, рушники.

Працюючи над колективними завданнями, вони виконують окремі частини спільної композиції. Це згуртовує колектив, оскільки діти розуміють, що кінцевий результат залежить від роботи кожного. Колективна робота виховує у гуртківців дружні стосунки, відчуття взаємодопомоги.

Навчальна програма інтегрує знання гуртківців із різних предметів: історії, народознавства, креслення, малювання. На заняттях використовуються література, кольорові малюнки, інтернет ресурси, фото- і відеоматеріали зі зразками давніх і сучасних вишивок, що дає можливість глибше розвинути художні здібності, фантазію і творче мислення дітей.

Для розширення світогляду вихованців проводяться екскурсії в музеї, на виставки творів народного мистецтва, зустрічі з майстрами вишивки, а також дитячі ранки, родинні свята, пізнавально-ігрові програми, конкурси тощо.

Протягом кожного навчального року з дітьми ведуться бесіди з історії України, народознавства, українського декоративно-ужиткового мистецтва, бесіди про культуру і традиції пращурів. Контроль засвоєння програми гуртківцями здійснюється через поточні перевірки занять у групах індивідуального навчання.

Результати роботи гуртка.

Учні знають:

- історію розвитку народних промислів в Україні;
- історію розвитку української народної вишивки;
- основні властивості кольорів;
- різновиди орнаментів;
- правила роботи за схемою;
- умовні позначення на схемах;
- правила користування основною технічною і технологічною документацією;
- способи збільшення та зменшення малюнка;
- види декоративного оздоблення вишитих виробів;
- основні технологічні процеси виготовлення вишитих виробів;
- основні вимоги до роботи з потрібними інструментами та матеріалами.

Учні вміють:

- підбирати візерунки для вишивок;
- виконувати збільшення та зменшення малюнка;
- користуватись схемами;
- виконувати ескіз малюнка;
- виготовляти оздоблювальні елементи;
- добирати інструменти і матеріали для виготовлення вишитих виробів: самостійно виконувати всі технологічні операції з виготовлення вишивок;
- дотримуватись правил з техніки безпеки.

ГУРТОК «ДІАМАНТОВЕ СЯЙВО» (Бісероплетіння)

Керівник гуртка: вчитель трудового навчання, вчитель вищої категорії Швець Н.М.

Національно-культурне відродження України передбачає зростання ролі народознавства в освітньому процесі, а відтак і відтворення народних традицій, ознайомлення учнів із надбаннями культури та оволодіння ними технікою народних ремесел.

В Україні бісероплетіння має давню історію. Це один із найдавніших видів декоративно-прикладного мистецтва, заняття яким завдяки його багатогранності, грі кольорів, магічному змісту символів і орнаменту відкриває широке поле для його вивчення, аналізу, дослідження та створення сучасних національних творів.

Метою гуртка є формування компетентностей особистості засобами гуртка бісероплетіння.

Основні завдання полягають у формуванні таких компетентностей:

1. Пізнавальної, що забезпечує ознайомлення з поняттями та знаннями, які стосуються бісероплетіння — одного з видів народної творчості.
2. Практичної, що сприяє оволодінню навичками виготовлення різноманітних виробів із бісеру.
3. Творчої, що забезпечує формування творчих здібностей.

4. Соціальної, що сприяє вихованню дбайливого, шанобливого ставлення до народних традицій, національної свідомості, формування естетичного смаку; популяризації бісероплетіння.

Програма інтегрує знання гуртківців з історії, народознавства, креслення, образотворчого мистецтва.

Навчальною програмою гуртка передбачаються теоретичні й практичні заняття. Форми проведення занять різноманітні: лекції, екскурсії, комбіновані заняття, творчі зустрічі, виставки. Для кращого засвоєння тем використовуються також домашні творчі завдання.

На початковому рівні вихованці знайомляться з бісероплетінням — одним із видів декоративно-прикладного мистецтва, його походженням і застосуванням.

Програма основного рівня включає в заняття виготовлення прикрас із бісеру, пиляння дротиною, жилкою. Головним її напрямом є вивчення і дотримання свят календарно-обрядового циклу, що допомагає краще ознайомитися з народними традиціями України і кожного конкретного регіону, вивчити їхні особливості й символічно передати у своїй роботі. Поряд із вивченням технік бісероплетіння увага вихованців акцентується на кольоровій гамі та вмінні підбирати кольори, подаються основи композиції для розвитку творчої уяви та образного мислення учнів. Роботи виконуються за принципом нарощення складності.

На заняттях гуртка використовуються наочні посібники, інструкційні картки, вироби з бісеру. Кожне заняття носить навчально-виховний характер:

- освітній (оволодіння знаннями, вміннями, навиками);
- розвивальний (розвиток інтелектуальних та емоційно-вольових рис);
- виховний (формування моральності й естетичної культури).

Під час навчання вихованців педагог має дотримуватися дидактичних принципів: доступності в поєднанні з високим рівнем складності, зв'язку теорії з практикою, системності й послідовності, самостійності та активації, індивідуалізації й диференціації, оптимізації. Дітям також пропонується самостійно оцінювати свою роботу.

Під час навчання діти відвідують виставки, музеї, художні салони, зустрічаються з народними майстрами та займаються дослідницькою діяльністю.

Результати роботи гуртка.

Учні знають:

- основи кольорознавства, композиції та види орнаментів;
- різні техніки виготовлення прикрас із бісеру;
- поділ бісерних прикрас на групи за формою та призначенням;
- прийоми складання орнаментів;
- основні принципи композиції;
- особливості кругового плетіння бісером;
- особливості вишивки у бісероплетінні;
- цикл українських народних обрядів і свят;
- способи виготовлення писанок із використанням рубки та бісеру;
- особливості нанизування бісеру за французькою технікою;
- види та аксесуари народного одягу;
- техніку ткання бісером;
- способи поєднання техніки бісеру з іншими техніками декоративно-прикладного мистецтва (аплікація, в'язання, писанкарство).

Учні вміють:

- самостійно складати схеми;
- нанизувати бісер різними способами;
- виготовляти квіти з бісеру;
- складати композиції з бісеру;
- оздоблювати бісером писанки;
- читати схеми візерунків;
- складати візерунки;

- вишивати бісером;
- виготовляти писанки з використанням рубки та бісеру;
- виготовляти вироби за французькою технікою;
- самостійно підбирати кольори для виробу, композиції;
- оформляти вироби з бісеру;
- гармонійно поєднувати кольори;
- оздоблювати бісером одяг;
- вишивати та оформляти ікони;
- складати різні квіткові композиції та оформляти їх;
- працювати на верстаті для ткання бісером.

ГУРТOK «ПЕТРИКІВСЬКІ КОЛЬОРИ» (Петриківський розпис)

Керівник гуртка: вчитель трудового навчання, вчитель вищої категорії, відмінник освіти України Терещенко В.В.

Національно-культурне відродження України передбачає формування національної самосвідомості, творчого мислення особистості.

Заняття в гуртку залучають дітей до творчості, розвивають їхні інтереси, підвищують пізнавальну активність, розвивають допитливість, творчі здібності, навички гуртківців.

Метою гуртка є формування компетентностей особистості засобами колективу народної творчості.

Основні завдання полягають у формуванні таких *компетентностей*:

1. Пізнавальної, що забезпечує ознайомлення з поняттями та знаннями, що стосуються народної творчості.
2. Практичної, що сприяє оволодінню навичками виготовлення різноманітних виробів.
3. Творчої, що забезпечує формування творчих здібностей.
4. Соціальної, що сприяє вихованню дбайливого, шанобливого ставлення до народних традицій, національної свідомості, формування естетичного смаку, популяризації народних промыслів.

Навчальна програма гуртка петриківського розпису розрахована на роботу з вихованцями віком 5-16 років.

Навчальною програмою передбачаються теоретичні й практичні заняття, а також різноманітні форми їхнього проведення. Програма передбачає основні етапи навчальної роботи за операційно-комплексною системою, а саме:

- тренувальні вправи вихованців гуртка щодо виконання окремих прийомів, з яких складається операція (технологія), яку вивчають;
- практичні роботи із застосування вивчених прийомів;
- послідовність у вивченні та засвоєнні декількох основних операцій, які становлять певний ступінь у засвоєнні навчального матеріалу;
- обґрунтування трудових операцій із дидактичної точки зору.

Під час навчання вихованці поступово опановують різні техніки, прийоми виготовлення різноманітних виробів. Вони отримують початкові дані про взаємозв'язок матеріалу, форми й декорування виробів, їхню залежність від

призначення, поняття про ритм, рапорт, симетрію, асиметрію, кольорову гармонію.

Програмою гуртка передбачено ознайомлення вихованців з правилами поведінки під час занять, вимогами техніки безпеки, організацією робочого місця, а також правилами збирання, сортування та зберігання різноманітних матеріалів для роботи в гуртку.

На заняттях основного рівня учні закріплюють набуті навички та вміння, опановують нові. Вони самостійно складають план роботи над виробом, працюють з ескізами, кресленнями, поглиблюють й удосконалюють знання за розділами шкільних програм трудового навчання.

Програма інтегрує знання гуртківців з історії, народознавства, креслення.

Створення за власним задумом виробів для оформлення шкільних приміщень і житла сприяє розвитку творчого потенціалу учнів.

Для вихованців дуже корисними є екскурсії до місцевих музеїв, зустрічі з народними умільцями.

Щороку рівень базових знань і вмінь гуртківців оцінюється за спеціально розробленими критеріями. Контроль знань і навиків передбачає такі форми: усне опитування у вигляді діалогу з педагогом або іншими вихованцями; письмове опитування, яке періодично використовується на підсумкових заняттях у формі тематичних диктантів тощо; різноманітні вікторини та ігри; врахування результатів участі вихованців гуртка у різних конкурсах і виставках. Необхідно рецензувати роботи учнів, які працюють у творчих групах.

Результати участі в конкурсах, змаганнях, виставках також є критерієм для оцінювання здобутих гуртківцями знань.

Результати роботи гуртка.

Учні знають:

- основні види народної творчості;
- сучасний стан народних промислів і ремесел в Україні, відомі центри народної творчості;
- основні види орнаментів, характерних для петриківського розпису;
- значення символіки в декоративному розписі;
- основні властивості кольорів та їхнє співвідношення;
- прийоми роботи з різними матеріалами;
- види декоративного оформлення готових виробів;
- технологію виконання основних елементів петриківського розпису;
- правила поведінки та безпеки під час занять.

Учні вміють:

- працювати з різноманітними джерелами інформації, які стосуються теми роботи;
- складати план роботи над виробом;
- виконувати малюнки та ескізи виробу;
- користуватися схемами, кресленнями виробів, технологічними картками;
- підбирати необхідні матеріали для виготовлення виробів;
- володіти основами петриківського розпису;
- прикрашати вироби декоративного та ужиткового призначення з використанням вивчених елементів;
- самостійно аналізувати якість виконання своєї роботи.

ГУРТОК «ФАНТАЗІЯ»

(М'яка іграшка, печворк, квілт – об'ємна аплікація з тканини)

Керівник гуртка: вчитель трудового навчання, вчитель вищої категорії, відмінник освіти України Поротікова Л.В.

Національно-культурне відродження України передбачає зростання ролі процесу виховання підростаючого покоління на основі народних традицій, народної культури, оволодіння технікою народних ремесел.

Заняття в гуртку «Фантазія» виховують у дітей почуття національної самосвідомості, любові до своєї країни і рідного краю, залучають гуртківців до активної праці, прищеплюють повагу до народного мистецтва. Вміння помічати й розуміти прекрасне, цінувати його, створювати своїми руками витвори мистецтва збагачують духовний світ дітей.

Під час роботи в гуртку в учнів розвиваються старанність, працьовитість, фантазія, творча уява, прищеплюються акуратність, формується творче відношення до праці, виробляються певні навички та вміння, які можуть знадобитися в житті.

Метою гуртка є формування компетентностей особистості засобами трудового навчання.

Основні завдання полягають у формуванні таких *компетентностей*:

1. Пізнавальної, що забезпечує ознайомлення з поняттями та знаннями, які стосуються народної творчості.
2. Практичної, що сприяє оволодінню навичками виготовлення різноманітних виробів.
3. Творчої, що забезпечує формування творчих здібностей.
4. Соціальної, що сприяє вихованню дбайливого, шанобливого ставлення до народних традицій, національної свідомості, формування естетичного смаку, популяризації народних промислів.

Заняття в гуртку мають на меті навчити дітей робити моделі, підбирати та розкрювати тканину, шкіру, хутро, оздоблювати свою роботу.

Вони вивчають властивості матеріалів, з яких виготовляється найпростіший виріб (тканина, шкіра, хутро, нитки), оволодівають прийомами й методами роботи з матеріалами та інструментами.

Навчальна програма гуртка містить теоретичну й практичну частини. Теоретична робота включає знайомство з історією виникнення та вдосконалення іграшки, а також із розвитком народних промислів, пов'язаних з виготовленням іграшки.

Для реалізації теоретичних завдань використовуються розповідь, яка супроводжується показом репродукцій, бесіда з оглядом іграшок, апікацій та аналізом їхніх конструкцій. На початковому рівні навчання гуртківці здобувають уявлення про пропорції, виразність форм, засвоюють види швів, основні технологічні процеси виготовлення виробів, послідовність виконання окремих операцій та оформлення виробів.

Практична робота включає замальовку моделі виробу, заготовку лекал, підбір матеріалу, з якого буде виготовлятися іграшка, розкрій тканини і хутра, зметування, шиття деталей, заповнення форми наповнювачем, з'єднання деталей та оздоблення виробів.

Для виконання особливо складних робіт і в період підготовки до виставок дитячих робіт проводяться індивідуальні заняття.

Вихованці вдосконалюють набуті знання і навички. Цей курс навчання ставить за мету розвиток у дітей вміння працювати з різними матеріалами, передбачає перехід до виконання складніших, порівняно з початковим рівнем, виробів. Гуртківці вчать створювати тематичні композиції, самостійно вирішують творчі завдання, зокрема проєктують і виготовляють оригінальні конструкції іграшок, створюють композиції з іграшок за сюжетами українських народних казок, творів українських письменників, поетів, дитячих мультфільмів.

Для виконання складних композицій можна використовувати колективну роботу. Ця форма організації праці дозволяє ефективно виконувати трудомістку роботу, згуртовує дітей, надихає їх до творчості, викликає бажання змагатися один з одним і допомагати товаришу.

Виготовлення виробів технікою клаптикового шиття відповідно до структури та змісту програми виконується через проєктно-технологічну діяльність. Практичним результатом роботи учнів за даним модулем має бути проєкт.

Виготовляти запланований виріб можна з використанням як машинних, так і ручних робіт. Основним принципом тут є творчий підхід. Наприклад, цікавими виглядають вироби, де геометричні фігури з'єднані оздоблювальними швами. Учитель має заохочувати учнів до пошуку тієї інформації чи виробів, виготовлених у техніці печворк, яка є найбільш цікавою особисто для них, і, на їх думку, виглядає оригінально чи привабливо. На початку засвоєння модуля вчитель розкриває перед учнями теоретичний матеріал (Тема "Загальні відомості про технологію клаптикового шиття"), який дасть їм змогу розпочати пошук потрібної інформації, визначитись із напрямком, за яким вони бажають працювати. Тому не варто перевантажувати учнів зайвою інформацією. Слід пам'ятати, що все необхідне для виконання проєкту – від теоретичних відомостей до технології виготовлення і матеріалів для роботи учні мають віднайти та скомпонувати самостійно, а основним завданням учителя є формування відповідних умінь та навичок для виконання цієї творчої навчально-пошукової роботи.

Вихованці гуртка беруть активну участь у різноманітних конкурсах і виставках різного рівня.

Результати роботи гуртка.

Учні знають:

- історію виникнення української народної іграшки;

- основні міфологічні уявлення українців про стихії природи;
- роль оберегів у житті українців;
- особливості українського народного одягу;
- особливості української народної вишивки;
- властивості матеріалів, які використовуються для виготовлення іграшок, аплікацій;
- поняття про теплі й холодні кольори;
- поняття про сувенір і декоративну іграшку;
- способи використання лекал;
- прийоми використання різних швів;
- техніку і технологію виготовлення народних іграшок, аплікації з тканини;
- правила техніки безпеки в роботі з інструментами.

Учні вміють:

- виконувати креслення;
- готувати матеріали, інструменти, лекала для виготовлення виробів;
- підбирати матеріал за кольором і фактурою;
- виконувати розкрій, зметування;
- зшивати основу і деталі;
- наповнювати форму;
- оздоблювати готовий виріб.
- називати вироби, виготовлені технікою аплікації; їх застосування;
- розрізняти види аплікації; поняття "тканина", текстильні матеріали", "неткані матеріали";
- характеризувати матеріали, які використовуються для аплікації;
- добирати інструменти і матеріали для роботи;
- обґрунтовувати добір конструкційних матеріалів залежно від призначення виробу;
- дотримуватися правил безпечної праці.

ГУРТОК «ВОГНИК»

(Пірографія – випалювання по деревині)

Керівник гуртка: вчитель трудового навчання, вчитель першої категорії Проценко О.С.

Навчальною програмою гуртка передбачено ознайомлення учнів з одним із давніх видів декоративно-ужиткового мистецтва – випалюванням по деревині.

Техніка випалювання по деревині відома дуже давно, її ще називають "пірографія". Випалювання – один із найпоширеніших видів декоративно-ужиткового мистецтва серед школярів. Привабливість випалених виробів полягає саме у поєднанні випаленого візерунка з текстурою чистого дерева.

Метою гуртка «Вогник» є розвиток творчих здібностей та художнього смаку, поняття ритму, світлотіні, об'єму, вміння бачити і передавати красу оточуючої дійсності, використовуючи деревні матеріали відповідного кольору і текстури.

Основні завдання гуртка:

- розвивати творчі та естетичні здібності дітей у процесі теоретичного навчання й виконання практичних робіт;
- допомогти набуттю досвіду власної творчої діяльності, розвитку просторового і логічного мислення, уяви, потреби у творчій самореалізації та духовному самовдосконаленні;
- сприяти формуванню самостійного рішення питань з виготовлення виробів з деревини (вибору матеріалу, способів обробки, уміння планувати, здійснення самоконтролю);
- розвивати стійкий інтерес до творчої діяльності тощо.

Методами опрацювання навчального матеріалу є: пояснювально-ілюстративний (розповідь, пояснення, бесіда, демонстрація) та ігровий.

У програмі є перелік знань і вмінь, які повинні опанувати гуртківці до кінця навчального року, та перелік практичних робіт з урахуванням вибору конкретних об'єктів практичної роботи. Результати

роботи гуртка визначаються ступенем розвитку самостійності при рішенні практичних завдань і виховання стійкого інтересу до творчої діяльності.

Формами контролю за результативністю навчання є підсумкові заняття, участь у конкурсах, виставках, оглядах.

Результати роботи гуртка

Учні знають:

- правила техніки безпеки при роботі у гуртку;
- принципи організації робочого місця;
- призначення і будову електровипалювача;
- основні способи випалювання;
- способи обробки деревини – шліфування, полірування;
- поняття «ескіз», світлотінь;
- основи композицій.

Учні вміють:

- раціонально організувати робоче місце, виконуючи правила (інструкції) техніки безпеки;
- робити розмітку заготовки;
- користуватися електровипалювачем;
- виконувати елементи зображення технікою випалювання, дотримуючись світлотіні;
- робити ескіз;
- самостійно розробляти композиції для випалювання;
- економно використовувати матеріали й електроенергію.

ГУРТOK «ПАПЕРОПЛАСТИКА»

(аплікація з паперу, витинанка, оригамі, квілінг)

Керівник гуртка: вчитель трудового навчання, читель вищої категорії, вчитель-методист, відмінник освіти України Лопатіна М.В.

Робота з папером – складання, вирізання, плетіння – це не тільки захоплююча, але і пізнавальна діяльність. Папір дає можливість дитині проявити свою індивідуальність, втілити задум, відчувати радість творчості. Здатність паперу зберігатись дозволяє робити речі, потрібні для повсякденного вжитку: закладки, упаковки для подарунків, підставки під олівці, пенали тощо.

Мета гуртка: створення умов для творчої самореалізації дитини засобами паперопластики.

Завдання гуртка:

- ознайомити з основами декоративно-ужиткового мистецтва;
- навчити різним технікам використання паперу (витинанка, оригамі, квілінг, аплікація тощо);
- сформувати образне, просторове мислення;
- сформувати навички роботи з інструментами при обробці паперу та інших матеріалів;
- розвивати кмітливість, винахідливість і стійкий інтерес до справи;
- сприяти вихованню працьовитості, уміння доводити роботу до кінця;
- виховувати любов до рідної країни, її природи і людей.

Кожне заняття містить у собі теоретичну частину і практичне виконання завдання. Теоретичні відомості – це пояснення нового матеріалу, інформація пізнавального характеру. Основна увага на заняттях приділяється практичним роботам: самостійному складанню схем, оформленню виробів з паперу.

Під час занять у гуртку діти засвоюють універсальний характер паперу, відкривають його властивості, знайомляться з технікою виготовлення виробів з паперу. Крім того, діти набувають навички конструкторської діяльності, роботи в колективі, вміння вислухати і сприйняти точку зору іншої людини.

Виховання і навчання в гуртку здійснюється «природним шляхом» у процесі творчої роботи. Діти отримують від керівника ту інформацію, ті приклади, які необхідні їм для здійснення власного задуму й власних, відповідних віку, уявлень про світ.

Особлива увага приділяється створенню в дитячому колективі доброзичливої, творчої обстановки, що сприяє виявленню індивідуальності кожного.

Формами контролю за результативністю навчання є підсумкові заняття, участь у конкурсах, виставках, оглядах.

Результати роботи гуртка

Учні знають:

- види художньої роботи з папером, дизайн;
- основи техніки паперопластики;
- основи композиції та кольорознавства;
- основні прийоми роботи технік «квілінг», «витинанка», «оригамі»;
- прийоми гофрування паперу;
- техніку виконання аплікаційних робіт;
- правила безпечного користування інструментами.

Учні вміють:

- виготовляти шаблони й трафарети;
- виготовляти аплікації та композиції з паперу різної складності;
- виконувати гофрування паперу та виготовляти з нього різні вироби;
- вміло підбирати кольори при оздобленні виробів.

STEM – НАВЧАННЯ ДЛЯ РОЗУМІННЯ

К.С. Топон,
кандидат психологічних наук,

Що таке STEM?

STEM – це акронім, який розшифровується, як: SCIENCE (наука), TECHNOLOGY (технології), ENGINEERING (інженерія) та MATHEMATICS (математика). STEM-освіта – це не просто сума чотирьох дисциплін. Це міждисциплінарний підхід.

STEM пронизує кожну частину нашого життя.

STEM – справжній світовий фокус. STEM – практичне навчання, яке застосовується до навколишнього світу. STEM розвиває креативність, життєві навички, винахідливість, терпіння, цікавість і навчає вирішувати проблеми. STEM – це те, що формує майбутнє, коли наш світ росте та змінюється. STEM є скрізь і у всьому, що ми робимо і як ми живемо. Невід'ємною частиною STEM-освіти є надання можливості дітям набувати досвіду для вирішення реальних проблем, з якими вони стикаються у повсякденному житті. Діяльність STEM забезпечує розвиток практичних навичок учнів.

Незалежно від успіхів чи невдач, діяльність STEM закликає дітей розширювати свої горизонти, експериментувати, вирішувати проблеми тощо. Наука, технології, інженерія та математика є ключовими напрямками для створення знань та формування майбутнього дітей. Впроваджуючи STEM, ми формуємо любов до вивчення, відкриттів, навчання та створення!

Багато батьків і вчителів неправильно розуміють причину того, що учні з особливими потребами не можуть бути успішними в STEM, і це є перешкодою, що спричиняє відсутність заохочення до певних занять, курсів у цих сферах тощо.

Діти з особливими освітніми потребами здібні до залучення STEM – досліджень під керівництвом кваліфікованого, і добре обізнаного педагога. Використання STEM мотивує до відкриттів, розвиває спостережливість, зацікавленість.

Поліпшення досягнень учнів у сферах науки, технології, інженерії та математики (STEM) – дуже актуальна проблема. Оскільки глобальна економіка стає все більш залежною від технологічних галузей, зростає потреба у кваліфікованій робочій силі в галузі науки та математики. Для задоволення потреб робочої сили багато країн почали просувати ініціативи в галузі освіти за програмою STEM, щоб забезпечити фінансову стабільність у майбутньому.

Сучасні ініціативи та програми STEM спрямовані на збільшення успішності учнів та студентів у галузі математики та науки, з тим щоб підготувати їх до кар'єри в областях, що базуються на технологіях; однак не всі діти можуть демонструвати здобутки у STEM. Діти з інтелектуальними порушеннями не можуть продемонструвати значні досягнення у галузі математики та науки, але вони можуть сприяти роботі STEM.

STEM вимагає складної форми засвоєння учнями інформації, яка часто ґрунтується на запиті, оскільки учні ставлять питання, роблять прогнози, проводять дослідження і застосовують те, що вони вивчають за різними дисциплінами. Учні з інтелектуальними порушеннями будуть часто стикатися з завданнями, які потребують висококваліфікованих навичок грамотності, відкриття інформації, тривалої уваги та мотивації.

Перепони на шляху до навчання не повинні заважати учням з інтелектуальними порушеннями, які знаходяться в процесі навчання, у досягненні успіху у сфері STEM.

Численні чинники спричинили недостатню зайнятість людей з обмеженими можливостями у галузях STEM, однак успіх людей з обмеженими можливостями у секторах STEM значною мірою залежить від сили державної системи освіти, яка повинна зробити **STEM-освіту доступною для всіх учнів**. Забезпечення доступу учнів з інтелектуальними порушеннями до освіти та професійної підготовки за програмою STEM є необхідним для забезпечення того, щоб вони були такими ж частинами робочої сили, як особи зі збереженим інтелектом.

На нашу думку, STEM освіта для учнів з особливими освітніми потребами повинна впроваджуватися в умовах навчально-реабілітаційних центрів, спеціальних шкіл тощо. Зараз дуже багато програм для викладання STEM для учнів зі збереженим інтелектом, але адаптація навчальної програми для учнів з інтелектуальними порушеннями може бути складною для викладачів загальноосвітньої школи, які не мають достатніх знань або навичок для правильного розміщення та змін у навчанні та оцінці. Задоволення очікувань освіти STEM може бути таким же складним для вчителів, як і для учнів. Треба зазначити, що вчителі, які працюють в умовах інклюзії, ще недостатньо підготовлені для здійснення відповідних навчальних коригувань для учнів з інтелектуальними порушеннями.

Вчителі загальноосвітніх навчальних закладів, як правило, мало розуміють природу інтелектуальних порушень та не намагаються адаптувати їх до потреб цієї категорії учнів

Впроваджуючи STEM-освіту в навчальний процес дітей із порушеннями розумового розвитку, треба розуміти, що ці діти мають труднощі з узагальненням та інтеграцією навичок; можуть проявляти недоцільність поведінки через погане соціальне судження; труднощі з постійною увагою тощо. Відмінні риси дітей з інтелектуальними порушеннями включають специфічні порушення в сферах уваги / концентрації, швидкості обробки інформації, пам'яті, імпульсивності та перепадів настрою. Вони можуть демонструвати такі характеристики: недоцільність поведінки в соціальних умовах; неможливість підтримувати відносини з однолітками та вчителями; загальний поширений настрій нещастя або депресії; і труднощі з непередбачуваними обставинами.

Для учнів з інтелектуальними порушеннями не може існувати єдиної програми навчання STEM, яка застосовується до всіх. Тим не менш, адаптуючи інструкцію STEM або змінюючи середовище STEM, діти з інтелектуальними порушеннями можуть мати більше можливостей для успіху в STEM.

Початковий етап STEM передбачає формування допитливості та розвитку інтересу до навчання і пошуку знань, мотивації до самостійних досліджень, створення простих прикладів, конструкцій тощо. Якщо ми розіберемо акронім STEM на частини, то побачимо, що елементи цієї освіти (STEM) присутні у практиці корекційних педагогів щодня.

SCIENCE (наука). Визначення у словнику представляє науку як форму інтелектуальної діяльності людства, скеровану на отримання знань про світ, на відкриття об'єктивних законів світу і

передбачення тенденцій його розвитку. Наука в контексті STEM-освіти відрізняється від традиційних принципів навчання, які використовувалися раніше в школі, а саме: зазубрення термінів, виконання покрокових інструкцій для пошуку відповіді на питання вчителя. Педагоги схильні навчати так, як їх вчили, але світ не стоїть на місці, і сьогодення вимагає нових методів і засобів навчання.

Уявіть наступну ситуацію: дитина на дитячому майданчику. Вона сідає на гойдалку, ви розхитуєте гойдалку, потім робити паузу, а дитина хоче кататися далі. В цю мить, коли темп гойдалки зменшується, дитина за допомогою свого тіла розхитує гойдалку. Саме ці дії і є початком експерименту, це і є – «наука». До «науки» ми можемо віднести і порівняння природних матеріалів на заняттях з ліплення, аплікації, на уроках трудового навчання; прокатка м'яча на уроках фізкультури; розглядання метелика, якого спіймали на прогулянці; спостереження за тваринами у живому куточку тощо;

TECHNOLOGY (технології). Ця дефініція STEM дуже цікава, оскільки до технологій ми відносимо все те, що розробили для задоволення потреб людини. Одним із засобів засвоєння технологічних знань може бути обізнаність про засоби використання людьми технологій для покращення повсякденного життя.

Діти не просто звичайні користувачі технологіями, вони самі технологи. Наприклад, будуючи гараж для авто із конструктора, складають із картону будинок тощо, вони розробляють технології. Робота з комп'ютером, смартфоном, інтерактивною дошкою; вивчення механізмів на уроках фізики, трудового навчання, соціально-побутового навчання, все це – технології.

ENGINEERING (інженерія) заняття з конструювання, створення моделей на уроках трудового навчання;

MATHEMATICS (математика) до цього компоненту включено підрахунки, співвідношення зразків фігур тощо.

Обираючи STEM для навчання дітей з інтелектуальними порушеннями, педагог мотивує до спостережливості, викликає зацікавленість. Наприклад, діти працюють із водою/піском, вчитель задає такі питання: «З чим ми працюємо зараз?», «Як рухається вода?», «Що ви помітили, пересипаючи пісок?». Педагог зосереджує увагу учнів на діяльність, сприяє зацікавленості, розвитку мислення, мовлення, уваги тощо.

Визначне значення у практиці викладання STEM є навчання для розуміння, заохочення до дослідження, перенесення досвіду у контекст реального світу.

АБЕТКА ЖИТТЯ В НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНОМУ ЦЕНТРІ «КОЛОСОК»

О.В. Малікова, соціальний педагог,
навчально-реабілітаційний центр «Колосок»,
О.В. Левчук, вчитель-дефектолог,
навчально-реабілітаційний центр «Колосок»,

Роки дитинства — це насамперед виховання серця
В.О. Сухомлинський

Й насправді, роки дитинства – це такі чарівні роки, коли дитина може пограти в ляльки, в машинки, в м'яч. І хоча дитинство пролітає дуже швидко, воно все-таки дуже цікаве, яскраве і веселе. Це незабутня пора, пора мрій, щирої радості і дорослішання людини. Ми не повинні забувати дитинство і маємо берегти його в своєму серці.

Дитинство – це безтурботність, веселість, радість кожної людини. Згадуючи про своє дитинство, ми ніколи не можемо сказати, що воно пройшло для нас погано або що нам було нудно. Це завжди хороші, добрі й щасливі спогади нашого життя. Ми росли, вчилися життю, починали усвідомлювати реальність саме в цьому віці. А зараз ми вчимо життю наступне покоління – наших вихованців, вихованців «Навчально-реабілітаційного центру «Колосок».

Якщо ви зайдете у наш центр, то одразу ж зрозумієте, що опинилися у країні щасливого дитинства. Вихователі зустрінуть усмішкою та лагідним словом. Лікар і медсестра у всіх перевірять температуру. А в кабінеті психолога відбуваються дива, – тут вчать дітей і батьків не боятися ходити до дитячого садка. Із музичної зали чується музика та дитячий спів. А ще наші вихованці вміють танцювати.

Ви можете подумати, що у нас самий звичайний навчально-реабілітаційний центр?

Ні, ні... Це милий і добрий дім, в якому дітей вчать ввічливості, дружбі. Тут кожен знайде собі друзів, навчиться гратися, малювати, складати різні історії і ще дуже багато іншого.

Вихователі та вчителі-дефектологи зовсім не вміють ні кричати, ні карати. Дітям з ними завжди спокійно і весело.

У закладі також працюють помічники вихователів, ну це, ніби маленькі вихователі, але вони не маленькі, а навпаки великі. Їм доводиться слідувати за всім, що відбувається в центрі, а наші вихованці їм допомагають.

Звичайно, у центрі ще багато людей працює: музичний керівник, інструктор з лікувальної фізкультури, завгосп, праля, двірник, електрик, сторожі. Всі вони є невід'ємною частиною не тільки виховного, освітнього та реабілітаційного процесу, а й частиною життя наших вихованців.

Педагогічний колектив навчально-реабілітаційного центру «Колосок», – це не просто кваліфіковані фахівці та справжні ентузіасти, а незвичайні люди, безмежно віддані своїй справі та своїм дітям, вони педагоги-практики, ніколи не стоять на одному місці, адаптують і випробують фахові програми, враховуючи індивідуальні особливості кожного вихованця, постійно перебувають у пошуку нових методів, форм, засобів навчання.

Є гарний вислів: «Не навчайте дітей так, як навчали нас, – вони народилися в інші часи...», це є дивізом спеціалістів НРЦ «Колосок», і вони активно втілюють його у життя, знаходячи, створюючи та використовуючи інноваційні технології, наприклад – коректорні таблиці, розвивають пізнавальні здібності дітей у процесі пошуково-дослідницької діяльності, використовують STEAM-освіту, відео-моделювання, проектну діяльність із соціально-побутовому орієнтуванню. Навчальний процес проводиться теж нетрадиційно. Практично всі вчителі та вихователі досконало володіють

багатим розмаїттям його форм і методів, вміло застосовують різноманітні прийоми моделювання нестандартних занять.

Всі педагоги впевнені, що до наших особливих вихованців, які мають соціальні труднощі, слід ставитись з надзвичайною увагою та турботою, дбати про їхнє навчання та лікування. Полягає це у використанні нетрадиційних методів оздоровлення, вихованні навичок особистої гігієни, розвитку духовного світу кожної дитини, збереженні психічного здоров'я, розвитку основних психічних процесів і руховій активності.

Слід зазначити, що батьки вихованців – не сторонні спостерігачі, а активні учасники корекційної роботи. Педагоги закладу проводять багатогранну роботу з ними. Саме в контакт з родиною прищеплюються дітям валеологічні знання, потреба до здорового способу життя. Регулярні зустрічі, бесіди, анкетування сприяють реабілітаційному процесу без відриву від сім'ї, від суспільства, в умовах родинного середовища. Навчально-реабілітаційний центр – це насамперед шанс і надія для батьків особливих дітей на краще майбутнє для них.

НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНИЙ ЦЕНТР – ЦЕ КВИТОК У ЖИТТЯ ДЛЯ КОЖНОЇ ОСОБЛИВОЇ ДИТИНИ.

Спеціалісти центру неодноразово впевнювалися, що дитинство – той самий час, коли все можливо. Час для стосунків. Коли ниточки ще тільки з'являються. Коли вони тоненькі, коли запутане можна виправити, нове – додати, зав'язати у вузлики те, що розірвалося, – можна почути музику душі дітей. Можна закласти фундамент довіри, майбутньої надійності, майбутнього міцного зв'язку.

**МАКСИМИ ПЕДАГОГІВ
НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНИЙ ЦЕНТР «КОЛОСОК»**

Для мене це чарівне місце де діти набувають досвід взаємин з однолітками, і при вступі до школи вони можуть на нього спиратися. Це команда професіоналів – однодумців, яка створює для наших дітей такий освітній простір для навчання, в якому постійно підтримуються сприятливі умови для індивідуального розвитку кожної дитини. За допомогою педагогів діти поринають у чудовий світ казок, де вони розкриваються самі й дізнаються інших людей. Ще це місце, де добрі і чуйні спеціалісти адаптують дітей до самостійного життя без присутності поряд коханих батьків.

Те, як довго буде тривати золота пора дитинства і наскільки світлою і радісною вона буде, залежить від нас самих і батьків.

Я пишаюся тим, що працюю в команді під назвою НРЦ "Колосок".

***Мілько П.М., вчитель-логопед,
навчально-реабілітаційний центр «Колосок»***

Позитивним аспектом роботи в НРЦ є безпосереднє спілкування з дітьми. Ця дивовижна робота дає мені можливість заглянути в «країну дитинства». І хоча всі ми родом з цієї країни, але дуже швидко забуваємо цей чарівний світ. Дитячий світ набагато цікавіший, безмежніший і багатший, ніж світ дорослого. Наше завдання – не зруйнувати цю дитячу ілюзорність, а влитися в неї, щоб розмовляти з дітьми однією мовою. Недаремно кажуть – вихователь не старіє, його душа завжди молода.

Робота з дітьми в НРЦ дає мені можливість проявити всі здібності та якості внутрішнього світу. Тут я можу реалізувати всі таланти, адже діти – найгуманніші судді. Вони захоплюються всім, чого не вміють робити самі. Усі таланти реалізуються, всі знаходять застосування і приносять радість не тільки мені, але і всім оточуючим, а в першу чергу собі (дитині).

***Іващенко А.І., вихователь,
навчально-реабілітаційний центр «Колосок»***

Навчально-реабілітаційний центр – це заклад, метою діяльності якого є реалізація права на освіту дітей з особливими освітніми потребами, зумовленими складними вадами розвитку, їх інтеграція в суспільство шляхом здійснення комплексних реабілітаційних заходів, спрямованих на відновлення здоров'я, здобуття освіти відповідного рівня, розвиток та корекцію порушень.

Працюючи в цьому закладі, я відчуваю себе щасливою та потрібною дітям. Я розумію, що можу допомогти малюкам з важкими системними мовленнєвими порушеннями, з порушенням інтелекту, затримкою психічного розвитку, дітям, які потребують індивідуального догляду та супроводу.

***Рогова В.А., вчитель-логопед,
навчально-реабілітаційний центр «Колосок»***

Навчально-реабілітаційний центр – це системний підхід до реабілітації: від малюків до старших дітей. Забезпечення ранньої соціалізації та підготовки таких дітей до здобуття відповідного рівня дошкільної освіти шляхом спеціально організованого навчально-виховного процесу в комплексі з психолого-педагогічною, медичною, фізичною та соціальною реабілітацією.

Головна мета центру: адаптувати дітей до життя в соціумі. Навчити їх спілкуватися з іншими, розкрити потенціал і здібності до якоїсь справи. Працювати тут – свого роду подвижництво (самовідданість у труді), до якого далеко не всякий готовий. Ми багато робимо для наших маленьких дітей, але треба зауважити, що головна умова успіху – це бажання батьків не здаватися. Адже кожна дитина унікальна і по-своєму талановита.

***Левчук О.В., вчитель-дефектолог,
навчально-реабілітаційний центр «Колосок»***

Цей заклад – частина мого життя. Мені подобається працювати у нашому центрі тому, що робота з дітьми приносить мені задоволення. У нас дружній і великий колектив, комфортні умови.

Тут я маю можливість виховувати і навчати малюків тому, що вони не знають. Завдяки щоденній праці і колективу я навчаюсь багато нового та вдосконалююсь. Тому НРЦ «Колосок» для мене – задоволення, допомога дітям і їх батькам і забезпеченість.

***Загинайко О.В., вчитель-дефектолог,
навчально-реабілітаційний центр «Колосок»***

Моя педагогічна філософія – «Щоб бути гарним вчителем, потрібно любити те, що викладаєш, і любити тих, кому викладаєш» (В. Ключевський).

НРЦ «Колосок» – це транзит, тобто місце, яке згодом треба залишити. Його можна порівняти з аеропортом. Ми можемо багато чого зробити в аеропорту: поїсти, почитати, купити якісь речі. Але ми приїжджаємо туди не за цим. Ми приїжджаємо в аеропорт для того, щоб дістатися до певної точки.

Саме НРЦ – це пункт призначення, а саме – комплексна, всебічна освіта, яку ми надаємо дітям з порушеннями інтелектуального розвитку та соціалізуємо у сучасне суспільство.

***Каган А.О., вчитель-логопед,
навчально-реабілітаційний центр «Колосок»***

Навчально-реабілітаційний центр – це місце, де злагоджено співпрацює колектив однодумців, які створюють цілісний світ, в якому дитина з порушеннями інтелектуального розвитку може розкритися та побачити свою цінність. Це місце, де важливо не формувати особистість дитини, а створювати умови для реалізації її можливостей; не диктувати прокладений шлях знання, а допомогти навчитися самостійно вирішувати практичні завдання; не показати в разі невдачі, а допомогти подолати її, вчасно простягнувши руку допомоги. Це місце, де батьки мають змогу отримати відповіді на хвилюючі питання, пов'язані з особливостями покращення стану здоров'я їх дітей.

***Шаліхман Є.В., вчитель-дефектолог,
навчально-реабілітаційний центр «Колосок»***

Навчально-реабілітаційний центр – це насамперед шанс і надія для батьків особливих дітей на краще майбутнє для них. Це команда професіоналів, які знають, вміють і бажають допомогти дітям з особливими освітніми потребами.

Навчально-реабілітаційний центр – це казкова країна, де здійснюються мрії малюків, батьків і педагогів. Тут навчають спілкуватися і розвивають здібності: творчі, фізичні, розумові; навчають самообслуговуванню та життєвої компетентності, не занижуючи, а завищуючи планку у посильній для кожної дитини формі.

Навчально-реабілітаційний центр – це квиток у життя для кожної особливої дитини.

***Істомина М.В., вихователь,
навчально-реабілітаційний центр «Колосок»***

Для мене НРЦ – це педагогічна реабілітація, спрямована на корекцію та розвиток дітей з особливими освітніми потребами системою знань, умінь і навичок, застосування яких сприяє подальшому розвитку особистості; підвищення освітнього, кваліфікаційного рівня, здатності до самостійної трудової діяльності, організації побуту, адекватного планування самостійного життя.

***Розгон А.М., вихователь,
навчально-реабілітаційний центр «Колосок»***

Наш заклад – це дім радості для дітей з порушеннями інтелектуального розвитку, школа творчості, професіоналізму і витримки для педагогів, острівцець надії для батьків дітей.

Місія нашого закладу – надати всебічну допомогу дитині з інтелектуальними порушеннями успішно ввійти у сучасний світ взаємин з навколишнім середовищем, соціалізація дитини, формування валеологічного світогляду та свідомого ставлення до свого здоров'я.

Крім того, ми формуємо цілісну, гармонійну, всебічно розвинену особистість дитини, навчаємо її сприймати себе серед однолітків, як рівний рівному.

***Приходько К.О., вчитель-дефектолог,
навчально-реабілітаційний центр «Колосок»***

На мій погляд НРЦ «Колосок» – це ланка, без якої не зможе якісно працювати система освіти. В нашому закладі спеціалісти та працівники зацікавлені у найкращому результаті своєї праці та додають максимум зусиль, щоб дитина досягла вищого ступеня розвитку, який можливий з урахуванням її діагнозу. Кожен педагог щодня переймається проблемами своїх вихованців, переживає за їх успіхи та не зупиняється на досягнутому. Чим продуктивніше та раніше буде проведена комплексна робота усіх спеціалістів, медичних працівників та, звісно, батьків, – тим краще дитина буде адаптована до соціуму та життя в цілому.

***Васильченко В.В., вихователь,
навчально-реабілітаційний центр «Колосок»***

ДОСВІД І ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

***С.П. Кривошея, вчитель-логопед, директор
комунального закладу освіти «Навчально-
реабілітаційний центр «Колосок» Дніпропетровської
обласної ради»***

Діти з особливими освітніми потребами, як і здорові діти, мають право на навчання, виховання та повноцінне життя. Але ці діти, як правило здобувають освіту на дому чи в спеціалізованих закладах. Це навчання ускладнюється труднощами, пов'язаними з особливостями їх психофізичного розвитку. Особливо це стосується питання соціалізації.

Діти з особливими освітніми потребами – це актуальна проблема корекційної та соціальної педагогіки в Україні, оскільки за даними Міністерства охорони здоров'я на обліку служби охорони психічного здоров'я перебуває понад 278 тисяч осіб з інтелектуальними порушеннями з них 53715 – діти до 15 років.

За останні півсторіччя в сучасному світі значно зросла кількість дітей з особливими освітніми потребами. Майже 40-50 % дітей мають певну схильність до змін у розвитку. На сучасному етапі проблема роботи з дітьми з особливими освітніми потребами з психолого-педагогічної переросла в соціальну. Так, за статистикою в Україні лише 30% таких дітей відвідують дитячий садок або спеціалізований заклад. Звідси – наслідок, що такі діти приходять до школи з різним рівнем підготовленості, – як педагогічної, так і соціальної.

Поняття «соціалізація» дедалі активніше використовується, як наукова категорія представниками широкого спектра наук – філософії, соціології, психології, політології, педагогіки та ін.

Соціалізація – це процес і результат входження індивіда в соціальне середовище й становлення його як соціальної істоти, людини, яка знаходиться під впливом усієї сукупності соціальних факторів, соціального середовища в цілому, куди входять: виховання, навчання, соціальне спілкування, підготовка до соціальних відносин, придбання знань, умінь, навичок практичної діяльності, оволодіння нормами, поняттями, цінностями, формування свідомості, придбання здатності управляти своєю поведінкою, формування активного суб'єкта соціальних відносин, перетворення самої людини, її всебічний і гармонійний розвиток [1].

Основними інститутами соціалізації прийнято вважати систему освіти та виховання.

«Виховання є провідним і визначним початком соціалізації. Ядро виховання складає процес передавання нагромаджених минулими поколіннями знань і культурних цінностей, тобто освіта». Проте, постає проблемне питання, а саме – соціалізація дітей з особливими освітніми потребами.

У таких дітей соціалізація відбувається на складній психологічній основі. Негативне сприйняття себе та навколишнього, усвідомлення індивідуалізуючих факторів спричиняє появу складних проблем, які частіше за все знаходяться в психологічній площині, а саме: розвиток негативних відчуттів, комплексу неповноцінності тощо. У дитини виникають, перш за все, відчуття власної негативної відмінності, життєвої неспроможності виконувати певні дії, ізоляваності, самотності, недоступності навколишнього реально існуючого світу, постійної залежності від інших людей, зокрема від сімейного, суспільного оточення, предметно-просторового середовища. Ці негативні відчуття впливають на свідомість дитини з особливими освітніми потребами, що спричиняє, як ми уже зазначали, усвідомлення своїх відмінностей від однолітків, виявлення байдужості до оточуючого, розуміння відсутності перспективи життя та приреченості.

Тільки досліджуючи та знаючи всі перешкоди в життєдіяльності дитини, пов'язані з психофізичним розвитком, ми можемо полегшити та вдосконалити позитивний процес соціалізації такої дитини.

Проблема соціалізації дітей з особливими освітніми потребами в сучасній педагогічній літературі розглядалась фахівцями різних галузей: соціальної педагогіки, дефектології, спеціальної педагогіки. У працях видатних педагогів, соціологів, психологів і філософів окрема увага приділяється вихованню, соціалізації та адаптації дітей з особливостями до майбутньої життєдіяльності та навчання в спеціалізованих і загальноосвітніх закладах.

Сучасні автори приділяють велику увагу проблемам, які виникають при соціалізації таких дітей у дитяче середовище. Фахівці цієї галузі вказують на ефективність ранньої соціальної адаптації дітей з особливостями. А саме, соціально-педагогічний супровід, тобто продуктивне сприяння дитині в її адекватній соціалізації, активізація її входження у соціум. [6]

Соціально-педагогічна діяльність має реалізувати такі завдання:

- формування соціальної компетентності дитини – здійснюється через соціальне навчання, даються знання про навколишній світ;
- виховання комплексу якостей, необхідних людині для взаємодії з навколишнім соціальним середовищем – реалізується на основі соціального виховання;
- сприяння в подоланні труднощів соціалізації, проблем, що виникають у відносинах з навколишнім соціальним середовищем – реалізується через соціально-педагогічний супровід.

Процес соціально-педагогічного супроводу, маючи свою специфіку, спрямований, перш за все, на підтримку людини в системі соціальних відносин, навчання дітей і молоді новим моделям взаємодії з собою та світом, подолання труднощів соціалізації. [2]

Процес виховання та включення таких дітей в соціальні контакти та зв'язки має особливу специфіку. Сім'я, як суспільний інститут сприяє розвитку процесів соціальної адаптації дитини. Саме у родині дитина отримує ази знань про навколишній світ, освоює культуру поведінки та морально-культурні цінності. Однак дітям з особливими освітніми потребами потрібні не лише увага, любов і турбота з боку батьків, але і допомога та компетентні поради спеціалістів.

Педагогічна робота з дітьми з порушеннями інтелектуального розвитку має бути спрямована на підвищення психічного тону дитини, її активності, на виховання впевненості у своїх силах. Учні цієї підгрупи дуже повільно включаються в роботу, не здатні до вольового напруження.

Позитивний результат в роботі з ними дає розчленування інструкцій, пред'явлення її в уповільненому темпі, супровід виконання завдання, обговорення, виконання завдання разом із педагогом. Через схильність до фазових станів у цих дітей спостерігаються непередбачені перерви у роботі, передчасне вилучення з навчального процесу. Тому вони потребують постійної стимуляції. Разом з тим, соціально-педагогічний супровід, як цілеспрямований процес передачі суспільством соціального досвіду, враховуючи особливості та потреби різних категорій дітей з особливими адаптивними можливостями при активній їх участі та забезпечення адекватних для цього умов, в результаті чого відбувається включення їх у всі соціальні системи, структури, соціум і зв'язки, що призначені для здорових людей, а також активна участь в основних напрямках життя та діяльності суспільству відповідності з віком і статтю, готує таких дітей до повноцінного дорослого життя, найбільш повної самореалізації та розкриття, як особистості. [6]

Широка інтерпретація педагогічного змісту супроводу пов'язується зі створенням сприятливих умов безпечного середовища, необхідних для розвитку та саморозвитку дитини, розкриттям, реалізацією внутрішнього потенціалу, формування здатності до самостійності, дій і вибору.

Важливим фактором для успішної соціалізації дітей з особливими освітніми потребами є мовленевий розвиток. Адже, мовлення для людини важливий фактор її розвитку, соціалізації та самореалізації. За допомогою мови ми спілкуємося, взаємодіємо та обмінюємося інформацією.

В наш час головною фігурою, яка вирішує проблеми з мовленням у таких дітей, є логопед. Його робота базується на таких принципах:

- особистісної орієнтації;
- емоційної підтримки;
- взаємодії з батьками, вихователями, дефектологом;
- ігрового контексту заняття.

Окрім цього, виділяють специфічні особливості логопедичної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами:

1. Постійний пошук індивідуальних підходів до дитини.
2. Логопедичні заняття мають комбінований характер.
3. Формування наслідувальної діяльності, починаючи з активізації довільної уваги дитини.
4. Організація контекста занять – важливо все, що оточує дитину, та те, що спроможне привернути її увагу.

5. Спостереження за внутрішнім станом дитини – необхідно стежити, щоб вона не стомлювалась, переключаючи її увагу на цікаві речі.

6. Моделювання ситуації досягнень. На заняттях потрібно створювати умови, щоб у дитини виникла потреба говорити.

7. Повільний темп формування нових навичок.

8. Постійна затребуваність здобутих навичок в тісному контакті з батьками та педагогами.

Становлення мови дитини з особливими освітніми потребами відбувається своєрідно та з великою затримкою. Вона пізніше та менш активно вступає в емоційний контакт з матір'ю. У таких дітей слабо виражене тяжіння до наслідування мови дорослого.

Недорозвиток мовлення можливо спостерігати на різних рівнях мовленевого висказування дітей молодших і старших класів. Воно перш за все виявляється в утрудненнях дітей молодших класів при оволодінні ними вимови. Пізніше, як правило, ці недоліки більш-менш коригуються.[5]

Для мови дітей з особливими освітніми потребами властива велика перевага пасивного словника над активним. Іншими словами, вони розуміють більшу кількість слів, аніж використовують у повсякденному житті.

До старших класів словниковий запас значно збагачується. Цьому сприяє спеціальне навчання, розширення життєвого досвіду, спілкування з дорослими, перегляд телепрограм та ін. Проте дефіцит слів, що визначає властивості людської особистості, зберігається, а речення, що використовуються залишаються простими.

Для соціалізації людини дуже важливо її спілкування з іншими людьми, вміння вступати в бесіду та підтримувати її, тобто необхідно мати визначений рівень сформованості діалогічного мовлення.

Важливу роль у соціалізації таких дітей має корекційно-педагогічна робота, принципами якої є:

- принцип ціленаправленості педагогічного процесу;
- принцип цілісності та системності педагогічного процесу;
- принцип гуманістичної спрямованості педагогічного процесу;
- принцип поваги до особистості дитини, в основі якого – розумна вимога до неї;
- принцип свідомості та активності індивіда в цілісності педагогічного процесу;
- принцип поєднання прямих і паралельних педагогічних дій.

Окрім цих педагогічних принципів, в основу корекційно-педагогічної діяльності покладені спеціальні принципи:

- принцип системності корекційних, профілактичних і розвивальних цілей;
- принцип єдинства діагностики та корекції;
- принцип єдності індивідуальних і вікових особливостей дитини;
- принцип корекції;
- принцип комплексного використання методів і прийомів корекційно-педагогічної діяльності;

- принцип інтеграції зусиль ближнього соціального оточення.[3]

Для всіх «особливих» дітей значущим є оволодіння навичками самообслуговування, пристосування до життя людей, до стилю життя в суспільстві, для адаптації в мікросоціальному середовищі. Основним завданням навчання навичкам є цілеспрямована підготовка до життя, зниження рівня опіки з боку батьків, для максимального рівня самостійності, що також є не менш важливим при корекційно-педагогічній діяльності.

До основних напрямів і завдань корекційно-педагогічної роботи з «особливими» дітьми можна віднести:

- формування емоційного контакту з дорослим та однолітками, навчання дитини способами засвоєння суспільного досвіду, формування емоційного спілкування з дорослим і виконань елементарної інструкції, розвиток уваги, наслідування;
- розвиток зорово-рухової координації рук для підготовки виконання трудових завдань;
- сенсорний розвиток;
- розвиток мислення, перехід від сприйняття до мислення, до узагальнення, перехід від сприйняття до наочно-образного та елементів логічного мислення, розвиток елементів причинного мислення та наочно-образного мислення;
- мовленевий розвиток. Розвиток мовного спілкування (ділового елементарного спілкування), розвиток пізнавальної функції мови.

Система корекційного впливу на дітей повинна бути розрахована на тривалий час і діяти на особистість загалом, в єдності таких її компонентів, як: пізнавальні, емоційно-вольові психічні процеси, досвід (знання, вміння, навички), спрямованість, поведінка.

Відповідно, педагогам необхідно узгоджувати педагогічні впливи з медичними і психологічними; дотримуватися послідовності й наступності в корекційно-педагогічній роботі,

єдиного охоронно-педагогічного режиму в школі та сім'ї. Починаючи працювати з дітьми, педагог має враховувати індивідуальну структуру дефекту (первинний дефект, вторинні дефекти, подальші ускладнення) та збережені можливості, тобто йому слід вивчити досвід дитини, її спрямованість, поведінку. [7]

Корекційно-педагогічна робота з дітьми з особливими освітніми потребами у ранньому віці нерідко може призвести до значних позитивних зрушень у розвитку дитини, що вплине на все її подальше життя.

У розвитку дитини з особливими освітніми потребами провідну роль відіграє не первинний дефект, а його вторинні соціальні наслідки. Процеси компенсації, тобто заміщення або перебудова порушених або недорозвинених функцій організму – не в змозі повністю виправити дефект, але вони допомагають подолати труднощі, що він створює.

Умови, в яких організм може функціонувати в зовнішньому середовищі, вельми обмежено формують потреби, переживання, почуття та емоції дитини.

У дитини успадковані інстинкти зберігаються в перетвореному та підлеглому вигляді. З віком вони все більш перетворюються. Навіть найпростіша потреба в їжі у людини набуває зовсім інший, олюднений характер. А дефект дитини цього не дозволяє їй.

Інтерозувати інстинкти в соціальну оболонку – основна мета спеціальних педагогів, навчити дитину соціально необхідним навичкам.

Основною причиною утрудненої соціалізації є особливості психофізичного розвитку, а це – якісна зміна всієї психіки, всієї особистості в цілому; це – такий розвиток, при якому страждають не тільки інтелект, але й емоції, воля, поведінка, фізичний розвиток.

Хоча це явище необоротне, але такі діти можуть розвиватися та навчатися в межах своїх біологічних можливостей, а так само пройти успішну соціалізацію при правильній організації медичних, соціально-педагогічних, корекційних впливів.

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ДОСВІДУ В ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ

О.В. Малікова, соціальний педагог,
навчально-реабілітаційний центр «Колосок»

На початку XXI століття змінюється світ. Найбільш успішними стають суспільства, що мають високий рівень знань. Отже в наш час надзвичайно велике значення має зміст освіти та її якість. А що робити, коли погіршується стан здоров'я населення та зростає кількість дітей, які внаслідок захворювань стають інвалідами? На сьогоднішній день це є однією з найважливіших проблем у нашій країні.

Головні причини інвалідності дітей — органічні ураження нервової системи, генетичні хвороби, психічні розлади та вроджені вади розвитку.

За даними ООН, у світі налічується приблизно 450 мільйонів осіб з порушеннями психічного та фізичного розвитку. Це складає 1 / 10 частину жителів нашої планети (з них близько 200 мільйонів дітей з обмеженими можливостями).

Більш того, в нашій країні, як і в усьому світі, спостерігається тенденція зростання кількості дітей з особливими потребами. В Україні частота народження таких дітей за останнє десятиліття збільшилася в два рази.

З 1991 року по 2017-й чисельність дитячого населення зменшилася на 57,6 %, при цьому чисельність дітей з інвалідністю зросла більше ніж у два рази, тобто питома вага дітей з інвалідністю збільшилася з 0,5 % до 1,98 %.

Офіційні статистичні дані щодо чисельності дітей з інтелектуальними порушеннями та ризиком появи таких порушень в Україні відсутні. Водночас досвід іноземних країн і сучасні

міжнародні дослідження свідчать, що вже в перші роки життя приблизно у 13-18 % дітей виявляються затримки розвитку та можливий ризик їх виникнення. Тобто можна припустити, що в Україні понад 289 тисяч дітей віком від 0 до 8 років потребують комплексної допомоги, яка має надаватися відповідно до сучасних науково обґрунтованих підходів.

Дітей з обмеженими можливостями здоров'я потрібно соціалізувати, надавати соціальний досвід, робити повноцінними членами суспільства, формувати навички самообслуговування, поведінки. Для цього потрібні зусилля і підтримка не тільки з боку сім'ї, але і з боку держави.

В наш час поняття «соціалізація» має безліч визначень. Вперше термін «соціалізація» вжив американський соціолог Франклін Г. Гіддінгс, який в 1897 році в книзі «Теорія цивілізації» позначив її як «розвиток соціальної природи або характеру індивіда». Сьогодні проблемою соціалізації особистості з обмеженими можливостями здоров'я в контексті модернізації вітчизняної освіти займаються Корольова Ю.А., Мудрик А.В., Радіна Н.К. та ін. [1], а поняття соціального досвіду в соціологічній літературі незмінно пов'язується з поняттям соціалізації. «Необхідно визнати, – пише О. Є. Куренкова, – що соціалізація в її характеристиці – це процес становлення особистості через оволодіння нею соціальним досвідом при виконанні різних соціальних ролей і формування власного соціального досвіду».

Соціальний досвід – це накопичені за всю історію людства та закріплені в суспільстві (в формі певних носіїв, агентів) знання, вміння, навички, почуття, емоції, рефлексії, мови, орієнтири, системи світоглядів, точки зору, погляди.

Питанням формування соціального досвіду в дітей тією чи іншою мірою приділяли увагу у своїх наукових працях психологи – І. Бех, О. Весна, Т. Габай, О. Кононко, педагоги Н. Голованова, В. Краєвський, О. Куренкова, І. Лернер, І. Печенко, Т. Поніманська, О. Попова, І. Тадеєва, Г. Чернишова, Н. Щуркова. Сутність і зміст соціального досвіду особистості частково розкрито в працях філософів, культурологів, соціологів, психологів і педагогів А. Белкіна, Н. Голованової, В. Краєвського, І. Лернер, Т. Малькової, С. Розума, А. Флієр, Н. Щуркової та ін. Різні педагогічні та психологічні умови, що сприяють ефективному формуванню соціального досвіду дітей, обґрунтовані в дослідженнях С. Верещакіна, О. Попової, О. Сурначєєвої, Н. Саяпіної та інших вчених.

Важливим етапом соціального розвитку особистості, набуття нею необхідного соціального досвіду є дошкільний вік. Це період початкової соціалізації дитини та набуття нею соціального досвіду, проте для дітей із порушеннями інтелектуального розвитку цей етап проходить досить важко й потребує спеціальної кваліфікованої допомоги.

З метою надання спеціальної допомоги таким дітям простежується тенденція створення різних навчально-виховних закладів (діагностично-реабілітаційні центри, дитсадки-школи-інтернати, навчально-виховні комплекси, класи інтегрованого навчання та ін.). Одним із видів таких закладів є навчально-реабілітаційні центри.

За затвердженням наказом Міністра освіти України 28.08.1997 р. N 325 «Положення про навчально-реабілітаційний Центр». Навчально-реабілітаційний центр (далі – Центр) – це заклад освіти, який забезпечує умови для відновлення здоров'я, соціальної адаптації, професійної орієнтації дітей, що мають органічні та функціональні захворювання внутрішніх органів і систем або вади психофізичного розвитку. Мета центру – здійснення комплексної медичної, психологічної, педагогічної реабілітації хворої дитини.

Реабілітаційні центри швидко розвиваються та, можливо, у майбутньому стануть основною формою організації розвитку та соціальної адаптації дітей з порушеннями інтелектуального розвитку.

Нині такі заклади функціонують майже в усіх містах України, головним завданням яких є підготовка дітей з особливими потребами до самостійного життя та діяльності в соціальному оточенні у відповідності до суспільних норм.

На сьогоднішній день лише у Дніпропетровській області працюють близько 30 навчально-реабілітаційних центрів, 17 з яких – центри для дітей з вадами фізичного та інтелектуального розвитку.

Одним із таких навчально-реабілітаційних центрів є Комунальний заклад освіти «Навчально-реабілітаційний центр «Колосок» Дніпропетровської обласної ради» у місті Дніпро, головною метою

якого є соціалізація, формування соціального досвіду та повна інтеграція дітей з порушеннями інтелектуального розвитку в суспільство.

Заклад створено у 1998 році на базі спеціальної школи-інтернату № 2, і сьогодні це, так би мовити, перша ланка навчально-реабілітаційного комплексу для дітей з порушеннями інтелектуального розвитку. На повному державному забезпеченні у закладі перебувають 80 дітей віком від трьох до дев'яти років з такими діагнозами: порушення інтелектуального розвитку легкого та помірного ступеня та різними супутніми захворюваннями (хвороба Дауна, ранній дитячий аутизм, генетичні захворювання). Ураховуючи потребу корекційної спрямованості навчання та виховання в реабілітації та соціалізації цих дітей, а також подальшого формування соціального досвіду для адаптації в сучасному житті, колектив закладу приділяє особливу увагу фізичному та психічному здоров'ю дітей. Для цього створено всі належні умови: обладнано шість ігрових кімнат для відпочинку та вісім навчальних кабінетів (логопедії, психології, дефектології), музична зала, кабінет ЛФК, сенсорна кімната.

У закладі з дітьми та їх сім'ями працюють корекційні педагоги, логопеди, вихователі, психолог і соціальний педагог. З огляду на концепцію валеологічної освіти в Україні в закладі узгоджено роботу всіх служб – методичної, педагогічної, психологічної та оздоровчо-профілактичної.

Навчально-реабілітаційний центр для наших дітей є другою основною моделлю соціального світу після сім'ї, і від того, як буде побудований процес навчання та виховання, залежить придбання соціального досвіду дітьми, основ людських взаємин, умінь і навичок забезпечення особистого життя та діяльності.

Оскільки проблема соціалізації наших дошкільнят відрізняється особливою складністю, педагогами центру щорічно складається комплексна система корекційно-розвивальних заходів з урахуванням індивідуальних психофізичних можливостей кожної дитини. Ця комплексна система спрямована не лише на соціалізацію вихованців, а й на набуття ними соціального досвіду в умовах закладу.

На кожному занятті дітям надається певна система знань і починають формуватися соціальні вміння та навички, в процесі яких вихованці в повсякденному практичному житті повторюють, закріплюють і розширюють знання, отримані в ході навчального процесу, автоматизують вже набуті вміння та організують у дітей корисні звички, зразки поведінки, оцінює ставлення до різних життєвих ситуацій.

Для того, щоб направити навчання виховання дітей з порушеннями інтелектуального розвитку в правильне русло успішної соціалізації та набуття ними соціального досвіду, педагоги центру дотримуються певних аспектів розвитку соціальних навичок, а саме:

1. Прищеплюють дитині соціальні навички. У випадку з дошкільнятами з діагнозом інтелектуальна недостатність легкого ступеню: педагог посміхається дитині – дитина відповідає також посмішкою. Так відбувається перша соціальна взаємодія.

2. Розмовляють з дитиною. У випадку з дітьми, в яких відсутнє мовлення: на звуки, що видає дитина, педагоги відповідають словами, фразами. Так педагоги встановлюють контакт з дитиною.

3. Вчать дитину бути уважною. Наприклад, педагог дає вихованцю зрозуміти, що у інших людей теж є свої потреби, бажання, турботи.

4. Навчають дитину повазі. Пояснюють, що предмети мають свою цінність і до них потрібно ставитися дбайливо. Особливо, якщо це чужі речі.

5. Навчають вихованців взаємодіяти з іншими дітьми, наприклад, ділитися іграшками.

6. Хвалять за хорошу поведінку. Дитина усміхнена, слухняна, добра, не жадібна: чим не привід похвалити її? Вихованці закріплюють розуміння того, як краще поводитися, і набувають потрібні соціальні навички та досвід спілкування.

7. Заохочують взаємодопомогу, увагу до дітей. Обговорюють ситуації з життя дитини: так діти навчаються азам моральності.

Оскільки головний вид діяльності дитини та дієвий засіб соціального виховання – сюжетно-рольова гра, педагоги центру навчають вихованців таким іграм, де пропонують їм певні моделі поведінки, дії і взаємодії, які вони зможуть програвати. У своїх іграх вихованці імітують найчастіше

поведінку дорослих (батьків чи педагогів). Педагогами центру разом з вихованцями створюється гра-ситуація, де вихованці «приміряють на собі» ролі тат і мам, лікарів, офіціантів, перукарів, будівельників, водіїв, кухарів, це є основним шляхом формування соціального досвіду у дітей з порушеннями інтелектуального розвитку.

На всіх корекційно-розвивальних заняттях, без винятку, вихователі, корекційні педагоги, психолог, логопеди та соціальний педагог центру використовують наочні засоби, оскільки вони є головною опорою в засвоєнні будь-якого пізнавального матеріалу для дітей із порушеннями інтелектуального розвитку.

На заняттях з образотворчого мистецтва, соціально-побутового орієнтування, математики, розвитку мовлення та ін. педагоги використовують різного виду наочність: натуральні предмети (наприклад, одяг, посуд, продукти); реальні об'єкти (наприклад, приміщення навчально-реабілітаційного центру); муляжі, іграшки, моделі, зображення (предметні, сюжетні); практичний показ дій.

Так, при демонстрації предметів навколишнього світу (наприклад, продуктів) вихованці знайомляться з ними: розглядають, залучаючи інші аналізатори – коштують на смак, нюхають, чіпають і т.п. У комплексну систему корекційно-розвивальних заходів педагоги вводять різноманітні види практичної діяльності, які формують знання та вміння; допомагають вихованцям знаходити контакт з оточуючими людьми, переносити в реальну обстановку засвоєне, вміти пояснити свої дії і знаходити виходи з життєвих ситуацій.

Оскільки наші вихованці мають труднощі переносу знань з теоретичного на практичне, педагоги під час показу трудового процесу супроводжують показ дій одночасним поясненням прийомів їх виконання. Показ здійснюється декілька разів: і в перший раз і в наступні рази показ здійснюється в уповільненому темпі. Наприклад, коли вчимо дітей зав'язувати та розв'язувати шнурки, чистити зуби, одягатися та роздягатися і під час прищеплення інших навичок самообслуговування.

У навчально-реабілітаційному центрі «Колосок» педагогічним колективом активно використовується метод моделювання реальних ситуацій, тобто відтворення тих чи інших побутових ситуацій, з якими стикаються люди в реальному житті. Моделювання реальних ситуацій використовується при вивченні багатьох тем, наприклад: «Мій дитячий садок», «Лікарня», «Магазин» і так далі. Сюжети ситуацій беруться з реального життя, але обов'язково відповідно до рівня знань, досвіду дітей та їх можливостями.

Метод моделювання реальних ситуацій є не тільки одним з найбільш ефективних, але й найскладнішим методом навчання дітей з порушеннями інтелектуального розвитку. Труднощі виникають через невміння дітей вступати в ролі акторів, їх невпевненість у собі, неможливість дітей самостійно продумувати та аналізувати ситуацію, через їх емоційні та поведінкові особливості. До того ж дитині з інтелектуальною достатністю складно з першого разу зрозуміти й правильно оцінити необхідність тих чи інших дій, вчинків. Саме тому педагоги центру послідовно навчають вихованців участі в моделюванні ситуації. Знання і навички, що формуються на спеціальних заняттях для закріплення і міцного засвоєння, мають потребу в багаторазовому, регулярному, систематичному закріпленні в повсякденній діяльності. Тому для кращого результату одна тема закріплюється всіма педагогами центру, корекційним педагогом, вихователем, логопедом, соціальним педагогом та психологом.

Велике місце у формуванні соціальних знань і вмінь педагоги відводять екскурсіям, цінність яких полягає в тому, що діти в реальних, природних умовах спостерігають за об'єктами навколишнього світу, уточнюють і розширюють свої уявлення про них, закріплюють знання та вміння, сформовані на заняттях, сюжетно-рольових іграх, вихованці вчаться спілкуватися з незнайомими людьми, тобто в процесі екскурсій формується й збагачується соціальний досвід дітей.

У формуванні соціального досвіду важливу роль відіграє формування навичок суспільної поведінки. У нашому навчально-реабілітаційному центрі такі навички починають формувати з показу позитивної дії з попереднім і попутним роз'ясненням її сенсу. Для цього педагоги демонструють життєву ситуацію, взявши на себе ту соціальну роль, якої хочуть навчити дітей (наприклад, покупець в магазині). Потім педагог разом з дітьми розіграє ситуацію, в ході якої допомога з боку дорослого

поступово зменшується, а самостійність дітей зростає. При програванні ситуації педагог керує дітьми та стежить, щоб вони правильно передавали послідовність дій, правильно вимовляли фрази та дали повні відповіді на запитання. Програваючи різні сюжети, вихованці центру тим самим отримують певні уявлення, знання, практичний соціальний досвід поведінки в різних життєвих ситуаціях і спілкування з оточуючими людьми.

На заняттях педагогами використовуються невеликі, цікаві, доступні сприйняттю дітей з відхиленнями у інтелектуальному розвитку емоційно яскраві твори художньої літератури (для більш глибокого осмислення дій, вчинків і стосунків до речей і між людьми). Емоційний фактор – один з головних у розвитку дітей будь-якого віку.

Отже, з досвіду роботи Комунального закладу освіти «Навчально-реабілітаційного центру «Колосок» можна зробити висновок, що у процесі корекційно-розвивальних занять вихованці отримують знання про різноманітні сфери життя та діяльності людини, набувають практичні вміння, що дозволяють їм успішно адаптуватися в соціальному середовищі.

Таким чином, комплексна система корекційно-розвивальної роботи навчально-реабілітаційного центру «Колосок» є цілеспрямованою організацією діяльності дітей з порушеннями інтелектуального розвитку по засвоєнню ними соціального досвіду, необхідного для повної інтеграції їх в суспільство.

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПОБУТОВИХ НАВИЧОК ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

***О.В. Загинайко**, учитель-дефектолог,
навчально-реабілітаційний центр «Колосок»*

Процес навчання й виховання в рамках навчально-реабілітаційного центру, спрямований на розвиток особистості дитини з порушенням інтелекту, корекцію недоліків розвитку, створює передумови соціально-побутового орієнтування цієї категорії дітей. Організація та розвиток соціально-побутових навичок дітей дошкільного віку з порушенням інтелектуального розвитку – безперервний і важкий процес, що значно відрізняється від аналогічного процесу у дітей з нормою інтелектуального розвитку. Поняття соціально-побутового навчання, являє собою один з механізмів соціалізації, який дозволяє особистості активно включитися в різні структурні елементи соціального середовища, тобто посильно брати участь у праці й суспільному житті колективу, долучатись до соціального та культурного життя суспільства, влаштувати свій побут відповідно до правил і норм.

В процесі виховання дітей у дошкільному віці, які отримують корекційні заходи в рамках реабілітаційного центру, доцільно буде говорити про соціально-побутову орієнтацію – комплекс заходів, які спрямовано на формування навичок самообслуговування, культурно-гігієнічних, побутових та елементарних трудових навичок на рівні їх психофізичних можливостей.

Для дітей з інтелектуальними порушеннями характерні повільність, малорухливість інтелектуальних процесів і труднощі перемикавання. Порушення мотиваційного компонента і відсутність цілеспрямованості призводить до поверхневого і незавершеного мислення, яке перестає бути регулятором поведінки. Слабкість регулюючої ролі мислення в тому, що діти не вміють користуватися вже засвоєними розумовими діями. У мисленні відсутній орієнтовний етап, вони не намагаються уявити хід рішення нового завдання, не обдумують своїх дій, не передбачають результату. Знижений інтелект і порушення пізнавальних процесів, особливості емоційно-вольової сфери, уваги, порушення мовлення, повільність відчуття і сприйняття, недорозвиток дрібної та загальної моторики значно утруднюють процес формування навичок.

Корекційні педагоги центру ведуть злагоджену роботу, використовують індивідуальний та диференційний підхід, що дозволяє дітям під кінець дошкільного віку оволодіти необхідними навичками та засвоєння предмету соціально-побутового орієнтування у шкільному закладі.

Паралельно ми здійснюємо роботу з батьками. Адже в роботі з дітьми з порушеннями інтелектуального розвитку потрібно дотримуватись єдиної тактики усім, хто їх оточує. При систематичній корекційній роботі батьків наших вихованців під керівництвом корекційного педагога можна досягти значних успіхів в розвитку дитини.

Питання психології формування навичок самообслуговування у дітей дошкільного віку із порушеннями інтелектуального розвитку найкраще вивчати під час колективної діяльності у звичайній обстановці. В таких умовах суспільна природа мотивації обов'язково виявляється і знаходить своє вираження в прагненні дітей проявити себе, показати з найкращого боку своє «я».

Формування навичок самообслуговування у вихованців – це насамперед становлення в них таких звичок, що виробляються на доступних видах діяльності в реальних умовах і які є результатом виконання практичних завдань в умовах центру. Вони торкаються насамперед основних і найважливіших сторін життєдіяльності дітей із самообслуговування, поведінки в побуті та суспільстві: гігієна тіла, використання туалету, правила культури поведінки за столом і харчування, послідовність одягання та роздягання, догляд за одягом та взуттям, підтримка порядку у приміщенні, прибирання іграшок та ін. Крім того, ці навички спрямовані на задоволення особистих потреб, мають практичний характер і повторюються щодня як в режимі закладу, так і вдома. Це дає змогу педагогам проводити попередню роботу з виховання цих видів діяльності, розуміння їх практичної значущості і забезпечення стійкого позитивного ставлення щоденного виконання режимних моментів. Щоб сформувати такі навички, ми насамперед визначаємо необхідні для досягнення мети дії та їх послідовність.

Вироблення навичок самообслуговування, що можуть характеризуватися адекватністю, усвідомленістю, правильністю і стійкістю, можливе тільки за умови спеціальної організації навчально-виховного процесу в умовах реабілітаційного центру. Методикою навчання передбачається система відповідних вправ, зміст яких максимально наближений до реальних побутових ситуацій.

Уміння дітей дошкільного віку планувати роботу щодо самообслуговування відіграє велику роль в опануванні навичок, сприяє розумінню ролі кожної окремої дії та логічної її послідовності. Наприклад, потрібно щоб дитина розуміла, що спочатку потрібно сходити в туалет, скористатись туалетним папером, одягтися, злити воду, помити руки, а не навпаки. Дидактичним засобом формування про планування майбутньої діяльності служать спеціальні картки з переліком дій самообслуговування, їх послідовність.

В основі роботи з цією категорією дітей, яка проводиться з урахуванням їхніх потенціальних можливостей, лежать як загально дидактичні, так і спеціальні принципи навчання та виховання. При цьому використання таких загально дидактичних принципів, як наочність, доступність, індивідуальний підхід, мають особливо важливе значення.

Основні методи навчання є розповідь, бесіди, практичні вправи, сюжетно-рольові ігри, дидактичні ігри, моделювання реальних ситуацій.

Використання наочності і безпосередньо практичної діяльності з предметами посідає перше і основне місце в навчально-виховному процесі. На заняттях з соціально-побутового орієнтування використовуються різні види наочності: іграшки та муляжі, натуральні предмети (одяг, взуття, предмети особистої гігієни), предметні та сюжетні малюнки, практичний показ дій.

У всіх розділах обов'язковим є проведення практичної роботи, яка проводиться з дітьми у підгрупах по 4-5 дітей для самостійного виконання. Це дозволяє кожній дитині незалежно від його інтелектуальних і фізичних можливостей оволодіти основними способами догляду за своїм тілом, одягом і взуттям, навчить правильно використовувати посуд і т.п. В залежності від задач заняття і оснащеності кабінету ми використовуємо різні форми організації практичних робіт: як групові, так і індивідуальні (виконання всіх операцій дитиною під постійним керівництвом учителя).

Процес навчання ми розділяємо на декілька етапів. До початку виконання завдання дитині потрібно дати вказівку.

- «Відкрити кран, намочи руки, візьми мило, помий руки, змий водою, закрути кран, скористайся рушником».

Якщо вказівок недостатньо, потрібно продемонструвати процес на собі. Під час трудового процесу показ дій супроводжується поясненнями виконання практичних дій. Показ відбувається декілька разів у повільному темпі.

За необхідності дитині потрібно надати фізичну допомогу, тобто спочатку потрібно взяти руки дитини і виконати разом з ним, після тримати за зап'ястя, потім за лікоть.

Після виконання завдання дитину потрібно похвалити.

Можуть виникати проблеми, якщо дитина не хоче виконувати завдання. Тоді потрібно спершу підбирати завдання, які їм подобаються. Наприклад, гра з лялькою дозволяє розвивати у дітей навички слухати і діяти одночасно. Потрібно дати дитині улюблену ляльку і попросити знайти ті чи інші частини тіла, спитати, де у ляльки голова, вуха, ноги, живіт. Нехай він проводить з лялькою характерні дії: розчісує, вмиває лице, чистить зуби. Вихованець в процесі цієї гри розвиває не тільки навички слухового сприйняття, але і ті навички, які ми прививаємо.

При виборі задач слід враховувати три основні чинники:

- цілі, які педагог ставить перед собою, коли приступає до навчання – тобто, що дитина повинна уміти в майбутньому;
- результати спостереження – тобто, що він може робити зараз;
- час і можливості, які має педагог, що ми зможемо зробити.

В цьому напрямку ведеться тривала, кропітка робота з навчання навичок самообслуговування: як чистити зуби, як тримати ложку, застібати гудзики, вивертати одяг.

В систему заходів вводяться різні види практичної діяльності, які формують знання та уміння, що допомагають дітям перенести засвоєне у реальну обстановку.

Бесіда на заняттях із соціально-побутового орієнтування є важливим елементом навчання і застосовується в поєднанні з сюжетно-рольовими іграми, різними видами практичних робіт. Позитивність бесіди може бути різною, але вона не повинна бути єдиним методом навчання, що використовується на занятті. В залежності від задач заняття бесіда може мати різне призначення і супроводжуватися наочністю. Наприклад, вона може нести інформаційний характер. В цьому випадку вчитель надає нові необхідні відомості. На початку занять проводяться короткі вступні бесіди, а у кінці заняття для закріплення отриманих знань – підсумкові бесіди.

Сюжетно-рольові ігри застосовуються як один з ведучих методів навчання. У поєднанні з іншими методичними прийомами їх доцільно використовувати при вивченні таких розділів як «Перукарня», «Магазин». Ці та інші сюжетно-рольові ігри ми проводимо в основному на етапі закріплення пройденого матеріалу і для формування навичок спілкування. Відтворюючи у грі конкретні життєві ситуації, діти застосовують засвоєні ними знання та навички. Вчитель організує гру і керує нею відповідно до розробленого плану. При цьому слід уникати прямих вказівок, як поводитись себе в тій чи іншій ситуації і намагатися ставити дітей перед необхідністю самостійно приймати рішення.

Ми активно використовуємо метод моделювання реальних ситуацій, тобто відтворення тих чи інших побутових ситуацій, з якими стикаються люди в реальному житті. Метод моделювання реальних ситуацій є не тільки одним з найбільш ефективних, але і найскладнішим методом навчання дітей з порушенням інтелекту. Труднощі виникають через невміння дітей виступати в ролі акторів, їх невпевненості в собі, неможливості дітей самостійно продумувати і аналізувати ситуацію, через їх емоційні і поведінкові особливості. Саме тому ми послідовно навчаємо дітей участі в моделюванні ситуації.

Повторення навчального матеріалу з досліджуваної теми або раніше приданого матеріалу має бути елементом кожного заняття. На заняттях ми приділяємо увагу збагаченню словникового запасу, використовувати вірші, прислів'я, загадки. На всіх етапах занять у зв'язку із досліджуваним матеріалом стежимо за повнотою усних відповідей, послідовністю викладу, умінням дітей правильно побудувати фразу. В полі зору вчителя знаходиться розвиток діалогічного мовлення дітей.

При формуванні трудових навичок і умінь особливо важлива щоденна практична діяльність дітей, яка здійснюється за допомогою трудових доручень. Ми використовуємо таблиці та картинки, на яких зображено, що виконує кожен з дітей. Вони вранці розглядають зображення, розповідають один одному про те трудове доручення, яке потрібно виконати. Дітей з важкими порушеннями

вчитель консультує індивідуально, їх доручення більш прості (роздати олівці, задвинути стілець, намочити ганчірку).

Таким чином шляхом показу певних дій, шляхом організації безпосередніх операцій з тими чи іншими предметами, шляхом багаторазових повторень і тренувальних вправ, на яких показ діяльності або форм поведінки постійно супроводжується словесними поясненнями, можна добитись вироблення у дітей з інтелектуальними порушеннями нескладних трудових і соціально-побутових навичок, сформувати відповідні форми практично-діяльнісної і комунікативної поведінки.

У процесі спеціальних корекційних занять із соціально-побутового орієнтування діти з порушенням інтелектуального розвитку отримують знання про різноманітні сфери життя і діяльності людини, набувають практичні вміння, що дозволяють їм успішно адаптуватися в соціальному середовищі.

Визначено, що своєчасне виявлення наявних труднощів у навчанні кожної дитини, врахування особливостей формування соціально-побутової орієнтації становлять основу для пошуку прийомів та визначення змісту ефективної роботи педагогів.

РАДІСТЬ ТВОРЧОЇ ПРАЦІ

Т.О. Крупко, вихователь,
навчально-реабілітаційний центр
«Колосок»

Трудове виховання є одним із важливих завдань виховання дитини. Що означає праця в нашому житті? Це основне чи другорядне? Істина в тому, що нічого в житті ми не отримуємо без наполегливої праці. Вона нас і годує, і красить, і величає. Ми, дорослі, це добре розуміємо і повинні донести цю істину до дошкільників, чия скарбничка життєвого досвіду тільки починає наповнюватися.

Працю більшість людей сприймає як обов'язок, що слід виконувати за замовленням. Таке розуміння праці людьми було стереотипом для тогочасної держави. Але в наш сучасний час ми більше акцентуємо на задоволенні від праці, яке повинні отримувати люди в процесі і результаті праці.

Якщо педагог зможе представити дітям працю як можливість отримувати задоволення і змінювати щось у своєму житті і житті інших на краще, вони навчатимуться любити працю і докладати зусиль до досягнення мети.

Дітей змалечку треба залучати до посильної праці.

Привчити дитину до праці, виховати в неї елементарні трудові уміння і навички – важливе завдання дошкільного закладу.

В своїй роботі ми приділяємо велику увагу трудовому вихованню, використовуючи різноманітні методи і прийоми: спостерігаємо за працею дорослих, читаємо відповідну художню літературу, розглядаємо ілюстрації, залучаючи дітей до безпосередньої участі в посильній для них праці. Використовуємо різні форми організації праці дітей – доручення, чергування, колективну працю. Організуючи трудову діяльність дітей, перш за все, ми намагаємось викликати у них інтерес, бажання брати участь у посильній роботі.

Роботу треба починати з самого простого і доступного: виховання у дітей самостійності в процесі самообслуговування. Спочатку ми детально показуємо і словесно пояснюємо, як правильно мити руки, витирати, в якій послідовності вдягатися на прогулянку і в якій роздягатися, як правильно складати речі в шафці, тощо. А головне – пояснюємо, навіщо це треба робити. Без мотивації трудових дій в виховній роботі педагогу ніяк не обійтись.

Діти з цікавістю розглядали картинки, таблиці із зображенням різноманітних вірусів і мікробів, які чатують нас на брудних руках, складали розповідь про дівчинку, яка не вмiла самостійно одягатись і роздягатись, уявляли, як незручно буде дітям, коли в шафці для одягу буде безлад. Особливих проблем у привчанні дітей до самообслуговування у нас не виникало.

Був такий цікавий випадок: Тимофій – красивий, статний хлопець, але ніяк не хотів стежити за своїм зовнішнім виглядом. Сто разів на день доводилось робити йому зауваження: «Тимофій, підтягни шорти, застібни сорочку, причеси чуба» тощо. Нагадування вихователя, бесіди про необхідність стеження за своєю зовнішністю на хлопчика не діяли. І тоді ми вирішили підвести чуттєву основу під наше «треба». Викликати позитивні емоції у Тимофія, почуття задоволення, комфортного стану від свого зовнішнього вигляду і акцентувати на цьому стані увагу хлопчика, з метою повторення його в подальшому. Вихователь допоміг Тимофію привести себе до ладу, потім підвів його до дзеркала:

- Поглянь на себе. Ти сам собі подобаєшся таким! І мені ти дуже подобаєшся таким красивим і підтягнутим. *(На обличчі хлопчика засяяла посмішка).*

- Подивись, як діти на тебе захоплено дивляться. Діти, вам подобається такий Тимофій? А уяви, Тимоша, як приємно буде твоїй мамі, коли ввечері вона побачить тебе таким охайним.

Весь цей проміжок часу хлопчик переживав позитивні, приємні почуття. Крім того, слід акцентувати увагу хлопця, що для цього треба тільки привести себе до ладу і стежити за своїм зовнішнім виглядом.

С того часу хлопчик змінився. Йому захотілось почувати себе приємно, комфортно. І заради цього він почав стежити за своєю зовнішністю.

Якщо виховна робота педагога спирається на позитивні почуття дітей, успіх гарантовано.

- Діти, подивіться, які чисті в нас ручки. Як приємно вони пахнуть. Такими ручками приємно і хлібчик, і яблучко взяти.

- Діти, подивіться, як вам посміхаються кімнатні рослини після того, як ви їх помили і викупали. Листочки аж блищать. Послухайте: вони наче шепчуть до вас «дя-я-якуємо».

- Діти, як ви гадаєте, лялькам приємно в одязі, що ви так старанно випрали і випрасували? А вам приємно, що ваші ляльки стали такі охайні, чистенькі і красиві?

Завжди в своїй роботі вихователь намагається підкреслити значення нашої праці, навіщо ми це робимо, як стане добре, коли ми це зробимо, зробили. І тоді діти з радістю та інтересом підключаються до роботи, намагаються зробити завдання якнайкраще.

З перших днів перебування в дошкільному закладі ми вчили дітей підтримувати порядок в своїй груповій кімнаті, берегти іграшки. Стежили за виконанням встановлених правил щодня. Домагалися, щоб ці правила були постійними і обов'язковими для всіх дітей.

Контроль з боку педагога обов'язковий!

Настя ніяк не хотіла прибирати після себе іграшки. Хитрувала, ухилялася від виконання завдання (в туалет треба, водички попити, піду викину сміття...). Її ухилення помітили і вихователь, і діти.

Разом із дітьми ми висунули для Насті особливе правило: Настя може гратись тільки трьома іграшками, які вихователь записуватиме собі в зошит. А після гри ми разом з дітьми перевіряли, як Настя прибрала після себе іграшки. Спочатку Настя намагалась знов хитрувати: записувала у вихователя одну іграшку, а гратись намагалась багатьма. Але діти помітили хитрощі Насті і не давали їй інші іграшки. Згодом Насті набридли обмеження, що ми ввели особисто для неї. І дівчинка почала виконувати правила поведінки в ігровому куточку, як і всі діти.

Слід зазначити, що спочатку діти абияк намагалися прибрати іграшки в ігровому куточку: запхнути іграшку в шафу, закинути в куток, ковдрою прикрити безлад на ляльковому ліжку. Але ми щоразу знаходили час, щоб перевірити якість прибирання: відчиняли шафку і ляльковий посуд падав на підлогу, заглядали в куток – а там безлад, піднімали ковдру з лялькового ліжка – а там чого тільки не було. Детально перевіряли кожну шафку, кожну полицку, кожний куточок. Діти зрозуміли: абияк не пройде. Прибирати треба якісно, на совість. І навіть самі почали стежити за якістю прибирання, як прибирають іграшки їхні товариші: «Я добре склав посуд у шафці, а Маша погано застелила лялькове ліжко».

Коли діти навчились сумлінно виконувати індивідуальні доручення, ми намагаємось їх об'єднувати в невеликі групи, доручаючи їм одне завдання. Одна група дітей миє гумові і пластикові іграшки, друга – витирає і вчищає меблі, третя наводить лад в автогаражі. Після прибирання

обов'язково акцентуємо увагу на тому, як затишно і красиво стало в ігровому куточку, як тепер приємно сидіти на чистих меблях і пригощати ляльок із чистих тарілочок і чашок. Обов'язково підкреслюємо, що це завдяки злагодженій праці дітей, їх зусиллям стало так приємно гратись в ігровому куточку.

При виконанні трудових доручень стежимо не тільки за якістю виконання трудових операцій (якісно мити іграшки, протирати меблі, заправляти ліжка), а й за обов'язковим доведенням справи до кінця. Випрали носовички, – треба їх розвісити для просушки; тазики, в яких прали, – сполоснути; мило покласти на місце, мокро підлогу витерти. Тоді справу доведено до кінця.

Не всі діти однаково ставляться до виконання трудових завдань. Одні з радістю, з бажанням працюють, інші – так-сяк, а є і такі, які взагалі відсторонюються від роботи у різний спосіб. Причин, з яких діти уникають виконання завдання, багато. Одна з них, коли дітям дається дуже важке завдання. І діти не знають, як, з якого боку підступитися до його виконання. Інша причина (і з таким ми щоразу зустрічаємось у своїй роботі) – невпевненість дітей в своїх силах і можливостях, їх нерішучість. Саме з такої причини Міша С. і Даша С. завжди були осторонь. Вихователь підбадьорювала дітей, підтримувала їх словом, помічала щось гарне у виконанні трудових дій (погляньте, як Михайлик добре намилює серветку, подивіться як Даша правильно складає будівельний матеріал в коробку – спочатку довгі бруски і великі цеглинки, потім...). І поступово діти більш впевнено і рішуче стали виконувати трудові дії. Охоче включалися в колективну роботу.

Ще один важливий момент – уважно стежити за працею дітей, їх успіхами і помилками. Разом з дітьми ми намагались розібратись, що зроблено добре, а що вийшло погано і чому. Діти раділи, коли їх роботу хвалили, а коли вказували на помилки – засмучувались. Таким дітям пропонували самостійно проаналізувати свою роботу, знайти помилки у виконанні, порівняти свою поробку зі зразком вихователя або вдалою роботою свого товариша. Діти самі знаходили «плюси» і «мінуси» своєї роботи, визначали помилки (це тому, що я неправильно склеїв сірникові коробки, а дах я зробив вірно). Коли діти самі визначали недоліки своєї роботи, вони зовсім по-іншому ставились до своїх невдач.

Діти різні, і здібності у них різні. У когось гарно все виходить, у інших – гірше. Старанність дітей потрібно завжди підтримувати добрим словом, бо воно мобілізує на нові добрі справи. Але не забувати обережно, тактовно вказати на помилки в роботі: «Ти, Даша, правильно наклеїла вікна. Як у казці віконечка вийшли. А от ганок мені не подобається. Як ти гадаєш, чому?»

Коли діти освоїлись, звикли до колективу, набули елементарних вмій у підтриманні порядку в групі, в самообслуговуванні, ми ускладнюємо завдання для праці, залучаємо дітей до поливу і миття кімнатних рослин, рихлення землі, піддобрювання квітів, миття піддонів. Намагаємось завжди враховувати індивідуальні особливості дітей, їх інтереси. Призначаємо їм таку ділянку роботи, яка їм під силу, яку вони в змозі виконати самостійно. Зрозуміло, в силу своїх особливостей далеко не всім дітям можна довірити складнішу роботу (наприклад – рихлення землі в вазонах). Проте миття піддонів під силу майже всім дітям.

Вчимо дітей бути передбачливими, відповідати за результати своєї праці. Доручаємо двом дітям помити м'ячі в умивальній кімнаті. Помили. Тільки Артем помітив, що багато води під час миття налили на підлогу. Треба витерти за собою. А Ваня розвернувся і пішов геть: «Ви ж сказали помити м'ячі. Я і помив». Обов'язково в таких випадках слід звертати увагу на необхідність доведення справи до кінця, самостійного усунення негараздів.

На заняттях з ручної праці ми намагаємось більше уваги приділяти питанню бережливого, економного використання матеріалів: клею, пластиліну, кольорового паперу тощо. Показуємо і пояснюємо, як правильно набирати фарбу, щоб не поламати ворсинки пензлів, щоб фарба не розтікалась по всій поверхні коробочки, щоб надлишки клею з ворсу пензля діти віджимали, наносили клей тонким шаром на заготовку тощо. Стежимо, щоб діти берегли обладнання, не псували, підтримували його в належному стані. Діти привчилися самостійно складати використаний матеріал на своє місце. Вони, як справжні хазяї групи, вже знали, де лежать серветки, де пензлі, де дощечки тощо. Після того, як діти поклали все на свої місця, обов'язково дякуємо їм, підкреслюючи, що вихователю самому було б дуже важко і довго прибирати все. А от коли ми всі разом взяли за справу, вийшло гарно і швидко. І знову звертаємось до позитивних відчуттів дітей,

які вони отримують в процесі або в результаті праці: «Ми все прибрали. Погляньте, як гарно стало в нашій групі. Приємно, що в нас така затишна група і це все завдяки вам діти, завдяки вашій праці».

Всю роботу ми проводимо в тісному контакті з батьками, просимо обов'язково контролювати трудові дії дітей, давши їм разом з тим цілковиту самостійність у виконання праці. Роз'яснюємо батькам, як важливо тепер, саме в дошкільному віці навчити і привчити дітей працювати самостійно, не перевантажуючи їх. Підкреслюємо, яку важливу роль відіграє уміння самостійно працювати у шкільному навчанні.

Спільна праця з батьками давала свої наслідки. Хоча спочатку деякі батьки не погоджувалися з вихователем: «Та він ще малий. Нехай грається. Наробиться ще, встигне. В нього все попереду». Але згодом батьки оцінили нашу роботу і охоче пішли нам назустріч. За нашими порадами вони почали вдома давати своїм дітям доручення, які згодом стали обов'язковими і постійними (прибрати в своєму ігровому куточку, полити квіти в своїй кімнаті, застилати своє ліжко тощо). Були випадки, коли батьки скаржились, що вдома ніяк не можуть привчити дитину прибирати після себе іграшки. Тоді ми попередили Машу І.: «Кожного разу коли ти не будеш складати іграшки після гри, мама буде фотографувати безлад в твоїй кімнаті, а фото ми потім збільшимо і вивісимо в дитсадку, щоб усі діти побачили, яка в нас Маша нечепура». Тут ми зіграли на негативних почуттях дівчинки. Маша уявила, як їй буде неприємно, соромно коли діти побачать фотографії. І з того часу Марійка стала завжди прибирати іграшки на свої місця.

Не все і не завжди вдавалось одразу. Так, доручення, які задавали дітям зробити вдома, спочатку забувались майже усіма дітьми. Коли ми стали постійно нагадувати дітям про необхідність виконання домашнього завдання, діти зрозуміли – треба зробити. Вихователь не відстане. Навіть самі, без нагадування підходили і звітували вихователю: «А я не забув сьогодні принести маленьку пластикову пляшечку і десять гудзиків. А я вчора вирізав аж три кола – два великих і одне маленьке. Подивіться». Контроль з боку вихователя за виконанням домашнього завдання позитивно вплинув на ставлення дітей до наших завдань. З часом вони менше стали забувати про них. Хоча не можна сказати, що з забудькуватістю в цьому питанні ми покінчили. Виконання маленьких домашніх завдань, які вихователь дає дітям дошкільного віку – це підготовка дітей до виконання домашніх завдань в школі.

Ми завжди звертаємо увагу батьків, щоб вони змалечку заохочували дітей до посильної домашньої праці, але ніколи не говорили дитині: «Ти не так зробив. Иди. Я сам без тебе все зроблю». Таке ставлення батьків відбиває у дитини бажання працювати. Краще зауважити, що саме дитина робить не так. Показати і пояснити, як треба робити.

Проведена робота сприяла тому, що діти стали більш охайними, акуратно їдять, стежать за порядком в своїй груповій кімнаті, бережуть обладнання, іграшки, свій одяг. У дітей розвинулась самостійність, вони повністю себе обслуговують. Доручення старших виконують із задоволенням. Це свідчить про те, що вони самі люблять працювати і поважають працю інших. Під час виконання трудових дій у дітей виховуються не тільки трудові навички, але й почуття відповідальності за доручену справу, бажання виконати роботу якнайкраще.

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ НА БАЗІ НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО ЦЕНТРУ «КОЛОСОК»

А.О. Каган, вчитель-логопед,
навчально-реабілітаційний центр
«Колосок»

Проблема соціалізації дітей з особливими освітніми потребами в сучасній педагогічній літературі розглядається фахівцями різних галузей: соціальної педагогіки, дефектології та інших. Фахівці та сучасні автори приділяють велику увагу проблемам, які виникають при соціалізації дітей з особливими освітніми потребами у дитяче суспільство. Тому у своїх працях вони вказують на ефективність ранньої соціалізації та комплексної реабілітації дітей з особливими потребами. Що ці

діти мають таке ж саме право на навчання, виховання, повноцінне життя, як і здорові діти. Але це навчання ускладнюється труднощами, які пов'язані з особливостями їх психофізичного розвитку. У цих дітей соціалізація відбувається на складній психологічній основі. Негативні відчуття впливають на свідомість дитини з особливими освітніми потребами, що спричиняє усвідомлення своїх відмінностей від однолітків, байдужості до оточуючого. Тільки досліджуючи та знаючи всі перешкоди в життєдіяльності дитини, пов'язані з психофізичним розвитком, розкриваючи та реалізуючи здібності кожного вихованця, знайшовши нові, комплексні підходи, можна припустити, що ми можемо полегшити та покращити, стан дитини що сприятиме ранній, позитивній соціалізації дошкільника.

Для вирішення цього питання потрібно: проаналізувати сучасні підходи та проблему соціалізації дітей з особливими освітніми потребами, визначити феномен соціалізації та її компоненти, підвищення фахового рівня спеціалістів центру з цією проблемою, продіагностувати дітей за визначеними компонентами соціалізації для виявлення їх рівня розвитку, вивчити методи та форми роботи, які будуть впливати на покращення розвитку компонентів соціалізації; збудувати комплексну модель реабілітації, яка б враховувала розвиток всіх компонентів соціалізації.

Дослідження відбувалось протягом 4-х років 2015-2018.

Спеціалістами центру були визначені компоненти соціалізації:

1. Комунікативно- мовленнєвий розвиток.
2. Пізнавальний розвиток.
3. Стан здоров'я та стан загальної моторики.
4. Психологічно-соціальний розвиток.
5. Володіння соціально-побутовими та культурно-гігієнічними навичками, рівень самообслуговування.

На базі цього була **збудована комплексна модель реабілітації**, яка враховувала розвиток всіх компонентів соціалізації:

Медична реабілітація:

- педіатр
- психіатр
- інструктор ЛФК
- медична сестра.

Соціально-педагогічна реабілітація:

- дефектологи
- логопеди
- вчитель ритміки
- музичний керівник
- вихователі.

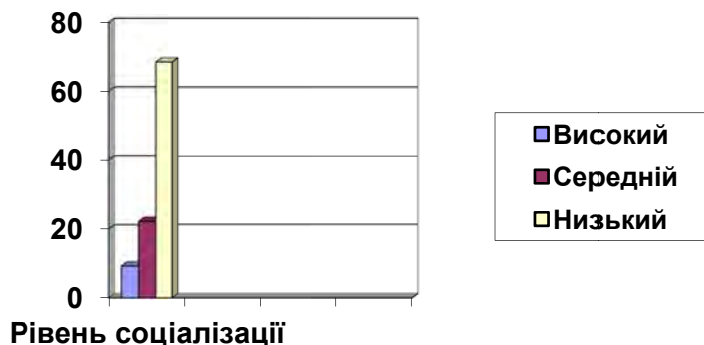
Соціально-психологічна реабілітація:

- психолог
- соціальний педагог.

Було проведено дослідження рівня соціалізації дітей з особливими освітніми потребами *молодшого віку (1-й рік навчання)*, за визначеними компонентами соціалізації. В експерименті брали участь 54 дитини (діти з аутизмом – 15, діти з порушеннями інтелектуального розвитку – 39)

В результаті високий рівень соціалізації у 5 дітей (9,25%), середній рівень соціалізації у 12 дітей (22,2%), низький рівень соціалізації у 37 дітей (68,5%). Ці показники засвідчують, що основною проблемою, яка ускладнює процес соціалізації у дітей з особливими освітніми потребами, є занадто низький рівень всіх компонентів соціалізації та самореалізації, що призводить до дезадаптивних емоційно-поведінкових проявів. Такі статистичні дані виявляють потребу в наданні цим дітям кваліфікованої психолого-педагогічної допомоги, шляхом комплексної, ранньої реабілітації, яка являє собою корекційно-розвиваючу та навчально-виховну роботи з прогресивними та інноваційними підходами, завдяки яким діти з особливими освітніми потребами далі успішно зможуть соціалізуватися в сучасне суспільство. Ці дані свідчать про необхідність створення навчально-виховного простору, – організованого корекційно-розвивального, корекційно-навчального, корекційно-

виховного середовища, в якому можливе здійснення, впровадження та реалізація комплексної, ранньої, інноваційної, прогресивної реабілітації та соціалізації дітей з особливими освітніми потребами.

Особливу увагу ми приділяємо моделі взаємодії фахівців у корекційно-освітньому просторі центру. Створена нами модель наочно демонструє професійний взаємозв'язок усіх фахівців «Навчально-реабілітаційного центру «Колосок» у роботі з особливою дитиною.

Успішна соціалізація дошкільнят з особливими освітніми потребами можливо лише за умови тісного взаємозв'язку та послідовності у роботі членів всього педагогічного колективу і єдності вимог до дітей. Окрім того, збудований алгоритм роботи працівників центру повинен бути комплексним, цілісним, функціонально повним, з низкою інноваційних і концептуально-педагогічних підходів, враховуючи індивідуальний підхід кожного вихованця. Послідовна реалізація розробленого комплексного підходу призведе до підвищення рівня соціалізації дітей.

Велику роль у соціалізації дітей з особливими освітніми потребами відіграє трудове виховання та соціально-побутове навчання.

Трудова діяльність є необхідною умовою формування важливих якостей особистості. Спільна з педагогом трудова діяльність (самообслуговування, господарсько-побутової, ручна праця) стає значущою формою організації дозвілля і дозволяє успішно вступати в реальні трудові відносини.

Вихователі використовують спільні форми праці (удвох, утрюх) для виконання спільної роботи, допомагають визначити її мету, спланувати хід майбутньої роботи, розподілити обов'язки. Треба підкреслити, що разом можна зробити доручену справу швидше і краще. Корекційна спрямованість трудового виховання дозволяє не тільки виконувати свої специфічні завдання, а й коригувати особистісний розвиток дітей, формувати і розвивати у них позитивні, соціально значущі особистісні якості. Цьому сприяє вся організація трудового виховання в спеціалізованому закладі.

Культурно-гігієнічні навички формують у дітей і в процесі харчування: вміння самостійно і акуратно їсти, правильно тримати ложку та інше.

В одяганні і роздяганні діти з особливими освітніми потребами проявляють більшу безпорадність. При навчанні цьому необхідно дотримуватися певної послідовності: що в першу чергу зняти або надіти, куди покласти одяг. Навчаючи дитину, вихователь одночасно спонукає її активно брати участь самому в процесі одягання. Дитина слухає, що говорить дорослий, і поступово починає робити те ж саме. Коли діти стануть більш самостійними, дорослий пропонує їм допомогти один одному розстебнути ґудзики, зашнурувати черевики, покласти взуття в мішок. Підвищує інтерес у дітей до самостійної діяльності використання іграшок, організація ігор з ними (ляльку одягнути, роздягнути, укласти спати, нагодувати) і в ляльковий театр. Особливе вплив на почуття дітей здійснюють художні твори (А. Барто «Дівчинка замурзана» і ін.). Щоб викликати у дітей бажання вмиватися і зробити для них цей процес легким і приємним, можна використовувати пісні. Ознайомлення дітей з новим завданням із самообслуговування, закріплення досвіду найбільш ефективно проходить в спільній діяльності дитини з дорослим. Таким чином, поступове привчання дітей до самостійності в процесі самообслуговування практично виражається в тому, що спочатку роботу, яка для дитини є важкою, вона робить разом з дорослим, дотримуючись пояснень

вихователя. Потім він починає сам виконувати окремі дії. І нарешті виконує роботу повністю, хоча і під контролем дорослих.

Добре, якщо діти надають допомогу один одному в процесі одягання або виконанні будь-яких господарсько-побутових доручень. Доручення – це завдання, які вчитель епізодично дає одному або декільком дітям, враховуючи їх індивідуальні особливості, наявність досвіду, а також виховні завдання. Доручення є першою формою організації трудової діяльності та стають засобом формування у дітей звички до трудового зусилля, готують їх до чергувань.

В нашому центрі реалізується спільна проектна орієнтовано-практична діяльність з соціально-побутового орієнтування: «Дитяче кафе», «Пральня», «Ідальня», «Магазин», «Транспорт». Вона спрямована на включення дітей в систему соціальних відносин завдяки закріпленню знань і вмінь практичним способом.

Вчителем ритміки та музичним керівником був створений вокально-хореографічний ансамбль «Бджілка», який є багаторазовим лауреатом і переможцем обласних фестивалів: «Повір у себе», «Зимова казка», «Здрастуй, весно!» та багаторазовим учасником відкриття обласних змагань «Козацькі розваги». Колетив своїми виступами відкриває Всеукраїнські науково-практичні семінари та конференції. Короткострокові та довгострокові проекти: «Мамине свято», «Новорічний проект», «Золота осінь», «Тато, мама, я-спортивна сім'я». Все це показує високий рівень соціалізації дітей з особливими освітніми потребами.

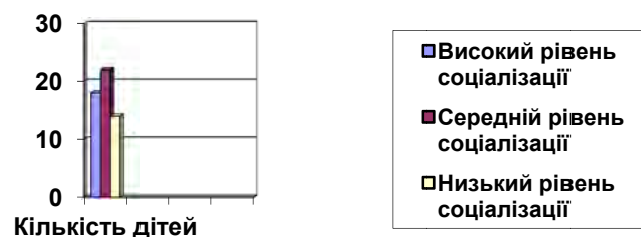
Як один із показників успішної соціалізації дітей з особливими освітніми потребами є презентація на II Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми навчання, виховання та корекції розвитку дітей з аутистичними та інтелектуальними порушеннями в інклюзивних закладах освіти» педагогами закладу: вчитель-логопед спеціаліст першої категорії *Каган Анна Олександрівна*, вчитель-дефектолог, спеціаліст вищої категорії *Мясоєд Тетяна Миколаївна*, вчитель-дефектолог *Шаліхман Євгенія Віталіївна* майстер-клас на тему: «Майстер-майстру, практик-практику». Педагоги ознайомили слухачів із моделлю комплексної реабілітації та соціалізації дітей з аутизмом в умовах центру.

Далі проводилось дослідження рівня соціалізації дітей з особливими освітніми потребами **2-й рік навчання**, за визначеними компонентами соціалізації. В експерименті брали участь 54 дитини з особливими освітніми потребами

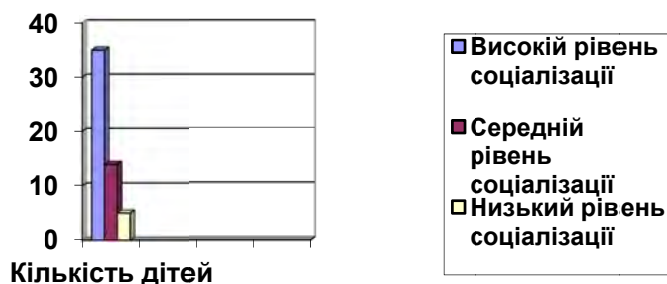
Високий рівень соціалізації було зафіксовано у 10 дітей (19 %), середній рівень соціалізації у 20 дітей (37 %), низький рівень соціалізації у 24 дітей (44 %).

3-й рік навчання, за визначеними компонентами соціалізації:

Високий рівень соціалізації – у 18 дітей (33 %), середній рівень соціалізації у 22 дітей (41 %), низький рівень соціалізації у 14 дітей (26 %).

4-й рік навчання, за визначеними компонентами соціалізації:

На кінцевому етапі діагностування ми спостерігаємо такі результати запропонованої комплексної моделі реабілітації дітей з особливими освітніми потребами:

високий рівень соціалізації у 35 дітей (65 %), середній рівень соціалізації у 14 дітей (26 %), низький рівень соціалізації у 5 дітей (9 %).

Всі ці експериментальні дані свідчать про те, що завдяки нашій моделі комплексної реабілітації, значно підвищився відсоток дітей з високим і середнім рівнем соціалізації. А саме, якщо на першому році навчання високий рівень соціалізації складав 9%, то вже на четвертому році навчання він складає 65%, середній рівень на першому році навчання складав 22%, то вже на четвертому році навчання він складає 26%, низький рівень соціалізації на першому році навчання складав 68%, на четвертому році навчання він складає 9%.

Ці показники доводять, що у дітей з особливими освітніми потребами дошкільного віку, завдяки розробленій і впровадженій спеціалістами «Навчально-реабілітаційного центру «Колосок»» комплексної, всебічної, з низкою інновацій реабілітації (розрахованої на чотири роки навчання), враховуючи психофізичні особливості дітей та індивідуальний підхід, значно покращився комунікативно-мовленнєвий, пізнавальний розвиток, стан здоров'я та фізичний розвиток, художньо-естетичний розвиток. Майже всі діти володіють соціально-побутовими та культурно-гігієнічними навичками, мають високий рівень самообслуговування.

В «Навчально-реабілітаційного центру «Колосок»» розкриваються здібності кожного вихованця, які будуть у пригоді не тільки у професійній діяльності, а і стануть в нагоді в житті.

Своєчасна рання та комплексна реабілітація полегшить дітям з особливими освітніми потребами дошкільного віку процес соціалізації, підвищить її рівень і прискорить процес інтеграції дитини до соціуму.

МОНІТОРИНГ РІВНЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІВ

В.А. Рогова, вчитель-логопед,
навчально-реабілітаційний центр
«Колосок»

Відповідно до реформи про Нову українську школу: «Вчитель – це людина, на якій тримається реформа. Без неї чи нього будь-які зміни будуть неможливими, тому один із головних принципів НУШ – умотивований учитель. Це означає, що наша мета – сприяти його професійному та особистому зростанню, а також підвищувати його соціальний статус.

Щоб навчати по-новому, вчитель повинен отримати свободу дій – обирати навчальні матеріали, імпровізувати та експериментувати. Цю свободу дає новий закон «Про освіту».

Міністерство освіти і науки пропонуватиме типові навчальні програми, проте будь-який учитель чи авторська група зможуть їх доповнювати або створювати свої. Учитель тепер обмежений лише Державним стандартом. Учитель, який отримав свободу навчати, має отримати й свободу навчатися. І ця свобода теж передбачена реформою.

Планом передбачені заходи зі зменшення бюрократичного навантаження на школу, створення системи моніторингу якості середньої освіти, удосконалення системи незалежного оцінювання результатів навчання за курс базової та профільної середньої освіти тощо.

Проблема моніторингу педагогічної майстерності педагога надзвичайно актуальна і важлива. Це розв'язання багатьох питань: удосконалення системи підвищення кваліфікації педагогічних працівників; повніше та ефективніше задоволення їхніх професійних запитів і потреб у системі методичної роботи; визначення сильних сторін педагога; планування шляхів і конкретних засобів їх закріплення та розвитку в індивідуальному стилі педагогічної діяльності.

Моніторинг успішної професійної діяльності педагога не лише дає керівництву дошкільного закладу інформацію для роздумів і подальшого аналізу, а й сприяє визначенню напрямів і перспектив професійного зростання, зміцнення адекватної професійної самооцінки, позитивного само сприйняття й професійної комфортності педагога.

Він також дає змогу оптимально вирішувати проблеми атестації працівників, оскільки максимально усуває суб'єктивізм і упередженість оцінок адміністрації навчально-реабілітаційного центру. Однак отримані при цьому матеріали з вивчення, аналізу та оцінки професійної компетентності педагога дають змогу лише визначити конкретні параметри цієї діяльності.

Протягом навчального 2017-2018 року було проведено моніторингове дослідження.

Метою моніторингового дослідження було відстеження та оцінка ступеня сформованості професійної компетентності педагогів навчально-реабілітаційного центру.

Об'єктом дослідження виступала діяльність педагогів навчально-реабілітаційного центру.

Предметом моніторингового дослідження було вивчення стану сформованості професійної компетенції педагога.

Професійна компетентність – інтегральна якість особистості педагога, яка характеризується загальною культурою педагога та рівнем сформованості професійно необхідних знань і вмінь. Ці знання та вміння інтегруються в цілісний професійно-особистісний комплекс, який включає такі компетенції: фахову, методичну, організаторську, психологічну, комунікативну, самоосвітню, творчу.

Для аналізу в цьому дослідженні були вибрані методична та комунікативна компетенції педагога.

Завданнями моніторингового дослідження були:

- отримання інформації щодо уявлень педагогів щодо суті професійної компетентності;
- відстеження стану сформованості методичної та комунікативної компетенції педагогів;
- виявлення типу взаємодії педагога з учнями;
- здійснення аналізу отриманих даних, порівняння думок заступника директора НРЦ, педагогів і директора щодо досліджуваної теми;
- надання рекомендацій стосовно підвищення ефективності управління розвитком професійної компетентності педагогів в навчально-реабілітаційному центрі;
- стимулювання педагогів до самоосвіти та самовдосконалення.

Протягом періоду проведення моніторингу вивчалась робота педагогів шляхом відвідування занять, вивчення досягнень вихованців та інших заходів, пов'язаних з організацією навчально-виховної роботи. Проводились наради з питань моніторингу, хід моніторингу обговорювався на засіданнях методичної та педагогічної рад. Ознайомлено з характеристиками педагогів, що проходили моніторинг, проведено співбесіди з ними, оцінено роботу.

Всі результати діяльності педагогів були зведені в таблиці.

	Діяльність педагога	I півріччя	II півріччя
1.	Знання нормативних документів		
2.	Самоосвіта – творчий підхід до вибору способів, методів, прийомів і засобів забезпечення особистісно орієнтованого навчання через зміст його предмета		
3.	Участь педагога в розробці методик і технологій розвитку навчально-виховного процесу		
4.	Вміння педагога змоделювати активну діяльність дитини до		

	заняття та на занятті, індивідуальну роботу з дитиною		
5.	Ведення документації Центру		
6.	Вміння педагога підтримувати життєдіяльність дитячого садка		
7.	Дотримання посадових інструкцій		
8.	Робота з батьками та виконання громадських доручень		
9.	Рівень викладання свого предмета		
10.	Виступ на методичних об'єднаннях дитячого закладу, педрадах		

За результатами моніторингового дослідження:

Звання «Кращий дефектолог» отримала Левчук О.В.

Левчук Ольга Вікторівна творчо підходить до підготовки своїх занять. Її заняття завжди цікаві, добре продумані, насичені вдало підбраною наочністю та різноманітним дидактичним матеріалом. Ольга Вікторівна вміло поєднує навчання і виховання дітей, знає їх психологію та вікові особливості. Творче ставлення до роботи забезпечує високу якість навчання дітей. Діти із задоволенням ідуть на її заняття. Протягом навчального року вона активно допомагала молодим спеціалістам, які до неї звертались, порадами та проводила відкриті заняття для них. Ольга Вікторівна написала два методичних посібники: «Осінь книга», «Зима-Чарівниця». Учитель веде тісну роботу з батьками у вигляді батьківських зборів, консультацій, лекцій для батьків, конкурсно-розважальних програм. Левчук Ольга Вікторівна була доповідачем з теми «Розвиток життєвої компетенції дитини з особливими освітніми потребами – провідне завдання корекційно-розвиткової роботи в умовах навчально-реабілітаційного центру» на Всеукраїнському науково-практичному семінарі «Формування соціальних компетенцій у дітей з інтелектуальними порушеннями у новій українській школі». Протягом року Ольга Вікторівна брала активну участь у педагогічних нарадах і методичних об'єднаннях центру. Дотримується педагогічної етики, поважає гідність дітей та батьків. Передає свій досвід роботи колегам. Постійно підвищує свій професійний рівень, педагогічну майстерність.

Звання «Кращий вихователь» отримала Істомина М.В.

Істомина Мирослава Володимирівна на своїх заняттях намагається зацікавити дітей чимось незвичайним, нестандартним; дає можливість дитині особисто «познайомитися» з предметом вивчення; враховує індивідуальні здібності та вподобання кожної дитини при підборі завдань. Вихователь використовує та впроваджує нетрадиційні види ліплення, аплікації, малювання, ручної праці та елементи STEAM освіти (електроний конструктор, експерименти в природі).

Мирослава Володимирівна склала тематичне планування для своєї групи з малювання, ліплення, аплікації, ручної праці враховуючи нові напрямки та елементи STEAM освіти.

Веде роботу з батьками, надає корисні поради. Згідно з річним планом готувала розробки та виступала на методичних об'єднаннях.

На високому рівні показала відкрите заняття з нетрадиційного малювання для гостей центру.

Звання «Кращий логопед» отримала Каган А.О.

Каган А.О. має високий рівень теоретичної та методичної підготовки. Здійснювала роботу, спрямовану на максимальну корекцію недоліків у мовленнєвому розвитку дітей з інтелектуальними порушеннями. Вивчала індивідуальні особливості, здібності та інтереси вихованців з метою створення умов для їх розвитку відповідно віковій нормі, використовуючи різноманітні форми, прийоми, методи та засоби навчання, сучасні освітні технології, забезпечуючи достатній рівень підготовки дітей. Працюючи з вихованцями, логопед знаходиться у тісному зв'язку із вихователями, дефектологами, психологом та батьками.

Анна Олександрівна створює сприятливі організаційно-педагогічні умови для дітей з важкими мовленнєвими порушеннями. Підтримує зв'язки з батьками, надає їм консультативну педагогічну допомогу з розвитку мовлення дітей. Проводить з дітьми фронтальні, підгрупові та індивідуальні заняття. В своїй роботі вона використовує ефективні форми, методи та засоби навчально-виховного, корекційно-реабілітаційного процесу.

Педагог під час роботи проводила заняття з розвитку імпресивного мовлення, лексичного запасу, над звуковою стороною мовлення, граматичним складом мовлення, зв'язним мовленням і засвоєння грамоти.

Анна Олександрівна планує свою роботу, аналізує свої результати, веде встановлену документацію. Успішно впроваджує у практику знання методик, засобів і прийомів виховання і навчання дітей.

Розроблені навчально-методичні посібники:

«Конспекти фронтальних занять з формування лексико-граматичних категорій і розвитку зв'язного мовлення у дітей із СНМ середнього та легкого ступенів».

Каган А.О. є активним учасником педагогічної діяльності закладу, результати її педагогічного досвіду, досягнуті за роки багаторічної праці, постійно висвітлюються на педагогічних нарадах, засіданнях «круглого столу», є прикладом для молодих спеціалістів.

Моніторингове дослідження діяльності педагогів за навчальний 2017-2018 рік дало змогу визначити рівень знань, умінь, творчості педагогів, об'єктивно оцінити їх діяльність, а також сприяло удосконаленню методичної і професійної майстерності, впровадженню у практику роботи колективу нових форм і методів роботи.

Висновок.

Сьогодні перед суспільством взагалі і перед навчально-реабілітаційним центром зокрема, як ніколи, гостро стоїть завдання осмислення та пізнання буття, створення нової філософії освіти, відкритої до таємниць життя людини, її прагнень, життєвого потенціалу. Мова йде про створення нового навчально-реабілітаційного центру України XXI століття, закладу, який виховує творчу особистість, створює умови для її повноцінного фізичного, інтелектуального, духовного розвитку, для примноження культури та духовності.

Щоб бути гідним України XXI століття, виховання повинне бути націленим на майбутнє, на розв'язання проблем століття, розвиток творчих здібностей вихованців, формування у них загальнолюдської культури, гуманних способів розв'язання світових проблем.

ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИ В ЛОГОПЕДИЧНІЙ РОБОТІ

А.О. Каган, учитель-логопед Навчально-реабілітаційного центру «Колосок»

С.П. Кривошея, учитель-логопед, учитель-методист Навчально-реабілітаційного центру «Колосок»

В.А. Рогова, вчитель-логопед, старший учитель Навчально-реабілітаційного центру «Колосок»

Формування комунікативності – важлива умова нормального психологічного розвитку дитини, а також одне з головних завдань підготовки її до подальшого життя. Проблема долучення до соціального світу завжди була і досі залишається однією з провідних у процесі формування особистості дитини з порушенням інтелекту.

Основна мета вчителя логопеда – допомогти таким дітям увійти в сучасний світ, –динамічний і складний. Спілкування, будучи складною та багатогранною діяльністю, потребує специфічних знань і вмінь, якими людина оволодіває в процесі засвоєння соціального досвіду. Високий рівень комунікативності виступає запорукою успішної адаптації людини у будь-яке соціальне середовище. Освоєння освітньої програми дошкільної освіти багато в чому залежить від сформованості у дітей комунікативних вмінь. Саме розвиток комунікативності є пріоритетною підставою забезпечення наступності дошкільної і початкової загальної освіти, необхідною умовою успішності навчальної діяльності, найважливішим напрямом соціально-особистісного розвитку. Вирішення питання розвитку комунікативних умінь лежить в організації процесу спільної діяльності. На сучасному етапі розвитку виникає необхідність використання інноваційних технологій. Багато методичних інновацій пов'язані сьогодні із застосуванням інтерактивних методів і прийомів навчання.

Слово «інтерактив» утворено від слова «interact», де «inter» – взаємний, «act» – діяти. «Інтерактивність» означає здатність взаємодіяти або перебувати в режимі діалогу.

Інтерактивне навчання – це спеціальна форма організації пізнавальної діяльності, коли навчальний процес протікає таким чином, що всі діти виявляються залученими до процесу пізнання. Вони мають можливість розуміти і рефлексувати з приводу того, що вони знають і думають. Найбільш складними в організації, як для логопеда, так і для самих дітей, є заняття з розвитку зв'язного мовлення і комунікативних навичок. Відомо, що порушення зв'язного мовлення у дітей з порушенням інтелектуального розвитку обумовлені багатьма факторами: недостатнім аналізом ситуації, труднощами виділення з образу ситуації істотних і другорядних компонентів, порушенням смислового програмування змісту зв'язного тексту, недорозвиненням здатності: утримувати програму, невмінням розширювати смислову програму у вигляді серії речень, пов'язаних між собою. Однією з причин порушення формування зв'язного мовлення дітей з порушенням інтелектуального розвитку є слабкість і швидка стомлюваність їх мовної діяльності, а також особливості мотивації. У тих випадках, коли у дітей з'являється зацікавленість до теми розповіді, зв'язні висловлювання стають більш розгорнутими, збільшується кількість слів у реченні.

Актуальність цієї статті полягає в тому, що з одного боку, виникає необхідність використання різних інтерактивних методів в корекційній роботі з розвитку, зв'язного (діалогічного) мовлення у дітей з порушенням інтелектуального розвитку, і, найчастіше обмеженим використанням їх педагогами на заняттях, з іншого боку.

Метою написання є узагальнення наявного практичного досвіду щодо застосування різних інтерактивних методів і прийомів роботи з формування і розвитку комунікативних навичок у дітей з особливими освітніми потребами.

Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання:

1. Розробити комплекс інтерактивних методів і прийомів, які будуть використовуватися на заняттях з розвитку комунікативних навичок.
2. Дати коротку характеристику інтерактивним методам і прийомам, що сприяють розвитку діалогічного мовлення у дітей з порушенням пізнавальної сфери.
3. Визначити основні напрямки реалізації зазначених методів і прийомів.

Новизна представленої розробки полягає в тому, що в ній вперше розглянуті логопедичні технології в рамках інтерактивного навчання в системі роботи спеціальних (корекційних) закладів з метою.

Практичне значення: дана методична розробка може бути корисна не тільки логопедам, а й вчителям, вихователям, спеціальних (корекційних) закладів з метою формування комунікативних навичок у дітей з інтелектуальними порушеннями.

Особливості формування комунікативних навичок у дітей з порушенням інтелекту.

Діти з інтелектуальними порушеннями в більшій мірі, ніж їх однолітки з нормальним інтелектом, зазнають труднощів у спілкуванні. Це пояснюється рядом причин, і перш за все – низьким рівнем розвитку мови у цій категорії дітей. Мова дітей з інтелектуальними порушеннями не тільки з'являється значно пізніше, але і характеризується специфічним недорозвиненням всіх її компонентів – від фонематичного до семантичного рівня. У зв'язку з цим, мова не може якісно забезпечувати комунікативну функцію, сприяти повноцінному формуванню навичок спілкування, що об'єднує всі види діяльності. Відомо, що розвиток мови нерозривно пов'язаний з розвитком мислення. Недорозвинення першого значно ускладнює хід і якість мислення дитини, що неминуче виявляється не тільки в когнітивній, а й соціально-емоційній сфері. Крім того, потреба в спілкуванні у дітей з інтелектуальними порушеннями помітно знижена через несформованість пізнавального інтересу до подій і явищ навколишнього середовища. Однією з причин порушень у спілкуванні дітей є недорозвинення емоційно-вольової сфери. Емоції дітей з вадами інтелекту відрізняються недостатністю диференціації, з характерною нестабільністю і різкими перепадами в настрої. Емоційні реакції дитини бідні, їх прояв носять «полярний» характер, а в більшості випадків неадекватні ситуації, що стійко впливають на форми соціальних контактів з оточуючими людьми. Для більш успішної соціалізації дітей з обмеженими можливостями в розвитку необхідний певний рівень сформованості навичок комунікації. Однак пасивність дітей, вкрай знижена потреба до

висловлювань, надзвичайно вузьке коло знань, слабкий інтерес до навколишнього – все це гальмує процес формування комунікативних вмінь. Труднощі в спілкуванні у дітей з порушеннями інтелекту пояснюються не тільки ступенем і характером їх інтелектуального недорозвинення. На розвиток навичок комунікації істотний вплив можуть надавати ще й зовнішні об'єктивні причини. Дитина з обмеженими можливостями здоров'я із самого народження відчуває труднощі у формуванні мови, емоційному спілкуванні, тому розвиток навичок комунікації виходить на перший план при вихованні таких дітей. Сучасний етап розвитку суспільства висуває нові завдання навчання і виховання дітей з порушеннями інтелекту. Велике значення надається проблемі соціалізації дітей, у вирішенні якої провідну роль відіграє спілкування з однолітками і дорослими. Таким чином, очевидна необхідність навчання дітей, з вадами інтелекту технологіям спілкування, спрямованого формування у них комунікативних умінь і навичок. Провідна роль в реалізації технологій спілкування на логопедичних заняттях в наш час відводиться інтерактивним методам і прийомам роботи.

Характеристика інтерактивних методів і прийомів в логопедичній роботі з формування комунікативних навичок у дітей з порушенням інтелекту.

Інтерактивне навчання – це навчання, занурене в спілкування. При цьому «занурене» не означає «заміщення». Інтерактивне навчання зберігає кінцеву мету і основний зміст освітнього процесу. Воно видозмінює форми, що розкриваються на діалоговому рівні, тобто включають у себе обмін інформацією, заснованою на взаєморозумінні і взаємодії, в ході якої і відбувається формування і розвиток комунікативної функції мови.

На логопедичних заняттях з дітьми з розвитку комунікативних навичок використовуються такі інтерактивні методи:

1. Ігротерапія (ігрові методи, казкотерапія, лялькотерапія, пісочна терапія).
2. Кінезіотерапевтичні методи (корекційна ритміка, психогімнастика, логоритміка).
3. Психокорекційні методи (драматизація, пантоміма, театралізація, інсценівки, спектаклі, діалоги (бесіди, дискусії, інтерв'ю, проблемні питання, біодрама).
4. Інформаційно-комп'ютерні технології: відеоекскурсія, перегляд мультфільму, розвиваючі завдання і програми, слухання аудіоказки з подальшим обговоренням почутого.
5. Мнемотехніка, піктограми, схеми.

Найголовніше значення в роботі логопеда відводиться **ігровому методу**, який є наскрізним у всій діяльності дітей на логопедичних заняттях. Ігри, що сприяють формуванню комунікативних навичок дітей, можуть бути різних видів: сенсорні, пізнавальні, навчальні (тематичні), інтелектуальні, сюжетно-рольові (ділові), рухливі. Інтерактивними засобами ігрового методу є відповідно самі ігри, настільні, спеціальні іграшки, дидактичні, ігрові посібники.

У грі дитина вчиться контактувати з педагогом, іншими учнями, спілкуватися, дотримуватися певних правил гри і адекватно взаємодіяти в колективі, виконувати роль, передаючи основні характеристики персонажів. Завдяки грі у дітей з порушенням пізнавальної сфери формуються необхідні знання про навколишній світ, з'являється інтерес до занять, підвищується мовна активність в цілому. Ігри можуть бути побудовані у формі казки або притчі, і тоді ігровий метод, переходить у **казкотерапію**. Основний принцип казкотерапії – цілісний розвиток особистості, турбота про душу. Тексти казок розширюють словниковий запас, допомагають будувати діалоги, впливають на розвиток зв'язного, логічного мовлення. Це розповідання казки, малювання казки, вигадана казка, казкотерапевтична діагностика. Нерідко казкотерапію об'єднують з іграми з піском. **Пісочні ігри** позитивно впливають на емоційне самопочуття дітей і дорослих. Не існує правильного або неправильного способу гри з піском і водою, тому дитина завжди може бути впевнена в успіху. Це особливо корисно у роботі із сором'язливими, замкнутими дітьми, агресивними.

Лялькотерапія оснований на ідентифікації з образом улюбленого героя для дитини та розігрується ситуація для допомоги дитині у вирішенні проблемної ситуації.

Широке застосування в логопедичній практиці отримали **кінезіотерапевтичні методи** – «терапія рухом». Однією з форм такої терапії є **корекційна ритміка**. Це широке поняття, яке включає в себе елементи логоритміки, фонетичної ритміки, музично-ритмічних занять, корекційної гімнастики, психогімнастики. Всі ці компоненти корекційної ритміки тісно пов'язані між собою. Велике

значення в розвитку і засвоєні комунікативних навичок у дітей з порушенням в розвитку надається логопедичній ритміці і **психогімнастиці**.

Логопедична ритміка пов'язує між собою слово (звук), музику та рухи. Логоритмічні заняття всебічно розвивають дитину, удосконалюють її мовлення, оволодіння руховими навичками, вміння орієнтуватися у навколишньому світі, долати труднощі, творчо проявляти себе. Основна мета психогімнастики – подолання бар'єрів спілкування, розвиток кращого розуміння себе та інших, зняття психічного напруження, створення можливостей для самовираження.

Психокорекційний метод – драматизації. Це комплексний підхід, який активізує лексику і комунікативні навички дитини, виключає механічне відтворення матеріалу і має на увазі креативне засвоєння мови на основі художніх літературних творів. Діалоги є одним з видів драматизації. Існують такі види діалогів:

1. Вільні бесіди.
2. Стандартні або типові (соціально-рольові).

При цьому використання допоміжних засобів (картки з малюнками, ляльки, «телеекран» і т.п.) дозволять активізувати увагу, мову і активність дітей.

Інсценування, вистави. Одне з головних завдань логопеда в цьому виді діяльності – це забезпечити в тій чи іншій формі участь кожної дитини у виставі. На перших етапах роботи добре ставити лялькові вистави, пальчикові, які дозволяють реалізувати цей метод.

Театралізація як колективна діяльність спрямована на вплив на особистісті дитини: її розкріпачення, самостійну творчість, розвиток провідних психічних процесів; сприяє самопізнанню і самовираженню особистості; створює умови для соціалізації, посилюючи адаптаційні можливості, коригує комунікативні якості, допомагає усвідомлювати почуття задоволення, радості, успішності. Драматизація як ефективний метод інтерактивного спілкування дозволяє в атмосфері доброзичливості використовувати парні, колективні та індивідуальні форми роботи, створювати творчий настрій, розкривати потенціал кожної дитини в невимушеній, ігровій формі. Стимулює інтерес до предмету і полегшує засвоєння різних лексичних та граматичних структур.

Як різновид драматизації використовують біодраму і лялькову драматизацію. Метод біодрами – це метод групової роботи, що представляє рольову гру, в ході якої використовується драматична імпровізація, де між дітьми розподіляються ролі звірів. Автори цього методу вважають, що дитині легше прийняти роль тваринки, ніж роль самого себе, своїх однолітків або дорослого. Використання на логопедичних заняттях лялькотерапії, мета якої – допомогти ліквідувати хворобливі переживання, зміцнити психічне здоров'я, поліпшити соціальну адаптацію, розвинути самосвідомість, вирішити конфлікти в умовах колективної творчої діяльності, – сприяє розвитку зв'язного мовлення, урівноважує психо-емоційний стан дитини. При лялькових драматизаціях дорослі (діти між собою) розігрують виставу лялькового театру (пальчиковий театр), програючи задані педагогом ситуації і сюжети. Пантоніма – театральне уявлення без слів, де зміст того, що відбувається, передається біз слів, за допомогою жестів, пластики, міміки.

Пантоніма розвиває творче мислення, вчить коректно виражати почуття та емоції, розширює кругозір дітей, розслабляє, знімає скутість. При навчанні дітей зв'язного висловлювання спочатку необхідно розвинути у них вміння відповідати на питання і задавати їх. Особлива увага тут приділяється формуванню вмінню чути і слухати співрозмовника, використовуючи для цього різні бесіди. Умовно їх поділяють на бесіди-розповіді, бесіди-розглядання і бесіди-обговорення. В ході бесід-оповідань педагог повідомляє дітям певну інформацію, наприклад, ігровий задум мовної ситуації. У цій розповіді включається питально-відповідний діалог про предмет обговорення, діти діляться особистим досвідом, що, в свою чергу, вимагає від них використання тематичної лексики. Бесіди-розглядання будуються у вигляді питання-відповідь. Це діалог про демонстровані іграшки, картинки, ілюстрації. Бесіди-міркування проводяться на різні теми: після переглянутого мультфільму, екскурсії, на матеріалі почутої казки чи оповідання, за ілюстраціями і картинками та ін. Бесіда дозволяє підвищити активну розумову діяльність дітей, розвиває їх увагу та мовлення.

На сучасному етапі розвитку суспільства і освіти неможливо уявити навчання дітей без використання **інформаційно-комп'ютерних технологій**.

До методів, що сприяють формуванню у дітей із порушенням інтелекту комунікативних навичок, можна віднести: відеоекскурсію, перегляд мультфільмів, розвиваючі завдання і програми, слухання аудіоказки з подальшим обговоренням почутого. Засобами інтерактивного навчання тут є – магнітофон, DVD-програвач, телевізор, комп'ютер, ноутбук, планшет, мнемотехніка, піктограми. Це сукупність спеціальних прикладів і способів, що полегшують запам'ятовування, збереження та відтворення інформації.

Вищенаведене розвиває пам'ять, увагу, уяву, мислення, зв'язне мовлення. Розвиток комунікативної функції мовлення у дітей з особливими освітніми потребами відбувається у три етапи.

Перший етап – питально-відповідний діалог.

Другий етап – спілкування між дітьми.

Третій етап – удосконалення засвоєних навичок.

На кожному етапі роботи логопед будує корекційно-розвиваючу діяльність на основі напрямків застосування методів інтерактивного спілкування.

Передача інформації індивідуальним методом

Ця форма спілкування організовується найчастіше на індивідуальних заняттях. Цей напрямок здійснюється через проведення різних видів ігор: сенсорних ігор, пізнавальних, навчальних (тематичних), інтелектуальних, рухливих, ділових. Ігри можуть проводитися безпосередньо перед складанням розповіді для введення в тему оповідання, в ході складання розповіді з метою максимального занурення у зміст описуваної ситуації, по завершенні складання оповідання в якості узагальнення і закріплення зв'язного висловлювання. В цьому напрямку реалізуються такі методи як: бесіда, інсценування діалогу між логопедом і дитиною, інтерв'ю, логоритмічні вправи, психогімнастика, біодрама, пантоміма. На індивідуальних заняттях зручно використовувати ІКТ, даючи дитині різні розвиваючі завдання, спрямовані на формування лексики, корекції словесно-логічного мислення.

Передача інформації груповим методом

Тут можуть застосовуватися всі інтерактивні методи навчання, що сприяють формуванню у дітей комунікативних навичок і розвитку зв'язного (діалогічного) мовлення. Всі методи спрямовані на спонукання педагога до участі в ході заняття всіх дітей без винятку та для роботи з гіперактивними і агресивними дітьми – для зняття негативу, нормалізації емоційного фону, усунення агресії, виховання почуття відповідальності, а також з тривожними і аутичними дітьми для підвищення самооцінки, виховання впевненості в собі, зняття страху спілкування.

Передача інформації дитині (групі дітей) через іграшку

Використання іграшки необхідно як для встановлення емоційного контакту (педагог веде діалог з дитиною через іграшку, від особи іграшки), так і для нормалізації емоційного стану дитини, зниження його рівня тривожності, агресії і самоагресії (на перших етапах роботи педагог використовує улюблену іграшку дитини). Іграшки використовуються для передачі емоційного стану героїв і організації діалогів. Також у цьому напрямку використовуються різні види лялькового театру, в тому числі пальчикового. Дитина ніби стає цим героєм і, говорячи від його імені, перестає затинатися. Цікавим і незвичайним прийомом із формування навичок спілкування є робота з інтерактивними іграшками («мовець» лялька).

Передача інформації через невербальні засоби комунікації

Нерідко в логопедичній практиці зустрічаються безмовні діти, які не володіють вербальною мовою. У них велике значення набувають інші види комунікації – підтримуюча, опорна, жести, міміка, малюнки і символи. Тому головним завданням фахівців є – навчити дітей використовувати засоби невербальної комунікації. З цією метою в логопедичній практиці широко використовуються: піктограми та предметні картинки. Ця методика використовується і для роботи з аутичними дітьми, для корекції емоційного стану дитини, для уточнення послідовності дій, формування, тимчасових уявлень, викликання почуття безпеки, впорядкованості, захищеності. Робота ведеться через схеми, програми, зображені графічно, піктограми. На заняттях з розвитку мовлення часто використовуються опорні таблиці-схеми, мнемотаблиці, що представляють собою схематичний або малюнковий план складання розповіді-опису-розповіді чи переказу.

Передача інформації від однієї дитини іншій

Це специфічний вид роботи, коли навчання однієї дитини з вираженими порушеннями емоційно-вольової сфери і поведінки ведеться за допомогою іншої дитини – без особливих відхилень. Дитина за етапної інструкції педагога проводить фрагмент заняття (фізкультурхвилинку, артикуляційну гімнастику, дихальну гімнастику, логоритмічну вправу) з іншою дитиною. Цей прийом застосовується при утрудненні або неможливості безпосереднього спілкування педагога з дитиною для встановлення контакту і залучення його в спільну діяльність. В рамках цього напрямку роботи застосовані методи: інтерв'ю («сильна» дитина задає питання «слабкому»), пантоміма і психогімнастика («слабкий» повторює за «сильним» рухи), арт-терапія («сильний» допомагає в роботі «слабкому»), робота з комп'ютером (першим завдання виконує «сильний» учень, «слабкий» повторює за ним це ж або аналогічне завдання). На заняттях з розвитку зв'язного мовлення цей прийом застосовується на етапі складання розповіді. Логопед просить спочатку сильнішу дитину скласти речення. «Слабкіший» учень повторює за «сильним». При відборі картинного матеріалу, іграшок для складання зв'язного висловлювання посилену допомогу дітям з вираженими мовними порушеннями надають діти з меншою мовленнєвою патологією.

Передача інформації через ІКТ-технології

Засобами інтерактивного спілкування тут є різні інтерактивні програми та іграшки, а так само навчальні завдання з використання наочного матеріалу на комп'ютері, логічні ігри на розвиток лексики, книги з ілюстраціями, електронні посібники у формі презентацій. Доречно використовувати такий метод, як відеоекскурсія – коли діти проходять віртуальну подорож по тих місцях, де неможливо опинитися в реальності в цей час (сад, ліс, вокзал та ін). Віртуальні екскурсії – це новий ефективний презентаційний інструмент, за допомогою якого можлива наочна і захоплююча демонстрація будь-якого реального місця широкої громадськості – будь то країна, місто, парк, музей, курорт, виробничий об'єкт тощо. За темою побаченого (почутого) можна провести інсценізацію, обігрування ситуації з допомогою театралізації, лялькотерапії, організувати дискусію, бесіду-роздум.

При інсценуванні та театралізації, при проведенні ігор в якості музикотерапії можливе використання звуків природи (спів птахів, шум прибою, дзюркіт струмка, шелест листя та ін). Також діти прослуховують дитячі пісні, аудіоказки та аудіокнижки, які потім обговорюються, переказуються, інсценуються.

Отже, робота з формування навичок комунікації у дітей з інтелектуальними порушеннями характеризується багатоманітністю, яка обумовлена особливостями вищої нервової діяльності, психологічними особливостями, а також симптоматики, механізмів, структури дефекту у зазначеній категорії дітей. Завдання логопеда – забезпечити дітям максимальну мовну активність на заняттях, яка б не тільки формувала необхідні комунікативні навички, але забезпечувала б корекцію усіх аспектів особистості дитини: корекцію вищих психічних функцій, корекцію емоційно-вольової сфери, попередження поведінкових відхилень, забезпечення здорового фізичного і нервово-психічного стану. Використання інтерактивних методів у логопедичній роботі сприяє емоційності мовлення, розвиває, інтонаційну виразність, збагачує словник дітей, формує граматичний лад мовлення, зв'язне мовлення, активізує мовну діяльність розумово відсталого дитини в цілому.

На підставі проведеної роботи були зроблені такі висновки та розроблені такі методичні рекомендації для педагогів:

1. У роботі з дітьми з інтелектуальними порушеннями з формування комунікативних навичок необхідно розширювати спектр діяльності дітей під час занять, застосовуючи інтерактивні методи навчання.

2. Під час навчання впроваджувати інтерактивні методи навчання, при цьому не переважати вихованців.

3. Організувати навчальний простір, який сприяє діалогу; створювати спеціальні ситуації, які будуть спонукати дітей до інтеграції зусиль для вирішення поставленого завдання; використовувати прийоми спілкування, доброзичливі інтонації, уміння ставити конструктивні запитання тощо.

Запропоновані способи і прийоми реалізації інтерактивних методів педагог може доповнювати, вдосконалювати, спираючись на свій професіоналізм і творчий потенціал.

ПРОЕКТИ НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО ЦЕНТРУ «КОЛОСОК»

ПРАКТИКО ЗОРІЄНТОВАНИЙ ПРОЕКТ ІЗ СОЦІАЛЬНО-ПОБУТОВОГО НАВЧАННЯ на тему «МАГАЗИН»

для дітей з особливими освітніми потребами

Координатори проекту:

Сосніч Ю.С. – вчитель-логопед;
Геленко І.В. – вихователь.

Характеристика проекту:

- за тривалістю: короткочасний (3 тижні);
- за характером контактів: у рамках закладу;
- за формою: ігровий;
- тип проекту: соціальний.

Практико зорієнтований проект.

Учасники проекту:

- вихованці Центру;
- вчитель-логопед;
- вихователь;
- працівники пральні;
- батьки.

Актуальність проекту:

Проблема залучення дошкільників до соціального світу завжди була і нині залишається однією з провідних в процесі формування особистості дитини. Саме в дошкільному віці закладаються основи соціальної зрілості (компетентності) дитини, визначаючи траєкторії розвитку та успішної адаптації в мінливому соціумі.

Соціалізація дошкільника передбачає розвиток умінь адекватно орієнтуватися в доступному йому соціальному оточенні, усвідомлювати самоцінність власної особистості та інших людей, висловлювати почуття і ставлення до світу відповідно до культурних традицій суспільства.

Соціалізація спрямована на досягнення цілей освоєння початкових уявлень соціального характеру і включає дітей в систему соціальних відносин через рішення наступних завдань:

- розвиток ігрової діяльності дітей;
- залучення до елементарних загальноприйнятих норм і правил взаємин з однолітками і дорослими (в тому числі моральних).

Головне місце в процесі соціалізації дошкільників займає ігрова діяльність. Завдяки ігровому наслідуванню і рольовому перевтіленню дошкільники знайомляться з нормами і моделями поведінки і взаємовідносинами дітей і дорослих, які стають зразками для їх власної поведінки. Гра є відображенням соціального життя. Ігровий колектив – це соціальний організм з відносинами співпраці, навичками спілкування.

Всі ці «можливості» гри розширюють практичний світ дошкільника і забезпечують йому внутрішній емоційний комфорт.

Мета проекту:

- формування у дітей вміння відображати в ігрових діях соціальні функції працівників магазину;
- формування у дітей вміння реалізовувати новий ігровий задум на основі раніше набутого соціального досвіду.

Задачі проекту:

- ознайомлення дітей з обов'язками дорослих, які працюють у магазині;
- формування у дітей реалістичних уявлень про працю людей різних професій;
- формування елементарних товарно-ринкових відносин шляхом з'ясування поняття «оплата по чеку»;

- розвиток умінь переходити до рольових дій з відображенням соціальних функцій; відображення в ігрових діях відносин між людьми;
- розвиток творчої уяви, здатності спільно розвивати гру, погоджуючи власний ігровий задум із задумами однолітків;
- закріплення знання дітей про правила поведінки у магазині;
- формування шанобливого ставлення до людей різних професій;
- формування у дітей уявлення про соціальний світ, про самого себе, оточуючих людей, природу;
- залучення дітей до загальноприйнятих норм і правил взаємовідносин з однолітками і дорослими, формування позитивного ставлення до себе;
- сприяння розвитку самоконтролю і самооцінки в процесі організації різних форм ігрової діяльності;
- сприяння розвитку позитивних емоцій, вміння спілкуватися з однолітками, взаєморозуміння і співпереживання.

План реалізації проекту:

Підготовчий етап «Для чого і навіщо?» (1 тиждень)

1. Визначення педагогом теми, мети і завдань, зміст проекту, прогнозування результату.
2. Обговорення з батьками проекту, з'ясування можливостей, засобів, необхідних для реалізації проекту, визначення змісту діяльності всіх учасників проекту.

Основний етап «Я у магазині» (2 тиждень)

З педагогічним колективом: індивідуальна робота з педагогами з питань підготовки та проведення спільних заходів, підбір дитячої літератури, відеоматеріалу та наочних посібників.

З вихованцями: екскурсія до магазину (педагоги спільно з дітьми); знайомство з обов'язками людей, які працюють у магазині шляхом перегляду відео-презентації «Подорож до магазину іграшок»; бесіда «Знайомство з новими іграшками»; малювання, аплікація за темою «Іграшки»; читання художньої літератури: Любов Волкова «Казка про іграшки», Ксенія Василькова «Забута іграшка», вивчення віршів Агнії Барто, М. Дружиніної; прослуховування аудіо казок, перегляд мультфільмів: «Таємниця іграшок», «Стара іграшка», «Чарівний магазин».

З батьками: Підбір іграшок для тематичних виставок в дитячому саду; участь в оформленні виставок в групі до дня «Іграшок» (газета, кулі, іграшки, підбір музичного матеріалу), виставка матеріалів «Як я граю вдома».

Заключний етап «Магазин іграшок» (3 тиждень)

З педагогічним колективом: обмін досвідом роботи учасників проекту, підбиття підсумків роботи над проектом, визначення перспектив, оформлення стінгазети для батьків за підсумками реалізації проекту; виставка іграшок; папка для батьків «Безпечні іграшки для дітей».

З вихованцями: виявлення та визначення рівня знань і практичних умінь дітей про працю людей у магазині: заняття-інсценування «Відкриття магазину»; відео-презентація до проекту «Подорож до магазину іграшок».

З батьками: вислови подяки батькам, які зробили великий внесок у реалізацію проекту.

Висновки:

- отримання знань про соціальні функції професії працівників магазину та умінь відтворювати їх в ігровій ситуації;
- удосконалення та розширення ігрових умінь дітей;
- збагачення і розширення словникового запасу, розширення кругозору;
- розвиток діалогічного та монологічного мовлення;
- прояв умінь налагоджувати і регулювати контакти у спільній грі: домовлятися, миритися, переконувати, діяти;
- формування у батьків уявлення про створення сприятливого емоційного і соціально-психологічного клімату для повноцінного розвитку дитини;
- залучення батьків до спільної активної діяльності з дітьми;
- взаємодія педагог-батьки;

- згуртованість дитячого колективу;
- узагальнення та поширення результатів роботи серед педагогічних працівників закладу.

Конспект сюжетно-рольової гри на тему «Чарівний магазин іграшок»

Мета: формувати у дітей розуміння про поняття «магазин»; вчити дітей оформляти «магазин іграшок»; розставляти іграшки на прилавок і вітрині, вчити користуватися чеками-замінниками; активізувати словник дітей словами-назвами (іграшки, чек, гаманець, гроші, вітрина, прилавок, продавець, касир, покупець); викликати у дітей бажання грати в «магазин»; вчити дітей брати на себе роль покупця, виконувати ланцюжок послідовних дій за зразком; закріпити правила поведінки при відвідуванні магазину, форми звернення до продавця, до касира; розвивати пам'ять, мислення, зв'язне мовлення, уяву.

Обладнання: вітрина, виконана з пластика, у зменшених розмірах, іграшки, знайомі дітям, каса-віконце з написом «каса», чеки-зображення іграшок на картоні.

Хід гри

I. Підготовча частина

Дихальна вправа «Мотрійка танцює»

Мета: розвиток тривалого спрямованого плавного видиху.

Мотрійка підвішена на нитці. Вдих носом, видих ротом. Мотрійка кружляє і танцює.

Голосова вправа «В гості прийшла лялька».

Мета: розвиток сили та модуляції голосу, подолання твердої атаки голосних.

За допомогою сюрпризного моменту із-за ширми виглядає лялька.

Лялька Катя голосно плаче [а-а-а]. (гучним голосом). Вона хоче спати, потрібно ляльку покачати, супроводжуючи дії звуконаслідуванням: [а-а-а] (тихим голосом). Вчитель показує ігрові дії, супроводжуючи їх словами: «Лялька Катя хоче спати, ляльку треба покачати». І беззвучно [а-а-а].

Пальчикова гімнастика

Мета: розвиток дрібної моторики.

Я з іграшками граю: (руки – перед собою, стискаємо-розтикаємо пальці обох рук.)

М'ячик я тобі кидаю (протягуємо руки вперед – «кидаємо м'яч»).

Пірамідку я збираю (прямі кисті долонями вниз по черзі кладемо одну на одну кілька разів).

Вантажівку всюди катаю (рухаємо перед собою злегка розкритою кистю правої руки – «катаємо машинку»).

II. Головна частина

Перше заняття «Відкриття магазину»

Вихователь запитує у дітей, чи ходили вони до магазину, де продають іграшки. Уточнює, хто ходив з батьками до магазину іграшок? Які іграшки вони там бачили? Скільки іграшок було в магазині? (Багато чи мало). Хто продає іграшки в магазині? (Продавець, але допустимо і "тьотя").

Вихователь уточнює, що тітонька, яка продає іграшки в магазині, називається продавець. Діти повторюють за вихователем слово «продавець». Продавець продає іграшки в магазині.

Дорослий запрошує дітей до вітрини магазину і каже: "Це у нас буде магазин. Але поки магазин порожній, треба розставити іграшки у вітрині". Вихователь пропонує дітям розставити у вітрині іграшки, заздалегідь приготовані поруч на столі. Після того, як діти разом з дорослим розставляють іграшки, він звертає увагу на те, який вийшов магазин, що в ньому буде продаватися.

Вихователь продовжує бесіду з дітьми і звертає увагу на те, що для покупки іграшки в магазині необхідно вибити чек у касі. Пропонує дітям розглянути картинки, які будуть чеками. Діти разом з вихователем розглядають "чеки", співвідносять зображення на картинках з іграшками.

Дорослий підбиває підсумок: "Іграшки стоять в магазині на вітрині, чеки лежать в касі – магазин готовий! Як називається наш магазин? Де лежать іграшки в магазині? Що треба взяти у касира до каси, щоб купити іграшку?" Тощо.

Друге заняття «Купівля подарунка для ляльки Каті»

Вихователь звертає увагу дітей на ляльку «Катя», яка прийшла до них у гості.

Катя прийшла дуже гарна, тому що у неї день народження. Вихователь запитує у дітей, що прийнято дарувати на день народження (подарунки).

Вихователь пропонує дітям піти в магазин, купити іграшку в подарунок, але як називається такий магазин, забула... Діти допомагають вихователю, називають потрібний магазин (магазин іграшок), говорять про те, що там продають (називають різні іграшки) і всі разом відправляються в магазин.

Вихователь зупиняється по дорозі і згадує, що в магазині просто так іграшки не дадуть, треба взяти з собою... (гроші). Діти беруть гаманці з грошима і входять в магазин. Вихователь згадує з ними, куди треба спочатку підійти, а що потім... Що дадуть в касі? Без чого не можна отримати чек? Діти підходять до вітрини, розглядають іграшки, педагог включається у спілкування з дітьми: задає питання з приводу покупки, радить усім домовитися, щоб купити різні іграшки в подарунок Каті.

Вихователь допомагає дитині в ролі «продавця» давати поради «покупцям» стосовно придбання іграшок. Важливо створити хороший емоційний настрій, бажання вибрати свій подарунок.

Потім діти йдуть до каси, вихователь просить дозволу у дітей придбати іграшку першим (тобто показує дітям на прикладі, як це правильно зробити). Діти підходять до каси, кладуть "гроші", беруть чек, при цьому дотримуються запропонованої форми звернення (вихователь постійно допомагає, стимулює мову дітей). Всі отримали чеки і прямують разом з вихователем до прилавка, щоб згідно чеку взяти куплену іграшку, таким чином діти роблять свої покупки.

Заняття закінчується святкуванням дня народження ляльки Каті та врученнями їй подарунків.

III. Заключна частина

Після кожного заняття проводиться підсумкова бесіда за темою заняття

ДОСЛІДНИЦЬКО-ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПРОЕКТ З ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ на тему «ЛЮБЛЮ СВОЄ МІСТО – ШАНЮЮ БАТЬКІВЩИНУ»

Координатори проекту:

Шаліхман Є.В. – вчитель-дефектолог, спеціаліст;

Істомина М.В. – вихователь, спеціаліст другої категорії;

Іващенко Г.І. – вчитель ритміки, спеціаліст вищої категорії, вихователь-методист, старший учитель, «Відмінник освіти»;

Тронза Т.О. – музичний керівник, спеціаліст вищої категорії, старший учитель, вихователь-методист, «Відмінник освіти».

Характеристика проекту:

- за домінуючою діяльністю: дослідницький;
- за предметно-змістовними галузями: міжпредметний;
- за тривалістю: довготривалий (2 місяці);
- за кількістю учасників: колективний.

Дошкільний вік є сприятливим періодом для розвитку патріотичних почуттів. Патріотичне почуття – це переживання, з яких у майбутньому виросте громадянська позиція особистості, її людська та національна гідність. У дитинстві вони виявляються в любові до рідної оселі, міста, в якому народилися, рідної землі, шанобливому ставленні до культури своєї родини, мови. Патріотичні почуття дошкільників формуються в процесі спілкування з оточуючим середовищем, людьми, виконання з ними спільної діяльності. Важливу корекційну роль з погляду підготовки дитини до життя в соціумі виконують екскурсії. Цей проект доводить, що використання тематичних екскурсій сприяє успішній адаптації у навколишньому середовищі та залученню до джерел національної культури, збереженню природи рідного краю.

Учасники проекту:

- вихованці групи з легкою когнітивною недостатністю;
- вихованці групи із затримкою психічного розвитку;

- вчитель-дефектолог;
- вихователь;
- вчитель ритміки;
- музичний керівник;
- батьки.

Актуальність проекту

Патріотичне виховання молодого покоління – одна з найактуальніших задач нашого часу. Актуальність проблеми обумовлена необхідністю виховання патріотизму, починаючи з дошкільного віку. В цей період відбувається формування культурно-ціннісних орієнтацій духовно-етичної основи особистості дитини, розвиток її емоцій, відчуттів, мислення, механізмів соціальної адаптації в суспільстві, починається процес національно-культурної самоідентифікації, усвідомлення себе в навколишньому світі. Дошкільний вік є найсприятливішим для емоційно-психологічної дії на дитину, оскільки образи сприйняття дійсності, культурного простору дуже яскраві і сильні, тому вони залишаються в пам'яті надовго, а іноді і на все життя, що дуже важливо у вихованні патріотизму.

Патріотизм становить одну з найважливіших складових частин національного світогляду і поведінки людини у її ставленні до рідного краю, до інших націй і народностей. Збереження історико-культурних традицій народу, знання героїчного минулого – це основа патріотичного виховання. Перед педагогами стоїть задача: знайти правильний спосіб залучення дитини до соціально-значимих справ, виховання правильних цінностей. Проведення різних заходів на патріотичну тематику дає змогу дітям познайомитися з українськими традиціями минулого є підґрунтям для створення нових тандемів української сучасності, розвиває почуття «національної гідності».

Спільна праця вихованців, педагогів та батьків сприяє формуванню духовно-етичних, патріотичних орієнтирів молодого покоління, підвищує цінність національних традицій і колориту, пропустивши її через серце кожного учасника проекту.

Прищепити національні риси у дітей можна лише орієнтуючись на специфіку природи, географічне розташування, клімат, історію рідного краю. Колосальну роль у житті дітей грають тематичні екскурсії з метою вивчення певного краю, місцевості, її історії, археології, біології. Це пізнавальна для дітей будь-якого віку сфера. Нові враження, нові знання, нові дослідження нашоухують дитини на власні міркування, які залишаються в пам'яті надовго. Екскурсія – відвідування визначних пам'яток, музеїв – допомагає закріпити пройдений матеріал і вже ніколи його не забути, адже враження залишаються на все життя. Крім виховання високих моральних якостей та естетичних почуттів, вони розвивають спостережливість дітей, уяву. Збагачуючи свій розум теорією і практикою пізнання дійсності, діти під час екскурсій пізнають життя у всій його різноманітності.

Мета проекту:

Виховна мета: формування любові до рідного краю через ознайомлення з його історією, природою, екологічними проблемами.

Освітня мета: за допомогою різних видів діяльності дати поняття про Батьківщину.

Розвивальна мета: розвивати допитливість, творчі здібності.

Соціалізуюча мета: формувати причетність до життя рідного міста.

Мета роботи з батьками: активізувати батьків у вихованні патріотичної свідомості дітей.

Задачі проекту:

- сприяти формуванню в дошкільників морально-етнічних і громадянських якостей, а саме: інтересу до минулого і сьогодення; любові до рідного краю, району, міста, його історії;
- дати перше уявлення про культуру та побут українського народу шляхом використання усної народної творчості – казки, колисанки, забавлянки, потішки тощо;
- знайомити з природою рідного краю, формувати бережне ставлення до довкілля й бажання турботи про нього;
- розвивати вміння розуміти красу природи, результати людської праці, людських взаємин, вболівання за відродження національної культури;
- виховувати шанобливе ставлення до народних традицій і звичаїв, рідної мови;
- залучати дітей до пізнання історії своєї сім'ї; вчити шанувати і любити матір, батька та інших членів родини;

- формування у батьків прагнення до збереження інформації про обряди, звичаї, традиції, історію рідного краю, засвоєння національної, духовної культури, морально-етичних норм і принципів;
- організація роботи педагогів та батьків у вихованні молодого покоління у дусі національної єдності й духовного зв'язку поколінь;
- залучення батьків до активної участі в житті дитячого садка.

План реалізації проекту:

Підготовчий етап (2 тижні)

З педагогічним колективом: визначення цілей і завдань проектної діяльності, розробка маршруту реалізації проекту з обговоренням представлених пропозицій і думок, визначення очікуваного результату.

З вихованцями: знайомство з напрямками діяльності з реалізації проекту, бесіда «Я – Українець», інтерв'ювання (вибіркове) «стежкою мого міста».

З батьками: знайомство з цілями, завданнями та напрямками реалізації проекту; анкетування з метою виявлення рівню зацікавленості батьків у співпраці, їх інформованості щодо поставленої проблеми «Патріотичне виховання вдома»; індивідуальні бесіди з питання «Сімейні традиції».

Основний етап (5 тижнів)

З педагогічним колективом: індивідуальна робота з педагогами з питань підготовки та проведення спільних заходів, створення в групових кімнатах предметно-розвиваючого куточку «Поличка краєзнавця», підбір дитячої літератури, відеоматеріалу та наочних посібників.

З вихованцями: перегляд відео-презентацій «Державні та народні символи країни»; усний журнал «Дніпро – мій рідний край!»; використання потенціалу українського музичного фольклору в усіх доступних для дітей формах і проявах (пісня, танець, народні ігри, гра на дитячих музичних інструментах); читання художніх творів: вірші Г. Володька «Україна – наша країна», Н. Поклада «Прапор», М. Познанської «Про нашу Україну», Б. Даниловича «Ми – дітворя українська»; проведення виставки-ярмарку та музично-спортивної розваги «Козацькі забави»; виготовлення ляльки-мотанки (ручна праця); малювання орнаменту на посуді «Прикрасимо тарілку», розпис яєць «Великодня писанка» (петриківський розпис); аплікація «Вишиваночку вдягну»; малювання «Моя сім'я»; використання методу спостереження за природою рідного краю на прогулянках; прибирання ігрового майданчику на території закладу; самостійна робота дітей з краєзнавчим куточком; робота з тематичними розмальовками.

З батьками: спільне створення з дитиною родовідного дерева сім'ї; проведення вікторини «Заморочки з бочки»; проведення круглого столу «Використання родинних традицій і свят у патріотичному вихованні»; оформлення фотогазети «Старі фотографії»; організація колективного прибирання прилеглої до закладу території «Чиста вулиця – чисте місто!», виготовлення символічної атрибутики для виставки-ярмарку.

Заключний етап (1 тиждень)

З педагогічним колективом: обмін досвідом роботи учасників проекту, організація фотовиставки «Громадянин виховується з дитинства», підведення підсумків роботи над проектом, визначення перспектив.

З вихованцями: виявлення та визначення рівня знань дітей про рідний край: тематична екскурсія на виставку писанок в Дніпропетровський національний історичний музей ім. Д.І. Яворницького «Історичними стежинами рідного Дніпра».

З батьками: оформлення альбому про сімейні традиції; вираження подяки батькам, які зробили великий внесок у реалізацію проекту.

Очікуваний результат:

- поширення серед дітей знань про рідний край, сприяння виявам поваги до його історії, турботи про його сучасне та майбутнє;
- формування любові до рідного краю (причетності до рідного дому, сім'ї, дитячого садка, міста);
- втілення у повсякденне життя народно-обрядової складової, формування у молодого покоління духовності, моральності, громадянської самосвідомості та відповідальності;

– узагальнення та поширення результатів роботи серед педагогічних працівників закладу.

Дитина:

- володіє навичками пісенних, рухливих імпровізацій;
- демонструє сформовану громадянську компетентність;
- охоче займається самостійною народною творчістю;
- повна взаємодія дітей, батьків та педагогів.

Батьки:

- зацікавленість до потреби дитини, до співпраці, їх активна участь у святах та розвагах;
- згуртованість батьківського колективу.

Міжпредметні зв'язки:

Соціалізація	Формування позиції причетності до життя рідного міста; виховання патріотичної свідомості дітей та батьків. Розвиток ігрової діяльності дітей, залучення до загальноприйнятих норм і правил взаємовідносин з однолітками і дорослими, формування позитивного ставлення до себе.
Пізнання	Розширення кругозору, поглиблення знань в частині уявлень про рідний край, його історію, природу, традиції.
Комунікація	Поповнення словникового запасу українською лексикою (лялька-мотанка, вишиванка, орнамент тощо); спонукання до спілкування дітей та батьків українською мовою в побуті.
Екологія	Формування уявлень і поняття про екологічне середовище; закріплення знань про бережливе ставлення та охорону природи.
Образотворча діяльність	Знайомство дітей із українським національно-декоративним мистецтвом (знайомство з петриківським розписом), народними промислами, з творами українських митців; формування світогляду в процесі художньої творчості.
Фізичне виховання	Формування уявлень про здоровий спосіб життя, закріплення знань і уявлень про те, як потрібно зберігати здоров'я.
Художня література	Використання художніх творів і фольклору для збагачення змісту області; формування уявлення про культуру та побут українського народу шляхом використання усної народної творчості – казки, колисанки, забавлянки, потішки тощо.
Музика	Використання музичних фольклорних творів для розвитку рухливої творчості дітей; зв'язок навчального матеріалу з життям і практикою, переживання творів народного мистецтва, безпосередній контакт дитини з народною піснею і танцем, зберігання та впровадження в навчальний процес зразків української народної пісні.

**Конспект організації тематичної екскурсії
на виставку писанок
в Дніпропетровський національний
історичний музей ім. Д.І. Яворницького
на тему: «Історичними стежинами рідного Дніпра»**

Мета:

Виховна мета: формування любові до рідного краю через ознайомлення з його історією, природою, екологічними проблемами.

Освітня мета: за допомогою різних видів діяльності формувати поняття про рідний край.

Розвивальна мета: розвивати допитливість, творчі здібності.

Соціалізуюча мета: формувати причетність до життя рідного міста.

Хід екскурсії.

1. Нервово-психічна підготовка.

Підготовка дітей до екскурсії, повідомлення теми і мети.

Вчитель: – Йдіть, мої любі, під ніжки дивіться,

садочку нашому щиро всміхніться.
Екскурсія містом хай цікавою стане,
Про неї розкажете татові й мамі.

- Сьогодні ми з вами відправимося на екскурсію по рідному місту.

Дидактична гра «Мікрофон»

- Як називається місто, в якому ви живете? Щоб краще було чути, станемо в коло та будемо говорити в мікрофон. Назвіть вулицю, на якій живете. Як називається наш садок? – Можливо, хтось пригадає, на якій вулиці знаходиться садок?

- Як називається країна, в якій ви живете? Пригадайте державні та народні символи України.

А як називаємося ми, жителі України? Правильно, ми – українці.

2. Організаційна частина.

Психогімнастика «Ми – одна сім'я»:

У садочку – ми сім'я; 1,2,3 (оплески в долоньки).

Ми і ви, ти і я (показують на себе, педагогів, друзів): 1,2,3 (оплески).

Усміхнись тому, хто поряд: 1,2,3 (посміхаються один одному).

Ми і ви, ти і ми – одна сім'я.

- Автобус, який повезе нас вулицями рідного міста, вже зачекався. Давайте швиденько займати місця, та відправлятися в путь!

3. Головна частина.

Бесіда «Вуличка, вуличка, як тебе звать?»

Мета: знайомство дітей з назвами головних вулиць міста, архітектурою.

Вчитель: – Мені дуже подобається наше місто, воно дуже красиве, затишне та різноманітне музеями, фонтанами, дуже красивими церквами, театрами, парками та дитячими майданчиками. Озирніться навкруги, кожна споруда – це частина нашої малої Батьківщини. В місті Дніпро дуже багато ігрових і розважальних центрів. Наприклад: Мост-Сіті, Пасаж, Караван, Наша Правда, Вавілон та багато інших. Це – сучасне місто, але воно не завжди було таким. Зверніть увагу, що деякі будинки відрізняються від інших своїм старовинним виглядом. Це через те, що вони були побудовані багато років тому. Попереду ви бачите річку. Як вона називається? Дніпро розділяє наше місто на дві половини – правобережжя та лівобережжя. Ось ми їдемо по мосту, який з'єднує два береги міста Дніпро. Помітили, як швидко опинилися на іншому березі? Зараз ми проїдемо по головній вулиці міста, яка називається проспект Д.Яворницького. Це частина старовинного міста, яку можна побачити у майже кожній споруді. Фантастичні звірі і напівлюди, священні дерева, небесні світила і символи – такий арсенал образів на будинках головної вулиці. Зверніть увагу на велику кількість машин, які рухаються в різні напрямки. Важливо пам'ятати, що у великому місті слід бути дуже уважним, особливо – на проїжджій частині!

Зупинка «Енциклопедія рослин мого міста»

Мета: створити гербарій з відомостями про рослини, які ростуть на вулицях Дніпра з подальшим використанням у спостереженні на заняттях з розвитку мовлення, образотворчої діяльності.

Вчитель: – Ось ми з вами під'їхали до Соборної площі. Тут у парку ми зробимо зупинку та відпочинемо. Озирніться довкола: правда, тут дуже гарно, зелено. Як ви гадаєте, для чого в містах насаджують парки?

Відповіді дітей.

Вчитель: – Так, щоб можна було зі своєю сім'єю або друзями прийти відпочити, поспілкуватися, сидячи на лаві в тіні дерев. Погляньте, як багато кущів і дерев навколо. Ви знаєте їх назви?

Відповіді дітей.

Вчитель: – Давайте пройдемо алеями і пригадаємо назви їх зелених мешканців. А ще створимо власну колекцію листя, яка називається гербарій. Ось пан-величний каштан. Погляньте, який він високий, з широкою кроною. На що схоже листя каштану?

Відповіді дітей.

Вчитель: – Це дерево гарно цвіте – великими білими свічками. А плоди його – каштанчики – гарні у колючому кожущку. Коли дозрівають – падають на землю кругленькі, темно-коричневі, блискучі... Діти люблять їх збирати та виготовляти поробки. Візьмемо листок каштану до нашого гербарію.

Добір кількох листків дерева дітьми, вкладання в підготовлену папку.

Вчитель: – А ось росте акація. В неї зовсім інше листя, порівняймо з каштаном.

Діти розглядають листя, виказують власну думку з приводу їх схожості чи відмінностей.

Вчитель: – І стовбури дерев відрізняються, помітили? Коли цвіте акація, – білими кетягами, – дуже приємно пахтить, наповнюючи повітря солодким ароматом. Візьмемо у колекцію і її листя.

Добір кількох листків дерева дітьми, вкладання в підготовлену папку.

Вчитель: – А ось красуня-береза. Гілки в неї тендітні, листя невелике, округле, із загостреним кінчиком. Зверніть увагу на стовбур берези, опишіть його?

Відповіді дітей.

Вчитель: – Так, він зовсім відрізняється від інших дерев – білий, у чорну цятку. Цвіте береза «сережками», схожими на гусінь. Візьмемо у гербарій і її листя.

Добір кількох листків дерева дітьми, вкладання в підготовлену папку.

Вчитель: – А як називається це дерево? Ви точно його впізнали.

Відповіді дітей.

Вчитель: – Так, це ялинки, вічнозелені красуні, вдягнені у колюче вбрання. Як вони пахнуть святом і подарунками! Доторкніться до колючок рукою. Що відчуваєте?

Відповіді дітей.

Вчитель: – Вони колються. А тепер потріть у долонях їх і вдихніть аромат. До речі, запах хвої дуже корисний! Візьмемо у колекцію і кілька голочок.

Добір ялинкових голок дітьми, вкладання в підготовлену папку.

Вчитель: – Наше місто таке гарне і зелене, у ньому багато парків, скверів, алей... І скрізь росте багато різних дерев, кущів і квітів, з якими ми ще познайомимось. Озеленювати місто дуже важливо, адже дерева нам дають затишок і тінь у літню спеку, а ще сповнюють повітря киснем, яким дихає усе живе.

Зупинка «Пікнік»

Мета: вчити дітей організовувати власне дозвілля, спонукати до проведення вільного часу на свіжому повітрі в єднанні зі спостереженням природою.

Вчитель: – А тепер, коли ми зібрали гербарій і познайомилися з деревами нашого міста, – можемо відпочити та влаштувати пікнік. Діти, а що таке пікнік, знаєте?

Відповіді дітей.

Вчитель: – Пікнік – це популярна форма відпочинку, що полягає в споживанні їжі на свіжому повітрі, на розстеленому килимку, в колі сім'ї або друзів. Тож, хто допоможе мені розстелити простирadlo на траву?

Спільне облаштування місця для відпочинку (розстилання ковдри, розміщення на ній дітей та педагогів колом). Педагоги роблять наголос на необхідності дотримання правил гігієни перед вживанням їжі. Протирання рук вологими серветками. Розподіл їжі між дітьми (печиво та сік). Куштування.

Вчитель: – Діти, після їжі, як ви бачите, залишилось сміття. Що ж нам з ним робити?

Зупинка «Чиста вулиця моя!»

Мета: розширення уявлень про професію дворника, роз'яснення необхідності праці не тільки для себе, а й для інших; формування свідомого бажання підтримувати чистоту в рідному місті.

Вчитель: – Ви, мабуть, помітили, що навколо в парку прибрано, сміття не розкидане. Хто ж слідкує за чистотою на вулицях?

Відповіді дітей.

Вчитель: – Всі люди повинні пам'ятати, що ні в якому разі не можна кидати сміття на землю. Адже, якщо так чинити, то скоро гарний парк перетвориться на смітник! Тоді рослини загинуть, птахи полетять геть... Деякі люди забувають про ці правила, і залишають після себе купи сміття. Тоді на допомогу природі приходять дворник – людина, яка підтримує чистоту та порядок. Давайте ми

будемо дуже вихованими і шануватимемо працю двірника: приберемо після себе сміття в спеціальний бак.

Прибирання дітьми фантиків з печива та коробок від соку в спеціальний контейнер для сміття.

Зупинка «Юні краєзнавці».

Мета: поглиблення знань про рідний край, його місцевість, історію, архітектуру, біологію; перенесення набутих теоретичних знань в життєву ситуацію.

Діти знайомляться з експонатами виставки в супроводі екскурсовода, який в доступній для дітей формі допомагає їм пройтися українським колоритом національно-декоративного мистецтва, народних промислів, знайомить з творами українських митців.

4. Заключна частина.

Підсумкова бесіда.

Мета: узагальнення та систематизація набутих знань; обмін враженнями між учасниками екскурсії.

– Наша подорож добігає кінця. Що вам сподобалось та запам'яталось найбільше? Що незвичайного ви побачили з вікон автобусу? А як автобус потрапив на інший берег ріки? Чим прикрашені будинки на головній вулиці міста? Які дерева нам зустрічались в парку? Що таке пікнік? Що обов'язково повинен пам'ятати кожен житель, залишаючи поляну після пікніку? Для чого потрібна професія двірника? Що ви побачили на виставці? Що цікаве почули? Який з предметів на виставці вам найбільше запам'ятався?

– Але прикро, що ваші батьки та друзі не мали нагоди сьогодні бути присутніми з нами. Давайте дамо їм змогу теж доторкнутися до українських звичаїв і традицій і порадуюмо їх, створивши в садку виставку фотографій побачених нами предметів.

ПРАКТИКО ЗОРІЄНТОВАНИЙ ПРОЕКТ ЗІ СОЦІАЛЬНО-ПОБУТОВОГО НАВЧАННЯ

на тему «ДИТЯЧЕ КАФЕ»

**для дітей з легкою, помірною розумовою відсталістю,
із затримкою психічного розвитку
та різними мовленнєвими порушеннями**

Координатори проекту:

Приходько К.О. – вчитель-дефектолог, спеціаліст вищої категорії, старший учитель

Шаліхман Є.В. – вчитель-дефектолог, спеціаліст;

Іващенко Г.І. – вчитель ритміки, спеціаліст вищої категорії, вихователь-методист, старший учитель, «Відмінник освіти».

Характеристика проекту:

- за тривалістю: довготривалий (2 місяці);
- по характеру контактів: у рамках закладу;
- за формою: ігровий проект;
- за змістом: соціальний;
- за кількістю учасників: фронтальний.

Соціально-побутова орієнтація дітей з легкими, помірними інтелектуальними порушеннями та із затримкою психічного розвитку ускладнена в силу неповноцінності їх пізнавальної діяльності, тому найчастіше здійснюється через гру. У сюжетно-рольовій грі успішно розвиваються особистість дитини, її інтелект, воля, уява і товариськість, але найголовніше, – ця діяльність породжує прагнення до самореалізації, самовираження. Цей проект показує, що цілеспрямовані педагогічні зусилля з усебічного використання ігрової діяльності в педагогічному процесі сприяє формуванню природної поведінки в навколишньому середовищі.

Учасники проекту:

- вихованці групи з легкою, помірною розумовою відсталістю;
- вихованці групи із затримкою психічного розвитку;

- вчитель-дефектолог;
- вихователь;
- вчитель ритміки.

Актуальність проекту:

Проблема залучення дошкільників до соціального світу завжди була і нині залишається однією з провідних у процесі формування особистості дитини. Саме в дошкільному віці закладаються основи соціальної зрілості (компетентності) дитини, визначаючи траєкторії розвитку та успішної адаптації в мінливому соціумі.

Соціалізація дошкільника передбачає розвиток уміння адекватно орієнтуватися в доступному йому соціальному оточенні, усвідомлювати самоцінність власної особистості та інших людей, висловлювати почуття і ставлення до світу відповідно до культурних традицій суспільства.

Соціалізація спрямована на досягнення цілей освоєння початкових уявлень соціального характеру і включає дітей в систему соціальних відносин через рішення таких завдань:

- розвиток ігрової діяльності дітей;
- залучення до елементарних загальноприйнятих норм і правил взаємин з однолітками і дорослими (в тому числі моральних);
- формування гендерної, сімейної, національної належності, патріотичних почуттів, почуття приналежності до світової спільноти.

Які ж прийоми і засоби повинен застосовувати педагог, щоб сприяти адекватному соціальному розвитку дитини? Зрозуміло ті, які стимулюють прояви допитливості, творчих можливостей, емоційної активності; що сприяють корекції та уточненню дитячих уявлень. Свою роботу слід будувати, спираючись на розвиваючий принцип навчання, використовуючи різні види занять, приділяючи велику увагу створенню предметного розвиваючого середовища.

Головне місце в процесі соціалізації дошкільників займає ігрова діяльність. Завдяки ігровому наслідуванню і рольовому перевтіленню дошкільники знайомляться з нормами і моделями поведінки і взаємовідносинами дітей і дорослих, які стають зразками для їх власної поведінки. Гра є відображенням соціального життя. Ігровий колектив – це соціальний організм з відносинами співпраці, навичками спілкування.

Всі ці «можливості» гри розширюють практичний світ дошкільника і забезпечують йому внутрішній емоційний комфорт.

Мета проекту:

- формування у дітей вміння відображати в ігрових діях соціальні функції працівників кафе;
- формування у дітей вміння реалізовувати новий ігровий задум на основі раніше набутого соціального досвіду.

Задачі проекту:

- ознайомлення дітей з обов'язками дорослих, які працюють в кафе;
- формування у дітей реалістичних уявлень про працю людей різних професій;
- формування елементарних товарно-ринкових відносин шляхом з'ясування поняття «оплата по чеку»;
- розвиток вміння переходити до рольових дій, з відображенням соціальних функцій; відображення в ігрових діях відносин між людьми;
- розвиток творчої уяви, здатності спільно розвивати гру, погоджуючи власний ігровий задум із задумами однолітків;
- закріплення знання дітей про правила поведінки за столом і в громадських місцях;
- формування шанобливого ставлення до людей різних професій;
- формування у дітей уявлення про соціальний світ, про самого себе, оточуючих людей, природу;
- залучення дітей до загальноприйнятих норм і правил взаємовідносин з однолітками і дорослими, формування позитивного ставлення до себе;
- сприяння розвитку самоконтролю і самооцінки в процесі організації різних форм ігрової діяльності;

- сприяння розвитку позитивних емоцій, вміння спілкуватися з однолітками, взаєморозуміння і співпереживання.

План реалізації проекту:

Підготовчий етап «Для чого і навіщо?» (2 тижні)

З педагогічним колективом: визначення цілей і завдань проектної діяльності, розробка маршруту реалізації проекту, з обговоренням представлених пропозицій і думок.

З вихованцями: знайомство з напрямками діяльності по реалізації проекту, бесіда «Я у кафе», інтерв'ювання (вибіркове) «Для чого люди відвідують кафе?»

З батьками: знайомство з цілями, завданнями та напрямками реалізації проекту, індивідуальні бесіди з питання «Сімейний відпочинок», розширення діапазону розваг для організації сімейного дозвілля.

Основний етап «Я у кафе» (4 тижні)

З педагогічним колективом: індивідуальна робота з педагогами з питань підготовки та проведення спільних заходів, майстер-клас «Чайна церемонія», підбір дитячої літератури, відеоматеріалу та наочних посібників.

З вихованцями: екскурсія до кафе (педагоги спільно з дітьми); знайомство з обов'язками людей, що працюють у кафе шляхом перегляду відео-презентації «Подорож до кафе»; усний журнал «Леді та джентльмени»; читання художньої літератури: К.І. Чуковський «Муха-Цокотуха», «Федорине горе», О.О. Мілн «Вінні Пух та усі, усі, усі...»; робота з тематичними розмальовками «У світі професій»; ігрові навчальні ситуації: «Святкуємо День народження», «Маленькі помічники», «Сніданок для матусі», «Чарівні слова»; перегляд відеофільму «Солодке кафе»; виготовлення атрибутів для гри «Солодке кафе»; малювання візерунку на посуді «Прикрасимо тарілку».

З батьками: спільне виготовлення з дитиною атрибутів до гри «Солодке кафе»; індивідуальні бесіди «Святковий обід», «Правила поведінки за столом», «Слова ввічливості в спілкуванні з дитиною»; оформлення фотогазети «Вітаємо наших іменинників».

Заключний етап «Дитяче кафе» (2 тиждень)

З педагогічним колективом: обмін досвідом роботи учасників проекту, підбиття підсумків роботи над проектом, визначення перспектив.

З вихованцями: виявлення та визначення рівня знань і практичних умінь дітей про працю людей у кафе: заняття-інсценування «Дитяче кафе»; презентація до проекту «Кафе «Солодкі мрії».

З батьками: оформлення альбому про сімейні свята; вислів подяки батькам, які зробили великий внесок у реалізацію проекту.

Очікуваний результат:

- отримання знань про соціальні функції професії працівників кафе та умінь відтворювати їх в ігровій ситуації;

- удосконалення та розширення ігрових умінь дітей;

- збагачення і розширення словникового запасу, розширення кругозору;

- розвиток діалогічного та монологічного мовлення;

- прояв умінь налагоджувати і регулювати контакти у спільній грі: домовлятися, миритися, переконувати, діяти;

- формування у батьків уявлення про створення сприятливого емоційного і соціально-психологічного клімату для повноцінного розвитку дитини;

- залучення батьків до спільної активної діяльності з дітьми;

- згуртованість дитячого колективу;

- узагальнення та поширення результатів роботи серед педагогічних працівників закладу.

Словниковий мінімум:

Частина словника	Вихованці групи з помірною, легкою розумовою відсталістю	Вихованці групи з затримкою психо-мовного розвитку
Професії	Офіціант, відвідувач	Адміністратор, клієнти, бармен, офіціант
Знаряддя праці	Чайний посуд, серветки, напої, солодощі, меню в картинках	Склянка з напоєм, міксер, фартухи, кавоварка, креманки
Трудові дії	Видає, відкриває, впускає; накриває, саджає, знайомить (з меню), приймає, подає, розраховується	
Якості праці	Чемно, уважно, вчасно, красиво, відповідально, швидко	Високоякісно, організовано, сумлінно, чітко, енергійно
Суспільна значимість	Добре, швидко і якісно обслуговувати; спокійно вести себе за столом; красиво і правильно говорити; голосно і чітко робити замовлення	
Установи	Кафе, магазин, база	

Конспект організації сюжетно-рольової гри на тему «Дитяче кафе»

Мета:

- формування у дітей вміння відображати в ігрових діях соціальні функції працівників кафе;
- формування у дітей вміння реалізовувати новий ігровий задум на основі раніше набутого соціального досвіду.

Задачі:

- ознайомлення дітей з обов'язками дорослих, які працюють в кафе;
- формування у дітей реалістичних уявлень про працю людей різних професій;
- формування елементарних товарно-ринкових відносин шляхом з'ясування поняття «оплата по чеку»;
- розвиток вміння переходити до рольових дій з відображенням соціальних функцій; відображення в ігрових діях відносин між людьми;
- розвиток творчої уяви, здатності спільно розвивати гру, погоджуючи власний ігровий задум з задумами однолітків;
- закріплення знання дітей про правила поведінки за столом і в громадських місцях;
- формування шанобливого ставлення до людей різних професій;
- формування у дітей уявлення про соціальний світ, про самого себе, оточуючих людей, природу;
- залучення дітей до загальноприйнятих норм і правил взаємовідносин з однолітками і дорослими, формування позитивного ставлення до себе;
- сприяння розвитку самоконтролю і самооцінки в процесі організації різних форм ігрової діяльності;
- сприяння розвитку позитивних емоцій, вміння спілкуватися з однолітками, взаєморозуміння і співпереживання.

Хід гри

Вихователь: З приходом весни, коли все навкруги прокидається та розквітає, людям хочеться більше спілкуватись один з одним. Щоб проводити час разом вони гуляють в парках, катаються на велосипедах, влаштовують пікніки. Нещодавно ми з вами теж побували в одному цікавому місці. В якому саме?

Діти: Ми ходили на екскурсію до кафе.

Вихователь: Які враження у вас залишились? (Слайд 1).

Відповіді дітей:

- Ми відпочили та гарно провели час.
- Ми поспілкувались один з одним.

- Ми скуштували смачні страви.
- Ми дізнались, хто працює у кафе.

Вихователь: Як називаються професії людей, що працюють у кафе? (Слайд 2).

Відповіді дітей:

- У кафе працює адміністратор, бармен, офіціант, музикант.

Вихователь: Що ви можете сказати про зовнішній вигляд співробітників кафе?

Відповіді дітей:

- Всі співробітники повинні бути вдягнуті в спеціальну форму, щоб не забруднитися та виглядати охайно.

- Кожен співробітник має бейдж з ім'ям, щоб відвідувачі могли звертатися.

Вихователь: Поговоримо про кожну професію окремо. Які обов'язки виконує адміністратор? (слайд 3)

Відповіді дітей:

- Адміністратор керує діяльністю кафе в цілому.
- Зустрічає відвідувачів кафе та проводить до вільного столику.
- Слідкує за тим, щоб страви були свіжими та смачними.

Вихователь: Які обов'язки має бармен? (Слайд 4).

Відповіді дітей:

- Бармен готує напої для гостей кафе.
- Бармен прикрашає склянки з соком фруктами або кольоровими парасольками.

Вихователь: Які обов'язки має офіціант? (Слайд 5).

Відповіді дітей:

- Офіціант приносить відвідувачам меню.
- Офіціант подає їжу та напої та забирає брудний посуд.

Вихователь: Що зображено на цьому слайді? (Слайд 6).

Відповіді дітей:

- На цьому слайді зображений зразок сервірування столу. Кожен офіціант повинен знати, як правильно розставити посуд.

Вихователь: Навіщо у кафе потрібен музикант? (Слайд 7).

Відповіді дітей:

- Щоб відвідувачі могли послухати улюблені пісні та потанцювати.

Вихователь: Молодці, діти. Я пропоную і нам відкрити дитяче кафе та назвати його «Солодкі мрії». (Слайд 8).

- Як ви гадаєте, чим саме ми будемо пригощати відвідувачів?

Відповіді дітей:

- У нашому кафе відвідувачі будуть куштувати різні солодощі та напої.

Вихователь: Тож, давайте приготуємось до зустрічі гостей! Для нашого кафе потрібні працівники. Діти, хто які ролі бажає виконувати?

Розподіл ролей. Діти встають з-за столів і підходять до вихователя. Отримують спеціальний одяг, ідентичний тому, що мають працівники кафе, перевдягаються, займають імпровізовані робочі місця.

Заходять відвідувачі.

Адміністратор: – Добрий день, ласкаво просимо в кафе «Солодкі мрії». Проходьте, ваш стіл з номером 1 (2, 3 відповідно)!

Відвідувачі: – Спасибі (хлопчики садять дівчаток за стіл).

Офіціант 1: – Доброго дня! (називає ім'я)

Офіціант 2: – Сьогодні ми будемо вас обслуговувати.

Офіціант 1: – Візьміть, будь ласка, меню.

Звучить музика, інші офіціанти по аналогії приносять меню для гостей за 2-им та 3-ім столами. Музиканти імітують гру на музичних інструментах.

Офіціант 1: – Ви готові зробити замовлення?

Відвідувачі: – Так. (Діти промовляють назви солодощів та напоїв, зображених в меню).

Офіціант 2: – Зачекайте, будь ласка!

Офіціанти направляються до барної стійки. Звучить музика, інші офіціанти по аналогії приймають замовлення у відвідувачів за столами 2 та 3. Музиканти імітують гру на музичних інструментах.

Офіціант: – Будь ласка, сік та печиво (солодоці та напої називаються згідно замовлення) для 1-ого столику.

Бармен: – Будь ласка. (Бармен самостійно наливає сік, прикрашає склянку та віддає офіціанту замовлення.)

Офіціант: – Дякую. (Замовлення подається ним відвідувачу.)

Офіціант: – Ваше замовлення, будь ласка. Смачного!

Відвідувач: – Дякую!

Звучить музика, інші офіціанти по аналогії озвучують бармену замовлення відвідувачів 2-ого та 3-ого столу, подають їжу гостям. Відвідувачі куштують солодоці, напої. Музиканти імітують гру на музичних інструментах.

Відвідувач: – Принесіть, будь ласка, рахунок.

Офіціант: – Зачекайте.

Офіціант відносить брудний посуд на барну стійку, направляється до адміністратора за рахунком для відвідувача.

Офіціант: – Дайте, будь ласка, рахунок для 1-ого столу.

Адміністратор: – Одну хвилину (Виконує дії на касовому апараті), візьміть.

Офіціант: – Дякую! (Відносить відвідувачу рахунок з чеком, на якому сума оплати позначена цифрами 2, 3, 4, 5.)

Відвідувач: – Дякую! (Дитина-відвідувач, відкривши папку для рахунків, вкладає відповідну кількість грошових купюр (копії 1, 2, 5 гривень), сума яких дорівнює вказаній в чеку.)

Звучить музика, інші офіціанти по аналогії розраховують відвідувачів за іншими столами. Папки з грошима-муляжами відносяться адміністратору.

Музикант: – А зараз усі гості запрошуються до веселого танцю!

Діти-відвідувачі виконують танець «Море».

Адміністратор: – Чи сподобалось вам у кафе «Солодкі мрії»?

Відвідувачі (хором): – Так!

Адміністратор: – Приходьте до нас ще, до побачення.

Гості уходять. Діти, що виконували ролі працівників кафе сідають за столи.

Вихователь: – Діти, чи сподобалось вам виконувати обов'язки працівників кафе? Як гадаєте, чи задоволені залишились відвідувачі?

Відповіді дітей.

- Метою заняття було відобразити в ігрових діях соціальні функції працівників кафе. З впевненістю можу сказати, що мети було досягнуто. Ви – великі молодці. Дякую за ваші старання та вміння.

ПРАКТИКО ЗОРІЄНТОВАНИЙ ПРОЕКТ ІЗ СОЦІАЛЬНО-ПОБУТОВОГО НАВЧАННЯ на тему «ТРАНСПОРТ»

для дітей з легкою, помірною розумовою відсталістю,
з затримкою психічного розвитку

Координатори проекту:

Загинайко О.В. – вчитель-дефектолог;

Васильченко В.В. – вихователь;

Мілько П.М. – вчитель-логопед;

Тронза Т.О. – музичний керівник, спеціаліст вищої категорії, старший учитель, вихователь-методист, «Відмінник освіти».

Характеристика проекту:

- за тривалістю: довготривалий (1 місяць).

- за характером контактів: в рамках закладу.
- за формою: ігровий.
- тип проекту: соціальний.

Соціально-побутове навчання є одним із найважчих завдань для дітей дошкільного віку з розумовою відсталістю. Підготовка дітей з вадами інтелектуального розвитку до самостійного життя, організації власного побуту шляхом формування у них відповідних знань і практичних умінь, а також навичок життєвої та соціальної компетентності (виконання норм і правил культурної поведінки в суспільстві, родині, їх естетичного розвитку), вирішення життєво необхідних побутових завдань забезпечать повноцінну адаптацію дитини в суспільстві. Сюжетно-рольові ігри застосовуються як один з ведучих методів навчання, які ми проводимо в основному на етапі закріплення пройденого матеріалу і для формування навичок спілкування. Відтворюючи у грі конкретні життєві ситуації, діти застосовують засвоєні ними знання та навички. Вчитель організує гру і керує нею відповідно до розробленого плану.

Учасники проекту:

- вихованці групи з легкою, помірною розумовою відсталістю;
- вихованці групи з затримкою психічного розвитку;
- вчитель-дефектолог;
- вихователь;
- логопед.

Актуальність проекту:

Соціально-побутове орієнтування дітей з порушеннями розвитку істотно ускладнене в силу обмеженості їх пізнавальної діяльності, емоційно-вольової сфери, тощо. Ними важко засвоюються навички орієнтування у суспільному житті: вміння користуватися громадським транспортом, навички спілкування, використання табличок, покажчиків, навички поведінки в магазині та інших громадських місцях. Діти не в змозі самостійно освоїти зразки розв'язання елементарних побутових і соціальних завдань, досягти цього вони можуть лише за умови цілеспрямованого навчання і виховання. Для успішного засвоєння навчального матеріалу важливо формувати уявлення дітей у процесі екскурсій, здійснювати цілеспрямовані спостереження за реальними об'єктами і життєвими ситуаціями, моделювати їх і виконувати практичні дії в реальних умовах. У навчанні дітей велике місце повинні займати ігрові методи і прийоми: дидактичні, сюжетно-рольові, ігрові ситуації і сюрпризні моменти. Система роботи спочатку спрямована на повноцінне сприйняття дітьми необхідних відомостей, формуванні дій і прийомів, а потім – на різноманітне їх закріплення і регулярне застосування на практиці. Вона має на меті досягнення кожною дитиною максимально можливого для нього рівня соціально-побутової компетентності.

Мета проекту:

- формування у дітей вміння відобразити в ігрових діях соціальні функції працівників транспорту;
- формування у дітей вміння реалізовувати новий ігровий задум на основі раніше набутого соціального досвіду.

Задачі проекту:

- ознайомлення дітей з обов'язками водія та кондуктора;
- формування вміння виконувати різні ролі і імпровізувати в ході гри;
- відстежування логічного взаємозв'язку вчинків, явищ і дій;
- удосконалення діалогічної мови дітей;
- виховування культури поведінки в громадському транспорті;
- виховування дружніх взаємовідносин між дітьми;
- формування у дітей реалістичних уявлень про працю людей різних професій;
- розвиток творчої уяви, здатності спільно розвивати гру, із погодженням власного ігрового задуму з задумами однолітків;
- залучення дітей до загальноприйнятих норм і правил взаємовідносин з однолітками і дорослими, формування позитивного ставлення до себе;

- сприяння розвитку самоконтролю і самооцінки в процесі організації різних форм ігрової діяльності;
- сприяння розвитку позитивних емоцій, вміння спілкуватися з однолітками, взаєморозуміння і співпереживання.

План реалізації проекту:

Підготовчий етап «Дорогами міста» (1 тиждень).

З педагогічним колективом:

- визначення цілей і завдань проектної діяльності, розробка маршруту реалізації проекту з обговоренням представлених пропозицій і думок;
- індивідуальна робота з педагогами з підготовки та проведення спільних заходів, підбір і проведення ігор і вправ з використанням дидактичного матеріалу;
- облаштування безпосереднього м'яся проведення.

З вихованцями: знайомство з напрямками діяльності щодо реалізації проекту, бесіда «Види транспорту», розповідь «Професія – водій», дидактична гра «Різнокольорове кермо» (допомагає визначити знання дітей про транспорт, організувати гру, в якій діти могли б утілити свої враження).

З батьками: знайомство з цілями, завданнями та напрямками реалізації проекту, індивідуальні бесіди з питання «Проїзд у громадському транспорті» та розширення діапазону розваг для організації сімейного дозвілля.

Основний етап «Ми в автобусі» (2 тижні).

З педагогічним колективом: індивідуальна робота з педагогами з питань підготовки та проведення спільних заходів, підбір дитячої літератури, відеоматеріалу та наочних посібників.

З вихованцями: подорож у транспорті (педагоги спільно з дітьми); гра: «Кому, що потрібно для роботи?», конструювання транспорту з будівельного матеріалу, бесіда за картиною «Правила поведінки в транспорті», бесіда за картиною «Ввічлива поїздка», ігри з будівельним матеріалом, співання пісні «Колеса автобуса крутяться», розучування віршів «Автобус їде по алеї» Забіла Н., «Автомобіль» Камінчук А., дидактична гра «Вгадай, який знак», дидактична гра «Дозволено, заборонено».

З батьками: спільне виготовлення з дитиною атрибутів до гри: дорожніх знаків, пішохідного переходу; індивідуальні бесіди «Транспорт», «Слова ввічливості в спілкуванні».

Заключний етап «Сідайте будь ласка!» (1 тиждень)

З педагогічним колективом: обмін досвідом роботи учасників проекту, підбиття підсумків роботи над проектом, визначення перспектив.

З вихованцями: виявлення та визначення рівня знань і практичних умінь дітей про працю людей у кафе: заняття-інсценування «Поїздка в автобусі»; презентація до проекту «Сідайте, будь ласка».

З батьками: оформлення альбому про сімейні подорожі; вислів подяки батькам, які зробили великий внесок у реалізацію проекту.

Очікуваний результат:

- отримання знань про соціальні функції професії працівників громадського транспорту та умінь відтворювати їх в ігровій ситуації;
- удосконалення та розширення ігрових умінь дітей;
- збагачення і розширення словникового запасу;
- розвиток діалогічного та монологічного мовлення;
- знання норм і правил поведінки у громадському транспорті;
- залучення батьків до спільної активної діяльності з дітьми;
- узагальнення та поширення результатів роботи серед педагогічних працівників закладу.

Конспект сюжетно-рольової гри

«Їдемо в автобусі»

Мета:

- формування у дітей вміння відображати в ігрових діях соціальні функції працівників громадського транспорту;

- формування у дітей вміння реалізовувати новий ігровий задум на основі раніше набутого соціального досвіду.

- розвиток соціального-грамотні і безпечної поведінки в транспорті.

Завдання:

- формувати вміння виконувати різні ролі і імпровізувати в ході гри;

- розширювати словниковий запас;

- відстежувати логічний взаємозв'язок вчинків, явищ і дій.

- удосконалювати діалогічну мову дітей.

- виховувати культуру поведінки в громадському транспорті.

Хід гри

Вихователь: – Діти сьогодні ми з вами пригадаємо, що ви знаєте про професію водія (діти пригадують). А скажіть будь ласка, на якому транспорті їздять?

Діти: – Машина, таксі, автобус, мотоцикл, трамвай, тролейбус ...

Вихователь: – Молодці, а як все це називається одним словом?

Діти: – Транспорт.

Вихователь: – Пропоную вам сьогодні поїхати..., до речі, а на чому ми можемо поїхати? (відповіді дітей)

– Так, правильно. Але нас з вами багато, – ні в таксі, ні в машину ми не вліземо. До того ж, немає проводів, щоб ми могли поїхати на трамваї або тролейбусі. Тому пропоную поїхати на автобусі! Ось він чекає нас уже на зупинці. Але, щоб він поїхав, хто нам потрібен?

Діти: – Водій

Вихователь: – А що він робить?

Діти: – Веде автобус, називає зупинки, повідомляє про відкриття та закриття дверей.

Вихователь: – Хто ще працює з водієм?

Діти: – Кондуктор.

Вихователь: – А навіщо кондуктор в автобусі? Що він робить?

Діти: – Продає людям квитки, стежить за порядком в салоні, оголошує зупинки.

Вихователь: – А якщо ми з вами поїдемо на автобусі, то як ми будемо називатися?

Діти: – Пасажирами.

Вихователь: – Добре, але пасажир не просто їде в автобусі, він ще й спілкується з іншими пасажирами і кондуктором. І для нього теж є правила. Пропоную перевірити, чи добре ви знаєте ці правила. Я буду називати ситуацію, а ви скажете, правильно чи ні вчинив пасажир:

- Розмовляв з водієм під час поїздки.

- Допоміг жінці вийти з автобуса.

- Поступився місцем бабусі.

- Штовхнув дідуся.

- Голосно кричав в автобусі.

Вихователь пропонує організувати гру з іграшковим автобусом. А потім утворити «автобус» із дитячих стільців.

Починається гра.

Вихователь: – Сьогодні відкривається рух автобуса номер один.

Вихователь пропонує дітям поглянути, які зупинки він робитиме та називати їх (з опорою на картинки).

Потім вихователь пропонує дітям вирушити у поїздку до дитячого садка, для цього треба вирішити, хто буде водієм, а хто пасажирами (розподіл ролей і місць для поїздки).

Всі сідають в автобус.

Загоряється зелене світло. Пасажири оплачують проїзд, кондуктор продає квитки.

Кондуктор: – Наступна зупинка – «Бібліотека».

Заходять мама з дитиною. Їй поступаються місцем. Пасажири повинні завжди пам'ятати про слова ввічливості. Їдуть далі.

Водій: – У мене біда, я проколов колесо, потрібно його замінити.

Діти допомагають водієві. Автобус вирушає далі.

Кондуктор – наступна зупинка «Лікарня».

Заходить дідусь.

Дитина: – Дідусю сідайте будь ласка (поступається місцем, допомагає дідусеві сісти).
Спалахує червоний, водій зупиняє і пропускає пасажирів, пішоходи переходять через дорогу.

Гра: «Дорожні знаки».

Мета: допомогти дітям пригадати головні дорожні знаки, закріпити їх назву та значення.

Кондуктор: – наступна зупинка – «Будівельна».

Заходить чоловік, починає шуміти. Відмовляється купувати квиток, заважає пасажирам. Водій просить його залишити автобус або заплатити штраф за безквитковий проїзд. Чоловік виходить з автобуса.

Кондуктор: – Наступна зупинка – «Дитячий садок».

Водій імітує гуркіт мотору, автобус зупиняється. Пасажири дякують водієві і виходять з автобусу.

Діти відповідають і за бажанням продовжують гру, обмінявшись ролями.

ПРАКТИКО ЗОРІЄНТОВАНИЙ ПРОЕКТ ІЗ СОЦІАЛЬНО-ПОБУТОВОГО НАВЧАННЯ на тему «ПРАЛЬНЯ»

для дітей з особливими освітніми потребами

Координатори проекту:

Каган А.О. – вчитель-логопед, спеціаліст I категорії

Малікова О.В. – соціальний педагог.

Характеристика проекту:

За тривалістю: короткотерміновий (3тижні).

За характером контактів: у рамках закладу.

За кількістю учасників: фронтальний.

За формою: ігровий.

За змістом: соціальний.

Учасники проекту:

- вихованці Центру

- вчитель-логопед;

- соціальний педагог;

- працівники пральні;

- батьки.

Актуальність проекту:

Велику роль у соціалізації дітей відіграє трудове виховання та соціально-побутове навчання. В процесі виконання різних трудових завдань і доручень у дітей з особливими потребами з'являється жага розповісти про те, що ними зроблено, обмінятися один з одним своїми враженнями. Цей проект показує, що цілеспрямовані педагогічні зусилля зі всебічного використання ігрової діяльності в педагогічному процесі сприяє оволодінню дітьми навичками самообслуговування, побутовими вміннями, навичками охайності та гігієни, трудовими навичками.

Залучення дітей до життя в суспільстві здійснюється через основний вид діяльності дошкільників – гру. У дидактичних іграх діти знайомляться з предметами найближчого оточення, вивчають їх; в сюжетно-рольових іграх – вчаться будувати взаємини, діяти згідно взятої на себе ролі (фіксуємо здорову сторону дитини) постійно нагадуємо про те, що вони обов'язково впораються і завжди можуть отримати допомогу від дорослого. Завдяки ігровому наслідуванню і рольовому перевтіленню дошкільники знайомляться з нормами і моделями поведінки і взаємовідносинами дітей і дорослих, які стають зразками для їх власної поведінки. Гра є відображенням соціального життя. Ігровий колектив – це соціальний організм з відносинами співпраці, навичками спілкування. У грі дитина планує власну діяльність, ставить запитання та самостійно на них відповідає, описує послідовність виконуваних дій, спілкується з партнерами, що є чудовим підґрунтям для розвитку

зв'язного мовлення, збагачення та уточнення словника, вдосконалення звукової виразності мовлення дошкільнят. Під час гри діти вчаться проявляти свої творчі здібності. Оволодівають основними соціально-моральними якостями, вчаться порівнювати, відрізняти добре від поганого, намагаються бути турботливими, відповідальними, дисциплінованими. У грі активуються такі процеси, як мислення, запам'ятовування, увага. Самостійне творення ігрового сюжету відповідно до власного задуму сприяє формуванню цілеспрямованості, самостійності, наполегливості. Гравці вчаться контролювати власні бажання, додержуватись правил гри. В ігрових ситуаціях відбувається формування характеру, розвиток творчого потенціалу, суспільних рис, таких, як: чесна гра, дружнє ставлення один до одного, намагання бути щоразу кращим. Діти починають у дошкільньому віці сприймати дорослих як носіїв різних соціальних ролей – тата, мами, лікаря, продавця, вихователя. Їм хочеться бути як дорослі, діяти, як вони. І тільки один-єдиний вид діяльності допомагає їм втілити мету у життя. Це – сюжетно-рольова гра.

Мета проекту:

- формування у дітей вміння відображати в ігрових діях соціальні функції працівників пральні;
- формування у дітей вміння реалізовувати новий ігровий задум на основі раніше набутого соціального досвіду.

Задачі проекту:

- ознайомлення дітей з обов'язками дорослих, які працюють на пральні;
- розвиток умінь переходити до рольових дій, з відображенням соціальних функцій; відображення в ігрових діях відносин між людьми;
- розвиток творчої уяви, здатності спільно розвивати гру, погоджуючи власний ігровий задум із задумами однолітків;
- формування шанобливого ставлення до людей різних професій;
- вчити дітей виконувати елементарні господарсько-побутові дії.
- формування у дітей уявлення про соціальний світ, про самого себе, оточуючих людей;
- виховувати дбайливе ставлення до одягу.
- залучення дітей до загальноприйнятих норм і правил взаємовідносин з однолітками і дорослими, формування позитивного ставлення до себе;
- сприяння розвитку самоконтролю і самооцінки в процесі організації різних форм ігрової діяльності;
- сприяння розвитку позитивних емоцій, вміння спілкуватися з однолітками, взаєморозуміння і співпереживання.

План реалізації проекту:

Підготовчий етап «Для чого і навіщо?» (1 тиждень)

З педагогічним колективом: визначення цілей і завдань проектної діяльності, розробка маршруту реалізації проекту, з обговоренням представлених пропозицій і думок.

З вихованцями: знайомство з напрямками діяльності по реалізації проекту, бесіда «Я на пральні», інтерв'ювання (вибіркове) «Для чого прати речі?».

З батьками: знайомство з цілями, завданнями та напрямками реалізації проекту, індивідуальні бесіди з питання «Родинне прибирання».

Основний етап «Я на пральні» (2 тиждень)

З педагогічним колективом: індивідуальна робота з педагогами з питань підготовки та проведення спільних заходів, майстер-клас «Велике прання», підбір дитячої літератури, відеоматеріалу та наочних посібників.

З вихованцями: екскурсія до пральні (педагоги спільно з дітьми); знайомство з обов'язками людей, які працюють на пральні, шляхом перегляду відео-презентації «Праця на пральні»; читання художньої літератури:

Л. Пантелєєв «Велике прання», робота з тематичними розмальовками «У світі професій»; ігрові навчальні ситуації: «Святкуємо День народження», «Маленькі помічники», «Чарівні слова»; перегляд мультфільмів: «Як кішка та собака мили підлогу» (Київнаучфільм); «Маша і ведмідь «Велике прання»», виготовлення атрибутів для гри.

З батьками: спільне виготовлення з дитиною атрибутів до гри «Велике прання»; індивідуальні бесіди «Святковий обід», «Правила поведінки», «Слова ввічливості в спілкуванні з дитиною»; оформлення фотогазети «Мамі допомагаю»

Заключний етап «Пральня» (3 тиждень)

З педагогічним колективом: обмін досвідом роботи учасників проекту, підбиття підсумків роботи над проектом, визначення перспектив.

З вихованцями: виявлення та визначення рівня знань і практичних умінь дітей про працю людей на пральні: заняття-інсценування «Велике прання»;

З батьками: оформлення альбому про родинне прибирання; вислів подяки батькам, які зробили великий внесок у реалізацію проекту.

Очікуваний результат:

- отримання знань про соціальні функції професії працівників пральні та умінь відтворювати їх в ігровій ситуації;
- удосконалення та розширення ігрових умінь дітей;
- розвиток комунікативно-мовленнєвої функції, ВПФ
- прояв умінь налагоджувати і регулювати контакти у спільній грі: домовлятися, миритися, переконувати, діяти;
- формування у батьків уявлення про створення сприятливого емоційного і соціально-психологічного клімату для повноцінного розвитку дитини;
- залучення батьків до спільної активної діяльності з дітьми;
- згуртованість дитячого колективу;
- узагальнення та поширення результатів роботи серед педагогічних працівників закладу.

Конспект організації сюжетно-рольової гри «Пральня»

Мета: вчити дітей виконувати елементарні господарсько-побутові дії, в процесі прання формувати вміння розподіляти майбутню роботу по етапах (користуватися схемою-алгоритмом), підбирати знаряддя і матеріали для праці, набуття самостійності у побутових ситуаціях, формування трудових навичок.

Хід заняття:

Мета: розвиток емоційного спілкування, налагодження контакту, формування позитивної установки дітей на участь у занятті.

Зібрались діти в коло,
Я твій друг, і ти мій друг.
Міцно за руки візьмемось,
Одне одному всміхнемось.
Настрій гарний, почнемо наше заняття.

Логопедична хвилинка

Артикуляційна гімнастика з використанням біоенергопластики

Мета: розвиток артикуляційної та дрібної моторики.

«Віконце»: посміхнутися, широко відкрити рот. Розслаблений язик присунути впритул до зубів. Утримувати позицію на рахунок до 5, кість руки у формі рота

«Парус»: широкий язик піднімається до верхніх різців і впирається в альвеоли, зімкнута долоня піднята вгору.

«Почистити зубки»: посміхнутися, показати зуби, відкрити рот і кінчиком язика «почистити» верхні зуби, роблячи спочатку рухи язиком з боку в бік, потім знизу вгору. Долоня стиснута в кулак, вказівний палець висунутий вперед. Вказівний палець виробляє рухи по колу.

«Конячка»: Посміхнутися, відкрити рот. Поклацати кінчиком язика, нижня щелепа нерухома.

Основна частина:

Вступна бесіда.

Педагог: – Діти, сьогодні до нас обіцяла зайти в гості лялька Катя, щось вона запізнюється (стукіт у двері). А ось і наша гостя. Катю, заходь. Давайте привітаємося і познайомимося з Катею.

Діти: Доброго дня, Катю!

Педагог: – Що з тобою трапилось? Чому у тебе брудний одяг?

Катя: – Діти, я до вас так поспішала, бігла-бігла та випадково впала і вся забруднилася. Що мені, – робити не знаю.

Педагог: Діти, давайте ми з вами допоможемо Катрусі. А як ми їй допоможемо? Як і чим ми можемо допомогти Каті?

Діти: Ми можемо попрати одяг.

Педагог: Який одяг потрібно випрати?

Діти: Нам потрібно випрати кофту, спідницю, шкарпетки, шапку.

Педагог: Діти, пригадайте, які існують види прання.

Діти: Ручне прання і автоматичне.

Педагог: Що ми використовуємо для ручного прання?

Діти: –Таз із водою, мило, порошок.

Педагог: Вірно, молодці. А, що ж таке автоматичне прання, за допомогою чого ми можемо прати?

Діти: За допомогою пральної машинки.

Педагог: Сьогодні Катрусин одяг ви будете прати ручним способом.

1. Замочити одяг в тазу з водою.
2. Намилити брудний одяг милом або додати пральний порошок.
3. Прати.
4. Віджимати.
5. Вішати сушитися на мотузку за допомогою прищіпок.

Педагог: – Після того, як наш одяг висохне ми повинні його пропрасувати, хто нам в цьому допоможе?

Діти: – Праска.

Молодці діти.

Педагог: – Що ми сьогодні з вами робили? Які предмети одягу ми прали? В якій послідовності потрібно прати одяг? Який був одяг на початку і який став після прання? Як потрібно поводитися з одягом? Катя, ми твій одяг випрали. Тепер він чистий.

Катя: – Спасибі, діти! Я з вами трошки пограю, поки сушиться мій одяг.

Метою заняття було відобразити в ігрових діях соціальні функції працівників пральні. З упевненістю могу сказати, що мети було досягнуто. Ви – великі молодці. Дякую за ваші старання та вміння.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

пр. Перемоги, 10, м.Київ, 01135, тел. (044) 481-32-21, факс (044) 481-47-96
E – mail: mon@mon.gov.ua, код ЄДРПОУ 38621185

Департаменти (управління) освіти
і науки обласних, Київської
міської державних адміністрацій

Інститути післядипломної
педагогічної освіти

Заклади загальної середньої освіти

Організаційно-методичні
засади освітнього процесу
у спеціальних закладах освіти
в 2018/2019 навчальному році

Надсилаємо рекомендації Міністерства освіти і науки України про організаційно-методичні засади освітнього процесу у спеціальних закладах загальної середньої освіти для дітей з особливими освітніми потребами в 2018/2019 навчальному році для використання в роботі.

Додаток: на 7 арк.

Заступник Міністра

Павло Хобзей

Симоненко Т. В.,
Лабайчук Г. Ф.
481-47-65

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
№1/9-485 від 06.08.2018

Додаток до листа МОН
від 06. 08. 2018 р.
№ 1/9-485

Організаційно-методичні засади освітнього процесу
в спеціальних закладах освіти у 2018/2019 навчальному році

Організація освітнього процесу у спеціальних закладах загальної середньої освіти для дітей з особливими освітніми потребами (далі – спеціальні заклади) у 2018/2019 навчальному році здійснюється відповідно до прийнятого Верховною Радою України 5 вересня 2017 року Закону України «Про освіту» в рамках нормативно-правового забезпечення Нової української школи, положень про спеціальну школу (школу-інтернат), навчально-реабілітаційний центр, інших актів, що регулюють забезпечення освітнього процесу в закладах дошкільної та загальної середньої освіти.

Прикінцевими положеннями Закону України «Про освіту» встановлено, що, окрім закладів загальної середньої освіти, здобуття повної загальної середньої освіти забезпечують також спеціальні заклади освіти, зокрема, спеціальні школи, навчально-реабілітаційні центри (далі – НРЦ).

З 1 вересня 2018 року навчання учнів початкової школи спеціальних закладів починається з першого класу за програмами дванадцятирічної повної загальної середньої освіти, розробленими відповідно до Державного стандарту початкової освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87 (далі – Державний стандарт).

Державний стандарт визначає вимоги до обов'язкових результатів навчання та компетентностей дітей з особливими освітніми потребами на рівні початкової загальної освіти, загальний обсяг навчального навантаження, форму державної атестації та кількість годин для проведення корекційно-розвиткової роботи.

Звертаємо увагу, що у базовому навчальному плані початкової освіти для спеціальних закладів (класів) загальної середньої освіти (додаток до Державного стандарту) години, передбачені для фізичної культури та години передбачені на корекційно-розвиткову роботу, не враховуються під час визначення гранично допустимого тижневого/річного навчального навантаження здобувача освіти.

Учні спеціальних закладів освіти після підготовчого класу у 2018/2019 навчальному році продовжують навчання у першому класі за типовою освітньою програмою на основі Нової української школи (наказ Міністерства освіти і науки України від 26.07.2018 № 814).

У разі наявних можливостей (відповідний рівень навчальних досягнень, стан здоров'я), з урахуванням рекомендації шкільної психолого-педагогічної

комісії та за згодою батьків (осіб, які їх замінюють) учні після підготовчого класу можуть продовжити навчання у другому класі за оновленими типовими освітніми програмами, затвердженими наказом Міністерства освіти і науки України від 25.06.2018 № 693 «Про затвердження типової освітньої програми спеціальних закладів загальної середньої освіти I ступеня для дітей з особливими освітніми потребами (далі – Типова освітня програма; наказ МОН № 693).

Просимо взяти до уваги:

відповідно до пункту 4 зазначеного вище наказу МОН № 693, Типова освітня програма вводиться в дію з 2018/2019 навчального року для 2-4 класів спеціальних закладів загальної середньої освіти;

пунктом 5 визнано такими, що втратили чинність: наказ Міністерства освіти і науки України від 28.01.2014 № 80 (зі змінами) «Про затвердження Типових навчальних планів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку (початкова школа)»; наказ Міністерства освіти і науки України від 21.07.2017 № 1081 «Про затвердження Типового навчального плану для дітей з інтелектуальними порушеннями помірною та тяжкою ступеня (початкова школа)».

З огляду на особливості навчально-пізнавальної діяльності дітей з інтелектуальними порушеннями, наказом Міністерства освіти і науки України від 26.07.2018 № 816 затверджено типову освітню програму початкової освіти спеціальних закладів загальної середньої освіти для учнів I класів для дітей зазначеної категорії для організації освітнього процесу у 2018/2019 навчальному році.

Для учнів 10 класів спеціальних закладів загальної середньої освіти II ступеня на 2018/2019 навчальний рік наказом Міністерства освіти і науки України від 26.07.2018 № 813 затверджена оновлена типова освітня програма.

Учні 5-10 класів спеціальних закладів освіти, починаючи з 2018/2019 навчального року, навчаються за типовими освітніми програмами, затвердженими наказом Міністерства освіти і науки України від 12.06.2018 № 627 «Про затвердження типової освітньої програми спеціальних закладів загальної середньої освіти II ступеня для дітей з особливими освітніми потребами» – із змінами, внесеними наказом Міністерства освіти і науки України від 26.07.2018 № 815 (далі – Типова освітня програма; наказ МОН № 627).

Відповідно пунктом 5 наказу МОН № 627 визнано таким, що втратив чинність, наказ Міністерства освіти і науки України від 22.04.2014 № 504 (зі змінами) «Про затвердження Типових навчальних планів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів II ступеня для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку».

Учні 11-12 класів спеціальних закладів освіти, починаючи з 2018/2019 навчального року, навчаються за типовими освітніми програмами, затвердженими наказом Міністерства освіти і науки України від 21.06.2018 № 668 «Про затвердження типової освітньої програми спеціальних закладів

загальної середньої освіти III ступеня для дітей з особливими освітніми потребами (далі – Типова освітня програма; наказ МОН № 668).

Пунктом 4 наказу МОН № 668 Типова освітня програма вводиться в дію:

для 10-х класів спеціальних закладів загальної середньої освіти для дітей з особливими освітніми потребами на 2018/2019, 2019/2020 навчальний рік;

для 11-х класів спеціальних закладів загальної середньої освіти для дітей з особливими освітніми потребами на 2018/2019, 2019/2020 та 2020/2021 навчальний рік.

Відповідно пунктом 5 наказу МОН № 668 визнано таким, що втратив чинність, наказ Міністерства освіти і науки України від 12.02.2015 № 134 (зі змінами) «Про затвердження Типових навчальних планів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів III ступеня для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку».

Ураховуючи звернення до МОН керівників спеціальних закладів, нагадуємо, що на виконання постанови Кабінету Міністрів України від 26 жовтня 2016 р. № 753 «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 23 квітня 2003 р. № 585» з 1 вересня 2018 року не здійснюється набір учнів із затримкою психічного розвитку до підготовчого, першого та п'ятого класів спеціальних закладів. Навчання таких учнів забезпечується у закладах загальної середньої освіти за місцем проживання в інклюзивних та спеціальних класах.

Пунктом 4 постанови Кабінету Міністрів України від 23 квітня 2003 р. № 585 «Про встановлення строку навчання у загальноосвітніх навчальних закладах для дітей з особливими освітніми потребами» рекомендовано органам місцевого самоврядування до 2022 року перетворити існуючі спеціальні загальноосвітні школи (школи-інтернати) для дітей із затримкою психічного розвитку в інші типи закладів системи освіти.

З урахуванням зазначеного наказом Міністерства освіти і науки України від 26.07.2018 № 815 внесені зміни у додаток про навчальні плани спеціальних шкіл, спеціальних класів для дітей із затримкою психічного розвитку, затверджених наказом МОН № 627 (таблиці 16, 17), де зазначена їх чинність:

6 клас – на 2018/2019 н. р.,

7 клас – на 2019/2020 н. р.,

8 клас – на 2020/2021 н. р.,

9 клас – на 2021/2022 н. р.

Відповідно до абзацу 2 пункту 3 статті 13 початкова школа може забезпечувати здобуття початкової освіти дітьми (незалежно від їх кількості) одного або різного віку, які можуть бути об'єднані в один або в різні класи (групи). Освітній процес у такій школі може організовуватися одним чи кількома вчителями або в будь-якій іншій формі, яка є найбільш зручною та доцільною для забезпечення здобуття дітьми початкової освіти відповідно до стандарту початкової освіти.

Особливістю Нової української школи є зміна акцентів у меті навчання, де головним має стати учень, який навчається, а не предмет, якому його

навчають. Таке навчання передбачає не лише опанування учнем академічних знань, а й так званих соціальних компетентностей (уміння працювати в команді, вирішувати складні проблеми, пропонувати нові ідеї тощо) для забезпечення подальшої інтеграції в суспільство.

Окрім того, вільному розвитку творчої особистості дитини сприятиме організація освітнього середовища у класі. Щоб освітнє середовище заохочувало дітей до самовизначення і сприяло розвитку їхніх можливостей, необхідно, щоб воно було мобільним, легко трансформувалося для колективної, групової роботи. Крім того, усі навчальні об'єкти, якими безпечно можуть користуватись учні, мають бути доступними дитині, щоб вона мала можливість вільно пересуватися класом для пошуку необхідних навчальних матеріалів.

Поради щодо планування і дизайну освітнього простору школи, спрямованого на розвиток дитини та мотивацію її до навчання, викладені у Методичних рекомендаціях щодо організації освітнього простору Нової української школи, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 23.03.2018 № 283.

Особливості організації освітнього процесу в перших класах за Типовою освітньою програмою, розробленою під керівництвом Савченко О. Я. та Типовою освітньою програмою, розробленою під керівництвом Шияна Р. Б., вивчення предметів, оцінювання та види контролю навчальних досягнень учнів визначені Інструктивно-методичними рекомендаціями щодо вивчення в закладах загальної середньої освіти навчальних предметів та організації освітнього процесу у 2018/2019 навчальному році, лист Міністерства освіти і науки від 03.07.2018 р. № 1/9-415.

Одним з основних завдань спеціальних закладів освіти є формування життєвих компетентностей учнів, зокрема, підготовка їх до відповідної практичної діяльності та самостійного життя в сучасних суспільно-економічних умовах.

Формування життєвих компетентностей набуває особливого значення в освітньому процесі спеціальних закладів освіти для дітей з особливими освітніми потребами. Йдеться про комплексність і неперервність психолого-педагогічної, трудової, фізичної, соціальної реабілітації учнів шляхом створення оптимальних умов для їх фізичного, інтелектуального, психічного розвитку. При цьому корекційно-розвиткова робота є складовою освітнього процесу спеціальних шкіл, НРЦ та визначає особливості функціонування таких закладів у порівнянні із закладами загальної середньої освіти.

У спеціальних закладах освіти для дітей з особливими освітніми потребами (спеціальні школи, НРЦ) важливою складовою освітнього процесу є трудове навчання та професійна орієнтація. При цьому надзвичайно важливим є професійне орієнтування учнів з особливими освітніми потребами у початковій школі та формування у них професійно важливих якостей.

Разом з тим, вирішення цих завдань ускладнюється порушеннями фізичного, психічного розвитку, сенсорними порушеннями у дітей з особливими освітніми потребами, недостатньою сформованістю мовленнєвої

сфери, умінь аналізувати та узагальнювати відповідні процеси. Тому важливим етапом профорієнтаційної роботи є ознайомлення учнів з особливими освітніми потребами початкової школи з наявними спеціальностями з урахуванням особливостей розвитку дітей, рекомендацій лікарів та формування відповідних практичних навичок на базі шкільних навчальних майстерень.

У подальшому освітньому процесі створюються умови для особистісно орієнтованої профорієнтаційної орієнтації, допрофесійної або професійної освіти учнів з особливими освітніми потребами, системного удосконалення їх загальноосвітньої та фахової підготовки, забезпечення професійного самовизначення у співпраці із закладами професійної (професійно-технічної освіти).

Трудове навчання та професійна орієнтація у спеціальних закладах освіти для дітей з інтелектуальними порушеннями є основою для подальшої професійної підготовки випускників цих закладів. З урахуванням можливостей навчально-матеріальної бази закладу трудове навчання може здійснюватися у формі поглибленого професійно-трудового процесу в 11 класі.

Корекційна спрямованість трудового навчання забезпечує практичне застосування учнями з особливими потребами засвоєних знань, умінь і навичок, загальний розвиток, адекватне професійне орієнтування учнів з урахуванням особливостей їх психофізичного розвитку та рекомендацій лікарів. Тому актуальними є питання удосконалення освітнього процесу учнів з особливими потребами, зокрема, в частині їх відповідного професійного орієнтування, підготовки до подальшого професійного навчання з урахуванням можливостей та інтересів дітей, побажань батьків, потреб ринку праці.

Варто організувати трудове навчання за актуальними напрямками: комунальна сфера, сільськогосподарська праця, сфера обслуговування та інше. Такий підхід забезпечить адекватну професійну соціалізацію учнів спеціальних закладів освіти, працевлаштування випускників з урахуванням потреб місцевого ринку праці.

Здійснення трудового навчання та професійного орієнтування учнів з особливими освітніми потребами зумовлює наявність сучасної матеріальної бази та перегляд профілів трудового навчання у спеціальних закладах освіти з урахуванням можливостей їх подальшої професійної підготовки у закладах професійної (професійно-технічної) освіти. Проте у багатьох випадках навчально-виробничі майстерні спеціальних закладів освіти обладнані за стандартними профілями (столярна, слюсарна, швейна справа), часто застарілим устаткуванням, яке потребує заміни та відповідного фінансування.

За останні роки контингент учнів спеціальних закладів освіти (спеціальна школа, навчально-реабілітаційний центр) суттєво змінився. Щороку у таких закладах збільшується кількість дітей із складними, комплексними порушеннями розвитку, зокрема розладами спектра аутизму, синдромом Дауна, ускладненими порушеннями інтелектуального розвитку,

що потребує особливого підходу в організації освітнього, виховного та реабілітаційного процесу.

З метою ефективної психолого-педагогічної оцінки, запровадження технологій ефективної корекційно-розвиткової допомоги та супроводу дітей із синдромом Дауна, аутизмом, ускладненими порушеннями інтелектуального розвитку, в рамках експериментальної діяльності розроблено навчально-методичну літературу, зокрема, навчально-методичні посібники:

«Психолого-педагогічний супровід навчання дітей з інтелектуальними порушеннями», Чеботарьова О. В., Блеч Г. О. та інші;

«Секвенційні програми допомоги дітям з аутизмом», Островська К. О., Саламан О. Л., Січкач Л. І. та інші;

«Основи діагностики дітей з розладами аутичного спектра», Островська К. О., Качмсарик Х. В., Дробіт Л. Р.

У посібниках «Форми та методи навчання української мови дітей з інтелектуальними порушеннями», Іванченко С. В., Ліщук Н. І., Макарук Н.О. та інші, «Компенсаторне навчання дітей з інтелектуальними порушеннями», Василенко-ван де Рей А., Ліщук Н. І. та інші, розкрито нестандартний підхід до організації навчання дітей з порушеннями інтелектуального розвитку загалом та дітей з синдромом Дауна.

Оцінювання навчальних досягнень учнів з інтелектуальними порушеннями здійснюється за «Критеріями оцінювання навчальних досягнень учнів початкових класів з порушеннями інтелектуального розвитку», Чеботарьова О. В., Блеч Г. О.

Упродовж 2016-2017 років та першого півріччя 2018 року представниками Рахункової палати України та Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини здійснені моніторингові візити до спеціальних закладів освіти з метою з'ясування стану дотримання прав учнів. Зокрема, під час моніторингових візитів виявлені факти недостатнього забезпечення підручниками, корекційними засобами навчання учнів спеціальних шкіл та НРЦ, приміщення та будівлі яких не відповідають гігієнічним вимогам до облаштування, утримання і режиму спеціальних закладів освіти тощо. Зазначене ускладнює надання педагогічними працівниками якісних освітніх та реабілітаційних послуг учням зазначених закладів освіти.

З метою забезпечення реалізації права на освіту дітей з особливими освітніми потребами в загальноосвітньому просторі наказом МОН від 22.03.2018 № 271 затверджено «Примірний перелік корекційних засобів навчання та реабілітаційного обладнання для спеціальних закладів освіти».

За інформацією Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти» (далі – ІМЗО), з відновленням фінансування видання підручників, починаючи з 2013 року, систематично видаються підручники для учнів з особливими освітніми потребами. Оновлений Перелік навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки України для використання в закладах загальної середньої освіти для навчання дітей з особливими освітніми потребами (за нозологіями) (далі – Перелік), щороку надсилається департаментам

(управлінням) освіти і науки (далі – департаменти) та розміщується на веб-сайті Міністерства.

Підручники для дітей з особливими освітніми потребами видаються, як правило, один раз на п'ять років. Відсутність або низький рівень забезпечення учнів спеціальних закладів освіти зазначеними у Переліку підручниками (за даними представників Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, для дітей з інтелектуальними порушеннями – від 14 відсотків) свідчить, зокрема, про невчасне їх замовлення (або не замовлення) закладами та відповідними органами управління освіти і науки.

Водночас повідомляємо, що з урахуванням особливостей навчально-пізнавальної діяльності окремих категорій учнів з особливими освітніми потребами, оригінальні (адаптовані) підручники з першого класу по випускний видаватимуться лише для дітей з інтелектуальними порушеннями розвитку та шрифтом Брайля – для сліпих дітей.

Підручниками зі збільшеним шрифтом передбачено забезпечувати учнів з порушеннями зору 1-4 класів. Спеціальні заклади освіти для дітей зі знизеним зором, окрім літератури, зазначеної у Переліку, використовують програми та навчальну літературу, рекомендовану Міністерством до використання закладам загальної середньої освіти у кожному новому навчальному році, із застосуванням тифлотехнічних засобів навчання. При цьому завданнями педагогів є врахування індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності таких учнів та створення відповідних умов для засвоєння програмного матеріалу, пропонуваного для учнів загальноосвітньої школи.

Спеціальні заклади освіти для дітей з особливими освітніми потребами, зумовленими порушеннями слуху, опорно-рухового апарату, тяжкими порушеннями мовлення упродовж відповідно організованого освітнього процесу використовують програми та навчальну літературу, рекомендовану Міністерством до використання закладам загальної середньої освіти.

З огляду на зазначене, просимо департаменти посилити контроль за вчасним наданням замовлень підручників відповідними закладами загальної середньої освіти та своєчасно подавати ІМЗО узагальнену заявку, не залежно від місця та форми навчання учнів з особливими освітніми потребами.

Частиною шостою статті 25 Закону України «Про освіту» визначено, що засновник забезпечує утримання та розвиток матеріально-технічної бази заснованого ним закладу освіти на рівні, достатньому для виконання вимог стандартів освіти та ліцензійних умов. Важливою є участь у цьому процесі відповідних органів управління освіти.

Виконуюча обов'язки заступника
директора департаменту загальної
середньої та дошкільної освіти

 О. П. Малишева

ГЛОСАРІЙ

Особа з особливими освітніми потребами – особа, яка потребує додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення її права на освіту.

Закон України «Про освіту»

Інклюзивне навчання – система освітніх послуг гарантованих державою, що базується на принципах недискримінації, врахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників.

Закон України «Про освіту»

Інклюзивне освітнє середовище – сукупність умов, способів і засобів їх реалізації для спільного навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти з урахуванням їхніх потреб та можливостей.

Закон України «Про освіту»

Індивідуальний навчальний план – документ, що визначає послідовність, форму і темп засвоєння здобувачем освіти освітніх компонентів освітньої програми з метою реалізації його індивідуальної освітньої траєкторії та розробляється закладом освіти у взаємодії із здобувачем освіти за наявності необхідних для цього ресурсів.

Закон України «Про освіту»

Розумне пристосування – запровадження, якщо це потрібно в конкретному випадку, необхідних модифікацій і адаптацій з метою забезпечення реалізації особами з особливими освітніми потребами конституційного права на освіту нарівні з іншими особами.

Закон України «Про освіту»

Універсальний дизайн у сфері освіти – дизайн предметів, навколишнього середовища, освітніх програм та послуг, що забезпечує їх максимальну придатність для використання всіма особами без необхідної адаптації чи спеціального дизайну.

Закон України «Про освіту»

Інвалідність – поняття, яке еволюціонує, і що інвалідність є результатом взаємодії, яка відбувається між людьми, які мають порушення здоров'я, і відносницькими та середовищними бар'єрами і яка заважає їхній повній та ефективній участі в житті суспільства нарівні з іншими.

Конвенція про права осіб з інвалідністю

Особи з інвалідністю – особи зі стійкими фізичними, психічними, інтелектуальними або сенсорними порушеннями, які при взаємодії з різними бар'єрами можуть заважати їхній повній та ефективній участі в житті суспільства нарівні з іншими.

Конвенція про права осіб з інвалідністю

Доступність – доступ осіб з інвалідністю нарівні з іншими до фізичного оточення, до транспорту, до інформації та зв'язку, зокрема інформаційно-комунікаційних технологій і систем, а також до інших об'єктів і послуг, відкритих або таких, що надаються населенню, як у міських, так і в сільських районах.

Конвенція про права осіб з інвалідністю

Спеціальний заклад освіти – юридична особа, основним видом діяльності якої є освітня діяльність, сiтрьомована на навчання та виховання осіб з особливими освітніми потребами, зокрема тими, що спричинені порушенням розвитку та інвалідністю.

Закон України «Про освіту»

Опорний заклад освіти – це заклад загальної середньої освіти, що має зручне розташування для підвезення дітей з інших населених пунктів, забезпечений кваліфікованими педагогічними кадрами, має сучасну матеріально-технічну і навчально-методичну базу та спроможний забезпечувати на належному рівні здобуття профільної освіти.

Закон України «Про освіту»

Психолого-педагогічна оцінка – комплексна оцінка з метою визначення особливих освітніх потреб дитини, в тому числі коефіцієнта її інтелекту, розроблення рекомендацій щодо програми навчання, особливостей організації психолого-педагогічної допомоги відповідно до потенційних можливостей психофізичного розвитку дитини

Постанова КМУ № 545

Психолого-педагогічні послуги – це комплексна система заходів з організації освітнього процесу та розвитку особи з особливими освітніми потребами, що передбачені індивідуальною програмою розвитку та надаються педагогічними працівниками закладів освіти, реабілітаційних установ системи охорони здоров'я, соціального захисту, фахівцями інклюзивно-ресурсного центру.

Закон України «Про освіту»

Освітня послуга – комплекс визначених законодавством, освітньою програмою та/або договором дій суб'єкта освітньої діяльності, що мають визначену вартість та спрямовані на досягнення здобувачем освіти очікуваних результатів навчання

Закон України «Про освіту»

Освітня субвенція – один із видів трансфертів, що надаються з державного бюджету місцевим бюджетам згідно з порядком і умовами, затвердженими Постановою КМУ

(Постанова КМУ № 6, 14.01.2015)

Навчально-реабілітаційний центр – це заклад загальної середньої освіти, метою діяльності якого є реалізація права на освіту дітей з особливими освітніми потребами, зумовленими складними порушеннями розвитку, їх інтеграція в суспільство шляхом здійснення комплексних реабілітаційних заходів, спрямованих на відновлення здоров'я, здобуття освіти відповідного рівня, розвиток і корекцію порушень.

Діти зі складними порушеннями розвитку – це діти з порушеннями слуху, зору, тяжкими системними мовленнєвими порушеннями, тяжкими порушеннями опорно-рухового апарату у поєднанні з порушеннями інтелектуального розвитку, сліпоглухі, діти, які себе не обслуговують і відповідно до індивідуальної програми реабілітації дитини-інваліда потребують індивідуального догляду та супроводу, але вони можуть перебувати у дитячому колективі згідно з рекомендованим лікарями режимом.

ХРОНОЛОГІЯ ПОДІЙ ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ "НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО ЦЕНТРУ" У НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНИХ ЦЕНТРАХ «ШАНС» І «КОЛОСОК»

2014 рік

- заклади беруть участь у науково-практичній on-line конференції «Реалізація інноваційних підходів у змісті Державного стандарту початкової загальної освіти для дітей з особливими освітніми потребами»;
- на базі закладів проходить спільно організований з ВБО "ДАУН СИНДРОМ" обласний семінар «Специфіка дитячо-батьківських стосунків в сім'ях, що виховують дитину з синдромом Дауна»;
- на базі закладів проводиться Всеукраїнський навчально-практичний семінар «Впровадження психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами в навчальних закладах»

2015 рік

- на базі закладів проходить науково-методичний семінар «Інноваційні технології в логопедичній практиці» організований спільно з інститутом корекційної педагогіки та психології НПУ імені М.П. Драгоманова та навчально-методичним центром освітньої інтеграції НПУ імені М.П. Драгоманова;
- на базі КЗО «Дніпропетровський навчально-реабілітаційний центр «ШАНС» ДОР» та базі КЗО «Дніпропетровський навчально-реабілітаційний центр «Колосок» ДОР» проводиться Міжнародна науково-практична конференція «Професійно-трудове навчання осіб з інтелектуальними порушеннями як засіб їх соціалізації»;

2016 рік

- на базі закладів Благодійним Фондом «Здоров'я жінки і планування сім'ї» за підтримки Агентства США з міжнародного розвитку USAID проведено методологічний семінар за програмою «7 кроків назустріч», на якому розглядалися питання вдосконалення навичок спілкування батьків із дітьми на теми взаємин, статевого розвитку та поведінки, а також розгляд особливостей роботи з батьками, які виховують дітей з інвалідністю. До участі були запрошені психологи спеціалізованих та інклюзивних навчальних закладів України;
- участь у Першій міжнародній конференції з Прикладного аналізу поведінки "Застосування прикладного аналізу поведінки – ABA (APPLIED BEHAVIOR ANALYSIS) в системній корекційній роботі з аутичними дітьми", м.Київ, 05 квітня 2016 р.;
- участь у відеоконференції «Коррекционное преподавание счета и чтения», лектори викладачі «Гордон-коледжа», м. Хайфа, Ізраїль 16 березня 2016 р.;
- участь у V міжнародній науково-практичній конференції «Специальное образование: традиции и инновации», м. Мінськ, Білорусь, 14-15 квітня 2016 р.;
- на базі закладів проведено круглий стіл на тему: "Соціалізація дітей з особливими потребами в умовах оновленого нормативно-правового поля" організованого Міністерством освіти і науки України, ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» та департаментом освіти і науки Дніпропетровської ОДА;
- участь у 1-й Міжнародній науково-практичній конференції на тему: «актуальні проблеми комплексної корекції аутистичних порушень», м. Київ, 26-27 жовтня 2016 року;
- участь у Міжнародному конгресі зі спеціальної психології та реабілітології "Освіта дітей з особливими потребами: від інституалізації до інклюзії" м. Вінниця, 27 жовтня 2016;
- на базі закладів проведено I з'їзд корекційних педагогів України "Актуальні питання соціалізації дітей з особливими освітніми потребами", м. Дніпро, 29-30 листопада 2016 р.;

2017 рік

- представники закладів відвідують Республіку Польща для вивчення передового педагогічного досвіду навчальних закладів для дітей з особливими освітніми потребами;

- заклади висувалися на здобуття Державної премії в галузі освіти в номінації «Загальна середня освіта»;
- заклади беруть участь у проведенні апробації навчально-методичного комплексу «Статеве виховання дітей з інтелектуальною недостатністю» у співпраці з Благодійним Фондом «Здоров'я жінки і планування сім'ї» за підтримки Програмної ініціативи «Громадське здоров'я» Міжнародного фонду «Відродження»;
- заклади приймають участь у виконанні науково-дослідної роботи з фундаментальної держбюджетної теми: № 11/16-18 «Система корекційної допомоги дітям та підліткам з аутистичним спектром порушень»;
- на базі закладів проходить Всеукраїнський науково-практичний семінар: «Науково-методичні засади формування соціальних компетенцій у дітей з інтелектуальними порушеннями у новій українській школі» організованого Міністерством освіти і науки України, ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» та департаментом освіти і науки Дніпропетровської ОДА;

2018 рік

- приймають участь у II Міжнародній науково-практичній конференції на тему: «Проблеми навчання, виховання та корекції розвитку дітей з аутистичними і інтелектуальними порушеннями в інклюзивних закладах освіти», м. Київ, 3-4 квітня 2018 року;
- на платформі Prometheus пройшли онлайн-курс «Критичне мислення для освітян»;
- на платформі EDERA пройшли онлайн-курс для вчителів початкової школи.

КОНЦЕПЦІЯ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ З ПИТАНЬ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНИХ ЦЕНТРІВ «ШАНС» І «КОЛОСОК»

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Проблема соціальної адаптації дітей з особливими освітніми потребами є актуальною не тільки в Україні, але і в інших країнах світу.

Посилена увага до проблема соціальної адаптації дітей з особливими освітніми потребами є необхідною умовою соціального оздоровлення суспільства.

Соціальна адаптація дітей з особливими освітніми потребами в значній кількості випадків протікає в специфічних соціально-психологічних умовах, які гальмують і деструктивно впливають на всі основні сфери їх особистості та формують широкий спектр вторинних порушень поведінки та діяльності.

Головним завданням навчання і виховання дітей з особливими освітніми потребами, що навчаються в навчально-реабілітаційних центрах, є розвиток їх потенційних пізнавальних можливостей, корекція поведінки, прищеплення їм трудових та інших соціально значущих навичок і вмінь.

Кінцевою метою навчання і виховання є залучення дітей з порушеннями інтелектуального розвитку до доступного їм рівня суспільно корисної праці і набуття ними соціального досвіду.

Досягнення цих цілей неможливе без необхідних матеріально-технічних умов, кадрового, програмного та методичного забезпечення.

МЕТА КОНЦЕПЦІЇ

Метою Концепції є визначення напрямів забезпечення та удосконалення системи їх соціальної адаптації дітей з особливими освітніми потребами в умовах навчально-реабілітаційного центру.

Концепція спрямована на впровадження у практику навчально-реабілітаційного центру інноваційного змісту навчання та виховання спрямованого на соціальну адаптацію дітей з особливими освітніми потребами.

ЗАВДАННЯ КОНЦЕПЦІЇ

створення умов для реалізації особами з розумовою відсталістю прав, гарантованих кожному громадянину Конституцією України;

забезпечення умов для успішної соціальної адаптації шляхом спеціально організованого навчально-виховного процесу в комплексі з психолого-педагогічною, медичною, фізичною, соціальною реабілітацією;

формування громадянської позиції, власної гідності, готовності до трудової діяльності, відповідальності за свої дії;

забезпечення системного кваліфікованого психолого-медико-педагогічного супроводу дітей з урахуванням стану їх здоров'я, особливостей психофізичного розвитку;

надання реабілітаційних послуг згідно з індивідуальною програмою реабілітації дитини-інваліда;

надання психолого-педагогічної допомоги батькам (особам, які їх замінюють), які виховують дітей-інвалідів, з метою залучення їх та дітей до навчально-виховного та реабілітаційного процесу;

координація роботи корекційно-реабілітаційних служб НРЦ.

МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ

Виконання визначених в Концепції завдань можливе шляхом:

створення умов для максимальної реалізації потенціалу дітей з порушеннями інтелектуального розвитку;

сприяння вихованню дітей з порушеннями інтелектуального розвитку у сім'ї та надання допомоги таким сім'ям;

розроблення та затвердження навчальних програм (заходів) для дітей з особливими освітніми потребами;

обміну методичними розробками та досвідом роботи відповідних установ і закладів;

проведення досліджень з проблем соціальної адаптації дітей з порушеннями інтелектуального розвитку, розроблення і забезпечення виконання відповідних навчальних програм;

формування позитивної громадської думки стосовно соціальної адаптації дітей з порушеннями інтелектуального розвитку.

КООРДИНАЦІЯ З РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ

Координація роботи з реалізації Концепції покладається на:
наукового керівника дослідно-експериментальної роботи;
керівників проблемно-пошукових лабораторій;
адміністрацію навчально-реабілітаційних центрів.

КРИТЕРІЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ РОБОТИ

Перший критерій

Повнота розроблених нормативних правових документів з проблеми експерименту.

Показники:

1. Наявність нормативно-правової бази з проблеми експерименту:

- ✓ накази,
- ✓ положення,
- ✓ договори,
- ✓ локальні акти,
- ✓ інструктивні матеріали.

2. Відповідність змісту нормативних правових документів, пропонованим до них вимогам.

3. Уніфікованість розроблених нормативно-правових документів (можливість їх використання в інших освітніх установах області).

Другий критерій

Ступінь розробленості навчально-методичного та науково-методичного забезпечення експериментальної діяльності в освітній установі.

Показники:

1. Наявність навчально-методичних матеріалів, розроблених та / або апробованих в ході експерименту:

- ✓ освітні програми,
- ✓ навчальні плани,
- ✓ банк апробованих в рамках експерименту активних методів навчання,
- ✓ сучасні освітні технології, спрямовані на розвиток учнів,
- ✓ сучасні виховні технології, спрямовані на розвиток учнів,
- ✓ елективні курси.

2. Відповідність навчально-методичних матеріалів, розроблених в умовах експерименту, державним освітнім стандартам, чинним санітарно-гігієнічним нормам і вимогам.

3. Наявність, розроблених в результаті експериментальної діяльності науково-методичних матеріалів:

- ✓ методичні посібники,
- ✓ методичні рекомендації,
- ✓ практичні посібники.

4. Наявність діагностичного інструментарію оцінки якості освіти в умовах експерименту.

5. Наявність системи моніторингу, що оцінює різні аспекти освітньо-виховного процесу в умовах експерименту

Третій критерій

Вплив змін, отриманих в результаті експериментальної діяльності, на якість освіти учнів.

Показники:

1. Якість знань.
2. Рівень навченості та вихованості.
3. Рівень стану здоров'я учнів.
4. Розвиток індивідуальних здібностей.
5. Задоволеність дітей та їх батьків освітнім процесом.

Четвертий критерій

Вплив змін, отриманих в результаті експериментальної діяльності, на зростання професійних компетенцій педагогічних і керівних працівників.

Показники:

1. Ступінь залученості педагогічних кадрів освітньої установи в експеримент.
2. Задоволеність педагогів змінами, що відбуваються в результаті експерименту.
3. Підвищення рівня кваліфікації педагогічних і керівних працівників.
4. Підвищення професійної активності педагогічного складу навчального закладу:
 - ✓ участь у конкурсах професійної майстерності
 - ✓ участь у семінарах
 - ✓ участь у конференціях різного рівня та ін.
5. Кількість проведених заходів на базі освітнього закладу по темі експерименту.

П'ятий критерій

Інформаційний супровід експериментальної роботи

Показники:

1. Наявність публікацій за темою експерименту в науково-методичних журналах.
2. Наявність публікацій (репортажів) за темою експерименту в ЗМІ.
3. Відображення результатів експериментальної діяльності на сайті освітньої установи.
4. Наявність аналітичних матеріалів за результатами моніторингових досліджень, що виявляють результативність (ефективність) експериментальної роботи.

Шостий критерій

Соціальна значущість дослідно-експериментальної роботи

Показник:

1. Задоволеність суб'єктів освітнього процесу якістю освіти в умовах експерименту.

ПОШУКОВІ ТЕМИ ІЗ ПРОБЛЕМИ «ЖИТТЄТВОРЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ»

1. Стратегія системного інноваційного розвитку НРЦ.
2. Образ школи: ціннісні домінанти і пріоритети.
3. Роль навчання і виховання в оволодінні учнями духовними цінностями.
4. Тріади у контексті життєтворчості особистості: особливості навчання у тріаді.
5. Освіта і смисл життя.
6. Як подолати «озвіріння» духу?
7. Творчі роботи учнів про філософію, смисл життя.
8. Цінності і пріоритети життя очима учнів.
9. Творчий потенціал і самореалізація особистості.
10. Діагностика ціннісних орієнтацій учнів.
11. Мистецтво жити як пріоритет ХХІ століття.
12. Життєвий проект як орієнтир у просторі майбутнього.
13. Становлення особистості як творця і проектувальника життя.
14. Компетентність – феномен освіти у ХХІ столітті.
15. Метод проектів – життєва практика усієї школи.
16. Освіта – шлях до вирішення життєвих проблем.
17. Система проектної діяльності учнів у ЗНЗ.
18. Роль методу проектів у самореалізації учнів.
19. Пізнаючи світ, пізнай самого себе.
20. Діалоги із Сковородою про мистецтво жити.
21. Ціннісні виміри виховання.
22. Роль навчання і виховання у пізнанні добра і зла.
23. Життєві ситуації морально-етичного змісту.
24. Педагогічний кодекс загальноосвітнього навчального закладу.
25. Уроки добротворення у середній школі.
26. Життя – найвища цінність очима учнів.
27. Моя педагогічна філософія.
28. Філософія життя вчителя інколи.
29. Діалоги про людину.
30. Як утвердити культ серця в сучасному закладі освіти?
31. Людинознавча проблематика у змісті навчання у ЗНЗ.
32. На крилах Софії.
33. Ціннісний потенціал навчання виховання у початковій школі.
34. Духовний світ дитини.
35. Учнівська творчість про смисл життя.
36. Діалоги про людину у початковій школі.
37. Дитина у просторі культури
38. Сходинки до духовного становлення особистості.
39. Створюємо азбуку життя.
40. Живе знання: образ світу і моє місце у ньому.
41. «Хіба самому написати таке послання до себе...» (Т.Шевченко)
42. Відкритий лист молодій людині про науку життя.
43. Навчання як подорож у країну духу, життєвих смислів.
44. Життя – цінність, подорож душі.
45. Книга – духовний інструмент душі.
46. Текст – частина життєвого світу людини.
47. Присвоєння смислів і цінностей культури – задача освіти.
48. Дух часу у загальноосвітній навчальній заклад.
49. Золоті правила життя вчителя.
50. Промова на захист добра і любові.

51. «Я-тексти» – засоби осмислення життя.
52. Роль усних історій у навчально-виховному процесі.
53. Наратив – історія життя людини у текстах.
54. «Життя – це історія» (В.Шекспір)
55. «Людину потрібно навчити тому, що вона людина» (Тимофій Лубенець)
56. «Завдання школи – навчити жити» (Павло Блонський)
57. «Мета школи – привчити до життя, розуміти його, знайти в ньому своє місце» (С. Русова).
58. «Вчити жити все життя» (Мішель Фуко).
59. «Життя людини і є складний вчинок» (М. Бахтін)
60. «Життя-це проблема, яку повинні розв'язувати ми» (Хосе Ортега-і-Гассет).
61. «Життя кожної людини є шлях до самої себе» (Герман Гессе).
62. «Ти народився людиною. Але людиною треба стати» (В. Сухомлинський).
63. «Кожен педагог мусить мати філософічне розуміння життя» (С. Русова).
64. «Ти знаєш, що ти людина? Ти знаєш про це чи ні?» (В. Симоненко).
65. «В океані рідного народу відкривай духовні острови» (В. Симоненко).
66. Життя як подорож.
67. Життя як творчість.
68. Життя як текст.
69. Життєва практика у загальноосвітньому навчальному закладі.
70. Мистецтво бути людиною: пошук досконалості.
71. Життєві орієнтири засобами змісту освіти.
72. На тернистих життєвих шляхах.
73. Уроки життя і людської долі.
74. Уроки життя очима вчителя.
75. Уроки життя очима учня.
76. Уроки життя очима психолога.
77. Моє життя як історія.
78. За сторінками книги життя людини.
79. Меморандум дітей школі.
80. Меморандум інноваційної культури школи.

ОРІЄНТОВНІ ПРОБЛЕМИ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

1. Кроки до життєвої компетентності учнів: пошук ефективних моделей проектного навчання в 12-річній школі.
2. Організація життя дитини як фундаментальна засада педагогіки життєтворчості.
3. Становлення особистості як творця і проектувальника свого життя.
4. Освіта як шлях до вирішення життєвих проблем.
5. Ключові життєві компетенції: їх сутність і шляхи формування.
6. Система проектної діяльності загальноосвітнього навчального закладу: змістові, технологічні, управлінські засади.
7. Система проектної діяльності учнів у сучасній гімназії.
8. Система проектної діяльності учнів у сучасному ліцеї.
9. Метод проектів – життєва практика усієї школи.
10. Метод проектів: від навчального закладу до школи життя.
11. Метод проектів у школі життєвої компетентності.
12. «Проект – це прояв творчої активності людської свідомості» (К.М. Канторі)
13. Метод проектів – метод цілісного розв'язання учнем життєво значущої проблеми.
14. «Змінимо світ разом із дітьми» – імператив школи XXI століття.
15. Метод проектів у системі соціальної практики учнів.
16. Метод проектів і проблеми продуктивної освіти.
17. Метод проектів і життєве, соціальне самовизначення особистості.
18. Роль методу проектів у самореалізації учня.
19. Проектна діяльність як засіб формування активної життєвої позиції учня.
20. Учитель як організатор простору проектної діяльності.
21. Нова місія вчителя у системі, проектної діяльності учнів.
22. Життєві результати проектної діяльності учнів.
23. Роль проектних технологій в освоєнні учнями життєвих і соціальних ролей.
24. Типологія проектної діяльності учнів у загальноосвітньому навчальному закладі.
25. Критерії класифікації різних типів учнівських проектів.
26. Змістові компоненти класифікації різних типів учнівських проектів.
27. Життєва, практична і теоретична значущість передбачуваних результатів проектної діяльності.
28. Актуалізація змісту проектної діяльності у сучасній школі.
29. «Дерево проблем», «банк тем, проблем», їх місце і роль в організації проектної діяльності.
30. Розвиток проектної ініціативи учнів. Учні – суб'єкти проектної діяльності.
31. Продукт проектної діяльності учнів.
32. Види проектної діяльності, їх роль у розвитку життєвих компетенцій учнів.
33. Проектне навчання: цінність не лише результату, але й процесу участі учня у проекті.
34. Партисипативний підхід у проектній діяльності (принцип участі і співучасті).
35. Життєвий проект як орієнтир у просторі життєздійснення.
36. Життєвий проект як карта життєвих цінностей особистості.
37. Досвід і проблеми життєвого проектування у сучасній школі.
38. Творчі проекти, їх сутність, можливості і переваги.
39. Специфіка використання творчих проектів у початковій школі.
40. Соціальні проекти у системі продуктивної освіти.
41. Сутність соціальних проектів учнів, їх роль у розвитку громадянських компетенцій.
42. Досвід організації учнів у проекті «Громадянин», у Міжнародному молодіжному конкурсі волонтерських проектів «Служіння заради муру».
43. Проекти милосердя, служіння у контексті культури миру, реалізації принципу «навчитися жити разом».
44. Змістові і технологічні засади реалізації дослідницьких, пошукових проектів учнів.
45. Проекти діалогу культур, специфіка крос-культурних, міжнародних учнівських проектів.
46. Інформаційні проекти у системі проектної діяльності школи.

47. Досвід і проблеми використання телекомунікаційних та Інтернет-проектів у школі.
48. Інтегровані проекти у навчально-виховному процесі загальноосвітнього навчального закладу.
49. Змістові доміанти та суспільна значущість екологічних проектів.
50. Проектна методика у профільному навчанні.
51. Сутність і специфіка профільних проектів учнів у різних типах загальноосвітніх навчальних закладів.
52. Розвиток творчого, критичного мислення у проектній діяльності.
53. Роль проектів у формуванні в учнів самоосвітніх компетенцій.
54. Розвиток в учнів компетенцій для ефективної комунікації.
55. Монопредметні та інтегровані проекти у системі проектної діяльності.
56. Виховні проекти у гуманістичній системі школи.
57. Метод проектів і самостійна діяльність учнів.
58. Типи учнівських проектів у навчальних закладах зарубіжних країн.
59. Технологія проектного навчання.
60. Алгоритм проектної діяльності: від цілепокладання до життєвого результату.
61. Критерії оцінки результативності проектної діяльності.
62. Азбука проектної діяльності учнів початкової школи.
63. Методика проектної діяльності у школі.
64. Формування проектних компетенцій учнів: досвід і перспективи.
65. Психологічний супровід проектної діяльності у сучасній школі.
66. Науково-методичний супровід проектної діяльності учнів.
67. Управління системою проектної діяльності учнів у різних типах загальноосвітніх навчальних закладів.
68. Психолого-педагогічні засади організації консультативної допомоги у проектній діяльності.
69. Моніторинг проектної діяльності.
70. Проектна діяльність і виклики XXI століття.
71. Від системи проектної діяльності учнів до педагогічних проектів школи.

ЗМІСТ

Передне слово. І.Г. Єрмаков	7
-----------------------------------	---

РОЗДІЛ ПЕРШИЙ

ЖИТТЄТВОРЧИСТЬ ОСОБИСТОСТІ: ІННОВАЦІЙНА ОСВІТНЬО-РЕАБІЛІТАЦІЙНА СТРАТЕГІЯ

Життєтворчі та практичні дороговкази.....	17
Вчимося не для школи, а для життя (думки педагогів навчально-реабілітаційних центрів «ШАНС» і «Колосок»).....	20
В.М. Синьов Нова школа України і проблеми забезпечення якісної освіти дітей з особливостями розвитку	26
В.І. Бондар Від рівних прав – до рівних можливостей.....	32
Т.В. Симоненко Спеціальна школа в сучасному освітньому просторі.....	41
І.Г. Єрмаков Життєтворчий потенціал реабілітаційної педагогіки.....	46
І.В. Татьянчикова Роль спеціального навчального закладу в процесі соціального становлення дитини з інтелектуальними порушеннями	55

РОЗДІЛ ДРУГИЙ

МІСЦЕ І РОЛЬ НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНИХ ЦЕНТРІВ У СИСТЕМІ КОМПЕТЕНТІСНО СПРЯМОВАНОЇ ОСВІТИ

О.В. Полторацький Соціалізація дітей з особливими потребами в умовах навчально-реабілітаційних центрів та інклюзивних класів: виклики, проблеми, перспективи	68
Г.Ф. Лабайчук, К.С.Тороп, К.В. Рейда, С.П. Кривошея Особливості формування соціальних та життєвих компетентностей у дітей з порушеннями інтелектуального розвитку в освітньому процесі навчально-реабілітаційного центру.....	71
М.В. Дмітрієва Організація освітнього процесу в навчально-реабілітаційному центрі.....	75
О.В. Чеботарьова Організація корекційно-розвивального простору в системі освіти дітей з інтелектуальними порушеннями.....	77
Д.І. Шульженко Досвід роботи з дітьми із інтелектуальними та аутистичними порушеннями в «ШАНС» та «Колосок»	80
В.В.Сиченко, Забезпечення потреб регіону у професійному зростанні педагогічних працівників	91
О.В. Мамічева, В.О. Липа Корекційний педагог (вчитель-дефектолог) у системі соціальної та життєвої практики учнів з інтелектуальними порушеннями.....	92
К.С. Тороп, Ю.Л. Єфремова Готовність педагогів до інноваційної діяльності.....	96
М.К. Шеремет Вища освіта в Україні: інтернаціоналізація, реформи, нововведення	99

РОЗДІЛ ТРЕТІЙ

СОЦІАЛЬНА І ЖИТТЄВА ПРАКТИКА – ШЛЯХ ДО ВИРІШЕННЯ ЖИТТЄВИХ ПРОБЛЕМ

Від знань – до життєтворчості та активної соціальної дії (думки педагогів навчально-реабілітаційних центрів «ШАНС» і «Колосок»)	105
І.Г. Єрмаков	
Дитина-творець і проектувальник власного життя	111
І.Г. Єрмаков, Н.Л. Кудашкіна	
Життєва практика у контексті розвитку життєвої компетентності учнів	120
І.Г. Єрмаков, М.В. Дмітрієва	
Соціальна практика розвитку життєвої компетентності учня	129
К.В. Рейда	
Готовність учнів спеціальної школи до самостійного життя	141
С.Л. Горбенко, І.П. Василашко	
STEM-освіта у системі спеціальної та життєвої практики	144
Т.В. Татьянчикова	
Напрями оптимізації соціалізації підлітків з інтелектуальними порушеннями у спеціальному навчальному закладі	151
С.В. Лебідь	
Навчання для життя	156
В.Л. Чайко	
Соціалізація дітей з інтелектуальними порушеннями (із досвіду роботи спеціальної школи I-II ступенів № 8 м. Києва)	160
Моя філософія життя. (думки педагогів навчально-реабілітаційних центрів «ШАНС» і «Колосок»)	163

РОЗДІЛ ЧЕТВЕРТИЙ

ЖИТТЄВІ СМИСЛИ ЗМІСТУ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ В НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНИХ ЦЕНТРАХ

Життєзнавчий потенціал спеціальної освіти (думки педагогів навчально-реабілітаційних центрів «ШАНС» і «Колосок»)	175
І.Г. Єрмаков	
Компетентнісний потенціал нової української школи	181
К.С. Тороп	
Від знань – до життєвої компетентності	190
К.С. Тороп, Н.А. Василенко	
Технології розвитку життєвої компетентності	192
С.В. Глухова	
Про викладання фізики і не тільки.	194
Н.В. Пономаренко	
Комунікативні та мовленнєві уміння учнів на уроках української літератури	196
О.А. Анохіна	
Проектна діяльність в навчально-реабілітаційному центрі	199
В.В. Іщук, І.В. Довгопола, Н.М. Усик	
Соціальна і життєва практика дітей з інтелектуальними порушеннями	203
Проекти навчально-реабілітаційного центру «ШАНС»	207
Н.Г. Надєєва	
Граючи навчаємось.	249
О.Л. Бургай	
Роль учнівського самоврядування у формуванні та розвитку життєвої компетентності	251
Т. Шаповал	
Соціалізація дітей з особливими потребами	254

О.Л. Бургай, О.М. Прибєга Фізичне виховання, як одна з основ повноцінного розвитку дітей з особливими освітніми потребами.....	256
О.Л. Бургай, Н.А. Василенко Естетичне виховання у рамках навчально-реабілітаційного центру для дітей з порушеннями інтелектуального розвитку	258
Інноваційні освітні проекти для XXI століття	259
Тематика соціально-виховних проектів навчально-реабілітаційно центру «ШАНС» в структурі соціальної практики вихованців.....	261

РОЗДІЛ П'ЯТИЙ **КОМПЕТЕНТНІСТА СПРЯМОВАНІСТЬ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ** **В НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНИХ ЦЕНТРАХ**

І.Г. Єрмаков Пріоритети компетентнісно спрямованого змісту спеціальної освіти. Компетентність – знання у дії	266
Н.А. Ярмола До питання соціальної адаптації дітей з інтелектуальними порушеннями в умовах освітнього закладу	271
К.С.Тороп Корекційний та компетентнісний потенціал трудового навчання.....	274
Профорієнтаційна робота в навчально-реабілітаційному центрі «ШАНС».....	281
К.В. Рейда, Н.А. Василенко Інноваційні форми соціально-побутового орієнтування навчально-реабілітаційного центру	282
Робота центру соціально-побутової та трудової адаптації	285
К.В. Рейда, К.С. Тороп, Н.М. Дорошенко Структурно-функціональна модель системи трудового навчання в навчально-реабілітаційному центрі.....	286
Н.М. Дорошенко Досвід організації гурткової роботи з трудового навчання.....	291
К.С.Тороп STEM – навчання для розуміння.....	302

РОЗДІЛ ШОСТИЙ **ПЕРШІ КРОКИ ДО ЖИТТЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ТА УСПІХУ**

О.В. Малікова, О.В. Левчук Абетка життя в навчально-реабілітаційному центрі «Колосок»	307
Максими педагогів навчально-реабілітаційний центр «Колосок»	308
С.П. Кривошея Досвід і проблеми соціалізації дітей з особливими освітніми потребами	310
О.В. Малікова Шляхи формування соціального досвіду в дітей дошкільного віку з інтелектуальними порушеннями.....	314
О.В. Загинайко Формування соціально-побутових навичок дітей з порушеннями інтелектуального розвитку	318
Т.О. Крупко Радість творчої праці	321
А.О. Каган Соціалізація дітей дошкільного віку на базі навчально-реабілітаційного центру «Колосок»	324
В.А. Рогова Моніторинг рівня професійної компетентності педагогів.....	328

А.О. Каган, С.П. Кривошея, В.А. Рогова	
Інтерактивні методи в логопедичній роботі	331
Проекти навчально-реабілітаційного центру «Колосок»	337

ДОДАТКИ

Рекомендації Міністерства освіти і науки України про організаційно-методичні засади освітнього процесу у спеціальних закладах загальної середньої освіти для дітей з особливими освітніми потребами в 2018/2019 навчальному році.....	361
Глосарій	369
Хронологія подій всеукраїнського експерименту "Науково-методичні засади соціальної адаптації дітей з особливими освітніми потребами в умовах навчально-реабілітаційного центру" у навчально-реабілітаційних центрах «ШАНС» і «Колосок».....	371
Концепція експериментального дослідження з питань соціальної адаптації дітей з особливими освітніми потребами в умовах навчально-реабілітаційних центрів «Шанс» і «Колосок».....	373
Критерії ефективності дослідно-експериментальної роботи.....	375
Пошукові теми із проблеми «Життєтворчий потенціал інноваційного розвитку закладу загальної середньої освіти»	377
Орієнтовні проблеми для обговорення.....	379

Наукове видання

І.Г. Єрмаков, К.С. Тороп, К.В. Рейда

**СОЦІАЛЬНА І ЖИТТЄВА ПРАКТИКА ДІТЕЙ
З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ В УМОВАХ
НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНИХ ЦЕНТРІВ**

Практико зорієнтований посібник

Відповідальний за випуск В.Л. Головань

Технічний редактор Ю.Л. Мурзіна

Дизайн О.Ю. Кременна

Коректор Н.П. Тубальцева

Підписано до друку 03.10.2018. Формат 60x84/8

Папір друкарський

Друк циф. ровий. Гарнітура Arial Narrow

Ум. друк. арк. 43, 25. Обл. – вид. арк.45, 15

Тираж 150 прим. Зам. № 1265

Видавництво «Інновація»

49006, м. Дніпро, вул. В. Антоновича, 70

Свідоцтво про внесення до Державного Реєстру

ДК № 1761 від 22.04.2004 р.

e-mail: gallereyaplus@gmail.com